

ETHNOGRAPHIA

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESÍTŐJE.

SZERKESZTI

DR. SEBESTYÉN GYULA.

XXV. ÉVFOLYAM 1914.

(ÚJ FOLYAM: X.)

MELLÉKLETE:

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM NÉPRAJZI OSZTÁLYÁNAK

ÉRTESÍTŐJE.

BUDAPEST,

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG KIADÁSA.

1914.

THE FUTURE

TARTALOM.

I. Gyászjelentés.

	Lap
<i>Herman Ottó</i> tiszteletbeli tag halála	257

II. Értekezések.

<i>Beszkid Miklós dr.</i> : A karácsony	80, 151
<i>Elek Oszkár dr.</i> : A jávorfa meséje	14
<i>Katona Lajos dr.</i> : Magyar népmese-típusok (VIII. befejező közlemény)	288
<i>Sebestyén Gyula dr.</i> : Újabb glosszák a konstantinápolyi rovásírásos magyar nyelv- emlékhez	1, 65
— — Négy emlékirat	129
— — Petőfi népdalgyűjtése	193
— — Huszonöt év!	259
<i>Solymossy Sándor dr.</i> : Népdalgyűjtés, mesegyűjtés	280
<i>Szalay Béla</i> : Czigánytörténeti adatok	89
<i>Szegedy Rezső dr.</i> : A délszláv népköltészet „Filip Madarin”-ja	292
<i>Téglás Gábor</i> : Hunyad megye ősi magyarsága Csánki Dezső kutatásai szerint	208
<i>Versényi György</i> : Erdélyi János emlékezete	264

III. Néphit és népszokások.

<i>Gönczi Ferencz</i> : A göcseji regölés	326
<i>Moldován Gergely</i> : A szem a román néphitben	217
<i>Róheim Géza</i> : A medve és az ikrek	93
<i>Sebestyén Gyula dr.</i> : Három regös-ének	32
<i>Szendrey Zsigmond</i> : Ember- és természetfeletti lények a szalontai néphitben	315

IV. Népköltészet és népzene.

<i>Décsi Lajos dr.</i> : Tatrosy György verseskönyve	313
<i>Gulyás József</i> : L. Harsányi István. <i>Harsányi István és Hodossy Béla</i> : Két XVIII. századi dalgyűjtemény sárospataki kézirata	38, 101
<i>Harsányi István, Gulyás József és Simonfi János</i> : A kuruczdalok forrásairól	156, 233
<i>Harsányi István és Gulyás József</i> : Az Árgirus legrégebbi kézirata sárospataki töredéke	298
<i>Hodossy Béla</i> : L. Harsányi István. <i>Kanyaró Ferencz</i> : Árgirus históriájának 1618-iki kézirata	305
<i>Kálmány Lajos</i> : Ballada a török világból	36
<i>Simonfi János</i> : L. Harsányi István. <i>Szendrey Zsigmond</i> : Szalontai mondák a Toldiakról és a Csonkatoronyról	164
<i>Tömörkény István</i> : A tanyai ember Ág Illése	97

V. Irodalom.

<i>Bán Aladár dr.</i> : Stadling, I.: Shamanismen i Norra Asien	115
— — Dr. Edgar Reuterskiöld: De nordiska lapparnas religion	173
<i>Debreczeni Miklós</i> : Az ősmagyar írás	334
<i>Gálos Rezső dr.</i> : Katona Lajos irodalmi tanulmányai	47
<i>gr.</i> : Flögel, Karl Friedrich: Geschichte des Grotesk-Komischen	168
<i>Hellebrant Árpád</i> : Néprajzi könyvészet 1912-ről	51, 174, 335
<i>Kohányi Menyhért dr.</i> : Turi, Johan: Das Buch des Lappen	119
<i>Madarassy László dr.</i> : Braun Róbert: A falu lélektana	50

	Lap
<i>Madarassy László dr.</i> : Dr. Györfly István: A fekete-körösvölgyi magyarság települése	249
<i>Róheim Géza dr.</i> : Meinhof, Carl: Afrikanische Religionen	121
— — U. a. Religionen der schriftlosen Völker Afrikas	122
— — Klaatsch, Hermann: Die Anfänge von Kunst und Religion in der Urmenschheit	123
— — Preuss, K. Th.: Die geistige Kultur der Naturvölker	171
<i>Sebestyén Gyula dr.</i> : Gönczi Ferencz: Göcsej s kapcsolatosan Hetés vidékének és népének összevontabb ismertetése	332
<i>Sebestyén Gyula dr.</i> : Északi tanulmányút	335
<i>Szendrei János dr. és Szentiványi Gyula</i> : Magyar képzőművészek lexikona	335
<i>Trócsányi Zoltán</i> : Hästesko, F. A.: Länsisuomalaiset tautien loitsut	250

VI. Kisebb közlemények.

A F. F. magyar osztályának kecskeméti pályakérdései és jutalmdíjai	56
Az énlakai templom mennyezete	54
<i>Berze Nagy János dr.</i> : Nap és tükör	342
—én: A legrégebb „Ispiláng“	340
Hibaigazítás	344
<i>Jakubovich Emil dr.</i> : Az akasztott ember keze	123
<i>Jankulov Boriszláv dr.</i> : Magyar temetők a Balkán-félszigeten	177
<i>Kálmány Lajos</i> : Köblös nóta	343
Misztérium a ponyván	126
<i>Róheim Géza</i> : Pótló adatok a „Kedd asszonyához“	125
<i>Sulica Szilárd dr.</i> : Egy régi román ráolvasásról	254
<i>Szendrey Zsigmond</i> : Pótló adatok a „Kedd asszonyához“ a nagyszalontai néphitből	341
Vérbulcsú mondai hitele	341

VII. Néprajzi hírek.

A Manasz-eposz ügye	57
Erdélyi János gyűjtésének felfedezett kéziratai	58
Kárpáti Kelemen dramatizált néprajzi előadása Szombathelyen	58
<i>Dr. Gy. I.</i> : Szinte Gábor halála	344
<i>dr. m. l.</i> : Dr. Beluleszko Sándor halála	345
<i>Dr. H. A.</i> : Bünker Rajnárd halála	346
— — Dr. Réthy László halála	346
Herman Ottó halála	347
Erdélyi János-szobor Sárospatakon	349
Az 1915. évi közgyűlés	349
A háborús év	349

VIII. Társulati ügyek.

A szegedi és kecskeméti vándorgyűlés	59
Jegyzőkönyvi kivonat a Magyar Néprajzi Társaság 1913 nov. 23-iki üléséről	61
Ugyanaz az 1913 decz. 17-iki üléséről	127
Ugyanaz az 1914 jan. 28-iki üléséről	62
Ugyanaz az 1914 febr. 26-iki üléséről	63
Ugyanaz az 1914 márcz. 18-iki üléséről	127
A Magyar Néprajzi Társaság apr. 2-án XXVI. rendes évi közgyűlésének jegyzőkönyve	179
I. <i>Szulay Imre báró</i> elnök megnyitó beszéde	180
II. <i>Solymossy Sándor dr.</i> főtitkár évi jelentése	182
III. <i>Kövecsesi Dancs Árpád</i> pénztárnok jelentése	186
IV. A számvizsgáló bizottság jelentése	189
V. Az 1913. év zárószámadása és 1914. évi költségelőirányzata	190
Jegyzőkönyvi kivonat az 1914 apr. 29-iki üléséről	192
Jegyzőkönyvi kivonat az 1914 máj. 27-iki üléséről	349
A pécsi vándorgyűlés	351

ETHNOGRAPHIA

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESÍTŐJE.

SZERKESZTI

DR. SEBESTYÉN GYULA.

MELLÉKLETE:

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM NÉPRAJZI OSZTÁLYÁNAK

ÉRTESÍTŐJE.

A társaságot illető pénzek
egyszerűen a
**MAGYAR NÉPRAJZI
TÁRSASÁGNAK,**
a felszólalások és lakcím-
bejelentések pedig
Kövecsesi **DANCS ÁRPÁD**
pénztárnokhoz (Budapest, II.,
Margit-körút 64b.) küldendők.

Előfizetési ára 10 kor. Bolti ára 15 kor.

A folyóiratot illető küldé-
mények
Dr. **SEBESTYÉN GYULÁ**-hoz
(M. Nemzeti Múzeum),
a társaság ügyviteléhez tar-
tozó iratok pedig
Dr. **SOLYMOSSY SÁNDOR**
főtájkárhoz (Bpest, VII. ker.,
Mexikói-út 25. sz.) küldendők.

A tagoknak tagdíjuk fejében jár.

Megjelenik január, márczius, április, június, október és december hónapokban.

BUDAPEST.

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG KIADÁSA.

1914.

TARTALOM.

	Lap
<i>Dr. Sebestyén Gyula</i> : Újabb glosszák a konstantinápolyi rovásírásos magyar nyelvemlékhez. (Első közlemény)	1
<i>Dr. Elek Oszkár</i> : A jávorfa meséje	14
Néphit és népszokások.	
<i>Dr. Sebestyén Gyula</i> : Három regös-ének.	32
Népköltészet és népzene.	
<i>Kálmány Lajos</i> : Ballada a török világból	36
<i>Harsányi István és Hodossy Béla</i> : Két XVIII. századi dalgyűjtemény sárospataki kézírata. (Első közlemény)	38
Irodalom.	
<i>Dr. Gálos Rezső</i> : Katona Lajos irodalmi tanulmányai	47
<i>Dr. Madarassy L.</i> : Braun Róbert: A falu lélektana	50
<i>Hellebrant Árpád</i> : Néprajzi könyvészet 1912-ről.	51
Kisebb közlemények.	
Az énlaki templom mennyezete	54
A F. F. magyar osztályának kecskeméti pályakérdései és jutalomdíjai	56
Néprajzi hírek.	
A Manasz-eposz ügye	57
Erdélyi János gyűjtésének felfedezett kézíratai	58
Kárpáti Kelemen dramatizált néprajzi előadása Szombathelyen	58
Társulati ügyek.	
A szegedi és kecskeméti vándorgyűlés	59
Jegyzőkönyvi kivonat a M. Néprajzi Társaságnak 1913 november hó 23-án tartott nyilvános felolvasó- és zárt választmányi üléséről	61
Jegyzőkönyvi kivonat a Magy. Néprajzi Társaságnak 1914 január hó 28-án tartott nyilvános felolvasó- és zárt választmányi üléséről	62
Jegyzőkönyvi kivonat a Magyar Néprajzi Társaságnak 1914 február 26-án tartott nyilvános felolvasó- és zárt választmányi üléséről	63

E folyóirat közleményeire vonatkozó jogainkat fentartjuk.

Hivatalos nyugtázás

az 1914. évi január hó 1-től 31-ig befolyt díjakról.

Tagsági, illetőleg előfizetési díjat fizettek:

1908. évre: Margalits Ede dr.	6 K — f.
1910. évre: Győrvárosi közkönyvtár	6 K — f.
1911. évre: Győrvárosi közkönyvtár	10 K — f.
1912. évre: ¹ Győrvárosi közkönyvtár. — Kiskúnhalasi ref. főgimnázium (8 K). — Spitzer Mór (6 K). — Temesvári áll. főgimnázium. (4 K) — Zombori polg. fiúiskola (4 K). — Összesen	32 K — f.
1913. évre: ¹ Balassagyarmati főgimnázium (4 K). — Budapesti „Embertani Intézet”. — Csurgoi áll. tanítóképző (4 K). — Gönczi Ferencz. — Győrvárosi közkönyvtár (4 K). — Kiskúnhalasi ref. főgimnázium (2 K). — Losonezi áll. főgimnázium (6 K). — Máté Rezső. — Nagyenyedi „Bethlen-főiskola” (8 K). — Pápai ref. főiskola. — Pápai Sz.-B.-rendi főgimnázium. — Pécsvárosi Múzeum (6 K). — S.-Szt.-Györgyi áll. tanítónőképző-intézet. — Szegedi „Somogyi Könyvtár” (4 K). — Szt.-Gotthárdi áll. főgimnázium (6 K). — Sztója Miklós dr. — Temesvári áll. főgimnázium. — Zombori áll. főgimnázium (4 K). — Zombori polg. fiúiskola (6 K). — Összesen	134 K — f.
1914. évre: ¹ Antal Géza dr. — Aradi áll. főreáliskola. — Aradi főgimnáziumi tanári könyvtár. — Bajai áll. tanítóképző. — Balassagyarmati főgimnázium (6 K). — Békefi Remig dr. — Beregszászi áll. főgimn. (6 K). — Besztercebányai áll. felsőbb leányiskola. — Bonyhádi ev. főgimnázium.	

ÚJABB GLOSSZÁK A KONSTANTINÁPOLYI ROVÁSÍRÁSOS MAGYAR NYELVEMLÉKHEZ.¹

(Első közlemény.)

I.

Midőn a sors különös kegyelme az 1515-iki konstantinápolyi rovásírásos magyar nyelvemlékkel és *Thomsen* Vilmos sikeres megfejtési kísérletével bennünket megajándékozott, újra felajzott kutatókedvem sarkalni kezdett, hogy kétegyeimet leküzdve, elvégre egy olyan — szinte hihetetlennek tetsző — rovásírásos magyar naptár iránt is érdeklődjem, a melyet állítólag *Marsigli* a székely földön avatag régi fadarabról másolt le Budavár bevétele után.

A bolognai egyetemi könyvtárba vivő nyomok felfedezéséről más alkalommal tartok beszámolót. Most csak azt említem meg, hogy a befejezett kutatásnak fenséges eredménye lett. A M. Nemzeti Múzeum Orsz. Széchenyi-Könyvtára ma már birtokában van annak a rovásírásos magyar szövegnek, a melyet 1690-ben a rajzolásban gyakorlott kezű olasz hadi mérnök azért másolt le, mert tulajdonosa azt állította, hogy a székelyek közt akkor terjesztettek ilyen fára rovott naptárakat, midőn keresztyén hitre tértek.

A nyelvtörténeti és naptártörténeti bizonyítékok szerint az örök-naptár szövege XVI. századi. Ám a késői jellegű hangtani ismérvek még nem zárják ki azt, hogy a hagyományosan másolt szöveg csakugyan régi és csak a későbbi naptár-másolatok keletkezése idején frissítették fel időnként avuló hangtani sajátosságait. Ugyanígy szöhetőek bele utólagosan a XIV—XV. századi névnapokat is. Szóval a naptár terjedelmes szövege messze túlélte az 1515-iki konstantinápolyi nyelvemlék rövid szövegét; de folyton megújuló másolat-voltában is meg tudott sok olyan jelenséget őrizni, a mely sokkal régibb és így tökéletesebb is mindennél, a mi a konstantinápolyi kincsesel számunkra szerencsésen megmenekült.

Először is ez az egyetlen, tehát hiánytpótló rovásírásos emlékünk, a melyről biztosan tudjuk azt, hogy csakugyan rovásbotra volt róva. Hiszen az 1501-iki czikszentmiklósi emlékről csak írott másolat maradt, az 1515-iki konstantinápolyi szöveget a rab székely kőlapra véste fel, az 1598-iki Telegdi-féle Rudimenta kézirat s az 1668-iki énlakai székely templomfelirat festve van.

Telegdi nyomán eddig azt tartottuk, hogy a szóvégi *ak* írásjegy kivételével a székely rovásírás csak az *e* magánhangzót tudta ugratni. Ezért a csikszentmiklósi szövegben MÁTYeS-t, a konstantinápolyiban pedig BeRLABÁS-t és TeMÁS-t betűztem ki. Most azonban a bolognai rovás-naptár példáinak egész özöne igazolja, hogy a szomszédos szótagokban ismétlődő azonos magánhangzókat a középkorban csak egyszer, vagy pedig egyszer sem rótták. Így a naptáron az aNTal egyetlen

¹ Az első I—VII. glossza az Ethnogr. 1913. évi f. 139—146. l. jelent meg. Itt közölt újabb glosszáimat felolvastam a M. Néprajzi Társaság 1914. február 26-iki nyilvános ülésén.

írásjeggyé van összeróva, a KOLoZS-ból pedig a második o-hangzó van kihagyva. Kétségtelen tehát, hogy a konstantinápolyi szöveg fenti két személynevét hibásan betűztem, mert nem BeRLABÁS nak és TeMÁS-nak, hanem BaRLABÁS-nak és TaMÁS-nak kell olvasnunk.

II.

A bolognai leletből eddig csak egy szerény mutatványt közöltem a Vasárnapi Ujság 1913 december 14-iki számában. Nekem ugyanis sietősebbnek tetszett az, hogy Dernschwam János 1553—1555. évi konstantinápolyi és kisázsiai utazása naplójának most készülő bajorországi kiadása előtt a napló legnagyobb kincsét, az 1515-iki rovásírásos magyar nyelvemléket minden vonatkozásában s minden tőlünk telő tudományos eszközzel vizsgálat alá vegyük. Ezért az Orsz. Széchenyi-Könyvtár nemzetközi tudományos készségét nyomban igénybe vettem arra, hogy a könyvészetileg már régen nyilvántartott, sőt tudományosan is aknázott Dernschwam-féle kéziratokba bepillantást nyerjek.

Mommsen és társai a berlini nagy epigraphiai kiadványokban gyakran idézik Dernschwam egyik kéziratban maradt epigraphiai gyűjteményét,¹ melyet a bécsi udvari könyvtár kéziratának jegyzéke, a Tabulae Codicum Manuscriptorum V. kötete a 269. lapon s az 1382. sz. alatt (Supplementum, 1601. sz.) e czimen szerepeltet: „*Johannes Dernschwam: Inscriptiones romanae e lapidibus in territorio Hungariae et Transylvaniae a. 1520—1530 collectae*“. Kértünkre az udvari könyvtár nyomban megküldte a kis defter-formájú, hosszúkás 8-réttű füzetkét, a melynek minden magyarázó szöveg nélküli s csak a lelőhelyeket jelző felíratmásokban nyomban felismerhetők voltak a konstantinápolyi nyelvemlék másolójának biztos kézvonásai.

A mi érdeklődésünk tárgya természetesen az volt, hogy Dernschwam erdélyi útja alkalmával nem másolt-e le valami rovásírásos magyar szöveget is. Semmi vérmesebb reményt nem tápláltunk s ezért nem esett nehezünkre azt a negatív eredményt megállapítani, a mely elől kitérnünk Dernschwam konstantinápolyi másolatának tudományos tárgyalása alkalmával csakugyan nem lehetett.

Midőn a konstantinápolyi rovásírásos magyar nyelvemlék felfedezéséről és megfejtéséről a M. Tud. Akadémiában nyilvánosan beszámoltunk, dr. Baróti Lajos barátom azonnal értesített, hogy Ranke Dernschwam forrásul szolgáló útinaplójának egy prágai másolatát „Die serbische Revolution“ cz. 1829-ben megjelent kötetében már idézte. A nagy történetíró figyelmét e másolatra Hanka, a prágai cseh királyi múzeum hírhedt könyvtárnoka (a königinhofi kéziratok hamisítója) hívta fel. Hozzátehetjük, hogy e másolatot Kiepert Henrik szintén használta, midőn a *Globus* 1887. évi 52. kötetében „Hans Dernschwam's orientalische Reise 1553—1555 aus Handschriften im Auszuge mitgetheilt“ cz. terjedelmes közleményét közzétette.² Kiepert szerint azonban a prágai kéziratot a mi Engel-ünk még korábban használta, mert „Geschichte des Ungarischen Reiches“ cz. művének Bécsben 1813-ban megjelent III.: 2. kötetében a 181. lapon Szapolyaira vonatkozó adatot idéz belőle.³

¹ Corpus inser. Graecorum, col. III. ed. Joh. Franz, 1853. 105. és Corpus inser. Latinorum, vol. III. ed. Th. Mommsen, 1873. 53.

² I. h. 186., 202., 214., 230. ll.

³ U. o. 188. l. 3. jegyz.

Az Orsz. Széchenyi-Könyvtár a prágai múzeum könyvtárának e kéziratát számomra szintén kikölcsönöztette. Címe: *Tereschwam*: Relatio Itinerationis Constantinopolit. et Turcica (igy!) Egészben 297 nagy folio lapra terjedő XVII. századi eredeti fehér bőrkötésű papirkézirat (Listu XV. a. 342.). Az augsburgi Fugger-

*Constantinopoli in publico diuersorio quod Ali Basilia a
conditore dicitur. Vbi dñi oratores per longum tempus sepulchri
fuerunt, reprimus ab exteriori parte stabuli in parietibus circa
terram oblongum album lapidem, in quo signatus fuit
uersus inculcator fuerunt lateris legibilibus sed omnibus in
cognitis. Sed mox loco prius ecclesia christiana, sed per
Ali Basiliam funditus diruta, ex cuius ruinis alia ecclesia
Turcicam ex opposito de suo nomine una cum diuersorio p[ro]p[ri]o
edificauit.*

BR. XPEB. 7. B. CCX. K. E. CCX. C. T. Y. S. V. A. P. A. C. O. T. N. P. O. X. Y. O. M. P. Y. T. R. I. A. S. J. K.
X. T. A. P. T. X. N. A. K. P. A. O. Y. X. K. E. T. O. T. M. A. Y. C. B. Y. X. C. P. P. I. A. H.
O. Y. T. I. O. A. Y. B. P. A. T. H. P. C. K. I. A. O. X. C. O. P. I. P. N. T. Y. X. C. I. N. B. A. C. M. A.

*Tale Asphabeticum reperitur in Chronica Gothorum Olabi
Magni*

A prágai másolat rovásírásos lapja.

levéltár németnyelvű eredetijének e másolata bennünket azért érdekelt, mert belőle nemcsak Dernschwam útinaplójának teljes szövegével, hanem a függelékében levő fölíratmásolatokkal és köztük a 273b. oldalon lévő konstantinápolyi rovásírásos magyar nyelvemlék elhelyezkedésével is pontosan megismertetett.

E tájékozódás alapján állithatom, hogy Dernschwamot ez a titokzatos, minden más társától elütő kézirat igen élénken foglalkoztatta. A többihez csak a lelőhelyet s elvétele a másolás időpontját jegyezte oda. Ebhez nem a német útinapló nyelvén, hanem latinul írta meg terjedelmes tájékoztató jegyzetét. E jegyzetnek ama járulékaról, mely *Olaus Magnus* gót krónikájára utal, már meg van állapítva, hogy a hazatérés után keletkezett. Hiszen a gót krónika Rómában csak 1555-ben, Dernschwam visszatérésének évében jelent meg. Sőt mi hivatkozhatunk egy másik körülményre is, mely az egész jegyzetet későbbi keletűnek tudja bizonyítani.

Dernschwam ugyanis azt írja, hogy a felirat betűi olvashatók voltak, de megérteni egyikök sem tudta. Ezt így a követség összes tagjaira kell értenünk. Ebbe pedig *Zay Ferencz* és *Verancsics Antal* püspök, valamint az egész magyar kíséret is beletartozott. Csakhogy emlékiróink közt éppen Verancsics az, a ki a székelyekről szólva, rovásírásukat minden társa közt viszonylag legtüzesebben jellemezte. Többször idézett híres állítása egész terjedelmében így hangzik: „Erkölcseik nem éppen bárdolatlarok, hanem még kiri belőlök a scythiai nyersesség; csaknem minden szokásaikban, törvényeikben és életmódjukban, kivéve a vallást, különböznek a magyaroktól; még nyelvükre nézve sem minden részben egyeznek velük, minthogy a régiek módja szerint beszélnek. Betűk gyanánt bizonyos jegyeket metszenek koczka módjára négyszögletűvé faragott botokra, s a sort, mint a zsidók, egyiptomiak és törökök, jobbról balra viszik; egy, legfőlebb két ilyen sor, némi pontok hozzátételével, a jegyek számához képest igen sok értelmet ad. Hogy a húnok ezen jegyekkel éltek, a bennszülöttek közönségesen beszélnek.“¹ Mivel Verancsics 1573-ban halt meg s *Telegdi* Rudimentája csak 1598-ban jött létre, az idézetben említett értesülés a rovás-pálczáról, a rovásírás fordított irányáról, interpunkciójáról és betűugratásáról csakis közvetlen szemléleten alapulhatott. Hiszen maga mondja a székelyekről szóló dolgozatban: „sokat saját szememmel láttam, mint a ki sokáig forogtam Erdélyben“. Noha a „némi pontok hozzátétele“ (a mi csakis a szóelválasztó pontozás lehetett) elárulja, hogy Verancsics a látott és jól megfigyelt székely rovásírás titkaiba nem volt beavatva, annyi azonban feltehető róla, hogy alkalom adtán Dernschwamnak mégis csak tudott volna felvilágosítást adni a titokzatos felirat székely eredetéről.

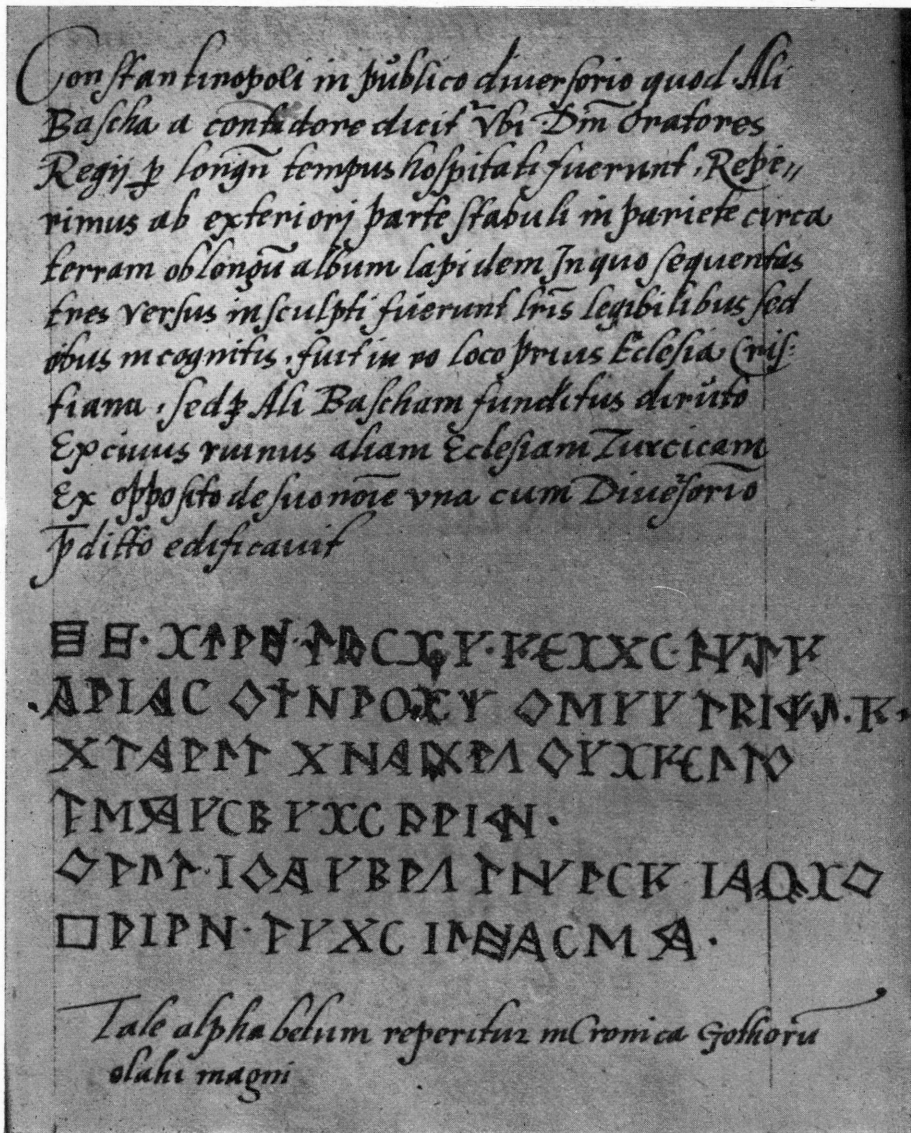
Mi a prágai másolat rovásírásos oldalát lefényképeztettük s ide mellékelve közöljük tetemesen kisebbitett lenyomatát. Így kívánunk módot nyújtani arra, hogy a másolat értéke felől bárki közvetlenül tájékozódni tudjon. Az eredeti napfényre jötté óta e másolatnak csak könyvészeti értéke van. Ennek tudatában csak röviden említjük meg, hogy a figyelmetlen másoló *László* nevéből az *l* betűt s alatta az *itt* szóból a *t* betűk jelenlétét jelző oldalvonást elhagyta, valamint elhagyta a szóelválasztó pontok legfőbbjét is.

Kiepert közleménye nyomán érdeklődtünk a wolfenbüttelei hercegi könyvtár két másolata iránt is. *Heinemann* O. igazgató katalógusainak 1898-ban megjelent VI. kötete (II. Abtheilung. Die Augusteischen Handschriften. III.) a 410. lapon ismerteti a 365 8-rét levélre terjedő XVI. századi másolatot, megjegyezvén, hogy a másik 308 8-rét levélre terjedő XVII. századi wolfenbüttelei másolat² a könyvtár

¹ Szalay László: Verancsics A. összes munkái. I. köt. 145—6. l.

² L. ugyane kötet 224. lapján.

e régebbi példánya után készült. Az Orsz. Széchenyi-Könyvtár megkeresésére a régebbi másolat ama 345. lapjáról, melyen a konstantinápolyi rovásírásos magyar szöveg látható pontos fényképmásolat készült. E lapot idemellékelve mi is bemutatjuk olvasóinknak.

A wolfenbütteli másolat rovásírásos lapja.

Az ügyes kancellista-írás nyomban elárulja, hogy az augsburgi eredetinek közelkorú másolatával van dolgunk. A rovásírásos rész másolata a prágainál jóval gondosabb; de a kényes, minden parányi toldás vagy elhagyás iránt érzékeny szöveg másolatába itt is csúszott be egy kis értelemzavaró vonalacska. Ezért aztán a Székely Tamás kedei illetőségét jelző *Keteji* előnév (a melynek másolását már

Dernschwam is elvetette) itt már — felismerhetlenné torzulva — *Kaji*-nak volna olvasandó.

Íme, az egymástól függetlenül készült másolat teljes mértékben igazolja azt a feltevésünket, hogy mindaz, a mi Dernschwam szövegében iráshibának, vagyis Kedei Székely Tamás botlásának látszik, tulajdonkép az irás titkait nem értő Dernschwam másolási hibája volt.

Az augsburgi Fugger-levéltár eredeti kézírata, melynek kiadását *Babinger* F. vállalta magára, számunkra nem hozzáférhető. Az említett másolatokkal kapcsolatban itt csak azt említjük meg, hogy az eredeti példányt *Dobel* Frigyes, a Fuggerek magyarországi bányászatának történetirója fedezte fel.¹ Utána *dr. Zimmerer* Henrik már újra ki is adta belőle *Kiepert* érdekesebb közléseinek eredeti szövegét, megtoldva *Busbecq* leveleinek néhány mutatóványával.²

III.

Azt, hogy a magyar király küldetésében járó *Zay* és *Verancsics* követségéhez Dernschwam is hozzácsatlakozott, a magyar történetírás eddig kevés figyelemre méltatta. Az útvjáról vezetett napló felmerülése sem keltett nagyobb érdeklődést. Hiszen ma már *Verancsics* püspök csonkán fennmaradt naplói s az egy év múlva utánuk indított *Busbecq* számos kiadásban megjelent és több nyelvre lefordított híres levelei is elvesztették régi jelentőségüket. *Szamota* például meg sem említi a régi utazók között. Dernschwamot illetőleg bennünket csak az érdekelt, hogy az augsburgi Fuggerek és a velük rokonságban lévő Thurzók magyarországi bányabérleteinek a XVI. század első felében több évtizeden át ez a férfi volt az intézője. Figyelmünket s egyben a külföld figyelmét is *Engel* I. K. jeles történetirónk térítette rá, midőn „Geschichte des ungrisch. Reichs und seiner Nebenlaender, I. Theil. Halle, 1797.“ (Allgemeine Welthistorie, XLVIII: 1. köt.) 190—210. lapjain kiadta Dernschwam 1563-ban írott magyar tárgyú bányatörténeti emlékiratát. Ezóta gyakran szerepelt a magyarországi bányászat történelmében, különösen *Kachelmann* és *Wenzel* Gusztáv műveiben.³ Újabban *Zivuska* Jenő foglalkozott vele tüzetesebben, midőn „A besztérczebányai m. kir. erdőgazdaság régi okiratainak tartalomjegyzéke“ cz. kötetében 1906-ban Dernschwam említett emlékiratát egész terjedelmében magyarra fordította s regesztáiban bennünket néhány érdekes tartalmú ügyiratával is megismertetett.

Dernschwam életrajzi adatainak felkutatását *Babinger* Ferencz végezte el sikerrel. A konstantinápolyi rovásírásos magyar nyelvemlék felfedezése és megfejtése óta eredményeit három apróbb közleményben tette közzé. Az első kettő a bécsi „Deutsche Rundschau für Geographie“ XXXV. köt. és XXXVI. köteteiben jelent meg.⁴ Megállapításai szerint Dernschwam János 1494 márczius 23-án szü-

¹ Der Fugger-Bergbau und Handel in Ungarn (Zeitschrift des historischen Vereins für Schwaben und Neuburg. VI. Bd. 1879. 33 50. l.)

² Eine Reise nach Amasia im Jahre 1555. (Programm des K. Gymnasiums Ludwigs-hafen am Rhein) 1899.

³ Wenzel: A Fuggerek jelentősége Magyarország történetében. Bpest, 1882. (Értekezések a tört. tud. kör. X. K. 4. sz.) Ennek függelékeül (71—212. l.) ugyane czímen külön „Okmánytár“ Bpest, 1883. — Kachelmann: Geschichte der ungarischen Bergstädte und ihrer Umgebung. Selmecz, 1866. III. köt.

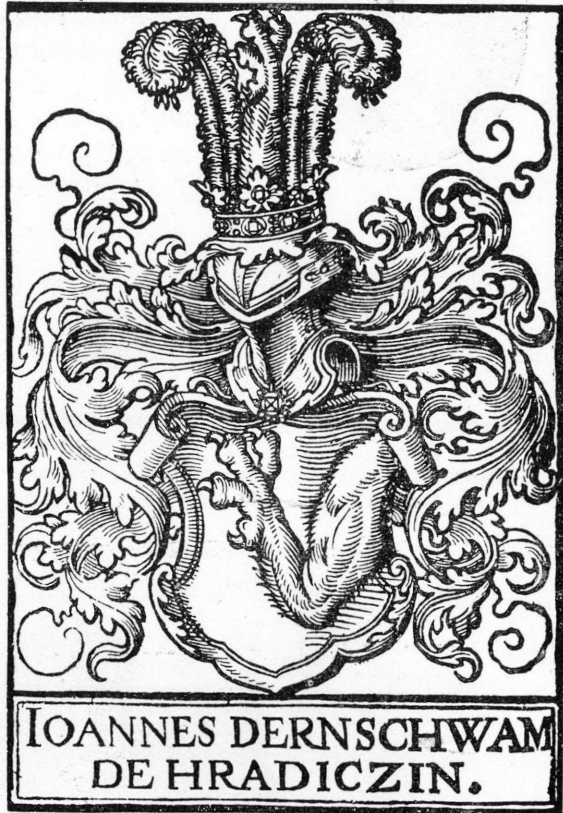
⁴ Hans Dernschwam, ein Kleinasiaforscher des XVI. Jahrhunderts. (Mit 1 Abbildung.) I. k. XXXV. köt. 535. l. és Zur Lebensgeschichte H. Dernschwams. U. o. XXXVI. köt. 133. l.

letett Brűxben, Csehországban. Az egyetemet 1507-ben Bécsben, 1509-ben Lipsében hallgatta s az utóbbi főiskolán 1510 szeptember 5-én bakkalaureatussá avatják. Utána Németországban és Olaszországban utazgatott. 1513-ban Rómában volt. A következő évben Budán az 1535-ben elhalt *Balbi Jeromos* humanista szolgálatába lépett. A Fuggerek magyarországi nagy kereskedelmi és pénzügyi vállalatának kötelékébe hihetőleg már 1518-ban belépett, mert ha gazdáit — a mint maga állítja — „ultra XXXV. annos“ szolgálta, akkor csakugyan a saját költségén s egészen függetlenül megtett 1553—1555-iki konstantinápolyi és amasiai (kisázsiai) utazása előtt kellett a Fuggerektől megválni. Míg a Fuggerek ügyeinek magyarországi intézője volt, Besztercebányán lakott. A nagy utazás befejezése után Kőrmöczbányán nyert alkalmazást s késő öregségében itt is halt meg 1568 végén, avagy 1569 legelején.

A nálunk leélt félszázad alatt Dernschwam nemcsak a magyar viszonyokat, hanem nyelvünket is megismerte. Naplójának német szövegébe gyakran kever magyar szavakat. Az 1563-iki emlékiratból azonban kitűnik, hogy nálunk késő öregségében is idegennek érezte magát. Nagy műveltségének mértékéül megemlítjük, hogy utazásaiban nemcsak feliratokat, hanem értékes irott és nyomtatott könyveket is gyűjtött. Halála után örököse 2000 kötetes-

nél nagyobb könyvtárát a bécsi udvari könyvtárnak 500 forintért adta el. Könyveinek czímeres exlibrisein neve így szerepel: „*Joannes Dernschwam de Hradiczin*“. Szóval büszkén kifejezésre juttatta, hogy érdemeinek jutalmazásául 1535-ben nemességet czímert és előnevet kapott. Exlibriseinek eddig négyféle változata ismeretes.¹ Egyet ide mellékelve mi is bemutatunk olvasóinknak.

Sőt abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy Dernschwam arczképével szintén megismerkedhetünk. *Babinger* harmadik rövid dolgozatában szerencsésen

Dernschwam exlibrise.

¹ Graf Karl Emich zu *Leiningen-Westerburg*: *Deutsche und österreichische Bibliothekszeichen*. Stuttgart, 1901. (Három változatot közöl.) V. ö. *Zeitschrift des deutschen Exlibrisvereins*, VIII, 1898. 55.; X, 1900. 53.; XI, 1901. 76. — *Deutsche Rundschau für Geographie*, XXXVI. 133.

nyomára vezet bennünket Dernschwam egyetlen példányban s meglepően kalandos körülmények közt fennmaradt emlékérmének.¹ Ezt az unikumot *Wimmer E.* bajor alezredes fedezte fel Straubingban, az Oroszlán-gyógyszertár éjjeli csengőjén.² Az

Dernschwam emlékérmé.

1537-ben készített jelzőharangocskába (mely egészben véve 12 cm magas és 14·4 cm széles) a rézöntő a kehelykészítő ötvösök egykorú eljárása szerint díszül vagy emlékül hat meghajlított érmet helyezett el. Ezek között az egyik 1536-ban készült a körirattal: IO: DERNSCHWAM DE HRADICZIN AETA: XXXXII:

A csengőt a gyógyszertár tulajdonosa a helybeli városi múzeumnak ajándékozta. Az itt közölt képeket róla *Ebner Ferencz*, a Historischer Verein für Straubing und Umgebung jelenlegi elnöke készítette számunkra.

A straubingi csengő (fél nagyságban).

¹ Eine unbekannte Denkmünze auf Hans Dernschwam (Mitteilungen der Bayerischen Numismatischen Gesellschaft, 1913. 46. l.).

² Babinger utalása szerint ismertette is e művében: Sammelblätter zur Geschichte der Stadt Straubing. I. füz. Strassburg 1882. 18. sz. 71. l.; továbbá a Mitteilungen der Bayerischen Numismatischen Gesellschaft. 1882-iki I. köt. 129. l.

IV.

Babinger mult évi Dernschwam-tárgyú termelésének másik része Magyarországon jelent meg: itt, az Ethnographiában, továbbá az Ungarische Rundschau-ban és a Keleti Szemlében. Az első kettő azonos szövegének létrejötte körül én segédkeztem. Mikor a M. Tud. Akadémia április 21-iki ülésén bemutatott s a Vasárnapi Ujság április 27-iki számában a szerző engedelmével tüzetesen ismertett magyar fordítás a német eredeti előtt a szerző tudtával és beleegyezésével folyóiratunk mult évi folyamának III. füzetében megjelent, *Babinger* reám megnegheztelt. Nyíltan meg is írta, hogy glosszáim miatt haragszik, mert bennük *Thomsen* megfejtési kísérletét közöltem anélkül, hogy erre engem ő vagy *Thomsen* felhatalmazott volna. Noha *Thomsen* neheztelését is kilátásba helyezte, a megokolást sehogy sem tudtam komolyan venni. Én úgy fogtam fel a dolgot, hogy *Thomsen* volt a rovásírási magyar nyelvemlék felfedezője és első megfejtője. Ezt *Babinger* megfelelő mértékben azért felejtette el méltányolni, mert magyar nyelvtudás hiányában sejtelve sincs azokról az agysorvasztó nehézségekről, a melyeket az ilyen hibásan másolt szöveg megfejtőjének le kell küzdeni. Ezt a figyelmetlenséget tehát nekem, a teljezen tájékozott félnek és *Thomsen* megfejtő társának kellett a rendelkezésemre álló tudományos eszközökkel reparálnom.

Engedélyre természetesen nem gondoltam, miképen *Babingernek* sem jutott eszébe, hogy tőlem is engedelmet kérjen az én megfejtésem közlésére.

Később majd kiderül, hogy neki a közlés tulajdonkép azért nem volt egészen ínyére, mert így nemcsak a világhírű dán mester nagy egyénisége, hanem az én szürke személyiségem is kissé előtérbe került.

Szóval a neheztelés megvolt és így meg is értettem, hogy *Babinger* többé nem kért a tudományomból. Csak röviden tudatta velem, hogy van ám készülöben neki egy másik meglepő tárgyú czikke is a rovásírásnak és a székelyeknek egymással kapcsolatos eredetéről. Nyomban tudattam vele, hogy mindkét tudományos kérdésben én mondtam ki az utolsó szót Magyarországon. Ha tehát kutatásának irányával megismertet, czikkeimnek és könyveimnek minden nélkülözhetlennel látszó adalékát készségesen rendelkezésére bocsátom német fordításban. Gondolom erre felelte aztán, hogy velem máris megjárta, mert a Keleti Szemle egyik szerkesztője, *Munkácsi* Bernát, kifogást emelt az ellen, hogy ő — a ki magyarul nem tud — a székely rovásírás török eredetét (a neki megküldött monográfia ábrái és geneologiai tabellája alapján!) velem fedeztette fel, holott ebben engem *Nagy* Géza az Ethnographia 1895. évi folyamában már megelőzött.

Erre lefordítottam könyvemből *Nagy* Géza előmunkálatainak terjedelmes méltatását s — ha emlékezetem nem csal — hozzámellékeltem még azokat az ismérveket is, a melyek tőlem származnak és döntő súlylyal bírnak a török eredet pontos megállapításában. Értem az írásjegyek elemeinek és megkülönböztető járulékaiknak felismerését, továbbá a különleges magyar hangoknak jegyeit, melyek a székelyek töröknyelvűsége idején, vagyis elmagyarosodásuk előtt még nem voltak meg a betűsorban s a melyeknek utólagos, XI—XII. századi hangtani értékek szerinti összerakását is fel lehetett ismerni.

Egyébként pedig belenyugodtam abba, hogy a készülő czikket illetőleg csakugyan nem én vagyok, hanem a Keleti Szemle magát illetékesnek valló szer-

kesztője van hivatva *Babingert* magyar részről elvárható figyelemben és tudományos elbánásban részesíteni. Sajnos, csalódtam! Ez azonban nem volna baj; de bezzeg baj az, hogy végre iszonyú mértékben kell majd csalódnai a feltűnően önérzetes, jóhiszemű és tájékozatlan bajor kutatónak is.

Mert hát lássuk, mi is van a Keleti Szemle németnyelvű cikkében. Bizony nagyon kevés és nagyon furcsa valami. A címe: „Ein schriftliches Rätsel“, a mit „Írástörténeti rejtély“-nek kellene magyarul mondanunk. Az érdekesítő címmel kapcsolatban már eleve tudnunk kell, hogy *Thomsen* 1913 márczius 6-iki levele terelte *Babinger* figyelmét Magyarországra s április 21-én az én gondozásommal felolvasást tartott a M. Tud. Akadémián, május 2-án pedig *Munkácsi* Bernát gondozásával már keltezte a Keleti Szemle cikkét. Csak így tájékozódva lephet meg bennünket, hogy a mi német vendégünk váratlanul, pár rövid hét alatt fejére nőtt minden magyar történetirónak. Meg tudja állapítani, hogy a székelyek eredetének kérdésében némelyik magyar szakemberünket még ma is áltatni tudja a régiak több évszázadon át kísértő kalandos véleménye. Vakmerően odamondja, hogy a történelem nálunk csak a XV—XVI. században kezdett a székelyek eredetével foglalkozni. Ugyanily elszántsággal állítja, hogy a XVIII. századi hamis Székely Krónika XVI. századi készítmény s hogy ennek alapján jöttek a magyarok büszke tudatában létre a hun-magyar és hun-szkytha ősnépek. Sőt csodálatosképen még azt is tudja, hogy ez a hamisítvány egyszerűen Béla király névtelen jegyzőjének krónikájából van összevonva. Egy XVI. századi hamisítvány egy 1764 óta ismert krónikából!

Az ember elhül, ha arra gondol, hogy a hasonló badarságok egész tömegetől duzzadó olvasmány a Keleti Szemle címlapjának állítása szerint „a M. Tud. Akadémia támogatásával“ két akadémikus szerkesztő feltűnően figyelmetlen ellenőrzése mellett jelenik meg Magyarországon szereplő derék bajor vendégünk szájába adva, németül — a külföld számára. Egy füst alatt megjelent biz' ez a mi bárgyú nemzetünk számára is! Mert a nyugodt itéletű német tudósok komorságát mimelő szerző buzdít a székelységnek minél gyorsabban való tanulmányozására, mert ez a magyarságtól elszakadt 450,000 főnyi kis nemzet szerinte ma már kihalófélben van, sőt nemsokára fel is szívódik az őt környező idegen népbe. (Micsoda szörnyőség ez! Itthon csak bosszantó ostobaság, de a külföldön a M. Tud. Akadémia fémjelzésével már a legveszedelmesebb aranyigazság gyanánt kerül forgalomba.)

A dolgozat nagyobbik fele az írástörténeti rejtélyről, vagyis a székely rovásírás eredetéről beszél. Természetesen itt is sok az a fölöttébb kellemetlen botlás és bukdácsolás, a melytől a hozzánk tévedt derék német vendéget, valamint a kilátásba helyezett hazai és külföldi olvasókat is meg kellett volna egy dolgát értő magyarországi figyelmes szerkesztőnek védelmezni. Mert csakugyan nem épületes dolog *Telegdi* János Rudimentájának 4-rétű kiadását újra megjelentetni 1598 ban Leydenben (Lugduni Batavorum). Nagyobb mulatság kedvéért kár volt e tárgyban az én „Rovás és rovásírás“ cz. könyvem 207. lapjára utalni, mert hiszen éppen e könyv megelőző 201—206. lapjain van bebizonyítva, hogy ezt a könyvészeti tévedést a marosvásárhelyi Teleki-könyvtár kinyomatott jegyzéke idézte elő. Lapokon beszéltetni valakit az ó-török feliratokról lexikális adatok alapján, közben pedig egy botlással elárultatni, hogy az illető az ó-török rovásírást azonosnak tartja a fes-

téssel, tintával írott ujgur írással. Megengedni, hogy *Radloff* az ó-török feliratok megfejtésének dicsőségét megossa *Thomsen*-el. Megengedni, hogy valaki az 1501-iki csikszentmiklósi magyar rovásírási emlék hitelességét vitásnak tartsa, a rovásírás első fölmerülésétől a székelyek csatlakozásáig kerek „700 esztendő” betöltetlen őr számitson, mikor a hazai krónikák a XIII. század óta állandóan emlegetik a székelyek előző ősirását. Gyönyörködni abban, hogy a derék német vendég nem éri be az én glosszám rekonstrukciójával s a konstantinápolyi emlék szerzőjét nem Keteji (Kedei, Udvarhelyszéki) Székely Tamásnak, hanem Kéthelyi (Szolnok-Dobokai) Székely Tamásnak nevezi annak bizonyítására, hogy a rovásírás csakis a székelyföldön volt elterjedve. Hiszen Szolnok-Doboka már nem Székelyország!

Ilyen bukdácsolás közben végre eljutunk a teljesen meddő cikk ezen utolsó kijelentéséhez: „E két megfontolandó dolog (t. i. a 700 esztendő őr és a székelyföldre korlátozott elterjedés) után jó lesz, főleg Magyarországon, az egész írástörténeti kérdést, a mely kétségkívül beható figyelmet érdemel, újra apróra megvizsgálni és — ez főleg a magyar tudósoknak szól — nem *mesterkél*t és *erőltetett okok*ban látni ezen még megfajtatlan rejtély magyarázatát. A magyaroknál, a kik Vámbéry egyik állítása szerint „nemzeti sajátosságaik iránt táplált rajongó szeretetükről már régen ismeretesek”, természetesen nem szívesen látják az ilyen irányban érvényesülő kételkedést . . .”

Igen, a M. Tud. Akadémia támogatásával s két magyar akadémikus ellenőrzésével a magával tehetetlen würzburgi idegen ilyen hangnemben mer társalogni velünk. Így aztán már azt is csendes béketűréssel tudomásul vehetjük, hogy a Münchenben 1913 május 2-án keltezett cikkhez „Des Rätzels Lösung?” (A rejtély megfejtése?) czímen *Babinger* csaknem egész terjedelmében közli *dr. Müller* Konrádnak két hozzá intézett, Potsdamban 1913 szeptember 26-án és Berlinben 1913 szeptember 28-án keltezett terjedelmes magánlevelét.

A régi germánok tengeri uralmának e téren is bemutatkozó monografusa abból az ötletből folyólag, hogy én és *Nagy Géza* a székely rovásírást török eredetűnek tartjuk, arra figyelmezteti a vele közölt magyar tárgyú cikk szerzőjét, *Babingert*, hogy a közvetítőket is meg lehet történelmi alapon jelölni. Így kerülnek aztán szóba a magyarok kozár-török keleti szomszédai, kiktől egy *kabar* nevű törzs elvált és Biborbanszületett Konstantin császár közelkorú hiteles feljegyzése szerint még Keleten a honfoglaló magyarsághoz csatlakozott, határőrzővé (székelylyé) lett, elmagyarosodott és így közvetítője is lehetett a török eredetű, székely rovásírásnak.

Helyes! Csak azt lett volna illő *Babingernek* megjegyezni, hogy ugyanezt egy magyar ember megírta már régen abban a „Rovás és rovásírás” czímű monografiában, a melyet a konstantinápolyi rovásírási nyelvemlék fényképének vétele alkalmával dedikálva neki megküldtem s a melynek adatait későbbi írásaimban már derűre-borúra idézt is. Vagy ha ő, a ki magyarul nem tud s csak szótár segítségével kísérletezik, számos más tudományos mulasztásával és botlásával kapcsolatban e téren is botlott és mulasztott, miért nem siettek segítségére a jobban tájékozott magyar szerkesztők. Hiszen egyikük, *Munkácsi Bernát*, nemcsak annak az 1895. évi Ethnographiának volt szerkesztője, a melyre *Babingert* azért figyelmeztette, mert benne *Nagy Géza* előttem a székely és ó-török rovásírás rokoni

kapcsolatáról értekezett, hanem szerkesztette azt az 1906. évi Ethnographiát is, a melyben idézett könyvem megjelenése előtt a „A székely rovásírás eredete“ czímen *már megírtam mindent*, a mit most *Babinger* és *Müller* vendégeink *Munkácsi* segédkezésével újra felfedeztek.

V.

Teljesség okáért meg kell még említenem, hogy Babingernek az a cikke, a melyet magyarra fordítva a M. Tud. Akadémia 1913 április 21-iki összes ülésén (itt már tegyük hozzá: glosszáim és számos pótlásom kíséretében) bemutattam és „Konstantinápolyi rovásírásos magyar nyelvemlék 1515-ből“ czímen folyóiratunk mult évi III. füzetében kiadtam, német nyelven az Ungarische Rundschau 1914. évi I. sz. januári füzetében (41—52. l.) jelent meg e czímen: „Eine neuentdeckte Kerbinschrift aus Konstantinopel vom Jahre 1515“.

Mivel a késő megjelenésről alább még sok szó esik, arról, hogy a késésnek milyen mértékben vagyok az oka, már itt megadom a kellő felvilágosítást.

Babinger így keltezi cikkét: „Würzburg, im Anfang April 1913“. Noha ugyanez olvasható a magyar szöveg alatt is, meg kell jegyeznem, hogy ez csak az első fogalmazásra áll, mert a felolvasásig és a júniusi megjelenésig a cikk csaknem kétakkorára dagadt. E miatt kellett a szerzőnek az első szövegezést újra átdolgozni s ugyanezért kellett *Heinrich* Gusztáv szerkesztőnek a már kinyomatott magyar szövegből utólag a német szöveg számára is fordítani.

Mondom, a magyar szöveg először jutott közlésre alkalmas állapotba. A szerző az április elején elkészült német szöveget nyomban elküldötte az Ungarische Rundschau-nak azzal a kéréssel, hogy a következő füzetben már napvilágot lásson. E szöveget *Heinrich* G. szerkesztő egy április 6-án kelt levél kíséretében tette át hozzám lefordítás és akadémiai felolvasás végett. Április 10-én *Babinger* már megköszöni nekem, hogy a cikket tölem átdolgozás és kibővítés végett visszakapta; április 12-én pedig többek közt már ezt írja: „Es ist mir natürlich gleich, ob die ungar. Übersetzung vor (ö húzta alá) der deutschen erscheint oder umgekehrt; április 14-én küldi a kibővített szöveget; az április 21-iki felolvasást követő harmadnapon beleegyezését küldi, hogy a felolvasás anyagát képmelléklettel a Vasárnapi Ujságban közöljem; május 17-én visszaküldi a kívánatomra másodsor is átdolgozott szöveget; június 13-án visszaküldi a magyar szöveg korrektúráját, mit a nyomda már nem tudott értékesíteni, mert az új füzet megjelenőfélben volt.

Megjegyzem, hogy a másodsor is átdolgozott szöveg a kinyomatás előtt még igen sokat bővült; de egyelőre csak — *magyarul*, mert a németre való fordításra és a *Heinrich* G. szerkesztő úrhoz való továbbításra a nyári szünet alatt már nem jutott időm. Nekem ugyanis a Folklore Fellows magyarországi elnöki tisztségében május végén és június elején gyűjtőszövetségeket kellett szerveznem Győrött, Pápán, Komáromban, Kaposvárott, Csurgón és Csáktornyán, továbbá meg kellett bírálnom az előző évben szervezett sárospataki és egri gyűjtőszövetségek ugyanekkor beérkezett 53, túlnyomórészen egész kötetre terjedő és jutalmazandónak bizonyult népköltési gyűjteményét. Sőt (hogy mindent megemlítsék) ugyanekkor nehezdedek rám a június 25-én megkezdett oroszországi, finnországi, skan-

dináviai és dániai nagy tanulmányutam szükséges előmunkálatai is. *Babinger* erről mit sem tudott s mikor én már az Ezertóországot jártam, rendre irogatta hozzám a sok sajtóhiba miatt, a *Thomsen* kísérletének közlése miatt, a nyomdai kellemetlenségek miatt s legfőképp az íróasztalom fiókjában veszteglő német kézirat miatt zsörtölődő leveleit. Két ízben szóvá tette *Thomsen* kiadott megfejtési kísérletének visszaküldését is.

Mikor tanulmányútamról visszatértem, a sok irás összes kellemetlensége egyszerre szakadt rám. *Babinger* kéziratát tehát elvégre is magyar bővületével kellett az Ungarische Rundschau rendelkezésére bocsátanom. *Thomsen* kézírata még a nyomdában volt s mikor innen visszakerült, továbbra is nálunk maradt, mert szerintem a felelősségterhes közlemény történelmi jelentőségű biztosítékának ha nem is nálam, de mindenesetre Magyarországon van a helye. Ezért a M. Nemzeti Múzeum irodalomtörténeti gyűjteményének szántam olyan feltétellel, hogy ez ellen *Thomsennek* sem lesz kifogása. Ezzel egyébként már a közlés pillanatában tisztában voltam s nyomban tervbe vettem, hogy Kopenhágában *Thomsent* személyesen meglátogatom, a kényszerű közlés körülményeit vele megismertetem s a tervezett letéteményezéshez szíves hozzájárulását is megnyerem. Két nagyhirű folkloristával, a finn *Antti Aarne*-val és a dán *Axel Orlik* kal július 16 án meg is jelentem *Thomsen* kopenhágai magánlakásán, de a gazdát nem találtuk otthon, mert családjával akkor már vidéken nyaralt.

Íme, részben ez az oka, hogy a német szöveg az Ungarische Rundschau múlt évi utolsó (október havi) évnegyedes füzetében már meg nem jelenhetett. Biz ez elég nagy baj, de semmi esetre sem oly súlyos természetű baj, hogy vele kielégítő választ lehetne kisajtolnunk e két kérdésre:

1. Az utólagosan megjelent német szöveg e kommentárjában: „Diese Abhandlung ward in ungarischer Sprache in der Gesamtsitzung der Ungarischen Akademie der Wissenschaften am 21. April 1913 verlesen“ a fordító nevével együtt *Babinger* miért hallgatja el azt, hogy dolgozata magyarul már megjelent az *Ethnographia* múlt évi III. füzetében?

2. Miért törölte ki utólag (igen, *utólag!*) dolgozatának német szövegéből azt, hogy a konstantinápolyi nyelvelmélek hibásan másolt titokzatos szövegét az én megfejtésem szerint és az én német fordításom szerint közölte? Hiszen enélkül a korábban megjelent magyar szöveg erre vonatkozó állítása tölem eredő *betoldásnak* látszik!

A választ elengedem. Beérem azzal, ha minden nyugodt itéletű érdeklődő megjegyzi azt, hogy ezek csupa olyan épületes dolgok, a melyek még az újságháború kitörése előtt keletkeztek.

Dr. Sebestyén Gyula.

A JÁVORFA MESÉJE.

I.

Tompa, Petőfi, Arany és Jókai iránya a népköltészet és a népszellem felújította nemzeti irodalomnak legértékesebb nyilvánulásai. Tompa regéi, Petőfi dalai, Arany balladái s Jókai elbeszélései a magyar népnek egyrészt mese- és kedélyvilágát, másrészt drámai válságait s meseszövvé leleményét tükrözik a művészlélek egyéni erejének erős szövetségében.

Tompának *A jávorfáról* írott meséje is elsősorban a magyar néphagyományban gyökerezik. De ez a mesetárgy rejtettebb ereken át szívárgott. Ha külföldi nyilvánulásaiban némi eltéréseket mutat is, ezek az idegen változatok az erkölcsi mozzanatok ugyanarra a megérzéskítésére törekszenek, mint a magyar népköltés szolgáltatta termékek. Kritikánk méltán dicsérte a *Jávorfa* népies hangját. Ennek a mesének erős zamata, sava-borsa valóban tösgyökeres népiesség bizonyosága.

A mese Magyarországra a szlávságtól kerülhetett. *Tompa Mihály* képekben dús, művészi feldolgozása irodalmunk meseműfajának egyik legremekebb terméke. Tompa költészetének egyik legsajátosabb vonása a szelid borongás. Ez a nemes merengés *A jávorfáról* írott mesében is ünnepi meghatottsággal tölti el az olvasót. Csendes fájdalom varázsos szomorúsága vonúl végig Tompa remekművén. Különösen két mozzanatban érezhető ez a szívet-lelket ringató, bűvös melabú: az érzelmi kihangzásokban s a rokonszenves alakok jellemzésében. Az a lírai hang, melyen megindul s véget ér a mese, a kápolnák ezüstszavának melancholiájába varázsol. Így illeti a lelket az agg király s a pásztorifjú rajza is.

A mély bánatában bús fejére hamvat hintő ősz apa, a legelésző nyája mellett szomorúan járó pásztorifjú alakjának borúsán színezett rajza sajátos igézzel hat reánk, melyet inkább érzünk, mintsem elemezni tudánk. De nemcsak a költő lelke és a népköltés szelleme hatja át a költeményt, hanem utat talál a lelkiismeret indítéka is. Az apaátok s a „szőke testvér véres árnya“ elől futó bűnösök vergődésének a mozzanatával Tompa Mihály Arany János balladaremekeinek a megjelente előtt Aranyra emlékeztető lélekfestő művészetről tanuskodik.

Tompa Mihály mesteri alkotása megérdemli, hogy főindítékát szélesebb körben vizsgáljuk s arra utaljunk, hogy feldolgozása ama, népköltési többe ojtott remek hajtások közé tartozik, melyekkel Tompa éppen úgy, mint Petőfi és Arany, irodalmunkat új életre varázsolta.

Tompa Mihály meséje bizonyára meseköltésünk egyik legkiválóbb alkotása. *Tolnai Lajos*, ki érdekes tanulmányában (*Tompa Mihály költészete*) szigorúan bánt Tompával, a *Jávorfát* Tompának amaz alkotásai közé sorolja, melyekben a hang, az érzés s a stílus kiválóbb és igazabb. „Ezekben már van, a mi leköt, a mi meghat, a mi mély, igaz részvétet tud költeni.¹ Legújabbban *Váczy János* arra utal, hogy midőn Tompa a népmeséből indul ki, kitünő alkotásokat nyújt, mint *A jávorfáról* vagy *Az árvalányhajról*. „Mind a kettőben — mondja Váczy — népmesét vesz tárggyul s igyekszik a közvetlenség, egyszerű naivság báját megtartani előadásban, nyelvben, ritmusban egyaránt. Az elsőnek művészebb a szer-

¹ Budapesti Szemle, 1878. XXXV. sz. 49. l.

kezete, a másodiknak népiesebb a hangja".¹ Szabadjon megjegyeznem, a *Jávorf*a művészi szerkezetében Tompa Mihályt maga a népmese támogathatta. A jávorfa meséjének vannak olyan változatai is, melyekben az áldozat új életre támad. Tompa forrásában bizonyára nyoma sem volt ennek a mozzanatnak. *Child*, a kiváló gyűjtő s folklóre-tudós az életre támadás indítékával bővült svéd és norvég balladákról így nyilatkozik: „A fiatal nővér életre támasztása, mint minden, tragédiába csúsztatott jó végződés, a történetet erejétől fosztja meg”.² Ha Tompa ilyen változattól merít, ehhez kétségtelenül ragaszkodott volna. *Ovidius* példájára a metamorphosist még inkább kiaknáztta volna, mert — elég Tolnai Lajos,³ Lengyel Miklós,⁴ Nagy Sándor,⁵ Kéki Lajos⁶ megállapításait jeleznem — a *Metamorphoses* költője Tompára jelentékeny hatással volt. De javallották volna még az átalakulás mozzanatát Tompának „erkölcstanári hajlamai”, hogy Gyulai Pálnak⁷ Tomparól mondott kifejezését idézzem.

Ha Tompa Mihály nem is, egy másik költőnk, *Szigligeti Ede* az új életre serkenés indítékával gazdagodott meseváltozatot használta forrásul. Tárgytörténeti szempontból érdekes utalnunk arra a jelenségre, hogy irodalmunkban a jávorfa meséjének két feldolgozása van s Szigligeti Edéé nem kevésbé remek alkotás, mint Tompa Mihályé! Csak felületes vizsgálódásra tetszik Szigligeti Ede gyönyörű költeménye, *A furulyácska* Tompa Mihály meséje továbbfejlesztésének. Hogy Szigligetinél is önálló feldolgozással van dolgunk, a forrásnyomozásból kiderül majd.

A királyhoz kétségbeesve állít be a királyné s elmeséli, hogy a kis királykisasszonynak nyoma veszett. Komornájával mindent tüvé tett, de nem talált reá. Éhes medvék, farkasok jöttek útjába. Bár széttépték volna, mintsem férje szívét marczangolja össze.

A te lányod! — a mi lányunk!
A nagyobbik, a bálványunk!
Ah az epret hárman szedtük:
Ketten jöttük, — elvesztettük.

Mit nem adna érte! Nem kell neki már az élet. A világ rossz szája azt mondja majd, ő volt a mostohája, irigykedett reá, a trónust annak a kis leánynak szánta, kit ő szült, ezért ölte meg amazt,

A király a hirnökkel kihirdetteti, a leányt keresse mindenki. Ki csak hírét hozza, fele országát kapja, ki halva, az egészet, ki élve, azé leánya királyságával együtt. Ha hírét sem hallja, szívének nincs írja, utána hal.

Jó a pásztor. Elmeséli, elvesztette nyáját. Utána indult, de a nagy keresésben elvesztette furulyáját is. Búsán járt a tó partján. Egyszerre jávorfa tünt szemébe. A jávorfa törött ágából furulyát faragott. A furulya bűvös szava odatesalta a nyáját. Osodás a furulya hangja:

¹ Váczy János: Tompa Mihály életrajza, 1913. Akadémia kiadv. 167 l.

² Fr. J. Child: The Engl. and Scott. Pop. Ballads, I. 123. l.

³ Id. ért. — ⁴ Lengyel Miklós: „Tompa Mihály élete és művei“ cz. könyvének Virágregék cz. fejezetét. Lengyel kiélezi, hogy Tompára már mint kis gyermekre Ovidius nagy hatással volt. — ⁵ Nagy Sándor is utal Ovidius hatására „A virágregék“ czimű dalban (Irod. Közl. 1909.). — ⁶ Kéki Lajos Ovidius és Tompa között vont párhuzama nagyon éles, jellemző. (Tompa Mihály, 67—68. ll.) — ⁷ Gyulai Pál: Kritikai dolgozatok, I. k. 153. l.

Fujjad, fujjad, édes apám,	Voltam én is király lánya,
Bánatodra, örömedre,	Királylányból jávorfácska,
Édes balszam ez szívedre.	Jávorfából furulyácska.

Mikor a mostoha fújta, sápadtan nézte férje, de halványabb a mostoha. Haragra lobban, a furulyát átkozódva csapja a földre. Száz darabra törik, de a darabok egymásba forrnak, furulyácska lesz belőlük.

Furulyából király lánya,
Égnek, földnek szép esodája

Nagy az apa öröme. A királyné a vérpadra lép, a pásztorifjú elveszi a királyleányt s trónusra jut,¹

A néphagyományban számtalan olyan változat él, mint a milyen a Szigligeti Ede *Furulyácskájának* a tárgya. De tagadhatatlan, hogy Szigligeti Ede meséjében felőtltő néhány egyéni mozzanat. Elsősorban a mostoha szerepére utalok. Gyulai Pál *Gonosz mostohája* jut eszünkbe. Szigligeti finom lélekrajzzal festi a mostoha színeskedő ravaszágát, mézes-mázos szavakkal rejtekező gonoszlelkűségét. Hogy Szigligeti nem a három testvér erdőbe indulásának tipikus indítékát használja, hanem a mostoha-motívumot, szerencsés leleményre vall. Megkapó ebben a mesében még a drámai erő, a beszélgetések mozgalmassága, eleven színező jellemző ereje.

Utalhatunk még *Vajda Jánosra* is. Vajda János *A jáborfa regéjében* nem merit a népköltésből, de Tompa Mihály hatása nyilván kitetszik. Vajda meséjének kedves melabúja is Tompára vall, de kiváltképen a regélés módja. Elmeséli, hogy egy őszi délután sír oldalában állt, félig alva, félig ébren álmodozott régi időkről, kihalt népekről *s egyszerre megszólalt a jáborfa*, regét mondott neki:

Im azonban haldokolva
Megszólamlott a jáborka
És susogva lélekhangon
Monda nékem szép regét.²

II.

Népköltészetünkben nagyon népszerű a jávorfa meséje. Dicsekedhetünk mi is azzal, a mit egy francia folklorista mondott a jávorfa meséjéről: „Úgy gondolom, hogy alig van mesegyűjtő, ki többször nem találkozott volna vele“.³

Vikár Béla Udvarhely megyében mesénknek balladai alakulatára bukkant. Valóban *A három királyleány* című székely népballada azért is értékes, mert igazolja, hogy a jávorfa meséjének nemcsak a külföldön, hanem nálunk is van balladai változata.

A kis Pendsókát idősebb nővérei elpusztítják s egy fa odvába teszik. Mikor apja az erdőbe megy, a fa odvába tekint, *kis muzsikát* talál benne s játszani kezd rajta. Erre a kis muzsika részletesen elmondja a bűnt. Mikor egymásután a két gyilkos kezd rá, a kis muzsika szemükre lobbantja a gyilkosságot:

¹ „A magyar költészet kincsháza“ című anthológiában, 1099—1103. ll.

² Kisebb költemények (32—51. ll.)

³ P. S. jelzéssel a Revue des Traditions Populaires II. kötetben. 366. l.

Megöltetek, tü gyilkosok,
Nem szántátok én véretem,
Elvettétek életemet,
Hogy kapjátok gyöngyeimet.¹

Sajnos, meseváltozataink között egy sincs, mely a ballada jelölte típust tüntetné fel. A hazai változatokban szembeszökő az életrekelés mozzanata. Utalhatunk egy Balaton vidékéről származó, egy ehedi, egy szovátai, egy magyar-décei s egy tobianyi változatra.

A Balaton mellékéről származó mesében három királyleány szerepel. A király eprészni küldi őket. A legfiatalabbik teleszedi kosarát. Irigykedő nénei megölik, eltemetik s az epren osztozkodnak. Az áldozat sírján jávorfa hajt ki. Koldus megy arra, a jávorfából muzsikát csinál. A koldus a király ablaka alá megy, hegedül. Felhívják. A hegedü kézről kézre jár. Mikor a gonosz testvér kezébe kerül, így szólal meg:

Fujjad, fujjad én gyilkosom,
Én is vótam kirá lánya,
De mos vagyok jávorfábu
Kis hegedücske.

A leány „érimüt“. Ijedtében elejti a hegedüt. Az asztaltalphoz vágódik s királykisasszony ugrik ki belőle. A boldog apa összeecsokolta leányát, a koldusnak pedig jó marék pénzt adott. A gyilkos leányt kiszegezett hordóba tették, egy hegyről legurították, úgy halt meg.²

A Paál Gyula közölte ehedi (Maros-Torda megye) „egy szegénállat ember“-ről szól. Sok gyermeke volt, nem győzött eleget keresni. Az erdőbe küldi őket, szedjenek epret. A legkisebbik teleszedte kosarát. Testvérei megirigyelték. Az egyik így szólt a kis leányhoz: „Gyere te, ne mi mászik a fejedem, hadd őjjem meg a fanyelű bicskám“. Ilyen csalafintán végzett vele. A kerékvágásba teszi a megölt leányka fejét. Telik múlik az idő s íme a fejből „szép mozsika“ nő ki. Muzsikálni kezd. Arra jár egy cigány, felveszi, a faluba megy vele. Szegény embernél, a megölt leány apjánál száll meg. A muzsika rákezd:

Eperszedök émenének,
Igém azok megölének,
Kerékvágásba tevének.

A muzsika kézről kézre jár. Mikor „affokta kezibe“, a ki megölte a leányt, megszólal:

Húzzad, húzzad, én gyilkosom....

Erre a cigány azt mondja, üssék a muzsikát az asztal lábához. Így is cselekedtek. A muzsikából egyszerre kiszökik a leányka. A gyilkos fiút ló farkára kötik s a vidéken széjjelhordozzák.³

A Mailand Oszkár kiadta *szovátai* (Maros-Torda m.) mese *Király Derzsá-*ról regél.

¹ Kiadta Vikár Béla a Vasárnapi Ujság 1903. évfolyamában 39. l.

² Magyar Nyelvőr, IV. köt. 36—37. ll.

³ Magyar Nyelvőr, VI. k., 229—230. ll.

Egy királynak három leánya volt. Eprészni küldi őket. Megígéri, hogy azé lesz a *gyémántköntös*, a ki teleszedi az *aranykantárt*. Rengeteg havasba érnek. Leghamarabb a legkisebbik tölti meg az aranykantárt. Nénjei irigykednek reá. A legidősebbik ezt mondja a másodiknak: „No hát nyivaszszuk meg s tegyük bele a kerékvágásba“. Király Derzsát csakugyan megölik s a kerékvágásba helyezik. Eperrel megtöltött csuprukkal hazamennek. A király nyugtalanodik, hova lett Derzsa. Rövidesen kiderül a bűn. *A király egyik pakulárjának kedve kerekedik, hogy furulyát csináljon abból az ákáczból, mely Kírály Derzsa sírján nőtt.* Ezt fújja ki rajta:

Fújjad, fújjad én zsellérem,
Én is vótam, mikor vótam,
Királyleány, Király Derzsa,
Eprészedök megölének,
Kerékvágásba tevének.

A megrémült pakulár a királynak nyújtja a furulyát, ki ugyanazt a dalt fújja ki rajta. Mikor a gyilkos leány lát hozzá, a furulya így kezdi:

Fújjad, fújjad én gyilkosom . . .

Megmérgeződik, a tilinkót a kemenczéhez vágja, kiugrik egy szikra, a szikrából új életre támad a megölt leány. A gonosz tett kiderül. A nagyobbik lányt levetkőztetik, megcsapják.¹

Van még egy érdekes változat, melyet gyűjteményeink nem jegyeztek fel: *a magyardécei* (Szolnok-Doboka m.). A harmadik leány itt is irigykedő nénjei áldozata. Sírjából *jávorfa* nő. Egy cigányfiú furulyát akar csinálni, *hogy karacsony estéjén kántáljon*. A jávorfa egyik ágából furulyát készít. Mikor ki akarja próbálni, megszólal a tilinkó: „Fújjad, fújjad, én cigányom“. A király palotájában a tilinkó a gyilkos leány bűnét elárulja. A király pénzt ígér a cigánynak, adja neki a furulyát. Ez megteszi. A király a tilinkót földhöz vágja. Kiugrik belőle a királykisasszony. Szébb volt, mint valaha. A király a gyilkos leány fejét karóba huzatja.²

Egy *tobányi* mesében olvassuk, hogy az áldozatul esett leány sírjából *jägerfa* (!) nő ki. Egy kanász furulyát készít a fa ágából. Mikor a gyilkos testvérnek odazokogja a furulya: „Fújjad, fújjad én hóhérom,“ az odavágja az ajtóhoz, a furulya szétreped, gyönyörű leány lesz belőle. Gyilkos nénjét kivégzik.

A balatoni mesében érdekes a koldus, *Király Derzsában* a pakulár szereplése. Az ehediben feltűnő az a mozzanat, hogy fejből nő ki a muzsika. A magyardéceiben figyelmet érdemel a kántálás indítéka, a tobányiban a *jägerfa*.³

Mesénkkel vérrokonságot mutat *A fejér madár*.⁴ Rónáné Sklarek Erzsébet⁵ és Solymossy Sándor⁶ ennek a palóc mesének a Grimmek-közölte *Machandelboomhoz* való viszonyát eléggé megvilágították.

¹ Mailand Oszkár Székelyföldi gyűjtésében 521—524. II.

² Csató Erzsébet, magyardécei leánytól hallottam.

³ Kálmány Lajos: Szeged népe. I. k. 144—145. II.

⁴ Berze Nagy János: Népmesék Heves és Jász-Nagykún-Szolnok megyéből, 47. sz.

⁵ L.: Philologiai dolgozatok a magyar-német értekezésekről cz. kötetet.

⁶ Ethnographia, 1913. 5—6. II.

III.

A tárgyaltuk magyar mesék változatait megtaláljuk az egyetemes néphagyományban. Három tudós foglalkozott velök: *Köhler Reinhold*, *Child Ferencz Jakab* és *Cosquin Emmanuel*. Ha azt figyeljük, hogy népköltészetünknek két remek alkotása s néphagyományunknak több értékes nyilvánulása fűződik ehhez az egyetemes mese- s balladakincshez, bizonyára nemzeti kötelességet teljesítünk, mikor utalunk mesénk idegen variánsaira. *Solymossy Sándor* a mesék autogenezisét kutatva, tömött rövidegességgel mutat rá mesénk egyetemes elterjedésére: „Elképzelhető-e például, hogy a Tompa-feldolgozta *Jávorfa meséje*, a melynek magyar népi változataiban is ott az önként megszólaló furulyának ismétlődő éneke: „*Fujjad, fujjad én pásztorom*“, majd a meggyilkolt gyermek apja és anyja után: „ *én gyilkosom*“ s a mely ugyanúgy felbukkan az oláh, lengyel, szerb, svájci, észt vagy a szicíliai változatokban, hogy ez az azonos forma ott a hely színén mindenütt külön, egymástól függetlenül, autogenesis útján sarjadt ki ily egyenlő módon?“¹

Elsősorban a balladai alakulatokra utalunk. Egy *tót* népballada szép változata a jávorfa-hagyománynak, Pannát felkölti édes anyja hozzon friss vizet a hársfa mellől. Panna elmegy, de a kút összeomlott, nem hozhat vizet. Türelmetlen anyja rákiált, kövüljön meg. Panna *juharfává* változott. Az arra vezető ösvényen két testvér haladt, mindkettő hegedűs. Megtetszik nekik a juharfa. Két ágat vágnak róla, egyet hegedűnek, egyet vonónak. Mikor vágták, vér serkedt a fából. Mikor újra belehasítottak, megszólalt a fa, csak vágják bátran az ágakat vonónak, hegedűnek, menjenek anyja ajtajához, ott húzzák:

Ez a leányzó,	A kend Panna leánya
Ki juharfává lett,	És e vonó fája
E hegedű fája	Jobbkarból nőtt ága.

Az ifjak így cselekedtek. A meghalt leány anyja szomorúan felel.²

A dán, izlandi, norvég, farói, svéd, skót és angol balladák külön csoportot alkotnak, lényegükben megegyeznek.³ A legmegkapóbb *A két nővér* című skót népballada. *Dömötör János*, ki Gregruss Ágosttal együtt pályázott a Kisfaludy-Társaság tételére, *A ballada elméletében* hivatkozik *A két leánytestvér* című svéd népballadára s változatára: *A csodálatos hárfáva*. Majd arra utal *Dömötör*, hogy ez a tárgy nagyon elterjedt s a skót balladák között is több változata van. Említi a Scott Walter *Minstrelsyje*-közölte balladát: „Ilyen nálunk is Tompánál — mondja *Dömötör János* — a nagyon szép *Jávorfa* regéje, melynek egy része: *Fujjad, fujjad, én gyilkosom* . . . egy népballada töredéke lehet.“⁴

Jamieson, Scott Walter, Sharpe, Pinkerton, Buchan, Motherwell, Campbell, Allingham és Newel sorban kiadták egy-egy változatát. A ballada összes, már

¹ L. Solymossy S.: Idegen mesék meghonosodása cz. dolgozatát, Ethnographia, 1913. L. még Solymossy 21 sornyi jegyzetét u. o.!

² Tót népdalok. Kiadja a Kisfaludy-Társaság. 3—4. l.

³ Child: The English and Scottish Popular Ballads, I. köt. 118—124.

⁴ Kisfaludy-Társaság Évlapjai. Új folyam, II. köt. 1863/4—1864/5. megjelent 1869-ben, 443—444. l.

kiadott és kéziratot alakjait Child gyűjtötte össze óriási balladagyűjteményében. Az a huszonnégy ballada, melyeket Child kiadásában olvasunk, már a változatok nagy számával is tanuskodik széleskörű népszerűségéről.

Ezúttal kiindulásul a skót-angol balladának azt a remek változatát fejtegetjük, melyet Child kiadása után huszonnégy évvel később — úgy látszik, Gummere nyomán *Armstrong Róbert* adott ki *Binnorie* czímen.¹

Két nővér élt együtt.

Egyszer előkelő kérő jött hozzájuk. Az idősebbiknek kesztyűvel, gyűrűvel kedveskedett, de a fiatalabbikat szerette. Amazt szíven sebezte az ifjú szerelme, szép hugát lelke mélyéből irigyelte. Egy derűs reggel így szólt hozzá: „Húgom, fogd meg a kezem, menjünk a folyó partjára!“ Megfogta testvére liliumkezét s a parthoz indultak. Az ifjabbik köre állott, nénje a vízbe taszította. A vízből könyörgött még hozzá, segítse ki, földje felerészének teszi az örökösévé! Az gonoszul felel, hogy nem nyújtja kezét. Kérkedve mondja, nővére javait mégis örökli majd. Újra könyörög, adja át keztyűjét, ő meg lemond édes Vilmosáról, az ifjú szerelme legyen az övé! Ez megint ridegen válaszol, ne bizakodjék a kéz vagy a kesztyű segítségével, Vilmos mégis övé lesz. A szegény leány sülyed, sülyed, míg a folyóba vész. Majd a víz felveti s a malomgáthoz sodorja. A molnár leánya kenyeret sütött, vízre volt szüksége. Mikor megpillantja az uszó testet, így kiált fel: „Ott van egy habléány vagy valami hattyú“. A molnár odasiet, kihúzza a tetemet. Sárga hajában ritka gyöngyfüzért, vékony dereka körül szép aranyövet talált, ujjain pedig drágakő ékesítette gyűrűk ragyogtak. A molnár felsőhajt bárki veszhette el a gyönyörű leányt, szívből sirathatja.

Híres hárfás járt arra s a tetem édes, sápadt arczára vetődött tekintete. Kebleből mély sóhaj szakadt ki. *Hárfáját felhúrozta a tetem hajával.* Az új húrok hangja búsan esett a fülnek. A hárfás a leány apjának csarnokába ment. Hárfáját egy köre teszi, magától kezd játszani. Hangosan, tisztán zeng: „Isten veled, atyám, édes anyám!“ Majd újra kezdi: „Isten veled, szerelmesem!“ Végre olyan nyíltan zengi, ahogyan csak lehetett: „*Ott ül nővérem, ki vízbe fojtott.*“

Ez a ballada a maga kerekdedségével a nép meglepő szerkesztő készségére vall. Sajátos mélabú árad el a balladán, melyet fokoz a refrain is:

He strung his harp with her yellow hair
Binnorie, O Binnorie
 Their sounds made sad the list' ning ear
*By the bonny mill-dams o' Binnorie.*²

Scott Walter *Minstrelsy of the Schottisch Borderjében*³ A kegyetlen nővér czímen közlött változatban néhány eltérésre bukkanunk. A lantos a tetem mellcsontjából hárfát készít s a gyönyörű sárga hajjal felhúrozza. Köre teszi s megszólal a lant, ott ül atyja, a király, anyja, a királyné, amott áll Hugó, a fiére

¹ The two sisters, Child gy.-e. I. k. 126—141. l. (Kéthasáros negyedret kiadás.)

² L. Robert Armstrong: Old ballads of England and Scotland (1909), 153—157. l.

³ Ennek a gyűjteménynek 1873-iki kiadását használtam (Akad. könyvtára) II. k., 287—293. l.

s mellette édes, hü *Vilmosa*. Az utolsó hang, melyet a hárfa kiver, ez volt: „*Jaj nővéremnek, a hamis Helénnek*“.

Ez az utalás röpké czélzásokép sejteti a büntetést. Míg amott a fájdalomson hangzó vád csak hirdeti a bűnt, itt a lakolás sejtelve is megvillan. Mennyivel nyersebb a ballada egyik változatában megszólaló lantnak ez a serkentése: „Akaszszátok fel kegyetlen testvéremet, Alice-t!“¹ A ballada egy másik alakulata végén a búzditás átokkal szövetkezik.

A *Buchan*-kiadta változat is nagyon érdekes. Az áldozat apjának hegedűse megpillantja a leány tetemét, majd ennek szelleme szökken eléje s utasítja, hogyan szerelje fel hegedűjét. A hegedűs a leány szellemének serkentésére cselekszik. Először ezt játszotta a hegedű: „Fojtsd vízbe testvéremet, mint ő cselekedett velem!“ A szellem-indíték s a kegyetlen bosszúállás mozzanata ennek a változatnak sajátos jellemet ad.²

A Scott Walter-közölte balladában kiderült, hogy királyleányról van szó, míg egy másik változata mesék módján így kezdődik:

There was a *king* of the north country
And he had daughters one, two, three.³

Ezek a nyomok, továbbá a vízbe lökött leány örökségigérgetésének indítéka arra utalnak, hogy eredetileg királyleányok szerepeltek a tárgyalt skót-angol népballadában is.

Valóban, ez a sok változatú ballada azzal a *mesetípussal függ össze*, melyben beteg királyról van szó. Ez gyógyításra serkenti gyermekeit s a sikerrel járónak igéri birodalmát. „Mindezekben a mesékben — írja Child — a legfiatalabb jár sikerrel, a legöregebb irigységből megöli. Azon a helyen, hová a holttestet eltemették, nád nő, a pásztor tilinkót vagy fuvolát készít belőle. A szerszám, bármikor is játszanak rajta, bizonyítja a gyilkosságot.“⁴

Ebbe a körbe vág az a népmese is, melyből Tompa merített. Hogy Tompa Mihály forrása melyik változattal van a legközelebbi rokonságban, elég biztos alapon dönthető el.

Egy *lengyel mesében*⁵ szerelmi irigység a gyilkosság alapja, de egyéb mozzanatok feltűnően emlékeztetnek Tompa költeményére. A három nővér bogyt szed az erdőben. A legidősebb, hiába ellenzi a második, megöli a legfiatalabbat. Otthon azt meséli, hűgát a farkasok tépték össze. A sírból fűzfa nő. A pásztor tilinkót farag belőle. A pásztorsíp elsírja a bűnt. Mikor a gyilkos leány fújja, megölgőjének mondja a tilinkó.

Hogy a lengyel mesének bizonyára van olyan változata, melyben fűzfa helyett jávorfa szerepel, valószínű. Ezt a felfogást támogatja a Kisfaludy-Társaság kiadta *jávorfás* tót ballada.

Ennek a mesecsoporthoz legjellemzőbb sajátossága, hogy az áldozat sírjából

¹ Child gyűjteménye, I. k. 129. l.

² Child gy.-ben, 134—135. lk.

³ Ugyanott, I. k. 136. l.

⁴ L. Child fejtegetését gyűjteménye I. k.-ben, 125—126. l.

⁵ Wojcicky, Klechdy nyomán Child böven elmondja tartalmát.

kinövő nád vagy fa szolgáltatta furulya vagy sip zengi el a bűnt. Mesénk ezúttal a népköltés egyik sajátos csoportjára, a balladák szimbolikus virágindítékaira emlékezteti a kutatót. A szerelmesek sírjából kinövő virágok, bokrok édes ölekezése valóságos közhelye az egyetemes népballadaköltésnek. Abafi Lajos szép dolgozatában (*A halhatatlanság eszméje a népköltészetben, Kisf.-T. Évl. XII. k., Új folyam*) vizsgálta ezt a motívumkört. Éppen ez a sírből kitörő s gonoszságon diadalmazkodó igazságérzet nyilvánul mesekörünk főindítékában is. A sírből kinövő nád vagy fa eszközt szolgáltat arra, hogy a sír titka kipattanjon s a gonoszság elszenvedje büntetését.

Gyönyörű változat az a francia mese, melyet a Haute-Bresse-ből közölt Brintet József (*Az éneklő nádak*).¹

Egyszer két testvér, egy fiú meg egy leány kimentek, hogy kenyér-kökényt szedjenek. A kökényen összekaptak. A leány megölte öcsesét, elásta a szomszédos mezőben. Otthon azt mondta, öcsese az erdő felé futott. Idő teltével nádak hajlottak ki a sírből. Egy pásztorleány arra vezette nyáját. Egyszerre csak a nádak énekelni kezdtek. A pásztorleány levágott egyet, játszott rajta, mire ez az ének hallszott a nádból:

Siffle, siffle, gentille bergère,
Siffle, siffle bien doucement,
Pour un paquet de pain-prunelles
J'ai été tué bien malheureusement.

A pásztorleány megijed, a faluba fút, megmutatja a nádat a megölt fiú apjának s a nád énekel. Mikor a gonosz leány fuj bele, így zendül meg a nádsip:

Siffle, siffle méchante soeur.

A bűn kiderül, a leányt megbüntetik.

Nagyon érdekesek a kitünő folkloristának, *Köhler Reinhold*nak azok a fejtegetései, melyeket egy Toeppen-kiadta meséhez fűzött. (Toeppen: *Aberglauben aus Masuren*, Danzig, 1867.) Köhler hivatkozik egy erdélyi, egy spanyol mesére, melyekben az áldozat sírján nád nő, egy Müllenhoff közölte változatra, melyben bodzafa, a Wojcicki-félére, melyben fűzfa szerepel. Águkból készül a csodás furulya.² Az észti változatban az áldozat sírjából nőtt *nyírfaág*ból készült *hárfa*, a *litvánban* pedig a halott porából kisarjadt *hárfa* ágából csinált *tülnök* árulja el a bűnt.³

Ebbe a csoportba tartozik *egy erdélyi szász* mese (Der Rohrstengel). Vad dulja a király országát. A király leányát igéri annak, ki elpusztítja a vadat.

¹ Les roseaux qui chantent. L. a Revue des Traditions populaires, II. année, 365—366. II.

² Reinhold Köhler: Kleinire Schiften, I. k. 49. I. Tárgyunkkal Köhler foglalkozott még Die Ballade von der sprechenden Harfe című dolgozatában. Közli a svéd balladát Uhland fordításában. Egészen megfelel a tárgyaltuk skót-angol népballadának. Köhler az Uhland-fordította svéd balladát összehasonlítja egy másik svéd verzióval. Közli még ugyancsak német fordításban balladánknak farói alakulatát. Kijadja és tárgyalja a balladának egy, a tizenhetedik században lejegyzett izlandi változatát. Hivatkozik német, olasz, lengyel mesékre, észti, lett és litván dalokra. Arra is rámutat, hogy Geibel Emmanel 1845-ben Balladen vom Pagen und der Königstochter czímen négy balladában dolgozta fel ezt a tárgyat. (Aufsätze über Märchen und Volkslieder cz. kötetben 79—98. II.)

³ Child id. gy.-ben. I. k. 124. I.

Sok herceg próbálkozott, de a vad szétmarczangolta őket. Majd három testvér vállalkozik. Kettő kudarcot vall. Mikor a legfiatalabbik készülődik, bátyjai gúnyolódznak rajta. Ugyanazzal a koldussal kerül össze, kivel bátyjai találkoztak. Mikor a koldus kalácsot kér, nem utasítja el, mint a bátyjai tették. Ez a jótettért segít rajta. Selyemfonalat ad neki. Figyelmezteti, ha az erdőbe ér, ezt kiáltsa: „Csigo, csigo“. Ekkor előjön a vad és tizenkét malacza. Kösse a zsinórt az állat nyaka köré, ez követi majd. Így is tett. Testvérei irigykednek rá. Mikor az öcscsük a királyi palotába tart, lesbe állnak, agyonütik, elássák. Hazamennek. A vadat az istállóból a királyhoz akarják vezetni. De ez nem érzi többé az aranyfonalat, megvadul, kicsinyeivel együtt az erdőbe szökik.

A meggyilkolt fiú sírjából *nádszál* nőtt ki. Egy juhász fuvolát csinál belőle. Amint játszik rajta, elzengi a bűnt. A király fülébe is eljut a csodás dolog híre. Elrendeli, hogy országának valamennyi lakója fuvolázzék rajta. A két gonosz fivérre is rákerül a sor:

„O Bruder mein, o bruder mein.
Du bliäst auf meinem Beinelein,
Du arger Bruder schlugst mich toth,
Es floss mein Blut, so roth, so roht“ ...

Mikor a másik bűnös játszik rajta; ennek is ezt zengi el a fuvola. A bűnösök akasztófára jutnak, Senki sem mert többé vállalkozni, hogy elfogja a vadat. A szegény királyleány elhervadt szomorú magányában.¹

Ez a mese gazdagabb tartalmú, mint társai. A koldussal való találkozás, az aranyfonal csodás ereje saját, egyéni szint adnak mesénknek, a királyleány sorsának tragikai kihangzása pedig csak fokozza a mese-keltette borús hangulatot.

Érdekes mesetípus az, melyben az áldozat *csontja* szolgáltatja a bűnt felde-
rítő furulyát.

A Grimm testvérek gyűjteményében (*Kinder- und Hausmärchen*) *Der singende Knochen* bizonyára egyike a legnépszerűbb meséknek. Egy vaddisznó nagy pusztításokat okozott az egész országban. A király nagy jutalmat ígért annak, ki ettől a vadtól megszabadítja az országot. Volt egy szegény embernek hét fia, a nagyobbik ravasz, okos, a kisebbik ártatlan és kissé ostoba. Mindkettő vállalkozik a vaddisznó kiirtására. Az ifjabbik útjába kis ember kerül, fekete gerelyt tart kezében. Azzal biztatja az ifjút, hogy a gerelyt neki adja, mert ártatlan s jó, bátran mehet vele a vaddisznó ellen. Így is történt. A vad a dárdába rohan, elpusztul. Hátára veszi a vadat. Az erdő másik szélén bátyja egy házban vigadozott. Mikor öcscsét megpillantja a zsákmánnyal, gonosz irigység fogja el.

Kelepezébe csalja. A hid alá temeti. A zsákmányt elveszi s a királyhoz igyekszik vele. A király leányát adja hozzá feleségül.

Egyszer a pásztor nyáját terelte át a hidon, mikor a homokba hófehér csontcskára esett a tekintete. Felemeli: Furulyája számára fúvót készít belőle. A csontcska egyszerre rákezdi magától:

¹ Haltrich: Deutsche Volksmärchen aus dem Sachsenlande in Siebenbürgen, 1856, 225—228. II.

„Ach du liebes Hirtelein,
Du bläst auf meinem Knöchelein,
Mein Bruder hat mich erschlagen,
Unter der Brücke begraben“ ...

Elviszi a királynak. A kürt megint megszólal. A király ért belőle. A híd alatt felásatja a földet. Az áldozat váza napfényre jut. A gonosz testvér nem tagadja a bűnt. Zsákba varrják, vízbe dobják, öcsese hulláját pedig temetőben temetik el.¹

Sutermeister Ottó kiadta mesénk *svájci változatát* ('s *Todtebeindli*).² Meghalt a király, özvegyet és két árvát hagyott hátra, Meiteli-t és Büebli-t. Kérdezték, melyikük lesz a király. Anyjuk virágért küldi őket az erdőbe. Aki megtalálja, az lesz a király. Meiteli bukkan reá! Lefeküdt az erdőben árnyékos helyre. Arra jött Büebli. Mikor nővérkéje kezében megpillantotta a virágot, gyilkosságra vetemedik. Megöli a leánykát s elássa az erdőben. Egyszer pásztor jár arra és csontra bukkan. Fuvolát készít belőle: „Do het das Beindli gar erschrockli trurig afoh singe die ganz Gschicht wi 's Meiteli vom Brüderli umbracht worden isch . . .“ Arra ment egy lovag, megszerzi a fuvolát, körüljárja vele az országot, mindenütt játszik rajta. Így tudja meg a bűnt a királyné is.

Mint a Grimm testvérek és a Sutermeister közölte mesékben, egy *délfranciaországiban* is a csont-indíték a legszembeszökőbb. Ez a Bladé-kiadta gascognei mese (*La flûte*).³

Egy királynak két fia volt. Pirkadatkor szobájába hivatja őket. Tudtukra adja, öregsége miatt nem akar királykodni többé! Az erdőben elrejtett egy aranyágot s narancsalmát. Amelyikőjük megtalálja, az lesz az örököse. Elindul a két fiú. Sokáig keres kutat. Végre a fiatalabbik egy tölgyfa odvában rájuk akad. Ekkor az irigykedő idősebbik testvér, egy kardcsapással megöli öcsesét, elrejtí a tölgyfa üregébe s ő maga viszi haza a talált tárgyakat. Apjának azt mondja, a kisebbiket vadállatok szakgatták szét. A király idősebbik fiát örökösévé teszi s összeházasítja egy szép hercezkisasszonnyal. Nem sokára egy szép leánykájuk született. Ez hétéves korában az erdőbe megy. A tölgy odvában csontot talál. Fehér volt, mint a hó. A leányka fuvolát készít belőle. A fuvola elzengi a bűnt. A leányka visszatért a kastélyba. Apját és nagyapját az asztalnál találja. Mindkettő játszik a fuvolán s ez újra elzokogja a gyilkosságot. Arról nem szól a mese, mi lett a gyilkossal.

Közeli rokona egy *armagnaci* változata (*La Flauto*).⁴ A mese egész lefolyása olyan, mint amazé. A kis gyermek fuvolát csinál az áldozat csontjából. Játsszani kezd rajta, mire ezt zengi el: „Toucats me, damaysaeto, certos me poudets

¹ Br. Grimm : *Kinder- und Hausmärchen*, herausgegeben von Fr. von der Leyen 1912, I. k. 10—12. I.

² Otto Sutermeister : *Kinder- und Hausmärchen aus der Schweiz*, Aarau, 1869 38. számú mese, Aargauból való.

³ Bladé : *Contes populaires de la Gascogne*, II. volume, 101—102. Bladé a panasaci Lacaze Paulinától hallotta (Gers megye).

⁴ Jan François Bladé : *Contes et proverbes populaires recueillis en Armagnac*, Paris, 1867. 3—4. II.

bien touca. Au bosc m'en eri anat cerca lou ramelet d'or et la poumo d'irange. Moun fray me lous a presis, m'a tuat et m'a estujat deguens la croso d'un casse". Ez a mese sem említi a gonosz lakolását.

Nemcsak a német és franczia, hanem az olasz mesékben is feltűnő az áldozat esontjának szerepe. Három olasz mesére utalok. Az egyiket Gonzenbach Laura, a másikat Pitрэ József, a harmadikat Schneller Keresztély közölte.

A Gonzenbach-féle szicíliai változatnak hosszadalmas a bevezető része. (*Az éneklő dudáról*).¹ Egy napon a királyt és a királynét erős szembaj támadta meg. Az orvosok nem tudtak segíteni rajtuk. Egy anyóka egyszer azt mondja a királynénak, hogy orvos nem segíthet rajtuk, csupán három pávatoll.

Hősi kaland után a legfiatalabbik fivér megszerzi a pávatollakat. Megmutatja fivéreinek, legidősebbik okvetetlenkedett, hogy mindegyik vigyen haza egy-egy tollat. A legöregebbiknek adta a legrosszabbat, a másiknak a jobbikat, de magának tartotta meg a legjobbbat. A legidősebbikben feltámad az irigység. Gyilkosságra szánja el magát. Megöli kis öcsesét s hulláját elássa a Giordano partján. A szülők megdörzsölték szemüket a három pávatollal s visszanyerték látásukat. Mivel a legidősebbik két tollat hozott, a másik csak egyet, a király azt teszi örökösévé.

Egy juhász látta, hogyan temette el a gonosz testvér áldozatát a homokban. Elhatározta, hogy kiássa, esontjából és bőréből dudát készít. Így is cselekedett. Játszani kezd rajta s elzengi a bünt:

Sonami, sonami, miu viddanu
Fui ammazatu a lu sciumi Giurdanu
De mi frati, lu tradituri!
Lu menzanu non ci curpa
E lu granni va alla furca.

Eljut a királyhoz. Ez is játszik a dudán; éppen úgy, mint a királyné, majd a gonosz fivér. A bűn nyilvánvalóvá lett, a bűnös akasztófára jut. A király a juhásznak bőséges jutalmat ad, hogy hagyja nála a dudát.

A Pitрэ — közölte szicíliai mesében (*Lu Rudi Napuli*)² csak két fivér szerepel. Itt darutollról (pinna di hu = penna di gru) van szó. Csak ez gyógyíthatja meg a királyt. A két fivér erdőbe jut. Rájuk esteledik. Az idősebbik elalszik, a fiatalabbik pedig ébren figyelemmel lesi a darut. Végre megragadja, kiveszi tollát. Irigy bátyja megöli. Egy pásztor gyermekesontocskát talál. Fuvolát csinál belőle. Ez így kezdi rá:

Oh picuraru chi' mmanu mi teni,
E m'ammazzaru all' acqua sirena
E m'amazzaru pi'na pinna di hu:
Tradituri mà frati fu.

Elmegy Nápolyba, a király ablaka előtt játszik. Behivatja. A király, majd a bűnös fiú játszik a fuvolán. A királyi bűne kiderül, de apja megbocsát neki. A pásztor vezérévé teszi.

¹ Laura Gonzenbach: Sicilianische Märchen, I. kötet, 329—334. II.

² Giuseppe Pitрэ: Fiabe, novelle e racconti popolari siciliani, II. vol., Palermo 1876, 196—199. I. Ez a mese Vallclunga-ból való. Pitрэ Sanfratello Erzsébettől hallotta.

A *tiroli olasz mesében (La Penna dell' Ucello Sgriffone)*¹ is a toll- és a csont-motívumra utalhatunk. A király elveszti a griffollát, ezért vigasztalhatatlan. Három fia elindul, hogy megkereshesse. A kis Jakab talál reá. A legidősebbik testvér megöli s hazaviszi a griffollat. A szegény apa, kinek a kis Jakab volt a kedveltje, ezt egész országában keresteti. A két gonosz testvér hallgat, szomorúságot erőltet magára. Mikor látják, mennyire epekedik apjuk, titokban örülnek, hogy így annál gyorsabban jutnak uralomra.

Egy pásztor egyszer egész csomó csontocskát talál. Az egyikből sípot készít. Belefúj s íme ez hangzik belőle:

Pastorello mio ch in man mi tieni
Sono stato ammazzato sulle pozze die Viena,
Ne per occaso ne per occasione
Sol per la penna dell' Ucello Sgriffone.

Mikor a király játszik rajta, szeméből a meghatottság könnyei omlanak. Az anyára, majd a gonosz fivérekre kerül a sor. A király kihúzza éles törét, leszúrja a két gazficzkót. Mivel a kis Jakab nélkül nem tud élni, a maga mellébe is beledöfi a tört. Nyomban kiadta lelkét.

Mesénknek sajátos, bizarr változata egy *kreol alakulat (Des os qui chantent)*.² Egy házaspárnak huszonöt gyermeke volt. A gonosz anya sorba öldösi őket, húsukat megfőzi, csontjukat elássa. Feltűnik az apának, hogy tiz gyermeke hiányzik. A gonosz asszony tovább folytatja gaztetteit. A feleség a férjnek azt hazudja, hogy a gyermekeket nagyanyjukhoz küldte. Egyszer, mikor az apa ültében azon töpreng, hogy elmegy a nagyanyához, egyszerre ezeket a szavakat hallja:

Nous moman tshué! nous
Nous popa manzé nous,
Nous pas dans la bière,
Nous pas dans cimetiére.

Előbb nem értette ezeket a szavakat. Majd felemeli a követ, honnét ez a hang jött. Nagy csomó csontra talált. Ezek újból énekelni kezdenek. Megtudja így, hogy gyermekei csontjaira bukkant. Haragra lobban, feleségét megöli, a kicsik csontjait pedig temetőben hantolja el. Ő maga szomorú egyedülvalóságban tengette életét.

Érdekes, hogy egy állatmese is a jávorfa típusára utal. Valóban az *afrikai basszutóknál*³ olyan állatmese él, mely lényegében a jávorfa meséje.

Noha megtiltották, a nyúl ivott a király vizéből. Bepiszkítja a patkányt, hogy erre zúdítsa a tilalomszegés vádját. Ezt megölik. A nyúl a patkány csontjából sípot készít. *Ez a síp fedezi fel a bűnt.*

Míg a balladákban az áldozat haja árúlja el a gonoszságot, a mesékben a fa, nád vagy pedig az orozva elejtettnek a csontja szolgáltatja a bűnt leleplező

¹ Christian Schneller: Märchen und Sagen aus Wälschtirol, Innsbruck, 1867, 143—146. ll.

² Alcée Fortier: Louisiana folk-tales, Boston and New-York, 1895, 60—61. ll. A. F. egy öreg néger nőtől hallotta.

³ Revue des Traditions Populaires, II. année, 368. l.

hangszert. Érdekes mozzanatok: a lengyel mesében a szerelmi rúgó, a francziában az éneklő nádak figyelembresztésének indítéka, az erdélyi szász változatban a koldus feltünése s az aranyfonal varázsereje, a német alakulatban a kis ember gerelyszolgáltatása, a svájcziban a lovag szereplése, a gascogneiben és az armagnaciben a bűnhődés hiánya, a szicíliaiakban a páva- és a darutollak megszerzéséért való hősi vállalkozás, a tiroli olasz mesében büntetésosztás jellemző módja s a fiáért epekedő apa tragikus sorsa. Ezek a tényezők könnyen igazolják, hogy ugyanaz a mese országról országra jártában egy-egy lényeges módosulással egyénibb, a típustól eltérő szint nyert. De nemcsak ebben a körben utalhatunk eltérésekre. Nem kevésbé ragadják meg a figyelmet azok a változatok, melyek az életretámadás indítékával növekedtek.

IV.

Rokonszenves czélja a népköltésnek, hogy a tragikai zordonságot enyhíteni törekszik. Igazságérzése sugalmaira a nép nyájas megoldásra igyekszik. Ezt a derűs végre czélzó törekvést szépen igazolja a Perrault-féle *Le Petit Chaperon Rougenak* német változata. A vadász tekintete a farkasra esik. Megöli, felvágja, kiugrik a kis Piroska. A nagymama is kiugrik a farkas gyomrából.¹

A *Cosquin* közölte *lotharingiai mese (Le sifflet enchanté)*² egyike a legérdekesebb változatoknak. Egyszer a király kedvelt madara elrepült. Fele királyságát ígérte annak a fiának, ki megtalálja. A két fivér útra kel. Az idősebbik tündérral találkozik. Ennek tudakozó kérdezősködésére durván felelt. A fiatalabbik nyájasabb volt hozzá, azért sípot kapott tőle. Tanácsot ad neki, hogyan foghatja el a madarat a síp szavával. Elindul az Ardennes erdejébe. A tündér tanácsa szerint jár el. A madarat megkeríti. Majd apja kastélyába tart. Fivérével találkozik. Ez megöli öcsését a madár miatt. Lyukat ás, eltemeti. A gyilkos testvér apja hajlokába tart. Itt nagy pompával fogadják.

Egyszer a juhász kutyája áthaladt az erdőn. Kapargálni kezd azon a helyen, hova a gyilkos fiú temette a hercezet. A juhász követi a kutyát, rátalál a sípra. Szájához veszi, s a síp *elzengi a bünt*. A maire tudomására jut a csodálatos eset, megvásárolja a sípot. A maire-t a király vendégségbe hívja. A maire előveszi a sípot, majd a király játszik rajta:

Siffle, siffie, mon père,
C'est mon frère qui m'a tué
Dans la forêt des Ardennes
Pour l'oiseau que tu as laissé s'envoler.

Mikor a gyilkos fiú sípol, hóhérának nevezi. A király gonosz fiát máglyán éget-teti el. Majd kérdezi az ifjút, emlékszik-e arra a helyre, hol a sípot találta? Ez nemet mond. De a kutya egyenesen odatart. Az ifjú holttestét kiássák, talpra szökken, életre kel. A király örömeben nagy lakomát csap.

¹ Brüder Grimm: Rothkäppchen (26. sz.).

² Emm. Cosquin: Contes populaires de Lorraine, I. k. 263—265. II.

Eredeti alakulat a mese wallon változata: *Janneken et Mieken (Jánoska és Mariska)*.¹

Jánoska és Mariska egyszer nagyanyjukhoz látogatóba mentek. A nagymama Jánoskának aranyásót adott, Mariskának aranykosarat. Jánoska megkívánta az aranykosarat is. Hiába kérte, Jánoska nem akarta odaadni. Mariskát megöli, gödörbe ásta. Sirjából rózsát hajt ki. Szép rózsza termett rajta. Egyszer egy kereskedő járt arra. A rózsát letépi, szájába veszi s énekelni kezd:

Wel Koopman lief,
Wel Koopman lief!
Myn broeder heeft me vermoord
Al om myn gooden korfke
En daarom ben ih tood.

A kereskedő megijed, kocsmába megy, a vendéglősnek elmeséli a csodálatos esetet. Ez is szájába veszi a rózsát, mely újból rázendít. A szülők is megérkeznek. Ezek is szájukba teszik a rózsát. Újból felhallszik a panaszos ének. Mikor Jánoskára kerül a sor, így kezdi a rózsza:

Ach mordenaer!
Ach mordenaer! . . .

Jánoskának meg kellett mutatnia a helyet, hol eltemette Mariskát. Kinyitják a sirt, Mariska új életre kel. Most az anya ezt arra buzdítja, tegyen ő is valami csinnyt Jánoskával. Mariska ráveszi Jánoskát, nézzen be a ládába. Így is cselekszik. Mariska ráereszti a láda tetejét. Ez elcsapja Jánoska fejét.

Érdekes a Milá y Fontanals kiadta spanyol (Catalanóiából való) mese (*La caña del riu de Arenas, Az Arenas folyó nádja*).² Egy embernek nagyon fáj a lába. Szólt három fiának, szerezzék meg neki a futó bogáncs virágát (la flor del penicalt, penicalt cardo corredor). A két idősebbik hiába kutatja, a harmadik talál rá. Harisnyája mögé rejti, de bátyjai észreveszik. Megölik, a *Riu de Arenas* mellé temetik. Egy pásztor báránykáit legeltette ott. Kiszakított egy nádat, mely azon a helyen nőtt. Fuvolát készített belőle. Ez így kezdi rá:

Pastoret, bon pastoret	Per la fior del penicalt,
Tu que'm tocas, tu que'm menas	Per la cama del meu pare
So colgat a Riu de Arenas	Que li feya tan de mal.

A pásztor gazdájához megy, a fuvola ennek is elzengi a bünt. Oda-sietnek, kitépik a nádakát s úgy találták, hogy gyökereik szép hajszálakkal vegyültek össze. Mélyebbre ásnak, rátalálnak az ifjúra, ki még élt.

A földrajzi távolság ellenére is a mese lényege kiérezhető egy *afrikai változattól*. A *Côte des Esclaves* vidékéről származó alakulatra utalok.³

Két fivér közül az egyik ezer caurist⁴ kap, de a fiatalabbik kétezet, mert

¹ Auguste Gittée közli a wallon Limbourgból a *Revue des Traditions populaires* II. k.-ben, 125. l.

² D. Manuel Milá y Fontanals: *Observaciones sobre la poesia popular, Barcelona, 1853, 178—179. ll.*

³ *Revue des traditions populaires*, II. année, 231—232 ll.

⁴ Pénzüll szolgáló kis kagylóhéj Indiában és Afrikában.

szebben énekelt. Az idősebbik megöli öcscsét s elveszi tőle a caurisokat. Hazamegy. Otthon azt mondja, az úton hagyta a fivérét. Egyszer az anya arra a helyre megy, hol kisebbik fia csontjai porladtak. A síron gomba hajtott ki. Az anya már ki akarta tépni, mikor ez énekelni kezd: „Anyám, ne tépj ki! Pajtásaimnál voltam. 2000 kauriszt adtak nekem, bátyámnak pedig ezret. Akkor a kegyetlen megölt. Az anya felkeresi az apát. Ez is ki akarja szakítani a gombát, de ez újra énekelni kezd. A bűn kiderül. Az apa felkeresi a királyt, ki a bűnös fiát kivégezteti. A másik feltámad.

A lotharingiai mesének az elrepült madár visszaszerzésének motívuma, a tündér szereplése s a sip nagy jelentősége sajátos jellemet adnak, mesénket társaitól lényegesen megkülönböztetik. A wallon variánsban a szájba tett rózsza megzendülése olyan indíték, melyre egyebütt nem bukkantunk, viszont a vége olyan nyers és zord, hogy ebben a mozzanatban is egyedül áll. A spanyol-katalán mesének érdekes vonása, hogy az áldozatot élve vonják ki a sírból. Az afrikai mesében a gomba a javorfa meséje megszokott flórájának tenyeres-talpas ellentétéül hat.

Mesénk összes változatait nem tárgyalhatjuk. „A masuriai mesének — mondja *Köhler Reinhold* — sajátos vonása, hogy a pásztor a furulyát elégeti. Nyomban almafa nő ki. Aranyalma van rajta, mely ugyanazt a verset éneklí, mint a furulya s melyből végre a meggyilkolt legfiatalabbik fivér újból életre kel.“¹

Cosquin hivatkozik orosz, spanyol, portugál változatokra.² Majd arra utal, hogy a montferrati olasz s a valencziai spanyol mesében éppen úgy, mint a tárgyalt katalán alakulatban arra a sajátságos indítékra találunk, hogy az ifjút élve húzzák ki a sírból, hova gonosz testvére rejtette.

V.

Röviden jeleztük már, hogy mesénk pendantja a *Fejér madár*. Ennek a mesének, mint a legújabb kutatás megállapította, a Grimm testvérek közölte híres *Machandelboom* a forrása.

A *Machandelboom*ban az áldozat csontjaiból madárka röppen ki. Először aranyműves házára repül s így énekel:

Mein (!) Mutter der (!) mich schlacht . . .

Ezt a mesét részletesen érdekesebb lesz francia változataiban fürkésznünk, melyekről eddig nálunk nem esett szó.

Egy berryi mese: *Le petit Geault* (A kis kakas) *Machandelboom*nak megkapó változata.³

Élt Brennesben egy ember, ki gyermekeit egyszer a cserjésbe küldte, hogy fát szedjenek. Jutalmat ígért nekik. Először a fiú érkezik vissza. Mostohaanyja megragadja, megöli, húsát a fazékba dobja, megfőzi. Nemsokára hazajő a kis leány is. Kérdezősködik fivére után, de mostohája kitérően felel. Majd ráparancsol, hogy kavarja a húst. Meg is teszi. Egyszer megszólal a hús: „Ho! gonosz

¹ R. Köhler: *Kleinere Schriften*, I. k. 54. l.

² Cosquin: *Contes pop. de Lorraine*. I. k., 265—266. ll.

³ *Revue des traditions populaires*, III. année, Maurice Sand közlése, 207—210. ll.

nővér, megölsz“. Majd a gonosz mostoha az apához viteti a húst. De a leányka inni kér előbb. A gonosz asszony abból a korszóból ad, melyben a fiú vérért felfogta. Egyszerre megszólal a vér: „Oh, Annus ne igyad fivéred vérért!“ Annus az ételt elviszi apjának. Tündérrel találkozik. Kérésére megmutatja neki az ételt. A tündér azt tanácsolja neki, hogy szedje össze a csontokat, melyeket apja eldob majd s vigye a galagonya alá! Így is lett. Egyszerre észreveszi, hogy a földből kar, kéz, lábszár, lassanként egész test nő ki, mely egy este kakassá alakul át. Virradatkor így kukorékkolt:

Cott 'co li jô,
Ma mère m'a tué,
Mon père m'a mangé,
Ma soeur m'a sauvé.

Az apa kimegy, farkasször-sipka hull reá. Majd nővére kíváncsiskodik, egy erszény pénz hull eléje. A mostoha is kimegy. Kő zúdul fejére. Szörnyethal.

Érdekes az a gascognei változat is, melyet Bladé Néchut Ipolytól hallott *La marâtre*.¹

A kis Jancsit mostohája megöli, feldarabolja, kemenczébe veti, húspástétomot készít belőle. A kis Mariskával küldi el az apának. A leányka kifáradt, egy sövény árnyékába ült pihenni. A sövényben megszólal egy fehér madárka (un oisillon blanc). Kéri, szedje majd össze a csontokat. Meg is teszi. A kis leány atyjával hazamegy. Pirkadatkor egy *fekete madár* ezt énekli:

Maraistro,	M'a minjat
Piquo-pasto,	E rongagnat.
Mès ne piquo, mès ne guasto	Ma soureto,
Tant de picquos,	Marieto
Tant de micos	En terro m'a enterrat.
M'a bourit	Riu chin chin,
E rebourit.	Riu chin chin.
Moun pai	Soni encoèro bin.
M'a minjat darrè l'arai,	

Majd egy molnárnak énekel a kis madár. Malomszárnyat kap tőle. Kastély tornyára száll, itt is énekel. A kisasszonyok egy erszény aranyat adnak neki. Most apja házára repül s itt is dalol. A mostoha kijön, a madár reá ejti a malomszárnyat, Mariska elé az erszényt veti. Egyszerre elrepül, nem látták többé.

A német és két francia mese bizonyára meggyőzően mutatja, hogy a jávorfa meséjének ez a mellékhatása nem kevésbé népszerű, mint a részletesebben taglalt főtípus.

* * *

Tompa Mihály és Szigligeti Ede költeményeiből kiindulva, népköltésünk körében vizsgálódtunk, majd az egyetemes folklore sűrűjébe vezetett útunk.²

¹ Bladé: Contes populaires de la Gascogne, I. k., 169—178. ll.

² A külföldi mesegyűjteményeket részben a budapesti akadémiai könyvtárból (boldogult Katona Lajos könyvtárolmánya), részben a bécsi Hofbibliothek-ből kaptam. Ezúttal is hálásan köszönöm e könyvtárak igazgatóságának jóindulatát. A mesegyűjteményeken kívül felhasználtam Köhler, Child és Cosquin kutatásait is.

Meseköltészetünk két termékét kutatták már az egyetemes népköltés távlatából Fazekas Mihály *Ludas Matyiját* és Arany János *Jóka ördögét*, amazt különösen Katona Lajos¹ és Tóth Rezső,² emezt pedig Zlinszky Aladár.³ Ezúttal Tompa Mihály és Szigligeti Ede költeményeinek elemzése járt azzal a tanulsággal, hogy műköltőink meseköltéséről nagy merészség az *ősi magyar mesekincs* szolgáltatta forrásra való hivatkozás. Noha tagadhatatlan, hogy Tompának éppen úgy magyar mese volt a forrása, mint Szigligetinek, de ki merné azt mondani, hogy ez a magyar mese egyszersmind *ősi magyar*? Bizonyára lehetetlenség — erre a mozzanatra a szellemes *Bédier* pompásan rámutatott nagyszabású művében (*Les Fabliaux*) — mesénk vándorútját állomásról-állomásra megállapítanunk, de mindenestre megnyílt szemünk s tekintetünk az ország határain túl szélesebb mezőkre esett. A *Machandelboomban* kisarjadt mellékhajtás a német költészet legmélyebb költőjét, *Goethét* ihlette meg. *Faustot*, mikor Margit börtönének ajtajához ér, megrémíti az eszét vesztett leány dala:

<i>Anyám, a . . .</i>	<i>Kis húgom fa alatt</i>
Mért ölt meg engem?	<i>Elásta csontomat.</i>
<i>Apám, a hunczut</i>	Így lettem csapodár
<i>Megevett engem,</i>	Erdei kis madár —
Hess! De magasra jár.	(Dóczy f.) ⁴

Míg a fehér madár meséje a világirodalom egyik legmegkapóbb alkotásának szolgált helyzethez illő, lelkiállapotot mesterien kifejező indítékot, addig a jávorfái, melyet az afrikai néger éppen úgy ismer, mint az orosz föld muzsikja, két magyar költő feldolgozásában hat és él úgy, mint *művészi bizonyága* a népköltés sugalló erejének. Igazat adunk a kiváló spanyol folkloristának, *Milá y Fontanalsnak*, hogy mesénkben mély eszme rejlik (*La caña del Riu de Arenas* envuelve una idea profunda).⁵ Ez a mélység a jávorfa meséjének széles elterjedését éppen úgy magyarázza, mint a mennyire igazolja termékenyítő erejét s ihlető varázsát.

Dr. Elek Oszkár.

¹ L. Ludas Matyi cz. dolgozatát az Irodalmi tan. ezimen összegyűjtött dolgozatok első kötetében, 323—326. ll.

² Tóth Rezső: Fazekas Mihály, Irod. Közl. VII. k.-ben, 196—205. ll.

³ Zlinszky Aladár: A gonosz asszony meséje és Arany „Jóka ördöge”, Irod. Közl. IX. k., 15—40. ll.

⁴ Faust első részében a börtönjelenet. — Valószínű, hogy ez a mesetípus hatott Tolnai Lajosra is A mostoha leány cz. balladájában. Kenderesi Sárít megölte mostohája, mert ő is Kun Sándort szerette. A ballada utolsó versszaka:

Gyöngé fűzfaágon egy madárka zokog:
 „Isten látja lelke, hogy ártatlan vagyok!
 Elszerette tőlem
 Szép hív szeretőmet;
 A gonosz, a gonosz, jaj, csak azért ölt meg!”

(A Magyar Költészet Kincsesháza, 982. l.)

⁵ Id. mű, 176. l.

NÉPHIT ÉS NÉPSZOKÁSOK.

Három regös-ének.

Midőn a regös-énekek rendszeres gyűjtését 1897-ben megkezdtem, munkáságomat az ország egész magyarlakta területére ki kellett terjesztenem. Teljes négy esztendei fáradozásba került, míg 179 község ének-szövegét s a hol lehetett dallamát is megismerhettem. Ebből az eredményből, mely 1902-ben a Kisfaludy-Társaság M. Népköltési Gyűjteményének IV. kötetében látott „Regös-énekek“ czímen napvilágot, már elég pontosan meg lehetett állapítani az erdélyi, a felső és alsó dunántúli regölő területek határait. Sőt nagy gondot és nagy anyagi áldozatot fordítottam arra is, hogy a kialakuló határokon belől lehetőleg minden hozzáférhető regölő községet felkutassak. Végezőm az volt, hogy lehetőleg minden szöveg-változatot megismerjek, mert csak így remélhettem azt, hogy a népszokás csodálatos mélységű történetének tüzetes tanulmányozása előtt elvégre birtokába jutok a népi szövegekből kihüvelyezhető összes régi folklorisztikai adalékainknak.

Mielőtt a munkát befejeztem volna, már tisztában voltam azzal, hogy a nagy dunántúli regölő-terület számos községébe nem juthatok el; csak arra nézve tudtam biztosítékokat szerezni, hogy kutatásom nyomán más gyűjtő már meglepetésekkel nem állhat elő. Ezért volt utóbb nagyra egyik derék gyűjtő-társam, *Sági János* azzal, hogy ha ujat nem is talált, legalább nyomára jött annak, hogy Gyenes-Diáson (Zala vm.) már azt sem találta meg, a mit pár évvel előbb az odavaló tanító lejegyzett és rendelkezésemre bocsátott. (A M. Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának Értesítője, az Ethnogr. melléklete, 1904. évi f. 117.) E jelenség titka az volt, hogy a regösök éppen úgy eljárnak faluzni, mint a betlehemesek, s hogy a szomszédos falvakba elszakadt, vagy csak elszegődött regös ép úgy csapatot szervezhet és betaníthat, mint a hogy ugyanezt a betlehemesek, háromkirályok és balázsolók is teszik. Könyvemben azonban már meg volt állapítva, hogy Gyenes-Diáson a szomszédos Cserszeg-Tomaji szöveget énekelték. Az ilyen vándorlásra könyvem több helyén történik utalás a szerint, a mint a fiatal regösök, vagy a faluk vénei fölvilágosítottak. A legjellemzőbb példát utóbb mégis maga *Sági János* szolgáltatta, midőn a zala-vármegyei regölő terület határán kívül, Szentpéterurton nyomára jött egy olyan regöséneknek, a melyet csak három éve hozott divatba egy messziről, talán a 8—10-ik faluból odaszakadt galamboki ember. Az én gyűjteményemben tehát még csak a galamboki eredeti szöveget lehetett szerepeltetnem és ezt szerepeltettem is.

Újabban *dr. Bíró L. A.* pannonhalmi tanár a Bécsi Tudományos Akadémia phonogramm-gyűjteménye számára rögzített meg két regös-éneket.¹ Az egyik Pósfáról való, tehát csaknem szószerint azonos az én 5. sz. pósfai, vas-vármegyei szöveg-közlésemmel. A másikat egy *bői*, sopron-vármegyei paraszt legénnyel énekeltette el. A bécsi gyűjtemény XXXI. sz. „Magyarische Sprach- und Gesang-

¹ Ugyane vállalat az elmúlt év folyamán az én phonogramm-gyűjteményemből szintén kölcsönkérte és a maga számára sokszorosította is néhány tipikus regös-dallamunkat.

aufnahmen“ cz. füzetében¹ minden néprajzi tájékoztatás nélkül közölt szöveg egész terjedelmében így hangzik :

Amoda keletkezik egy sebes folyóvíz,
 Aztat körülveszi zöld selyempázsít,
 Abban legeltetnek csodaféle szarvast,
 Csodaféle szarvasnak ezer ága-boga ;
 Ezer misegyertya gyuladván gyuladjék,
 Aludván alugyék!
 Ej! Regülejtem! Regü-regü-regülejtem!

Itt is mondanának egy szép legényt,
 Kinek neve volna, Barna Jóska volna ;
 Ej! Regülejtem! Regü-regü-regülejtem!

Ott is mondanának egy szép leányt,
 Kinek neve volna, Fehér Anna volna ;
 Ej! Regülejtem! Regü-regü-regülejtem!

Mit visz neki Anna?
 Viszek neki lány dunyhát, lány vánkost feje alá,
 Mit visz neki Jóska?
 Viszek neki hippert-huppot, egy nagy menykő furkósbotot a hátára.

Regüljük a gazdát vele az asszonyát,
 Ej! Regülejtem! Regü-regü-regülejtem!

A gazdának cserfabőr a bocskora,
 Krumpihój a talpa, kutyabőr a szíjja.
 Ej! Regülejtem! Regü-regü-regülejtem!

Szegen van egy acskó, tele van huszassó.
 Fele a gazdáé, fele a regüsöké!
 Ej! Regülejtem! Regü-regü-regülejtem!

Ha Bő helység földrajzi fekvése alapján kezdjük gyűjteményemben a legközelebbi regülő községeket megkeresni, akkor azt találjuk, hogy a 21. sz. alatt közölt nemes-ládonyi, sopron-vármegyei szöveg felsorolt változatai közül a Bóvel határos Sajtos-Kál regősei szintén ezt a szöveget énekelték.

Ebből az alkalomból megemlítjük, hogy *Kárpáti* Kelemen tankerületi főigazgató, a soproni múzeum páratlanul szép néprajzi osztályának megteremtője, a jelen év elején, Vízkereszt napján, Szombathelyen ügyes keretbe foglalva, nyílt színpadon a nép egyszerű fiaival eljátszatott egy csomó eredeti vas-vármegyei népszokást. E népszokások közt szerepelt egy regös-ének is *Bögötéről*, Vas-vármegyéből. Három serdülő ifjú rendes téli ruhájában járja sorra a házakat s lánczos botokat zörgetve, éneklí a következő dallamot és szöveget:

¹ Különnyomat a *Sitzungsberichte des kaiserl. Akademie der Wissenschaften in Wien*, Phil.-Hist. Klasse, 173. kötetéből. Bécs, 1913. 33–34. l.

El-jöt-tünk, el - jöt-tünk uj - év - nek szol - gá - i hó - val, fagy - gyal,
 Ki - nek ke - ze fa - gyott el, Ejj, re - ge rej - te! Azt is meg - en -
 Ki - nek lá - ba fa - gyott el.
 ged - te a nagy Úr Is - ten!

Adjon az Úr Isten ennek a gazdának
 Egy hold szőlőn száz akó borát,
 Egy hold földön száz mérő búzát,
 Egy hold földön száz mérő rozsot,
 Egy szilvafán száz mérő szilvát,
 Egy almafán száz mérő almát,
 Egy diófán száz mérő diót!
 Ejj rege rejte!
 Azt is megengedte a nagy Úr Isten!

Adjon az Úr Isten ennek a gazdának
 Két béreskét, hat ökröcskét,
 Vas szekerecskét!
 Ejj rege rejte!
 Azt is megengedte a nagy Úr Isten!

Adjon az Úr Isten ennek a gazdának
 Annyi lázsiásokat, mind az égen a csillag
 Ejj rege rejte!
 Azt is megengedte az a nagy Úr Isten!

Adjon az Úr Isten ennek az asszonynak
 Egy tyúk alatt száz csibefiát,
 Egy lúd alatt száz libafiát!
 Ejj rege rejte!
 Azt is megengedte az a nagy Úr Isten!

Becsoszogunk, ha beereszténének;
 Kicsoszogunk, ha kiereszténének,
 Cserfa boeskorunkban,
 Bükkfa nadrágunkban!
 Ejj rege rejte!
 Azt is megengedte az a nagy Úr Isten!

Kipödröm a bajszomat!
 Egy pár garast adjanak!
 Ejj rege rejte!
 Azt is megengedte az a nagy Úr Isten!

Amodább is van egy lány,
 Kinek Nacza a neve!
 Isten meg ne mentse,
 Kebelébe rejtse,

Összegöngyölgesse,
Mint a ezicza farka!
Ej rege rejte!
Azt is megengedte az a nagy Úr Isten!
(Kalapjaikat megemelve köszöntenek:)
Dicsértessék a Jézus Krisztus!

Mivel magam is jelen voltam a szombathelyi előadáson, igazolni tudom, hogy a fölléptetett regösök az ének végét csakugyan ilyen hibásan énekelték.

Gyűjteményemben három szomszédos vas-vármegyei községből: Hosszúfaluból, Presztegről és Bögötéről más szöveget közlök. Mivel az én szövegem rokon a szomszédságban lejegyzett többi szövegekkel, azt kell hinnünk, hogy a jelen esetben ismét egy újabban forgalomba hozott kölcsönzéssel van dolgunk. Bennünk a bevezetés, refrain és pár idegennek tetsző sor azt a gondolatot keltette, hogy egy délibb változat, talán somogyvármegyei változat nehezen fölismerhető törmelekeivel van dolgunk.

Végül bemutatunk még egy harmadik regös-éneket, a melyet *Kertész Manó* régebben *Zala-Szabarban* jegyeztet le és bocsátott a „Magyar Nyelvőr“ rendelkezésére. Mivel ez a nyelvészeti folyóirat ma már nem szívesen közöl tájnyelvi sajátságokat feltüntető népies kötött szövegeket, *Simonyi Zsigmond* szerkesztő úr több népköltési adalékkal együtt folyóiratunknak engedte át esetleges felhasználás végett. Egész terjedelmében így hangzik:

Nem vajunk mü rablók,
Szent István szógái.
Most gyüttünk hidegkútrú,
Hideg mezejérü;
Elfagyott kinek kezé,
Kinek lába,
Kinek füle,
Kinek farka,
Kinek äggye-mása.

Mongyuk-e, vagy fújjuk?

(A legények dudát is visznek magukkal s ha a gazda úgy kívánja, a következő énekieket már dudakiséret mellett adják elő.)

Isten keletkëzik
Egy feketë fölhö,
Abba lëngedëzik
Csodafiúszarvas.
Csodafiúszarvasnak
Ezër ágú boga,
Ezër ágú bogának
Száz misegyërtyája
Gyójtatlan gyúllaggyék,
Fujatlan fujöggyék.
Haj, regö rejtëm!
Azt is megadhattya
Az a nagy úristen!

Aggyon az Úristen
Ennek a gazdának
Száz kis ollat
Egy malacgot.
Az ägyikbü kifusson,
A másikba befusson.
Haj, regö rejtëm! stb.

Isten tudunk ëllegént,
Kinek neve Jóska;
Amott tudunk ëlléánt,
Kinek neve Julcsa.
Isten még së mentse,
Kebelébe ejtse,
Kert felé szorítsa,
Uccza felé behajtsa,
Ugy sikassa-rékassa,
Mind a kocza malacczát.
De még anná' is jobban!
Haj, regö rejtëm! stb.

Belesukoroggyon,
Belekondoroggyon,
Mind a kis nyul farka,
De még anná' is jobban!
Haj, regö rejtëm! stb.

Ágyba fekszik a gazda,
Ezër forint az oldalán!

Fele szégén regölöké,
Fele a gazdáé!
Haj, regő rejtém! stb.

Aggyon az úristen
Ennek a gazdának
Négy kis ökröt,
Két kis bérest,
Csöngős-pöngös szekret!
Haj, regő rejtém! stb.

Aggyon az úristen
Ennek a gazdának
Két csira tehenet,
Tejet-túrót ölöget
Hadd süssenek túrósrétest
Szégén regélőknek!
Haj, regő rejtém!
Azt is megadhattya
Az a nagy úristen!

Gyűjteményemben megemlítem, hogy a közeli Garabonczon tudtak a szabariak regöléséről. Györkös Mihály tanító, a ki ezt a vidéket gyermekkorára óta ismerte, előttem úgy nyilatkozott, hogy „régbben Szabarban volt a regösök fő fészke. Itt legények szoktak regölni s ők voltak arról híresek, hogy jött-ment maskaráknak tudtak öltözködni. Nem tartotta lehetetlennek, hogy a garabonczai gyerekek szintén tőlük tanulták el ezt a sajátságos művészetet“. (I. m. 272—3. l.) A lejegyzett és itt közölt szövegből most kiderül, hogy Szabarban nem a garabonczai változat van divatban. Az itt megmaradt szöveggel inkább a zala-somogyi határ komárvárosi, kiskomáromi, galomboki, zalavári, sandi és miháldi változatok csoportja bővül. (U. o. 279—89. l.) Ezek emlegetik, hogy Szent István király üldözött s *hidegkútról* (hideg útról), *hidegmezejéről* (idegenből, idegen mezőkről) hazaérkező s félig már agyonfagyott énekmondóit itthon rablóknak tekintették.

Bármily csekélység legyen is az, a mivel egy-egy újabb lejegyzés eddigi ismereteinket gyarapítja, mi mégis fölöttébb szükségesnek tartjuk, hogy elvégre minden regölő község ének-szövegét és dallamát megismerjük. A népi regös-énekek pogánykori költészetünknek téli napfordulati maradványai. Ez pedig elég jogcím arra, hogy folklorisztikánk e kincseknek minden legapróbb törmelékét is megmentse a kallódástól és örök feledéstől.

Dr. Sebestyén Gyula.

NÉPKÖLTÉS ZET ÉS NÉPZENE.

Ballada a török világból.

Komáromi szép lány.

„Ez történet. A komáromi szép lány lémönt a Dunára. Ára mönt egy arany gája, rajta vót egy csúf török vajda. Monta a szép lánnak: aggyon neki vizet, mer ihatnék. Mikor nyútotta a korsót, mökfokta a karját, berántotta a szép lánt, osztán monta, hogy hagygya az új nótáját még éccző édanulhassa. Akkó danulta:

Léfelé fojik a Tisza, Duna vize,
Azon mén, azon mén ész szép arangája,
Abba van, abba van egy csúf török vajda.

Ára mén, ára mén komáromi szép lán,
Két korsót karjára, úgy mén a Dunára:

„Agygyál vizet, aggygyál komáromi szép lán!“
— „Hogy agyak, hogy agyak tő csúf török vajda?
Tő Duna közepin, én a Dunaszélin.“

Nyücsesza az korsaját, fogja fehér karját,
Rántya az gájára, gája tetejire.

„Ölēj mög hát engöm, komáromi szép lán!”

— „Ölejjön mög tégöd pokolbéli Sátán!”

„Csókój mög hát engöm, komáromi szép lán!”

— „Csókojjon mög tégöd vadbéli oroslán!”

„Fekügy lē hát mellém, komáromi szép lán!”

Pofonvákta vas kesztyűv. Foj a piros vére óra-száján.

— „Fekügygyön lē melléd magyarok fegyvere!”

— „Dunának feneke: koporsóm feneke,
Dunának két széle: koporsóm két széle.

— „Dunának habjaji: az én szömfödelem,
Dunának halaji: koporsóm szögeji.

— „Dunaji halacsókák: az én siratójim,
Az égi madarkák: az én éneklőjim.

— „Halászok, halászok, dunaji halászok!
Csütörtökön dére engöm kifogjatok,
Engöm kifogjatok, el is temesetök!

— „Ruhájim, ruháim, lekszőbbik ruhájim!

Szőgrú lēhujjatok, öszszeborújjatok!

Úgy tuggyra mög anyám, hogy engöm sirattok.“

Akkó beleugrott a dunába.

(Magyarszentmihály, Torontál vm.).

Törökvilági színezetű balladánk kis számmal vannak képviselve népköltési gyűjteményeinkben. Nem csoda tehát, ha a gyűjtő az ünnepek s egyúttal szerencsés napok közé számítja azt a napot, melyen ily hagyományt mentett meg az enyészettől; kivált hogyha új típusú balladáról is szó lehet, mint a *Komáromi szép lánynál*. Ez a tudat vezérelt, mikor adatunkat a *Kisfaludy-Társaságban* — mint népköltési gyűjteményeink legtöbbjének közlétevéjében — 1911. év szeptember 6-án tartott ülésén érdemesnek tartottam bemutatni az *Alföldi gyűjtés* cz. sajtó alá készített kötetemből.

Tárgya csak a felszínre jutott magyar néphagyományok terén új. Változataiból ismeretes már az Atilához fűzött mondák közt *Diga*, ki, hogy a rabló hún csapat kezébe ne kerüljön, folyóba veti magát (*Petz*: A magyar húnmonda 65. lap); továbbá az újgörögben: *A szép leányvára* ballada, melyben, miként nálunk, a csellel rászedett leány szintén a vízbe ugrik (*Olcsókönyvtár* 844. szám 98. lap). Legjobban egyezik azonban balladánk a román *Szándu leányával*. *Dokiczát* a török elrabolja, csellel sikerül neki kieszközölnie, hogy a török a kezét kioldja. Erre ő is dalol, dalában elmondja, hogy inkább lesz a halak étke, rákok fészke, mint a töröké s beleugrik a folyóba (*Moldován*: Koszorú a román népköltészet virágai-ból 48. lap.). Mindezt tudva, balladánkat csak ma ismert alakjában mondjuk törökvilági színezetűnek, mert népünknel más színezetben meglehetett már a törökvilág előtt is.

Balladánk nyelvéről, a benne található gondolat-ritmusról, a haladványról s egyéb szépségéről nem szólva, a leány dalának tartalmára: a *temetés rendezésre*

és gyászos sorsának az anyjával való tudatásra: a *szegről lehullással sirató ruhákra* mutatok, melynek elsejét: a temetés rendezést majdnem szóról szóra megtaláljuk *Kriza: Kicsi nemeslegény* töredékében (*M. N. Gy.*: III. k. 42. lap), mely szintén törökkori színezetű. A leány *megsiratásáról és eltemetéséről* emlékező sorok vigasztalásul szolgálnak az akasztófa előtt haláláig búcsúzó *Fábián Pistára* is, hogy elhagyatottságában lesz, a ki megsiratja; lesz, a ki eltemeti. (*Kálmány*: K. II. 71. l.). E sorokat megtaláljuk változatban *Erdélyi*: III. k. 36. l., *Kunsági*: 5. l., *M. N. Gy.*: I. K. 240. l., VI. k. 18. l., VII. k. 307. l., *Bartalus*: I. k. 39. l. *Kálmány*: K. II. k. 71. l., *Sz.* I. k. 42. l., III. k. 20. lapján, sőt a *Szendrei névtelenben* és *Görgei: Árgírus királyfiában* is (*Toldy F.*: A magyar költészet kézikönyve 1876. I. k. 51., 75. lapján.). Az *eltemetésről* nemesak dalaink szólnak; hanem meséinkben is szerepet játszik. A *hálás halottakban* (*M. N. Gy.* IX. k. 579. l. 69. sz. jegyzet) szépen viselik magukat a halottak; de *Rogozsin királyban* (*M. N. Gy.*: X. k. 35. sz. mese) már követeli a *macska*, hogy pap-pal temessék el. Hiedelmeinkben pedig *büntetésként* jön elő a földszinten elvesze-lődés. A leány dalának az utolsó versszakaszában a *ruhák szegről való lehullásról* szól, melylyel tudatja anyját szomorú sorsáról. Ily célból van említés téve *Gyulai: Boriskájában* (*M. N. Gy.*: I. k. 149. l.) a ruhák lehullásáról, melyhez még a rothadás is járul, mint *Mailandnál Az eladott leányban* (*M. N. Gy.*: VII. k. 10. l.), esakhogy *Gyulainál*, mint *Kálmány* (*Sz.* III. k. 214. l.) rothadást nélkülöző *Szép Őrsébetjében* a lehullás *gyászolást* jelent, *Mailandnál sajnálást*; a *Komáromi szép lányban* összeborulással *síratást* jelez. Van még egy meseszerű töredékünk: *Anna* (*Kálmány: Sz.* III. k. 1. l.), ebben is van a ruha lehullásról megemlékezés; de nincs összekötve az anyjával való tudatással a szomorú sorsának. Mint töredékkel azonban nem foglalkozhatunk.

Kálmány Lajos.

Két XVIII. századi dalgyűjtemény sárospataki kézírata.¹

(Első közlemény.)

A sárospataki második, 195 dalt tartalmazó 8-r. alakú kéziratot kötet szintén becses tartalmú. Értékét és becsét különösen emeli az, hogy 102 dalnak a *dallama is bele van kótázva*. És pedig a vezérszólam (ötös vonalrendszerre), a zsolnári énekek egész és fél hangjegyeivel.

E kötet címe: DÁVIDNÉ | 'Soltári | A' mely is fordítotott Angliai | Nyelvből Magyara. Görög | HELENA és több Szüzek | nek kedvéért 1790-ben 10-dik Decemb | ris: | Szerelmes Péter. A, Venus Olta | ra Mellett Szolgáló Ifju által. | Mántovában: ||

E cím, mint látszik, tréfás. A „Dávidné 'Soltári“ elnevezés a Dávid komoly, istenes zsolnáraival szemben, tréfás, vig tartalmú világi, szerelmi dalokat jelent. Ilyen értelemben fordul elő Jókai Rab Ráby cz. regényében is a 22-ik fejezetben, hol a Dávid XXVIII-ik zsolnáranak dallamára, Csonka Péter indítványára egy tréfás dalt énekelnek el, mint „Szent Dávidné zsolnárat“.

¹ Az előző két közleményt l. az Ethn. 1913. évf. 295. és 361. l.

Érdekes, hogy e kötet, eredetileg, a Dávid 150 zsoltárának megfelelőleg 150 világi dalt foglalt magában. Mind a 150 dal egy és ugyanazon kéz írása. Az összeíró elkészítette a 150 dal betűsoros „Mutatótáblá”-ját is. Később aztán, mint megállapítható, ugyanazon kéz pótlólag, folytatólagosan még hármat írt be (151., 152., 153. sz.). A többi 42 dal, melyek dallamnélküliek, a törzsgyűjtemény előtt és után három különböző kéz írása.

A törzsgyűjtemény írója, ki az utolsó lapon magát megnevezi: *Daróczy József* volt. („Scriptum | Est Per | Josephum | Darotzi | Anno 1791 | Die 7-ma Aprillis“ ||). A címírat és az első dal felirata szerint 1790. decz. 10-én kezdte meg e „Világi Énekek” összeírását, illetőleg talán egy már meglevő gyűjtemény másolását. A másolás a valószínűbb. Csaknem teljes négy hónapi munka után, az utolsó lapon levő sajátkezű följegyzése szerint, 1791 április hó 7-én fejezte be.

Ki volt Daróczy József? A beszerzett adatokból sikerült megtudni, hogy 1754 febr. 20 án született Székelyudvarhelyen. Az ottani gimnáziumban tanult (1767-től 1770-ig, tehát 4 évig. Felsőbb iskolába nem járt. Hogy 1770-től 1789-ig hol lakott s milyen állást foglalt el a társadalomban, azt nem sikerült megtudnom. Valószínű, hogy Székelyudvarhelyen lakott. 1790-ben és 1791-ben, vagyis a gyűjtemény írása idején városi tanácsos volt Székelyudvarhelyen, 1797-ben és 1798-ban pedig ugyanott főbíró. Meghalt 1809 július 24-én 55 éves korában. Hasonló nevű fia — bizonyára tőle való a bővítés egy része — szintén városi tanácsos, majd 1817-ben és 1818-ban városi főbíró volt Székelyudvarhelyen.¹

Ez a gyűjtemény, az előtábla belső lapján olvasható följegyzés szerint, a Jankowich Miklósé, az európai híri könyvgyűjtő volt, ki azt 1810-ben Rutkay Dankó Gábortól vásárolta meg „a f. 25.”-ért. (A följegyzés Jankowich sajátkezű írása.)

S miután *dr. Sebestyén Gyula* úrnak az *Ethnographia* 1907-iki évfolyamában (249. l.) megjelent s egy XVIII. századi dalgyűjtemény töredékéről szóló becses cikkéből megtudtam, hogy a Jankowich dalgyűjteményének forrásai immár ismeretlenek: a kötet tartalmával való tüzetesebb foglalkozás közben, a mikor a Nemzeti Múzeum igazgatósága kegyes volt kikölesönözni részünkre a *Jankowich-gyűjtemény* 9 kötetét — kétséget kizárólag megállapítottuk, hogy annak *III-ik köteté* [173. Quart. Hung. 3.] *nem egyéb, mint a Dávidné Soltári cz. kéziratosa kötet másolata*, de a dallamoknak és a versek sorszámának elhagyásával. Megállapítottuk azt is, hogy Jankowich, másolatában, forrásának, melyet C-vel jelez, régi írásmódját modernizálta, a szövegen több helyen csekély változtatást eszközölt, (pl. a 103-ik első sorát elhagyta, a másodikat megváltoztatta stb.), néhol egy-egy dal tájékoztató címét a maga egészében mellőzte.

Jankowich másolatának címlapján föl van jegyezve, hogy a kötetből hiányzik a 127., 153., 167. és 168-ik sz. dal. Ezek közül háromra ráakadtunk és pedig a gyűjtemény II-ik füzetében, melynek végéhez van kötve a *No. 127, 153, 168, 189*. Végül megállapítottuk, hogy ez adatok szerint a *Thaly* Kálmán „Régi Magyar Vitézi Énekek és Egyes Dalok” II-ik kötetében kiadott két dálnak t. i. (32. sz.) „Könnyem

¹ *Rápoly Károly* székelyudvarhelyi városi levéltárnok és *Daróczy János* nyug. főgimn. tanár úr szíves közlése. V. ö. Erd. Múz. 1898. 601—602. lap. Nagy Iván: M.-orsz. családai. III. 242. lap.

csordúl, kedvem mordúl" (II. k. 85. lap), (13. sz.) „Magyar vitézek, hogyha tet-szenék“. Hegedős-ének a XVII. századból (II. k. 7. l. Jankowich II. 137.), va-lamint az „Adalékok a Thökölyi- és Rákóczi-kor irodalomtörténetéhez“ II-ik k. egy dalának (158. sz. Jaj néked szegény magyar nép, eltérő változatban. II. k. 245. l. Jankowich II. 135. lev.) eddig ősmert legrégibb írott forrása ez a mi Darótz-i-féle dalgyűjteményünk.

A tisztán népies elemből álló s félnépi eredetű darabok közül 29-et vettünk, szemelvényül, tüzetesebb vizsgálat alá s hasonlítottunk össze népköltési gyűj-te-ményeinkkel:

2.

Rit-kán lát-tak Ró-sám Né-me-lyek-nek má-sát, Te szép a-ja-
kid-nak é-kes mo-soly-gá-sát; E-gye-nes tér-ded-nek gyen-gé-den haj-
lá-sát, Fe-ke-te sze-med-nek é-kes mo-soly-gá-sát.

Illendő lépésed drágáb az aranynál,
Szép ifjú termeted szebbek az rubintnál,
Szob vagy édes rósám gyémántnál, aranynál,
Mert angyali képed ammind szob azoknál.

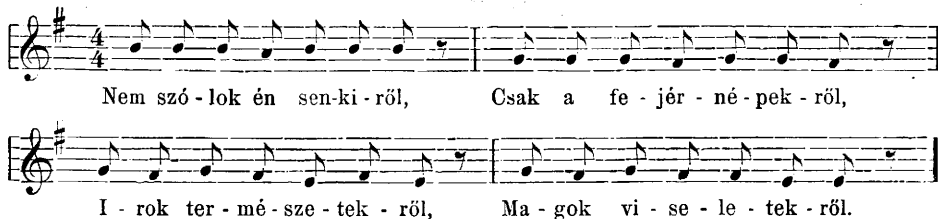
Nem kár volna néked nevedet le írni,
Gyémánt kő táblára szépen lerajzolni,
Rubint kőből csinált ládában tartani,
Ünnepet kellene Nevednek szentelni.

Nem ditsérem, de szép, mint az hajnal tsillag,
Agyalom mógyára, ki előttem ballag.
Neveti, hogy kérdelem, hol lakol szép alak?
Két szép szemeivel integeti ballag.

A 3. sz. „Ritka búza, ritka melyben konkoly nincsen“. Eltérő változatai Erd. III. 192. Kálmány: Koszorúk I. 119.

A 4. sz. „Árokszállásnál volt a veszedelem“. Megvan Thaly: Vit. Én. II. 294. l., de a mienk öt sorral terjedelmesebb.

8.

Nem szó-lok én sen-ki-ről, Csak a fe-jér-né-pek-ről,
I-rok ter-mé-sze-tek-ről, Ma-gok vi-se-le-tek-ről.

2. Legg első lész Ilona ;
Fejér néki az Ina.
Fogd a csecsít, nem bánnya ;
Még alább is megállya.
3. Második léssen Anna ;
Magát nevével hozza.
Ha kérnél tőlle, adna ;
Hidd el, hogy meg nem tsalna.
4. Harmadik lész Kalára ;
Nem tudom mi az árra.¹
Nem piros az orcája,
De piros az ajaka.
5. Már is igen szerelmes ;
Urát szerető, kedves.
Szeretem, mert hűsége ;
Mivelhogy engedelmes.²
6. Susánna ő gyakorta
Hívja Legényt a gazra,³
Hogy néki kívánsága
Bételnék akarattya.⁴
7. Sára Virág hordozó ;
Szép Bokréta tsináló,
Mindennél barátkozó,
Liliomhoz hasonló.
8. Borbála is szerelmes,
Bizony igen fertelmes,⁵
De Legényeknél kedves,⁶
Mindennek engedelmes.⁷
9. Nymfák között Borbála
Tapogatást meg állya.
A legényt hozzá hívja,
Fogadását meg állya.
10. Sófi is nem jobb annál
A Deákné vásznánál ;
Ha velle szemben szólnál,
Hidd el, meg alkudhatnál.
11. Tanúly ebből valamit,
Ne gondolly ezzel semmit ;
Meg érheted a végét :
A Házasság erejét.
(Pollék, utólagosan hozzá csatolva).
Sára is szeretne mást,
Nem kívánna el-válást ;
Legényeken bánkódik,
Házasságra vágyódik.
- Kata sirattja magát,
Mert meg únta világát ;
Jájjal mondja sok jajját,
Nem penditi nótáját.

Ki mint tudja úgy mondja,
Leányoknak nints bajja ;
De ha Vénus fel-lobban,
Vérek is forr nagyobbban.

Eltérő változatai: Thaly: Vit. Én. II. 265. (23. vsz.) — Vásárhelyi daloskönyv. 30. l. (21. vsz.)

9.

Ne járj szi-ve-m hoz-zám éj-jel, In-kább lát-lak nap-pal jőjj el ;
Ha fogsz hoz-zám nap-pal jár-ni, nem fé-lek sen-ki-től,
A kik fog-ják i-ri-gyel-ni, tá-voz-zál e-zek-től.

¹ Igazítással: Tudom van finyás orra. — ² Igazítással: Mivelhogy nem is kényes. — ³ Igazítva: Leányságát siratja. — ⁴ Igazítva: Nem telik akarattya. — ⁵ Igazítva: Bizony ő sem félelmes. — ⁶ Legényeknél is kedves. — ⁷ Mindenben engedelmes.

*) Ma inkább g-vel végeznők ; de a kéziratban így van.

2. Ámbár fogjál nappal jární,
Azt is fogják irigyelni.
Ha én téged édes rosám szeretlek szívesen
Estve hozzám szeretetemet mutatom kedvesen.
3. Had irigye kinek tettzik,
Viseld magad, amint illik.
Ha el késztl már szeretni szeres már mind addig,
Miglen tested holtod után földbe nem tétetik.
4. Továbbra is édes rósám,
Szépen szólló galambotskám,
Kezed, ortzád, ajakidat ezerszer tsókolom,
És az után gratiádba magamat ajánlom.

E dal első versszaka megvan az előbb ismertetett sárospataki Melódiárium 236-ik lapján 7. szám alatt, a dallammal együtt. (Jankowich III. 8. sz.)

10.

Ha ke-ressz nál-lam ál - lan - dó - sá - got, Meg-tsa-lod ma - ga - dat
i - gen na - gyon. Szi-ve-m nem tőr-het sem - mi rab - sá - got, Ál - ha - ta - tos-
ság-ban rit-kán va - gyon. Sze-ret-ni tud u-gyan, de sza - ba - don,
Les - kő-dik szél u - tán haj - ló ná - don.

V. ö. Thaly: Vit. Én. II. 351. l., hol két és Érzékeny és víg dalok gyűjtem. 1-ső kiad. 172. l. 2-ik kiadás. Sárospatak, 1834. 158. l., hol három-három versszaka van kiadva. (Jankowich III. 9. sz.)

11.

Jól tud-tam, tu-dom is, hogy te szép vagy, csa-lárd is. Jó va-gyok ;
de te se, ha mit mon-dasz tsak me - se. Ál - nok szi-ved min-den-ben,
ki - vált a sze - re-tet - ben. Vé - red viz - zé vál - to - zik,
szi-ved ve-lem kotz - ká - zik.

2. Nem tsalsz meg többé már,
Fejed törjed, gyötörd bár,
Csak téged, nem mást vár;
Szivem bizony pedig kár
Mert a szived hajlandó,
Egynél nem maradandó,
Szándékok változandó,
Kedved, elméd bomlandó.

3. Te magad ígérted,
Mondani is azt mérted
Hogy néked nem kell más,
Sem Pál sem pedig Tamás,
Csak akit elválasztasz,
Kinek valamit mondasz.
Nem kell néked szebb, nem jobb,
Nem kell kissebb, sem nagyobb.

4. De látom csalárd vagy,
Szived álnokságra nagy
Nem állasz meg szódon;
Nem igyekezel jódon,
Mert ha valakivel szólsz,
Töllem mindjárt elpártolsz.

Jankowich III. 10. sz.

12.

Bod-rog part-ján ne-ve-ke-dett tu-li-pán. Bús szí-ve-m csak
té-ged ó-hajt té-ged szán. Bok-ré-tám-nak el-her-va-dott
szép-sé-ge, O-da tu-li-pán-tom gyö-nyö-rít-sé-ge.

Teljes szövege Erdélyinél is. I. 66. l. 96. sz. 1—8. vsz. V. ö. Ethnogr. 1902. 39. l. 4., 5. sz. Kiadta Bartalus is (II. 20. l.), de dallam nélkül (1—8. vsz.). Limbay: M. Daltár. IV. 39. (Jankowich III. 11. sz.)

13.

Si-ra-tom azt a na-pot, a me-lyen férj-hez men-tem, Bé-la gyön-gyös
pár-tá-mat a por-ba le-ej-tet-tem. Jaj, kon-tyom nagy gon-dom,
Már is ki-lencz a fat-tyam, Ró-sa ne-vet vi-sel-tem,
Tök-vi-rág-gá let-tem.

2. Már a gyermek innen is,
Tép ránczígál onnét is,
Tépi ruhám jobbról is,
Ránczígállya balról is.
Jajj kontyom stb. stb.

3. Néz a csizmám szárára,
Le hajlott az orrára,
Már Legények szavára
Nem futhatok utzára.
Jajj kontyom stb. stb.

4. Egyik fattyam szoptatom,
A másikat altatom,
Harmadikat hordozom,
A negyediket várom.
Jajj kontyom stb. stb.

Jankowich III. 12. sz.

14.

Egy-szer egy em - ber - nek Volt két te - hén - ké - je; E - gye - be sem
va - la, volt szép fe - le - sé - ge.

2. Ő szép felesége árra kéré őtet,
Adná el a kéket, ruházná meg őtet.
3. El hajtá a kéket, el adn nagy oltson
Vérem komám aszszony, sem prémem sem posztóm.
4. A kék így siratta régi barna társát,
Gazda is sirattya aszszony tzifraságát.
5. Csokollyon az aszszony, mondja hejje hujja,
Mennyünk a jó borra, igyunk az Urunkra.
6. Vérem komám aszszony, ne szánd az Uradat,
Add bérbe farodat, ruházd meg magadat.

Ennek dallamára énekelték a következő, 15. sz. „Meghalt feleségem“ kezdetű dalt is, melynek szövege megvan Erdélyinél, II. 255. lap. (Jankowich III. 13. sz.)

19.

Ré - gi na - pok ré - gi na - pok, Er - dely - or - szág s más or - szá - gok,
Eb - ben nék - tek mi hasz - no - tok, Hogy eny - nyi - re meg - csal - ta - tok?

2. Ifjú voltam gondolatlan,
Tréfás, nyájas, nyughatatlan,
De ez még is halhatatlan,
El szenvedni nagy méltatlan.

3. Mint Pellicán ki magára,
Mikor le szál a pusztára,
Jutok sokszor olly órára
S vagyok magam unalmára.

4. Senki azért ne tsudállya,
Kedvem ollykor ha nem láttya,
Mert az tudja, ki próbállya,
Szívem mennyi bu talállya.
5. Csuda dolog kell vall[la]ni,¹
Hogy e Világ úgy tud tsalni,
Meg sem tudtam vóit gondolni,
Hogy eztet kellyen szenvedni.
6. Ez az oka mord kedvemnek,
Nincs orvosa sérelmimnek
Bókros bánattya szívemnek
Míg léssen vége éltemnek.
7. Éltem eddig de nem immár,
Minden felől tsak a sok kár,
Vigasztalást szívem nem vár,
Míg koporsómban bé nem zár.

(Jankowich III. 18. sz.) E dal 1-ső és 2-ik versszaka előfordul a 131. számú kézirat dalgyűjteményünk „Rákótzai eljlik szomorú nótája mikor Magyar Országot elhagyta“ című darabjában, mint annak 2-ik és 3-ik versszaka (csekély eltéréssel).

Az 1785-ből való 22. sz. egész terjedelmében így hangzik :

Szi-ve-m re - mé - nye, Két sze - mem fé - nye, Ad - jad már
vég - re pa - ro - lá - dat.

Ritka kintsetském,
Szívem Lelketském,
Hadd csókollyam végre orczádat.

Elmégyek immár,
Nem láttz mig a Nyár
Nem fordul tüsszer elejére.

Tudod hív voltam,
Hozzád hódoltam,
Kívülletted mást nem kedveltem.

Én a míg élek,
Lész bennem Lélek,
Téged angyalom nem felejtlek.

Tudom ha tudnád,
Töllem bútsúznál,
De elég, ha intessz kezeddél.

Szólly, de nem értem,
Nints Lengyel nyelvem,
De elég, ha van síró szemem.

Szathmári vala.
A hol marada
Örökös rabja bús szívemnek.

Ezer hogy meñe,
És a hoz tenne
Hét százat, megint nyóltzvan ötött.

Ez akkor esett,
Mikor ez Verset
Könyves szemekkel készítettem.

(Vége).

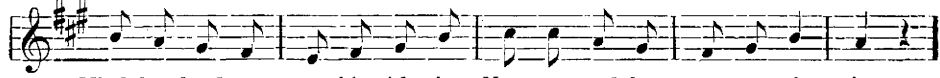
¹ Jankowichnál: Csuda dolog meg kell valni.

^{*)} A záradék utolsó hangja a kézirat szerint inkább *g*, mint *a*; de ez csak írás-hiba lehet.

25.

Más az a - rany sa sár - ga réz, A Gom-bo - ta a Lé - pes méz.

Mind bo - lond az, a ki rád néz, Mert sze-med ha - mar meg - i - géz.

Más a Dongó, más a Fetske,
A Dongó Légy, a Méhetske.
Az Groszlán is nem Bárány,
Nem is szelid, mind maradvány.

Elmehetsz te spaciroz már,
Mint a nőstény szarvas bogár.
Nem sirat egy Fetskét egy nyár,
Nints fél pénzben száz arany kár.

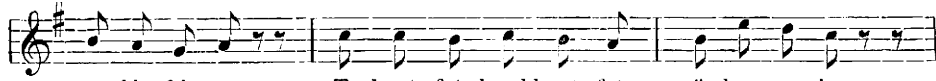
Ha szívem hozzád hajólna,
Egy fél lót eszem sem vólna.
Ha kedvedért sanyargatna,
Az Or hideg háborgatna.

Sárga Czizma, Veres Nadrág,
Ha torkos is, nem igen tág.
Kurta Dolmány, lapos sujtás,
Vetett ágyban végig nyugtás.

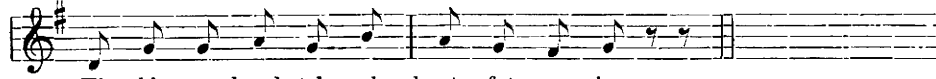
26—27.

Nem hi - szek kend - tek - nek hu - gom asz - szony, Mert kend - tek huntz - fu - tok

va - ló bi - zony; Te huntz - fut, kend huntz fut ő - ke - me is,

Ki hi - szen kend - tek - nek, huntz - fut az is.

2. Subtilis termetű, belől huntzfut,
Hazugság előtted, mint a viz fut;
Jesuvita ts . . . t, mert huntzfut vagy,
Hazug is, ravasz is egyaránt vagy.
3. Nintsen az az Orvos vagy Patika,
Melly huntzfutságodat ki tisztítsa;
Tele vagy huntzfuttal, tele is lész,
Valamig e földön pihenést tész.
4. Fél font jószág benned tíz huntzfuttság,
Ha egy szavad igaz, tisz hazugság;
Jobb Mátyás nap utánn bizni jéghez,
Mint sem édes hugom kigyelmedhez.

Eltérő változatai Arany—Gyulai, III. 216; Erdélyi III. 102. lap; Kálmány:
Koszorúk, I. 197. (Jankowich III. 26. sz.)

28.

Is - ten jó Nap, bí - ró gaz - da a kend há - zá - ban, Fo - gadj Is - ten
szép I - lo - na az én há - zam - ban.

2. Miért jöttél szép Ilona az én házában?
Azért jöttem Biró gazda a kend házában.
3. Én kihajtam Ludaimat a zöld pásittra,
Oda méne Biró fia köziben hajta.
4. Agyon üté Biró fia szép Gunáromat.
Agyon üté Biró fia szép Gunáromat.
5. Mint kívánsz hát szép Ilona szép Gunarodért?
Azt kívánom Biró fia szép gunáromért —
6. Minden szál tollatszáért (egy) egy egy aranyat,
Szépen ki terjedt szárnyáért egy arany tollat,
7. Szépen sétáló lábáért arany kalánat,
Hajnal kiáltó torkáért arany trombitát.
8. Számptalan sok kívánsága szép Ilonának,
Akasztó fa azért helye Biró fiának.
9. Eredj el hát Biró fia, akaszd fel magad,
Szép Ilona két karján függeszd fel magad.
10. Akasztófád olyan légyen, mint kinyilt rósa,
A két Lába a két karja akasztófája.

Eltérő változatai: Arany—Gyulai II. 7., III. 13. Erdélyi I. 371—2. Erdélyi: Kisebb prózák. I. 58. Ethnographia 1909. 301. és 1910. 42. lap. Jankowich III. 27. sz.

Harsányi István és Hodossy Béla.

IRODALOM.

Katona Lajos irodalmi tanulmányai. Kiadja a Kisfaludy-Társaság. I—II. kötet. Budapest, 1912. 8-r. 405+417. I. Ára 12. K.

Hogy Katona Lajos halálával a sok öt sirató tudományos fórum közül a legnagyobb veszteség a tágabb értelemben vett folkloret érte, az most világlik ki a legjobban, mikor a Kisfaludy-Társaság két vastag kötetben összegyűjtötte és Császár Elemér szerkesztése mellett kiadta irodalmi tanulmányainak jelentékeny részét. A két kötet három csoportba foglalja elhalt nagy tudósunk alkotásainak virágait. Az első — egy kötetre terjedőleg — a *Folklore* címet viseli; a harmadikban a kötetek szerkesztője, Katona terveinek megfelelőleg *Folklore-kalendáriumba* gyűjtötte össze az ide vágó cikkeket. De a második, *Irodalomtörténet. Mythologia cz.* részlettől is, talán két-három cikk kivételével, alig vitathatni el a — mint Katona nevezte — „hagyománytani“ vonatkozásokat, ha a Gesta Romanorumra, a Dulcitius-fordítás tárgyi érdekességeire, Temesvári Pelbárt példáira, vagy

a kódexek túlvilági látomásaira gondolunk. S valóban ez a tudomány az, mely Katona sokirányú dolgozatainak nemcsak egyetemes jellegét, hanem összefoglaló egységét is megadta, ez volt az, a melynek — a tárgytörténetet természetszerűen beleértve — élt és alkotott.

A tanulmányok összeválogatásában a kiadót elsősorban a vállalat (a *Kisfaludy-Társaság könyvtára*) célja kellett, hogy irányítsa, a mely „a nemzeti szellem ápolása” mellett „az olvasóközönségnek nemesebb értelemben szórakoztatása”. Ez a szempont, s még egy: a terjedelmé, volt az oka, hogy nem lehetett Katona összes műveit — az apró czikkeket s a legtöbbször önálló becsü könyvismeretéseket is beleértve — összefoglalni. Szétszórva marad az a rengeteg adat és tudás is, a mit egyrészt levelei, másrészt külföldi munkák (hamarjában csak Bolte János *R. Köhler* kiadására gondolok) foglalnak magukban. De e kötetekből így is egy hatalmas folklóre-rendszernek képe bontakozik ki, nemcsak színfoltjaival, hanem itt-ott egészen éles rajzával, másutt már elkészült vázlatával. E két kötetnyi tanulmány nagy munkásságának egységes emléke. Az irodalomtörténet kutatója sajnálattal látja ugyan, hogy három akadémiai értekezése nincs bennük: de azok könnyen hozzáférhetők s önnállóan jelentek meg; mindegyikük önmagában kerek egész s csak a módszer kapcsolja össze őket. A folklorista e tekintetben is örömmel veszi kezébe e könyvet, Katona néprajzi érdekességű becses tanulmányai mind megvannak bennük. Egyetlen, inkább fejlődésének történetéhez nevezetes, mint önálló becsü, de rendkívül érdekes munkáját nélkülözzük sajnálattal azért, mert nehezebben hozzáférhető alkotás: első dolgozatát *Völund kovács és rokonai*-ról. Egy elhangzott, de fel-felkísértő mítosz-elmélet vonzó emléke volt a huszonkét éves ifjú e nagy szorgalommal, rengeteg munkával megírt műve. Regényes bevezetés lett volna a tudós konkrét adatok dolgában szigorú módszerességgel megírt alkotásaihoz. Értjük, hogy e két kötetbe a kiadó nem vette fel; de rosszul esik, hogy nincs bennük.

A folklóre-tárgyú dolgozatok csoportosítása kronologikus. A népmesékről szóló, vagy népmesei vonatkozású öt dolgozat alkotja e kötet magvát. *A népmesékről* szólónak — Katona egyik alapvető munkájának — több változata maradt ránk: II. kiadásban önállóan jelent meg s Katona ezt is, főként stiláris szempontból, átdolgozta s néhány jegyzettel látta el. *A magyar népmese-típusok* folyóiratunkban láttak napvilágot; Katona kézírataiból e munka — melynek megjelenését sokan és gyakorta sürgettük — még hárommal (XVII—XIX. típus) kiegészíthető volt;¹ tizenöt típusnak pedig a címe maradt ránk. — Az öt népmesedolgozathoz — melyek közül a többi három változatlanul jelent meg — mintegy bevezetésül szolgál egyik utolsó munkája: *A népköltés a néplélektan tárgykörében*, a népmese-típusokhoz függetlenül a *Két magyar Cymbelin-mese és rokonai*. A kötet további közlései az előbbi egyetemesebb jellemű dolgozatokkal szemben, három monografikus értekezés: a *Ludas Matyi* című, az *Akastyán hegyről* szóló s az, a melyben a *Kedd asszonyával* foglalkozott.

A második csoportban (II. k. 7—225. l.) közölt dolgozatok irodalomtörténeti és mitológiai tárgyúak. Hogy az előbbieket, tárgytörténeti nyomozásaikkal, szintén

¹ Ezek közül az utolsóhoz (*A törbe csalt udvarlók* típusa) l. még *Ethnographia* 1907. I. 65. l. és 1908. 125. és 275. l.

kapcsolatban vannak a folkloreral, már említettük; az utóbbiakból — s ezek közé tartoznék a *Völund*-dolgozat is — a *Mithológiai irányok és módszerek* cz., folyóiratunkban majdnem két évtized előtt megjelent értekezés mellett, mely változatlan lenyomatul jelenik meg, a magyar népmese irodalmáról szóló értekezésnek hatalmas pendantjával a nagyobb dolgozatok sorát az a közel négy éves értekezése fejezi be, a mely (*A magyar mithológia irodalma* czimmal) a magyar mithológia kutatóinak lelkesedésével, de kérlelhetetlen és elfogulatlan szigorúsággal zúzta össze azoknak a munkáit, a kik Ipolyi előtt és után „kritikátlan nemzeti büszkeség“-gel dédelgetve „a legfonákabb nemzeti hiúság“-ot, délibábos légvárrá építették fel a magyarok ösvallásának ismeretét. Ez az értekezés is, mely látszólag inkább rombolt, mint épített, határkö volt munkálkodásában, mert megalapozta e téren is a további tudományos munkálkodást. A dolgozat egyébként itt megbővítve jelent meg: folyóiratunkban annak idején (1897) csak az Ipolyi munkásságáig terjedő rész látott napvilágot, egy negyedik, a Kandra Kabos mythológiáját tárgyaló fejezetet a *Magyar Kritikából* csatolt hozzá a szerkesztő. Az ő ügyességét dicséri a Folklore-kalendárium gondolatának (Katona egy régi eszméjének) a lehetőségig való összeállítása is: Katonának a napilapokban megjelent idevágó, sajnos, összevissza csak tizenhárom, kisebb cikkét naptári rendbe szedte, a legterjedelmesebbet pedig — *A karácsony-ünnep történetéhez* — Katona kézirati átdolgozásából kiegészítette, pótolta.

A szerkesztő gondos munkája az eddig ismertettekben is meglátszik, de azért Katona munkáinak ismertetésekor is úgy vagyunk, mint volt a szerkesztő az adatgyűjtéskor (I. k. 378. l.): elsősorban Katona az, a kinek e könyvek által „megelevenedtek nyomtatott írásai is, beláttunk a tudós lelkének legmélyére.“ És ez így van jól. E kötetek szerkesztésének dicsérete az, hogy bennük mindvégig Katona és nem a szerkesztő lelkét érezzük, keze nyomát látjuk. A szerkesztő munkájával külön kell foglalkoznunk. *Császár Elemér* érdeme a dolgozatok megválogatásán kívül, a miben Riedl Frigyes és Gyulai Ágost voltak segítségére s a jegyzeteken kívül, melyek elsősorban a dolgozatok megjelenésének körülményeire, szövegére és kéziratokból vett szövegpótlásokra szorítkoznak, Katona műveinek pontos bibliographiája (II. k. 375—392. l.), melyből elhalt tudósunk egész munkásságának képe tárul elénk. Ebből s a jegyzetektől még egy-két jellemző adatot meg kell említenünk. A bibliographiából: hogy Katona már 1889-ben egy vidéki lapban a *Folklore* czimmal irt folytatásos tárczát (Esztergom és vidéke, 1889. szept. 5., 8., 12. sz.), a jegyzetektől pedig annak a kézikönyvnek tervét, sőt többet: tervezetét, melyet előbb „az összehasonlító népköltészet (folklorisztika) alapvonalai, különös tekintettel a magyar nép hagyományaira“, majd utóbb „Az összehasonlító hagyománytan (folklorisztika) alapvonalai, egyúttal bevezetés a hasonlító néprajz és néperedtetan (ethnografia és ethnologia) tudományába“ czimmal készített s mely tervezete később „az összehasonlító és oknyomozó népelettan alapvonalai“-ra bővített ki. E tervezetek hasonló tárgyú s bizonyára idővel megszülető művek szempontjából még nagy jelentőségre tehetnek szert.

Utoljára hagytuk, a mivel kezdenünk kellett volna, a bevezető életrajzot. Méltatása inkább az irodalomtörténeti folyóiratokra várt s azok meg is feleltek e feladatnak. Mi csak annyit írunk ide róla, hogy szeretettel írott munka, a mely

meleg, de ami ennél is fontosabb: igaz képét adja Katonának, egyetemes tudásának, törekvéseinek és alkotásainak. A szerzőhöz méltó volt a feladat, tárgyához a mű.

Dr. Gálos Rezső.

Braun Róbert: *A falu lélektana*. Különlenyomat a „Huszedik Század“-ból. A „Huszedik Század Könyvtára“-nak 47. száma. Ára 1 korona.

A fajok ősi kultúrájának bűvárai és mai életének lejegyzői egyaránt hiányát érzik és alakítását sürgetik olyanféle nemzetközi szervezeteknek, a melyek az ú. n. *nyersanyag*-ot nemzetenként összegyűjtsék és az összehasonlítás számára egymással közöljék. Ezek a sürgetések nagyobb hatással legutoljára a világgazdaság fejlesztésének monsi kongresszusán hangzottak el, a mikor is a világgazdaság fejlesztésének eszközei kapcsán a primitív népek ethnographiai viszonyainak tanulmányozását is programmba vették s nemzetközi ethnographiai intézet szervezését, ethnographiai és szociológiai kérdőívek szerkesztését hozták javaslatba. (L. az „Ethnographia“ 1908. évfolyamában Gárdonyi Albertnek „Az ethnographia a monsi kongresszuson“ cz. dolgozatát!) Majd később megalakult a népköltészet, néphagyomány kutatóinak, gyűjtőinek nemzetközi szövetkezése a „Folklore Fellows“-ban. (L. az „Ethnographia“ 1908., 1911., 1912. évfolyamában Katona Lajos és Sebestyén Gyula erre vonatkozó közleményeit!) Újabban, úgy látszik amerikai ösztönzésre, a „Társadalomtudományi Társaság“ is megalakította „Szociográfiai Szakosztály“-át, mindenekelőtt olyan magyarországi adatok gyűjtésére, melyek az európai parasztság pszichológiájának szociológiai szempontból való összehasonlítására alkalmasak. A szakosztály elsősorban tehát a parasztsággal kíván foglalkozni, mert ez Magyarországnak legnagyobb számú társadalmi osztálya s mert egyúttal ennek a társadalmi osztálynak lelkiélete legkevésbé ismert. A cél érdekében először is kérdéseket kellett összeállítani, még pedig különös tekintettel a magyar viszonyokra s a kérdéseket a gyakorlat szempontjából is kipróbálni kellett. Ilyen előzményeknek, indítókoknak köszöni létrejövetelét az előttünk fekvő munkálat, mely egyúttal mint a „Társadalomtudományi Társaság Szociográfiai Szakosztályának Közleményei“ 1. számú füzeté jelent meg. Ebben a szerző a feltett kérdésekre megfelelően egy aradmegyei román falunak az Aradhoz közel eső Csicsérnek társadalomtudományi monographiáját adja. Hogy sikerült-e, nem-e ez a fölvétel, híven visszaadja-e a falu parasztságának képét, ennek bírálatába nem bocsátkozhatunk; bennünket ezúttal a módszerek és kérdések érdekelnek, a melyek a további munkálatok sikerét vannak hivatva biztosítani. E szerint a gyűjtő kiválaszt egy falut, vagy tanyaközpontot, — lehet egész járás, vagy egy gazdaságilag egységes jellegű falucsoport —, lehetőleg olyat a melyiket már úgylis jól ismer, vagy a melyikkel könnyen boldogulhat, akár a nyelvismeret, ha nemzetiségi vidékről van szó, akár más kedvező körülmények tekintetében. A gyűjtő lehetőleg vegyüljön el abban a néposztályban, a melyről feljegyzéseit gyűjti, tehát lakjon náluk, éljen velük, vegyen részt időszakos munkáikban, ünnepeikben, mulatságaikban s lehetőleg kérdezősködés mellőzésével lesse el az adalékokat, a melyeket fontosaknak tart, vagy terelje úgy a beszélgetést, hogy az adalékok maguktól adódjanak. A gyűjtő igyekezzen mindenben a házi szokásokhoz alkalmazkodni, érje be azzal, a mit kap, magaviselete legyen természetes, ne akarjon mindenáron „népiesen“ beszélni. Ne

adjon hitelt minden ellenőrizhetetlen magyarázatnak s ne akarjon bármit is „faji tulajdonság“-nak felfogni, mert ez annyi, „mint egy ismeretlent egy másikkal magyarázni“. A gyűjtő ügyét nagyban előmozdítják az alapos hely- és nyelvismereten kívül, a körülbelül minden faluban megtalálható pap, kántor, tanító, jegyző, kocsmáros, szatócs, tehát olyan egyének, a kik a parasztsággal állandóbb és közvetlenebb mindennapi összeköttetésben vannak. Ennyit a módszerekből. Most ragadjunk ki néhányat a kérdések közül is. — 1. A község neve és fekvése. (Talajminőség; víz-, erdő-, hegy-, vagy síkvidék stb.) 2. Fontosabb gazdasági adatok. Mindenesetre ezek: birtokmegosztás, tagosítás és a gazdálkodás módja. Ipari és egyéb a földművelésen kívüli foglalkozások és keresetforrások. 3. Milyen a test, a ruha, az étel és a lakás tisztasága? Döghúst esznek-e? Állatokkal laknak-e együtt? 4. Szokásos gyógyítómódok és személyek? 5. Mily korban történnek a házasságkötések? (Ki a vén leány vagy legény?) 6. Milyen férfit vagy nőt tartanak szépnek? Szokás-e az arcz festése? Férfiaknál a hosszú haj és szakáll viselete? 7. A közös tánczról: az év mely szakában (kb. hány vasárnap) és a nap mely szakában (délután vagy este) van? Van-e benne bizonyos szigorú etikett, mely kizárja a duhajságot, vagy teljesen fesztelen stb. Az öregek, a pap kritizálják-e? Melyek a táncznak, ismerkedésnek, esetleg nemi érintkezésnek különös alkalmai? (Búcsúk stb.) 8. Fordul-e elő leányszöktetés? Rendes intézmény-e? Mit szól hozzá a közvélemény? Hogy volt régebben? Leányvásár vagy ilyenféle intézmények vannak-e? 9. Régi szokások, babonák komoly akadályai-e a gazdasági haladásnak, vagy könnyen legyőzhetők? 10. Milyen szokáshoz ragaszkodnak leginkább? 11. Mutatnak-e fogékonyságot a zene, ének és költészet iránt? Keletkeznek-e a faluban ma is népdalok? Átvesznek-e idegen (más nemzetiségű) dalokat és dallamokat? 12. Virágoskert van-e mindenütt? Melyek a kedvenc virágok? Van-e ebben valami újabb divat? Télen van-e virág a szobában? 13. Van-e népművészet és miben mutatkozik a művészi képesség? (Szövés, varrás, faragás, berakás, olmozás, agyagipar, festés házormokon és bútorokon, gyékényfonás.) — Bár a szerző siet kijelenteni, hogy „e kérdőív célja nem ethnographiai kuriózumok gyűjtése és nem a múlt maradványait akarja egybeállítani“, a fent elsorolt néhány kérdés s az azokra adott válaszok után ítélve, megnyugtatólag vesszük tudomásul azt a tényt, hogy ez a szociográfiai gyűjtés akaratlanul is bár, mélyen beleszántani fog az ethnographiai anyagnak nemcsak jelenébe, hanem történelmi talajába is, a miért a munkálat további sorsa és eredményei okvetlenül figyelmet érdemelnek.

Dr. Madarassy L.

Néprajzi könyvészet 1912-ről.

a) Magyarország.

Alföldi Mihály. A csángók legrégebb említése. Nyelvőr 244. l.

Arad vármegye és Arad szab. kir. város monographiája. Szerkesztették dr. Jancsó Benedek (1905-ig) és dr. Somogyi Gyula (1905-től) III. kötet első felének I-ső része Arad vármegye és Arad szab. kir. város néprajzi leírása. Írták dr. Bartucz Lajos, Kollarov M. István és dr. Somogyi Gyula. A közgazdasági részt (1895—1910.) írták Mátyás Jenő és Ipolyi—Keller István. III. kötet első felének I-ső része. Ethnographiai rész.

A magyar, német, román, szerb, tót és cigány népelet leírása. Arad, 1912. (8-r. XI, 507. l.)

Asbóthné Ferenczy Sára. A székely népballadáról. Philol. Közl. 193—206. l.

B. G. Beiträge zur religiösen Volkskunde. Aus Kleinscheuern. Korr. Bl. Ver. f. Siebenb. Landesk. 75. l.

Balogh Vilma. A bukovinai csángókról. Az Ujság 154. sz.

Barta Mór dr. A német tolvajnyelv héber-jargon elemei. Magyar Zsidó Szemle 228—240. l.

Bartók Béla. Az összehasonlító zenefolklore. Új Élet I. 109—114. l.

Bartucz Lajos dr. Arad megye népének anthropologiai vázlata. Arad, 1912. (8-r. 149 l.) Ism. Ernyei József. Népr. Ért. 273. l.

Bartucz Lajos dr. Anthropologiai vizsgálatok az Alföldön. Földr. Közl. 173—178. l.

Binder, Eugen. Sankt Petrus, der Himmelspförtner, in den ungarischen Volksmärchen. Ung. Rundschau, 673—685. l.

Bleyer Jakab, Hünkrónikáink mondai elemeiről. Philol. Közl. 722—725. l.

Borsodmegyei lakodalmas szokások és rigmusok. Sárospatak, 26. s köv. sz.

Canti popolari ungheresi. Tradotti da Silvino Gigante, Milano, Palermo, 1912. (8-r. 203 l.) 2 lira 50. Ism. Babits Mihály. Irodalomtörténet 477—481. l.

Ch. V. Etruszkok és magyarok. Hét 6. sz.

Czirbusz Géza dr. Néprajzolat a földleírásban. Torontál 269. sz.

Czirbusz Géza dr. Összehasonlító magyar ethnographia. A Cél 584—589. l.

Czobor Alfréd dr. Lakodalmak a kuruczkorban. (1670—1711.) Kuruczföldön 1—8. sz.

Deák Geyza. Az ungvármegyei Tiszahát és a gereggyével való halászat. (Gyöngyösi Irod. Társ. Évkönyve II. kötet.)

Ecseri Lajos. A szegény emberről. Budapesti Szemle 151. kötet. 161—188. 337—372.

l. 152. kötet. 51—86. 216—234. l. (Külön is megjelent.)

Ethely Árpád. A régi lovasélet. Budapesti Hírlap 183. sz.

Farkas Géza. A falusi jellem. Huszadik Század 26. kötet. 555—565. l.

Felsenburg Ottilia br. Menyasszonyi babonák. Tiszafüredi Ujs. 16. sz.

Fest Aladár. Fiume népesedési mozgalma Magyarországhoz való visszaesatolása óta. Földr. Közlem. 137—153. l.

Fodor Ferencz dr. A növényvilág a magyar népeletben. Karánsebesi magyar áll. főgimn. 1911/1912. ért. 1—23. l.

Fürst Aladár dr. Egy magyar gettó. Mult és Jövő 158—162. 199—201. 257—258, l. (Kismarton.)

Gabnay Ferencz (Hathalmi). Epochalis hajviselet. Új Idők I. 288. l.

Gabnay F. (H.). Biedermeier. (Hajviselettanulmány.) Új Idők 314—316. l.

Gábor Dezső. Mozcultura. Társad. Tud. Szemle. 413—417. l.

Gálos Dezső. A hét alvók legendája. Kath. Szemle 618—633. l.

Gönczi Ferencz. Göcsej. (Zalamegyei Almanach 1912. 164—179. l.)

Gorjanović-Kramberger, dr. Život i kultura diluvijalnoga čovjeka iz Krapine u Hrvatskoj. U Zagrebu, 1913. Jugosl. Akad. (4-r. 4 lev. 54 l. 15 tábla).

Héger Ferencz. A népköltészetéről. Bevezetés a betyáromantikáról írt tanulmányhoz. Zsilvölgye 29. sz.

Hensch Béla. Das Zipser Deutschtum. Ung. Rundschau 653—673. l.

Hodoş E. Poezii popolare din Banat. III. Descântece. Sibiu, 1912. (8-r. 72 l., 1 lev.).

Hodossy Béla. A gyermekjátékokról. Sárospatak 24. sz.

Horger Anton. Siebendörfer Csángó-Volksmärchen. Übersetzt von Heinrich Schlandt. Sankt Petrus und der Soldat. Die Karpathen V. I. 177—179. l.

Inkioštri Dragutin. Srpski folklorizam. (Novi srpski stil.) Letopis Matice srpski. 287. knj. 58—67. l.

Janovics Jenő dr. Régi magyar farsangi játék. Magy. Hirl. 242. sz.

Kaindl, dr. R. Fr. Deutschböhmisches Ansiedlungen im Banat. Von der Heide. 12. sz.

Kelemen Lajos. A szászencsi oláhok. Erd. Múz. 244—246. l.

- Kende Ferencz.* A ponyvairodalom. *Corvina* 9—11. sz.
- Kohányi Nenyhért.* A Nagy Sándor-monda fordítása. *Philol. Közl.* 28—34. l.
- Kohányi Menyhért.* A Nagy Sándor-monda Gvadányi Rontó Páljában. *Irodalomtörténet* 393. l.
- Kohlbach Bertalan dr.* Tűz és fény. Adatok a zsidó néprajzhoz. *Izr. Magy. Irod. Társ. Évkönyv* 191—256. l.
- Koris Kálmán.* Az alföldi magyar parasztság építkezésének szociológiai jelentősége. *Huszad. Század* 26. köt. 537—554. l.
- Kósa Miklós.* A minisztérium feletámadása. *Új Élet* I. 496—504. l.
- Kovács István dr.* A marosszentannai népvándorláskori temető. *Dolgozatok az erd. n. múz. éremrég. tárából* III. 250—342. l.
- Kovács János.* A virágkultusz népiünk életében. *Szeged és vid.* 297. sz.
- Kovács, Ferdinánd.* Zo svadobných obyčaji v Lábe (Prešporká stolica.) *Casopis muz. slov. spoločnosti.* 16—21. l.
- Krecsmárik Endre ifj.* Honfoglaláskori jellegű temetkezőhely Békésszentandrason. *Nemzeti Kultura* 309—311. l.
- Kuhárszky László.* A husvéti piros tojásokról. *Pesti Hirl.* 84. sz.
- Kuhárszky László.* A babonáról. *Pesti Hirl.* 303. sz.
- Lenlvai Károly.* A mi francziáink. (A bánáti francia helységek.) *Új Idők* I. 170—172. l.
- Madarassy László.* Nomád pásztorkodás a kecskeméti pusztaságon. Budapest, 1912. (4.-r. VII., 66 l.) 3 K. — *Ism. Századok* 557. l. — *Győrffy Népr. Ért.* 142. l.
- Madarász Flóris.* A Folklore Fellows zászlóbontása Egerben. *Egri Egyházm. Közl.* 12. sz.
- A magyar parasztház. Kiadja a magyar kir. vallás- és közoktatásügyi és a belügyi minisztérium támogatásával a Magyar Mérnök- és Építészegylet. A felvételeket és rajzokat Kertész K. Róbert és Sváb Gyula készítette. Budapest, Toldy L. (3. füzet.)
- A májusfa szerepe a délmagyarországi németeknél. *Szatmár és vidéke* 21. szám.
- Marczali, Heinrich.* Hexenprozesse in Ungarn. *Ungar. Rundschau* 177—187. l.
- Marót Károly dr.* Démon-űzés. *Uránia* 290—293. l.
- Maluska István.* A vágvölgyi tót nép babonás hagyományai. *Nagykároly és vid.* 2—6. sz.
- Meinhard, Fr.* Das deutsche Volksmärchen. Von der Heide. 3. sz.
- Mitteilungen, ethnologische* — aus Ungarn. Herausg. v. A. Hermann. I. Bd. 4. Hft. 1911. — *Ism. Ss. Korr.-Bl. Ver. siebenb. Landes.* 95. l.
- Molnár Viktor.* Az erdélyi cigányokról. *Világ* 6. sz.
- Nagy Géza.* A honfoglalók Zemplénben. *Sárospatak* 21., 22. sz. és *Ethnographia* 213—222. l.
- Nagy Rózsa.* Magyar viselet a XVIII. század végén és a XIX. század elején. (Művelődéstörténeti értekezések 62. sz.) Budapest, 1912. Neuwald ny. (8-r. 57, 2 l.)
- Orosz Endre.* Újévi népszokások Apahidán. *Erdély* 27—29. l.
- Orosz Endre.* Régi szigonyos halászatról a Kis-Szamosvölgyében. *Erdély* 55—59. l.
- Peregrinus.* Katona-nóták. *Pesti Hirlap* 84. sz.
- Persian Kálmán.* Leányrablás a XVII. században. *Kolozsv. Hirlap* 40. sz.
- Pongrácz, Alexander dr.* Urgeschichte der Magyaren und die Landnahme. Gyergyószentmiklós, 1912. *Sándory M.* (8.-r. VII. 479 l.) 10 K.
- Popoviciu, Jos.* Monografia comunei Şeghiste. *Transilvania* 205—231. l.
- Prikkel Marián (Réthei).* A régi magyar táncz mesterek. *Heti szemle (Szatmár)* 4. sz.
- Régi magyarok gyermekjátékai. *Korponai Közl.* 4. sz.
- Reil Lajos dr.* A varázsvessző. *Uránia* 101—108. l.
- Revue des Traditions Populaires.* 26. Tome. 1911. — *Ism. Róheim G. Ethnographia* 365. lapon.
- Riedl Frigyes.* Csaba és a berni Detre a magyar mondában. (Philol. *Dolgozatok* 1—7. l.)

- Roska Márton dr.* A tűz. (Erd. Múz. Egyl. 6-ik vándorgyűlés emlékkönyve 72—93. l. (Külön is megjelent. 4-r. 24 l.)
- Roska Márton dr.* Madárfogó hurkok. Dolgozatok az Erd. Múz. érem- és régiség-tárából. III. 368—370. l.
- Schmidt, Fritz.* Sitte und Bräuche der rumänischen Völker bei Hochzeits-, Tauf- und Totenfeiern. Die Karpathen V. 1. 46—51., 90—94., 125—127., 148—152. l.
- Schulz Irén.* Női viselet a kuruczkorban. 1670—1700. (Művelődéstörténeti értekezések 61. sz.) Budapest, 1912. Pesti ny. r. t. (8-r. 120 l.)
- Sebestyén Gyula.* A Folklore Fellows Magyarországon. Budap. Szemle 152. köt. 143—157. l.
- Sebestyén Gyula dr.* Anthropologia és ethnographia. Budapest, 1912. Hornyánszky nyomda (8-r. 11 l.)
- Sebestyén Gyula dr.* Népszínjátékok az Urániában. Vasárn. Ujs. 1. sz.
- Simon József.* A Szebukézcek. Nemz. Iskola 8. sz. (A székely nép szokásairól.)
- Sz. K.* A Néprajzi Múzeum új gyűjteményei. Vasár. Ujs. 44. sz.
- Szántó Róbert.* A Fönévi népszínjátékok. Közlöny. (Debreczen.) 42. évf. 8. sz.
- Szemere Ilona.* A betlehem-i játékokról. Székesfehérvár és Vid. 265. sz.
- Szent-Gály Gyula.* A karácsonyi misztériumokról. Egyh. Műipar 1. sz. (Eleje a mult évi folyamában.)
- Szini Gyula.* Legújabb nyelvrokonaink. (Képpel) Vasárn. Ujs. 7. sz. (Etruszknyelvről.)
- Szini Gyula.* A megszólalt múmia. Az etruszk-magyar rokonság kérdése. Vasárn. Ujság. 11. sz.
- Takáts Sándor.* A régi magyar borkötők. Az Ujság 129. sz.
- Teleky József.* A túlvilág hitének pszichológiai fejlődése. Uránia 29—33. l.
- Teutsch, Fr.* Zur sächsischen Sittengeschichte. Korr.-Bl. Ver. f. siebenb. Landesk. 86—88 l.)
- Vadász Ede.* Zsidó szokások és szólások. Magy. Zsidó Szemle. 320—325. l.
- Vikár Béla.* A székely népköltésről. (Részlet.) Akad. Értes. 87—96. l.
- Weber Arthur.* A hitlen asszony történetének egy ismeretlen alakja. Budapest, 1912. Athenaeum. (8-r. 24 l.)
- Weber, Rudolf.* Zipser Weihnachtspiele. Karpathen-Post 1. sz. (Eleje a mult évi decz. számokban).
- Zbornik za narodni Život i običaje južnik slavena. Na svijet izdaja jugoslavenska akademija z nanosti i umjetnosti. Kniga 17. Svezak 2. Urednik dr D. Boranić. U Zagrebu, 1912. Jugosl. Akad. (8-r. 4, 193—384. l.) 2 K 50.
- Ziegler Regina.* Weihnachtsfeier im Sachsendorfe. (Skizze aus Siebenbürgen.) Von der Heide 12. sz.
- Zlinszky Aladár.* A bajmóczy fürdő mondája. (Philol. Dolgozatok 275—283. l.)

Összeállította: *Hellebrant Árpád.*

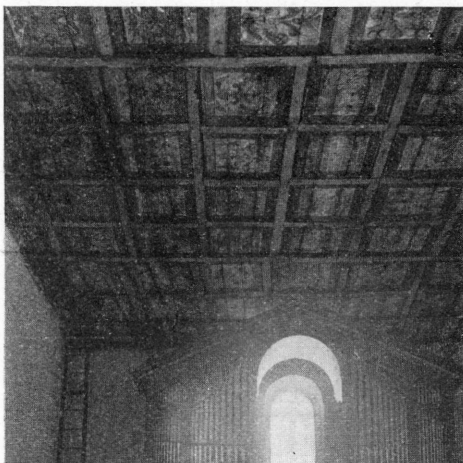
KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Az énlakai templom mennyezete. Az udvarhely-vármegyei Énlaka unitárius templomának kereszt-gerendázattal tagolt és gazdagon kifestett mennyezetét az egyik mezőben olvasható kétsoros rovásírásos magyar felirat teszi nevezetessé. A rovásírás terén végzett legújabb kutatások kétségtelenné tették, hogy ez az 1668-ban készült felirat — minden XVII—XVIII. századi emlékünkötől eltérőleg — az 1598-ban írott és másolatokban széltere elterjesztett Telegdi-féle Rudimentától

függetlenül jött létre. Más szóval ez azt jelenti, hogy ezen a késői emléken még a középkorba visszanyúló székely írás-hagyomány érvényesült. (Dr. Sebestyén: *Rovás és rovásírás*, 241. l.)

Az emlék késői kelete érteti meg velünk, hogy a korábban mindig rovott írás ezen már festve van. De mint a rovásírás használatának legkésőbbi, tehát határt jelelő emléke teljes mértékben igazolja azt, hogy végette a Műemlékek Orsz. Bizottsága az énlakai templomot állami gondozásra érdemes műemléknek minősítette. A mennyezetéről több fényképfölvételt készítettett és tervbe vette, hogy a mennyezet fölé a templom padlásán dongaboltozatot építtet és ezzel az értékes föliratot minden későbbi pusztulástól megvédelmezi.

Mivel e feliratról eddig többé-kevésbé pontos rajzok voltak forgalomban (Nemes Ödöné a *Magyarország és Nagyvilág* 1882. I. félév 522. l.; Fischer Károly Antalé: *A hun-magyar írás*, 65. l.; a kettő dr. Sebestyén: i. m. 238—9. l.), örömmel ragadjuk meg az alkalmat s a Műemlékek Orsz. Bizottságának fényképfölvételei alapján ide mellékelve bemutatjuk az orgona fölötti mennyezetrészt és e résznek azt a tagozatát, a melyen a rovásírásos felirat látható.

Az énlakai templom mennyezete.

Az énlakai rovásírásos felirat 1668-ból.

A F. F. magyar osztályának kecskeméti pályakérdései és jutalomdíjai. A Folklóre Fellows néphagyományt kutató nemzetközi tudományos szövetség magyar osztálya az 1913—14. évre a kecskeméti ref. jogakadémia, a kegyesrendi főgimnázium, a ref. főgimnázium, az áll. főreáliskola, a városi felső kereskedelmi iskola növendékei és az összes helybeli néptanítók számára a következő pályakérdéseket és jutalomdíjakat tűzte ki:

I. A Kisfaludy-Társaság a néphagyomány összes műfajait felölelő leggazdagabb és legértékesebb gyűjtemények jutalmazására kitűz:

a) A ref. jogakadémia hallgatói számára 50 K-t I., 20 K-t II. díj; — b) a kegyesrendi főgimnázium V—VIII. oszt. tanulói számára 40 K-t I., 20 K-t II., 10 K-t III. díj; — c) a ref. főgimnázium V—VIII. oszt. tanulói számára 40 K-t I., 20 K-t II., 10 K-t III. díj; — d) az áll. főreáliskola V—VIII. oszt. tanulói számára 40 K-t I., 20 K-t II., 10 K-t III. díj; — e) a városi felső kereskedelmi iskola összes tanulói számára 40 K-t I., 20 K-t II., 10 K-t III. díj; — f) a helybeli néptanítók számára 40 K-t I., 30 K-t II., 20 K-t III., 10 K-t IV. díj.

II. A Magyar Néprajzi Társaság a néphagyomány valamely műfajának, vagy csoportjának, főként híven lejegyzett népmesék leggazdagabb és legértékesebb gyűjteményeire kitűz:

a) Az intézetek növendékei számára 20 K-t és az Ethnographia 1913. évi bekötött évfolyamát (15 K) I.; 10 K-t és Ethnographiát (15 K) II., 20 K-t III., Ethnographiát (15 K) IV. díj. b) A helybeli néptanítók számára ugyanilyen I—IV. díjat.

III. A Magyar Nemzeti Múzeum a) a legértékesebb dallamgyűjteményekre, vagy fonográf-felvételekre kitűzi: „A Magyar Nemzeti Múzeum multja és jelene“ című nagy díszmű három kötött példányát (a 50 K), hogy a kecskeméti gyűjtők érdemszerinti sorrendben vele megjutalmaztassanak. b) Könyvtári Osztályával évközben bármikor megvásároltatja az igazgatóság vagy a F. F. elnöksége címére beküldött régi írott dalgyűjteményeket vagy a nép birtokában talált egyéb gyűjteményeket és ponyvairodalmi nyomtatott régi füzetkéket. c) Néprajzi Osztályával a kecskeméti gyűjtőszövetség kértére kölcsön adat fonográfokat és tetszésszerint felhasználható fonográf-hengereket.

IV. Kecskeméti pályadíjak. 1. A ref. jogakadémia hallgatóinak: Az igazságszolgáltatás körébe vágó közmondások, szólásmódok, gyökeres mondások gyűjteményeért I. díj: a Kecskeméti Joghallgatók Egyesületének 30 K-ja és Kecskemét th. város 20 K-ja vagyis 50 korona; II. díj: a Kecskeméti Takarékpénztár Egyesület 25 K-ja. 2. A kegyesrendi főgimnázium felsőbb osztályú tanulóinak: Vallásos hagyományok, különösen legendák gyűjteményeért I. díj: a Róm. Kath. Egyháztanács 50 K-ja; II. díj: dr. Tóth György kegyesrendi főgimnáziumi igazgató úrnak 20 K-ja. 3. A ref. főgimnázium felső osztályú tanítványainak: A kecskeméti régi parasztházak alaprajzi beosztásuk, berendezésük, a hozzájuk fűződő szokások és babonás hiedelmek gyűjtéséért I. díj: A ref. főgimnázium igazgatótanácsának 50 K-ja; II. díj a Casino-Egyesület 20 K-ja. 4. Az áll. főreáliskola tanulóinak: Az égitestet és természeti tűnemények népies elnevezéseinek és a hozzájuk fűződő jóslásoknak és babonáknak gyűjteményeiért I. díj: Az áll. főreáliskola 15 K-ja és Kecskemét th. város 25 K-ja, vagyis 40 korona; II. díj: Az áll. főreáliskola 15 K-ja és Kecskemét th. város 5 K-ja, vagyis 20 korona. 5. A városi felső kereskedelmi iskola tanulóinak: Az adás-vevéssel kapcsolatos népszokások és szólásmódok gyűjteményeért I. díj: A városi felső kereskedelmi iskola 40 K-ja. II. díj: a Kereskedők Casinójának 20 K-ja. 6. Kecskeméti tanítóknak: A szokásos gyermekjátékok szabályainak, verseinek és tárgyainak teljes gyűjteményeért I. díj: a Katona József Kör 50 K-ja; II. díj: a Kecskeméti Központi Takarékpénztár 25 K-ja. 7. Kecskeméti tanítóknak: Az esztendő egyes napjai, az úgynevezett „jeles napok“ bármely csoportjára vonatkozó szokások és babonás hiedelmek gyűjteményére I. díj: a Kecskemét th. város múzeumának és könyvtárának 50 K-ja; II. díj: a Kecskeméti Leszámitoló és Pénzváltó Bank Részvénytársaság 25 K-ja. 8. Kecskeméti tanítóknak: Régi írott könyvek és ponyvairodalmi

nyomatványok felkutatójának I. díj: Kecskemét th. város 50 K-ja; II. díj: a Kecskeméti Kereskedelmi Iparhitelintézet és Népbank 25 K-ja. 9. *Kecskeméti tanítóknak*: A növény- és állatvilág népies elnevezéseinek és a rájuk vonatkozó mondák, szólások, hiedelmek és babonák teljes gyűjteményeért I. díj: dr. Szabó Kálmán múzeum- és könyvtárőr jutalma: 25 korona és Brehm Alfréd „Az állatok világa“ című 10 kötetes munkájának diszkötésű példánya; II. díj: az Izraelita Hitközség 20 K-ja és a Néptakarékpénztár Részvénytársaság 10 K-ja, vagyis 30 korona.

V. Magánfelek adományai: a) *Dr. Madarassy László*, a M. Néprajzi Társaság választmányának tagja „Nomád pásztorkodás a kecskeméti pusztaságon“ című művének öt példányát kitűzi a pásztorélet körébe vágó hagyományok, különösen babonás hiedelmek, ráolvasások és kuruzsló orvoslások gyűjtőinek jutalmazására. b) *Dr. Sebestyén Gyula* a Kisfaludy-Társaság M. Népköltési Gyűjteményében megjelent saját gyűjteményei közül kitűzi: a) „Regös énekek“ és „A regösök“ cz. két kötetét (12 K) a minisztériumok és egyéb alakoskodó játékok legjobb lejegyzőjének jutalmazására; b) Kriza „Vadrózsák“ cz. gyűjteményének új kétkötetes Sebestyén-féle kritikai kiadását (12 K) a legjobb balladagyűjtő jutalmazására; c) „Dunántúli gyűjtés“ cz. kötetének 2 példányát (6 K) a legteljesebb babonagyűjtemény jutalmazására. c) *Vikár Béla*, a M. Néprajzi Társaság volt főtítkára kitűzi „Somogy megye Népköltése“ cz. gyűjteményének 2 példányát (6 K) gyorsírásszerűen lejegyzett mesegyűjtemények jutalmazására. d) *Dr. Solymossy Sándor*, a M. Néprajzi Társaság főtítkára kitűzi „Útinapló“ cz. művének 2 példányát a leggazdagabb mesegyűjtemények külön jutalmazására. e) *Dr. Bán Aladár* kitűzi „Kanteletar, a finn népköltés gyöngyei“ cz. művének 2 kötetét a legjobb babonagyűjtemények jutalmazására. f) *Dr. Mészáros Gyula*, a M. Néprajzi Társaság választmányának tagja kitűzi „Török költöktől“ cz. művének 2 példányát a mondák és epikai dalok legértékesebb gyűjtemények külön jutalmazására. g) Minden vállalkozó a saját intézete igazgatóságától előzetesen ingyen megkapja: a F. F. magyar osztályának „Tájékoztató“ cz. füzetét. h) A ki hangtani lejegyzésre vállalkozik, ugyanott megkapja: a) a Nyelvtudományi Társaság adományából *Gombocz Zoltán* „Pótlék a Magyar Tájszóláshoz“ s *Erdélyi Lajos* „Nyelvjárásaink ügye és teendőink“ cz. füzeteit; b) *Balassa József* adományából „A nép nyelvének tanulmányozása“ cz. saját művét.

Minden gyűjtemény négyrét papírra irandó s az intézetek igazgatóságainak, illetőleg a kecskeméti tanfelügyelői hivatalnak az 1914. évi pünkösdi szünidők utáni első napon a gyűjtő neve alatt benyújtandó.

Kelt Kecskeméten, 1913 december 14-én a F. F. magyar osztályának X. ifjúsági gyűléséből. *Dr. Sebestyén Gyula* s. k. a F. F. magyarországi elnöke. *Dr. Bán Aladár* s. k. a F. F. magyarországi titkára.

NÉPRAJZI HIREK.

A **Manasz-eposz ügye**. Midőn a Turáni Társaság megalakult, folyóiratunk melegen üdvözölte a Magyar Néprajzi Társaság ama testvér-egyesületét, a mely tulajdonképen azokat a tudományos feladatokat van hivatva a magyar nemzet képviselőjében szolgálni, a melyeket egykor Társaságunknak utóbb megszüntetett *Keleti Szakosztálya* tűzött ki maga elé. Alkalomszerűleg megemlítettük, hogy az új tudományos testület volna hivatva azt a török naiv eposzt is megmenteni, a melynek igen értékes részeit *Radloff* ismertette meg a tudományos világgal. E töredékek bizonyossága szerint a Kara-kirgizek énekmondói isteni hősről, Manaszról még egész eposzra való epikai énekeket tudnak. *Radloff* megfigyelése első-

sorban nyelvészeti volt s az eredmény mégis egyetemes irodalomtörténeti jelentőségű felfedezés lett. Ezért feltűnő, hogy az 1885-ben már német fordításban is megjelent (Radloff: Proben der Volksliteratur, V. Theil) nagyszerű anyag, máig sem csábított senkit arra, hogy az énekmondók összes Manasz-énekeit megfigyelje, főként pedig arra, hogy az énekeket összetartó keretet, vagyis az énekek eposzi kompozícióját is pontosan felkutassa. A töredékek már sejtetik, hogy a fáradság jutalma világraszóló eredmény lenne. Vetekednék *Lönrot* eredményével, a kissé már elkésve följegyzett finn Kalevalával és még inkább az észti Kalevipoeggal. Ezért jelentjük örömmel, hogy jeles fiatal orientalistánk dr. Mészáros Gyula, a ki csuvas népköltési gyűjteményeivel és török műfordításaival már nemcsak a török népköltési emlékek lejegyzése terén, hanem a legértékesebb kötött szövegeket méltó módon közvetítő műfordítás terén is meglepő rátermettséget tanúsított, hosszas előtanulmányok után elvégre elhatározta, hogy a Manasz-énekek kirgiz területére expedíciót vezet. E tárgyról a hazai gyűjtők buzdítása céljából már két előadást tartott a Magyar Néprajzi Társaság pápai és kecskeméti vándorgyűlésein. Törekvéseit Társaságunk és az önzetlenebb szaktársak más téren is hathatósan támogatták. Ennek eredménye lett aztán, hogy a *Nemzeti Kaszinó* az expedíció céljaira 500 koronát, *Szemere Miklós*, a minden nemzeti ügyért lelkesedő nagyműveltségű hazafi pedig 1000 koronát adományozott. Ezzel és a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának támogatásával s hihetőleg a M. Tud. Akadémia hozzájárulásával is az expedíció sorsa már-már biztosítva van. —én.

*

Erdélyi János gyűjtésének felfedezett kéziratai. A Kisfaludy-Társaság elhatározta, hogy *Erdélyi János* születésének százéves fordulója alkalmából újra kiadja Magyar Népköltési Gyűjteménye régi évfolyamának három kötetét, a *Népdalok és mondákat*. E kritikai kiadást az új folyam jelenlegi szerkesztőjének, dr. *Sebestyén* Gyulának kell elkészíteni. A terhes munkával nyomban felmerült az a fontos kérdés, hogy hol lappanghat, vagy hova tűnhetett az a sok kézirat, a mely előbb az Akadémia, utóbb a Kisfaludy-Társaság felhívására az ország minden részében jelentkező gyűjtőktől beérkezett s a melyeket Erdélyi a kötetek előszavában névszerint nyilvánosan is nyugtázott. Mivel a Kisfaludy-Társaság könyv- és kéziratári anyagát régebben az Akadémia könyvtára őrizte, a szerkesztő ebben az irányban kezdett érdeklődni s *Heinlein* István akadémiai könyvtártsit hosszas kutatás után csakugyan ráakadt nyolcz nagy kötet kéziraatra, a melyről Erdélyi jegyzéke alapján pontosan meg lehet állapítani, hogy a *Népdalok és mondák* gyűjteményeit, a gyűjtők eredeti kézirateit foglalják magukban. Az említett jegyzéknek sok száma még hiányzik, de a kritikai kiadás ügye már így is biztosítva van. Sőt az sem lehetetlen, hogy a forradalom miatt megakadt kiadás nyers anyagából még újabb köteteket is adhat ki a Kisfaludy-Társaság.

*

Kárpáti Kelemen dramatizált néprajzi előadása Szombathelyen. Kárpáti tankerületi főigazgató, a szombathelyi néprajzi múzeum megalkotója s jeles választmányi tagtársunk f. é. január 5-én a maga nemében páratlan néprajzi előadást tartott Szombathelyen. Ügyes keretbe foglalva és hamisítatlan „vazsi“ nyelven elmondva, 30 oldali parasztlegénynyel és leánynyal egy szombat-

helyi nyilvános színpadon előadatta a vasvármegyei nép összes folklorisztikai emlékeit. A 16 képre osztott értékes anyag ekként volt csoportosítva: 1 kép: Kukoriczafosztás Jankóéknál. Az oldali búcsú eseményei. — 2. kép: Árokék zsörtölődései. Csurga Nani meggyógyítja az égett kislányt és a boszorkánytól megrontott suszternét. — 3. kép: Az istállóba zárt üstökös csillag. Pista berukkolás előtt. — 4 kép. Nincs többé kopasz fej. Mikor a bútor pattan. Tollfosztás. Szent Márton vesszeje. — 5. kép. A fonóban. Álmoskönyv. Betlehemesek. A tudós gulyás. Bakternóta. — 6. kép. Lucza napján. Palázulás. — 7. kép: Karácsonyest. Regösök. Jövendölések. Vöröshagyma-kalendárium. Lucza-naptár. Kincskeresés. A községek gúnyneve. — 8. kép: Éjféli mise után. Összevarrt asszonyok. Luczaszék. — 9. kép: Vizkereszt előtt. Háromkirályok. Patkányelhajtás. Az első tavaszi lepke. — 10. kép: Halottvirrasztás. Vizkereszt napja. Ágytisztítás. Szentelt víz, mint orvosság. Hogy az emse meg ne görögjön. — 11. kép: Húshagyó kedden. Hogy a kotlós jól üljön. A lányokat táncba kéri. — 12. kép: Hamvazó szerda hajnalán. A megmaradt lány és a duhaj legények. — 13. kép: Mikor megered az asszonyok nyelve. Szentelt czipők. — 14. kép: Husvét napján. Hogy a tehenek jól tejljenek. Piros tojások. — 15. kép: Szentgyörgynapkor. — 16. kép: Esküvőre. Kurjantások. — Közülök a 7. kép regölő részét folyóiratunk más helyén egész terjedelmében megismerhetik olvasóink.

TÁRSULATI ÜGYEK.

A szegedi és kecskeméti vándorgyűlés.

Jegyzőkönyv, a Magyar Néprajzi Társaságnak és a Folklore Fellows magyar osztályának 1913 december 13-án Szegeden és decz. 14-én Kecskeméten tartott ifjúsági gyűjtőszövetséget alakító nyilvános gyűléséről.

I.

Budapestről Szegeden megjelentek: *bárá Szalay* Imre a M. Néprajzi Társaság elnöke, *dr. Sebestyén* Gy. alelnök, a F. F. magyarországi elnöke, *dr. Solymossy* S. főtitkár, *dr. Bán* A. titkár, a F. F. magyarországi titkára, *K. Dancs* Á. pénztáros, *dr. Herrmann* A. tisz. tag, *dr. Erdélyi* L. és *dr. Mészáros* Gyula választmányi tagok.

A Társaság tagjai decz. 13-án déltájít érkeztek Szegedre, hol a vasúti állomásnál *dr. Szele* Róbert tankerületi főigazgató, *Bokor* Pál h. polgármester, *Tömörkény* István múzeumi igazgató, *Jánossy* Gyula tanfelügyelő és több tanár fogadta őket. A társaság a városba érkezte után tisztelgett a betegen fekvő *Lázár* György polgármesternél. Minthogy *Jánossy* tanfelügyelő úr jelentése szerint a nagyszámban érkezett tanyai tanítóság az esti órákban bajosan térhetne vissza lakóhelyére, számára délután 2 órakor a városháza tanácstermében külön gyűlés tartása vált szükségessé. E gyűlés lefolyása a következő volt. *Bárá Szalay* Imre meleg szavakkal üdvözölte a tanítóság képviselőit, kik nehez állásuk terhei mellett is készek a nemzeti tudományosságra nézve fontos munkaságban résztvenni. *Sebestyén* Gyula hosszabb beszédben fejtegette a F. F. céljait s a tanítóság viszonyát a folklóre-mozgalmakhoz, *Erdélyi* Lajos a szegedi népnyelv feljegyzéséről s *Herrmann* Antal a tanítók néprajzi feladatairól szólott. *Jánossy* Gyula tanfelügyelő zárószavaiban kijelentette, hogy a szegedi tanyai tanítóság testületileg csatlakozik a mozgalomhoz, ő maga készséggel vállalja a gyűjtőmunka irányítását s a benyújtandó gyűjteményeknek a középpontba juttatását.

Az ünnepies szövetségi gyűlés d. u. 4 órakor kezdődött a városháza dísztermében, melyen nagyszámú érdeklődő közönség és ifjúság jelent meg. A város képviselőjében ott voltak: *Bokor Pál* helyettes polgármester, *Gaál Endre* kultúratanácsos, *dr. Szalay József* főkapitány, a Dugonics-Társaságot *Kovács János* alelnök képviselte. Jelen voltak még: *Szele Róbert* főigazgató, *Jánossy Gyula* tanfelügyelő, *Singer Kornél* kegyesrendi főgimn. igazgató, *Homor István* főreáliskolai igazgató, *Kárpáthy Károly* áll. főgimn. igazgató, *Galler Kristóf* tanítóképzői igazgató. *Tömörkény István* író, a városi múzeum igazgatója és *dr. Somlyódy István* járásbíró. *Kálmány Lajos*, a helybeli jeles folklorista, betegsége miatt nem jelenhetett meg.

A gyűlés lefolyása a következő volt:

1. *Szalay Imre* báró megnyitó beszédében köszönetet mond a város és a közép-fokú oktatás képviselőinek buzgó támogatásukért, melylyel ügyünket felkarolták s különösen azon sok eredménnyel biztató gondolatért, hogy a gyűjtőmunkásságba a tanyai tanítószózatot is vonjuk be.

2. *Dr. Sebestyén Gyula* „A magyar néphagyomány emlékeinek országos gyűjtése és a városok gyűjtőszövetségei” ezímen tájékoztató és buzdító beszédet mond a tanuló-ifjúsághoz és a gyűjtést irányító tanfériakhoz.

3. *Dr. Szele Róbert* főigazgató „A szegedi gyűjtőszövetség megalakulása”-nak bejelentésében hangoztatja, hogy nemcsak a középiskolák, hanem az összes szegedi közép-fokú tanintézetek növendékei a legnagyobb lelkesedéssel sorakoznak a F. F. szövetség zászlaja alá. A szegedi gyűjtés vezetésére a következő tanárok vállalkoztak: *Kövesi Lajos*, *Kiss István*, *dr. Benkő István*, *Somogyi József*, *Bucsy István*, *Perhács János*, *Homor Jenő*, *Vasadi Balogh György* és *dr. Veszprémi Vilmos*.

4. *Dr. Bán Aladár* „A finn és észt népköltési gyűjtések” cz. tanulmányát mutatja be.

5. *Dr. Solymossy Sándor* előadása: „A dal és mese lejegyzésének módozatai”.

6. *Tömörkény István*: „A tanyai ember Ág Illése” ezímen olvassa fel éles néprajzi megfigyelésre valló humoros rajzot. Ismerteti a szegedi puszták népének sajátos költői és babonás világát. A ma már veszélyeztetett ősrégi emlékek nyomán még ma is folyik itt a teremtés és alkotás. Ennek igazolására elmondja azt a kaczagtató esetet, mikor *Homer Akhillese* lett a tanyák Ág Illés nevű törökverő magyar huszárjává.

7. *Dr. Erdélyi Lajos* a néprajzi sajtóságok hangtani lejegyzéséről értekezik.

8. *Dr. Vasadi Balogh György* szegedi tanár a tájékoztatót ismerteti és a szegedi pályadíjakat hirdeti ki. A Kiszalud-Társaság, M. Néprajzi Társaság és M. Nemzeti Múzeum pályadíjait Szeged részéről a város, néhány pénzügyintézet, a Bohn-internátus, *Wimmer Fülöp* gyárigazgató és *Begavári Baek Bernát* nagyiparos egészíti ki.

9. *Bokor Pál* h. polgármester záróbeszédében köszönetet mond az előadóknak munkájukért és a közönségnek érdeklődéséért s igéri, hogy a város hatósága szívesen részesíti a nemzeti hagyományok megmentésére irányuló mozgalmat mind erkölcsi, mind anyagi támogatásban.

A gyűlés után a jelenlevők nagy része a Vigadó termében kedélyes vacsorára gyűlt össze.

A vendégeket *Bokor Pál*, *Tömörkény István*, *Jánossy Gyula* és *Markovits Manó* csanádi főispán köszöntötték fel. A szíves fogadtatásért viszont báró *Szalay Imre*, *dr. Sebestyén Gyula* elnökök és *dr. Herrmann Antal* mondtak köszönetet. Báró *Szalay* külön is megemlékezett Szeged két távollevő nagy betegéről *Lázár György* polgármesteréről és *Kálmány Lajos*ról, Szeged kitünő folkloristájáról.

II.

Másnap, december 14-én, délelőtt 10 órakor *Kecskeméten* volt vándorgyűlés, szintén a városháza dísztermében. A reggeli vonattal érkező vendégeket a pályaudvaron *Sándor István* polgármester és a helybeli középiskolák igazgatói fogadták. A gyűlésen megjelent a tanulóifjúság nagy számban s a műsoron szereplőkön kívül a városnak számos tisztviselője, továbbá *dr. Tóth György* kegyesrendi és *Katona Mihály* ref. főgimn. igazgató. Az ülés lefolyása ez volt:

1. *Báró Szalay* Imre elnöki megnyitójában buzdítólag emeli ki, hogy az ország más vidékein folyó gyűjtések eddigelé ötvenhárom gyűjteményt eredményeztek. A gyűjtők valamennyien — egynek kivételével — jutalomban részesültek, sőt közülök többen megbízást kaptak a Kisfaludy-Társaságtól, hogy gyűjtéseiket tovább folytassák. E nagyszerű kezdet után Kecskemét még fokozhatja is az eredményt azzal, hogy először e város ismerte fel a tanyai tanítóság közreműködésének nagy jelentőségét.

2. *Sándor* István polgármester üdvözlő beszédében köszönetet mond, hogy a Néprajzi Társ. és a F. F. magyar osztályának képviselői látogatásukkal Kecskemét városát kitüntették. Sok eredményt kíván munkájukhoz, melytől a gyorsan pusztuló kecskeméti néphagyományok megmentését várja.

3. *Dr. Sebestyén* Gyula: lelkesítő beszédben az alföldi néphagyományok emlékei összegyűjtésének fontosságát fejtegette, különös figyelemmel a kecskeméti helyi viszonyokra.

4. *Faragó* Béla igazgató, a Katona József-kör elnöke: Jelentés a kecskeméti gyűjtőszövetség megalakulásáról. A szövetség vezetését a helybeli középiskolák igazgatóságai, valamint a Katona-kör elnöksége vállalja magára.

5. *Dr. Bán* Aladár: „Az északi rokonnépek folklóremozgalmai“ cz. értekezésében ismertette a finn-ugor népek népköltési emlékeinek magyar részről is támogatott összegyűjtését.

6. *Dr. Mészáros* Gyula: „A törökség népköltési emlékei“ című előadásában jelentette be először, hogy az az expedíció már anyagilag is biztosítva van, mely a kirgizek élő naiv époszát lesz hivatva a magyar tudomány képviselőjében feljegyezni.

7. *Dr. Hermann* Antal, *Dr. Madarassy* László elmaradt előadása helyett: „A tanítóság a néprajz szolgálatában“ czímen buzdította gyűjtésre a berendelt tanyai tanítóságot.

8. *Dr. Hajnóczy* Iván a Katona J.-kör főtitkára: a F. F. magyar Tájékoztatójának bemutatását vállalva, megjelölte azokat az eseteket, a melyekben a gyűjtő csak egyes adalékokat kutasson, vagy pedig a népköltés egész területén gyűjtsön.

9. *Dr. Erdélyi* Lajos: Kecskemét néprajzi sajtóságának hangtani lejegyzése címen tartott előadást.

10. *Dr. Szabó* Kálmán a városi múzeum őre: A kecskeméti gyűjtőszövetség pályakérdéseinek és jutalmainak lajstromát olvasta fel és rendkívüli lelkesedést keltett azzal, hogy a szegediekével azonos fővárosi pályadíjakat itt az összes helybeli pénzintézetek és felekezeti vagyonkezelőségek is megtoldották.

A lelkes hangulatban lefolyt gyűlés után a kaszinó díszes helyiségében a város bankettelt adott vendégeinek tiszteletére, melyen *Sándor* István polgármester felköszöntőjében örömeinek adott kifejezést, hogy a F. F. szövetség nemzeti fontosságú munkájának részesévé tette Kecskemét városát is. A szíves vendégszeretetért *báró Szalay* Imre elnök mondott hálás köszönetet.

Kelt Budapesten, 1913 december 17.

Báró Szalay Imre elnök, *dr. Bán Aladár* titkár. Hitelesítik: *dr. Erdélyi* Lajos, *Kövecsesi Dancs* Árpád.

Jegyzőkönyvi kivonat

a Magyar Néprajzi Társaságnak 1913. november 26-án d. u. 5 órakor a M. Tud. Akadémia felolvasó-termében tartott nyilvános felolvasó és zárt választmányi üléséről.

Jelen voltak: *báró Szalay* Imre min. tan. elnök, *Csánki* D. és *Sebestyén* Gy. alelnökök. *Solyomossy* S. főtitkár, *Bán* A. titkár, *K. Dancs* Á. pénztárnok, *Schmidt* T. könyvtárnok, *Máder* B. ellenőr, *Barabás* S., *Beluleszko* S., *Erdélyi* L., *Ernyey* J., *Győrffy* J., *Heller* B., *Huszka* J., *Mészáros* Gy., *Téglás* G., *Tolnai* V., *Spitzer* M., *Szegedy* R., *Verseyi* Gy., vál. tagok; *D'Isosz* K., *Rohcim* G., *Sági* I. r. tagok és számos vendég.

I. A felolvasó ülés tárgyai: 1. *Ernyey* József: A rovásírás hivatalos alkalmazása 1588-ban. A felolvasáshoz *Sebestyén* Gy. szól hozzá; megjegyzi, hogy a felolvasásból

nem látja kétséget kizárólag igazolva, hogy rovásírással és nem egyszerű számrovással, vagy falapra való jegyzéssel állunk-e itt szemben. Ernyey védi álláspontját. Elnök abbeli reményének ad kifejezést, hogy a későbbi kutatások vannak hivatva a kérdésre teljes fényt deríteni. — 2. *Roheim* Géza: Az északamerikai indiánok védőszellemi.

II. Elnök megnyitja a vál. ülést. A főtítkár jelenti, hogy Társaságunk meghívást kapott a komáromi kultúrpalota főlavató ünnepére. A választmány *Versényi* Gy. v. tagot kéri fel a képviseltetésre. A neuchатели (1914. júniusban) ethnológiai kongresszus meghívta a magyar ethnographusokat a részvételre. *Sebestyén* Gy. kívánatosnak tartja, hogy a kongresszuson legalább egy-két előadással vegyünk részt, bemutatóván a magyar néprajzi tudomány újabb eredményeit; felhívja a M. Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának figyelmét is e körülményre. Az elnök indítványára a választmány elhatározza, hogy *Maday* I. genfi egyetemi tanárt, honfittársunkat fogjuk felkérni Társaságunknak a kongresszuson való képviselésére.

Sebestyén Gy. alelnök jelentést tesz a szegedi és a kecskeméti gyűlések előkészületeiről. Továbbá kéri a titkári hivatalt, hogy a soproni határozat értelmében küldjön felhívást az összes tanintézetekhez az Ethnographia megrendelése tárgyában. A nagymélt. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz a F. F. szövetség magyar osztálya kérvényt intéz, melyben az ifjúsági pályadíjakra anyagi fedezetet kér. (Helyeslő tud. szolgál).

A pénztárnok jelenti, hogy pénztármaradvány a) a kézi pénztárban 355·84 K, b) a postatakarékban 3110·91 K, c) a leszámítoló bankban 2428 K összesen 5894·75 K. Új tagoknak megválasztatnak: *Fludorovics* Zsigmond (aj. Györffy J.), *dr. Sebők* Imre (aj. Erney I.), *Fáth* István (aj. Nagy M.), *Korcsmáros* Ede (aj. Nagy M.). Új előfizető: a szombathelyi főreáliskola. Kmf.

Báró Szalay Imre s. k. enök; *dr. Bán* Aladár s. k. titkár. Hitelesítik: *dr. Erdélyi* Lajos s. k., *Ernyey* József s. k. vál. tagok.

Jegyzőkönyv

a Magyar Néprajzi Társaságnak 1914. évi január hó 28-án d. u. 5 órakor a Magyar Nemzeti Múzeum dísztermében lefolyt nyilvános felolvasó és tanácstermében tartott zárt választmányi üléséről.

Jelen voltak: br. *Szalay* Imre min. tan. elnök, *Csánki* D. és *Sebestyén* Gy. alelnökök, *Solyomossy* S. főtítkár, *Bán* A. titkár, *K. Dancs* Á. pénztáros, *Schmidt* T. könyvtáros, *Máder* B. el'enor, *Herrmann* A. tisz. tag; *Bálky* Zs., *Beluleszkó* S., *Fabó* B., *Goldziher* Ign., *Györffy* J., *Heller* B., *Mészáros* Gy., *Szegedy* R., *Spitzer* M., *Téglás* G., *Versényi* Gy. vál. tagok; megjelentek továbbá: *Vámbéry* Ruzstem egyet. tanár, *Erődi* Béla tanker. főigazgató; *Bartucz* L., *Brenndörfer* J., *Dorner* A., *d'Isoz* K., *Lajtha* L., *Nagy* M., *Roheim* G., *Viski* K. r. tagok és számos vendég.

I. Elnök megnyitja a felolvasó ülést, felkéri *dr. Sebestyén* Gyulát, hogy társaságunk néhai nagynevű tisz. tagjáról, *Vámbéry* Árminról szóló emlékbeszédét tartsa meg. A meglehangú beszéd után az elnök kegyeletünk jeléül az ülést tíz perczre felfüggeszti. Ezután *Schmidt* Tibolt „Az oláh falu“ cz. tanulmányából mutatott be egy részletet vetített képek kíséretében.

II. Elnök a választmányi ülést azzal nyitja meg, hogy az újévben is sok szerencsét kíván a választmány munkásságához. A másirányú elfoglaltsága miatt az eltávozó titkár helyett a mai ülés jegyzőkönyvének vezetésére *Schmidt* T. könyvtárost kéri fel.

Solyomossy főtítkár felolvassa a mult ülés jegyzőkönyvét, mely hitelesítettik. Folyó ügyekről referálva, előterjeszti, hogy a választmány anyagilag is jutalmazza meg *Szenes* A. múzeumi szolgának a Társaság könyvtárának rendezésében kifejtett fáradozását. A választmány e célra száz koronát szavaz meg. Jelenti továbbá, hogy *Kálmány* L. vál. tag levélben köszönte meg, hogy szegedi vándorgyűlésünk megemlékezett róla.

A választmány — a főtitkár előterjesztésére — kimondja, hogy folyóiratunk régebbi évfolyamaiból csupán előfizetési áron ad, a mennyiben a készlet engedi. (Tudomásul szolgál.)

Sebestyén Gy. alelnök jelenti, hogy Szombathelyen megtekintette a Kárpáti Kelemen főigazgató úr által jelzett népi színielőadást, mely csupa vas megyei népszokásból volt összeállítva és falusi szereplőkkel eljátszotta.

A pénztáros jelenti, hogy pénzmaradványunk a) a kézipénztárban 395·83 K., b) a postatakarékban 2111·75 K, c) a leszámítoló bankban 2552 K. Összesen 5059 kor. 58 fill. Új tagokul megválasztatnak: *Akurátni* József (aj. Erdélyi L.), *Erdélyi* J. Irén (aj. K. Dancs Á.), gr. *Sztáray* Sándor (aj. K. Dancs Á.), *Kozma* Lajos (aj. Lajtha L.), *Máté* Rezső (aj. Semayer V.), *Zsigmond* Konrád (aj. Semayer V.). Új előfizetők: *Gubányi* Magda, Erzsébet-nőiskola, a győri áll. polg. fiúiskola, a kaposvári polg. leányiskola, a Mosonmegyei Tört. és Régészeti Egyesület. Elhalálozott *Rombauer* Emil főigazgató, r. tagunk.

Báró *Szalay* Imre s. k. elnök; *Schmidt* Tibolt s. k. h. jegyző; hitelesítik: *Herrmann* Antal s. k., *Téglás* Gábor s. k.

Jegyzőkönyvi kivonat

a Magyar Néprajzi Társaságnak 1914 február 26-án d. u. 5 órakor a M. Tud. Akadémia felolvasó-termében tartott nyilvános felolvasó és zárt választmányi üléséről.

Jelen voltak: br. *Szalay* Imre min. tan. elnök, *Csánki* D. és *Sebestyén* Gy. alelnökök, *Solymossy* S. főtitkár, *Bán* A. titkár, *K. Dancs* Á. pénztáros, *Schmidt* T. könyvtáros, *Máder* B. ellenőr; *Herrmann* A. tisztt. tag; *Alexics* Gy., *Bátky* Zs., *Beluleszkó* S., *Erdélyi* L., *Ernyei* J., *Fabó* B., *Heller* B., *Huszká* J., *Jancsó* B., *Kodály* Z., *Madarassy* L., *Melich* J., *Mészáros* Gy., *Spitzer* M., *Szegedy* R., *Téglás* G., *Versényi* Gy., *Zsilinszky* M. vál. tagok; *Solymossy* Sándorné alapító tag; *Bartucz* L., *Brenndörfer* I., *Fejérpataky* L., *Lajtha* L., *Relkovics* N., *Roheim* G., *Sági* J., *Sebők* I., r. tagok és számos vendég.

I. A felolvasó ülés tárgyai: a) *Melich* János v. tag bemutatja Beszkid M. „A karácsony elnevezése” cz. értekezését; b) *Sebestyén* Gyula: „Újabb glosszák a konstantinápolyi rovásírásos magyar nyelvemlékhez cz. tart előadást, melynek folyamán bemutatja Babinger Ferencz fiatal würzburgi tudósnak ama levelét, a melyben terjedelmesen idézi Thomsennek levelét és bemutatja ama megfejtési kísérletét is, melyet Thomsen Babingernek oly czélből küldött meg, hogy azt hozzá — mint szakértőhöz — a rajta olvasható megfejtési előmunkálat befejezése végett továbbítsa. Az idézetből ismert Thomsen-féle levél tehát Babinger birtokában van és így nincs joga ezt rajta sem Babingernek, sem Munkácsinak keresni. Ő a megfejtési kísérlet bemutatott eredetijét Thomsen engedelmével fényképi másolatban fogja az Ethnographiában annak igazolására kiadni, hogy a mit Babinger megfedkezésének helyrehozásául glosszáiban kiadott, az nem magánlevél és nem elferdített, vagy csonka közlés volt. Az előadás elhangzása után *Versényi* György szólal fel. A rovásírás nagyfontosságú kérdése még nincs teljesen tisztázva, épp ezért örvendetes, hogy még külföldi tudósok érdeklődését is felkelti. Nálunk *Sebestyén* e kérdésnek legalaposabb kutatója; hisszük, hogy a felmerült polémiában megfelel ő a maga állításaiért — izléstelenség volna a vita tudományos kérdéseibe avatkoznunk. Bár a szóló abban a véleményben van, hogy az irodalmi harcban résztvevő tudósok nem szándékoztak *Sebestyént* jellemében sérteni, mindazonáltal merültek fel oly momentumok, melyek félreértésre adhatnának okot. Ezért alelnökünk iránt érzett szeretetünk arra ösztönöz, hogy kinyilvánítsuk, miszerint minden oly kísérletet, mely az ő puritán jellemét sérteni akarná, eleve visszautasítunk (Élénk helyeslés.).

II. Elnök megnyitván a választmányi ülést, a mult ülés jegyzőkönyvét olvastatja fel, mely hitelesítettik. — A főtitkár többek közt jelenti, hogy a M. Tudományos Akadémia megküldötte könyvtárunk részére *Munkácsi* B. Vogul népköltési gyűjteményének

eddig megjelent köteteit. (Köszönettel tudomásul szolgál.) Felhatalmazást kér a választmánytól, hogy a márczius 18-án tartandó előadás költségeit (kb. 150 koronát) kiutalhassa. (A választmány megszavazza az összeget.) Bejelenti, hogy *Ballai K.*, a Gyermektanulmányi Múzeum főtitkára előadást óhajt tartani társaságunkban a gyermek szellemi fejlődéséről. (Tud. szolgál.) Végre jelenti, hogy a múlt közgyűlésen megválasztott kültagok megerősítése folyamatban van.

Sebestyén Gyula alelnök rövid jelentést tesz a F. F. magyar osztályának sikeres működéséről s jelzi, hogy a gyűjtés eddigi eredményei br. *Szalay Imre* múzeumi igazgató úr és *Fejérpataky László* osztályigazgató úr hozzájárulásával a M. Nemzeti Múzeum könyvtárában helyeztetek el. Minthogy azonban a F. F. magyar osztálya tőkével nem rendelkezik, szükséges, hogy támogatásért memorandumban forduljon 1. a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatóságához, 2. a Nagymélt. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz, 3. a Kisfaludy-Társasághoz s 4. a M. Néprajzi Társasághoz; ez utóbbihoz azon czélből, hogy a választmány adja beleegyezését ahhoz, hogy a F. F. magyarországi osztálya az országos gyűjtés idejére a Társasághoz csatlakozzék pénzkezelése lebonyolítása végett, mint annak külön szakosztálya, minden anyagi megterheltetés nélkül. (A választmány a csatlakozás tervét elfogadja azzal a kikötéssel, hogy ebből a M. Néprajzi Társaságra nézve semmi anyagi megterhelés ne származzék.)

Ezután *Herrmann A.* szólal fel. Minden tudományos törekvésnek az erők koncentrálására s nem szétforgácsolására kell törekednie. A Keleti Szemle, melynek a magyar néprajzi tudományt is szolgálnia kell, a mi társaságunkban jött létre, de idő folytán elszakadt tőle. Indítványozza, hogy szervezzünk akeziót az iránt, miszerint a Keleti Szakosztály s ennek folyóirata ismét szorosabb kapcsolatba lépjen társaságunkkal. Az indítványhoz *Alexics Gy.* és *Máder B.* szólnak hozzá. A választmány a kérdés tanulmányozására bizottságot küld ki, melynek elnöke *Csánki D.*, tagjai: *Herrmann A.*, *Máder B.*, *Mahler E.* és *Mészáros Gy.* Elnök ezután felkéri *Sebestyént*, a F. F. ügyében szerkesztendő memorandumok elkészítésére. *Schmidt T.* jelenti, hogy a „Rovás és rovásírás“ cz. mű könyvtári terjesztésére *Ranschburg G.* czéggel történt megegyezés.

A pénztáros jelenti, hogy pénzmaradványunk a) a kézi pénztárban 341.28 K, b) a postatakarékban 1426.62 K, c) a leszámítoló bankban 2552 K. Összesen 4319 K 30 fill. Új tagokul megválasztatnak: *Koris Kálmán* (aj. *Schmidt T.*), *Losonczy Ferencz* (aj. *Győrffy I.*), *Paikert Alajos dr.* (aj. *Semayer V.* és *Ernyey J.*), *Szillaba Sándor* (aj. *Gönczi F.*) *Gulyás János* (aj. *Schmidt T.*), *Koperly Döméne* (aj. *Bán A.* Új előfizetők: az alsó-rónai áll. elemi isk., a győrvárosi közkönyvtár, a marosvásárhelyi áll. polg. iskola, a mármaroszigeti áll. tanítóképző, a mezőkövesdi kath. főgimnázium, a stubnyafürdői áll. tanítóképző, *Szinte László* mérnök.

Báró *Szalay Imre* elnök, dr. *Bán Aladár* titkár. Hitelesítik: dr. *Erdélyi Lajos*, *Versényi György* s. k.

MAGYAR KIR. ÁLLAMVASUTAK TÉLI MENETRENDJE.

	D é l e l ő t t			D é l e l ő t t		
	idő	a vonat neve	h o v á	idő	a vonat neve	h o n n a n
Indulás Budapest nyugoti pályaudvarról	5.00	sz. v.	Vác	3.05	sz. v.	Dunakeszi-Alag
	5.15	"	Rákospalota-Ujpest	3.15	"	Czegléd
	5.25	"	Érsekújvár	3.35	"	Vecses
	5.40	"	Szeged, Szolnok	3.45	"	Monor
	6.00	"	Esztergom	3.50	"	Esztergom
	6.30	"	Lajosmizse, Kecskemét	3.55	"	Nagyvaros
	6.35	"	Rákospalota-Ujpest	6.00	"	Szolnok, Czegléd, Ócsa
	6.50	k. o. e. v.	Wien, Páris, Ostende	6.10	k. o. e. v.	Konstantinápoly, Belgrad
	7.00	gy. v.	Segesvár, Stanislau	6.10	"	Konstantinápoly, Bukarest
	7.05	"	Zsolna, Berlin	6.25	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
	7.55	"	Nagyszombat, Wien	6.30	"	Lajosmizse
	8.00	sz. v.	Dunakeszi-Alag	6.35	"	Vác
	8.25	gy. v.	Orsova, Bázias	6.40	"	Berlin, Zsolna
	8.40	sz. v.	Bázias, Karansebes	6.50	gy. v.	Marosvásárhely
	8.45	"	Nagyvaros	7.10	sz. v.	Esztergom
	9.05	"	Esztergom	7.15	"	Bukarest, Bázias
	9.15	"	Wien, Berlin	7.20	"	Rákospalota-Ujpest
	9.45	"	Rákospalota-Ujpest	7.25	"	Párkány-Nána
	11.00	"	Rákospalota-Ujpest	7.30	"	Czegléd
	11.10	"	Lajosmizse, Kecskemét	7.35	gy. v.	Bukarest, Kolozsvár
	12.00	"	Wien	7.40	sz. v.	Máramarossziget
				7.40	"	Vác
				7.50	"	Kecskemét, Lajosmizse
				7.55	"	Párkány-Nána
			8.10	"	Páris, Wien	
			8.15	"	Esztergom	
			8.40	"	K.-K.-Félegyháza	
			8.45	"	Nagyvaros	
			9.10	"	Dunakeszi-Alag	
			9.25	gy. v.	Szeged	
			9.40	"	Berlin, Zsolna, Pozsony	
			9.55	sz. v.	Esztergom	
			10.30	"	Rákospalota-Ujpest	
			10.45	"	Szeged	
			11.25	"	Galánta	
			12.00	"	Rákospalota-Ujpest	
Indulás Budapest nyugoti pályaudvarra	12.05	sz. v.	Rákospalota-Ujpest	12.50	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
	12.15	"	Szeged	1.20	"	Nagyvaros
	12.20	gy. v.	Zsolna, Berlin	1.25	gy. v.	Bukarest, Bázias
	12.25	sz. v.	Nagyvaros	1.45	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
	12.30	"	Esztergom	1.50	gy. v.	Tonis, Kolozsvár, Sz. Námét
	1.00	"	Rákospalota-Ujpest	2.00	"	Páris, Wien
	1.05	Tvsz.	Piliscsaba	2.08	sz. v.	Esztergom
	1.30	sz. v.	Dunakeszi-Alag	2.40	"	Dunakeszi-Alag
	1.50	"	Esztergom	3.00	"	Rákospalota-Ujpest
	2.00	gy. v.	Wien, Páris	3.40	"	Kecskemét, Lajosmizse
	2.10	sz. v.	Párkány-Nána	3.50	"	Rákospalota-Ujpest
	2.15	"	Rákospalota-Ujpest	4.05	"	Temesvár-Józsefváros
	2.20	"	Esztergom	4.10	"	Nagyvaros
	2.25	gy. v.	Szatmár-Némethi, Brassó	5.05	"	Esztergom
	2.30	"	Wien	5.15	"	Rákospalota-Ujpest
	2.35	sz. v.	Galánta	5.55	"	Érsekújvár
	2.40	gy. v.	Bukarest, Bázias	6.10	"	Wien, Berlin
	2.45	sz. v.	Czegléd, Szolnok	6.20	gy. v.	Berlin, Zsolna
	2.50	"	Lajosmizse, Kecskemét	6.30	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
	3.10	"	Rákospalota-Ujpest	6.35	gy. v.	Orsova, Bázias
	3.55	"	Nagyvaros	6.40	"	Wien
	4.10	"	Rákospalota-Ujpest	7.10	"	Wien
	4.30	"	Szeged	7.45	sz. v.	Bázias, Temesvár
	5.15	gy. v.	Wien	3.00	"	Rákospalota-Ujpest
	5.20	sz. v.	Nagyvaros	8.05	"	Vecses
	5.50	"	Rákospalota-Ujpest	8.15	"	Piliscsaba
	6.00	"	Párkány-Nána	8.20	"	Nagyvaros
	6.10	"	Vecses	8.55	"	Párkány-Nána
	6.15	"	Nagyvaros	9.05	gy. v.	Wien
	6.20	"	Monor, Ócsa	9.30	sz. v.	Kecskemét, Lajosmizse
	6.40	"	Esztergom	9.35	sz. v.	Dunakeszi-Alag
	6.45	"	Czegléd, Szolnok	9.40	gy. v.	Segesvár, Stanislau
6.50	gy. v.	Pozsony, Zsolna, Berlin	9.45	"	Berlin, Zsolna	
6.55	sz. v.	Párkány-Nána	10.00	sz. v.	Esztergom	
7.00	"	Czegléd	10.25	"	Vác	
7.15	"	Rákospalota-Ujpest	10.30	"	Ócsa	
7.35	"	Czegléd	10.35	"	Wien	
7.40	"	Lajosmizse	11.00	"	Temesvár, Bázias	
7.55	"	Vác	11.05	k. o. e. v.	London, Ostende, Páris, Wien	
8.05	"	Bukarest, Bázias	11.25	sz. v.	Dunakeszi-Alag	
8.20	"	Dunakeszi-Alag				
8.40	"	Zsolna, Berlin				
9.30	"	Wien, Páris				
9.35	gy. v.	Bukarest, Stanislau				
10.00	sz. v.	Dunakeszi-Alag				
10.15	gy. v.	Szeged, Bázias, Bukarest				
10.50	"	Marosvásárhely				
10.55	sz. v.	Kiskunfélegyháza				
11.10	"	Esztergom				
11.30	k. o. e. v.	Belgrad, Konstantinápoly				
11.35	sz. v.	Vác				
11.45	k. o. e. v.	Bukarest, Konstantinápoly				

MAGYAR KIR. ÁLLAMVASUTAK TÉLI MENETRENDJE.

Dél felé			Dél felé		
idő	a vonat neve	h o v á	idő	a vonat neve	h o n n a n
5.40	sz. v.	Balatonfüred, Tapolczá	5.10	v. v.	Berlin, Ruttká
5.40		Hatvan	5.20	l. v. s.	Debreczen Nagyvárad
6.25	gy. v.	Ruttká, Berlin	5.30	sz. v.	Hatvan
6.30	sz. v.	Bicske	5.30		Eszék, Tapolcza
6.40	"	Wien, Grác, Sopron	5.45	"	Brassó, Arad
6.45	gy. v.	Kassa, Csorba, Bártfa	5.45	"	Sofia, Bród, Belgrád
6.55	sz. v.	Kassa, Csorba	5.55	"	Torbágy
7.00	gy. v.	Fiume, Torino, Róma, Pécs, Vinkovce	6.00	"	Péczel
7.05	"	Arad, Brassó	6.05	"	Komárom
7.10	"	Belgrád, Sofia, Sarajevo	6.15	"	Stanislaú, M.-Sziget
7.20	"	Fehring, Grác, Triest	6.25	"	Wien
7.25	"	Stryj, Przemysl, Lemberg	6.30	gy. v.	Lemberg, Poprád-Felka, Kassa
7.30	sz. v.	Gödöllő	6.40	sz. v.	Nagyvárad
7.45	"	Belgrád, Sofia, Vinkovce	6.50	"	Lemberg, Stryj, Kassa
7.50	"	Arad, Brassó, Bukarest	6.50	"	Fiume, Zágráb
8.10	sz. v.	Munkács, Lawoczne	7.00	gy. v.	Róma, Triest, Fiume
8.20	"	Eszék, Bród, Brassó	7.05	sz. v.	Gödöllő
8.25	"	Ruttká, Berlin	7.20	"	Brassó, Kolozsvár
8.35	"	M.-Sziget, Stanislaú	7.25	"	Kunszentmiklós-Tass
8.55	"	Wien, Sopron	7.30	"	Gödöllő
9.10	gy. v.	Bicske	7.40	"	Hatvan
9.30	sz. v.	Kassa, Poprád-Felka	7.45	"	Bicske
9.35	gy. v.	Kunszentmiklós-Tass	8.00	"	Grác, Fehring
10.00	sz. v.	Nagykátá	8.10	"	Sarajevo, Belgrád
10.05	"	Balatonfüred, Tapolcza	8.15	"	Bártfa, Csorba, Kassa
10.45	"	Bicske	8.20	"	Paks
11.55	"		8.35	"	Bukarest, Kolozsvár
			8.45	"	Hatvan
			9.20	"	Győr
			9.25	"	Berlin, Ruttká
			9.35	gy. v.	Fiume, Tapolcza
			9.55	sz. v.	Szabadka
			10.05	gy. v.	Bruck-K., Szombath., Sop.
			10.20	sz. v.	Miskolc
			10.45	gy. v.	Cannes, Nizza, Bicske
			11.30	gy. v.	Nagyv. Debr., Arad
			12.10	sz. v.	Gödöllő
			12.30	"	Bukarest, Arad
			12.50	gy. v.	Berlin, Ruttká
			1.00	"	Konstantiná., Belgrád
			1.05	"	Lemberg, Kassa
			1.20	sz. v.	Wien, Sopron
			1.25	gy. v.	Bukarest, Arad
			1.30	"	Sarajevo, Bród, Szabadka
			1.40	"	London, Páris, Wien
			1.55	"	Eszék, Pécs
			2.10	sz. v.	Hatvan
			2.20	gy. v.	Poprád-Felka, Kassa
			2.25	"	Grác, Fehring
			2.40	sz. v.	Kunszentmiklós-Tass
			3.00	"	Bicske
			3.10	"	Nagykátá
			4.00	"	Tapolcza, Balatonfüred
			4.20	"	Péczel
			5.25	"	Gödöllő
			6.00	"	Szolnok
			6.15	"	Bukarest, Debrecze
			6.20	"	Bruck-Királyhida
			6.25	gy. v.	Poprád-Felka, Kassa
			6.35	"	Wien, Grác
			7.00	sz. v.	Stanislaú, M.-Sziget
			7.20	"	Sofia, Belgrád
			7.25	"	Bukarest, Arad
			7.35	v. v.	Szerencs
			7.45	sz. v.	Berlin, Ruttká
			7.50	"	Bicske
			8.05	"	Tapolcza, Balatonfüred
			8.15	"	Fiume, Bród
			8.20	"	Lawoczne, M.-Sziget
			8.45	"	Wien, Grác
			8.50	"	Csorba, Kassa
			9.00	"	Bicske
			9.10	"	Péczel
			9.10	"	Vinkovce, Eszék, Pécs
			9.20	gy. v.	Brassó, Arad
			9.28	sz. v.	Triest, Torbágy
			9.35	gy. v.	Berlin, Ruttká
			9.35	"	Róma, Fiume, Pécs
			9.45	sz. v.	Kiskőrös
			9.55	gy. v.	Lemberg, Przemysl
			10.00	"	Sofia, Belgrád
			10.10	"	Grác, Triest
			10.25	sz. v.	Gödöllő
			10.35	"	Segesvár, Kolozsvár
			10.45	gy. v.	Bártfa, Csorba, Kassa

Indulás Budapest keleti pályaudvarról

Délután

Dél előtt

Érkezés Budapest keleti pályaudvarra

Délután

Dél előtt

— Budapesti II. ker. kir. kath. főgimnázium. — Budapesti Egyetemi Könyvtár. — Budapesti kegyesrendi főgimnázium. — Budapesti áll. felső építőipariskola. — Budapesti m. kir. tanárképző-intézeti gyakorló főgimn. — Budapesti m. kir. „Erzsébet“ nőiskola. — Csurgói áll. tanítóképző (1 K) — Csurgói ev. ref. főgimnázium tanári kara. — Czeplédi áll. főgimnázium. — Czirbusz Géza dr. — Dési áll. főgimnázium (6 K). — Dési áll. és közs. polg. leányiskola. — Dobsinai áll. polg. fiúiskola. — Egri áll. főreáliskola. — Eperjesi „Széchenyi-Kör“. — Erdélyi I. Irén. — Fejérmegyei és Székesfehérvár városi Múzeum. — Felsőlövői ev. tanintézetek. — Furtai ref. egyh. népiskola (6 K). — Gaul Károly (6 K). — Gyöngyösi áll. főgimnázium. — Gubányi Magda. — Győri áll. főreáliskola. — Győri áll. el. tanítónőképző-intézet. — Győri áll. polg. fiúiskola. — Hátszegi községi polg. iskola. — Hegedeös Miklós. — Iglói m. kir. áll. tanítóképző-intézet. — Kaposvári polgári leányiskola. — Kassai prem. kanonok rend főgimnáziuma. — Képviselőházi Könyvtár. — Keszthelyi főgimnázium. — Kézdivásárhelyi róm. kath. főgimnázium. — Kézdivásárhelyi áll. polg. fiúiskola. — Kir. Magyar Természettud. Társ. Bpest. — Kispesti áll. polg. fiúisk. — Kisújszállási ev. ref. főgimnázium. — Klein Samu. — Kolozsvári egyetem magyar nyelvészeti Szemináriuma. — Kolozsvári ev. ref. kollégium. — Kolozsvári róm. kath. főgimnázium. — Kolozsvári Egyetemi Könyvtár. — Kőszegi evang. felsőbb leányiskola. — Lőcsei áll. főreáliskola. — Lőcsei m. kir. áll. felsőbb leányisk. — Magyar Mezőgazdák Szövetkezete Budapest. — Marosvásárhelyi evang. ref. kollégium. — Mezőtúri ref. főgimn. — Modern Filológiai Szeminárium Budapest. — Mosonmegyei Történelmi és Régészeti Egylet Magyaróvár. — Nagybányai állami főgimnázium. — Nagyenyedi állami polgári leányiskola. — Nagyenyedi Bethlen-Kollégium. — Nagykállói állami főgimnázium. — Nagykárolyi áll. polgári leányiskola — Nagyvárad áll. főreáliskola. — Nyiregyházi ág. h. ev. főgimnázium. — Nyitrai püspöki nagyobb papnevelő-intézet (5 K). — Nyitramegyei Múzeum. — Orosházi polg. isk. — Pancsovai áll. főgimnázium. — Pápai áll. tanítóképző (6 K). — Pápai ref. főiskola. — Petrozsényi Kaszinó. — Pozsonyi kir. kath. főgimnázium. — Privigyei kath. főgimn. — Ranolder-int. tanítónőképző Bpest. — Réthei Prikkel Marián dr. Richter M. István. — Róheim Géza (4 K). — Rózsashegyi kath. főgimnázium. — Sárospataki ref. főiskolai könyvtár. — Sárospataki áll. tanítóképző. — Somogyi-Könyvtár Szeged. — Soproni áll. felsőbb leányisk. — Soproni áll. főreáliskola. — Soproni evang. lyceum. — Szabadkai m. kir. áll. tanítónőképző-intézet. — Szakáts Péter dr. — Szakolezai kir. kath. főgimnázium. — Székelykeresztúri unit. gimnázium. — Székelyudvarhelyi áll. főreáliskola (6 K). — Székelyudvarhelyi római kath. főgimnázium (6 K). — Szentbenedekrendi Központi Könyvtár Győrszentmárton. — Székely Dénes (6 K). — Szirmai Miksa. — Szombathelyi állami főreáliskola. — Szomorú István (6 K). — Temesvári állami főgimnázium (4 K). — Sztáray Sándor gróf. — Thallóczy Lajos dr. — Újbessenyői állami elemi iskola (6 K). — Vakarcs Kálmán dr. — Verseczi áll. főreáliskola. — Veszprémi állami felső. keresk. iskola. — Zalaegerszegi áll. főgimn. — Zirczi ciszt. r. apátsági könyvtár. — Zombori áll. főgimnázium. — Összesen 1000 K — f.

1915. évre:¹ Besztercezi községi polgári fiúiskola. — Czirbusz Géza dr. (2 K). — Kassai kir. jogakadémia, — Róheim Géza (6 K). 28 K — f.

Alapítványi kamatot fizetett: Dr. Solymossy Sándorné. — Dr. Solymossy Sándor. 20 K — f.

Összesen befolyt hátralékokból 188 K — f.

1914. és követk. évi díjából 1028 „ — „

Alapítványi kamatból 20 „ — „

Budapest, 1914 márczius hóban.

Kövecsesi Dancs Árpád
pénztáros (II., Margit-körút 64b.)

¹ A 10 korona évi díjtól eltérő befizetést zárójelbe foglaltan tüntettük föl.

A Magyar Néprajzi Társaság tisztikara és választmánya.

Elnök :

Szalay Imre báró
(M. Nemzeti Múzeum.)

Alelnökök :

Csánki Dezső dr.
(I. Vár, Orsz. Levéltár.)

Sebestyén Gyula dr.
(M. Nemz. Múzeum.)

Főtitkár :

Solymossy Sándor dr.
(VII., Mexikói-út 52.)

Titkár :

Bán Aladár dr.
(VIII., Koszorú-utca 25., III.)

Pénztáros :

Köveesi Danes Árpád
(II., Margit-körút 64/b.)

Ellenőr :

Máder Béla
(Országház-tér 11.)

Könyvtárnok :

Schmidt Tibolt.

(N. Múzeum Néprajzi Osztály, VII., Iparcsarnok.)

a) Fővárosi választmányi tagok :

Alexics György dr.	Heller Bernát dr.	Szendrei János dr.
Balásy Dénes	Huszka József	Szentmarjai Dezső
Balassa József dr.	Jancsó Benedek dr.	Szily Kálmán dr.
Barabás Samu	Kodály Zoltán	Szinnyei József dr.
5 Barátosi Balogh Benedek	20 Kúnos Ignác dr.	35 † Szinte Gábor
Bartók Béla	Madarassy László	Sztankó Béla
Bátky Zsigmond dr.	Mahler Ede dr.	Sztripszky Hiador dr.
Beluleszkó Sándor dr.	Melich János dr.	Tagányi Károly
Binder Jenő	Mészáros Gyula dr.	Téglás Gábor
10 Erdélyi Lajos dr.	25 Nagy Géza	40 Thirring Gusztáv dr.
Ernyey József	Nyáry Albert báró dr.	Tolnai Vilmos dr.
Fabó Bertalan dr.	Réthy László dr.	Varjú Elemér
Giesswein Sándor dr.	Semayer Vilibáld dr.	Versényi György dr.
Goldziher Ignác dr.	Strausz Adolf	Vikár Béla
15 Győrffy István dr.	30 Szegedy Rezső dr.	45 Zsilinszky Mihály

b) Vidéki választmányi tagok :

Almásy György dr., Borostyánkő	15 Kálmány Lajos, Szeged
Baróti Lajos dr., Almádi	Kárpáti Kelemen, Székesfehérvár
Bellosics Bálint, Baja	Lehoczky Tivadar, Munkács
Bünker Rajmund, Sopron	Pápay József, Debreczen
5 Darnay Kálmán, Sümeg	Pintér Sándor, Szécsény
Erdélyi Pál dr., Kolozsvár	20 Pósta Béla dr., Kolozsvár
Fiók Károly dr., Debreczen	Schweiger Lázár dr., Eger
Gálos Rezső dr., Temesvár	Cs. Sebestyén Károly, Szeged
Gárdonyi Géza, Eger	Spitzer Mór, Pozsony-Széleskút
10 Gönczi Ferencz, Kaposvár	Somssich Géza gróf, Kopaszhegy
Istvánffy Gyula, Miskolcz	25 Szilády Zoltán dr., Nagyenyed
† Kada Elek, Kecskemét	Tömörkény István, Szeged
Karl Lajos dr., Kolozsvár.	Zolnai Gyula dr., Kolozsvár
Karácsonyi János dr., Nagy-Várad	28 Zoltai Lajos, Debreczen.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESÍTŐJE.

SZERKESZTI

DR. SEBESTYÉN GYULA.

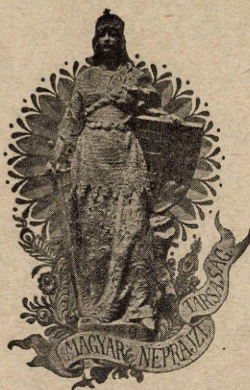
MELLÉKLETE:

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM NÉPRAJZI OSZTÁLYÁNAK

ÉRTESÍTŐJE.

A társaságot illető pénzek
egyszerűen a
MAGYAR NÉPRAJZI
TÁRSASÁGNAK,
a felszólalások és lakcí-
mbejelentések pedig
Kövecsesi DANCs ÁRPÁD
pénztárnokhoz (Budapest, II.,
Margit-körút 64b.) küldendők.

Előfizetési ára 10 kor. Bolti ára 15 kor.

A folyóiratot illető küldé-
mények
Dr. SEBESTYÉN GYULÁ-hoz
(M. Nemzeti Múzeum),
a társaság ügyviteléhez tar-
tozó iratok pedig
Dr. BÁN ALADÁR
főtitkárhoz (Bpest, VIII. ker.,
Koszorú-u. 25. sz.) küldendők.

A tagoknak tagdíjuk fejében jár.

Megjelenik január, márczius, április, június, október és december hónapokban.

BUDAPEST.

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG KIADÁSA.

1914.

TARTALOM.

	Lap
<i>Dr. Sebastyén Gyula</i> : Újabb glosszák a konstantinápolyi rovásírásos magyar nyelvemlékhez. (Befejező közlemény).	65
<i>Dr. Beszkid Miklós</i> : A karácson. (Első közlemény)	80
<i>Szalay Béla</i> : Czigánytörténeti adatok	89
Néphit és népszokások.	
<i>Róheim Géza</i> : A medve és az ikrek	93
Népköltészet és népzene.	
<i>Tömörkény István</i> : A tanyai ember Ág Illése	97
<i>Harsányi István és Hodossy Béla</i> : Két XVIII. századi dalgyűjtemény sárospataki kézírata. (Első közlemény)	101
Irodalom.	
<i>Dr. Bán Aladár</i> : Stadling, I.: Shamanismen i Norra Asien	115
<i>Dr. Kohányi Menyhért</i> : Turi Johan: Das Buch des Lappen	119
<i>Róheim Géza</i> : Meinhof, Carl: Afrikanische Religionen	121
— — Meinhof, Carl: Religionen der schriftlosen Völker Afrikas	122
— — Klaatsch, Hermann: Die Anfänge von Kunst und Religion in der Urmenschheit	123
Kisebb közlemények.	
<i>Dr. Jakubovich Emil</i> : Az akasztott ember keze	123
<i>Róheim Géza</i> : Pótló adatok a „Kedd asszonyához“	125
Misztérium a ponyván	126
Társulati ügyek.	
Jegyzőkönyvi kivonat a M. Néprajzi Társaságnak 1913 december hó 17-én tartott nyilvános felolvasó- és zárt választmányi üléséről	127
Jegyzőkönyvi kivonat a Magy. Néprajzi Társaságnak 1914 márcz. hó 18-án tartott nyilvános felolvasó- és zárt választmányi üléséről	127

E folyóirat közleményeire vonatkozó jogainkat fentartjuk.

A M. Nemz. Múzeum néprajzi tára
(Városliget, Iparcsarnok)

további intézkedésig a nagyközönség számára

 nyitva.

Díjtalanul: vasárnap d. e. 9–1-ig, d. u. 3–6-ig, kedden és pénteken d. u. 3–6-ig.

Személyenkint 1 korona belépődíjért; a többi hétköznapokon d. e. 9–1 óráig.

Iskolák és intézetek előzetes jelentkezés után a délelőtti hivatalos órák alatt mindennap megtekinthetik.

ÚJABB GLOSSZÁK A KONSTANTINÁPOLYI ROVÁSIRÁSOS MAGYAR NYELVEMLÉKHEZ.

(Befejező közlemény.)

VI.

A „Keleti Szemle“ nagy tudatlanul és ugyanannyi rosszindulattal éppen elég szelet vetett el ahhoz, hogy vihart arattasson. Eltökélt szándékom volt, hogy következő füzetében német nyelven én is elmondom majd a magam mondanivalóját. A föltünően figyelmetlen szerkesztőség azonban nem érte be az ilyen kilátással. Egy kicsit fejébe ment a szesze annak, hogy a nagyszerű rovásírási emlék fölfedezése egész Magyarországon népszerűvé tette *Thomsen* és *Babinger* nevét. Miért ne lenne népszerű a magát mellőzöttnek érző „Keleti Szemle“ is? Miért ne ártaná bele magát a híres konstantinápolyi rovásírási emlék révén valami országos ügybe egy olyan árva nemzetközi magyar folyóirat is, a melynek úgyszines módjában az összehasonlító nyelvészet ösztövére eredményeivel minden évben bebizonyítani azt, hogy a magyar államnak, a M. Tud. Akadémiának és a Keleti Kereskedelmi Akadémiának csakugyan érdemes együttesen minden egyes bel- és külföldi előfizetőjére és olvasójára ráfizetni koponyánkint 100—200 koronát?!

Igen, a létért való küzdelem markoltatta üstökön *Babinger* gyarló német cikkekészkéjét. Üstökön ragadta és vitte a nagy nyilvánosság elé. A körmönfont magyar kivonattal egy komoly lapunkat, az *Esti Ujságot* ejtették meg. Ez vállalkozott a közlésre. Mikor pedig kiderült a csalafintaság, ugyanez az élelmes lap vállalkozott a megtorlásra is. Persze rajtavesztett, mert a „Keleti Szemle“ egyik szerkesztőjének sikerült ezt az éber vállalatot egy pillanatra megtéveszteni. Közölt ugyanis végül egy olyan álnok feleletet, a melynek ferdítéseit illő lett volna már kéziratban fölismerni. Mivel megjelent, következett utána a megsemmisítő helyreigazítás. Szóval a vihart — tudva, nem tudva — a derék *Esti Ujság* aratta le.

Sajnos, e kényes ügyben pusztá utalásokkal nem érhetjük be s ezért kénytelenek vagyunk a hírlapi háború összes okmányait itt betű szerint leközlölni.

1.

Az *Esti Ujság* 1914. évi január 6-iki 4. számában a következő névtelen közlemény látott napvilágot:

A székelyek — kazárok?

— Müller és Babinger fölfedezése. —

A Magyar Tudományos Akadémia támogatásával megjelenő *Keleti Szemle*, mely a Nemzetközi Közép- és Keletázsiai Társaság magyar bizottságának hivatalos értesítője és a melyet oly kiváló tudósok szerkesztenek, mint Kúnos Ignác és Munkácsi Bernát,

legújabb kötetében¹ szenzáció-s tudományos fölfedezésről ad számot. Két német tudós, Müller Konrád dr., a hírneves germánista és Babinger Ferencz würzburgi egyetemi tanár² kiderítette, hogy a székelyek, a kiknek eredete egy évezredig vitás volt, — azonosak a kazárokkal.

Az ősszel megemlékeztünk arról, hogy Németországban egy régi kéziratban a XVI. század elejéről való magyar rovásírást találtak.³ Ez a fölfedezés, melyről a legrégibb rovásírásos szöveg megtalálója, Babinger, a Magyar Tudományos Akadémiának emlékiratot is küldött, s a melyet a magyar rovásírás specialista, Sebestyén Gyula dr. tudományosan is földolgozott,⁴ a legelőnkebben foglalkoztatta a tudósok közül mindazokat, a kik a germán népeknek a rovásíráshoz hasonló, úgynevezett runairását tanulmányozzák. Így jutott Babinger és Müller a magyar-székely rovásírás tanulmányozása közben a székely nép eredetének megfjtéséhez.

Szinte évezredes az a hagyomány, hogy a székelyek hún eredetűek; ők maguk azt híresztelték mindig magukról, hogy Attila népének maradványai. Régi mondáinknak ezt az állítását azonban a történészek már régen megczáfolták. Már a XVIII. században hirdette Timon és Pray György és a XIX. század elején Fejér György, hogy a *székely* szó nem is nép-név, hanem foglalkozást jelentő név, székely ugyanis annyit jelent, mint *őr*. Hunfalvy Pál bebizonyította, hogy a székelység annyi, mint *határőrség*, mely már Szent István király korában is szerepelt, de a melyet csak Szent László telepített le véglegesen az ország keleti határain. Karácsonyi János is határőrségnek tartja a székelyeket; kimutatta, hogy az ország nyugati határszélein is voltak székely telepítvények. Nagy Géza és Sebestyén Gyula is így fogta fel a székelyek eredetét. Csak az maradt fenn nyitott kérdésnek, hogy ez a határőrkatonaság, mely a székelységet alkotta, milyen nemzetiségű volt? Vajjon olyan magyar eredetű, de gyűlevész nép volt-e mint a XVII. században a hajdúság, vagy talán leigázott, vagy zsoldba fogadott nemzetiségek szolgáltatták hozzá az ember-anyagot?

Már Nagy Géza és Sebestyén Gyula, tehát a mi magyar tudósaink is észrevették, hogy a magyar rovásírás emlékei szerfölött hasonlítanak ahhoz az ó-török íráshoz, a melyet az úgynevezett *ujgur* nyelvemlékről ismerünk és a melyek állítólag arameus eredetűek, tehát valahonnan a Tigris és Eufrát völgyéből kerültek Nyugat-Ázsiába. A szóbanforgó ujur emlékek a *Jeniszej* és *Orkhon* folyó mentén vannak; ez a rovásírás csak itt maradt meg és Magyarországon a székelyek között. E két dolog között a kapcsolatot már most nem nehéz megtalálni: mivel a Jeniszej-menti őslakók és a székelyek ethnológiai tekintetben egyébként is sok rokonvonást tüntetnek föl: nagyon is valószínű, sőt alapos az a föltevés, hogy rovásírásuk *közös eredetű*.

Müller Konrád szerint az ural-altáji eredetű kazár gyűlevész-nép a középkor elején a régi török nép szomszédságában lakott, s a régi török írásjegyeket használta. A mikor a magyarok Lebédiában éltek, a magyaroknak a kazárok voltak a szomszédai. Mikor a varég-oroszok a kazár-birodalmat megsemmisítették, a pecsenegek pedig a magyarokat nyugat felé szorították, a kazár nép egy töredékét a magyarok leigázták és a IX. század elején magukkal vitték nyugat felé.

A kazár népnek ez a töredéke azonos a székely néppel.

Ezzel azután meg van magyarázva a székely kérdésben sok olyan dolog, a mi eddig megfjthetetlen volt. Nevezetesen a magyarságtól anthropológiai (faji) tekintetben nagyon eltér a székelység. De ez érthető, ha Müllerrel és Babingerrel együtt arra az alapra helyezkedünk, hogy a székelység nem finn-ugor eredetű, mint a magyarság, hanem ó-török-kazár eredetű. A faji különbözőségein kívül igen sok a szokásbeli (ethnographiai)

¹ Az elkésve megjelent 1913. évi 1—2. kettős füzetéről van szó.

² Csak végzett egyetemi hallgató.

³ Nem ősszel, hanem 1913 ápr. 19-én az *Esti Ujság* 90. számában történt a megemlékezés e czímen: „A legrégebb rovásírás. Egy ősi nyelvemlék fölfedezése“.

⁴ Alább kiderül, hogy ez merőben téves értesülés.

eltérés is a magyarok és székelyek között; ez is érthető, ha a székely más népnek a származéka és nem a magyaré. A székelység a legexponáltabb helyre volt állítva; ma azt mondhatnók, hogy az *ágyútöltelék* szerepét juttatta neki a magyarság. Ez is csak úgy magyarázható meg, hogy a székelység idegen, leigázott faj volt.

A rovásírást a székelyek még Ázsiából hozták magukkal és mint általában minden ősi hagyományukat, úgy ezt is, évszázadokon át egy fél ezredévnél tovább megőrizték. A székelyek titkos írása volt ez uraikkal, a magyarokkal szemben.

A kazár nép származékai még a ma is élő népek közül a komükök. Nagyon érdekes és fontos probléma volna a kumükök faji sajátosságait és esetleg fönmaradt írásjegyeit összehasonlítani a székelyek szokásaival és írásjegyeivel.

Érdekes, hogy *Ratzel*, a híres német anthropologus, a nélkül, hogy a székelység eredetének problémáját ismerte volna, „Völkerkunde“ című nagy munkájának II. kötetében így írt (52. lap) az ó-török nép egyik ágáról, a baskirokról: „A török népek nagyon vegyes baskir ága, mely inkább a mongol fajra üt,

meglepően hasonlít az erdélyi székelységhez.“

Mindaz, a mit a magyar honfoglalás legjobb kútfeje, Biborbanszületett Konstantin császár a kazárok egy törzsének meghódításáról ír, s a mit Ibn Fadhlan 921-ben elhalt arab írónál a harcziás basgurd népről olvashatunk, teljes pontossággal egyezik azzal, a mit föntebb a székelyek kazár eredetéről Müller és Babinger tanulmánya és fölfedezése alapján elmondottunk.

Megkérdeztük az érdekes ethnographiai kérdésben *Nagy Gézát* a jeles régészt, a ki a következőket mondotta:

— Az én meggyőződésém az, hogy a székelység két különböző eredetű csoportra osztható. A csiki és háromszéki székelyek, a kik közép *ē*-vel beszélnek és kiejtésük palóczos, *csakugyan a kabaroknak, a kazárok elszakadt törzsének leszármazottai*. Viszont az udvarhelyi székelyek, a kik *ö*-vel beszélnek, avarkori maradvány nép, a mely Pannoniából költözött mostani lakóhelyére.

Kerestük *Sebestyén* Gyulát is, ő azonban *nincs Budapesten*.¹ Ha megjön, véleménye bizonyára új nézőpontból fogja megvilágítani az érdekes kérdést.

2.

Az *Esti Ujság* következő közleménye jan. 9-én a 6. ik számban jelent meg. Ezt is lenyomatjuk betű szerint egész terjedelmében:

A leleplezett fölfedezők.

— *A székelyek kazár eredete.* —

Az *Esti Ujság* keddi (jan. 6.) számában hirt adtunk *Babinger* és *Müller* német tudósok „fölfedezéséről“, mely arról szólott, hogy a székelyek azonosak a honfoglalási kútfőkben szereplő kazárokkal. Jelentettük ugyanakkor, hogy erről a dologról meg akartuk kérdezni *Sebestyén* Gyula dr. nemzeti múzeumi igazgató-úr véleményét is, a ki a székely-kérdésnek legkiválóbb ismerője, de *Sebestyén* dr. nem volt itthon.

Ma hazaérkezett *Sebestyén* dr. és tudósítónk előtt elmondotta, hogy mindazt, a mit a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával megjelenő Keleti Szemlében a két német tudós fölfedezés gyanánt előad, ő már rég megállapította és a székely kérdéstről szóló munkáiban közzé is tette. Ezek után valóban érthetetlen a Keleti Szemle tudós szerkesztőinek, *Kúnos* és *Munkácsi* akadémikus uraknak az az eljárása, hogy a magyar tudományos körökben már ismert dolgokat, a melyek éppen egy magyar tudósnak a megállapításai, két német professzor fölfedezéseként visznek a hazai és külföldi közönség elé — a Magyar Tudományos Akadémia és a magyar kormány pénzén.

¹ Szombathelyen volt *Kárpáti Kelemen* néprajzi tárgyú színelőadását megtekinteni. (V. ö. Ethnogr. 1914. évi I. füz. 63. l.)

A mai postával egy olvasónktól is kaptunk ez ügyben egy levelet, melyet alább szintén közlünk és a melyből az tűnik ki, hogy a tavalyi elhunyt kitűnő nyelvtudós, *Bálint* Gábor kolozsvári egyetemi előadásában már szintén a székelyek kazár-kabar eredetét hirdette. Így azután igazán furcsa színben tűnik fel előttünk Babinger és Müller német professzor uraknak és az összes nyugati és keleti nyelveken megjelenő Keleti Szemlének egyszerű „fölfedezése“.

Beszélgetés Sebestyén Gyulával.

Tudósítónk ma felkereste a Nemzeti Múzeumban *Sebestyén* Gyula dr. igazgató-órt és megkérdezte tőle, hogy mi a véleménye Babinger és Müller fölfedezéséről a székelyek eredetét illetőleg? Sebestyén dr. így felelt:

— Az a német nyelvű cikk, mely a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával megjelenő *Keleti Szemle* legújabb füzetében napvilágot látott, engem szerfölött meglepett. E poliglott magyar vállalat feladata az volna, hogy a magyar nemzet eredetével és kialakulásával foglalkozó, összehasonlító nyelvészeti és néprajzi tudomány magyar eredményeit a külföldnek, külföldi eredményeit pedig Magyarországnak közvetítse. Mivel ilyen östörténelmi eredményekben dűskálni még az egyetemes tudomány nagy területén sem igen lehet, az említett folyóirat két tudós szerkesztője, *Kúnos* Ignác dr. és *Munkácsi* Bernát nagyon megörült annak, hogy a bajor *Babinger* Ferencz és a porosz *Müller* Konrád a székelyek titokzatos eredetét számunkra megfejtette. A tárgy fontosságánál fogva cikkük tartalmáról a magyar hírlapirodalom is tudomást szerzett.

Ezzel azonban nincs elintézve a dolog, mondotta tudósítónk, mert joggal kíváncsiak vagyunk arra, hogy mit szólnak ehhez a magyar tudósok és elsősorban az igazgató úr, a ki köztudomás szerint igen behatóan foglalkozott a székelyek eredetének kérdésével?

A kérdésre Sebestyén dr. így válaszolt:

— Igen, irtam egy könyvet *A székelyek neve és eredete*, egy másikat *A székely-avar kapcsolat emlékei* czímen; *A magyar honfoglalás mondái* című millenniumi díjjal jutalmazott kétkötetes művemben a hún-székely mondákat a székelyek eredetének megfejtésével kapcsolatban tudtam megmagyarázni. Az akadémiai és a Kistaludy-Társasági székfoglalóm a székely kérdéssel foglalkozott. Ez egyik hatalmas emeltyűje a „Rovás és rovásírás“ című monográfiám megfejtésének. Sőt — hogy mindent elmondjak — az 1900. évi párisi kongresszusok egyikén szintén a székely kérdés megfejtésével foglalkoztam. Ez az oka most az én nagy meglepetésemnek, mert a mit a két német tudós atyáskodó fölénnyel, sőt gúnyolódva nekünk magyaroknak elmond, *nem ujság, nem eredeti tudományos eredmény, mert az utolsó ízig megtalálható az én könyveimben.*

Tudósítónk kérésére azután Sebestyén dr. így foglalta össze a saját megállapításait:

— Az én kutatásaim eredménye az, hogy a *határórt* jelentő török eredetű *székely* néven az Árpád-kori latin krónikák két hozzánk csatlakozó hódolt népet szerepeltetnek s a hódolók közül a *nyugati csatlakozók* a bekerített avar gyűrűt jelentő „*csigla-mező*“ lakói a több külföldi kútfőben szereplő honfoglaláskori dunántúli *avarok*; *Csaba* népei, a *keleti csatlakozók* pedig azonosak azokkal a kazár törököktől elszakadt *kabarokkal*, kiknek törzse Biborbanszületett Konstantin hiteles följegyzése szerint a hét honfoglaló törzs mellett nyolczadikul szerepelt s a honfoglalás idején már a székelyek haditörvénye szerint szerepelt, idegen nyelvű volt, majd elmagyarosodott és határőrző, vagyis „székely“ lett.

Arra a kérdésre, hogy az ő megállapításait hogyan fogadták hazai tudósaink, Sebestyén dr. így nyilatkozott:

— E tudományos eredményeket itthon a magyar nyelvtörténészek is megerősítették. Pontosan meg tudják ma már jelölni, hogy a két elmagyarosodott törökfajú székelység két magyar nyelvjárást (az *ë-ző* és *ö-ző* nyelvjárást) sajátított elő. Egy utólag fölmerült hatalmas bizonyítéka lett a kutatásoknak az, hogy a székelyek közt fönnmaradt *rovásírás* szintén török eredetű elmagyarosodott keleti emlékek bizonyult. Ezt én természetesen nyomban értékesítettem is a rovásírásról szóló monográfiámban.

Hozzá fog-e szólni a dologhoz az igazgató úr valamelyik tudományos fórum előtt is? — kérdezte tudósítónk.

Mindenesetre, volt a válasz; mivel a két fölöttébb figyelmetlen magyar szerkesztő által közzétett cikk illetéktelen kioktatásban részesít bennünket, ezt a Keleti Szemlemben is vissza fogom német nyelven utasítani. Erre persze itthon azt fogják mondani, hogy nem tapintatos dolog komoly német tudósokat magunkra haragítani. Kérem azok már úgysis haragszanak, Babinger úrnak én fejttem meg az 1515-iki rovásírási magyar nyelvemléket és én szállítottam egész értekezésre terjedő történelmi adalékot.

A würzbergi tudós aztán németül akart mindent nyilvánosságra hozni. Ebbe azonban nem mentem bele. Bemutattam dolgozatát a mi Akadémiánkban, azután kiadtam magyarul a mi *Ethnographiá*-nkban s végül a német szöveget is szárnyára engedtem az *Ungarische Rundschau*-ban. Nos hát ez az oka, hogy az én kedves német tudósaim a rovásírási ügy után a székelyek eredetét már maguk akarták megfejteni *németül és — nélkülém.*

Bálint Gábor és a székelyek.

A mai postával kaptuk a következő levelet:

Tekintetes Szerkesztőség! Az *Esti Ujság* egyik tegnapi szenzációs cikkére térek vissza becses engedelmyükkel. A *kazár (kabar) rokonságot a kolozsvári egyetemnek egy igen nagy és mélytudású volt tanára: Szentkatolnai Bálint Gábor már régen hirdette és tudományosan föl is dolgozta* (megjelent, ha jól tudom Berlinben).

Magam is hallgatója voltam 1903-tól 1905-ig az ő előadásainak és az idő óta mindig csak növekvő tisztelettel gondolok vissza az öreg úrra, ki több évig kint járt a legprimitív módon Keleten és a legtöbb keleti nyelven folyékonyan beszélt. Különbözn kiváló orientalista híre ma is megvan még a külföldön. Hogy nálunk miért nem tudnak róla? *Állandó és elkeseredett ellenlábasa volt a finn-ugor rokonság hirdetőinek.* És van valami a dologban, hogy féltették a tudományukat az ő tudományos érveitől, mert például még nekünk szegény egyetemi hallgatóknak is kijutott a szellemi ütlegekből, a melyeket egymásnak szántak. S minthogy nem ő volt a hivatalos magyar vizsgáztató, jól fölfogott érdekünkben *sorban ott is hagytuk szegény öregét és átpártoltunk.* Ő látta és belátta ezt s arra kért minket, hogy egyszer, ha szabadon szólhatunk, akkor ne engedjük tovább terjeszteni „annak a pár zsidónak” tudományos hazugságát.

Bálint Gábor meghalt; kérését teljesíteni, úgy látszik, nem ért rá senki — de hogy most külföldre vigyék annak az igazán nagy tudású és ideális lelkületű öreg úrnak az érdemeit, melyek életében bűn voltak, azt mégsem olvashattam nyugodtan.

Vagyok kiváló tisztelettel a tekintetes Szerkesztőségnek alázatos szolgálója, *Székes-ehérvár, 1914. jan. 6. Pécsi Jenő dr., áll. főreáliskolai tanár.*

3.

A másnapi, vagyis a jan. 10-iki 7. számban az *Esti Ujság*; ekként látta jónak tovább bonyolítani a megbolygatott ügyet:

Felelnek a szerkesztők.

— *A székely-kazár probléma.* —

Az *Esti Ujság* hírül adta a székelyek eredetére vonatkozó tudományos fölfedezést, de mindjárt be is világított a fölfedezés kulisszatitkai közé. A fölfedezés körül ugyanis nézeteltérés támadt, a mennyiben Babinger dr. német tudósnak a *Keleti Szemle* hasábjain közzétett fölfedezésére nézve *Sebestyén* Gyula, a jeles magyar etnografus nyilatkozott s e nyilatkozat szerint a *fölfedezés elsősége őt illeti* meg.

Az *Esti Ujság* munkatársa ma fölkereste a *Keleti Szemle* szerkesztőit, Kúnos Ignác dr.-t és *Munkácsi* Bernát dr.-t, hogy véleményüket kérje ki a tudományos vita kérdésében. A két tudós a *fölfedezésre* nézve a következő fölvilágosítást adta munkatársunknak:

Kétségtelen, mondták a *Keleti Szemle* szerkesztői, hogy Babinger volt az, a ki fölfedezte az 1515-iki konstantinápolyi székely-magyar feliratnak irodalmi nyomát. Mint-

hogy a rejtelmes betűket nem ismerte, kérdést intézett az iránt *Thomsen* Vilmos hírneves dán tudóshoz, a ki azonnal fölismerete a székely rovásírást és figyelmeztette *Babingert* arra, hogy ebben a kérdésben *Sebestyén Gyula* dr. a szakértő. *Babinger* ezután a szöveg megfejtése céljából elküldötte a feliratot *Sebestyén* dr.-nak, a ki a fölfedezést bemutatta az Akadémiában és cikket írt róla az *Ethnographia* című szakközlönyben.

Arra nézve, hogy *Babinger* fölfedezésének publikálása körül miként állapodott meg *Sebestyén Gyula* dr.-ral, csak ők vannak hivatva közlést tenni, azonban *Sebestyén Gyula* dr. nyilatkozata sejteti, hogy a nyilvánosságra hozatal körül közötte és a fölfedező *Babinger* között differenciák merültek föl. A *Keleti Szemle* szerkesztőinek véleménye szerint a fölfedezőnek mindenestre joga van arra, hogy saját kutatásainak eredményét maga is ismertesse a nyilvánosság előtt, még abban az esetben is, ha a végleges megfejtésben egy más tudós, jelen esetben *Sebestyén Gyula* dr. közreműködését is kikérte. *Babinger* dr. nyilván ily célból küldötte meg a *Keleti Szemlé*-nek értekezését, melyben bőven méltatja *Sebestyén Gyula* dr. érdemes közreműködését is.

A *Keleti Szemle* szerkesztői a dolgozatot még a nyár folyamán bizonyos javítások céljából visszaküldték *Babingernek* olyan értesítés kíséretében, hogy a dolgozat egyes részeit amúgy is ismeretesek. *Babinger* később a közleményt a megfelelő változtatásokkal és *Müller Konrád* dr. berlini egyetemi tanár pótlásával újra elküldötte a *Keleti Szemle* szerkesztőinek közlés céljából.

A *Müller* dr. egyetemi tanár részéről történt pótlás tartalma nálunk ugyan nem egészen ismeretlen, de részben új adatokat is tartalmaz, másrészt alkalmas arra, hogy a külföld figyelmét a kazár-székely elméletre fölhívja. Egyebekben pedig fölülte érdekes a szerény levél alakjában közölt észrevétel már azért is, mert kiderül abból, hogy a német tudós a magyar kutatóval csaknem azonos eredményre jutott a nélkül, hogy a magyar tudós munkásságának eredményéről tudomással bírt volna.

A *Keleti Szemle* szerkesztői kötelességüknek tartották a magyar tudományos kérdésekkel foglalkozó kiváló német tudósok munkáit közölni, fönntartva észrevételeiket más alkalomra.

Sajnos — mondják —, ritka dolog, hogy külföldi tudósok magyar tudományos kérdések iránt érdeklődnek s ha ez néhanapján megesik, az elől ridegen elzárkózni még akkor sem ildomos, ha a nézetek — miként a jelen esetben is — nem egyeznek.¹ E kérdéshez egyébként tudományos szempontból még lesz néhány szavunk.

Végül *Bálint* Gábor egyik tanítványának az *Esti Ujság* tegnapi számában megjelent levelére megjegyezték, hogy a kazár eredetű és török nyelvű *kabar* nép és egy kaukázusi nyelven beszélő *kabard* nép, a mely utóbbival *Bálint* Gábor a székelyeket atyafiságba hozta, két merőben különböző fajú és nyelvű nép. Erre több szót vesztegetni nem érdemes.

4.

Noha a szerkesztők a dolog érdemét mellőzve, az én magánügyembe gázoltak bele, beértem azzal, hogy a megígért „néhány szó“ valamelyik folyóiratban próbálja majd elintézni a fönnforgó tudományos ügyet. Nem válaszoltam. Az *Esti Ujság* éber szerkesztősége azonban észrevehette, hogy ezt a homályban hagyott kényes ügyet még lehet érdekfeszítőbben is tovább bonyolítani. Ezért elküldötték nyilatkozatom fordítását *Babingernek* s így megszületett a jan. 18-iki 14. szám következő cikke:

Babinger Ferencz nyilatkozata.

— A würzburgi tudós felel *Sebestyén Gyulának*. —

Nagy feltűnést keltett országszerte az a cikk, melyet az *Esti Ujság* mult pénteki száma közölt a *Leleplezett fölfedezők* czímen. Ebben *Sebestyén Gyula* dr. neves tudósunk nagy méltatlankodással nyilatkozott *Babinger* Ferencz dr. würzburgi és *Müller Konrád* dr.

¹ Fentebb „csaknem azonosak“.

berlini tudósoknak egy cikkéről, mely a *Keleti Szemle* legutóbbi számában a tavaly fölfedezett 1515-ből való „hunn-székely“ betűs konstantinápolyi fölirattal foglalkozik s ennek kapcsán olyan nézeteket fejteget a „hunn-székely“ írás s maguknak a székelyeknek eredetéről, melyeket *Sebestyén már régen és többszörösen megírt különböző munkáiban*. Bár a Keleti Szemle szerkesztői másnap megadták válaszukat e cikkekre, mégis a homály teljes eloszlására szükségesnek tartottuk, hogy e tárgyban *maga a külföldi szerző is nyilatkozzék*. Most érkezett meg *Babinger* levele, melynek tartalmát némi rövidítéssel a következőkben adjuk:

Egy kis téli szórakozás céljából a bajor hegységbe vonulva jut értésemre az az élénk irodalmi harc, mely a Keleti Szemleiben megjelent igénytelen dolgozatom nyomán keletkezett. A megküldött újságcikkek egyikében *Müller Konrád* és én „leleplezett fölfedezőknek“ vagyunk bemutatva s rajtunk kívül nagyon bárdolatlan módon vannak megtámadva a Keleti Szemle kiváló szerkesztői is. Ezek a körülmények arra indítanak, hogy elmondjak egyetmást én is annak a közleménynek történetéről, mely *Sebestyén Gyula* doktor urat, az illető cikk sugalmazóját, oly éktelen haragra lobbantotta. A méltányos olvasóra bízom, hogy *Sebestyén* úr eljárása felől magának ítéletet alkosson.

A konstantinápolyi lelet.

Mult év márczius hónapjában történt, hogy *Hans Derschwan* 1553-ból való útleírásának tanulmányával foglalkozva, a német kézirat végén egy különös följegyzést találtam, melyeket a kézirat szerzője Konstantinápolyban, egy követségi épület istállójának faláról másolt le. Nagyon föltűnt nekem ez a rejtelmes fölirat, melynek jegyei a skandináv runákra emlékeztettek; csak azt nem tudtam sehogysem megérteni, hogy mikép kerülhettek ily runák a török fővárosba. Töprengésemben elküldtem a föliratnak egy fénykép-másolatát az ó-török föliratok világhírű megfejtőjének, *Thomsen Vilmos* dr. kopenhágai tanárnak, ki nyomban megadta a választ, hogy *itt az úgynevezett hún-székely fölötte ritka föliratok egyikével van dolgunk s meg is fejtette mindjárt a föliratnak nagyobb részét*. A teljes megfejtés céljából azt javallotta nekem, hogy lépjek érintkezésbe *Sebestyén Gyula* dr. úrral, ki erről az írásról egy könyvet írt, melynek eredményeivel, illetve következtetéseivel ő (t. i. *Thomsen*) nem ért egyet.

Thomsen megfejtése.

Én a nagy tudós tanácsát követve, elküldtem a fölirat megfejtésének kísérletét *Sebestyén* dr. úrhoz, ki nekem csakhamar megküldte könyvét, melyet én természetesen nem olvashattam el, minthogy ez volt az első alkalom, melyben magyar vonatkozású tárgy került munkásságom körébe s előbb soha semvolt módomban ily föladatokkal foglalkozni. Jókorá idő telt el, míg *Sebestyén* úr megküldte a szöveg kibetűzését — *de Thomsen megfejtése nélkül*. Én legalább is három ízben kértem leveleimben *Sebestyén* urat, hogy küldje vissza nekem *Thomsen* megfejtő kísérletét, *de mindhiába*. Ezután¹ *Sebestyén* úr azt az ajánlatot tette, hogy jelentsem meg értekezésemet, melyhez neki némi történelmi közlései volnának — fontoskodás volt nagy dolgot csinálni belőlük — a tőle szerkesztett *Ethnographia* című folyóiratban. *Én ezt elleneztem s azt kívántam, hogy jelenjék meg az én munkám előbb eredeti fogalmazása nyelvén, németül*. Erre a Magyar Tudományos Akadémia ünnepi hete következett s *Sebestyén* úr arra kért, hogy előterjeszthesse az én értekezésemet a Magyar Tudományos Akadémiának. Ehhez hozzájárultam, *Sebestyén* úr fölolvasta értekezésemet az Akadémiában s most újból fölkért arra, hogy engedjem át értekezésemet az *Ethnographiának*, tekintettel arra, hogy megjelenhetik csaknem egyidejűleg a *Heinrich Gusztáv* tanár úrtól szerkesztett *Ungarische Rundschau*-ban is. Ily körülmények közt beleegyeztem a közlésbe, főképp miután az irántam mindig szíves akadémiai főtítkárr úr is megígérte munkám közlését az említett folyóirat legközelebbi füzetében. Így jelent meg értekezésem május hónapban magyarul, de nagy

¹ E tévedések az előző közlemény V. sz. glosszája alapján korrigálandók.

meglepetésemre láttam, hogy Sebestyén úr több lapnyi „glosszát” csatolt az én munkámhoz és még nagyobb bámulatomra azt kellett tapasztalnom, hogy a 142. lapon *lenyomatta Thomsen megfejtő kísérletét a nélkül, hogy erre akár Thomsentől, akár tőlem fölhatalmazást nyert volna*, mit pedig magától érthetően előbb meg kellett volna szereznie.¹ Nagyon föl voltam háborodva ez eljárásom s bosszuságomnak kifejezést is adtam több levélben; Thomsen előtt is kifejtettem rosszaló nézetemet s hogy nem adtam beleegyezésemet a közléshez. Fölvetettem magamban a kérdést, vajjon minő czél szolgálatában történt a közlésnek ilyen módja s azt hiszem, hogy ma is föl vagyok jogositva arra a következtetésre, hogy Sebestyén úr ezzel a maga érdemeit a megfejtés munkájában lehetőleg homloktérbe akarta helyezni.

Most újra fölszólítottam Sebestyén urat, hogy küldje nekem vissza Thomsen levelét. Erre ő azt válaszolta, hogy ezt a levelet ő nem bírja megtalálni, vagy valami hasonlót. Nincs tehát bizonyosságom a felől, hogy az a szöveg, melyet Sebestyén úr a 142. lapon lenyomatott, teljesen egyezik-e az eredetivel; más szóval, hogy nincs-e több Thomsen megfejtésében, mint a mennyi a közlésből kivethető. Tisztában voltam ezek után, hogy mikép kell vélekednem Sebestyén úr tudományos tevékenységének módjáról.

Újabb eset.

Egy újabb eset is következett. Azt követeltem, hogy jelenjék meg a német kiadás közvetlenül a magyar után s kértem e végből Sebestyén úrtól vissza a kéziratomat. Nem kaptam meg, mert Sebestyén úr elutazott hosszabb útra a nélkül, hogy teljesítette volna azt az önként értetődő kötelességét, hogy kéziratomat nekem vagy Heinrich tanár úrnak elküldötte volna. Így hevert az én kéziratom egész 1913 november haváig, úgy hogy csak az Ungarische Rundschau legutóbbi füzetéből szerezhetett a német tudós közönség tudomást dolgozatomról. *A német kiadást hónapokon át erőszakosan megakadályozták.*

Közben szabad óráimban foglalkozni kezdtem a székely runairást tárgyoló irodalommal s ennek folyamán több olyan nézetre bukkantam, melyeket nem helyeseltem. Hogy a német és a többi nem-magyar tudós világ figyelmét a kérdésre fölhívjam, még május hónap elején egy kicsinyes, szerény dolgozatot küldtem a Keleti Szemlének, melyben rövid utalással az előző kutatásokra s eredményekre ismertettem a magam fölfedezését és nézeteit is. Nem új dolgok közlése volt czélom, hanem csupán a kérdés egész körének vázlata: módot akartam nyújtani a magyarul nem olvasó tudósoknak is, hogy hozzászóljanak, különösen a székely runák eredetének kérdéséhez. E czéломat némileg már is elértem, a mennyiben Müller Konrád dr. tanár, a nagytekintélyű germanista, ki éppen most tette közzé nagy föltűnést keltett művét az ó-germán tengeri uralomról, hírét hevén a konstantinápolyi fölirot fölfedezésének, érdeklődni kezdett ez iránt s én tájékoztatóul elküldhettem neki a Keleti Szemle-beli czikk elkészült levonatát. Müller tanár, a nélkül, hogy egy szót tudna magyarul s természetesen a nélkül, hogy tudomása lett volna a magyar kiadványokról, egyszerű és szerény módon szólott a tárgyhoz egy levélben, melynek tartalma és folytatása előttem oly fontosnak látszott, hogy Müller engedelmével fölkértem a Keleti Szemle szerkesztőit ennek közlésére. A szerkesztők lekötelező készséggel teljesítették kívánságomat, a minthogy eddig is jóindulatú érdeklődésüket tapasztaltam munkám iránt.

Müller védelme.

Ez a története annak az igénytelen közleménynek, melylyel Müller Konrád tanár én az *Esti Ujság* hasábjain Sebestyén úr közreműködésével a „leplezett fölfedezők” címéhez jutottunk. Nem tudom, hogy Müllernek fölötte szellemes föltevésében mi az, a

¹ E rosszhiszemű beállításra a VI. sz. glosszában már megjegyeztük, hogy Babin ger scbtiben megírt német cikkében az én megfejtésemet közli s arról szintén megfeledkezett, hogy tőlem — az itt alkalmazott felfogás szerint — erre előzetesen fölhatalmazást kérjen. Viszont mellőzte Thomsen rendelkezésünkre bocsátott megfejtési kísérletét, a mit aztán pótlólag én közöltem. Utóbb kiderült, hogy német czikke korrigálása alkalmával már mellőzte az én nevemet is. — Sapienti sat. Szerk.

mi nem új; de az *sülárd valóság, hogy Müller önállóan jutott elméletéhez*. Csunya és hallatlan rágalom őt nem tiszta szándékkal meggyanusítani s csak sajnálom, hogy az egész ügy nem nálunk játszódik le, a hol ilyesmi tudósainknak tudományos komolysága mellett el sem gondolható. Ha így volna, tudnám, hogy hova forduljak, hogy minden időre elhallgattassak egy hangot, mely tárgyilagos szavak helyett a legrosszabb és legsértőbb fajtából való gyanúsításokat mer kimondani a tudomány kiváló férfiaira. Nem kívánok tovább ezzel az izetlen dologgal foglalkozni, mely amúgy is kelleténél tovább vette igénybe drága időmet; de gondom lesz rá, hogy a legilletékesebb tudósok nyilatkozhassanak ez ügyben. Akkor aztán majd kifog derülni, hogy van-e joga Sebestyén úrnak büszkélkedni azzal, hogy vastag könyvében valamely lényeges, eredeti és értékes gondolattal járult a székelly runáírás talányának megfejtéséhez.

Innsbruck, 1914 január 13-án.

Babinger Ferencz.

5.

Mivel az előző cikk *szombati* számban jelent meg, e válaszom csak a *hétfői*, vagyis az esti lapok szokása szerint a következő napra (ezúttal jan. 20. keddjére) keltezett 15. számban kerülhetett nyilvánosságra.

Magyar-német tudós-háború.

— *Sebestyén Gyula dr. felől Babinger Ferencznek.* —

Tisztelt Szerkesztő úr! *Babinger* Ferencz würzburgi író az *Esti Ujság* előző számában egy levelet tett közzé, melynek főnhéjazó hangja, fenyegetőzései, vádjai és bűnös meggyanusításai egyaránt ellenem irányulnak. Okot erre az szolgáltatott, hogy az ön érdeklődésére kijelentettem: a mit *Babinger* bajor és *Müller* porosz tudós urak a magyar Keleti Szemle legutóbbi füzetében német nyelven fölfedeztek, azt én már régen megírtam magyar könyveimben

Mivel ezt sem ők, sem a *Keleti Szemle* föltűnően figyelmetlen szerkesztői megczáfolni nem tudják, *Babinger* egyszerűen dühbe gurul és elkezd velem gorombáskodni. *Babinger* úrnak a magyar tudomány terén (a hogy mondani szokás) én „növesztettem szarvakat”, ezért tehát tudom a köteleességemet: állok elébe és értékére szállítom ormótlan levelének minden állítását. Teszem ezt, a mig nem késő; mert hiszen a rettenetes levél végén *Babinger* megfenyeget a — *mások öklével* és azzal, hogy maholnap egészen tönkreteszi tudományomat a — *mások véleményével*.

A konstantinápolyi emlék.

Először is tudni kell azt, hogy a mi furesa kimenetelű viszonyunk szintén a „*mások véleménye, mások tudománya*“ jegyében született meg. Ezt maga *Babinger* az *Ethnographia*-ban és az *Ungarische Rundschau*-ban, tehát magyar és német nyelven így beszéli el: „a föliratról (az 1515-iki magyar rovásírástól van szó) fénykép-fölvételt készítettem és elküldöttem *Thomsen* Vilmos dr. egyetemi tanárnak, az ó-török föliratok zseniális megfejtőjének Kopenhágába azzal a kéréssel, hogy nyujtson fölvilágosítást s esetleg a szöveget is fejtsse meg. Az ünnepelt tudós egy 1913. márczius hónap 6-án kelt terjedelmes levelében hozta tudomásomra, hogy úgynevezett magyar rovásírással van dolgunk, továbbá tudatta, hogy az általam fölfedezett írásmű a kevésszámú ismert többi emléktől abban teljesen eltér, hogy balról jobbra (↔) iratott, holott minden más esetben az írás megfordított iránya volt divatban. Ezenkívül *Thomsen* nagyszerű nyelvtudása több szó jelentését s ezzel a fölirat tartalmát is körülményesen megállapította. A fényképet ezután a szöveg teljes kibetűzése végett elküldöttem *Sebestyén Gyula* dr. m. nemzeti múzeumi igazgatóörnek, a jeles etnográfusnak és kútfőkutatónak, a ki „Rovás és rovásírás“ című terjedelmes művében legutóbb és szinte lezárólag földolgozta a jelzett írásnemre vonatkozó összes anyagot.“

Íme, ez volt a kezdet, melynek hí leírását meg kell toldanom azzal, hogy *Babinger* *Thomsen* utasította hozzám s ezért a fényképhez mellékelve volt *Thomsen* megfejtési kísérletének eredeti kézírata is. Valamint hozzá kell még tennem azt, hogy a világ-

hírű dán tudós tud magyarul s hogy fenti művemet neki ajánlottam. Ezért volt módjában a fényképen a magyar rovásírásos nyelvemléket a magyar nemzet soha el nem múló öröme és díszére fölfedezni s részben meg is fejteni.

A mit Thomsen megfejteni nem tudott, az nekem több heti fejtörést okozott. Egyrészt azért, mert a fényképen látható 1553-iki másolat nem pontos; másrészt pedig azért, mert az 1515-iki magyar nyelv magánhangzót ugrató rovásírásos emlékét nyelvtörténeti tájékozódás nélkül kibetűzni ma már nem lehet.

Babingert rögtön értesítettem a nyelvemlék mérhetetlen értékéről s nyomban hozzáláttam, hogy számára a tartalom megvilágítására szolgáló köztörténeti adalékokat fölkutassam. Mivel e munkámban a Nemzeti Múzeum tudós tisztviselői is támogattak, sőt a titokzatos szöveg pontos megfejtése is sikerült: azzal örvendeztettem meg a már nagyon türelmetlen würzburgi tudóst, hogy ha a rendelkezésére álló adatokat összerója, dolgozatát magyarra fordítom és bemutatom a Tudományos Akadémia egyik nyilvános ülésén. Egyben megállapodtunk, hogy a magyar szöveg a szerkesztésében megjelenő Ethnographiában, a német pedig az Ungarische Rundschauban lát majd napvilágot. Ez így is történt. És az én bajor tudósom cikke magyar szövegének megjelenése után mégis elhidegedett irántam. Mert — uramfia — megtörtént az a szörnyű eset, hogy a német szöveg később látott napvilágot, én pedig az ő cikke folytatásául írtam egy másikat e czímen: „Glosszák a konstantinápolyi nyelvemlékhez“. Levelet írt, a melyben rosszalja, hogy Thomsent olyan nagyon belekevertem a dologba. Igen belekevertem és nyíltan megállapítottam, hogy a magyar rovásírásos nyelvemléknek tulajdonképen ő a fölfedezője. Ennek igazolására és a magyar tudomány hódításának dicsőségére nyomda-technikailag is pontosan ismertettem a lángeszű epigrafus megfejtési kísérletét.

Furor teutonicus.

Babinger, a ki teuton tartalmával és beteges féltékenységgel más horizonton áll, ezt nem helyesli. A „furor teutonicus“ azért tudja aztán elvakítani annyira, hogy engem Thomsen nevével kapcsolatban (a legendyebb szavat kívánom alkalmazni) izléstelenül meggyanusítom. Azt mondja, hogy Thomsen eredeti kézírata a kezemen elkallódott s most nem tudja megállapítani, hogy én nem oroztam-e valamit el Thomsen megfejtéséből.

Legyen meggyőződve, hogy én ezt a rendelkezésemre álló kincset nem hagytam a nyomdában veszni. Legméltóbb helyére, a Nemzeti Múzeum kézírattárába juttatom. Magam igazolására és azért, hogy Babingernek a förtelmes vád visszavonására alkalmat szolgáltatassak, *fényképi másolatban közzé fogom tenni az Ethnographia ez évi legelső füzetében.*

Szóval újabb glosszák készülnek. Pedig Babinger már az elsőnek is azt a magyaroztatást adta, hogy érdemeimet a megfejtés munkájában lehetőleg homloktérbe akartam helyezni. Erre alább lesz még néhány lesujtó szavam: most csak azt kívánom megjegyezni, hogy nekem az elhelyezkedésnél aránytalanul nagyobb tudományos igényeim vannak. A megfejtést kellő nyelvtörténeti tudással és az én monografiám tartalmának ismeretével bármelyik magyar írástudó társam elvégezhette volna. Thomsen nem is azért küldte hozzám Babingert, hanem honorálásául annak, hogy a neki ajánlott magyar könyv segítségével csakugyan sikerült egy olyan nyelvtörténeti kincset fölfedezni, a mely annak a könyvnek sokaktól igen merésznek tartott tudományos tartalmát fényesen igazolja.

Az igazi teleplezés.

Végül arra kell még fölvilágosítást adnom, hogy miért jelent meg Babinger cikkének német szövege csakugyan elkésve. Nem szívesen teszem, mert vele Babinger tudományának sajátos fölépítésére is élesen rá kell világítanom.

Kevéssel az Ethnographia ama füzetének megjelenése után, a melyben Babinger cikkének magyar szövege megjelent, Oroszországba és Skandináviába utaztam. Midőn a hosszú tanulmányútról visszatértem, Heinrich Gusztáv akadémiai főtitkár azzal fogadott, hogy a német meg teszi, ha a cikkének eredeti szövegét ki nem nyomtatjuk. Hogy Hein-

rich tőle mit szenvedhetett, azt ki tudtam találni az én múzeumi asztalomon heverő német levélből. Gyalázkodó hangján elvégre már én is fölfortyantam és kegyetlenül megbüntetem Babingert. Heinrichnek elküldtem a német cikket úgy, hogy egy részének még magyar volt az — eredetije.

Így lett aztán nyilvánvalóvá, hogy Babinger cikkének minden magyar történelmi részét, vagyis a cikk nagyobbik felét, én szállítottam. Babinger vigan idézi Verancsicsot, Istvánfi Miklóst, Szalay Lászlót, Pray Györgyöt, Gévay Antalt, a Székely Oklevéltárt, stb. a nélkül, hogy a németek odahaza csak sejtenék is, hogy ennek a nagyhangú fiatal társuknak honnan a pokolból van még a magyar történelemben is ekkora tájékozottsága. Haj, mert Nagynémetországban minden egetverő tudománynak *Citatenschatz*, vagyis a sok tudományos utalás a lelke. Ezt tudva, Babinger az én könyvemnek is nekiesett és belőle szédületes vakmerőséggel idéz kilencz magyar könyvet és cikket annak fitogtatására, hogy a kezében lévő tizedik könyvön kívül még kik és mit irtak Magyarországon a rovásírásról. Noha az idézett könyveket és cikkeket soha sem látta és olvasta (mert hiszen egy szót sem tud magyarul), mégis megállapítja, hogy „e tudós (tudniillik én) a magyar rovás eredetére vonatkozóan több lényeges pontban eltér azoktól, a kik előtte e téren működtek.“

Ismétlem, e fiatalos léhaságok előtt — a háttérben — szemet húnytam és szová sem tettem volna soha, ha ugyanez az úr a *Keleti Szemlében* most el nem követi azt a végzetes botlást, hogy tudatlanul ismét olyan magyar dologba ártja bele magát, a melyet ugyancsak én végeztem el előtte és helyette. Ezért kalózkodás vádjával illetni nem szándékozom; de ismételten elítélem Munkácsi Bernát szerkesztőt, a ki az *Ethnographiának* is szerkesztője volt még, midőn Babinger és társának fölfedezéseit e folyóiratban ezelőtt nyolcz évvel már megirtam e czímen: „A székely betűrovás eredete“. Ugyane szöveg jelent meg később a „Rovás és rovásírás“ czímű könyvemben is. A kalózkodás vádját pedig azért ejtem el, mert Babinger hozzám intézett legutolsó levelében nyíltan megírta, hogy azt, a mit az *Ethnographia* egyik régebbi évfolyamából az én terhemre átvész, azt Munkácsi szerkesztő közölte vele. Kérdem: ha ugyanakkor e szerkesztő az én eredményeimre is figyelmezteti, a konstantinápolyi magyar nyelvemlék Babinger Ferenczét és derék porosz társát nem kímélte volna-e meg illő módon a későbbi disztelen szereptől?

Budapest, 1914. jan. 18.

Kiváló tisztelettel
Dr. Sebestyén Gyula.

6.

A „Keleti Szemle“ krédóba került szerkesztői egyszer már hallatták szavukat. A felelősséget vállaló egyik fél utólag mégis jónak látta, hogy Babinger badarságait újra szová tegye és hozzáfűzze említett álnok ferdítéseit. E szörnyűségek az *Esti Ujság* jan. 21-iki 16. számában láttak napvilágot.

Egy kis magyarázat és végszó.

— Sebestyén Gyula és Babinger Ferencz vilájához. —

Széles körökben nagy érdeklődést és föltűnést keltett az a vita, a mely a *Keleti Szemle* egyik közleménye révén keletkezett és a mely az *Esti Ujság* hasábjain folyt Babinger Ferencz würzburgi tudós és Sebestyén Gyula múzeumi igazgatóör közt. Tegnap közöltük Sebestyén dr. levelét, a melyre ma a levélben aposztrofált *Keleti Szemle* szerkesztője szólal meg. Miután eddig szóhoz juthatott két érdekelt fél, helyesnek tartjuk, ha teret engedünk a harmadik megtámadott tényező fölszólalásának is és ezért közöljük Munkácsi Bernát professor úr levelét.

Kemény ember Sebestyén Gyula, az én egykori kenyeres pajtásom! Elém áll, kiköt velem nyílttérén, pedig tudja jól, hogy én az ő útját nem keresem.

Teljék hát kedve, ha másképp nem lehet. Lássuk, merre esik a kilőtt nyíl!

A magánlevél.

Hogy is volt az azzal a szerencsétlen, közénk tévedt némettel? Az történt vele, hogy fölfedezte a konstantinápolyi székely runabetűs fölírást, holott ily írás fölfedezéséhez másnak van privilegiuma. Maga nem tudott a megfejtésével boldogulni, elküldte hát Thomsen dán tudóshoz, a ki meg is fejtette néhány szó híján, aztán elküldte szépen a megfejtést *magánlevélben* s egyelőre *magánhasználatra* — tehát nem a nyilvánosságának szánva — a mi németünknek, Babingernek. Egyben azt tanácsolta, hogy a kiegészítés céljából forduljon Sebestyén magyar tudóshoz. A német immár teljes bizalommal fordul a magyar tudóshoz, elküldi neki egész tudományos készségét, a Thomsen levelét s megfejtését, aztán várja naiv hittel az ügy lebonyolítását, épp úgy, mint Thomsen részéről történt, hogy tudniillik majd hozza a posta a drága levelet, a meg nem értett 5—6 szó megfejtését. Várja várja, de hiába várja. Közben itthon pereg a nagy dob a hírlapokban, Akadémiában, Néprajzi Társaságban, az Ethnographiában, csak most tudjuk meg helyesen, kinek a dicsőségére — hát a Thomsen dicsőségére! Mérgelődik a német nagyon (Sebestyén szerint ez a „furor teutonicus“), hogy az ő féltett kincsét, Thomsenak egyedül neki szánt magánlevelét is az ő *föľhatalmazása nélkül* nyilvánosság elé vetette Sebestyén, mit sem törődve azzal, hátha az író javítani, toldani, vagy változtatni akart volna valamit írásában (hiszen egy levél nem tudományos dolgozat!), vagy hátha egyáltalán időelőttinek tartja a közlést. Kéri is vissza mindjárt ezt a levelet; kéri egy levélben, kettőben, háromban, mind hiába könyörög. Sebestyén végül azzal rázza le a maga jogos magántulajdonát követelő németet, hogy „nem tudja megtalálni!“ S most jön a dolog esattanója. Figyeljünk. Sebestyén nyilatkozik tegnap illetéknépen:

Legyen meggyőződve (Babinger), hogy én (Sebestyén) ezt a *rendelkezésemre álló* kincset (a Thomsen kéziratát) *nem hagytam a nyomdában veszni*. Legméltóbb helyére, a *Nemzeti Múzeum kéziratárába juttatom*.

Magyar írók, tudósok, jogászok, gentlemanek, ítéljétek meg, mi ez? Csakugyan „rendelkezésére áll“ Sebestyénnek a Babinger magánlevele, melyet neki egy más tudós írt? S minő joron, „hódítás“ jogán talán?! Igaza volt-e, mikor Babingernek azt írta, hogy a sokszor kért levelet „nem tudja megtalálni?“ S végül joga van-e a Babinger magántulajdonát az ő felhatalmazása nélkül a „múzeum kéziratárába juttatni“? Mi történnék, ha — a mitől a magyar tudományosságot Isten óvja — Babinger a törvényszéknél keresne e sérelmek ellen nagy zajjal orvoslást?!

S most következik a második fejezet. Megegyeznek Babinger és Sebestyén abban, hogy a munka magyar és német kiadása körülbelül egyszerre jelenjék meg. Sebestyén kívánsága gyorsan teljesül, a munka a szerkesztői glosszákkal együtt megjelenik tavasszal.¹ Várja most a gyámoltalan másik, hogy hamarosan jöjjön a német kiadás is, mert ez a megegyezés főfeltétele s már az ő lelke nagyon áhítozik a német kiadásra, hiszen csakis ezt küldheti el a német szaktársainak s csakis így értesítheti őket fölfedezéséről. De most újra alkalma nyílik képet alkotni magának a „magyar kedvességről s megbízhatóságról“ (már t. i. a hogy az átélt események nyomán az ő lelkében rajzolódik). Sebestyén elutazik Oroszországba és Skandináviába, Babingerről pedig gyökeresen megfeledkezik. Csak ősz felé, mikor már Babinger „gyalázkodó“ levele jelentkezik, tér át az ígért beváltásának mezejére s mit képzel az olvasó mikép? Talán mentogetőzéssel, bocsánatkéréssel? Óh, dehogya! „*Felfortyantam* — így írja nyilatkozatában — *és kegyetlenül megbüntettem Babingert*“ . . . Tagadhatatlan, hogy ez sneidig elintézés volt.

Ez volt dióhéjban vázolva a német tudóssal való kedélyeskedés. Most hadd térek át a magam bajára, mert hát ország-világ előtt „elitált“ engem (no ez a hang!) az én „föltünően figyelmetlen“ szerkesztői eljárásomért.

„Föltünő figyelmetlenség.“

Mi dohog, mi dübörög itten?! Miért voltam oly „föltünően figyelmetlen“? Ha kettéhasítanak, sem érthetné meg ezt a nyájas olvasó a Sebestyén nyilatkozatának homalyos szavaiból. Magam is csak Babingernek hozzám intézett leveléből és Sebestyén

¹ Júniusban.

minapi sugalmazványának, „leplezett fölfedezők“ cziméből következtetem, hogy az egész nagy harag azért van, mivel Babinger és Müller elmefuttatásaihoz nem írtam mindjárt, mint ő cselekedte, *szerkesztői glosszákat*, melyekben tudniillik meg kellett volna pirongatnom a portámra került német vendégeket azért, hogy gondolkodni s írni mertek oly eszmékről, melyekről Sebestyén szintén írt s melyekről most már az ő nevének említése nélkül írni *tabu*. Van pedig két ily fontos eszme, melyet nagyra tart s mely annak idején az *Esti Újság* figyelmét is felköltötte: Az egyik, hogy a *székely írás származéka a kelet-szibériai ó-török fölíratok írásának*; a másik, hogy ez az ó-török írás talán a kazárok révén jutott a székelyekhez, sőt talán a *székelyek maguk is kazár eredetűek*. Mindkét eszméről bőven és többször írt Sebestyén munkáiban s a figyelmes olvasó is bizonyára azt hiszi, hogy Sebestyén ez eszmék „fölfedezője“. Azért bántja, hogy a két német tudós őt nem idézi fejtegetéseiben.

Hát kérem szeretettel, nem így áll a dolog.

Azt a gondolatot, hogy a *székely írás az ó-török írással fögg össze*, nem Sebestyén találta ki, hanem (s ezt nem halgatja ő el fő munkájában) Nagy Géza fejtegette először *A székely írás eredete* című értekezésében, mely 1895-ben jelent meg az *Ethnographia* VI. kötetében. Nyomban, hogy az ó-török írást megfejtették, Nagy Géza szemléltető táblázatban kimutatta az írásnak turk rendszerét s egyes székely betűknek egyezését az ó-török betűkkel, kimutatta ugyanott azt is, hogy az eltérő betűk a pontus görög fölíratok betűivel mutatnak egyezést. Ha van ebben az ötletben érdem, ez első sorban Nagy Gézáé illeti. Sebestyénnek egy évtizeddel későbbben írt munkája ezt az alapgondolatot fejti ki bővebben; nem ide tartozó dolog, hogy minő sikerrel.

S azt hiszi az olvasó, hogy ez a szegény, meghurczolt és megkínzott Babinger csakugyan nem említi Sebestyén nevét ez eszmével kapcsolatban? Dehogy. A közlemény 10. lapján négyszer említik őt és Müller ezt az elméletet így: „*Nagy - Sebestyén-sche Anschauung*“ (11. l.) és „*zuerst von Geiza Nagy vertreten, von Julius Sebestyén aufs neuere verfochtene Anschauung*“ (9. l.). S ha ezt számbavesszük, méltán kérdezhetjük, hogy miért hát a nagy fölháborodás? Nem képzelhetem el ennek egyéb okát, mint azt, hogy a *Sebestyén név előtt a Nagy Gézáé is szerepel*, tehát azt a „beteges féltékenységet“ a hirnévért, melyet éppen Sebestyén vet Babingernek a szemére. Felém pedig a harag nyila azért lövel, mert Sebestyén tudja, hogy én mint szerkesztő voltam az, ki Babingert arra figyelmeztettem, hogy *Nagy Gézának is van apai jussa a székely írás ó-török eredetének elméletéhez*. Ez a föltűnő figyelem ellentétben áll azzal a „föltűnő figyelmetlenséggel“, melyet véleménye szerint akkor tanusítottam, mikor németjeimet Sebestyén kazár-székely elméletére nem figyelmeztettem.

Azonban hogy is állunk ezzel az elmélettel? Hiszen *ezt sem Sebestyén találta ki*. Ő maga ad számot munkáiban, hogy már *Fejér György* fölveti az eszmét 1830-ban megjelent *De avitis Hungarorum etc.* művében, *Pauler Gyula* pedig bővebben foglalkozik vele a *Századok* 1883. évfolyamában. S ér-e valamit ez az elmélet? Már *Thury József* megtépázta becsületét az Erdélyi Múzeumban s hiába védekezett ez ellen Sebestyén, *Karácsonyi János* — kinek tekintélye előtt pedig, ugy-e bár, mindnyájan meghajlunk — hatalmas okfejtéssel igazolja „*A székelyek eredete*“ munkájában (1905), hogy *nem voltak a székelyek sem cszegal bolgárok*, *sem chazar-kabarok* (55. l.). Ha pedig úgy áll a dolog, olyan felségsértés-e, hogy *K. Müller egy magánlevélben* (!) Sebestyén nevének említése nélkül mert e gondolat déibabos tájára vetődni? Ismerje be Sebestyén, hogy az lett volna tőlem „föltűnő figyelmetlenség“, ha Müllert kioktattam volna azon hevenyében egy szerkesztői glosszával, hogy bár Sebestyén is sokat írt ez ötletről, az mégis az eszmék lomtárába való.

Száz szónak egy a vége. Kár volt e semmiségekért azt a jeles német tudóst, kinek a konstantinápolyi székely fölírás fölfedezését köszönhetjük s szintén kiváló tudós társát az egész magyar világ előtt súlyosan megsérteni. Kár volt okot adni nekik, hogy most már európaszerte terjeszszék hírét annak a bánásmódnak és megbízhatóságnak, melyet a „magyar tudósoktól“ tapasztaltak.

Nem Babingert és Müllert, hanem a magyar tudományosságot sujtják az ily sértések.

Egyébként én kezemet nyujtom s tovább az újságvitát nem folytatom.

Budapest, 1914 január 19 én.

Munkácsi Bernát.

7.

Midőn az *Esti Ujság* szerkesztőségét fölvilágosítottam, hogy ez a béke-jobbal alakoskodó kétségbeesett ember mennyire félrevezette, s félrevezette az olvasóközönséget is, a jóhiszemű ujság ügyét szintén szem előtt tartva, abban állapotunk meg, hogy egy tétel és rövid nyilatkozattal némitom el ezt a mindenre képes ellenfelet. A mire aztán csakugyan nem volt szava, a január 23-iki 19. sz. hírrovatában ekként jelent meg:

A tudósok hareza.

Fölkértek bennünket a következő sorok közlésére:

Tisztelt szerkesztő úr! *Munkácsi Bernát* hosszú levelére röviden ezt válaszolom:

1. Éktelenkedik Thomsennek állítólag eltűnt magánlevele miatt, holott hozzám Babingertől csak a nekem szánt és nekem el is küldött *levélmelléklet került*. Egy szelet papír Thomsen megfejtési kísérletével. Thomsen levélmellékletéből lett Babinger levelének melléklete. Mivel mindkettő hozzám volt intézve, nekem volt szánva: miért akar Munkácsi engem elítéltetni a fellármázott írókkal, tudósokkal, jogászokkal, gentlemanekkel, sőt még a törvénytisztekkel is?

2. A másik állítása az, hogy a mit én magaménak állítok, azt *előttem már régen megírták* Fejér György (1830), Pauler Gyula és Nagy Géza. Én a magaménak csak azt a tudományos eredményt vallom, a mit *utánam Munkácsi segítségével a Keleti Szemle két német vendége, Babinger és Müller akartak fölfedezni*. Ez pedig az, hogy a székelyek rovásírásának a székelyekké lett honfoglaláskori kozár-kabar csatlakozók voltak a közvetítői. Ezt nem bizonyította előttem senki: sem *Fejér György*, sem *Pauler Gyula*, sem *Nagy Géza*.

3. Harmadik állítása szerint az én (eddig meg nem döntött) eredményem „*olyan ötlet, a mi az eszmék lomtárába való*”. Ugyan? Ha ez a tudományos meggyőződése, akkor miért nyomatta le azt újra — magyar pénzen németül — méltóbb szerepre hivatott, reánk örökre és méltán nehezeltő idegen urak neve alatt? Miért kürtöltette ki országos jelentőségű tudományos felfedezésnek?

Íme, így akarta bebizonyítani Munkácsi, hogy nekem nem volt igazam, mikor *föltűnően figyelmellen szerkesztőnek minősítettem*.

Budapest, 1914 január 22-én.

Kiváló tisztelettel:

Dr. Sebestyén Gyula.

VII.

Miután a pribék-vállalkozás mibenlétét megismertük, még csak az van hátra, hogy a légbőlkapott „magánlevél” ügyét és a Thomsen-féle megfejtési kísérlet ügyét az ígért okmányok bemutatásával igazoljam. Mindkét közléshez bírom Thomsen helyeslő hozzájárulását.

Az egyik okmányom Babinger ama hozzám írott (1913 márcz. 8-án keltezett) első levelébe van belemásolva, a melylyel hozzám a rovásírásos nyelvemlék fényképét és Thomsennek megfejtési kísérletét elküldötte. E nyolczoldalas levél 2—5. oldalán ez olvasható:

„*Die näheren Mitteilungen H. Prof. Dr. Thomsen's lauten: Die Schriftart sonst immer von rechts nach links geschrieben. Ihre zusehrift ist — soweit mir*

bekannt — das einzige bis jetzt bekannte Beispiel, wo die Schrift von links nach rechts geht. Die nicht symmetrischen Buchstaben sind deshalb umgekehrt von dem gewöhnlichen z. B. **Y** statt **Ÿ**, **B** statt **ß**. Zugleich ist sie — glaube ich — älteste datierte Urkunde in dieser Schriftart, was ihr ein besonderes Interesse gibt. Ich lege auf einem besonderen Papier eine Umschrift und Interlinear Übersetzungen der mir verständlichen Wörter bei. Es sind da mehrere Buchstaben oder Ligaturen von solchen, die ich nicht habe identifizieren können. Unzweifelhaft gibt es

1. (e)z(e)[r]¹⁾ · ötszáz · tíze[n]öt · (e)szte[er]d[ö]ben · irták eszt
 tausend fünf-hundert fünf-zehn im Jahre schreiben dies
- László királyh[oz]²⁾ külv[et]et[et] irsz[ak]at[est]
 Ladislaus König-zu e Gesandten
 (accusativ)
2. bilaji b[er]l[ax]as ket[te]ő sz[te]nd[ö]j[ek]³⁾ ¶ walt[en]m
 zu zwei auf ein Jahr
- ton császár ·
 Kaiser
3. ket[te]őji sz[ak]l[el]e t[er]más irt[an]l[est] sz[el]d[ök]
 zwei Thomas
- császár ¶ t[el]n sz[a]z l[ö]val ·
 Kaiser mit hundert Pferden.

1) R kein Buchstabe, Fehler, wahrscheinlich im der Abschrift, für H.

2) Y est z̄, z̄; hier wahrscheinlich Fehler im Original für ß z̄.

3) ¶ f entschieden Fehler in der Abschrift für P a.

3) -i k Schreibfehler im Original für -ig?

Thomsen megfejtési kísérlete.

auch mehrere Schreibfehler, teils von der originalen Inschrift, teils von der Abschrift herrührend. Einige Wörter mögen vielleicht mir unbekannte Eigennamen sein. Sicher ist mir nur, dass die Inschrift im Jahre 1515 geschrieben ist, dass sie den gerade damals regierenden „König Ladislaus“ erwähnt, zu (nicht von) dem etwa der Schreiber und andere als Gesandte abgeschickt werden sollten (?), und dass endlich das Wort „Kaiser“ zweimal vorkommt. — Soweit Herr Professor Dr. Thomsen.“

Kérdem: ha valaki *ennyit idéz* egy hozzáírott magánlevélből, akkor ez azt jelenti-e, hogy az illető az idézett magánlevél eredetijét is mellékelte és elküldötte? Ha nem ezt jelenti, a mint hogy ezt épelméjű emberek közt nem is jelentheti, akkor volt-e joga Babingernek vagy Munkácsinak (az utóbbinak teljesen illetéktelenül) rajtam Thomsen eredeti levelét keresni?

Kérdem: ha Thomsen idézett levelében azt írja, hogy *külön lapon mellékeli* megfejtési és fordítási kísérletét, akkor szabad-e egy pillanatra is kétségbevonni azt, hogy Babinger hozzám csakugyan azt a megfejtési és fordítási kísérletet küldötte el, a melyet a mellékelt fénykép alapján nekem kellett helyesbítenem, kiegészítenem és befejeznem?

Kérdem: ha egy világhírű külföldi epigraphus félmunkáját e kitünőség kívánatára Babinger velem fejeztette be, nincs-e jogom nyilvánosan elszámolni arról, hogy mi a rovásírásos magyar nyelvelék zseniális felfedezőjének halhatatlan érdeme — és a magyar művelődéstörténet e nagyszerű emlékének meglepetészerű kibontakozásában mi lehet az én csekély szellemi tulajdonom?

Kérdem: ha Thomsen megfejtési kísérletének közlése alkalmával a megkérdezett szakember jogával éltem, kinél van helye a közlés egyetlen biztosítékának, az eredeti kéziratnak? Hogy Babinger visszakövetelhesse, Thomsen magánlevelének emlegetésével volt kénytelen hamiskodni. Viszont nekem elég volt igazolnom azt, hogy csak egy, eredetileg is nekem szánt, hozzám irányított levél-mellékletéről van szó, mely itt Magyarországon van hivatva Thomsen felfedezésére és az én szerény szerepemre is csalhatatlanul rávilágítani.

Kérdem végül: ha Babinger, a ki lekötelezettem volt és marad, a köteles hála helyett ország-világ előtt rútul meggyanusíthatott azzal, hogy Thomsen megfejtési kísérletét esetleg nem is híven közöltem, — akkor mi történnék most velem, ha a kényszerű közlés említett biztosítéka már nem volna birtokomban s a dán mester szíves engedelmével ki nem terithetném a közléssel tökéletesen egyező eredeti kéziratot, illetőleg ennek fényképészeti és czinkographiai úton készült és ide mellékelte hű másolatát?! . . .

Dr. Sebestyén Gyula.

A KARÁCSON.

— Első közlemény. —

Havat ad-e az Úr Isten szent karácson ünnepére vagy esőt? Fehér hólepel borítja-e a mezőket, hegyeket, utcákat, háztetőket vagy sár, pizok? Egyremegy. Kicsiny és nagy, egyesek és tömegek, egyaránt bizonyos öntudatlan szomjúsággal sietnek az év e legszebb és legszentebb estéjének örömei elé s mohó vágygyal keresi a fenyőfa illatos lombjai között még a legfáradtabb szív is a neki szánt aranydiót.

Egy nagyobb társaság volt együtt, atyafiak és jóbarátok. Az a kirívó ellentét, mely a hideg téli idő és a meleg családi kör között szemmel láthatólag mutatkozott, csak fokozta a lelkek harmóniáját.

Minden ragyogott, tündöklött, a tágas ebédlőben, de legjobban az ártatlan, vidám, gyermekszemek, melyek még nem ösmernek könnyet, bánatot.

Mielőtt a hatalmas karácsonfát, mely csak úgy roskadozott a reája halmozott teher alatt, meggyújtották volna, az apa bekiáltott a szomszédszobába:

— Imádkozzatok gyerekek, mert a Jézuska mindjárt jön... Mintha naiv, hívő, lelkükbe jó előre el akarta volna hinteni a vallás malasztját, a mi nélkül összeroskadna gyarló halandó voltunk az élet temérdek szenvedése alatt.

El-elnéztem e kedves jelenetet s mialatt azon tünődtem: hány oly szerencsétlen kóborol ma az utcán, kiknek egyik példányát örökszép *Christmas Carol*-jában *Dickens* örökítette meg, mert nekik a hit már szétszedve sem képes világítani? Közben szinte önkénytelenül tolakodott elém a kérdés: de voltaképen miért is hívják ez ünnepet karácsonnak? Mi neveztük el így vagy más hozta nekünk e szót ajándékba?

I.

Felütöttem a *Magyar Nyelv Szótárát*, hol a *karácson* szónál ezeket találjuk feljegyezve: „Krisztus Urunk születésének napja, melyet a keresztény világ deczember 25-én ünnepel, máskép *nagy-karácson*, különböztetésül a *kis-karácson*-tól, mely nyolczadnapra esik“.¹ Ez a mai *Újév*, melyen az egyház Jézus körülméltetésének emlékét üli.

Az mindenesetre tény, hogy e szó alatt a keresztény világ mindig a Megváltó születésének ünnepét értette. De eredetére nézve a Magyar Nyelv Szótára mindössze ezt mondja: „A latin *incarnatio*, *caruatio* szóból képezettnek látszik“.² Azaz a szerkesztők nyílt kérdésnek hagyják, bár maguk elárulják, hogy már ők is jövevénynek tekintették.

Azóta a magyar nyelv keresztény terminológiája körül nagy viták folytak az irodalomban. Ásbóth Oszkár³ és Volf György⁴ terelték e kérdésre a figyelmet, majd Pauler Gyula⁵ s főleg Melich János⁶ foglalkozott vele a legbehatóbban.

Vannak keresztény terminológiánkban oly szavak, melyek a magyarság régi pogány vallásából egyszerűen átvonódtak az új hit kifejezései közé, mint például: a bűn, imádni, hinni, vallás, Isten, vasárnap stb.

Aztán találkozunk *clasz*, illetőleg *latin-olasz* s német eredetű átvételekkel is.

De már Pauler kiemelte, hogy ha Volfnak igaza van is a magyar írás eredetére, hanem a magyarokat térítő papok, e névtelen apostolok, nemzetiségére nézve téved. Mert kereszténységünk a kiindulóponton semmi szín alatt sem lehetett olasz. A magyar nyelv keresztény terminológiája túlnyomóan szláv eredetű szavakkal van teli. mi annak a bizonyítéka, hogy első térítő papjaink csak szlávok lehettek. A szláv eredetű terminologia a maga egészében csakis a néppel foglal-

¹ III. k. 396. l.

² U. o.

³ A magyar nyelvbe került szláv szók átvételének helye és kora. Nyelvtudományi Közl. XXX. Szlávság a magyar keresztény terminológiában stb.

⁴ Kiktől tanult a magyar írni, olvasni? A régi magyar orthographia kulcsa. Budapest, 1885. Első keresztény térítőink, nyelvünk, írásunk és történetünk tanubizonyúsága szerint. Budapest, 1896. stb.

⁵ Budapesti Szemle LXXXVI. és a magyar nemzet tört. az Árpádházi királyok alatt. I—II. k. Budapest, 1899.

⁶ Szláv jövevényszavaink. Budapest I. k. I. r. 1903, I. k. 2. r. 1905.

kozó, a szószékről prédikáló, tanító szerzetesek, papok által terjedt el, e szavak terminus technikusok s szláv papság működése nélkül felvételük, elterjedésük, érthetetlen volna.¹

Bár Melich nagybecsű kutatásai után e kérdés lényegileg el van már döntve, de kereszt ny terminológiánkban még gyakran akadunk szavakra, melyeknek közelebbi eredetét nem ismerjük. Ilyen maga a *karácson* is. Pedig nyelvészeinket már sokat foglalkoztat a. Legelsőbbben *Miklosich*² figyelmét kötötte le, az ő nyomdokain *Ásbóth*³ és *Schuchardt*⁴ foglalkoztak vele, majd újabban és legbehatóbban *Melich*.⁵ De idáig csak a „szó átkerülése útja-módja“-ra derült némi fény, hanem maga a szó eredete mindezidáig nincs tisztázva. Melich egész nyiltan mondja: „az én fejtegetéseim sem viszik előbbre e fontos szó eredete kérdését“.

Az bizonyos, hogy a *karácson* név a magyar nyelv szókészletéből nem fejthető meg. Ezt már a Magyar Nyelv Szótárának a készítői is észrevették. Éppen ezért kutatnunk kell: vajjon másutt nincs-e meg e szó? Nem is kell messzire fáradnunk, megvan a románoknál (craciun alakban) és kívülök feltaláljuk egyes szláv töredékeknél is: a keleti tótoknál és a ruthéneknél: *kračun*, *kračun*, *kerečun*, *krečun* alakban. Az összes többi nyelvekben a *karácson* megjelölésére egész más szót találunk a szótárban: *Weihnachten* (német), *Christmas* (angol), *noël* (francia), *natale* (olasz) stb.

De a román nyelv alapján sem fejthető meg e szó. Világos dolog, hogy ide is csak átszármazott. Mivel pedig a magyar és román nyelvterületen kívül pusztán a szlávoknál fordul elő, ez a körülmény önként arra int bennünket, hogy e szót szláv jövevénynek tekintsük, a mint ezt különben az általános felfogás tartja is. De különös, hogy a szláv népeknél aránylag igen kis területen él s ott is csak mint népies kifejezés.

Előre kell bocsátanunk, hogy a szláv népek keresztény terminológiája nem egységes. Más a római katolikus szláv s más a görög keleti szláv terminologia. *Ásbóth*ot a magyar kereszténységre vonatkozó vizsgálataiban a szláv keresztény terminologia éppen e kettősége tévesztette meg, mit észre nem vett, bár kétségkívül vannak oly kifejezések is, melyek mindkét szertartású szlávoknál ugyanazok, szóval közösek.

A görög keleti egyház szláv terminológiájában a magyar *karácson* hivatalos neve: *roždestvo*, míg a latin szertartású szlávoknál a következő elnevezések használtak: 1. lengyeleknél: *narodzenie*, *god*; 2. cseheknél: *vánoce*; 3. a nyugati tótoknál: *vianoce*; 4. horvátoknál: *božić*.

De megjegyezzük, hogy újabban a hivatalos *roždestvo* mellett a bolgárban a *koleda*, a szerbeknél pedig a *božić* elnevezés is divatos.

Szóval a *karácson* szó, mint hivatalos terminus technicus a szlávoknál egyik részénél sincs meg. De az bizonyos, hogy a magyar nyelven kívül előfordul: a

¹ Budapesti Szemle LXXXVI. 158.

² V. ö. Christl. Term. 22., Lexicon palaeoslovenico-graecolatinum. Vindobonae. 1862–65., Denkschr XXIII. 186, XXVIII. 22.

³ Nyelvtudományi Közl. XVIII. 387., Nyelvőr XV. 169., 357., Archiv IX. 694

⁴ Nyelvőr XV. 299., XVIII. 393., Archiv IX. 526.

⁵ I. m. I. 2. r. 310–316. l.

románoknál, a tót nyelv keleti nyelvjárás egyes csoportjaiban (Nógrád vm. északi része, Gömör vm. stb.), aztán a ruthéneknél. A nagy-oroszban sem ismeretlen ugyan, de itt a „halál“ értelemben s ezenkívül téli napfordulatot is jelent. Más szláv nyelvben nem találjuk, bár *Miklosich* több művében, hanem forrás megnevezése nélkül állította, hogy a bolgárban is ismeretes e szó. De *Melich* azonnal hozzát teszi: „nincs azonban az a bolgár népnyelvi közlés, a melylyel ezt az állítást igazolni lehetne“, noha kétségbe nem vonja, sőt egész sereg bizonyítást hoz fel egy bolgár *kračun* esetleges meglételének valószínűsége mellett.

Meg kell jegyeznünk, hogy *Schuchardt* az oláh *craciun-*, *crăciun-t christ [i je] juniumból* magyarázza s a szláv alakokat erre az olábra vezeti vissza. De *Melich* is kételkedve fogadja e magyarázatot s legott megjegyzi: „Legvalószínűbb az oláh szó szláv eredete“. Majd folytatja: „A magyar *karácson*, *karácsony*, kétségkívül szláv eredetű: közelebről azonban nem tudjuk meghatározni eredetét. A gör. kel. szláv terminológiában a szó sohasem volt hivatalos kifejezés, a róm. kath. ban sem. Mint népi kifejezés azonban megvan a tótban, kisoroszban, nagy-oroszban, oláhban. Meglehetett a bolgárban is s lehetséges, hogy nyelvünkben olyan gör. kel. eredetű bolgár szó, a milyen a *kereszt* és a *szombat*“.¹

Tagadhatatlan ugyan, hogy nehéz biztos ösvényre találni ott, hol a tört utak már véget érnek. Mégis hogy a kutatás a jelen esetben fennakadt, az igazán föltűnő. Mert itt a helyes irány önként kínálkozott.

Az kétségtelen, hogy a *karácson* szó jövevény; sőt az is bizonyos, hogy közvetítői csakis a szlávok lehettek, mert hogy *Schuchardt* magyarázata figyelembe sem jöhet, az már az eddigiekből is kiviláglik. De a szláv eredetű szavak két-félék: 1., melyek szláv szavakból erednek s 2., a melyek tőszavukban nem szlávok, hanem csak szláv képzővel ellátva kerültek hozzánk. Tehát ennek a megállapítása után, hogy a *karácson* szláv jövevény, természetesen a szónak etimológiája lett volna kutatandó. Mert míg ez nincs felderítve, minden lépésünk kárba veszett fáradság. Miért mellőzte ezt a kutatás? Az igazán érthetetlen, bár ha fürkészszük az okot, a dolog nyitjára azonnal rájövünk.

Ha vizsgáljuk azokat a kísérleteket, melyek e szó eredetére nézve az irodalomban időről időre fölmerültek, legott szembetűnik, hogy mindannyi egy és ugyanazon alapon áll: mivel e szó nálunk terminus technicus, következőképp a szlávsnál is a keresztény terminológiában kellett helyt foglalnia. Mert egyébként, hogy is vehettük volna át? Hogy tehát e megfeythetetlennek látszó nehézség elől kitérjenek, egy szemre nézve tetszetős, de egyébként önkényes és hamis föltevésből indultak ki s annak alapján igyekeztek az átvétel helyét és az átadás idejét kibogozni. A dolog pedig annál kirívóbb, mert az a körülmény, hogy a *karácson* a szlávsnál csak mint népies kifejezés él s ott is kiveszőben vagy részben más értelemben s mert a legrégebb forrásokban is hiába keresünk nyomot, hogy e szó valaha is hivatalos terminus technicus lett volna a keresztény terminológiában a szlávsnál, annak úgy nyugati, mint keleti árnyalatánál, önmagában eléggé figyelmeztető jelenségnek tűnhetett föl. Mert azt állítani, hogy a kilenczedik század óta kiveszett a hivatalos gyakorlatból, igazán elméleti játék volna,

¹ I. m. 315. l.

melynek semmi pozitív alapja nincs. De egyébként tanulságos az eset, igazolásául annak a régi alapszabálynak, hogy sohasem szabad valamire nézve előzetesen véleményt alkotni. Mert hogy jelenleg a kutatás e téves felfogáson feneklett meg, azt a következőkben fogjuk igazolni.

II.

Mint említettük, a *karácson* szó a szlávsnál: *kračun-krečun* alakban van meg. De a ki csak némileg is járatos a szláv nyelvészetben, legott fölmeri, hogy e szó töve: *krak-krek-krok*. Igaz ugyan, hogy nem általánosan használatos, de a lengyelben s ruthéneknél még föltaláljuk a: *kpakz-kpokz* szót = lépés.

Mindenesetre azonnal fölmerül a kérdés: mi köze a lépéshez a karácsonnak?

Azt mondják ugyan, hogy ott, hol a történelem hallgat, legjobb vezető a nyelv. Tagadhatatlan is, hogy a homályfödte régi időkben a philologia igen jó útmutatónak bizonyult, bátran, merészen vezet előre. De néha vele is megesik, hogy vagy ösvényt téveszt vagy éppen egészen fennakad, a minthogy e jelen esetben is a mithológiát kell segítségül hívnunk, ha előbbre akarunk jutni, noha s éppen ez az érdekes, hogy maga *Melich* is körülötte járt, kutatásai alapján jelezvén, hogy *karčun* a nagyoroszban = *halál*, de ezen értelmén kívül = *téli napfordulat*, sőt megjegyzi, hogy „az orosz szóra van egy XII. századra visszavezethető adatunk, a hol az ó-orosz *korójun* nyilván a téli napfordulatot jelenti“.

Mert ugyan mi volt az?

A népek ős vallásának forrása a természet tüneményeinek örökké változó, érzelmeiket és gondolatokat fakasztó szemlélete volt. Az égbolt félelmes villáma megalázkodást, ragyogó, csöndes, kéksége bizalmat és reményt ébresztenek. De a világegyetemben sok egyéb is bámulatra és félelemre gerjeszti az embert, mint a lobogó láng, a háborgó tenger, süvöltő vihar, erdők rengetegei és üdítő-vizek. Ezekben önkéntelenül is isteni erőket, valóságos istenségeket vélt az ősember fölfedezhetni. Így támadt a sok istenség fogalma. A részletesből az általánosra, a végesről a végtelenre, áttérés csak idők kérdése. A képzelet a sokféle jelenségeket egyesíti, az elszórt erők egységes felfogása megteremti az egy Isten hitét.

A szlávoknál úgy fejlődött a vallás, mint a többi népeknél: a természet tüneményei, kivált azok, melyek érzékeikre zajukkal vagy fényükkel erősen hatottak, valamint azok, melyek romboló vagy áldásos voltaknál fogva az elemekkel küzdő embert sujtották, nagy bőséggel árasztották el, babonás alakot öltöttek.

Nem lesz talán érdektelen előrebocsátanunk, hogy a világ teremtését egy régi szláv ének így adja elő:

A világ teremtve nem volt még,
Se föld alatt, se fönn az ég;
Nem volt, csak kéklő tengerár,
S középütt benn egy kőris állt.
Három galamb szállt rá legott
S teremtésről tanácskozott:
„Szálljunk a tenger mélyire,

S finom homokkal térve meg,
Belőle sötétlő föld legyen;
Aranykavicsal bukva fel,
A mennynek boltján hintsük el;
Alkossunk égi fényeket:
Fehér holdat, ragyogó napot,
Hajnalpírt s számos csillagot“.

Hasonló ehhez :

Világ teremtése előtti időben, hej adj Isten!
 Mikor ég s föld volt még csak keletkezöben. hej, adja Isten!
 Kékellő tengernél egyéb még nem látszott, hej, adja Isten!
 Annak közepébe zöld jávorfa állott, hej, adja Isten!
 Három galamb szállt a jávor tetejére, hej, adja Isten!
 Tanácsot tartának, imígyen beszélve: hej, adja Isten!
 „Testvérek, világot hogyan teremthetnénk? hej, adja Isten!
 Talán a tengernek fenekére mennénk, hej, adja Isten!
 A csőrünkben onnan arany-fővenyt hoznánk; hej, adja Isten!
 Aranyos homokból világot alkotnánk; hej, adja Isten!
 Előbb szelid holdat sarló formájára, hej, adja Isten!
 A mely világítson sötét éjszakába, hej, adja Isten!
 Nappali világnak fénylő napot aztán, hej, adja Isten!
 S ezer kis csillagot az ég boltozatján, hej, adja Isten!
 Testvérek, merüjünk tenger fenekére, hej, adja Isten!
 Arany-fővenyt hozzon ki-ki a csőrébe, hej, adja Isten!“

De megjegyezzük, hogy már a pogány szlávok is hitték egy felsőbb lényben, kinek akarata irányítja az egész mindenséget, illetőleg az összes isteneket e legfelsőbb szellem leszármazóinak tekintették. Ezért nevezi valamennyi szláv nép az Istent egy és ugyanazon *Богъ* (Boh-Bog) néven.

A természet tüneményei, mint az istenség leszármazói közül a nap a legjelentékenyebb lévén, minthogy benne egyesül a világosság, a meleg és a termékenység, egy személyben, természetesen ő ragadta meg leghamarább és leginkább az őseMBER figyelmét.

A pogány szlávok vallása alapján szintén Nap-kultusz volt. *Солнце* — *Сунце*-nek (szolncze — szuncze) stb. hívták és ma is így nevezi valamennyi szláv a napot. De egyes sajtáságai, tulajdonságai megjelölésére, külön szavakat hoztak divatba. Így lett: Szvarog = a tűz, melegség istene, Dazsboh = a mindent adó, mindent megtermékenyítő isten. Ilyen volt *Крокъ-кракъ* is, a természet megújhdásának istene.

Deczember vége felé van a téli napfordulat. Ez a természet megújhdásának kezdete. A nap mélyre süllyedt korongja az égbolton lassan emelkedni, az idő világos része pedig hosszabbodni kezd, a sugarak mindjobban melegítenek, enged a hideg, a hó tünedezik, a természet föléledni kezd. E változás deczember 21-ikével indul meg, azaz a nap ekkor egy lépést előre tesz: *Кракъ-Крокъ-чинить*. *Кракъ-крокъ-чинъ* = az előrelépés állapota, ténye, maga az előlépés, a mi egyre megy, ha a *крачатъ крочить* = lépni ige tövét a szláv *онъ, унъ* képzővel kötjük össze. Természetesen az emberek nagy örömmel várták e pillanatot és hódoló tisztelettel köszöntötték az előlépő napot, mely hosszú pihenés után újra rájuk mosolygott, megváltotta őket a hosszú tél zordonságától. A természet ezen ujjaszületését jelentette a rómaiaknál a „*dies natalis invicti solis*“. Ugyanezt a pogány szlávoknál a *karácson*.

Ez örömmünnepe alkalmából a nép nagy ünnepségeket rendezett s mivel több napig eltartott, míg az égen járó nap ívei észrevehetőleg megnagyobbodtak, így a nap megújhdásának ünneplése is hosszabb időt vett igénybe. Ezen ünnepségeket a szlávok *koledá*-nak hívták, *колдовать* (koldovaty) = áldozatot hozni, vará-

zsolni, bővölni, igézni, колдованіе (koldovanie) = varázsolás, bővölés, igézés, колдоваць (koldovacz) = áldozatot bemutató, колдовка (koldovka) = varázsnő, boszorkány, колдовница (koldovnicza) = áldozati hely.

Az újjászülető napnak a jelképe az élő tűz, kedves állata pedig a fehér ló volt, azt képzelvén a pogány szlávok, hogy decz. 21-én a Nap fehér lovon indul útra s száguld tova az égbolton.

Érdekes megjegyeznünk, hogy ennek az élő tűznek emléke karácson éjjelén ma is dívik a Kárpátokban, sőt a ruthének egyik árnyalata, a hegyvidéken lakó huczul pásztor-népnek akkor is, mikor a havasra megérkezik, első dolga élő tüzet gyújtani. E célra egy darab fának az egyik, behasított, végébe taplót illesztenek, ezt egy másik fához dörzsölik s így élesztenek tüzet a pásztoroknyhóban. Ennek a tűznek mindaddig, míg a nyáját megint le nem terelik, szüntelen égni kell, mert ha kialszik, azt rossz jelnek tartják. Az így élesztett tűz hamuján pedig keresztülhajtják a marhát, hogy a gonoszok hatalma és minden ártó bűbáj ellen védve legyen, mely célból egyes szebb állatoknak a nyakára és farkára piros pántlikát is kötnek.

Karácson estéjén különben mindenütt tüzet gyújtanak s néhol egész vizeskeresztig égni hagyják. Másutt a Felvidéken a gazda már napnyugta után alomszalmát visz a szobába és beteríti vele a padlót, továbbá egy köteg szénát és egy kéve rozstot, a mit kalászaival fölfelé a lóczára állít a képekkel teleagatott fal szögletébe, míg a szénát néhány gerezd fokhagymával keverve, betegségek elleni oltalmul az abrosz alá teríti. Ennek a szalmának a neve: *Did* = öreg s a telet jelképezi. Harmadnapra a ház előtt elégetik.

Lengyelországban pedig hajdan általános szokás volt karácson napján a templomba lóháton menni. E szokás némely vidéken ma is él, főleg pedig a lasoviakoknál, nevezetesen Stale és Mokrzyszów falvakban, melyek közül az előbbi mintegy háromnegyed mérföldnyire van a tarnobrzezi templomtól, a másik pedig fél mérföldnyire

Jóval karácson előtt, már néhány héttel előbb, jobban ápolják és táplálják a lovakat, hogy szégyent ne valljanak velük. Karácson reggelén aztán lóra ülnek a férfiak és a Mokrzyszów felé vivő út mellett álló szentkép előtt gyülekeznek. A mint a falu legidősebbje közéjük ért, megindul a körülbelül kétszáz lovasból álló csapat s nyereg nélkül üget.

Az útmutatónál ugyanakkora csapat vár rájuk.

— Dicsértessék a Jézus Krisztus! — köszöntik őket.

— Mindörökké Amen! — felelnek ezek.

Erre mind a két csapat egyesül s így mennek Tarnobrzegbe. Eleinte csak ügetnek, de nemsokára fölhangzik innen is, onnan is a jelszó:

— Jól megüljétek a lovat, legények!

Erre eszeveszett vágatás kezdődik. Senki sem kíméli a lovat, mert e fél-mérföldnyi úton mindegyik meg akarja mutatni, kinek vannak jobb lovai s ki a legjobb lovas?

Ez a verseny valósággal életre-halálra szól. A ki a lóról leesik, a mi nem egyszer megtörténik, azt ráadásul még jól ki is nevetik.

Isteni tisztelet után hazafelé való menetközben hasonló futtatás következik,

hanem ekkor a lóról lebukni már nem oly nagy szégyen, mint odamenet. De a lovaglás célja korántsem pusztán az, hogy kitűnjék: kinek van jobb lova s ki a jobb lovas?

Ugyane szokást Poroszország lengyel lakóinál is föltaláljuk, de azon különbséggel, hogy ott a pap a lovakat meg is áldja.

Maguk az ünnepek különféle énekekből, tánczokból, játékokból és főleg varázslatokból állottak. Természetesen mindez az élő tűz körül történt.

Az énekeket ma *Koleda-Kolendá*-nak hívják s karácsonkor a kunyhóban és nemesi udvarházakban, sőt a palotákban is, végig a szlávságnál, egyaránt mindenütt meleg szeretettel ápolják. De téves a szónak a latin *Calendae*-ből való származtatása. Eredetére már fennebb rámutattunk s itt csak azt akarjuk még hangsúlyozva kiemelni, hogy a ki csak felületesen is vizsgálja ez énekeket, legott észreveszi bennök az ősi mythikus keretet, mely utóbb mind több s több keresztény elemmel bővült, míg egynéhánya még most is a természet lenyűgözött erőinek felszabadulását zengi, örvendezvén a téli dermedtségből föléledő s a földre meleget és fényt árasztó Krak megújhdásának.

Ennek az emléke a *kolo*, melyet a fiatalság feldíszítve és énekelve, egymást kézen fogva járt a lobogó lángok körül.

Azokból a bethlehemi játékokból is, melyeket itt ott a Felvidéken a régen közkedvelt jaslieskárók elvéve ma is előadnak, világosan kirí még a Krak-ünnep, a főszemélyek voltaképen a télnek és az ébredő Kraknak a megszemélyesítői, sőt érdekes, hogy e játékokban a tél megszemélyesítője mindenütt a *Kuba* nevet viseli.

De a milyen csodálatos volt a pogány ember szemében a Napnak megújhdása, éppen olyan titokzatos sejtelmeket fűzött hozzá. Főleg ezekből maradt fenn sok.

Mert bármilyen mélyreható is volt az az átalakulás, melyet a kereszténység e kebelébe tért egyes népek lelkületében okozott, azért a pogányságot teljesen kiirtani képtelen volt. De ezt nem is lehetett megteennie, mert ha ököllel rontott volna neki a pogány világnak, soha célta nem ér; szokásokkal, hagyományokkal való erőszakos szakítás semmiféle eredményhez nem vezet; csak lassú, folytonos átalakulás, fejlődés biztosította a sikert a kereszténység terjesztése terén is. A hittérítőknek dolgát éppen az könnyítette meg, hogy a pogánysággal szemben figyelmet tanusítottak, nem rontottak, de simultak, azonosítottak, mert csak így férközhettek hozzá a nép lelkéhez, mely természetszerűleg idegenkedik minden újítástól s csak lassan, idők múltán szokik hozzá a változáshoz. A mily ügyesen s mély jelentőséggel tette az egyház a pogány karácson napjára a Megváltó születése napját, nem csupán a természet, de minden élet forrásának titokzatos megújhdását, éppen így oltotta be a pogányság fájába a többi ünnepeket is, illetőleg egyszerűen behelyesítette azokat a Nap-kultusz keretébe. Az idő lassankint elmosta a pogány hitet és az apostolok buzgólkodása mindjobban kitöltötte a kereteket keresztény felfogással, már a hol mennyire. Mert bizony, oly helyeken, hol a természet az élethatások kijelölésében szükmarkú volt, az állami intézmények és a művelődési áramlatok nem igen érintették a népet, e körülményekből önként következik, hogy kevésbbé.

A sokféle sorsvetés közül említjük a következőket:

A cseheknél kettévágnak egy almát s ha magjai csillag alakjában állnak, az hosszú és boldog életet, míg a keresztalak halált jelent.

A ruthéneknél, főleg pedig a huczoloknál, egy tálat megtöltenek hamuval s azon széles és mély barázdák vannak. Ettől jobbra, balra, két szilánkot tűznek a lamuba, melyek egyike a papot, másika a kántort jelzi. Továbbá minden jelenlévőért egy-egy szilánkot tűznek a barázda egyik szélére, a mely a sírgödröt jelenti. E szálkákat azután meggyújtják s arra vigyáznak, hová esik az elszenesedett pálczikák hamuja. Ha a barázdába, akkor az illető, a kié a pálczika, a következő újévig meghal, ha oldalvást, akkor életben marad.

Néhol a sütökemenczébe is be-benéznek ez éjjel, hogy annak sötét bel-sejében a jövendőt megpillantsák. Ha tüzet vélnek benne látni, az tűzvészt, ha holttest alakja rémlik eléjük, ez a házbeliek valamelyikének halálát jelenti.

A leányok, kik fölötte kíváncsiak arra, hogy mikor és kihez mennek férjhez, kimennek a kertbe s ott addig ráznak egy fát, a míg kutyaugatást nem hallanak. A honnan az ugatás hallatszik, arrafelé lakik a jövendőbeliük. Vagy megkopogtatják a tyúkólat s ha onnan a kakas szólal meg, özvegyet, ha ellenben a tyúkok, legényembert kapnak férjül. De mindenképen férjhez megy a leány, ha a sertésólhoz lopózik ki s annak falát háromszor megkopogtatva a sertés fölriad és rőfög.

Néhol a szobában könnyen levonható czipőt vagy papucsot dobnak a fejük mögé s ha a czipő vagy papucs orra az ajtó felé áll, a következő évben férjhez mennek.

Másutt meg kisietnek a patakhöz s a kezükkel egészen a víz fenekéig lenyúlkálnak. A lengyel leányok azt tartják, hogy a ki ilyenkor véletlenül egy darab bőrt halász ki, annak az ura varga, a ki szeget, azé kovács, a ki egy darab fát, azé asztalos, a ki egy marék földet, azé parasztgazda lesz, különben jól teszi mindenki, ha a vacsora után kimegy a szabadba s az erdők és hegyek felé lehel, mert megóvja magát a torokfájástól, stb.

Érdekes megjegyeznünk, hogy a magyar ember is ezt tartja: karácsontól vizkeresztig való éjszakákon, a mit álmodunk, jegyezzük meg. Ez a tizenkét nap az év tizenkét hónapját jelenti és a milyen sorrendben és a mit álmodtunk, sorban be fog teljesülni.

De jellemző az is, hogy a magyar ember már karácson böjtjében az asztal alá tesz egy lefordított bögrét, ennek tetejére egy csomó szénát s azt ott kell hagyni az ünnepek elmúltáig, a mikor a gazda az egész holmit kiveszi, de nem égeti el, hanem a szénát elosztja a tehéneknek, a bögrébe belefeji a tejet, mert ha ezt teszi, mindig lesz a jószágnak mit enni és elegendő tejet ad.

Ugyancsak a magyar ember karácson előestéjén egy egész kenyeret tesz az asztalra, de hozzá nem szabad érni újév napjáig és ha csak akkor kezdik meg, egész évben elegendő kenyér lesz a háznál.

Néhol a háziasszony az asztalra zabot önt, azt veres szalaggal átköti, mellé szénát tesz s annyi vereshagymát, a hány tagú a család; majd az istállóba megy, marháival sőt nyalat. Ha méhei vannak, minden kasba annyiszor fúj bele, a hány rajt abból a jövő nyáron nyerni óhajt.

Szokás az is, hogy karácson estéjén a gazdasszony a szoba földjére szalmát hint s ráül, hogy kotlós tyúkjai majd jól keltsék ki a tojást.

Másutt meg szabály, hogy karácson estéjén az asztalon maradt morzsát nem szabad kiszórni, sem ahhoz hozzányúlni, az asztalkendőben hagyva el kell tenni és csak nyolcz nap elteltével szabad elővenni és olyan helyre kell tenni, hol senki hozzá nem férhet. Ha aztán évközben valami baja esik a jószágnak, csak egy keveset ezzel a morzsával meg kell füstölni s az állat meggyógyul. De ha a jószág karácson és újév között betegszik meg, a mult évi morzsával kell megfüstölni, mert az új morzsa gyógyító hatása csak karácson után a nyolczadik nap, azaz újévvel veszi kezdetét, stb.

Kétséggkívül mindez pogány emlék s az ébredő mindent megtermékenyítő szláv *Krak*-isten kultuszából örököltük.

Világos ebből, hogy a *karácson* szó nem csupán szláv közvetítés, hanem etimologiailag is szláv.

De megjegyezzük, hogy ősi jelentésében csak az oroszoknál él még, hol arácson alatt ma is a téli napfordulatot értik, hanem minden vonatkozás nélkül a pogányságra. Mint egyebütt a szlávoknál, *Krak*-nak emlékét a kereszténység itt is már régen kiirtotta a néptudatból.

Dr. Beszkid Miklós.

CZIGÁNYTÖRTÉNETI ADATOK.

Az utolsó években a cigánykérdés ismét aktuális lett s ez nekem alkalmat ad arra, hogy történetüket megvilágító néhány újabb adatot közöljek.

Téves az a régiebb Fessler-féle nézet (*Geschichte*, IV. 1003), melyet a Pallas-Lexikon is vall, hogy e nép 1417-ben került először hazánkba. Már a XIV. században említik az okiratok a Zigan nevű családokat, utóbb községeket. Részletesebben olvashatni erről a Századokban: XXVIII. 1894. 826, és Zemplén vármegye monográfiájában 347. l., a hol pl. fel van említve Egyházas-Czigány község neve 1377-ből. Csánkinál (Magyarország tört. földr.) még a következő Czigány nevű községekre akadtam:

Szaboles vármegyében 1329-ből (I. 512).

Zemplén vármegyében 1381-ből (I. 345).

Közép-Szolnok 1409-ből (I. 554. és 566).

Mindez bizonyítja, hogy a XIV. században mindenfelé sok cigány volt már hazánkban és hogy 1417-ben csakis a legnépesebb raj bevonulását, mint feltünőbb dolgot jegyezte fel a krónikás, mit a régiebb kisebb csapatok felbukkanásánál szóra érdemesnek nem talált.

1417-ben valóságos kis népvándorlás volt az az invázió, mely egész Európát előntötte s melyről mindenütt megemlékeznek a krónikák. Így pl. azt olvasom a Staindel Johann-féle *Cronicon generale*-ben 1508-ból (Oefelius: *Rer. Boiear. Scriptores*, 1763. I. 531): „Anno 1423 Gens quaequam Ciganorum in *Bavaria* vaga exulebat“. E nép történetének egyik ismert alapforrása, a Pott-féle: „*Die Zigeuner in Europa*. Halle, 1844“, ma már igen hiányosnak mondható.

Soraim főczélja Aventinusnak egy 1339-ből származó értékes adatáról beszámolni, mely tudtommal eddigelé a magyarországi cigányokra vonatkozó legrégebb, nálunk még ismeretlen krónika-adat. [(Annales Boiorum. Lib. VII. vége felé, lásd: Philippus Camerarius: Operae Horarum subcisivarum, 1644. Francofurti I. 96.), a mely határozottan bizonyítja, hogy jóval 1417 előtt, t. i. 1339-ben már határtalan tolvajságukról jól ismert vendégei voltak hazánknak és Törökországnak a cigányok: „(Anno 1339) furacissimus illud genus hominum . . . quae in Confinio imperii Turcarum atque Ungariae habitant . . . (et quos) *Ziganos* appellamus“.]

Egy bandának a török-magyar határon való tanyázása egyértelmű a két országnak szünetnélküli bebarangolásával.

Bolyki Miklós azt írja a Vadászlapban (1909 XXX. 4. l.), hogy Zsigmond király a Gellérthegy aljába cigányokat telepít és hogy Mátyás király sok cigányt sorozott be a fekete seregbe s főleg soraikból toborozta híres pattantyúsait, tüzeireit. (Bonfini.)

1536-ban pedig a fogarasi havasokon vas sulymokat (horgonyalakú háromvégű vasszögeket, melyekbe a vad belelép) rakott ki a gaznép a szarvasok megfogása czéljából, miből nagy nyomozás és cigányüldözés lett. Bolyki Miklós ez adatai forrásául (Vadászlap, 1906. XXVII. 288. „M. T. A.: M. Tört. Q. 598.“ jelöli meg. A M. Tud. Akadémia levéltárosa azonban tagadja ily rövidítések és osztályok létezését. E különös tényállás felderítésére felkérem Bolyki M. urat, sziveskedjék forrásainak hitelességét igazolni.

A Bruckenthal-könyvtárban (X. H. b.) őrzik gr. Kemény József egy kéziratát (vagy a másolatát) ily czímmel: Index historicus, diplomaticus, antiquarius, (évszám és hely nélkül), mely igen sok művelődéstörténelmi tárgy irodalmának lexiconszerű gyűjteményét tartalmazza. Ebben „Zingari“ czímszó alatt a cigánykérdés következő forrásai említvők:

a) Zingari Cibinienses anno 1487: Eder in Felmer p. 202.

b) 1474: Engel, Geschichte der Moldau p. 138. — Tudom. Gyűjtemény 1829. II. 58., mely arról tanuskodik, hogy a cigányok régóta zenészek már.

c) Zingari quinam, vide Battyáni Leg. Eccles I. p. 499.

d) Zingarorum cuprifabrorum quas Compagnias officentium, Taxa annua Camerae soluta fuit 123. Rf. 6. 1719. fuere ante hunc annum plures ejusmodi Zingarorum Companiae, sed grassante in Transsilvania, postea partim semet dissiparunt, partim vers in Hungariam migrarunt. Ibidem.

e) Zingarorum Compagniae, quae 1719. ob pestem ad Hungariam se receperunt, anno 1720 iterum in Transsilvaniam redierunt, et solverunt titulo restantis de 1719 Taxae 125 fluos, et taliter universae in Transs. Zingarorum Cuprifabrorum Compagniae solverunt titulo Taxae pro 1720, 250. Rfloreos 44, 1720.

f) 1722: Taxa 4. Compagniorum Zingarorum effecit 250 fl. 18. 1722.

g) 1724: Habuit Ppissa Apafiniana Companiam Zingarorum in Dominio Balasfalvensi, quibus Vajvoda a. 1724. praefectus erat. hab. Copiam Collationarium super hoc Vajvodatu.

h) Censu Zingarorum Cuprifabrorum sub Michaele Apafi eisdem impositus effecit 300 fl. hung. seu 25 Rfn.

i) 1730: Fuerunt in Transsilv. 13. Compagniae Zingarorum Aurilotorum, qui quotannis 468. pisetas Auri eluti administrare tenebantur. 859, 1730.

j) 1701: Taxa Zingarorum Aerario Caali soluta effecit 225 fl. hung.

k) Vide Marienburg Geogr. I. p. 362. in Nota. Notabi Platona XII. p. 416, ubi opinio de origine Zingarorum edidit Grellnam opus de Zingaris.

l) De Zingaris multa data antiqua proferuntur in Tud. Gyűjt. 1829, 1. p. 58.

m) De Zingaris plura notata digna habentur in Eder Zengéje.

n) Taxa Cameralis Zingarorum (Harrasch dicta) usquead 1726. effererat annuos 250 flnos. Anno vero 1736 familiarum numero ad 310. accrescente et ipsa Taxa ad 596 fl. accrevit, et medis Decreti Aulici sub 29. Dec. 1736. emanati Collectio, et Incassatio hujus Taxae accordita fuit Decimarum Inspectori Hatmansdorfer (Hatfaludi) ea lege, ut e Taxa Singulae familiae 18. xferi ipsi in remunerationem cedant. 51, 1737.

o) 1496: Uladislai Regis Privilegiales pro Zingaris vide Pray. Annal. 10. p. 273.

p) De Zingarorum origine vide Grisellini Barat 1. p. 197 usque 212.

q) 1693: S. S. et OO. petunt et Contributio Zingarorum applacidetur pro mensa Gubernatoris. Szász Silloge 364.

r) De Zingaris vide Volf „Beschreibung des Fürstenthums Moldau“ II. p. 25, 26. et:

Gebhard: Gesch. d. Moldau p. 111.

s) De Zingaris vide: Sammlung von Erleuterungsschriften und Zusätzen zur allgemeinen Welthistorie, von S. v. Baumgarten, Halle 1750. III. p. 40. in 4°.

sz) De primis in Moldavia et Transsilvania Zingaris, vide Guthrie et Gray. Tom. 52. p. 46. in not.

t) De Zingaris Hungariae vide Guthrie et Gray, Tom. 52. p. 347 in nota. Tom. 54, 779. in nota. (és) Tom. 54. p. 47. Tom 57. p. 114.

Eorum origo Tom. 55. p. 45. Tom. 57. 111, 112.

In Dalmatia LVII. 778.

In Transsilvania LVII. 47.

In Valachia LVI. 500.

Habent suos Vajvodas LVI. 48.

ty) 1798: Komárom. 8. A *Tzigány* Nemzetnek igaz eredette, Nyelve és Története. Irta Eneszei György.

u) 1798: Pest. 8. *Tzigányok* végső veszedelmének Historiája versekben (agit forte de Clade ad Nagy Ida).

v) Prodiit etiam liber impressus, cui titulus: A magyar *Czigányok* Dolgaik, írta versekben Kecskeméti, sed annuset locus desideratur, vide Sándor István: Magyar Könyvesház p. 236.

w) A Czigány nyelvnek tulajdonságai több más nyelvekéhez képest. Irta Smodies János, habetur in Tudománytár. T. IX. a pag 47 usque 39.

x) Czigányokról. Tud. Gyűjt. 1829. VIII. 27. et Bárdosi Supplem. ad Annal. Scep. p. 292.

x) De Origine et progressu Zingarorum in Transsilv. vide Illga (?) Ort. et Prag. p. 3, 4.

y) Hist. Zingarorum. Tud. Gyűjt. 1830. VI. 77—96. De eorum lingua v. Tudománytár 1836. IX. 46—39.

z) De Zingarorum avita patria vide Pesti Hirlap 1843. 31. aug. Nro 278. p. 590. sub Articulo: Fővárosi ujdonságok.

zz) 1557: De clade Zingarorum ad N. Ida, Cottu Abaujvár, vide Ungr. Magaz. 1. p. 256.

Végül közvetlenségüknél fogva érdekesnek találok Brassó város Számadókönyveit (Quellen z. Gesch. d. Stadt Kronstadt. Brassó, 1886), melyekből megtudjuk, hogy a XVI. század elején s azután is a cigányokból kerültek ki a kutyapeczérek, kik évenként nagy csomó kóbor ebet verdestek agyon a városi tanács parancsára. A hóhérokat s a kínvallatás borzalmas embergyötrőit is közülök válogatták. Ők vesszőzték meg és akasztották fel a tolvajokat stb.

Nevezetes, hogy már akkor is egyiptomiaknak tartották őket. Íme a fenti forrás néhány hiteles adata:

1504. évben a Töresvár mellett tanyázó cigányoktól: „percepimus a Czyganis flor. $\frac{1}{2}$ “ (I. 85. lap.)

1508: „De censu Czyganorum flor. 2. asp. 23“ (I. 124.)

1508: „ . . . dem Czeganen wayda“ (I. 187.)

1520: Item Cziganis bibales pro incineratione illius maleficae puellae (I. 262—3.) Itt egy gyújtogató lányt égettek meg mint boszorkányt.

1520: „Cziganis . . . mulierem tormentare . . . furem suspendere“ (I. 264.)

1522: Cziganis, qui suspenderant duos fures Valachos. (I. 453.)

1532: „Egiptiis! pro mactatione ac educatione 32. canum — asp. $33\frac{1}{2}$ “ (II. 274.)

1532: Egiptiis pro mactatione 30. canum. (II. 274.)

1532: „Egiptiis quendam insignem furem penes castrum Therez suspendendum merces asp. 12.“ (II. 274.)

1535: „Egiptiis, quod 63. canes mactaverunt flor. 1. asp. 13.“ (II. 429.)

1536: „Egiptii duos fures suspenderunt asp. 24.“ Item pro aceto et candelis per totam noctem dum iidem Egiptii tormentis affecti sunt asp. $6\frac{1}{2}$ “ (II. 458.)

1536: „Quod Egiptii 50. canes occiderunt, flor. 1.“ (II. 460.)

Czigányhóhérok szerepelnek a következő kriminális históriában is:

1541: „Inhabitatores de Zenth Peter 3. fures in Alpibus occidissent, capitibus eorum amputatis ac in civitatem huc introductis dedi bibale fl 2. Lictores eadem capita in patibulum (bitófa) suspenderunt . . .“ (III. 94.)

1545: „Servatio Gyere, quod Nic. Palussy et 1. digitum e manu resecurit fl. 3. Joanni Hesz, qui eundem ligavit, fl 3.“ (III. 287.) Gyógyítás volt ez vagy büntetés?

1541: „Quod Egiptii 47. canes mactaverunt, asp. 47.“ (III. 98.)

1542: Solvi Egiptiis, quod 24. canes occiderunt et ex civitate extraxerunt, asp. 24. (III. 164.)

1542: Pro 1. oct. aceti . . . dum 1. fnr pro fatenda veritate torqueri debebat . . .“ (III. 164.)

- 1538: Salarium Egiptio, qui fures suspendit . . .“ (III. 56.)
 1549: Egiptiis, qui 1. Valachum suspenderunt, dedi asp. 12. (III. 512.)
 1550: „Quod Egiptium 1. suspenderunt ipsi Egiptii asp. 12.“ Itt czigányok czigányt akasztottak. (III. 542.)
 1550: „Quod Egiptii lictores sículos 2. malefactores in verua suffixerunt fl. 1.“ (III. 542.) (Karóba húzták.)
 1550: „Quod Egiptii 1. furem suspenderunt et alium hominem virgis ceciderunt asp. 28.“ (III. 556.)
 1550: Egiptiis, quod 1. Egiptium et 1. Egiptiam ex possessione Tattrang virgis caesos expulerunt, bib. asp. 4.“ (III. 486.) Szalay Béla.

NÉPHIT ÉS NÉPSZOKÁSOK.

A medve és az ikrek.

Bán Aladár dr. a medvetiszteletről szóló cikkében felhívja a figyelmet arra, hogy a vogulok és lappok szerint a medvét csak két testvér ölheti meg. Egy lapp mesét is közöl, a mely a hitnek népies magyarázatát adja és végül megjegyzi, hogy „e hitnek mélyebb oka lehet“.¹ Megpróbálom ezt a mélyebb okot megvilágítani. A lappok szerint a medve „nyolcz embertől nem fél, ámde két testvértől megijed“.² A medvében kilencz ember ere, e meg egy ember esze lakozik. Ezért nem fél az emberektől akkor sem, ha sokan akarják megtámadni, de két testvértől megijed, mert „a testvér a maga életét nem tartja többre, mint testvére életét“.³ Hogy ez a naiv megokolás csak utólag fűződhetett a babonához, azt nem kell külön igazolni. Primitívebb, eredetibb a vogul verzió, mert ebből azt is megtudjuk, hogy miféle két testvérről van szó. A Kúszengfalvi Állatöreg éneke szerint ugyanis a medve halála úgy történt, hogy „Egyidőben született két fiatal férfi, léczfából készült ijjal, nyíllal lövő két fiatal férfi, meglötte őt“.⁴ Tehát voltaképpen nem akármilyen két testvérről, hanem egyidőben született testvérekről vagyis ikrekről van szó. A kezdetleges ember szemében minden rendkívüli jelenség egyszerűs mind természetfeletti, bűbajos eredetű. A rendestől eltérő módon tehát például foggal,⁵ burokban,⁶ vagy másodmagával született gyermeket⁷ világszerte a

¹ *Bán Aladár*: Medvetisztelelet a finnugor népeknél, különösen a lappoknál. *Ethnographia*. 1913. 217, 218.

² *Halász Ignác*: Svéd-Lapp Nyelv. V. Népköltési Gyűjtemény. 1893. 268.

³ *E Demant*: Das Buch des Lappen Johan Turí. 1912. 126.

⁴ *Munkácsi Bernát*: Vogul Népköltési Gyűjtemény. III. Medveénekek. 1893. 132.

⁵ *M. H. Kingsley*: West African Studies, 1901. 125. *Hamberger*: Nachtrag zu den Religiösen Ueberlieferungen und Gebräuchen der Landschaft Mkulwe. *Anthropos*. 1910. 803. *Drechsler*: Sitte, Brauch und Volksglaube in Schlesien. 1903. I. 318, 319. *Kühnau*: Schlesische Sagen. I. 1910. 168, 170. *Versényi*: Adalékok a gyermekről való magyar néphithez. *Ethnographia*. V. 1894. 111. *Istvánffy*: Ethnogr. VI. 364. *Vécsey*: Néprajzi adatok Tisza-Roff vidékéről. *Ethnogr.* VIII. 449. *Varga*: A babonák könyve. 1877. 71. A foggal született táltoshoz v. ö. a kelta néphitet. Ha egy gyermek foggal születik, bárd lesz belőle. *A Goodrich-Freer*: More Folklore from the Hebrides. *Folk-Lore*. 1902. XIII. 32.

⁶ Lásd *Róheim*: A varázserő fogalmának eredete. 1914. 95., 96.

⁷ Lásd U. a.: u. o. 156—158., 172., 250.

rendesnél kiválóbb, nagyobb varázserővel rendelkező embernek tartják. Általános indokolásnak ennyi is elég volna. Érdekes azonban, hogy az ikrek különböző népeknél egy-egy állatfajjal szorosabb mithikus kapcsolatba kerülnek.

Például Nyugat-Afrikában a fő törzsnél az ikrek „totem”-jei kétfajta majom. (Meerkatze és Husarenaffe.) Az előbbit az ikreknek nem szabad megölni, sem megenni. Az utóbbit megölhetik, de meg nem ehetik.¹ Az ikrek, ha alusznak, majmokká változva dézsmálják meg a kukoriczát. Ha egy ilyen majmot megölnek, a megfelelő iker is meghal. Szüleik mindig ültetnek külön egy kevés kukoriczát, az ikreknek, hogyha majmokká változnak, legyen mit enniük. Ha az egyik iker meghal, kimennek egy edénnyel az erdőbe, ott keresnek egy majmot és azt kiáltják feléje: „Iker! gyere haza”. Azzal lezárják az edényt, mintha a majom benne volna, hazaviszik és a házban kultuszban részesítik.² Az ewék egyik törzse a hó, „majmok gyermekei”-nek hívja az ikreket és sem ők, sem szüleik nem ehetnek annak a majomfajtának húsából, a melylyel rokonságban állanak és ha látják, hogy egy vadász ilyen majmot öl, megverik.³ Kelet-Afrikában a bambarák szerint az ikreket a skorpió nem bántja, sőt parancsukra bárkit megharap.⁴ Mexikóban az ikreket kígyóknak hívják és azt hiszik, hogy a mérges kígyó marását meggyógyítják.⁵

De közelebbi példát is találunk. Az *Aarne*-féle 303. mesetípusra ezélezok, a melyet *Hartland* olyan mesterien feldolgozott.⁶ A legtöbb változatban a mese hősei ikrek, a kiket anyjuk az által szült, hogy a halak királyának húsából evett.⁷ A fiúkkal egy eredetű kutyák, lovak és fák rendszeren bűvös kapcsolatban állanak a mesehősök életével. *Hartland* éles szemét is elkerülte az a körülmény, hogy itt voltaképpen a halak királyának emberré vált utódairól van szó, a kik bűvös erejüket csodás születésüknek köszönhetik.⁸ A sejthető indogermán őshit, a melyből ez a vonás a mesébe került, az északnyugat-amerikai indiánok hitéhez lehetett hasonló. Egy awikyenoq mesében a kultúrhérosz meg akarja teremteni a lazacot. Odamegy a sirokhoz és kérdi: „Nincsenek itt ikrek eltemetve?” Az egyik sírból megszólal egy hang: „Én azelőtt lazac voltam”. A sirt kinyitja, a benne talált asszonyt életre kelti. Az asszony úszkál a folyókban és a hová csak úszik, mindenütt lazacok támadnak. A heros azonban elszólja magát, megsérti a lazacokat,

¹ *Wolf*: Totemismus, soziale Gliederung und Rechtspflege bei einigen Stämmen Togos. Anthropos. 1911. 457.

² *Wolf*: U. o. 458. V. ö. *Baudin*: Le Fetichisme ou la religion des Negres de la Guinée. Missions Catholiques. 1884. 250. id. *Frazer*: Golden Bough. The Magic Art. 1911. 265.

³ *J. Spieth*: Die Ewe-Stämme. 1906. 204, 206. V. ö. *U. a.*: Die Religion der Eweer in Süd-Togo. 1911. 217.

⁴ *Henry*: Les Bambara. 1910. 98.

⁵ *F. Starr*: Notes upon the Ethnography of Southern Mexico. 1902. 22.

⁶ *Hartland*: The Legend of Perseus. 1894—1896 I—III. Magyar változat pld. *Jankó*: Torda-Aranyoszek magyar népe. 1893. 273.

⁷ *Hartland*: I. 24, 47.

⁸ T. i. annak, hogy ikrek és a halak királyának fiai. Az ikrek természetfeletti erejében való hit „survival”-ját a mondában megvilágítja *Heller Bernát*: Magyar Mese- és Mondaelemek Egyetemesebb Kapcsolatban. Miczbán mondája Ethnogr. 1909. 65—73.

mire az asszony hullává merevedik és vele együtt a lazaczáldás is eltűnik. Az awikjenoq és kwakiutl indiánok ugyanis azt hiszik, hogy a születés előtt az ikrek lazaczként voltak és újból lazaczként öltöhetnek.¹ Az ikreknek egyik neve „a bőséget adók“, mert hívásukra megjelennek a lazaczként. Nem mehetnek a víz partjára, hogy vissza ne változzanak hallá. Apjuknak tilos lazaczként halászni, mert ha megteszi, a lazaczként mind eltűnik a vidékről.² Hasonló a nootkák hite: az ikrek nem ehetnek semmiféle halat, főleg lazaczként nem, ha ikrek születnek, abban az évben sok lazaczként kerül horogra és az ikrek apja bűvös igéjével megjelenésre kényszerítheti a lazaczként.³

Ugyancsak Északnyugat-Amerikában találjuk meg a medve és az ikrek közötti kapcsolatot. A Thompson folyónál lakó indiánok az ikreket „szőrös-talp“-nak, vagy „grizzly-medve“ gyermekeinek hívják és azt hiszik, hogy a grizzly (szürke medve) oltalma alatt állanak. Születésük után, mialatt az ikreket mosdatják, apjuk a grizzly-medve énekét dalolja. Ha az asszony ikrekkel terhes, ezt jó előre megtudja, mert álmában többször megjelenik a grizzly-medve. Mindazonáltal a Thompson melletti indiánok nem tekintik a medvét a gyermek valódi apjának, csupán védőjének.⁴ A shuswapok „fiatal grizzly medvék“nek hívják az ikreket, a kik bűvös erejükkel a jó és rossz időjárás uralkodnak. Az asszony férje az ikreknek igazi apja, de a foetus a fekete medve, a szürke medve, vagy az őz befolyása folytán válik ketté. Ha az anya gyakran álmodik ezekről az állatokról, akkor valamelyikük lesz a gyermeke védőszelleme, manitója. A kiknek az őz a védőszellemük, nagy vadászokká válnak, vagyis sok őzet ejtenek el, a kiké a fekete medve, azok sebet nem kapva ölik meg a medvét.⁵ A lilloet indiánok, az ikreket a grizzly-medve valószínű gyermekeinek tartják. Azt mondják, hogy a medve „megkönyörült“⁶ az asszonyon és ikreket növesztett a méhében. Az asszony férje nem igazi apja a gyerekeknek, bár némelyek azt hiszik, hogy a medve a férj révén nemzette az ikreket. Születésükkor a férj a grizzly-medve dalát énekeli.

¹ *Boas*: Indianische Sagen von der Nord-Pazifischen Küste Amerikas. 1895. 209. V. ö. a kwakiutl-mondát. U. o. 219. Továbbá v. ö. *Boas*: Mythology of the Bella Coola Indians (Jesup North Pacific Expedition. Vol. II.) 1898. 73. U. a.: Kwakiutl Tales. (Columbia Univ. Contrib. Anthr. II.) 1910. 473. *L. Farrand*: Traditions of the Chilcotin Indians. (Jesup North Pac. Exp. II.) 24.

² *Boas*: Fifth Report on the Northwestern Tribes of Canada. Report of British Assoc. Különnyomat. 1889. 51. U. a.: Sixth Report. 1890. 58, 62. U. a.: Eleventh Report. 1895. 5. Mindezeket idézi *Frazer*: Magic Art. 1911. 263.

³ *Boas*: Sixth Report. U. o. 39. Idézi *Frazer*: U. o. 263, 264. V. ö. a halról, mint a termékenység szimbólumáról. *Scheftelowitz*: Das Fischesymbol im Judentum und Christentum. Archiv für Religionswissenschaft. 1911. 376–385. *Dölger*: Das Fischesymbol in frühchristlicher Zeit. 1910. 109, 430, 492. *Kunike*: Der Fisch als Fruchtbarkeitssymbol bei den Waldindianern Südamerikas. Anthropos. 1912. 206–230.

⁴ *I. Teit*: The Thompson Indians of British Columbia. (Jesup North Pacific Expedition. I.) 310.

⁵ *J. Teit*: The Shuswap (Jesup Expedition. Vol. II. P. 7.) 1909. 586, 587. 620. V. ö. *Boas*: Sixth Report on the Northwestern Tribes of Canada. British Association. 1890. 92. id. *Frazer*: Magic. 265.

⁶ „Megasajnálni“, „megkönyörülni“ (angol ford.: to pity) indián vallási műszó, azt jelenti, hogy egy természetfeletti lény egy embert oltalmába fogad.

Ikrek holttestét nem temetik el, hanem fenyőágakra kötözve¹ kiteszik, hogy a medve eljöhessen értük. Az ikrek voltaképen emberalakot öltött medvék. Holtuk után lelkük visszatér a medvék közé és medvévé válik.²

Ezek után talán megfelelhetünk arra a kérdésre, hogy honnan eredhetett az ikrek képzelt kapcsolata egy-egy állatfajjal. A magyarázatot a primitíveknek a nemzés és szülés fiziológiai folyamatában való járatlansága adja meg.³ Mivel egy apától egyszerre csak egy gyerek szokott születni, két gyermekhez két apa kell. Az emberi apán kívül tehát van még az ikreknek egy nem emberi, isteni vagy állati apjuk.⁴ Ez megmagyarázza az erős és gyenge testvér mithológiai motívumát:⁵ az erős természetesen isteni (állati), a gyenge emberi eredetű. Ezzel a magyarázattal szemben azt lehetne felhozni, hogy az ikrek körüli szokásokat nem fejtí meg, mert hiszen a gyakorlatban a mithosszal ellentétben a két ikertestvér egyforma bánásmódban részesül. De ez csak óvatossági rendszabály, mert az ikrek közötti hasonlóság meggátolná az isteni eredetű testvérnek az emberitől való biztos megkülönböztetését. Másrészt a kettős szülés misztikus volta egymagában is elegendő arra, hogy mindkét ikret misztikus eredetűnek tüntesse fel.

Most lássuk a vogul-lapp hit magyarázatát. Általánosan emberi felfogás, hogy az ördögöt Belzebubbal kell kiűzni, a hasonlót a hasonlóval gyógyítani. Az aromunok azt hiszik, hogy az idegenben elhunyt férj saját alakjában hazajár és egy éjszakát tölt nejével. Az ilyen látogatás után mindig fiúgyermek születik, a kit sárgásfehér bőréről, szemhéjairól azonnal meg lehet ismerni. Az ilyen vampírfiak, abra-i-nak (szőke) nevezik őket a bolgárok is, meglátják és lelövik a vampírt. Más halandónak a vampír felett nincs hatalma.⁶ Mivel más finnugor népek

¹ Fenyőfa és bübájosság kapcsolatáról v. ö. *Boas*: Kathlamet Texts. (Bureau Amer. Ethn. Bull. 26.) 1901. 127. Fenyő és medve v. ö. *Bán Aladár*: Medvetisztelet a finnugor népeknél. Ethnographia. 1913. 210, 215. Medve és bübájosság *Bán*: u. o. 208, 209, 212. *Boas*: The Central Eskimo. (Bureau of Ethnology VI. Report.) 1888. 591. *I. A. Mason*: The Ethnology of the Salinan Indians. 1912. (Univ. Cal. Publ. Amer. Arch. and Ethn. Vol. X. Nr. 4.) 197. *St. Hagar*: Micmac Magic and religion. Journal of American Folklore. 1896. 170. *V. Z. Reed*: The Ute Bear Dance. American Anthropologist. 1896. 238. *Róheim*: A varázserő fogalmának eredete. 1914. 90., 91., 92., 119., 139., 140., 249.

² *J. Teit*: The Lillooet Indians. (Jesup Expedition. II.) 1906. 263.

³ Lásd erről *Mészáros*: Csuvás népköltési gyűjtemény. II 1912. 517. A jegyzetben közölt forrásokat.

⁴ Szibériában az ikreket szülő asszonyt a sátánnal való közösüléssel vádolják. *J. G. Georgi*: Beschreibung aller Nationen des Russischen Reiches. 1776. 376. Peruban az ikrek egyikének apja a villám. *Arriaga*: Extirpacion de la idolatria del Piru (Lima) 1621. 16, 32, 33, 119, 130, 132. Idézi *Frazer*: Magic. 266, 267. Guianában az egyik iker egy „kenaima” gyermeke. *J. R. Harris*: The Cult of the Heavenly Twins. 1906. 6. Mukasa vizi istentől származnak az ikrek a bagandák szerint. *Roscoe*: The Baganda. 1911. 65. Az arandák az elsőszülött ikret („aldoparinja”) azonnal megölik, mert reinkarnált démonnak tartják, a melyet a „rossz szél” vitt a már terhes anyába. *C. Strehlow*: Die aranda und Loritja-Stämme in Zentral-Australien. IV. Teil I. Abt. 1913. 1., 2.

⁵ Lásd *Harris*: Cult of the Heavenly Twins. 1906. *Ehrenreich*: Die Mythen und Legenden der Südamerikanischen Urvölker. 1905. 44, 46, 55. *U. a.*: Die allgemeine Mythologie. 1910. 238.

⁶ *Weigand*: Die Aromunen. 1894. II. 122. V. ö. *Laistner*: Das Rätsel der Sphinx. 1889. II. 10—34. A posthumus gyermek gyógyító- és varázssereje valószínűleg a lélek

is tudnak a medve és az ember közötti rokonságáról,¹ valószínűnek tartom, hogy a *vogul-lapp hit eredeti és teljes formája az volt, a mi a mai shuswapoké, t. i. hogy az ikrek a bűvös erejű állattól, a medvétől erednek és ezért ők az egyedüli halandók, a kik a medve erejével sikerrel megbirkózhatnak.* A lapp mese tehát, a mely szerint a medve azért fél a két testvértől, mert egykor két fiú megölt egy medvévé változott apát,² az őshit csökevényének tekintendő.

Érdekes analógiát találunk a lapp meséhez egy magyar mondában, mert itt is kombinálva kapjuk az apa és fiú közötti harc meg a medvévé változás motívumait. A tölgyesi vámnál levő Medvebarlanghoz füződő monda szerint egy gróf egyszer kitétte nejét nagyfejű gyermekével együtt. A nő megátkozta az apát és fiút, hogy váljanak medvévé és birkózzanak egymással. Fogott az átok. Medvévé változva találkoztak. Küzdöttek egy darabig, míg mindketten halálra sebezve kimultak. A medvefiú a medveapát úgy odaszoritotta a hegyfalhoz, hogy még most is látszik a nyoma — ez a Medvebarlang.³

Róheim Géza.

NÉPKÖLTÉSNET ÉS NÉPZENE.

A tanyai ember Ág Illése.

Arra a kérdésre, hogy van-e még a tanyában s szerte a tanyaszéli falvakban összegyűjteni való néphagyomány, csak igennel lehet felelni. Van sok, csak az összegyűjtése nehéz. A tanyák messze vannak. Némely helyen ugyan egészen régies faluformán, szinte egy sorjában fekszenek, de már a kintvalóbb helyeken, mint modani szokás: egyik kiabálja a másikat.

Hogy néphagyomány s mindaz, amit a folklóre összeszedni s az elveszéstől megóvni kíván, tömérdek van odakint a tágas mezőkön, azt a legjobban tudhatják a tanítók. Azok is, a kik a népnevelés munkájában most kint vannak s azok is, a kik ma már a városban élnek, de előbb a tanyai nép között töltöttek éveket

gyermekének fogalmából ered. V. ö. *W. G. Black*. Folk-Medicine. 1883. 138. Kalevipoeg és posthumus gyermek. *Löwe*: Kalewipoeg. 1900. 21, 22.

¹ *Bán*: Medvetisztelet. Ethnogr. 1913. 210. 211. *Dähnhardt*: Natursagen. III. Tier-sagen. 1910. 449—454. *Löwis of Menar*: Russische Volksmärchen. 1914. 218—221.

² *Bán*: u. o. 217, 218. *Idézi Journal III. I. Qvigstad und G. Sandberget*: Lap-pische Sprachproben. 49—51.

³ *Herrmann Antal*: A hegyek kultusza Erdély népeinél. Erdély, 1893. 182, 183. Az apa és fiú közötti küzdelemről. V. ö. *Potter*: Sohrab and Rustem. 1902. 96., 97. Északamerikában a nyolczadik fiú apja. *H. A. Rose*: Unlucky Childten. Folk-Lore. XIII. 68. A gyerek nagyfejű volta a váltott gyerek mondakörével való kapcsolatra utal. Természetfeletti eredet itt is, mint az ikreknél! Váltotról lásd *Trencsény*: Babonák az Alföldről. Ethnogr. I. 345. *Nagy József*: Árvamegyei tót népbabonák. Ethnogr. II. 130, *Király Pál*: Ugozsai babonák. U. o. 367. *Nagy József*: Hegyhátvidéki mondák. Ethnographia. III. 68. *Wislockiné*: A gyermek a magyar néphitben. Ethnographia. IV. 209. *Kálmány*: Gyermek-ijesztők és rablók nyelvnyagományainkban. Ethnographia. U. o. 235. *Hartland*: The Science of Fairy Tales. 1891. 93—135. etc. *Nassau*: Fetichism in West-Africa 1904. 299. Egy orosz mesében a katonáskodó leány a medvévé változott apának egy ujját lelövi. *Löwis of Menar*: Russische Volksmärchen 1914. 178.

és évtizedeket. Nekik van a legjobb alkalmuk érintkezni a néppel, a melynek ügyében és bajában tanácsadói, s egyben vigasságaiknak s egyéb apró örömeiknek részesei szoktak lenni.

S ma már vannak kint, ha nem is elegenden, de sokan. A szegedi tanyavilág ötvenezernyi lélekszámába a statisztika ma már nyolczvankét tanítót foglal bele. S ha a néphagyományok gyűjtésével foglalkoznak, nem új nyomon járnak, hanem régi nemes tradíciókat követnek. Szarvas Gábornak már az ötvenes években volt lelkes munkása a szegedi tanyákról Ferenczy János tanító. S ha a csorvai pusztán, a hangtalan térségeken halad keresztül magános kocsijával az utas, különös dolgot lát. Emlékoszlopot e pusztán tájon. Szomorú és borongós emlékeket idéz fel. Világos alól menekülő honvédtiszteket öltek meg itt rossz emberek hatvanhárom év előtt. S szörnyű tett helyszínének emlékét nem örizte meg más hosszú évtizedeken át, mint egy Sárny Mátyás nevezetű tanító. Az ő nyomán maradt éberem a szabadságharcz katonáinak emléke s azt pedig, hogy azon a helyen ma örök emlékeztükre figyelmeztető kőoszlop áll, mostani tanyai tanítók tették.

Így olvadt az egyik nemzedék munkája a másikba. Azonban hála Istennek, nemcsak ilyen súlyos hagyományokkal van dolgunk, hanem mindavval a többivel, a miknek nem követ, hanem írással kell emléket emelni. Hogy a megmaradásuk biztosítva legyen és ne vesszen el a végtelenségbe, a futó szellő suhogása gyanánt.

A nép mesél és a mese szavában az elődök észjárását, regéit és történeteit adja vissza. Szokásai messze évszázadok szokásaira emlékeztetnek. Néha visszragad az ősvallásba, s néha nem tudja az ember, hogy onnan maradt-e, vagy pedig a pusztai tájak hangulata magától hozta-e ismét azokat elő?

Mondhatom, hogy a midőn először láttam egy ilyen jelenetet, egy külsőpusztai erdőben egy fiatal lánynak az elrejtőzését, a mely Mária-látással volt kapcsolatban s láttam a népet, a mely a pusztaszélek irányából az erdő felé zarándokolt a lány szavának a hallgatására, a sámánok önkivületi és a berkekben való ősi áldozás képe jutott először az eszembe.

És a látó lány önkivülete, a melyre azóta más szavakat használnak, akkor is az elrejtőzés nevet viselte. S ezt bizonyára nem vitte ki nekik a városból senki.

Vannak ilyen szavak. Ilyen a darvadozás. Ez a téli mesélésnek az állapota. Homály kell hozzá, a mely tág teret nyit a képzeletnek s mindenki úgy látja benne a mesélő ember regéjének az alakjait, a hogy a kedve szerint van. Téli, korán sötétedő délutánokon szokás azt csinálni a befűtött tanyaszobában, a hova — hol egyik, hol másik helyre — a szomszédok összejárnak. Világító eszköz nem ég, nem is igen pipáznak, mert úgy sem látszik a füstje. A mesélő ember ajkáról ilyenkor lebbennek el a regék alakjai, a királyfiak, a sárkányok, vasorrú bábák, szép mesetündérek, szakállas farkasok és a kincses fekete koporsó, a mit hét fekete szent őriz, hét öl mélységben a föld alatt, de átok lévén rajta, véráldozat nélkül fel nem ereszti, mert fogva tartja a hét szent eskü.

Az ilyesmihez jó a sötét. Nem látszik meg, hogy ki hisz a mesében s ki kételkedik benne. A mesélőt nem zavarja semmi, gondolatai szabadon csaponghatnak és szövö a rege vásznát fantáziája selyem szárnyaival, hol téve ahhoz, a mit az összesektől hallott, hol elfeledve belőle némely részeket.

A sötétségben kelnek lábra a misztikusok, a mik felé amúgy is hajlik a mesemondó képzelet. Így egy öreg ember elmondja, hogy ő még ismert olyan embert, a kinek a szavára a szénahányó favilla a boglya mellől a maga lábán bejött a szobába. S im nagy hirtelenséggel előjönnek a holtakat látók, mert vannak, a kik meg tudják mondani, hogy egyes halottak a másik világon milyen sorsban vannak, míg a másik embernek nincsen ekkora nagy látása, ő csak annyit látott, hogy a szomszédja, a kit harmadnap temettek, még tegnap is kapált a szőlőjében, de a mikor ráköszöntötte a jóestét, szétfoszlott az alkonyatban a test.

Az ám. Hát az ilyesmire vigyázni kell, mert néha nagyon szabadon jár-kél a képzelet. Különösen a régi öreg katonák beszélnek szájtátani való dolgokat, azon az alapon, hogy a messziről jött ember azt beszélhet, a mit akar, mert senki sincsen, a ki ráczáfolhasson. Így például egy öreg ember az alsótanyai Nagystvánban azt beszélt s igen haragudott, ha el nem hitték, hogy volt neki az olasz hadjárat alatt Mántovában egy olyan káplárja, a ki mikor a korcsmában kiitta az üvegből a bort, akkor ő maga mindenestől belebujt az üvegbe.

*

Az efféle túlesapongó beszédekkel szemben érdekesek azok a dolgok, a miket a nép följegyez, hogy többé már ne szájhagyomány, hanem írott történet gyanánt menjen át az utódokra. Leginkább versben íródnak, hiszen a téli hónapokban vannak elég ráérős napjaik. Ilyenkor a fia kalamárisával a tanyai ember rigmusokat szerkeszt az asztal mellett, vagy az ablakpárkányon s elmondja bennük az eseményeket. Néha országos történeteket, néha a családi bajait, például, hogy rossz vőnek adta férjhez a lányát: más alkalommal pedig helyi kalamitásokat zeng meg. Van ilyen sok, bár leginkább eldugva vannak. Némely része rendkívül jellemző a népies észjárásra. Így például ez az alábbi is, a mely a huszonnyolcz év előtti fenyegető szárazságot, meg az ezt megváltó esőt írja le. Így szól:

Ezörnyóczszáznyóczvanötbe
Sok porkukacz vót a földbe.

Elrágták a kukoriczát,
Csúffá tötték a földmunkát.

Jámbor szűzek a kápolnánál,
Imádkoztak az Úr Jézusnál.

Az Úr Jézus nagy fölhöt kerekített,
Röttentő sok esőt ledütött.

Folyt az eső, mint a patak,
A kukaczok fölpukkadtak.

Ez az ember pedig soha a hírét sem hallotta anuak, hogy a versben költői igazságszolgáltatásnak kell lenni, mégis beleírta.

*

Úgy volna jó, ha a szeged-tanyai és postaszéli gyűjtésekbe bekapcsolódhatnának a határos községek is. Ott már a tanító urak munkáján nagyot segíthetnének azok a diákok is, a kik naponta otthon vannak a községeikben, s csak

naponta az iskolába hozza be őket a vasút vagy egyéb alkalmatosság. Mert itt különböző egymásra-hatásokat mutathatna a folklorisztika. Így a ma teljesen magyar Kisteleken, a mely a Mária Terézia idejébeli telepítése idején északi szláv volt. Vagy lent Torontálban, a hova a déli szlávok közé fészkeltek be magukat a szegedi magyarság pionnierjai: egyszerű paraszti emberek. Érdekes a szomszédos Kiskundorozsma is, a mely a határával a városi határ szívébe van ékelődve s a kiket Orezy telepített ide. Legfőként érdekes Tápé községe, ez a szomszédos falu, a melynek ide látszik a tornya, a mely fennáll, a mióta a szegedi város fennáll s a mely valószínűleg még avarkori maradvány s ma is minden szokása, nyelvjárása, építkezése, színérzéke, regéje más, mint a szegedi.

Hogyan hatottak ezek a különböző elemek egymásra? Mi ment át innen s mi jött át onnan? Hiszen a szokások oly könnyen terjednek, lassan haladván, mint ködpára szokott legelni a réten. Egyszer csak meghonosulnak, úgy tetszik, mintha ősiek volnának. Pár hét mulva¹ karácsony szent ünnepét üljük s minden családban, a hol gyermek van, a szívek örvendezésével együtt gyertyák világa gyullad ki a karácsonyfán. Ki hinné, hogy ez az ősiek tetszhető szokás kilenczven év előtt még alig volt ismeretes az országban s elterjedése csak József nádor budavári lakozásával kapcsolatos? Senki sem hinné el, pedig úgy van. S ki biszi el nekem, ha most azt mondom, hogy az alsótanyai népmesékben ó-hellén motívumok foglaltatnak? Bizonyára senki. Pedig ez si úgy van. De hát honnan van?

*

Verbói Szluha Ágoston régi törzsökös familiából való neves embere volt a városunknak a hetvenes és a nyolczvanas években. Előbb országgyűlési képviselőnk, azután rendőrségi főkapitány. A kintvaló nép dolgaival igen szeretett törődni fiatal korában is, a mit annál könnyebben megtehetett, mert birtokuk volt az alsótanyán. Jogász korában, ha Pestről leszabadult, csak kiment oda s a nagy vakációzt is ott töltögette, lehetőleg együtt lévén a munkásokkal. Aratás idején, mikor a dolgozó emberek vacsora után valamely kazal tövében dandárosan pihenésre leheveredtek, szintén küzébük feküdt, hallgatván a népies meséket, amelyek ilyenkor a kellő hold fényében megindulnak és mennek fel szaporán a gondolat szárnyain az üstökös csillagokig.

A feles, részes és szakmányos munkások tisztelet gyanánt fogadták, hogy az ifiúr is velük van s ez a tisztelet fent is maradott valami két napig, azután azonban azt mondták, hogy: mink már elég mesét mondtunk, most már mondjon egyet az ifiúr, mint oskolás tanult ember.

Hát ebben van valami igazság és Szluha gondolkozott is, hogy miféle mesét mondjon, de nem tudott egyet sem. De aztán hirtelen az eszébe jutott, hogy nem feledte még el Homéroszt, hiszen itt van a fejében teljes egészében az Iliász.

Elmondta hát nekik részletesen, dús jelzőkkel a lányesetet, a háborút, Patroklosz halálát, Ákhillész bosszúját, Hektor halálát, mindent úgy, a hogy kellett — s az emberek könyörögve szóltak neki: — jaj de szép, ugyan mondja el még egyszer. Elmondta még egyszer, mire is az emberek a mese csodálatosságaiiban elszenderültek s ő is a tanyai ágyába szabadulhatott a tarlóról.

¹ Szerző e dolgozatát a M. Néprajzi Társaság 1913. decz. 13-án tartott szegedi vándorgyűlésén olvasta fel.

Két napig azután nem juthatott ki a kazal tövébe a népek közé, mert más egyéb dolga volt. Harmadnap estenden kiment megint mesét hallgatni. Már szólt a mese, mikor melléjük heveredett. Egy ember fekvén a tarlón, mesélte Homér Iliászát. Úgy, a hogy történt. De nem volt már abban sem görög, sem trójai, hanem ottan magyarok és törökök hadakoztak szigorúan a vár körül és a szép magyar szüzlány elrablásán kezdődött a lélekveszedelem, a falovat is kieszelték a magyarok és a legelső magyar harczos csakugyan itt is megölte a Hektor nevezetű török huszárt. Ez a vége a mesének, mint Homérnál is és a szenderedő emberek, a fejük alját keresvén, elmerengve mondták:

— Sok kemény magyar katona volt köztük, de egy sem volt olyan vitéz legény, mint az Illés, az Ág Illés . . .

Tömörkény István.

Két XVIII. századi dalgyűjtemény sárospataki kézírata.

(Befejező közlemény.)

32.

Köny-*vem* tsor-*dúl*; ked-*vem* mor-*dúl*, Mint he-*gyes* tör, Szi-*vem*-*re* tör.

Gon-*do*-*la*-*tím*-*ban* hogy ha le-*szál*-*lok*, Kép-*ze*-*lő*-*dé*-*sim*-*ben* ha meg-
 ál-*lok*, Vé-*ge*-*met* é-*rem*; Jajj mert foly vé-*rem*,

Se-*té*-*tek* ne-*kem* az E-*gek*.

E dal eddig ismert legrégebbi forrása e kézíratos kötet. Jankowich másolatából kiadta Thaly Kálmán, Vit. Én. II. 85. l. (Jankowich III. 31. sz.)

41.

Ár-*va* ger-*li*-*tzé*-*nek* nyő-*gé*-*se* Hát szi-*vem*-*ben* bús szi-*vé*-*nek*
 her-*gé*-*se* Mint ke-*se*-*reg*: Mel-*lye* he-*reg*, Nő szi-*ve* gyöt-
 rő-*dé*-*se*, Nő szi-*ve* gyöt-*rő*-*dé*-*se*.

2. Fáknak száraz ágán üldögél,
Tolla borzad, torka szárad, nyögdögél,
Feje készül, Halni készül
Csak nem el fújja a szél, Csak nem el fújja a szél.
3. El veszett sajáttját sirattya,
Távol léte árta szívét szaggattya,
Szemléletgeti, s nem lelheti,
Nőttön nőtt hát bánattya, Nőttön nőtt hát bánattya.
4. Nem lél nyugodalmat magának,
Kiáltásra jajj siralom torkának,
Éltét bánnya, Szemét húnnya
Gyilkost keres magának, Gyilkost keres magának.
5. Árva Gerlitzétském jól érzem,
Kinaidat bár nem érzem, csak képzem ;
Óhajtalak, Sóhajtalak,
Kinnal kinom tetézem, Kinnal kinom tetézem.
6. Kinom távol léted okozza,
Melly ha így tart, az halált is rám hozza,
Óh nagy hived, Szívem szíved,
Hogy a sirba nyomozza, Hogy a sirba nyomozza.
7. Érted én s te értem törődöl,
Tölled én s te töllem távol gyötrődöl ;
Így valóban : egy hajóban
Vélem egygyütt vesződöl, Vélem egygyütt vesződöl.
8. Mint egy bús Gerlitze aggódik,
Szívem te érted is ekként bánkódik,
Dobogva vér ; Több több bút ér,
Hűl, fagy, tör közt melegszik; Hűl, fagy, tör közt melegszik.
9. Gyakran siralmi közt fel retten,
Úgy képzeli mind ha volnának ketten,
De csalódik : már búslódik,
Úgy kinnal kéméletlen, úgy kinnal kéméletlen.
10. Én is néha mint egy öllek,
De valóban, ha képzellek, nem lellek,
Óhajtalak, sóhajtalak,
Mert halálnak sem kellek, Mert halálnak sem kellek.
11. Táplál olly reménnyel a lélek,
Hozzád futok s oda jutok, ha élek,
Akkor tűnik ; Gyászom szűnik,
Drága Kintsem szemlélek, Drága Kintsem szemlélek.

Változatai Érzékeny és víg dalok I. kiad. 31, II. kiad. 66, Erdélyi, II. 3.
Krizánál, I. 298. l. (Jankowichnál III. 40. sz.)

62.¹

Tu - lý - pánt ró - sa Vi - rág, Sze - rel - med szi - vem - ben rág.
E - ze - rek - nél szebb Lé - lek, Jajj ér - ted é - lek.

Egyre kérek szép szívem,
Légy már valaha hivem,
Óh! ne neveld kínomat,
Sajnálj síromat.

Mert a kinek kedvében,
Lángoló szerelmében
Bé estem volt kedvében,
Nagy kegyelmében.

Miért még is, hogy nem ülsz
Ölembe s nem szelidülsz,
Mert szép tsókom orczádon
Illenek szádon.

Óh! melly sokszor óhajtlak,
Álmamban is kiáltlak.
Szívem tölled el nem áll
Édes Rubint száll.

Óh! szép s drága jó Lélek,
Csak majd te érted élek;
Hát ne neveld kínomat,
Sirasd sorsomat.

Egy szív bennünk lakozzék,
Mind holtig mulatozzék.
Ezt kívánnya bús szívem,
Változó színem.

Mig pihenést én lelek,
Csak tégedet kedvellek;
Jót kívánok kedvesem,
Legg drágább kintsem.

A 64. sz. „Isten megáldjon kedves barátom. 1—8 v.“. Eltérő változatai:
Thaly: Vit. Én. II. 95. (XVII. századbelinek tartja). Kriza: I. 352. (1—5 v.)

A 74. sz. „Kisütött a nap sugára“ (1—10 v.). Első versszak Erdélyinél
II. 80. A második már eltérő. A negyedik versszak csekély változtatással, más
változatban, önállóan Arany—Gyulai I. 244—245. l. Első sora: Arany—Gyulai
I. 296. és Kálmány: Koszorúk. II. 161. lap.

86.

Vi - dám ked - vem ho - vá let - tél, Hogy én töl - lem el - si - et - tél.
Tün - dök - let - tél mint e - züst El - e - nyész - tél mint a füst.

2. Eltem eddig szép vigszágban,
Hervadok szomorúságban,
Kedves gyönyörűségért,
Elmulandó szépségért.

3. Ravasz Vénus álnokságát,
Megesmértem csalárdságát;
Hittem eddig, de nem már,
Csally meg engem többször bár.

¹ E dal szakaszainak 4-ik sorát egy későbbi kéz 2—2 szótaggal megtoldotta.
Jankowich a megtoldott sorokkal másolta le. (III. k. 64. lev.)

4. Tündér Világ Csalárdságát,
Észre vettem a Játékát;
Gondolom örömet nyújt,
De mind kedvéig el fút.
5. Inkább tettzik, inkább Márshoz
Follyamodom, mint Vénushoz,
Mert Márs ad szép hirt, nevet,
Vénus pedig gyötrelmet.
6. Jaj tapasztalta ezeket,
A ki írta e Verseket;
Ő is Vénust kedvelte,
Csalárd jutalmát vette.
7. Fájdalommal szerelem jár,
Követi gyakorta nagy kár.
Veszedelemben forog,
Mert búsul és szomorog.
8. Vermet ás az irigység is,
Sőt még a jobb barát is
Törben kíván ejteni,
Hív szívedtől fosztani.
9. De a melly szív igaz és hív,
Abban nintszen álnokság iv
Szemben szál irigységgel
És meg győzi hívséggel.
10. Ámor Mársnál is erősebb,
Hectornál győzedelmesebb;
Ahol a viaskodik,
Ott diadalmaskodik.
11. Ki vólt erősebb Sámsonnál,
Hatalmasabb Nagy Sándornál?
Még is annak engedtek,
Mert azok is szerettek.
12. Ellenségim minden Nyelvek,
Még sem félek, nem rettegek;
Ki ki párját szereti,
Azokat csak keríti.
13. Ilyen bizony az én sorsom,
Készen régen én koporsom,
Mellyben kíván ejteni
Frigyemtől el temetni.
14. Te éretted én szerelmem
Történik e nagy sérelem;
Te éretted tsak álom
Minden féle fájdalom.
15. Ha szemeim reád vetem,
Fájdalmimat elfelejtem;
Mert csak te vagy orvoslóm,
Én búmban vigasztalom.
16. Még él én bennem a Lélek,
Állandóképen szeretlek,
Bizonyítom hitemmel,
Petsétlem is szívemmel.
17. Ámor írta ez verseket,
Hűségét reá petsétlett,
Állandóság pediglen
Subscribállya ekképen:
18. Nintszen bizony az Ég alatt
Nem is lehet olyan állatt,
Kiért meg vethetnélek
Hóltig ne szeretnélek.

Előfordul a Sebestyén Gyula által ismertetett XVIII. sz. dalgyűjteményben. Ethnographia. 1907. 249. l. és más helyeken is. (Jankowich III. 84. sz.)

88.

Ha nem lát-tam vol-na Ga-lamb - ké-ped, Nem fo - gott vol -
na meg Lé - ped; Ed - dig sze - mél - lyed - del csak kotz - káz-tam,

Már most lá-tom hogy hi-báz - tam, De én ed - dig a' ki tsak gú -
nyo - lód vol - tam, Szár - nya - id a - lá hó - dol - tam.

2. Vidúl örömében a természet,
Dél Kelet és Nap Enyészet :/
A Patsirta tsivog harsogással,
Fé bust tisztelő áldással.
A' Gerlitze Banka birre a szántóknak.
Ékes Melódiát fújnak.

Eltérő változata: Érzékeny és vig dalok. Sárospatak, 1826. 169. l. Ugyanaz 2-ik kiadás. Sárospatak, 1834. 156. lap. Mindkét helyen 7—7 versszakból áll. Az itt közölt 2-ik versszak egyik helyen sem fordul elő (Jankowichnál III. k. 86. sz.). Előfordul a sárospataki Szkárosy-féle, előbb ismertetett Melódiáriumban is, a 244—245. lapokon, de eltérő dallammal és szöveggel.

A 89. sz. „Szeress engem kedvesem, mert én szeretlek.“ 1—4 v.

94.

Kel - le - me - tes ki - ke - let, míg fu - tod ez le - ve - let, Adj né - ki nyilt
ke - be - let, rá lé - gyen ily fe - le - let: Let - tem ö - röm - ma - da - rad,
meg fo ga lé - ped, Ben - nem ö - rök - re ma - rad an - gya - li ké - ped.

4. Gyöngy Marisom, kegyesem, drága szerelmetesem,
Óh! te szelíd madaram, a' ki deríti nyaram;
Gerlitze tiszta személy óh! be szeretlek,
Szép tiszta hogy velem ély futva követlek.

Eltérő változata: Érzékeny és vig dalok. 1-ső kiad. 168. lap. 2-ik kiadás. 154. lap 5—5. versszak. Az itt közölt 4-ik versszak egyik kiadásban sem szerepel (Jankowichnál III. 92. sz.) Sárospataki Szkárosy-féle Melódiárium 248., 249. lapján, de szövegéből csak a kezdősor e jelzéssel: „ennek két nótája“. (Mindkét dallama megvan. Lásd az első kéziratot kötet 28., 29. sz. dallamait.)

132.

Cse - re - há - ti cse-resz-nye; Gye - re nál-lam me-nyets-ke. Mind-járt mé-gyek
ga-lam-bom, Csak a la-j-bim gom-bo-lom, É - des szi - vem.

Mind bolond az a Dáma,
Kinek Pap a mátkája.
Lám az enyém Gavallér;
Szeret engem szép legény,
Édes kincsem.

A 134. sz. „Egyszer két leány virágot szedni“. 1—12 v. Igen csekély eltéréssel megvan Erdélyinél. III. 155. Irod. tört. Közlem. 1901. 75. lap. (Eltérő a 11—12. vers.) A 142. sz. „Hogy el akarsz menni be bánom“. Érz. és Vig Dalok. I. 158. Énektár 257. l. A 135. sz. „Ári Ári Szabó Sári“ 1—7. verszaka pataki eredetű, mert szó van benne a Pogány kútról s a deákokról is. A 137. sz. „A báránynak 4 a lába“. 1—8. v. Erdélyinél 1—8. vers. III. 107. A 138. sz. „Hol lakik kend hugomám asszony? Keresztúrba“. Változatai; Ethnographia, 1904. 121. Szini: Dalgyűjtem. 1. vers.

139.

Nóta: Meg holt... (130. sz.) illetőleg: Várom napjaimnak végét... (30. sz.)

Hol la-kik kel-med? Vá-gá - son. Hogy ez a fa? tiz ga - ra - son.
Ha ki-len-tzér így a-gya kend, Csá - lé Csá - kó, haj - tsa bé kend.

Ott van a Salva Guardia
Ahol nagy a Familia.
A Kos szarvak azt jelentik,
A mig azt le nem bittyentik.

A 148. sz. „Ha nékem szóltál volna“. 1—3. v. Megvan Erdélyinél I. 40. 1—5. v. ugyanaz.

156.

Nóta: Midőn szeretőjét... (7. sz.)

Mi - kor el - só - ben lát - ta - lak, trab, trab, trab, trab, trab, trab, trab,
Jobb em-ber-nek gon-dol - ta - lak, trab, trab, trab, trab trab, trab, trab,

De lá-tom, hogy huncz-fut vagy, A - zért ma-gad - nak ma-radgy.

trab, trab, trab, trab, trab, trab, trab, trab, trab, trab, trab, trab, trab, trab.

Mert én nem vágyok olly szépre,
Mint magad vagy, olly szép képre;
Kiben nincs állandóság,
Hanem változandóság, trab, trab.

Két utolsó sora egyezik a 238-ik dicséret 3-ik vers két sorával. (Ref. Énekeskönyv.)

171.

Jajj gyöngy virágom,	Reám lőtt ived járja szívem.
Rozmarint ágom,	Nohát szerelmem,
Kedves virágom, egy reményem.	Szányad szerelmem
Szerelmed tüze, jajj mint tűze	És én gyötrelmem,
Horgára fűze friss edénye,	Légy én hívem.
Mert szemöldököd, friss tekinteted,	

Dallama hiányzik. V. ö. Jankowichnál 164. sz. A harmadik sort kihagyta. Az ötödik sorban kéziratunkban *Horgam* áll, *Horgára* helyett.

A 184. sz. „Csak a nékem keserves“. V. ö. Erd. II. 16. A 188. sz. „Sir az egyik szemem, a másik könnyezik“. Változatai: Erdélyi I. 221. II. 236.

Végül megemlítem még, hogy e gyűjteményben van néhány olyan dal, melyeknek szerzői a versfőkben vagy az utolsó versszakban megnevezik magukat. Ilyenek: az első, melynek versfői szerint, szerzője: *Egyed Mihály*; a leány pedig, kit szíve érzelmeivel megtisztel, a versszakok első sorainak utolsó betűi szerint: *Zaláni Maris*; a 30-ik szerzője a versfők szerint: *Veszprémi Ferencz*; a 155-iké: *Dobai István* (Stephanus Dobai); a 189-iké *Szathmáry Király Pál*; a 122-iké *Gönczi Egyed Mihály*. Vannak olyanok is, melyekben a szerzetési idő van jelezve, pl. a 22-ik 1785-ben, a 141-ik 1782-ben, a 150-ik 1787-ben íratott. A 75-ik, 76-ik és 174-ik latin-magyar. Minden egyes versszaka megvan előbb latinul, azután magyarul. Tartalmuk szerint: vannak még diáknóták (latin és magyar), hazafias és katona-dalok, lakodalmi versek, névnapi köszöntők s több XVIII. századi költői termék. (A 69. sz. Amade Lászlóé, de eltéréssel.)

Tekintettel arra, hogy a Magyar Néprajzi Társaság tudományos folyóiratában, az Ethnographiában évek óta igen becses dallamok is jelennek meg, legyen szabad kérnünk a mélyen tisztelt Társaságot, kegyeskedjék módot nyújtani arra, hogy ennek a második, Daróczy-féle gyűjteménynek 102 dallama az előbb ismertetett gyűjtemény 47 dallamával együtt, mint a *magyar népdalköltészet és népzene XVIII. századi emléke napfényre kerüljön!* Nemzeti kincs ez! Méltó tehát hozzáférhetővé tenni úgy a magyar nép mint a tudományos világ számára.

Harsányi István, Hodossy Béla.

A hunyadi román nép zenedialektusa.

Mielőtt a hunyadi román nép zenedialektusának ismertetésébe kezdenék, előrebocsátanék néhány magyarázó szót, mely a román nép zenéjét általánosságban jellemzi.

A hazai népek közül a románok tartották meg aránylag legépebb formában népi zenélésüknek ősi állapotát. A városi kulturától, illetve műzene befolyásától mentes népi zenélés állapotára jellemző az, hogy a dallamok élesen elhatárolt kategóriákra oszlanak, aszerint, hogy milyen más és más alkalommal szokták dalolni vagy játszani őket. A románságnál öt fő dallamkategóriát találunk:

1. a *kolindadallamok* csoportját; ezeket az énekeket kizárólag karácsonykor, a „kolindálás“ elnevezés alatt jól ismert népszokással kapcsolatban szokták énekelni;

2. a *lakodalmas énekek* dallamai, melyeket — mint nevük is mutatja — lakodalmi czeremóniák alkalmával énekelnek;

3. a „*bocet*“¹ név alatt ismert különféle halotti sirató énekek;

4. a *tánczdallamok*, melyeket kizárólag tánczhoz játszanak, illetve tánczban énekelnek (szövegük tánczszó-szerű, románul „strigături“ vagy „chiuituri“); és végül

5. a legfontosabb csoport: az úgynevezett *doinaszzerű dallamok* csoportja, a tulajdonképeni dalok, melyeket határozott alkalom nélkül, akár lírai, akár bal-ladaszövegre énekelnek.²

Egészen bizonyos, hogy nálunk magyaroknál régebben ugyanilyen élesen elhatárolt kategóriák voltak, melyeknek nyoma a regősénekeknel és gyermekjáték-dallamoknál, lakodalmas énekeinknél, továbbá a román doina-szerű dallamoknak megfelelő *rubato* nyolczas dallamainknál (pl. Fehér László különféle dallamai) még világosan látható. De általában véve éppen ezeket a most említett dallam-fajtákat most már alig éneklük; viszont a most divatos magyar dallamokra³ épp úgy *tánczolniak* tánczmulatságban, mint a hogy *táncz nélkül* is éneklük azokat csupán az éneklés-okozta gyönyörűség kedvéért.

A román énekelt szövegek formájára általánosan jellemző először is az, hogy a szövegeknek nincs strófászerkezetük (ellentétben a magyar és tót strófás népkölteményekkel) másodsor, hogy egyes szövegsoraik majdnem kivétel nélkül nyolcz szótagból, állnak, ami két trocheus párra tagolódik $\underline{\underline{u}} \ \underline{\underline{o}} \mid \underline{\underline{u}} \ \underline{\underline{o}} \parallel \underline{\underline{u}} \ \underline{\underline{o}} \mid \underline{\underline{u}} \ \underline{\underline{o}}$; ⁴ ezt kótákkal így lehetne kifejezni: $\frac{2}{4} \bullet \bullet \bullet \bullet \mid \bullet \bullet \bullet \bullet \mid$. A szövegsorok

¹ Némely helyen „după morții“, „vaiet“, „zorilor“, „cântecul bradului“ stb.

² Az eddig felsorolt csoportok általánosan ismertek. Ezenkívül vannak olyan ének-fajták, melyek csak egyes vidékeken találhatók. Pl. a „paparugă“ vagy „dodoloaie“ név alatt ismert népszokással kapcsolatos dallamok (Dél-Erdély és Bánát; lásd: Teodorescu „Poesii Populare Române, București, 1885., 208. lap.), vagy az aratási énekek.

³ Hangsúlyozom, hogy tisztán népi dallamokról, nem pedig népies műdallamokról van szó.

⁴ Itt — $\underline{\underline{o}}$ nem metrikus hosszúságot, rövidséget jelöl, hanem az egyes szótagoknak zenei értelemben vett hangsúlyosságát és hangsúlytalanságát. Lásd Weigand: „Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens“, (Leipzig 1904.), 90 lap. Az ott közölt $\underline{\underline{u}} \ \underline{\underline{o}} \mid \underline{\underline{u}} \ \underline{\underline{o}} \parallel \underline{\underline{u}} \ \underline{\underline{o}} \mid \underline{\underline{u}} \ \underline{\underline{o}}$ képlet, mely szerint a 3. és 7. szótag erősebb hangsúlyt kap, mint az 1. és 5., verssorok dallamnélküli elmondásánál észlelt hangsúlyozást tünteti fel.

utolsó trocheusa sokszor csonka, ebben az esetben a hiányzó utolsó szótagot „u“ vagy „ä“ avagy „mäi“, „le“ vagy „re“ szótaggal egészítik ki. A szótag-kiegészítő megválasztásában bizonyos szabályszerűség mutatkozik: ha a csonka sor hetedik szótagja mássalhangzóval végződik, u (ä), esetleg „mäi“, ha magánhangzóval, akkor legtöbbször „le“ vagy „re“ pótolja a hiányzó nyolczadik szótagot. Ez a szótagkiegészítés kiválóképpen jellemző sajátja a román népi éneklésnek. Ez az a szokás, melyet — sajnos — a román tanítószáz az iskolák és főleg dalárdák útján tüzzel-vassal iparkodik kipusztítani a népből, épp úgy, mint a nép tájkiejtését.

Aránylag jóval ritkább — főleg a doinadallamok szövegeinél — a másfél trocheuspárból álló hat szótagú sor, mely öt szótagúvá csonkulhat (u u | l u || u u), úgy hogy ezt az alakulatot most figyelmen kívül hagyhatjuk.

A strófászerkezet hiánya lehetővé teszi azt, hogy az énekes meglehetősen szabadon bánykál az egyes szövegsorokkal a dallamhoz való illesztésüknél. Leggyakoribb eljárás mégis az, hogy az egész dallamon végig csupán egy szövegsort énekelnek, még pedig annyiszor ismételve, a hány szövegsornak megfelelő dallamsorból áll a dallam.

Még egy általánosan jellemző sajátja a román szöveghasználatra az, hogy az egyes szövegek nincsenek meghatározott dallamhoz kötve, vagyis pl. bármely doina-dallamra bármely lírai vagy epikus szöveget énekelhetnek; bármely kolinda-dallamra bármely kolindaszöveget. A csekélyszámú hat szótagú sorokra illő melódiák alá persze csak megfelelő hat szótagú sorok kerülhetnek.^{1 2}

A románság zenéjének dialektusterületekre való beosztásánál a legfőbb kategóriát, a doinaszerű dallamokat vizsgáljuk, mert ezek mutatják az egyes területeken a legjellegzetesebb eltéréseket. Természetesen itt csupán a magyarországi románság zenedialektusairól lehet szó, mert tudomásunk szerint — sajnos — sem Romániában, sem Bukovinában, sem egyéb, Magyarországon kívül eső románlakta területen senki eddig rendszeres tudományos eljárással és nagyobb tömegekben nem gyűjtött népzene.³

Mielőtt a dialektusok jellemzésére rátérnék, meg kell jegyeznem, hogy újabban az énekelt dallamokat egy egységes magasságban jegyezzük le és pedig úgy, hogy minden lejegyzett dallamnak záróhangja legyen. Ez az eljárás egyrészt azért szükséges, hogy a lejegyzéshez választott hangmagasság ne változzék minden rendszer nélkül; másrészt ez megkönnyíti a dallamok összehasonlítását.

¹ A kolindáknál legtöbbször, a refrénes doinadallamoknál úgyszólván mindig bizonyos meghatározott dallamhoz van kötve legalább a refrén. A tulajdonképpeni szövegsorok itt is tetszés szerint választhatók.

² Bizonyos újabbkeletű általánosan és az úri osztályban is ismert, talán nem is tisztán népi eredetű népdaloknál, melyek egy új népi stílus kifejlődésének csirait rejtik magukban, dallam és szöveg elválaszthatatlanok. Pl.: „Face maica tăietăi, tichitichita — „La fântână 'ntre livezi, hm“ . . . „Fata maichii, fata maichii, cea frumoasă fată“ etc.

³ Használható anyag csupán Părvescu „Hora din Cartal“ (București, 1908) cz. munkájában van (kb. 40 táncdallam). Megemlítendő még ezenkívül D. G. Kiriac kb. száz dallamból álló fonogramgyűjteménye, Curtea de Argeș vidékéről (kiadatlan).

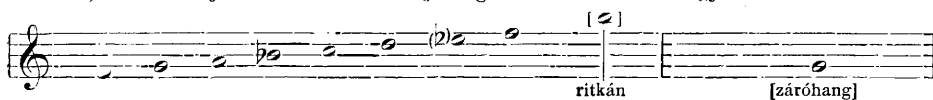
A magyarországi románlakta területen két egymással éles ellentétben álló területet kell megkülönböztetnünk: Az északi dialektust, melynek gócpontja Máramaros és Ugoesa (hogy ez a terület dél felé meddig terjed, nem tudjuk, mert Szatmár, Szilágy és Beszterce-naszódban még nem történt gyűjtés.) A déli terület felöleli a Bihartól Fogarasig képzelt vonaltól délnyugatra eső területet és minden valószínűség szerint folytatódik Románia szomszédos területein.¹ Még egy harmadik területről is meg kell emlékeznünk, a székelységgel határos „magyaros” területről; idetartozik a Mezőség és valószínűleg Kis- és Nagyküllő vegyeslakosságú területe, melyen erős székely hatás látszik s mely úgy a déli, mint az északi területtel kevés közösséget mutat. Erről a harmadik dialektusról most nem lesz szó.

Az előbb említett két területnek doinadallamai olyannyira különböznek egymástól, mint akár két egymással legkisebb rokonságban sem levő nép dallamai. A jóval kisebb északi dialektusterület alighanem egységes; a déli ismét három aldialektusra oszlik, még pedig:

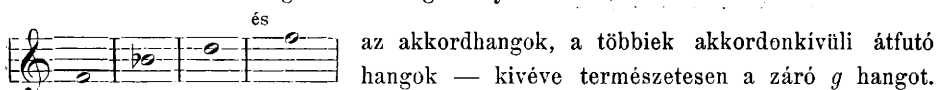
a *bánáti* vagy *refrénes* dialektus, mely a Bánát területére szorítkozik, azután a *bihari dialektus* és végül az Alsó-Fehér, Hunyad, Szeben megyére terjedő dél-erdélyi dialektus, melyet *frig kadenciájú dialektusnak* neveznénk.

Ezek közül a két utóbbi dialektus nagyon közel áll egymáshoz: közös jellemző sajátságaik a következők:

a) Melodikájukra vonatkozó sajátságok. Dallamaik hangjai ezek:

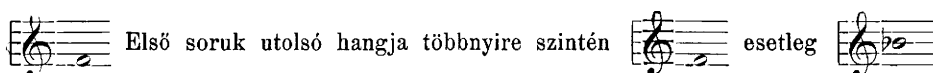
Ezek közül a hangok közül legtöbbszörre

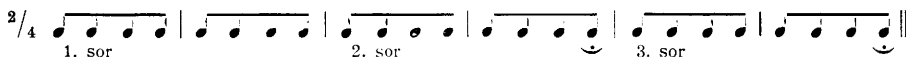
Mással, a dallam alá ezt az akkordot lehet képzelni, kivéve az utolsó

hangot, amely alá mint záró akkord jöhet. A közölt skála felső hangjai közül négy is hiányozhat, az alsó négy soha.

b) Szerkezeti sajátságok: 1. háromsorosak, 2. főczezurájukat a második sor után találjuk, a mely után határozott szünetet is tartanak (mintegy lélegzetvételné), 3. második soruk utolsó szótagjára eső, vagyis a fő-czezura előtti hang mindig

c) Ritmusuk alapsémája ez:

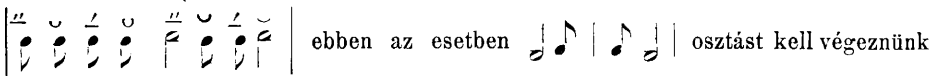
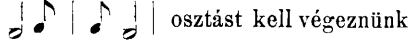
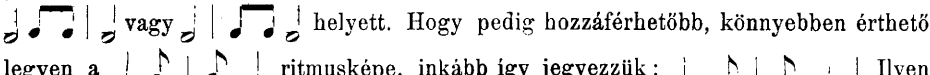
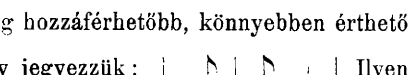
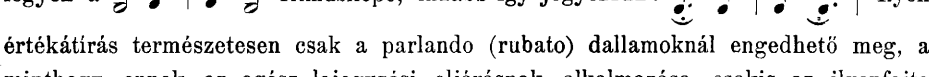
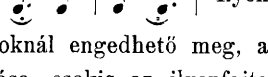
parlando előadásban, a 2. és 3. sor utolsó 8-ada -val megnyujtva. Minden 8-adnyi hang egy szótagnak felel meg. A 8-adok sebessége metronomszámjelzéssel

¹ Legalább is Kiriác fentemlített gyűjteményének doinadallamai ezt mutatják.

120-tól körülbelül 160-ig terjedhet (helyenkint, egyénenkint változva, egy dallamon belül többé-kevésbé egyenlően megmaradva). Ezt a ritmust bizonyos állandósuló *rubato* előadás meglehetősen módosíthatja, amint ezt a közlött dallamoknál láthatjuk. Rendkívül fontos, hogy a lekottázás ütemvonalainak elhelyezésénél állan-

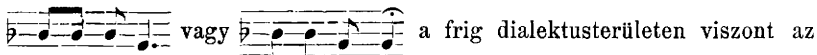
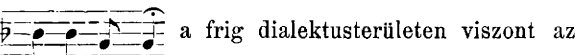
dóan erre az alapsémára, illetve a fentebb közölt képletre

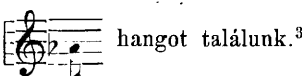
vezessük vissza — képzeletben — a tényleges dallamritmust. A mint látjuk: „legjobb“ ütemrészek a ˆ szótagra, „kevésbé“ jók, a ˆ szótagra jutók, a ˆ szótagra jutók rossz ütemrészek. A nyolcz szótagra jutó nyolcz ütemrésznek így feltüntetett viszonylagos hangsúlyos vagy hangsúlytalan volta minden körülmény közt megmarad és az ütemvonalak elhelyezésével ezt mindenkor fel kell tüntetni, bármennyire is megváltozott esetleg a ritmusnak alapsémája. Ha pl. a 4—4 szótagra jutó hangok értéke akkorává nyúlt meg, hogy két ütemre kell széjjelosztanunk, akkor a széjjelosztás csakis ˆ ˆ | ˆ ˆ történhetik, azért hogy az ütemvonal elhelyezése világosan mutassa a ˆ szótag hangsúlyosságát ˆ szótaggal szemben. Pl.:

 ebben az esetben osztást kell végeznünk vagy helyett. Hogy pedig hozzáférhetőbb, könnyebben érthető legyen a ritmusképe, inkább így jegyezzük: Ilyen

értékátírás természetesen csak a parlando (*rubato*) dallamoknál engedhető meg, a minthogy ennek az egész lejegyzési eljárásnak alkalmazása csakis az ilyenfajta dallamoknál fontos, a melyeknél a zenész füle, ha csak a dallamot figyeli meg, lehetetlenség, hogy helyesen hallja ki a jó és rossz ütemrészeket. Itt multhatatlanul szükséges az, hogy a lejegyező a szövegi rész ritmusát is tekintetbe vegye.¹

A bihari és a frig-zárlatú dialektus közt a lényeges eltérés² az, hogy előbbinek dallamainál nagy a hajlandóság arra, hogy a „b“ hang „h“-ra változzék, utóbbinál nagy hajlandóság van ú. n. frig zárlatképződésre. Vagyis a bihari doinadallamok zárása

rendesen vagy a frig dialektusterületen viszont az

utolsóelőtti „b“ hang helyett egy féligmeddig hangot találunk.³

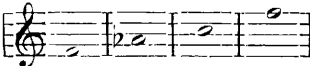
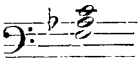
A bánati dialektus abban tér el² a másik két déli dialektustól, hogy nagy

hajlandóság van helyett hangképzésre, hogy dallam-

¹ Közlőnek 1913-ban megjelent „Chansons populaires roumaines du comitat Bihar“ című gyűjteménye ebből a szempontból még néhány hibás ütembe-foglalást tartalmaz (pl. 4., 25., 40., 44., 50. sz. és mások.)

² Itt csak a legfontosabb eltérésekről fogunk szólni. Rá kell továbbá arra is mutatnunk, hogy az itt felsorolt megkülönböztető sajátságok csupán a dallamok túlnyomó részében, nem pedig valamennyijében találhatók fel.

³ Mint teljesen pozitív vizsgálati eredményt, meg kell említenünk azt, hogy frig kadenzia a bihari dialektusterületen egyáltalában nem fordul elő.

skálájának hangjai közül inkább az akkordhangok és a többiek az átfutó hangok, másszóval: a dallam alá (a dallam záróhangja kivételével) ezt az akkordot képzelhetjük: Szerkezeti eltérés az, hogy a dallamok túlnyomó számban 4-sorosak. Legfontosabb és az előbbivel egyező sajátja ezeknek a dallamoknak is az, hogy főcezurájuk (a második sor utolsó hangja) szintén

Dallamaik ritmusának alapsémája ugyanolyan, mint az előbbi két aldialektus jellemzésénél feltüntetett, de a negyedik sornak megfelelően még nyolcz nyolczaddal megtoldva. Refrénesnek azért nevezzük, mert a negyedik, vagy a harmadik és negyedik sorban, illetve azok helyén bizonyos önálló értelmű szövegrefrének szerepelnek, melyek úgyszólván kizárólag erre a dialektusra jellemzők.

*

Az itt bemutatásra kerülő kisebb hunyadi terület a frig kadenciájú zenedialektushoz tartozik, de erős bánati dallamátszivárgást mutat.

Elégé teljes képet kapunk erről a közölt nyolcz kottapélda szemügyrevételénél. Mielőtt erre rátérnénk, a közölt példák lekottázásának olvasására vonatkozólag a következő jelmagyarázatokat kell közölnünk: az apró hangjegyekkel jelölt hangokat (kivéve a rövid *vor-* és *nachschlagokat*:) jegyüknek megfelelő értékben kell leolvasni, amely értéket az ivvel hozzájuk kapcsolt főhang értékéből kell levonni. Apró hangjegyekkel való jelzésük azt akarja jelölni, hogy ezeket a hangokat sokkal kevesebb súlylyal, kevesebb reánehedéssel — úgy mondhatjuk — futólag (gyöngébben) énekelték.

A kis fermata () alig észrevehető megnyújtás, mely legfeljebb a kotta értékének a fele; a nagynál () a kotta értékének legalább kétszerese.

 itt a jel a hangnak csúszását (siklását) jelöli körülbelül addig a magasságig, a melyben a jel végződik. A csúszás körülbelül a kotta értékének második felét tölti ki.

$\flat'_{\frac{1}{2}} = \frac{1}{4}$ -hangnyi leszállítás.

1. sz. példa.¹ Ritmus szempontjából a legegyszerűbb mintája a frig zárlatú doinadallamnak. Osupa nyolczadból áll; a második és harmadik sor utolsó, nagy fermatával megnyújtott hangját helyett inkább a szemnek is kifejezőbb formával jegyezzük.

A nyolczadok közül alig elvétve egy-egy alakul át melizmává, akkor is csak futólagos (apró kottákkal jelzett) *nachschlag* segítségével (a melyek máskor

¹ Nem tartottunk szükségesnek szöveget is közölni, mert — mint már fentebb is kifejtettük — az egyes dallamoknak nincs meghatározott egyféle szövegük, hanem az énekes *bármely* éppen eszébe jutó szöveget helyez, *bármely* éppen eszébe jutó dallam alá. Szöveg helyett a szövegsorok lüktető ritmusát feltüntető — o — o | — o — o | metrikus jeleket használjuk, hogy az olvasó tisztábban lássa, mely szótagra mely dallamrészecske jut.

Cserbel (Erdőhátság)

Costa Mária 18 éves lány

Costa Zsuzsanna 18 éves asszony.

Parlando

1.

(A) I. sor II. sor

III. sor

Parlando

Ugyanott, ugyanazok.

2.

I. sor II. sor

Hoi, hoi
(betoldás)

III. sor

1) ugyanazoktól így is:

Parlando

Ugyanott, ugyanazok.

3.

(A) I. sor II. sor

III. sor

Parlando

Várhely (hátszegi járás)
2 idősebb asszony.

4.

I. sor II. sor

III. sor IV. sor

ugyanazoktól így is:

Gyalár (Erdőhátság)

László Mária 22 éves asszony, és mások.

5. **Parlando**

(A) I. sor II. sor (A)

III. sor IV. sor

1) ugyanattól így is:

Cserbel

Costa Mária és Zsuzsanna.

6. **Parlando**

I. sor II. sor

III. sor I. sor

1) helyesebben így:

Cserbel,
egy fiatal asszony

7. **Parlando**

I. sor II. sor

III. sor IV. sor

Várhely

2 idősebb asszony

8. **Parlando**

I. sor (N) II. sor

III. sor (refr.)

IV. sor (refr.)

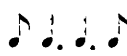

egyéni variációként el is maradhatnak, vagy pedig esetleg más, ennél a közlésnél nemmelizmás szótag fölé járulhatnak, szóval nem lényeges járulékaik a dallamnak). A dialektusra jellemző frig zárlatot előidéző „as” is csak ilyen kis *nachschlag* formájában jelentkezik az utolsóelőtti (*b*) hanghoz hozzáfűggesztve (valamivel magasabb a tiszta *as*-nál). Feltűnő, hogy ezektől az apró hangoktól eltekintve a dallam hangjai pentatonikus skálát adnak. Az első ütem előtti zárójelben levő hang (*aufakt*), melyet „ä” magánhangzóra énekelnek, a népi éneklésmódra nagyon jellemző, habár el is maradhat, mert nem szerves része a dallamnak. Az ilyen „*suhanó aufakt*”-okat rendszeresen olyan futólag, suttogó hangon énekelik, hogy felületesen figyelő fül észre sem veszi (ugyanilyen a 8. sz. példa 2. ütemének utolsó hangja „n” hangszóra).

A 4. és 5. ütem közt levő 7-nyi szünet a fennebb említett „lélegzetvétel”, mely legtöbbször ilyen hosszúságú. Ez a szünet tulajdonképpen nem szerves része az ütemnek, ezért került jegye az ütemvonal fölé. A dallam szerkezetét alaposabban szemügyre véve azt látjuk, hogy második sora (= *b*) egy hang — a záróhang — híján teljesen megegyezik a 3. soral (= *b*₁). Szerkezetét betűsémával kifejezve (*1. sor* = *a*) ezt a képletet kapjuk: *a b b*₁. Az előadásnak „parlando” szóval történt meghatározása már maga is jelzi, hogy itt a kottaértékek hosszát nem tánczritmusszerű szabatosággal kell értelmeznünk (főleg a 3., 5., 6. és 7. példában).

2. sz. példa. A II. és III. sor közt egy ütembetoldást találunk „*hoi, hoi*” kiáltásra. Ez nem lényeges alkotórésze a dallamnak, ezért a szerkezet vizsgálásánál figyelmen kívül hagyjuk.¹ Szerkezetét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy mind a három sora — néhány hangot kivéve — megegyezik egymással. Ez a következő betűsémát adja: *a a*₁ *a*₂. Ebben a dallamban a nyolczadok legtöbbje már sokkal határozottabb formájú melizmás képletekké alakultak át, anélkül hogy az egyes 1/8-nyi értékek bármelyike is (a II. és III. sor záróhangjának normális megnyújtásától eltekintve) meghosszabbodott volna.

Az 1. alatt közölt egyéni variáns (még inkább a 4. sz. néhány egyéni variánsa) világosan mutatja, mennyire ruganyos, meg nem állapodott ezeknek a dallamoknak a körvonala.

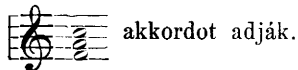
3. sz. példa. Ennek a ritmusa állandósult megnyújtások következtében meglehetősen eltér az alapsémától. 1., 2., 3. és 5. ütemében a 2. és 3. nyolczad értékének kb. háromszorosára nyúlt meg. Eleinte ezek a megnyúlások talán mint rubatoszerű fermaták nem állandóan és nem egyforma megnyújtással szerepeltek. A dallam jelenlegi előadásában azonban annyira állandósultak és egyformává lettek,

hogy a bizonytalan jelzés helyett jobbnak tartjuk a írásmódot (nagyon valószínű, hogy más emberektől, más faluban esetleg kevesebb megnyújtással hallhatjuk ezeket az ütemeket). Szerkezete ugyanolyan mint az előbbié: *a a*₁ *a*₂.

4. sz. példa. Ez már nem tisztán délerdélyi (frig zárlatú) típus. A frig zárlat ugyan megvan benne, de szerkezete a tipikus háromsoros helyett négyesoros.

¹ Ilyen betoldásos háromsorú dallamot Hunyadban és Biharban sokat találunk.

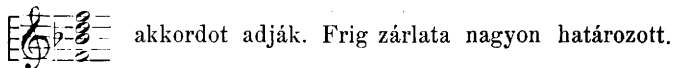
Sémája $a b b_1 c$. Jellemző az ilyen felépítésű dallamok b_1 sorára, hogy utolsó hangja egészen rövid (majdnem *staccato*); csupán ebben különbözik b_1 sor b -sortól. Négysoros szerkezete idegen, talán bánáti származásra vall, ugyancsak az a körülmény is, hogy főhangjai (akkordhangjai) a bánáti dialektus jellemzésénél említett

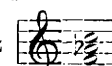

5. sz. példa. Sajátságos a szerkezete. Négysoros, sémája $a b b_1 c$ ($a b_1$ és b közti eltérést — mint az előbbi példánál — a jellemző *staccato* záróhang adja);

a feltűnő az, hogy az első sor főhangjai se se hangzatra

nem illenek (alig hangzatra) utolsó hangja pedig egészen kivételesen „g”. A többi három sor főhangjai a délerdélyi és bihari dialektusra jellemző

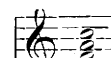

6. sz. példa. Ez már tiszta bánáti típus. Skálájában „a” „b” helyett „as” „h”-t találunk. Négysoros, sémája $a b b_1 c$ (b_1 rövid záróhanggal). Főhangjai az akkordot adják. Frig zárata nagyon határozott.

Igaz, hogy a dallamnak frig zárata van, de ez itt azért nem jellemző, mert a frig zárlat *as* hangja nem lép fel meglepetésszerűen (mint a délerdélyi dialektus dallamainál), még pedig azért nem, mert az egész dallamon végig a skála 3. foka *as* volt.¹ Ha ennek a dallamnak b és c sorát a 4. sz. példa b és c sorával hasonlítjuk össze, sorszerkezet és kontúr dolgában nagy hasonlóságot fogunk találni.

A dallam első hangja (másodrangú, cifrázó hang) kivételesen:

Meg kell jegyeznünk azt, hogy „as” „h” magassága nem precíz, az „as” a normálisnál többnyire valamivel magasabb, a „h” mélyebb.

7. sz. példa. Szintén tipikus bánáti dallam, talán újabb keletű. Skálájában „a” „b” van, zárata is „a” „g”. Főhangjai akkordot adnak. Négysor-

ros; sémája $a a b a_1$. Ritmusa feltűnő sokféle állandósult megnyújtást mutat. Az előbbi dallam általánosan ismert Cserbelen; ezt ellenben csak néhány fiatal asszony tudta. Ki lehetett deríteni, hogy egy Nagyszébenben katonáskodó cserbeli legénytől tanulták, aki ezt ott egy bánáti származású katonától tanulta.

8. sz. példa. Teljesen elütő bármely dialektus típusától. Talán újabb keletű. A nagy eltérés a dallamsorok kadenciális hangjaiban van. A főceezura — a 2. sor — záróhangja c a déli dialektusokra jellemző f helyett. Igaz ugyan, hogy ilyen kadenciájú főceezura nem ritka a bánáti dialektusban, a domináló f kaden-

¹ A frig zárlatú dialektus dallamainál éppen azért oly feltűnő a frig zárlat (annyira, hogy dialektust jellemző sajátossággá lehet megtenni), mert dallamskálájuk mindvégig a -t mutat *as* helyett, csupán a kadenciális hangot megelőző a csúszott le *as*-ra.

ezialis hang mellett. Négysoros és refrénes (refrénje ez: „*Jo mor mândră, mor, mû*) volta [3. sora = egy szövegsor (nyolcz szótag) + refrén (hat szótag), épp úgy 4. sora is] szintén bánáti sajátság. Szerkezetének sémája; $a a b b_1$. Érdekes, hogy az Erdőhátságon b_1 sor helyett b sort énekelnek és ezzel a főkaden-zia f é válik (a dallamnak ilyenformán szükségessé vált egy kvinttel való lejjeb-bitése után).

A délerdélyi, illetve közelebről a hunyadi dialektusnak ezen leírása alkal-mával nem terjeszkedhetünk ki a doinadallamokon kívüli másik négy dallamosz-tály ismertetésére. A kolindadallamokat még nem is ismerjük eléggé. Egyébként ezek vidékenként kevésbé feltűnő eltéréseket mutatnak, amely eltérések geográfiai elhatároltsága alighanem nem is vág össze a doinadallamok alapján beosztott zenedialektus-területek kereteivel.

Viszont a lakodalmas és siratódallamok Hunyad megye területén sem mindenütt ugyanazok. Már egészen kis területenkint is változnak. Úgy hogy ezek éppen ezért nem szerepelhetnek itt, mint a zenedialektussal mindenütt egyformán ve-ljáró dallamok, a melyek a zenedialektust mintegy más oldalról, kiegészítő módon jellemeznék.¹

A táncdallamok szintén éppen Hunyadban nem jellemzők a dialektus-területre. Egyébként ezekről, valamint a kolindadallamokról csak külön-külön értekezésben lehetne részletesebb és osztályozó leírást adni.

Bartók Béla.

IRODALOM.

Stadling, I.: *Shamanismen i Norra Asien*. Stockholm, 1912. (A sa-mánizmus Észak-Ázsiában.) 141 lap. Ára 1'50 svéd korona.

A természeti népeknél található ősvallási elemek között a legfontosabbak egyike a sámánizmus: a szellemekkel való érintkezés vallásos gyakorlata. Ez az elem meglehetősen tüzetes tárgyalásban részesült irodalmunkban is egyrészt a ma-gyarral rokon népek ősvallási hagyományainak vizsgálata, másrészt népünk ilyenmü emlékeinek felkutatása és magyarázata közben. A külföldi kutatók és vallásböl-cselők pedig állandóan figyelemmel kísérik és úgyszólván nyilvántartják az ide-vonatkozó jelenségeket, melyek hivatva vannak a fejlettebb animizmus fokán álló népek ősvallására fényt deríteni.

I. Stadling könyve különös érdeklődésre tarthat számot mind világos, köny-nyen áttekinthető előadása és szerkezete, mind a benne rendszerbe foglalt anyagnak bősége miatt. Hogy a mű tartalmáról és szerkezetéről fogalmat nyujtsunk, itt közöljük tizenegy fejezetének címét: Általános áttekintés (1—7); A primitív vallásos gondolkodás kifejlődése (8—16); A szellemi erők dualisztikus osztályozása (17—33); Áldozatok (34—39); Ősök tisztelete (40—43); A hivatásos samán-kodás kifejlődése (44—67); Samándob és samánöltözet (68—81); Hivatásos

¹ A bihari dialektusterületnek pl. mindenütt egy és ugyanazon lakodalmas éneke és egyfajtajú bocet-dallama van.

samánnök (82—92); Samánténykedés (93—123); A kis samánszellemek (124—129); Samánköltészet (130—135).

A könyvhöz bevezetésül *Söderblom Náthán* professzor egy becses cikket irt „Makten och själen“ (Mana és lélek) czimen (I—XVI. l.). Ez az értekezés mélyebb alapot igyekszik vetni a samánizmus fogalmának. Mivel nálunk e kérdéssel még senki sem foglalkozott, pár szóval megismertetjük a cikk eszmemenetét.

Codrington, angol hittérítő vette észre először, hogy a melanéziai törzseknél egy sajátos vallási alapfogalom él, az ú. n. *mana*. E szónak a svédben „makt“ (Macht) szó felel meg, a mi nyelvünkben pedig megközelítőleg „titkos vagy varázserőnek“ nevezhetnők. Ez az erő emberben, állatban, növényben vagy bármely természeti tárgyban lakozhatik. Az 1901-ben elhunyt francia vallástörténet-tudós, Marillier vitte be először a vallástudományba e szót és fogalmat és széleskörű alkalmazást juttatott neki. De a mana-hipotézist általánosan Marett, angol antropologus nevéhez szokás fűzni, ki e primitív vallási elemet részletesen fejtegette. Marett állította egymás mellé e két fogalmat: *tabu* és *mana*. Tabu az a veszedelmes hatás (s innen a „tilalom“), mely abból ered, hogy valamely lényben vagy tárgyban mana van.

A Tylortól (1867-ben) hirdetett animizmus elmélete — bár a maga egészében mai napig megállja helyét — már régebben sem elégitette ki teljesen a pszichológusokat, épp ezért csatolták hozzá az animatizmus vagy preanimizmus, korai animizmus (Wundt) elméletét, mely az animizmusnak mintegy ősalakja. A mélyebben gondolkozó ethnologusok u. i. hamarosan rájöttek arra az igazságra, hogy a primitív ember a perszonális lélek és szellem fogalmára nem emelkedhetett. A fetiszizmus jelenségeinek alaposabb vizsgálata szülte azt a tapasztalati belátást, hogy az animizmus magasabb fokára még nem jutott ősember csupán valami „erő“ (kraftstoff, lifestoff: erőanyag, életanyag) működésének tulajdoníthatja az előtte érthetetlen, titokzatos élettani és lelki jelenségeket.

Ez a titkos erő más népek vallási fogalmai között szintén előfordul és némely nyelvben külön neve is van, de legvilágosabban, szembeszökőbben a melanéziaiak ősvallásában van meg. Ezért fogadta el a nemzetközi tudomány a melanéziai mana szót e vallási fogalom jelzésére.

A mana más, mint a lélek és a szellem. Ezt bizonyítja az a megfigyelés, hogy nem minden lélek és szellem bír manával, de viszont vannak emberek, kik már életükben el vannak látva e bűvös erővel. Ezek hasonlók a holtak lelkeihez. A mana tehát parallel erő a lélekkel s nem része annak. Az ősnépek fejlődésével új, magasabb fogalmak és vallási elemek keletkeztek, de mellettük a régiek, kezdetlegesebbek is tovább élnek.

A samánok olyan emberek, kik manával rendelkeznek. Ez a titkos erő különbözteti meg őket a többi embertől. Stadling ez alapon magyarázza a samánisztikus jelenségeket.

Áttérve Stadling művére, kiemeljük, hogy a szerző a tárgyra vonatkozó műveket elég alaposan használta fel. Az I. fejezetben szól a samán szó eredetéről és alkalmazásáról s áttekintést nyújt az *északázsiai* samánisztikus népekről s a róluk szóló irodalomról. E népek a következők: csukcsok (számuk: 12,000), korjások (6000), kamsadálók (4000), aleutok (kiveszöfelben), jukagirok

és csuvánok (500), ajnok (1500), giljások (600), goldok (számuk ismeretlen). A mongolokhoz tartozó törzsek: tunguzok (66,000), burjétek (300,000). Török-tatár törzsek: jakutok (230,000), szibériai tatárok (60,000), kumandinok (2200), szagájok (2,000), altájaiak (12,000) és a teleutok (6000). Finnugorok: osztyákok és vogulok (26,000); szamojédok (16,000).

A második fejezetben az animizmus és preanimizmus fejlődését és jelenségeit tárgyalja. Fejtegetésének rövid foglalata ez. A primitív ember mindent lelkesnek tart; innen származik a természeti népek nyelvének gazdagsága a metaforában és perszonifikációban. A tenger zúg, a folyó harsog, a szél sívít, a vihar dühöng; a fák nyögnek a viharban, ha megvágják őket, vérzenek. A tárgyak látszólagos élettelenége csupán esetleges állapot, mint az embernél az álom és ájulás; vagy pedig színlelés, mint a sündisznó mozdulatlansága, midőn bajtól félve összekuporodik. A valóságban minden él. E felfogás alapján alakult ki az animisztikus világnézet, mely ma is uralkodik az északázsiai samánisztikus törzseknél. E fenti szavakban vázolt lelki folyamatban hitt eddigelé a tudomány. Ezzel szemben legújabbán egy új elmélet kezd kialakulni: a mechanikai világnézet vagy a primitív *magó-dinamizmus*. E tan szerint a preanimisztikus fejlődés fokán álló ember az őt környező természetbe nem helyez személyes lényeket, hanem egyediségnélküli erőket, melyek titokzatosan hatnak egymásra s e titkos hatásban keresi a természetben előforduló változások és tűnemények okát. Innen ered minden mágikus tűnemény és szertartás, melyekkel a természeti ember hatni igyekszik a mechanikai erőkre.

A mana-fogalmon alapuló magó-dinamizmus elméletének megismertetése után érdekesen vázolja a szerző, mindig a vizsgálat tárgyául választott népek életéből vett példák alapján, hogyan alakul ki e kezdetleges világnézetből a személyes, antropomorfikus lélek és szellem fogalma.

A harmadik fejezet az emberi lélek eredetének és halál utáni állapotának s a temetési szertartásoknak magyarázatával foglalkozik. Fődolog itt a jó és gonosz lelkekbe vetett hit felderítése, mivel a temetéshez s az ezt követő gyász-időhöz fűződő szertartások valamennyije e dualisztikus felfogás folyománya. A samánok jellemzése e fejezetben már élesen kidomborodik. E kimagasló emberek temetése s haláluk utáni tisztelete messze felülmúlja gondosságban és tartamban a közönséges halandókét. Még fontosabb a samánok szerepe a következő fejezetben tárgyalt halotti áldozatokban, melyeknek szertartásait nagyrészt ők intézik.

Az ősök kultusza (V. fejezet) a többnyire nomád északázsiai törzseknél nem fejlődhetett oly magas fokra, mint az évezredek óta állandóan egyhelyütt lakó kínaiaknál és japániaknál. Náluk csak a samánoknak — ezek közt is főképp a fehér vagyis jóindulatú samánoknak — kultusza található fel, kik életükben és haláluk után is népük védői a gonosz (fekete) samánoknak s ezek lelkeinek ártalmas működése ellenében. A samánok (VI. fej.) a közvetítők az ember és az elhunyt fehér samánok lelkei között s csupán az ő közbenjárásuk folytán lesz hatásos minden áldozat és szertartás. E közbenjárás főeszköze az extázis (réület). A réület létrejöttét, természeti és élettani okait bőven tárgyalja a szerző. Szerinte a réület eredetileg egész családok, sőt törzsek képessége és foglalkozása volt

(általános samánkodás) s csak később lett egyesek hivatásos foglalkozása, melyre az alkalmas egyének hosszas gyakorlattal készülnek elő. A samánizmus fejlettebb fokán a samándob és samánöltözet, úgyszólván elengedhetetlen kellék (VII. fejj.).

Igen érdekes a VIII. fejezet, mely a hivatásos samánokról szól. Eddigelé az a vélemény volt elterjedve, hogy a samánkultuszban a főszerep a férfit illeti meg s a nők — mint egyéb vallási ténykedésből — innen is ki voltak zárva s a nők samánkodása csak kivételes és későbbi eredetű. Stadling újabb kutatások alapján kimutatja, hogy a jakut, mongol, burját, tunguz és altáji-tatár törzseknél a nők samánkodása eredetibb és régibb keletű, mint a férfiaké. A mongol mithoszok istennőkről beszélnek, a kik samánok voltak, vagy a samánkodás tudományát ajándékozták az emberiségnek. De nemcsak a mithoszi hagyományok, hanem nyelvi adatok is amellet szólnak, hogy a férfiak samánkodása későbbi eredetű. A mongol, mongol-török és török-tatár törzsek ugyanis közös elnevezéssel bírnak a női samánokra, de a férfi-samánokat különböző névvel illetik.¹ E nyelvi bizonyítéknál sokkal fontosabbnak tartjuk a vallási szokásokat. Így: a csukcsoknál és több ázsiai törzsnél a férfi-samánoknak nincs sem dobjuk, sem szertartásos öltözetük; a dobot a családanya kölcsönzi nekik s női ruhába öltöznek és hajukat asszony módra leeresztik. A hosszú haj viselete különben is nagyon elterjedt szokás a papi személyeknél majdnem minden népnél. E népek tapasztalatai alapján azt hiszik, hogy a samán tehetség sokkal gyakoribb a nőknél; sőt a nőknek nem is kell tanulniok a samánkodást, mint a férfiaknak, ők rászülettek. Épp ezért a nép jobban bízik bennük, mint a férfi-samánokban. Az igazi, hatalmas tehetségű samánok e népek hite szerint gyakorta *nőkké* változnak, s szülnek is: gyermeket vagy állatkölyket. Nem csoda, ha ilyen hiedelmek mellett a férfi-samánok igyekeznek szert tenni női formára. Hajukat hosszúra növesztik, befonják, de samánkodásuk alatt kibontva lengetik; vallási működésük idejére mellükre két nagy ércboglárt erősítenek, mintha női keblük volna. Minde jelenségek arra látszanak mutatni, hogy a samánizmusnak eredeti formájában — legalább is e népeknél — papnői és nem papjai voltak.

Áttérve a samánok ténykedésének ismertetésére (IX.), a szerző találó, tipikus példákat válogat ki — különösen a jakutok és a tunguzok köréből — az idevágó fontosabb jelenségek és eljárások illusztrálására. Főleg a réület előidézésének módjaival és a samándobbal foglalkozik behatóbban. A samánizmus szerinte a legtipikusabb formában a csukcsoknál maradt fenn, míg számos népnél többé-kevésbé elvesztette eredeti ismertetőjeleit. De akármennyire elváltozott, lényege, a réület, bármily gyenge alakban is, minden népnél felismerhető.

A teljesen kifejlett samánkultuszban a samán külön öltözékben s dobbal kezében jelenik meg (X.). Vannak azonban esetek, midőn ezek a kellékek hiányzanak. Így pl. a jakutoknál az ú. n. kis samán szellemek szolgálata akként történik, hogy a samán a jurta közepén egy kis székre ül, kezében egy kis ostort vagy vesszőt tartván, melyre lószőr-csomók vannak erősítve. A tűzhelyre néhány szál

¹ Ez a nyelvi bizonyíték szerintünk nem sokat nyom a latban. A több nyelvben ugyanazon jelentésben előforduló hasonló alakú szavak rendszeren átvételek. Hogy tehát ez a jelenség bizonyítékul szolgálhasson, előbb meg kellene vizsgálni a samánok említett közös elnevezésének (udagan, utagan stb.) eredetét.

lőszórt vet, miközben énekel előre-hátra hajlongva. A samánkodásnak ez a neme már hanyatlást jelent s átmenet a kuruzsláshoz és javaskodáshoz.

Az utolsó fejezetben a samán költészetéről mond el a szerző néhány érdekes adatot. A samán ihlet négy művészetnek szolgáltat anyagot; ezek: az ének, a táncz, az alakoskodás és a költészet. Számos eset van, melyben a dob nemcsak mint a kultusz eszköze, hanem mint hangszer nyer alkalmazást; maga a samánkodás pedig valóságos kis színjáték. Az ének s a vele együtt járó poézis szintén elmaradhatatlan járuléka a fejlettebb samánizmusnak. Különösen a csukcs népköltés gazdag samánisztikus termékekben. Bogorasz orosz író több szép termékét jegyezte fel ennek az extatikus költészetnek. Így pl. egy csukcs samán nő ihletett táncza közben így énekelt: „Két szűz, a hajnalpir lányai, leszállt a felső-világból, hogy meglátogassa a földet. Arczuk tündökölt a szépségtől, szemük tűzben égett, hajuk lengett a szélben. Ruhájuk tarka prémekből volt, széles czobolybőrrel ékesítve és lágy rozomákbőrrel szegve; ujjasukról északi fény ragyogott, topánjuk sok színben csillogott... A sokat tudó nép örülteknek mondta őket, de a kis gyermekek szóltak: Játsszatok velünk!”

A jakutoknál szintén kifejlett népköltés van, melyet főleg a samánok ápolnak. E költészetnek külön nyelve és stílusa van, mely a köznapi beszédtől mind a szókinés gazdagságára, mind a kifejezések költői lendületére nézve élesen elüt. Míg a rendes beszédben csupán 4000 szó van használatban, a samánisztikus költői nyelv több mint 12,000 szóval rendelkezik. Szjerasevszkij becses aforizmákat jegyzett fel e nép ajkáról. Ilyenek: A lány épp úgy nem lehet meg dal nélkül, mint a samán samánkodás nélkül. — A jó énekes lelke mindig tele van dallal. Csak az ajkát kell kinyitnia s nyomban visszatartatlanul kiröppen az a világba! Ha nem énekel, gondolatai összezavarodnak, keble elszorul... A jó énekes akkor is dalol, ha egyedül van. — A szerző szavaival fejezzük be ismertetésünket: „A mondottakból következik, hogy a samáninspiráció, ihlet ősköltészetet teremt, melynek modern szempontból sem megvetendő termékei vannak; továbbá kezdetleges drámai művészetet hoz létre a samán és a szellemek közti párbeszédben, mely néha magasabb színvonalra emelkedik pl. az altáji tatárok samánkodó szertartásaiban. Szóval a samánisztikus vallás magában foglalja az ember viszonyát a végtelen, határtalan mindenséghez praktikus elméleti és esztétikai tekintetben, a menyire ezt a viszonyt a természet egyszerű gyermeke megérteni képes.”

Bán Aladár.

Turi, Johan: *Das Buch des Lappen.* (Rütten & Loening, Frankfurt am Main. 1913.)

A lappok életéről szóló gazdag irodalmi termékek között Turi János szerény könyve már csak azért is számot tarthat némi figyelemre, mert lapp ember munkája. Turi Lappföld Finnországgal határos Jukkasjärvi tartományában él. Fiatalabb korában rénszarvasok legeltetésével foglalkozott, s mint ilyen bizonyára jól ismeri a lapp viszonyokat, hazája földjét és a rénszarvasok őrzése közben bejárt területeket; pár éve azonban, miután hozzátartozói nincsenek, felhagyott a rénszarvasok őrzésével és az azokat öldöklő vadak pusztítására adta magát. Azonkívül Turi a műveletlen lapp nép között ritkaságszámba menő egyén. Okos, gondolkodó és eléggé

tisztán ítélkező fő. S így ha valaki, ő hivatott saját népe életébe, annak viszonyaiba bárkinek is beletekintést nyújtani. Jelen könyvében, mely hosszú esztendőök tapasztalatainak egy véletlen közbejátszódása következtében való papírravetése, Turi János éppen ezt cselekszi.

A könyv létrejöttét Demant-nak köszönheti, ki a lappok viszonyai iránt melegen érdeklődik. Demant 1904-iki utazása alkalmával ismerkedett meg Turival. Ez primitív embernél megcsodálásra méltó színességgel és elevenséggel sok érdekeset mesélt el neki a lappok életéről, a mi arra ösztönzé utazónkat, hogy ígéretet tegyen Turinak, mely szerint hogyha valamikor írásba óhajtaná foglalni ismereteit, tőle telhetően örömet lesz segítségére. A terv valóra vált. Turi nekiállott és írt. Írt, de — Demant állítása és sajnálkozása szerint — nem oly színesen, mint a hogyan beszélt. Közben Demant, ki, míg a könyvre való anyag el nem készült, Turival lakott, folyton meséltetett magának és a hol az írásban hézagot érzett, be-betoldatott egyet mást. A könyv elkészült és miután Demant az anyagot saját belátása szerint elrendezte, Thomsen bevezetésével napvilágot is látott.

Turi könyve teméntelen naivitása mellett is kedves, élvezetes olvasmány; a lappok életéről, vándorlásáról, foglalkozásokról szóló alapos és kimerítő részletezéssel megírt fejezeteivel pedig a kérdéssel foglalkozó irodalomra is nyereség.

A könyv nyolcz részre oszlik. I. A lappokról szóló legrégebb ismeretek. II. A hegyilakók. III. Vadászat IV. A lappok orvosi tudománya. V. Mondák. VI. A lappok dalai. VII. Koutokaino. VIII. Lappföld ismeretlen állatai.

I. Az első rész czíme nem teljesen megfelelő, mert benne Turi a lappok mai viszonyáról beszél túlnyomóan. Egy-két fejezet szól a lappok ősfoglalkozásáról, lakóhelyéről és arról, hogy helyzetük milyen mostohává vált, mikor a szomszéd népek közelükbe férkőztek. A továbbiakban a lappok mai foglalkozásáról, a rénszarvasok őrzéséről és minden ezzel együttjáró körülményről értesülünk részletesen. Beszámolt továbbá a gyermekek ápolásáról, iskoláztatásáról. Utóbbinál erősen kiélezi azt, hogy a lappok mai iskoláztatásuk folytán elvesztették őstermészetüket. Vonzóan emlékszik meg a lappok legnagyobb ünnepéről, a karácsonyról. Érdekes a tolvajokról szóló fejezet, mely szerint Turi vidékén a lappok nem ismerték a tolvajlást. Ezt a keletről jövő lappok honosították meg náluk, a kik — jegyzi meg Turi az igazság kedvéért — sok jó dolgot is hoztak magukkal; többek közt megszüntették a rénszarvasbetegségeket.

Legrészletezőbbek a rénszarvasokkal foglalkozó fejezetek, melyek azért bírnak különösebb érdekességgel, mert Turi nomádhoz illően kitünően ismeri a vad-rénszarvasok és megszelidített rénszarvasok természetét, ismeri az időjárást, annak következményeit; jól ismeri a bejárt területeket, a rénszarvas kereste legelőket és saját tapasztalatai alapján ad elő minden jelentőséggel bíró mozzanatot. Szól a vadrénszarvasok megszelidítési módozatairól, a rénszarvasok evési, pihenési idejéről, ezeknek az idő viszontagságaihoz való alkalmazkodásáról, a rénszarvasok levágásáról, a vándorlás közben való akadályokról és sok más egyébéről.

II. A második rész a tavaszi munkálatokról és a rénszarvasok elléséről beszél. E rész utolsó fejezetében Turi a lappok negyven év előtti jó helyzetéről tesz említést, hogy ennek ellentétéképen annál meghatóbban festhesse a viszonyok rosszra fordultát, a legelők tönkremenését, mely miatt a ma felserdülő lap-

pok új keresetforrás után kénytelenek nézni. Szól végül a lakosság rohamos apadásáról és annak okairól.

III. Az előbbiekhöz hasonló részletességgel beszél Turi, ugyancsak saját tapasztalásai alapján a rénszarvasok ellenségeiről, a vadállatokról, azok fogdosása, vadászása módjairól.

A további részekben Halász, Fellman és mások által is gyűjtött népköltési termékekhez hasonló elbeszélésekkel találkozunk; köztük azonban több olyannal, a melyről Halász gyűjteményében nincs szó. Végezetül pedig említjük meg azt is, hogy a német átdolgozó a könyvben elmondottak illusztrálására tizenegy Turivázolta ábrát is esatolt fordításához.

Turi könyvének minden sorából valami sajnás érzik. Az író fájdalma sanyarú sorsban élő honfitársainak elnyomatása miatt. Valami megdöbbenő sejtetés; mely szerint, ha a viszonyok nem javulnak, e nép eltűnik a föld színéről. Turi két dolgot hangsúlyoz erősen. Egyik az, hogy a nép műveletlensége oka minden bajnak; másik, hogy a lapp nem arra született, hogy négy fal között elzárva éljen. És a mikor Turi e két dolgot hangsúlyozza, önkéntelenül is arra a gondolatra jutunk, Lundbohmmal, hogy a lapp gyermekeknek iskoláztatásra volna szükségük. De ez az iskoláztatás ne a civilizált népek iskoláztatása legyen. A lapp ezt nem bírja ki. Ő a szabadban, fent a hegyeken tud csak gondolkodni; szellemi tehetségét csak akkor fejtheti ki, mint Turi mondja, ha szél csapkodja orrlíkait; különben elbutul. Miután pedig a lapp területek nyújtotta természeti adományokat csak lapp képes úgy kihasználni, hogy belőlük szomszédjainak is juttasson, e nép fennmaradása a civilizáltabb szomszédok érdeke, a kiknek mindenekelőtt arról kellene lemondaniok, hogy a pusztulásnak indult kis népet elnyomják, azután pedig arról gondoskodniok, hogy természetüknek megfelelő nevelésben részesüljenek.

Turi könyvének jó oldala még az is, hogy minden részletezése mellett sem terjengős s ha az anyag beosztása itt-ott némi kifogásra adhat alkalmat, magyar fordításban mégis hasznos ifjúsági olvasmány lenne. *Dr. Kohányi Menyhért.*

Meinhof, Carl: *Afrikanische Religionen.* Buchhandlung der Berliner ev. Missionsgesellschaft. 1912. 153. l.

A bantú filológia úttörő mestere hamburgi előadásait teszi közzé ebben a könyvben. Hogy Meinhof az afrikai anyagot kitűnően ismeri, abban nem lehet kételkedni. De már, hogy filológus létére járatos e az ethnologia útvesztőiben, hogy következtetései helytálló-e, ahhoz talán szó fér. Ilyenkor, ha valaki, számára félig-meddig idegen tudományba fog, legtöbbszörre csatlakozik valamely vezető tudóshoz és annak elméleteit alkalmazza a maga anyagára. Ez esetben *Wundt* a psychopompos. Kettős értelemben is illik a „lelkek vezetője“ kifejezés *Wundt* szerepére, hiszen az ő rendszere a *pánanimizmus*, a mely az animizmusnak *Tylor*-tól már túlon túl megterhelt épületére még egy emeletet emel. Meinhofot pedig nem menthetjük fel az alól a vád alól, hogy „iurat in verba magistri“. A szemverést abból a felfogásból magyarázza, hogy a szem a lélek tükre. (31. l.) A szimpatétikus rontó varázslatot a testlélek fogalmából vezeti le. (45. l.) Az állatkultusz

és a totemizmus szerinte a lélekvándorlás hitéből erednek. (77. l.) Ezekről az elavult tételektől azonban bátran eltekinthetünk, a figyelemreméltó rendszerességgel csoportosított anyag kedvéért. Egyébként elméletek dolgában is sokkal elfogadhatóbbak Meinhof nézetei, mint Schneidernek már 1891-ben is elavult felfogása. (*W. Schneider: Die Religion der afrikanischen Naturvölker* 1891. Degenerációs elmélet). Meinhof a bevezető fejezet után sorban tárgyalja a következő kérdéseket. *Lélekhít.* (Hullacsonkítás, lélek a vérben, szivben.) 27—41. l. *Varázslás.* (Amulettek, bűvös gyógyítás, tabu, kovácsok mint hűbájósok, istenitélet, fetisek, samánok avatása, boszorkányság.) 41—58. l. *Az ősök tisztelete.* (Temetési szokások, halotti áldozatok, emberáldozat, másvilág, ősök istenítése, ősökre esküdni.) 61—75. lap. *Zoolatria.* (Élvező és tartózkodó totemizmus, exogámia, állati áldozatok, áldozópapok, állati álarczok.) 77—90. lap. *Avatási és ünnepi szertartások.* (Születési szertartások, férfiak avatása, házasság, temetés, harcosok, papok és főnökök avatása, újév ünnepe, aratási ünnepek, alakoskodás.) 93—105. l. *Démonok és égi istenek.* (Betegségokozó szellemek, erdei démonok, a sivatagok és a vizek szellemei, az égboltozat démonjai, faszellemek, személyes védőszellemek, égi istenek, heroszok.) 109—122. l. Külön fejezetben (8.) szól az afrikai népek vallási képzetait átalakító idegen hatásokról; az ismertebbeken kívül a maláji befolyás említendő. 129. l. Melléklet gyanánt kapunk egy kikuyu és három galla imát, a melyek az afrikai vallások jellemzésére nem nagyon alkalmasak.

A könyv feltűnőbb hiányai: a kozmogóniai és mithológiai anyag mellőzése, a varázsigék kihagyása, — az imák helyett ezekből adhatott volna pár példát a gyakran idézett *Spieth* nyomán. Az afrikai királyság vallási jelentőségének okvetlen helyet kellett volna szorítani az ilyen összefoglaló tárgyalásban. Még szembeszökőbb, hogy a varázserő (= mana) fogalmát egy szóval sem említi. R. G.

Meinhof, Carl: *Religionen der schriftlosen Völker Afrikas.* I. C. B. Mohr (Paul Siebeck.) 1913. 46. l.

A Bertholet-féle *Religionsgeschichtliches Lesebuch* új kiadása külön megjelenő füzetekből áll; a sorozat *Meinhof* füzetével kezdődik. A vállalat általános czéljának megfelelően itt nem az afrikai vallásokra vonatkozólag fejtegetéseket kapunk, hanem mithoszok szövszerinti fordításait és a végzett szertartások egyszerű leírását. Egyszóval arra törekszik, hogy az afrikai vallásokat a *hívők* leírása nyomán ismerjük meg. Épp ezért nem értem, hogy *Callaway* műveiből sehol sem merített. Forrásait egyébként elég jól megválogatja, olyan óriási és kitűnő anyag áll ma már rendelkezésére, hogy ez bizony nem volt nehéz feladat. A fentebbi ismertetésben említett hiányzó részek némelyikét (Mithosz, varázsigék) itt megtaláljuk. R. G.

Klaatsch, Hermann: *Die Anfänge von Kunst und Religion in der Urmenschheit.* Verlag Unesma. G. m. b. H. Leipzig 1913. 63. l.

Klaatsch valójában anthropológus, még pedig napjaink egyik legkiválóbb anthropológusa. Ethnológiával tulajdonképen csak ausztráliai utazása óta foglalkozik, de ha ilyen kérdésekhez hozzászól, mindig van eredeti és ötletes mondanivalója.

Megbocsáthatjuk tehát a néha túlmerész összehasonlításokat (a Nibelung-ének „waland“ = ördög szavát az ausztráliai „wallunqua“ = mithikus kigyóós, szóhoz hasonlítja 157. l.) az eredeti megfigyelések és felfogás kedvéért. A művészetről szóló rész leginkább a prehisztorikus Európával foglalkozik. A neanderthaloid ember, akinek csekély szellemi képességeire alacsony homlokából következtethetünk, a művészet terén semmi maradandót nem alkotott. A legrégebb idevágó leletek az Aurignac-korszakból valók, a melynek magashomlokú emberfajtája faragta az úgynevezett Vénusz-szobrocskákat. Tehát a szobrászat az ábrázolóművészet legősibb válfaja, legelső témája pedig a női test. A „Kommandostäbe“-nek nevezett, sokszor fibuláknak tartott, faragott csontokat amuletteknek véli és a középausztráliai churingákhoz hasonlítja (13., 14. l.). Általában a prehisztorikus leletek leírását ausztráliai anyaggal egészíti ki, mert az ausztráliaiakat tartja az európai ősember legközelebbi rokonainak (23. l.). Az állatok ábrázolásának eredeti célja, az ábrázolt állatok felett való hatalom megszerzése. (27. l. Rontó bábu.) Halál és születés a kezdetleges ember szemében érthetetlen misztériumok (34. l.). A halottak kitevése a fákra részint a fán élő majmok szokásainak csökevénye, részint pedig arra való, hogy a léleknek madárrá változását megkönnyítse. (36. l.) A guggoló temetési mód arra való, hogy a halott haza ne járhasson, a mumifikációval megadják a halottnak a reinkarnáció lehetőségét és egyszersmind rontó bábúnak szolgálhat a lélek ellenében (38., 39. l.). Természeti jelenségek, betegség a távolról ható emberi bűvösség művei. Az animizmus és a dinamizmus viszályában szerencsés megoldásnak látszik az a felfogás, hogy ez a távolról ható erő egyaránt sajátja élőknek és holtaknak, a kik között a kezdetleges ember egyébként nem különböztet valami élesen (45. l.), és így az élő és a halott ember személyiségétől, a harcostól, vagy a varázslótól való félelem egyaránt lehet az istenhit kiinduló pontja (51. l.). A napkultusz, az embernek egyenes testtartásával függ össze, tehát a legrégebb vallási jelenségek egyike (55. l.). A kigyó mithologiai szerepét a majmoknak a kigyótól való rettegése magyarázza meg (56., 57. l.).

Róheim Géza.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Az akasztott ember keze. Hogy az akasztott ember kötele szerencsét hoz, mai nap is általánosan elterjedt babona. E babonához való ragaszkodás érdekes esetét mondja el az Ethnographia XIV. kötete, a 160. lapon, átvéve a Budapesti Hírlap 1902. okt. 26-i közleményét: Csikszentdomokos községben eltűnt egy kötél, melyre egy asszony felakasztotta magát. Hatósági vizsgálatra a községi előljáró elmondotta, hogy a nép közt el van terjedve a babona, hogy az akasztott ember kötele szerencsét hoz s ezért valószínű, hogy a kötelet ellopta valaki. „A nép t. i. azt tartja, hogy ha ilyenfajta kötéllel megdörzsölik a jószágot, sokkal jobban hízik.“ — Egyes emberi testrészekhez is hasonló varázserőt fűz a hiedelem. Az anyaméhből kivágott magzat kisujja éjjel világít mint a gyertya, s hordozóját lát-hatatlaná teszi. A nép hite szerint a régi híres haramiak ily gyertyával jártak.

A kisgyermek-holttest kivágott szívet és nyelvét is használják kuruzslószerül.¹ Megboldogult édesatyám gyakran mesélte, hogy az 1864. évi schlesvig-holsteini vagy 1866-i csehországi hadjáratban — már nem emlékszem — századának egy huszárjával nem akartak társai egy sátor alatt aludni, oly átható büzt terjesztett a nyakába akasztott vászonzacskóban rothadó emberi ujj. A huszár pedig semmi áron sem vált volna meg attól, hisz elindulás előtt édesanyjától kapta, hogy a golyó ne fogja.

Ezekhez teljesen hasonló babona emlékét őrizte meg az alább közlendő XVII-ik századi hivatalos tanuvallatási jegyzőkönyv. Ebben varázseszközként az akasztott ember levágott keze szerepel, s az első elmondott esettel egyezően a lovak jó húsban tartása végett alkalmazták. Érdekességét némileg növeli az is, hogy az illusztris Apponyi-család egy ismert tagja ragaszkodott hozzá.

Az érdekes emlékre a *Gr. Nyáry-családnak a Magyar Nemzeti Múzeumba került bagonyai* levéltára rendezése közben akadtam. Szövege betű szerint a következő:

Anno 1698. Die 22. Februarii Vice Ispanni Asszonyom eő kegyelme paranczolat-tyabul Verbay Pitertul hit alat szettem ki bizonságot aláb megh ért de eo utrum szerint.
De eo utrum.

Tudgjai, lattai nilvan az Tanu midön Apponi Piter Uram eő kegyelme mostani Tekintetes Nemes Nittra (vármegyei) Vice Ispannál ugy mint Szokoloczy Skarbala Andras Uramnál eő kegyelminil circiter in Anno 1690. Diakul lett volna, hogy Apponi Piter Uram akasztot embernek kezit el vágta?

Petrus Verbay Annorum circiter 35. post Juramentum fassus est: Júl tudgja livén akkorban Tekintetes Szokoloczy Skarbala Andras Uram eő kegyelme szolgáia, midön Apponi Piter Uram diákja volt Szokoloczy Skarbala Andras Uramnak, egykor magaval híván megh ért fatenst Apponi Piter Uram, hogy menne ki egy kevéssé eő kegyelmivel mezőre, kire mentette magát fatens, hogy nem mehet mesze Lovaitul, tartván attul hogy megh ne haragoddik (!) az Ūr; hogy pedigh nagyob kedve legjen el menetelre fatensnek, m'gh eöt garast adot Apponi Peter Uram ital pinzt neki. Anni kírísire el is ment fatens Apponi Peter Urammal. Látván azt, hogy akasztofa felí menne Apponi Uram, megh alapodot az fatens s tudakosza, hogy hova megjen s mit akar. Arra aperialta magát Apponi Peter Uram maghát (!), hogy *halotta volna, hogy akki akasztot embernek kezit magánál hordozza, vele abrakot kever Lónak, hogy győző s hus tartó lisen.* Ugy kírte az fatenst, hogy ha el vágaia azon akasztott embernek kezit, ad megh irt fatensnak egy aranyat. Arra ezt felelt (!) fatens: Apponi Uram, én soha olyan babonasághal nem ítem el sem kezdem. Söt ugj mondván, noha Szegín Legín vagyok, Galgoz váraírt sem czelekednim. Látván azt Apponi Peter Uram, hogy fatensnak nincsen kedve, magha ment el. el is vágta azon akasztot embernek kezit, fatens pedigh csak távóru nízet. Mely kezut azután sokszor Apponi Peter Uram Tarsollyában találtak, utollyára megh ért fatens istáloban livő ágjában is alatomban tartotta. Actum Banka die & Anno, ut supra.

Examinatus per me Andream Szluka (;)
Incltyi Cottus Nittriensis iurassorem
m. p. (P. H.)

Eredetije a Magyar Nemzeti Múzeumban, a *Gr. Nyáry-család bagonyai* levéltárának iratai közt, papíron, szöveg alatt az alulírt esküdt gyűrűs pecsétjével található meg. Régi levéltári jelzete, Fasc. 68. NR° 17°.

Dr. Jakubovich Emil.

¹ Varga János: A babonák könyve, Arad, 1877. 155—156. l. A kisgyermek ujjá.

Pótló adatok a „Kedd asszonyához“. Az Ethnographia a múlt évi II. füzetében (90—95. l.) közölt cikkemhez néhány dolgozatomnak külön is megjelent kiadásában pótoltam egy pár adatot.¹ Azóta megszereztem *Ralstonnak* meglehetősen ritka könyvét, a mely nagyobbára még nehezebben hozzáférhető orosz forrásokból meríti anyagát. A „Pyatnitsa Prascovia anyó“ ellen vétkezik a pénteken fonó nő, a férfi meg akkor, ha pénteken fakéregből bocskort készít vagy ha kötelet fon. A fonásért különösen haragszik a Péntek Anyó, mert ilyenkor a por és a piszok a szemébe repül, a tű megszúrja és az orsó átdöfi testét. A vétkezőt szemfájással, körömméreggel és körömdaganattal bünteti. Némely faluban korán fekszenek le csütörtökön, hogy a házban járkáló Szent Pyatinka senkit ébren ne találjon. Másutt csütörtök este seprik a padlót, hogy a por ne zavarja a Szent Pénteket.² Egy fonóasszonynak álmában megjelent Péntek Anyó talpig fehérben. Haragudott az alvó asszonyra, teletömte a szemét a lenből kibullott porral és ezt csak akkor vette ki, a mikor egy gyertyát feláldozva megengesztelték.³ Hasonlóképen a Szt Nedelya, a Vasárnap, a kisoroszoknál a tiltott időben fonóknak megmutatja kuszált haját, ezzel bizonyítva, hogy nem len volt az, a mit fontak, hanem a Szent Vasárnap fürtjei.⁴ Nagyon érdekes egy Orel kormányzóságból való monda. Itt Szerda Anyó szerepel, mint a törököknél és s huzuloknál.⁵ Kedden éjjel után font egy fiatal asszony. Egykor lefeküdt és a nélkül, hogy keresztet vetett volna, hívta a Szerda Anyót, hogy segítsen befejezni a fonást. A segítség meg is jött, de nem volt benne köszönet. A vége az lett volna, hogy a Szerda megfojtja az asszonyt, de a szomszédasszony tanácsára bekiáltotta az ablakon: „Szerda gyermekei a tengeren elégték!“ Szerda rohant ki, ő meg becsapta az ajtót és keresztet vetett reá. A visszatérő Szerda hiába könyörgött, hogy ereszze be: hajnalhasadtáig állott az ajtó előtt, a kakasszó hallatára eltűnt.⁶ *Az orosz hagyományban tehát az oláh keddi boszorkány mondái közül azokat is megtaláljuk, a melyekhez eddig csak nyugati (germán és kelta)*

¹ Adalékok a magyar néphíthez. 1913. 35—40.

² *W. R. I. Ralston: Russian Folk-Tales. 1873. 199. Afanasief: Poeticheskiya Vozzryeniya Slavyan na Prirodu. 1865—1869. I. 230. Ralston természetesen pogánykori, Venus vagy Freyjaszerű szláv istennőt sejt a babonák mögött. U. o. 198. A szokásokhoz v. ö. Ethnographia. 1913. 94. I. 8. jegyzet. Adalékok. 1913. 39. I. 10. jegyzet.*

³ *Ralston: u. o. 200. Afanasief: Narodniya Russkiya Legendui. 1859. Nr. 13. Tambov kormányzóság.*

⁴ *Ralston: u. o. 203, 204.*

⁵ Lásd Ethnographia. 1913. 90, 95. Adalékok. 35. 40.

⁶ *Ralston: 201—203. Khudyakof: Velikorusskiya Skazki. 1860. Nr. 166. V. ö. Ethnographia. 1913. 92. Adalékok. 27. Kakasszó elriasztja a keddi asszonyát. Szabó Imre: Az oláhok keddi asszonya. Ethnographia. 1910. 87. V. ö. Laistner: Das Rätsel der Sphinx. 1889. I. 9, 31, 39. Kakasszó elüzi a neraidákat. B. Schmidt: Griechische Märchen, Sagen und Volkslieder. 1877. 138. A neraidák is fonnak! B. Schmidt: Das Volksleben der Neugriechen. 1871. 129. Kakasszóról még többek között Schulenburg: Wendisches Volkstum. 1882. 87. A. Wünsche: Der Sagenkreis vom geprellten Teufel. 1905. 19—56. Wuttke: Der deutsche Volksaberglaube. 1900. 62, 156, 215, 276, 615, 772. paragrafus. Az „Adalékok.“ 1913. 38. I. 5. jegyzethez lásd még Köhler: Volksbrauch, Aberglauben, etc. im Voigtland. 1867. 489. U. o. 7. jegyzethez H. Pröhle: Aus dem Harz. Zeitschrift für deutsche Mythologie. I. 196. 40. I. 1. jegyzethez Herrmann Antal: A hegyek kultusza. Erdély. 1893. 382.*

párhuzamokat tudtunk felmutatni. Említésre méltó, hogy a péntek asszonyát a csuvaszok, — a kik különben a keddet is szerencsétlen napnak tartják, — szintén átvették az oroszoktól. A „hét öregje“ Magnyickij fordítása szerint „hét banya“ a túlvilágon fonalat fon azoknak hajából, a kik péntek előestéjén fonnak. A ki pénteken ruhát mos azt a másvilágon hamis vízzel fogja itatni, a ki pedig kendert tilol, azt kendertilóba töri.¹

A szalontai magyar nép hitében valószínűleg oláh hatásra mutatnak a következő adatok. A ki kedden este dolgozik, elviszi az ördög.² Pénteken és kedden nem jó szárnyast ültetni, mert nem lesz szerencsés az ültetés. Pénteken és kedden éjjel jár a rossz szellem, de nem tud bejönni a házba, ha az ajtóba seprüt állítunk vagy az ajtófélfába réznyelű kést ütünk.³

Róheim G.

Misztérium a ponyván. A karácsonyi betlehemes játékok szövegében megmaradt középkori eredetű misztériumok legrégebbi emlékei közt Gyulai Pál (M. Népk. Gyűjt. I. 523.) s vele együtt minden más drámatörténeti kutatónk is utalnak Zalka János ez érdekes följegyzésére. A későbbi jeles r. kath. püspök a Religio 1840-iki évfolyamának I. 69. sz. az 551. lapon ezt írja: „... felemlitem itt, miszerint magyar nyelven is van írva olly mysterium, minőről itt szoltam. Igaz, csak vásári nyomtatvány, de mégis nagyon szívhez szóló. Gyermekek koromban vett Istenben boldogult jó édes anyám illetően vásári nyomtatványt, mellyet én olvasgattam előtte, s tudom, mind rá, mind rám milly hatást gyakorlott. A mysterium a szent Szüzet írja, miként jár ő egyik műhelyből a másikba s kérdezősködik, valljon nem hallottak-e valamit az ur Jézusról. Először a kovácsműhelybe megy s kérdi: „Mit csináltak ti kovácslegények, az ur Jézusról mit értettetek?“ Amazok pedig válaszolnak, miszerint épen most csinálnak szegeket, mellyekkel fel fog feszítettetni. Innen elmegy az ácsokhoz, ezeket is megkérdezi: ezek szinte olly leverő választ adnak, miszerint íme a kereszten, mellyet most faragnak, fog felfeszítettetni stb“. Nagyon kíváncsnak tartjuk, hogy a most folyó országos gyűjtés a ponyvairodalmi füzetkék kutatása közben e termékre különös gondot fordítson. Tudtunkkal ugyanis ez a ponyvatermék az ország egyetlen nyilvános könyvtárában sincs meg.

¹ *Mészáros*: A csuvas ősvallás emlékei. 1909. 420., 421. Kevésbé szoros kapcsolat fűzi ide az örmény néphit három alakját. Fiatal asszonyok szerda, péntek és vasárnap előtti este a közösiléstől tartózkodnak, a „Szerda Előestéje“ „Péntek Előestéje“ és a „Vasárnap Előestéje“ tiszteletére. Az előbbi kettő a „Vasárnap Előestéjének“ testvérnénjei. Őcesükkal együtt védelmezik a szülő asszonyokat és a párkákhoz hasonlóan sorsdöntőkként jelennek meg a gyermekágyas asszonynak. *M. Abeghian*: Der Armenische Volksglaube. 1899. 120., 121. A szülésistennőhöz v. ö. *Róheim*: Adalékok. 1913. 39.

² *Szendrey Zsigmond*: Nagyszalontai népies hiedelmek és babonák. Nagyszalontai Főgimnázium értesítője. 1913. 20. De a gyógyító kuruzslás ideje a kedd este. U. o. 15.

³ *Szendrey*: u. o. 21. Ellenben Ó-Szent-Iván és Szőreg falvakban a tyúkot kedden jó elültetni, hogy kikeljenek a csirkék. *Kálmány Lajos*: Boldogasszony. 1885. 9.

TÁRSULATI ÜGYEK.

Jegyzőkönyvi kivonat

a Magyar Néprajzi Társaságnak 1913. december 17-én d. u. 5 órakor a M. Nemzeti Múzeum tanácstermében tartott nyilvános felolvasó és zárt választmányi üléséről.

Jelen voltak: Báro Szalay Imre elnök, Solymossy S. főtitkár, Bán A. titkár, K. Dancs Á. pénztáros, Schmidt T. könyvtáros, Máder B. ellenőr, Bátky Zs., Beluleszko S., Erdélyi L., Ernyey J., Győrffy I., Huszka J., Mészáros Gy. Spitzer M., Téglás G., Versényi Gy. vál. tagok; Bartucz L., Ecsedi I., Filimon A., Lambrecht K., Sági J., Bokor I. r. tagok és vendégek.

I. A felolvasó ülés tárgya: Ecsedi István: *A hortobágyi pásztor építkezés.* — A felolvasó előadása befejezésekor felhívja a figyelmet a debreczeni városi múzeum ügyére s köszönetet mond a Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának, mely lehetővé tette, hogy a Hortobágyot bejárhassa.

Elnök biztosítja a felolvasót, hogy a debreczeni múzeum ügyét legmelegebb érdeklődéssel fogja felkarolni s a rövid idő múlva elpusztuló hortobágyi népélet ethnographiai emlékeinek megmentésére minden lehetőt megtesz.

II. Elnök megnyitván a vál. ülést, jelenti, hogy Csánki D. alelnök betegsége, Sebestyén Gy. alelnök pedig utazása miatt kimentették a mai ülésről való elmaradásukat. A főtitkár jelentést tesz a neuchateli kongresszusra való előkészületekről, továbbá Kárpáti Kelemen székesfehérvári tanker. főigazgatónak indítványáról, hogy Társaságunk mutassa be a vasvármegyei karácsonyi játékokat. A választmány érdeklődni fog a dolgot iránt.

A pénztáros indítványára a választmány elhatározza, hogy a szegedi és kecskeméti vándorgyűlésen Társaságunk képviselőiben megjelent tagok költségét részben fedezi. Az e czélra utalványozott összeg 123 koronát tesz ki. — Pénzmaradvány: a) kézipénztárban 295'49 K, b) a postatakarékban 3181'91 K, c) a leszámítoló-bankban 3506 K. Összesen 5983 K 40 f. — Új tagokul megválasztatnak: Csányi József (aj. Semayer V.), Pál Jakab (aj. Schmidt T.), Kúti Ferencz (aj. Dancs Á.). Új előfizető: Nagyvárad város nyilvános könyvtára.

Báro Szalay Imre s. k. elnök; dr. Bán Aladár titkár. Hitelesítik: Téglás Gábor, Versényi György vál. tagok.

Jegyzőkönyvi kivonat

a Magyar Néprajzi Társaságnak 1914. évi márczius hó 18-án d. u. 5 órakor a Magyar Tud. Akadémia fololvasótermében tartott nyilvános felolvasó és zárt választmányi üléséről.

Jelen voltak: báro Szalay Imre elnök, Csánki Dezső és Sebestyén Gyula alelnökök, Solymossy S. főtitkár, Bán A. titkár, K. Dancs Á. pénztáros, Schmidt T. könyvtáros, Máder B. ellenőr; Alexics Gy., Bartók B., Beluleszko S., Ernyey I., Fabó B., Győrffy I., Heller B., Madarassy L., Mészáros Gy., Semayer V., Spitzer M., Stripszky H., Téglás G., Tolnai V. Versényi Gy. vál. tagok; Erdődy Béla főigazgató, Bartucz L., Brenndörfer I., d'Isoz K., Lajtha L., Sági I. r. tagok és természet zsűfólásig megtöltő vendégek, köztük az Erzsébet-nőiskola számos növendéke.

I. Felolvasó-ülés. Az elnök megnyitó szavai után Bartók Béla tart előadást, melynek tárgyai: a) A hunyadmegyei oláhok tájzenéje az ott még divó duda bemutatásával. A hozzávaló tánc- és zenei illusztrációt a hunyadmegyei Cserbel község egy csimolyása, egy furulyása, egy énekese és két énekese asszonya szolgáltatta. b) Bemutatása annak, mikép készülnek a M. Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztálya számára a népzene és népének fonográf- és grammofonfelvételei. — Elnök hálás köszönetet mond az érdekes és tanulságos előadásért.

II. Elnök megnyitván a vál. ülést, a titkár előterjeszti a mult ülés jegyzőkönyvét, melyet hitelesítenek. *Heller B.*, *Versényi Gy.*-nek a mult ülésen tett felszólalása kapcsán, megemlékezik *Erdélyi János* születésének századik évfordulójáról s indítványozza, hogy Társaságunk ennek megünneplésére felolvasó-ülést tartson. A választmány *Versényi Gy.* tagtársunkat kéri fel a felolvasásra. *Fabó B.* felemlíti, hogy *Szigligeti* születésének szintén ez évben van századik évfordulója, indítványozza, hogy az ő emlékére szintén tartsunk felolvasó-ülést, mivel *Szigligeti* műveiben sok népies elem van. A választmány — *Sebestyén* indítványára — *Fabó Bertalant* kéri fel az ünnepi előadás megtartására.

Dr. Solymossy S. főtitkár megemlékszik az Amerikánisták washingtoni, XIX. nemzetközi kongresszusáról, a Magyar Turista-Egyesület 25 éves jubileumi s a moszkvai Anthropologiai-, Természettudományi-, Ethnographiai Társulat 100 éves jubileumi közgyűléséről. Mindegyiket levélben fogjuk üdvözölni. A főtitkár folytatólag jelenti, hogy *Szendrey Zs.* tanár anyagi támogatást kér népköltési gyűjtésének folytatására. *Sebestyén Gy.* alelnök indítványára a választmány 100 koronát szavaz meg e célra olyképen, hogy ezt az összeget előlegkép utaljuk ki a gyűjteménynek az Ethnographiában kiadandó részletei honoráriuma fejében. A F. K. E.-t hazafias tevékenysége elismeréséül átiratban fogjuk üdvözölni.

A főtitkár jelentésének befejezte után sajnálattal tudatja a választmánynyal, hogy nagy elfoglaltsága miatt a főtitkári állásra többé nem vállalkozhatik. Elnök — mivel a főtitkárt elhatározása megmásítására nem bírhatta — meghajol *Solymossy* okai előtt s legmelegebb köszönetet mond neki mind a maga, mind a Társaság nevében eddigi buzgó működéséért. A választmány *Alexics Gy.* indítványára, a távozó főtitkárnak érdemeit jegyzőkönyvbe iktatni határozza.

A pénztáros jelenti, hogy pénzmaradványunk a) a kézi pénztárban 550.47 K, b) a postatakarékban 1650.79 K, c) a leszámítoló bankban 2672 K. Összesen 4873 K 26 fill. — Új tagnak megválasztatik: *Banner János* (aj. K. Dancs Á.). Új előfizető: *Madarász Lajos*. — Elhúnyt *Perényi Adolf* dr. főgimn. tanár Budapesten.

Báró *Szalay Imre* s. k. elnök, dr. *Bán Aladár* s. k. titkár. Hitelesítik: *Heller Bernát*, *Spitzer Mór* s. k.

MAGYAR KIR. ÁLLAMVASUTAK TÉLI MENETRENDJE.

	D é l e l ő t t			D é l e l ő t t		
	idő	a vonat neve	h o v á	idő	a vonat neve	h o n n a n
Indulás Budapest nyugoti pályaudvarról	5.00	sz. v.	Vác	5.05	sz. v.	Dunakeszi-Alag
	5.15	"	Rákospalota-Ujpest	5.15	"	Czegléd
	5.25	"	Ersekújvár	5.35	"	Vecses
	5.40	"	Szeged, Szolnok	5.45	"	Monor
	6.00	"	Esztergom	5.50	"	Esztergom
	6.30	"	Lajosmizse, Kecskemét	5.55	"	Nagymaros
	6.35	"	Rákospalota-Ujpest	6.00	"	Szolnok, Czegléd, Ócsa
	6.50	k. o. e. v.	Wien, Páris, Ostende	6.10	k. o. e. v.	Konstantinápoly, Belgrad
	7.00	gy. v.	Segesvár, Stanislau	6.10	"	Konstantinápoly, Bukarest
	7.05	"	Zsolna, Berlin	6.25	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
	7.55	"	Nagyszombat, Wien	6.30	"	Lajosmizse
	8.00	sz. v.	Dunakeszi-Alag	6.35	"	Vác
	8.25	gy. v.	Orsova, Bázias	6.40	"	Berlin, Zsolna
	8.40	sz. v.	Bázias, Karánsebes	6.50	gy. v.	Marosvásárhely
	8.45	"	Nagymaros	7.10	sz. v.	Esztergom
	9.05	"	Esztergom	7.15	"	Bukarest, Bázias
	9.15	"	Wien, Berlin	7.20	"	Rákospalota-Ujpest
	9.45	"	Rákospalota-Ujpest	7.25	"	Párkány-Nána
	11.00	"	Rákospalota-Ujpest	7.30	"	Czegléd
	11.10	"	Lajosmizse, Kecskemét	7.35	gy. v.	Bukarest, Kolozsvár
12.00	"	Wien			(Máramarossziget	
Érkezés Budapest nyugoti pályaudvarra	12.05	sz. v.	Rákospalota-Ujpest	7.40	sz. v.	Vác
	12.15	"	Szeged	7.50	"	Kecskemét, Lajosmizse
	12.20	gy. v.	Zsolna, Berlin	7.55	"	Párkány-Nána
	12.25	sz. v.	Nagymaros	8.10	"	Páris, Wien
	12.30	"	Esztergom	8.15	"	Esztergom
	1.00	"	Rákospalota-Ujpest	8.40	"	K.-K.-Félegyháza
	1.05	Tvsz.	Piliscsaba	8.45	"	Nagymaros
	1.30	sz. v.	Dunakeszi-Alag	9.10	"	Dunakeszi-Alag
	1.50	"	Esztergom	9.25	gy. v.	Szeged
	2.00	gy. v.	Wien, Páris	9.40	"	Berlin, Zsolna, Pozsony
	2.10	sz. v.	Párkány-Nána	9.55	sz. v.	Esztergom
	2.15	"	Rákospalota-Ujpest	10.30	"	Rákospalota-Ujpest
	2.20	"	Esztergom	10.45	"	Szeged
	2.25	gy. v.	Szatmár-Németi, Brassó	11.25	"	Galánta
	2.30	"	Wien	12.00	"	Rákospalota-Ujpest
	2.35	sz. v.	Galánta	12.50	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
	2.40	gy. v.	Bukarest, Bázias	1.20	"	Nagymaros
	2.45	sz. v.	Czegléd, Szolnok	1.25	gy. v.	Bukarest, Bázias
	2.50	"	Lajosmizse, Kecskemét	1.45	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
	3.10	"	Rákospalota-Ujpest	1.50	gy. v.	Tóvis, Kolozsvár, Sz. Németi
3.55	"	Nagymaros	2.00	"	Páris, Wien	
4.10	"	Rákospalota-Ujpest	2.08	sz. v.	Esztergom	
4.30	"	Szeged	2.40	"	Dunakeszi-Alag	
5.15	gy. v.	Wien	3.00	"	Rákospalota-Ujpest	
5.20	sz. v.	Nagymaros	3.40	"	Kecskemét, Lajosmizse	
5.50	"	Rákospalota-Ujpest	3.50	"	Rákospalota-Ujpest	
6.00	"	Párkány-Nána	4.05	"	Temesvár-Józsefváros	
6.10	"	Vecses	4.10	"	Nagymaros	
6.15	"	Nagymaros	5.05	"	Esztergom	
6.20	"	Monor, Ócsa	5.15	"	Rákospalota-Ujpest	
6.40	"	Esztergom	5.55	"	Ersekújvár	
6.45	"	Czegléd, Szolnok	6.10	"	Wien, Berlin	
6.50	gy. v.	Pozsony, Zsolna, Berlin	6.20	gy. v.	Berlin, Zsolna	
6.55	sz. v.	Párkány-Nána	6.30	sz. v.	Rákospalota-Ujpest	
7.00	"	Czegléd	6.35	gy. v.	Orsova, Bázias	
7.15	"	Rákospalota-Ujpest	6.40	"	Wien	
7.35	"	Czegléd	7.10	"	Wien	
7.40	"	Lajosmizse	7.45	sz. v.	Bázias, Temesvár	
7.55	"	Vác	8.00	"	Rákospalota-Ujpest	
8.05	"	Bukarest, Bázias	8.05	"	Vecses	
8.20	"	Dunakeszi-Alag	8.15	"	Piliscsaba	
8.40	"	Zsolna, Berlin	8.20	"	Nagymaros	
9.30	"	Wien, Páris	8.55	"	Párkány-Nána	
9.35	gy. v.	Bukarest, Stanislau	9.05	gy. v.	Wien	
10.00	sz. v.	Dunakeszi-Alag	9.30	sz. v.	Kecskemét, Lajosmizse	
10.15	gy. v.	Szeged, Bázias, Bukarest	9.35	"	Dunakeszi-Alag	
10.50	"	Marosvásárhely	9.40	gy. v.	Segesvár, Stanislau	
10.55	sz. v.	Kiskunfélegyháza	9.48	"	Berlin, Zsolna	
11.10	"	Esztergom	10.00	sz. v.	Esztergom	
11.30	k. o. e. v.	Belgrad, Konstantinápoly	10.25	"	Vác	
11.35	sz. v.	Vác	10.30	"	Ócsa	
11.45	k. o. e. v.	Bukarest, Konstantinápoly	10.35	"	Wien	
			11.00	"	Temesvár, Bázias	
			11.05	k. o. e. v.	London, Ostende, Páris, Wien	
			11.25	sz. v.	Dunakeszi-Alag	

MAGYAR KIR. ÁLLAMVASUTAK TÉLI MENETRENDJE.

		idő	a vonat neme	h o v á			idő	a vonat neme	h o n n a n
Indulás Budapest keleti pályaudvarról	D é l e l ő t t	5.40	sz. v.	Balatonfüred, Tapolca	Érkezés Budapest keleti pályaudvarra	D é l e l ő t t	5.10	v. v.	Berlin, Ruttka
		5.40		Hatvan			5.20	l. v. sz.	Debreczen, Nagyvár
		6.25	gy. v.	Ruttka, Berlin			5.30	sz. v.	Hatvan
		6.30	sz. v.	Bicske			5.30		Eszék, Tapolca
		6.40	"	Wien, Grác, Sopron			5.45	"	Brassó, Arad
		6.45	gy. v.	Kassa, Csorba, Bártfa			5.45	"	Sofia, Bród, Belgrád
		6.55	sz. v.	Kassa, Csorba			5.55	"	Torbágy
		7.00	gy. v.	Fiume, Torino, Róma, Pécs, Vinkovce			6.00	"	Pécel
		7.05	"	Arad, Brassó			6.05	"	Komárom
		7.10	"	Belgrád, Sofia, Sarajevo			6.15	"	Stanislaw, M.-Sziget
	7.20	"	Fehring, Grác, Triest	6.25		"	Wien		
	7.25	"	Strij, Przemysl, Lemberg	6.30		gy. v.	Lemberg, Poprád-Felka, Kassa		
	7.30	sz. v.	Gödöllő	6.40		sz. v.	Nagyvárad		
	7.45	"	Belgrád, Sofia, Vinkovce	6.50		"	Lemberg, Strij, Kassa		
	7.50	"	Arad, Brassó, Bukarest	6.50		"	Fiume, Zágráb		
	8.10	sz. v.	Munkács, Lawoczne	7.00		gy. v.	Róma, Triest, Fiume		
	8.20	"	Kolozsvár, Brassó	7.05		sz. v.	Gödöllő		
	8.25	"	Eszék, Bród	7.20		"	Brassó, Kolozsvár		
	8.35	"	Ruttka, Berlin	7.25		"	Kunszentmiklós-Tass		
	8.55	"	M.-Sziget, Stanislaw	7.30		"	Gödöllő		
9.10	gy. v.	Wien, Sopron	7.40	"	Hatvan				
9.30	sz. v.	Bicske	7.45	"	Bicske				
9.35	gy. v.	Kassa, Poprád-Felka	8.00	"	Grác, Fehring				
10.00	sz. v.	Kunszentmiklós-Tass	8.10	"	Sarajevo, Belgrád				
10.05	"	Nagykátá	8.15	"	Bártfa, Csorba, Kassa				
10.45	"	Balatonfüred, Tapolca	8.20	"	Paks				
11.55	"	Bicske	8.35	"	Bukarest, Kolozsvár				
			8.45	"	Hatvan				
			9.20	"	Győr				
			9.25	"	Berlin, Ruttka				
			9.35	gy. v.	Fiume, Tapolca				
			9.55	sz. v.	Szabadka				
			10.05	gy. v.	Bruck-K., Szombath., Sopron				
			10.20	sz. v.	Miskolc				
			10.45	"	Cannes, Nizza, Bicske				
			11.30	gy. v.	Nagyv., Debr., Arad				
Indulás Budapest keleti pályaudvarról	D é l u t á n	12.20	sz. v.	Arad, Tóvis, M.-Sziget	D é l u t á n	D é l u t á n	12.10	sz. v.	Gödöllő
		12.20	"	Ujvidék, Sarajevo			12.30	sz. v.	Bukarest, Arad
		12.30	"	Hatvan			12.30	gy. v.	Berlin, Ruttka
		12.30	"	Szombathely, Wien			1.00	"	Konstantiná., Belgrád
		12.45	"	Fiume, Róma, Eszék			1.05	"	Lemberg, Kassa
		1.20	gy. v.	Kassa, Poprád-Felka			1.20	sz. v.	Wien, Sopron
		1.25	sz. v.	Gödöllő			1.25	gy. v.	Bukarest, Arad
		1.40	gy. v.	Fehring, Grác			1.30	"	Sarajevo, Bród, Szabadka
		2.00	"	Sátoralajhely, Lemberg, Kassa			1.40	"	London, Páris, Wien
		2.05	"	Wien, Páris			1.55	"	Eszék, Pécs
		2.10	"	Arad, Bukarest			2.10	sz. v.	Hatvan
		2.15	sz. v.	Kiskőrös			2.20	gy. v.	Poprád-Felka, Kassa
		2.20	gy. v.	Ruttka, Berlin			2.25	"	Grác, Fehring
		2.25	sz. v.	Hatvan			2.40	sz. v.	Kunszentmiklós-Tass
		2.30	"	Pécel			3.00	"	Bicske
	2.30	"	Bicske	3.10	"	Nagykátá			
	2.40	"	Szolnok	4.00	"	Tapolca, Balatonfüred			
	2.45	gy. v.	Szabadka, Sarajevo	4.20	"	Pécel			
	2.55	"	Tapolca, Eszék	5.25	"	Gödöllő			
	3.20	"	Belgrád, Konstantiná.	6.00	"	Szolnok			
	3.30	sz. v.	Paks	6.15	"	Bukarest, Debreczen			
	4.25	"	Komárom	6.20	"	Bruck-Királyhida			
	4.25	"	Gödöllő	6.25	gy. v.	Poprád-Felka, Kassa			
	5.00	gy. v.	Arad, Bukarest, M.-sziget	6.35	"	Wien, Grác			
	5.10	sz. v.	Lawoczne, Lemberg	7.00	sz. v.	Stanislaw, M.-Sziget			
	5.15	gy. v.	Győr, Sopron, Szombathely, Wien	7.20	"	Sofia, Belgrád			
	5.20	sz. v.	Gödöllő	7.35	"	Bukarest, Arad			
	5.40	"	Nagykátá, Szolnok	7.35	v. v.	Szerencs			
	5.55	"	Ruttka, Berlin	7.45	sz. v.	Berlin, Ruttka			
	6.05	"	Kunszentmiklós-Tass	7.50	"	Bicske			
	6.15	gy. v.	Fiume, Róma, Nápoly	8.05	"	Tapolca, Balatonfüred			
	6.15	sz. v.	Kolozsvár, Brassó	8.15	"	Fiume, Bród			
	6.25	"	Pécel	8.20	"	Lawoczne, M.-Sziget			
	6.40	"	Hatvan	8.45	"	Wien, Grác			
	6.45	"	Bicske	8.50	"	Csorba, Kassa			
6.55	"	Kunszentmiklós-Tass	9.00	"	Bicske				
7.10	"	Nagykátá, Szolnok	9.10	"	Pécel				
7.20	"	Győr	9.10	"	Vinkovce, Eszék, Pécs				
7.35	"	Hatvan	9.20	gy. v.	Brassó, Arad				
7.40	gy. v.	Fiume, Nizza, Cannes	9.28	sz. v.	Triest, Torbágy				
7.45	sz. v.	M.-Sziget, Stanislaw	9.35	gy. v.	Berlin, Ruttka				
8.00	"	Kassa, Csorba, Bártfa	9.35	"	Róma, Fiume, Pécs				
8.05	"	Belgrád, Sarajevo	9.45	sz. v.	Kiskőrös				
8.30	"	Pécs, Bród	9.55	gy. v.	Lemberg, Przemysl				
8.40	"	Gödöllő	10.00	"	Sofia, Belgrád				
9.00	"	Szolnok	10.10	"	Grác, Triest				
9.15	"	Győr, Grác	10.25	sz. v.	Gödöllő				
9.30	"	Arad, Brassó	10.35	"	Segesvár, Kolozsvár				
10.00	gy. v.	Kassa, Csorba, Bártfa	10.45	gy. v.	Bártfa, Csorba, Kassa				
10.05	sz. v.	Pécel							
10.25	"	Fiume, Tapolca							
10.25	"	Kassa, Csorba, Lemberg							
10.55	"	Szombathely, Wien							
11.10	Vv.	Ruttka, Poprád-Felka							
11.15	sz. v.	Bród, Belgrád, Sofia							
11.25	"	Arad, Debreczen							
11.35	Vv.	Miskolc, Kassa							
11.55	sz. v.	Bicske							

Hivatalos nyugtázás

az 1914. évi február hó 1-től 28-ig befolyt díjakról.

Tagsági, illetőleg előfizetési díjat fizettek:

1911. évre: ¹ Budapesti III. ker. főgimnázium (2 K) — Schmidt Tibolt (5 K) — Összesen	7 K — f.
1912. évre: ¹ Budapesti III. ker. főgimn. (8 K) — Ernyey József — Schmidt Tibolt (5 K) — Összesen	23 K — f.
1913. évre: ¹ Banner János dr. — Bellosics Bálint — Budapesti VI. ker. áll. főreáliskola ifj. könyvtára (4 K) — Fludorovics Zsigmond — Győrvárosi Közkönyvtár (6 K) — Kalmár Jenő — Pécsvárosi Múzeum (4 K) — Szászvárosi ref. Kún-kollégium (4 K) — Szinte László — Technologiai Iparmúzeum Budapest — Téglás Gábor (5 K) — Összesen	83 K — f.
1914. évre: ¹ Balatonfüredi áll. polg. fiúiskola — Barabás Samu — Bogisich Mihály — Bpesti VI. ker. áll. főgimn. Munkácsi-u. — Bpesti VI. ker. áll. főreálisk. ifj. könyvtára (6 K) — Bpesti VIII. ker. áll. főgimn. Tavaszmező-u. — Bpesti X. ker. áll. főgimn. X.; Kőbánya, Füzér-u. — Dévai áll. tanítóképző — Erődi Béla dr. — Fellaki állami elemi iskola (6 K) — Fogarasi áll. főgimnázium — ifj. Gulyás János (5 K) — Győrvárosi közkönyvtár — Gyulafehérvári r. kath. főgimn. — Hellebrant Árpád — Heller Bernát dr. — Hódmezővásárhelyi ref. főgimn. — Jászberényi főgimnázium — Kaposvári áll. főgimn. — Karczagi ref. főgimn. — Kardos István — Késmárki ev. lyceum — Kodály Zoltán — Kolozsvári m. kir. áll. fa- és fémipari szakiskola — Kovács Sándor (6 K) — Középesy Gyula — Lehoczky Tivadar (8 K) — Makói áll. főgimn. — Máramarosszigeti áll. tanítóképző-intézet — Marosvásárhelyi áll. polgári fiúiskola (5 K) — Mezőkövesdi kir. kath. főgimn. — Milleker Rezső dr. — Munkácsi áll. főgimn. — Nagyszalontai m. kir. áll. főgimn. — Nagyvárad városi nyilv. könyvtár — Pálos Ódon — Pécs sz. k. város Múzeuma — Pozsonyi ág. h. ev. theologiai Akadémia „Székács József“ köre — Puky József — Stubnyafürdői áll. tanítóképző-int. — Szatmárnémeti kir. kath. főgimn. — Szászvárosi ev. ref. Kún-kollégium — Szekszárdi áll. főgimn. — Szigetvári áll. polg. fiúiskola — Szigetvári áll. polg. leányiskola — Temesvári áll. főgimn. (40 f.) — Temesvári áll. tanítóképző — Zentai főgimnázium — Zilahi ref. Wesselényi-kollégium — Zsolnai áll. főreálisk. — Összesen	466 K 40 f.
1915. évre: ¹ Lehoczky Tivadar (2 K) — Veszprémvárm. Múzeum (2 K) — Összesen	4 K — f.
1916. évre: ¹ Veszprémvárm. Múzeum	10 K — f.
Összesen befolyt hátralékokból	113 K — f. jan. 1-től 301 K — f.
1914. és követk. évi díjakból	480 K 40 f. „ „ 1508 „ 40 „
Alapítványi kamatból	20 „ — „

Budapest, 1914 május hóban.

Kövecsesi Dancs Árpád
pénztáros (II., Margit-körút 64b.)

¹ A 10 korona évi díjtól eltérő befizetést zárójelbe foglaltan tüntettük föl.

A Magyar Néprajzi Társaság tisztkara és választmánya.

Elnök :

Szalay Imre báró
(M. Nemzeti Múzeum.)

Alelnökök :

Csánki Dezső dr.
(I. Vár, Orsz. Levéltár.)

Sebestyén Gyula dr.
(M. Nemz. Múzeum.)

Főtitkár :

Bán Aladár dr.
(VIII., Koszorú-utca 25.)

Titkár :

Madarassy László dr.
(M. Nemz. Múzeum.)

Pénztáros :

Kövecsesi Danes Árpád
(II., Margit-körút 64/b.)

Ellenőr :

Máder Béla
(Országház-tér 11.)

Könyvtáros :

Schmidt Tibolt.
(N. Múzeum Néprajzi Osztálya, VII., Iparearnok.)

a) Fővárosi választmányi tagok :

Alexics György dr.	Győrffy István dr.	Szegedy Rezső dr.
Balásy Dénes	Heller Bernát dr.	Szendrei János dr.
Balassa József dr.	Huszka József	Szily Kálmán dr.
Barabás Samu	Jancsó Benedek dr.	Szinnyei József dr.
5 Barátosi Balogh Benedek	20 Kodály Zoltán	35 † Szinte Gábor
Bartók Béla	Kúnos Ignác dr.	Sztankó Béla
Bartucz Lajos dr.	Mahler Ede dr.	Sztripszky Hiador dr.
Bátky Zsigmond dr.	Melich János dr.	Tagányi Károly
Beluleszko Sándor dr.	Mészáros Gyula dr.	Téglás Gábor
10 Binder Jenő	25 Nagy Géza	40 Thirring Gusztáv dr.
Erdélyi Lajos dr.	Nyáry Albert báró dr.	Tolnai Vilmos dr.
Ernyey József	Réthy László dr.	Varjú Elemér
Fabó Bertalan dr.	Semayer Vilibáld dr.	Versényi György dr.
Giesswein Sándor dr.	Solymossy Sándor dr.	Vikár Béla
15 Goldziher Ignác dr.	30 Strausz Adolf	45 Zsilinszky Mihály

b) Vidéki választmányi tagok :

Almásy György dr., Borostyánkő	15 Kálmány Lajos, Szeged
Baróti Lajos dr., Almádi	Kárpáti Kelemen, Székesfehérvár
Bellosics Bálint, Baja	Lehoczky Tivadar, Munkács
Bünker Rajmund, Sopron	Pápay József, Debreczen
5 Darnay Kálmán, Sümeg	Pintér Sándor, Szécsény
Erdélyi Pál dr., Kolozsvár	20 Pósta Béla dr., Kolozsvár
Fiók Károly dr., Debreczen	Schweiger Lázár dr., Eger
Gálos Rezső dr., Temesvár	Cs. Sebestyén Károly, Szeged
Gárdonyi Géza, Eger	Spitzer Mór, Pozsony-Széleskút
10 Gönczi Ferencz, Kaposvár	Somssich Géza gróf, Kopaszhegy
Istvánffy Gyula, Miskolcz	25 Szilády Zoltán dr., Nagyenyed
† Kada Elek, Kecskemét	Tömörkény István, Szeged
Karl Lajos dr., Kolozsvár.	Zolnai Gyula dr., Kolozsvár
Karácsonyi János dr., Nagy-Várad	28 Zoltai Lajos, Debreczen.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTEŚÍTŐJE.

SZERKESZTI

DR. SEBESTYÉN GYULA.

MELLÉKLETE:

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM NÉPRAJZI OSZTÁLYÁNAK

ÉRTEŚÍTŐJE.

A társaságot illető pénzek
egyszerűen a

MAGYAR NÉPRAJZI
TÁRSASÁGNAK,
a főlşzólások és lakezím-
bejelentések pedig

Kövecsesi DANCŞ ÁRPÁD
pénztárnokhoz (Budapest, II.,
Margit-körút 64b.) küldendők.

Előfizetési ára 10 kor. Bolti ára 15 kor.

A folyóiratot illető küldé-
mények

Dr. SEBESTYÉN GYULÁ-hoz
(M. Nemzeti Múzeum),
a társaság ügyviteléhez tar-
tozó iratok pedig

Dr. BÁN ALADÁR
főtłtkárhoz (Bpest, VIII. ker.,
Koszorú-u. 25. sz.) küldendők.

A tagoknak tagdíjuk fejében jár.

Megjelenik január, márczius, április, június, október és december hónapokban.

BUDAPEST.

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG KIADÁSA.

1914.

TARTALOM.

	Lap
<i>Dr. Sebestyén Gyula</i> : Négy emlékirat	129
<i>Dr. Beszkid Miklós</i> : A karácson. (Befejező közlemény)	151
Népköltészet és népzene.	
<i>Harsányi István, Gulyás József és Simonfi János</i> : A kurucz dalok forrásairól. (Első közlemény)	156
<i>Szendrey Zsigmond</i> : Szalontai mondák a Toldiakról és a Csonkatoronyról	164
Irodalom.	
<i>gr.</i> : Flögel, Karl Friedrich: Geschichte des Grotesk-Komischen	168
<i>Róheim Géza</i> : Preuss K. Th.: Die geistige Kultur der Naturvölker	171
<i>Dr. Bán Aladár</i> : Dr. Edgar Reuterskiöld: Die nordiska lapparnas religion	173
<i>Hellebrant Árpád</i> : Néprajzi könyvészet	174
Kisebb közlemény.	
<i>Dr. Jankulov Borisláv</i> : Magyar temetők a Balkán félszigeten	177
Társulati ügyek.	
Jegyzőkönyvi kivonat a M. Néprajzi Társaságnak 1914 április hó 2-án tartott XXVI. rendes évi közgyűléséről	179
A M. Néprajzi Társaságnak 1914 április 2-án tartott XXVI. rendes évi közgyűlése	180
I. <i>Báró Szalay Imre</i> elnök megnyitó beszéde	180
II. <i>Dr. Solymossy Sándor</i> főtítkár évi jelentése	182
III. <i>Kövecsesi Dancs Árpád</i> pénztárnok jelentése	186
IV. A számvizsgáló-bizottság jelentése	189
V. A Magyar Néprajzi Társaság 1913. évi zárószámadása és 1914. évi költségelőirányzata	190
Jegyzőkönyvi kivonat a Magy. Néprajzi Társaságnak 1914 április hó 29-én tartott nyilvános felolvasó- és zárt választmányi üléséről	192

E folyóirat közleményeire vonatkozó jogainkat fenntartjuk.

A M. Nemz. Múzeum néprajzi tára
(Városliget, Iparcsarnok)

további intézkedésig a nagyközönség számára

 nyitva.

Díjtanul: vasárnap d. e. 9—1-ig, d. u. 3—6-ig, kedden és pénteken d. u. 3—6-ig.

Személyenkint 1 korona belépődíjért; a többi hétköznapokon d. e. 9—1 óráig.

Iskolák és intézetek előzetes jelentkezés után a délelőtti hivatalos órák
alatt mindennap megtekinthetik.

NÉGY EMLÉKIRAT.

A magyar néphagyomány emlékeinek országos gyűjtését a *Folklore Fellows* magyar osztálya két éve kezdte meg. A Magyar Nemzeti Múzeum, a Kisfaludy-Társaság és a Magyar Néprajzi Társaság hathatós szellemi, erkölcsi és anyagi támogatásával megindult vállalkozásnak olyan arányú sikere lett, hogy most már a beérkező gyűjtemények közkinccsételének módozatairól, valamint az ország egész magyar nyelvterületére való fokozatos kiterjesztéséről, az időnként beérkező gyűjtési eredmények gyors és tüzetes értékelésének kritikai munkálatairól, valamint a sikert biztosító jutalmazások anyagi fedezetéről is gondoskodni kell.

A gyűjtés ügyének intézését a F. F. magyar osztálya vállalta magára és vállalja a jövőben is. Vállalja jól felfogott nemzeti és nemzetközi tudományos érdekből; vállalja hazafias áldozatkészséggel, minden anyagi és irodalmi előnyök elhárításával, önzetlenül.

A művelt európai nemzetek néphagyományt kutató nemzetközi szövetkezéséből sarjadt magyar vállalkozás, mely idővel a hazai nemzetiségek néphagyományát is felölelni szándékozik, annyira országos jellegű, annyira nemzeti tartalmú és annyira nemzetközi jelentőségű, hogy súlyos hazafias kötelességet vélünk teljesíteni, midőn előmunkálataink sikereire támaszkodva, a nagyméltóságú *Vallás- és Közoktatásügyi m. kir. Miniszter* úr Ö Excellenciájánál jelentkezni bátorokdunk s tőle a nagy munka folytatására és befejezésére jutalomdíjak gyanánt kiosztandó rendkívüli állami segédelmet kérünk. Ezzel szorosán összefügg az a másik kérelmünk, hogy az országos gyűjtés összes kézirati anyaga a *Magyar Nemzeti Múzeumba* kerüljön. Itt az Országos Széchényi-Könyvtár kéziratári része már előzőleg is gazdag letéteményese volt a kuruczkori népköltési emlékeknek, a Jankovich-féle népdalgyűjteményeknek és a később is ideözönlő folklorisztikai anyagnak. Ezért kérelmezzük, hogy a helsingforsi és kopenhágai példák szerint itt külön folklóre-osztály létesüljön. Ebben volna aztán az összes régebbi és újabb gyűjtemények kéziratainak megőrzendő tömege minden külön anyagi megterheltetés nélkül állandóan nyilvántartható s esetleg külön szakkönyvtárral kiegészítve, a hazai és külföldi tudományosságnak is a képzelhető legjutányosabb és legmegbízhatóbb formában hozzáférhetővé téve.

A hogy az ország leggazdagabb folklorisztikai gyűjteményét figyelembe vettük, épp úgy tiszteletben kívántuk tartani azt az irodalomtörténeti fontosságú munkásságot is, a melyet a magyar néphagyomány emlékeinek összegyűjtése, kiadása és irodalmi érvényesítése terén a *Kisfaludy-Társaság* 1844 óta, vagyis kerek 70 esztendő óta kifejtett. Ezért az országos gyűjtés megindításához igénybe vettük legmeszszebb menő anyagi támogatását s ennek fejében biztosítottuk szá-

mára a gyűjtés összes eredményeinek kiadási jogát. Abban a reményben, hogy a rendszeresen végzett folklorisztikai gyűjtéseket ezután is tőle telhetőleg támogatni óhajtja, most már azt is kérelmezzük, hogy kebelében a gyűjtés tartamára állandó folklore-bizottságot szervezzen. E bizottság lenne aztán hivatva arra, hogy a gyűjtés ügyét felhívások, megbízások és pályázatok útján állandóan irányítsa, a beérkező gyűjteményeket értékelje, a kitűzött jutalomdíjakat odaitélje és a szigorú kritikával kiválogatott újabb adalékok kiadását gondolja.

Az ország három részében eddig szervezett gyűjtőszövetségeink létrejöttét legelső sorban annak köszönhetjük, hogy a *Magyar Néprajzi Társaság* bennünket nemcsak a központi előmunkálatokban, hanem vidéki gyűjtő-szövetségeink szervezésében is tevékenyen támogatott. Alakuló gyűléseinkkel kapcsolatban rövid másfél év alatt négy vidéki vándorgyűlést tartott. Mivel a gyűlések gazdag programja a felkeresett vidéki városok folkloristáit tervszerűen foglalkoztatta, a közreműködő fővárosi szakférjakat pedig a gyűjtés körébe vágó tájékoztató előadásokkal szerepeltette: a F. F. magyar osztályának és a Magyar Néprajzi Társaságnak minden ilyen együttes fellépése a legéletképesebb vidéki gyűjtőszövetségeket hozta létre. Az így igazolt lelki közösség bátorít bennünket arra, hogy az országos gyűjtés idejére e tudományos testülettel, melybe a folklore minden magyar munkása és így a F. F. magyar osztályának tagjai is beletartoznak, forma szerint is szövetkezzünk. Kérjük, hogy gyűjtőszövetségeink pályázatait és ezeknek összes pénzügyi fedezeteit is nyilvántartsa, jelentéseinknek folyóiratában, nyilvános elszámolásunknak pedig a rendes évi közgyűlések programjában állandóan helyet adjon.

Az egymásba szövődő kérelmeket az alábbi négy emlékiratban kívánom eljuttatni rendeltetési helyükre. Hozzá az irodalmi nyilvánosság jogát két fontos oknál fogva veszem igénybe. Először azért, mert a függőben levő országos ügy ismeretéhez a kérelmek külön-külön való megindokolásának minden apró része hozzátartozik. Másodszor pedig azért, mert már eleve kötelezőnek tartottam azt, hogy részünkről a nagy ügy érdekében minden súlyos szó a hazai és külföldi folklore areopagjának ellenőrzésével legyen kimondva,

I.

*Dr. Jankovich Béla v. b. t. t. Vallás- és Közoktatásügyi m. kir. Minister
úr Ő Excellenciájához benyújtott emlékirat.*

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Kegyelmes Uram!

A *Folklore Fellows* néphagyományt kutató nemzetközi tudományos szövetséget a népköltés, népzene, néphit és népszokások emlékeinek megmentése és nemzeti irodalmi kincsekké való tudományos feldolgozása terén tevékenykedő finn, svéd, norvég és dán tudósok 1907-ben alapították. Mivel ez a szövetkezés első sorban a nemzetközi összehasonlító folklorisztika és irodalomtörténet rendkívül széleskörű műveleteit kívánta megkönnyíteni, a szövetkező külföldi tudósok, már kezdettől fogva keresték a módot arra, hogy a magyar folklore munkásait is körükbe vonják. A nemzetközi szövetség megalakulása idején azonban sem

Dr. Katona Lajos korán elhunyt egyetemi tanárunk, sem alólírott nem tartotta a hazai viszonyokat alkalmasoknak arra, hogy a szövetségnek külön magyar osztálya alakuljon és ez osztály az előirt tudományos követelményekre testületileg is kötelezettséget vállaljon.

Katona halála után nemzetünk kitünő finn barátja, *Krohn* Károly helsingforsi egyetemi tanár, újra fölvette az elejtett fonalat s *Dr. Bán* Aladár útján érdeklődni kezdett az iránt, hogy a magyar folklóre-t ért nagy veszteség daczára nem tudnánk-e elvégre mi is megalakítani a mi saját külön magyar osztályunkat. A válasz az lett, hogy elnökségemmel 1912-ben megalakítottuk a magyarországi osztályt. E szövetkezésnek kettős célja van. Az egyik az, hogy a magyar néphagyomány tartalmát a megállapított tudományos kölcsönviszony szabályai szerint nemzetközi téren minden érdeklődő külföldi kutatónak készséggel hozzáférhetővé tegyük. A másik cél pedig az, hogy a tudományos kölcsönviszony alapján a szövetséges nemzetek összes kiadott vagy még kéziratban levő soknyelvű folklóre-anyaga a magyar kutatók számára is hozzáférhető legyen.

Mivel e terhes kölcsön-viszony elől egyetlen európai művelt nép sem térhet ki, a magyar osztály megalakulása pillanatában már tisztában voltam azzal, hogy a vállalt nagy nemzetközi tudományos kötelezettségnek van egy súlyos hazai járuléka: az, hogy *legelsősorban nekünk, magunknak kell felkutatnunk és megismernünk a hazai néphagyomány összes hozzáférhető és megmenthető emlékeit*. Hiszen az a rendkívül értékes gyűjtési munkálat, a melyet a M. Tud. Akadémia 1833-ban megkezdett, a Kisfaludy-Társaság pedig 1843-han, 1861-ben és 1898-ban folytatott, sohasem ölelhette fel az ország egész magyar nyelvterületét, sőt a néphagyomány egész területét sem. Egész országrészek vannak (pl. a felső Tisza-vidék, a Hegyalja, a Mátra-alja, a felső Dunavidék, Tolna-Baranya, Bakonyalja, Hajdúság, Bihar stb.) a melyeken érdemes gyűjtő máig sem jelentkezett. Nagyszerű eredményeink vannak a lírai és epikai dalok szövegének gyűjtése terén, míg a zenei velejáró, a dallam túlnyomórésztben elveszett. A néphit és babonás szokások emlékeinek megfigyelésére még ennél is kevesebb gondot fordítottunk. Pedig a hagyomány megtartó ereje a folklóre e területének titokzatos zugaiban rejtegeti számunkra azokat az emlékeket, a melyekből éppen a nemzetközi folklóre összehasonlító módszerével lehet megállapítani hajdani pogány vallásunk és mithoszunk mibenlételetét.

Ezért a F. F. magyar osztálya teljes mértékben helyeselte és felkarolta azt a törekvésemet, hogy a magyar néphagyomány veszendő emlékeinek kataszterszerű felkutatása céljából országos gyűjtést indítsunk. Indítsuk pedig azzal az eleve bejelentett elhatározással, hogy *a gyűjtés minden kéziratát beszolgáltadjuk a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára finn és dán mintára rendszeresítendő külön folklóre-osztályának; a kiadás jogát pedig egészen a Kisfaludy-Társaságra ruházzuk* oly kikötéssel, hogy indönként a Magyar Néprajzi Társaság folyóirata is közölhessen gyűjtési célokat szolgáló mutatványokat.

Midön e vállalkozás anyagi és erkölcsi támogatására a *Kisfaludy-Társaság*, a *Magyar Nemzeti Múzeum* és a *Magyar Néprajzi Társaság* is hajlandóságot mutatott *Bán* Aladár társammal a német, angol, dán és finn gyűjtések kérdőíveinek, kézikönyveinek és útmutatóinak tüzetes tanulmányozása után megszerkesz-

tettük a magyar viszonyokhoz igazodó *Tájékoztató* című s a hazai gyűjtők számára korlátlan mennyiségben rendelkezésül álló füzetünket. A nélkülözhetlen segédeszköz ezen első kiadását még kizárólag a főiskolai és középiskolai tanári testületek és érettebb tanulóifjúság s a helyenként szintén igénybeveendő néptanítóság kezébe szántuk. A biztos siker reményében ugyanis legelsősorban a felgyűjtetlen, vagy csak fogyatékosan kiaknázott területek városait kívántuk felkeresni és bennük szakelőadások kíséretében csakis az intézetek összes szaktanárait és érettebb ifjúságát kívántuk egy-egy vidéki gyűjtőszövetséggé szervezni.

Mivel a F. F. magyar osztályának munkásai természetszerűleg a Magyar Néprajzi Társaságból kerülnek ki, e tudományos testület hajlandó volt arra, hogy első szervezési kísérleteinknek néhány egyidejűleg megtartandó vidéki vándorgyűlésével szerezzen nyomatékot. Így jelentünk meg egyesült erővel 1912 május 19-én Sárospatakon s június 2-án Egerben. Mivel amott a magyar folklóre úttörő atyamesterének, *Erdélyi János* néhai sárospataki tanárnak emléke buzdított, s a még letarolatlan felső Tisza-vidék ontotta adalékait, itt pedig néhai *Samassa József* érsek pásztorlevele és a székeskáptalan áldozatkész tagjainak számos pályadíja fokozta a Kisfaludy-Társaság, Magyar Nemzeti Múzeum és a Magyar Néprajzi Társaság ifjúsági jutalomdíjaival felkeltett érdeklődést: az első két vidéki gyűjtőszövetség első évi eredménye összesen 53, túlnyomórésztben egész kötetre terjedő gyűjtemény lett. Csupa olyan eredmény, melynek beküldőit — egynek kivételével — jutalomban kellett részesítenünk. A gyűjtést irányító és személyesen is gyűjtő tudós szaktanárok fáradozását pedig csak irodalmi úton lehet honorálnunk azzal, hogy reájuk bizzuk a Kisfaludy-Társaság kiadásában megjelenendő kötetek szerkesztését. Az első ilyen kész kötetet a Kisfaludy-Társaságnak még az idén Sárospatak szolgáltatja be, hogy ezzel ünnepelhesse meg legméltóbban néhai nagy tanárának *Erdélyi János*nak századéves születési fordulóját.

A fölöttébb sikerült kezdettel az országos gyűjtés sorsa végleg biztosítva volt. A kultúrtörékvések iránt fogékonyabb városok kezdtek a Magyar Néprajzi Társaság és Folklóre Fellows gyakorlatias célokat szolgáló vándorgyűlései iránt élénken érdeklődni. A *Magyar Gazdaszövetség* személyes közreműködésével Baján, Pécsen és Kassán kísérleteket tett arra nézve, hogy a vidéki Széchenyi-Szövetségek faluoktató vándor előadóit miként lehetne a néphagyományok veszendő emlékeinek megmentésére is gyakorlati úton felhasználni. Még nagyobb érdeklődés támadt a gyűjtési munkára már földrajzi fekvésüknél fogva is alkalmas vidéki városaink intézeti igazgatóságai és tudós szaktanárai körében. Csakis így történetelt meg az a példátlanul álló eset, hogy a Magyar Néprajzi Társaság az országos gyűjtés ügyének szolgálatában az elmúlt 1913. év folyamán három gyönyörű vándorgyűlést tartott: Pápán, Szegeden és Kecskeméten. A F. F. magyar osztálya ugyanitt egyidejűleg az összes főiskolák részvételével, sőt az utóbbi két alföldi városban már a tanyai tanítóság bevonásával is gyűjtőszövetségeket szervezett. Költségkímélés szempontjából oda, a hol kevesebb tanintézetet kellett munkára szólítani, vagy a hol csak egy tanintézet vállalkozhatott, már csak magam mentem el és tartottam meg tájékoztató és gyűjtésre buzdító előadásaimat. Így jött aztán létre egy-egy tanári és ifjúsági gyűjtőszövetség Komáromban, Győrött,

Kaposvárott, Csurgón, Csáktornyan, Kisujszálláson, Nagyszalontán, Gyulán és (a Magyar Gazdaszövetség említett sikeres kísérletéből folyólag) Kassán.

Végeredményében 14 vidéki városban 41 főiskola és középiskola és 2 néptanítói testület egyesült eddig a magyar néphagyomány rohamosan pusztuló emlékeinek megmentésére. Sőt a falukat, tanyákat ellepő gyűjtők és a gyűjtési mozgalmat élénk figyelemmel kísérő helyi és fővárosi hírlapok még a szövetségek keretein kívül is érdeklődést tudnak kelteni. Ezért a korlátlan számban rendelkezésül álló *Tájékoztatót* már 11 ezer példányban kellett forgalomba hoznunk.

Az érettebb ifjúság kitartását a terhes vállalkozásban olyan jutalomdíjak kitűzésével sarkaljuk, a melyekhez eddig a Kisfaludy-Társaság hozta meg a legnagyobb anyagi áldozatot. Alulírottnak, a ki — mint rendes tag — itt a Magyar Népköltési Gyűjtemény szerkesztője vagyok, módott nyujtott arra, hogy 50-től 100 koronáig terjedő s apróbb jutalomtételre elosztott összegeket tűzhessek ki a szövetségbe lépő intézetek ifjúságának. Ehhez a Magyar Néprajzi Társaság és a Magyar Nemzeti Múzeum is hozzájárult néhány könyv- és (az első esetben) némi kis pénzadománynyal. Magánosok, sőt néhol — a mostoha pénzügyi viszonyok daczára — még pénzintézetek is siettek az ifjúsági jutalomdíjak szaporítására. Így Egerben a székeskáptalan tagjai pályadíjainkat 1200 korona fölé emelték. Kecskeméten a Katona József-kör, több pénzintézet és egyházi pénztár tűzött ki pályadíjat, Szegeden néhány pénzintézet és magános adakozó díjait a városi tanács és a Dugonics-Társaság egészítette ki. Pápán szintén akadt több önkéntes adakozónk, valamint Nagyszalontán és Sárospatakon is.

E nem várt örvendetes támogatással szemben alakultak ki egyéb számításba nem vett kedvezőtlen következmények. Nevezetesen az intézetek gyűjtései mindig egyoldalúak a szerint, a hogy az ifjúság nyáron vagy télen végzi gyűjtéseit. Így a sárospataki és egri fényes eredmény annyira lírai természetű, tehát egyoldalú volt, hogy a gyűjtést okvetlenül folytatni kellett s a második évi gyűjtésnél már csakis újabb jutalomdíjak és pályázati tételek kitűzésével és szóbeli felvilágosításainkkal lehetett az ifjúság érdeklődését a télen könnyebben hozzáférhető mesei és mondai anyagra, népszokásokra, mithoszi magvakat rejtő babonás gyakorlatokra és népi hiedelmekre irányítani. A másik tapasztalat pedig az volt, hogy az alakuló gyűlésekkel felkeltett adakozókedv a második évi folytatásig már egészen lelohadt. Pedig a gyűjtők támogatásában akkor, midőn tőlük fokozott közreműködést kívánunk, visszaesést a jutalomdíjak kitűzésében jelezni nem szabad.

Az utóbbi szerfelett terhes jelenséggel kapcsolatban kell megemlítenem, hogy a Kisfaludy-Társaság gazdasági bizottsága szintén számvetésre intett, midőn a 41 intézet és 2 néptanítói testület számára kitűzött 1914. évi díjak 3500 koronát megközelítő nagy összegéről értesült. Sőt midőn ez az idei közgyűlés költségvetése alkalmával szóba került, komoly intelmek hallatszottak arra nézve, hogy ilyen arányú gyűjtésnél csak akkor volna megnyugtató az eredmény, ha ugyanilyen arányban fedezetünk volna a felhalmozódó gyűjtemények köteles feldolgozására és kiadására is.

Íme, nagyméltóságú Miniszter úr, e jelenségek azok, a melyek az országos gyűjtés ügyét nem sikertelensége, hanem nagy arányai miatt veszélyeztetik. Az kétségtelen, hogy a nekilendülés kissé szokatlan ívben történt. De nyomban hozzá

kell tennem, hogy ennek titka nem a vállalkozók nagy elhatározásában, hanem a még el nem végzett s a külföldi hatás következtében kibontakozó köteles nemzeti feladatok fenséges tartalmában és arányaiban leli magyarázatát.

Annak igazolására, hogy e nemzetközi jelentőségű nemzeti munkán a külföld figyelme eddig csakugyan rajta csüngött, legyen szabad szerényen megemlítenem, hogy e részről bennünket máris nagy kitüntetés ért. *Bán* Aladár társamat a Finn Irodalmi Társaság, engem pedig a helsingforsi Finnugor Társaság külföldi levelezőtagsággal tisztelt meg.

Az ural-altáji, vagy turáni nagy népcsaládból csak két nép lett teljes mértékben osztályosa az európai művelődésnek: a finn és a magyar. A finn folklornak a nemzetközi tudományban vezető szerep jutott. Neki köszönhető, hogy a világhírű Kalevala és Kalevipoeg naiv epikai anyaga a nép ajkáról még idejében lejegyeztetett; neki köszönhető, hogy a finnek és észtek nemzeti irodalma létrejött; sőt legelsősorban neki köszönhető az is, hogy az irodalmivá fejlesztett népnyelv többé semmiféle beavatkozással meg nem bénítható és el sem némítható. Munkásságunkat tehát nemcsak kitűnő folklorista társaink, hanem egyben azok a tapasztalt rokonaink is figyelemmel kísérték, a kik minden európai művelt népet megelőzve, diadalmasan bebizonyították, hogy a néphagyományoknak ama ősi emlékei, melyeket a mindent nivelláló egyetemes művelődés hatalmas áradata elől még megmenteni tudunk, a nemzeti tudomány és nemzeti irodalom birtokában a legkisebb művelt nemzetek fajiságának — nemzeti nyelvének, költészetének, zenéjének stb. — lesznek legfőbb biztosítékai.

A nemzetközi tudományos érintkezés e parányi személyes jellegű adaléka éppen elég arra, hogy a F. F. magyar osztályának országos gyűjtését, úgy a néphagyományt kutató nemzetközi szövetség szempontjából, mint faji és nemzeti szempontból is élesen megvilágítsa. Látnunk kell és megértenünk is kell, hogy az a nagy vállalkozás, melyre bennünket a nemzetközi kultúrkötelezettség szólított, eredményeiben elsősorban *nemzeti tökélet*, másodsorban az ural-altáji tartalmú *faji tökélet* jelent és csak harmadsorban jelenti azt a *nemzetközi tudományos tökélet* is, a melyet a nemzetközi elhelyezkedésben a germán, szláv és román népek közé, tehát a csupa indogermán nép közé ékelt idegenfajú magyarságnak szállítani, még pedig a tőle telhető legnagyobb mértékben szállítani nemes kötelessége.

Nagyméltóságú Miniszter úr! E vonatkozások azok, a melyek engem arra indítottak, hogy eddigi munkásságunk mibenlételet *Tájékoztatónk* és néhány *pályadíjlajstromunk* idecsatolásával kapcsolatban megismertessem. Abban a hitben, hogy Nagyméltóságod ezt a vállalkozást, melyet a Kisfaludy-Társaság, a Magyar Nemzeti Múzeum és a Magyar Néprajzi Társaság már eddig is tőle telhetőleg felkarolt és támogatott, szintén nemzeti, faji és nemzetközi jelentőségűnek ítélni méltóztatik, bátorságot meríték arra, hogy országos gyűjtésünk további menetéhez és sikeres befejezéséhez már Nagyméltóságod hathatós *anyagai és erkölcsi támogatását* is alázatosan kérelmezzem.

Noha még a munka kezdetén vagyunk, máris megállapítható, hogy fokozatosan szaporított és évről-évre foglalkoztatott vidéki gyűjtőszövetségeinkkel és a néptanítói testületekkel, továbbá a vidéki orvosok, gazdák és jegyzők foglalkoztatásával, fővárosi és vidéki hírlapi felhívásainkkal, főképen pedig vándorgyűléseinkkel

a magyarság egész nyelvterületét csakis 6—7 év alatt tudnánk felgyűjteni. Ezt is részben csak azért, mert minden igény nélkül egy személyben a Kisfaludy-Társaságot, a Magyar Nemzeti Múzeumot, a Magyar Néprajzi Társaságot, sőt szükség esetén a Magyar Tudományos Akadémiát is képviselhetem; másrészt s mindenestre igen jelentékeny részben azért, mert e törekvéseket a Folklore Fellows magyar osztályának önzetlen tudós tagjai szintén lelkesen támogatják.

Az így rendelkezésre álló tudományos töke azonban csak a vidéki tanintézetek ügybuzgó igazgatóságait és jeles szaktanárait tudja az országos gyűjtés valóban tiszteletet parancsoló mentő munkásságának megnyerni. A falukba elszéledő diákságnak, a falusi és pusztai tanítóknak azonban okvetlen ki kell tűznünk az eddigi törpe jutalomdíjakat, hogy velük részben fáradságukat honoráljuk, részben készkiadásait megtérítsük. E célra a magánfelek pénz- és könyvadományaival együtt a most gyűjtő 41 intézetnél és 2 néptanítói testületnél f. é. június 1-ig összesen körülbelül 5500 korona van kitűzve. Mivel pedig a Kisfaludy-Társaságot a kiadóval kötött szerződés a nagyobb arányú egyoldalú gyűjtéstől a jövőben már visszatartja; mivel továbbá készlet hiányában a Magyar Nemzeti Múzeum és a Magyar Néprajzi Társaság sem tűzhet ki eddigi mértékben könyvjutalmakat; mivel végül a magánfelek és pénzintézetek adományainak megisméltésére sem lehet számítanunk: kellő fedezet hiányában sem újabb gyűjtőszövetségeket nem szervezhetnénk, sem a már meglévőket nem tudnánk többé a gyűjtés alá fogott területek forrásainak teljes kimerítésére ösztönözni.

Ha az így kialakult viszonyok vizsgálatánál figyelembe vesszük azt, hogy egy nemzetközi tudományos szövetkezés keretében nemzeti irodalmunk több emberöltőre kiterjedő kísérletezései és egyenetlen előmunkálatai után sikerrel megtaláltuk módját a magyar néphagyomány rendszeres felkutatásának, utolsó pillanatban való megmentésének, nemzeti és nemzetközi tudományos értékesítésének: akkor úgy a hazai, mint a nemzetközi folklore érdekében méltán esedezhetem Nagyméltóságod előtt, hogy a sikerrel megkezdett s a külföld részéről már ki is tüntetett országos gyűjtést felkarolni, tovább irányítani és velünk diadalmasan be is fejeztetni méltóztassék.

Pusztuló nemzeti kincsekről, feledésből többé soha fel nem idézhető gazdátlan szellemi termékekről lévén szó, csak a sürgős összegyűjtés apró nyomtatványaira és jutalomdíjaira kérünk fedezetet. A megmentett óriási anyag könyvtári rendezésének és feldolgozásának kritikai munkálatai már több évtizedre, sőt emberöltőkre is kiterjedhetnek. Ezzel kapcsolatban aztán a Kisfaludy-Társaságnak is módjában lesz a rendelkezésére álló anyagi fedezettel a kiadás szövevényes természetű tudományos műveletét nyugodtan lebonyolítani. A jutalomdíjakat illetőleg évente csak 50 helyen (tanintézetekben, tanítói testületekben, a Néptanítók Lapjában, vidéki ujságokban, szaklapokban stb.) tűznénk ki legalább is 10—15 tételre aprózott 200 koronás pályadíjakat. *Ez évente 10,000, tízezer, hat éven át 60,000, hatvanezer koronát jelentene.* Ebből az első évi pályázat a jövő 1915. év június hava folyamán lenne kihirdetve, a díjak pedig csak a rákövetkező 1916. év június havában lennének a jutalmazottak számára folyósítandók.

Mivel a F. F. magyar osztálya pénz elfogadására és kezelésére nincs berendezve, tisztelettel kérjük annak elrendelését, hogy ez az osztály — mint tudo-

mányos testület — az állami támogatással végzett országos gyűjtés tartamára lépjen kapcsolatba a Magyar Néprajzi Társasággal, mely társaság aztán a gyűjtés folyamán az állami segély hovatfordításáról nyilvános és ki is nyomtatott jelentéseiben számolna el. Mivel továbbá a F. F. magyar osztálya a gyűjtés kézirati anyagát örökéletű közkincsnek tekinti, de állandó kezelésére és felelősségterhes megőrzésére már nem vállalkozhatik: esedezünk az iránt is, hogy az állami pénzen gyűjtött anyag letéteményesül és tulajdonosul a Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchenyi-Könyvtárát hivatalos úton megjelölni méltóztassék.

Az utóbbi intézkedéssel Nagyméltóságod örök időkre megalapítja azt a könyvtári folklóre-osztályt, a melyet minden más körülmények közt csakis rendkívüli anyagi áldozatokkal és egyenesen erre utalt munkaerővel lehetne létrehozni. Ennek igazolására felemlitem, hogy az északi kisebb kultúrnépek közt a dán, norvég, finn és mecklenburgi folkloristák eddig több százezer koronára menő támogatással végzik a néphagyomány emlékeinek gyűjtését s noha e négy nemzet együttvéve sem nagyobb a magyarság ezidőszerinti létszámánál, teljesen önálló folklóre-gyűjteménnyel ma még csak a dánok és finnek rendelkeznek. Hozzátehetjük, hogy ezek sem a ma rendelkezésül álló nagy anyagi eszközöknek, hanem *Grundtvig* és *Lönnrot* nagyszerű úttörő munkásságának, valamint munkatársaik és tanítványaik hazafias rajongással határos gyűjtőkedvének köszönhetik világra szóló eredményeiket.

Végül kötelességszerűen megemlítem, hogy ma még csak a magyar néphagyomány emlékeit gyűjtjük; de azzal már is tisztában vagyunk, hogy ha most állami támogatásban részesülünk és ha a Magyar Nemzeti Múzeum folklóre-osztálya kialakul, akkor már a hazai nemzetiségek hagyományának emlékeit is kötelességszerűen gyűjtenünk kell. Erre azonban csakis a magyar folklóre-anyag megmentése után kerithetünk sort. Nemcsak azért, mert ez a leginkább veszendő hazai kincs nemzeti szempontból legfontosabb, hanem azért is, mert a nemzeti-ségi nyelvterületek fiainak — a németség néhány rétegét kivéve — ezidőszerint a folklóre terén még nincs olyan tudományos készségük, mely a sikert a magyarsághoz mért arányban biztosítani tudná. Egyelőre tehát a magyarság szomszéd-ságában és vegyes nyelvterületein lehet azt a fontos előmunkálatot megkezdenünk, a melylyel magyarul tudó idegen anyanyelvű gyűjtőket tudunk nevelni. Ez a gárda lesz aztán hivatva arra, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum folklóre-osztálya számára a nemzetiségek zárt területeiről már pontos fordítással is ellátott gyűjteményeket szolgáltatasson be.

Mivel a F. F. néphagyományt kutató nemzetközi tudományos szövetség az összehasonlító tudományos műveletekben az egész világ összes hozzáférhető folklorisztikai anyagát szerepelteti, élénken nyilvántartja a magyarországi nemzetiségek külföldi rokonságának folklóre-irodalmát is. Nekünk tehát elsőrendű állami érdekünk, hogy a hazai nemzetiségek hagyományát mi, és ne külföldi rokonaik kutassák és közvetítsék. Több százados s részben évezredes érintkezésünk a nemzetiségek nyelvben, gondolat- és érzésvilágában, valamint ezek letéteményesében, a több százados, sőt ezredéves hagyományban egész tömegét termelte azoknak a hazai germán, szláv és román bizonyítékoknak, a melyekkel maguk a hazai nemzetiségek igazolják azt, hogy a magyar nép velük mindig békességes csereviszonyban

állott és a saját lelki kincseiből igen sok olyan ősi értéket is reájuk bízott, a melyet aztán a nemzetiségek gyakran hűebben megőriztek, mint az, a ki nekik kölcsön adta. Ugyanilyen jelenségek tömege állapítható meg a magyar hagyományban is arra nézve, hogy a magyarság nemcsak adott, hanem kölcsön is kapott. Elég az úgynevezett *Vadrózsa-perre* visszaemlékeznünk, mert erre éppen az szolgáltatott okot, hogy oláh részről el sem tudták képzelni a kölcsönviszonyból származó közöstárgyú oláh és székely balladákat.

Annak bizonyítására, hogy a vegyes nyelvű államokban, tehát a magyarban is, a hegemon nép fölényes beavatkozására van szükség, elegendő arra hivatkoznom, hogy a szerb-horvát néphagyomány *Marko királyfiának* epikai dalköre egyetemes irodalomtörténeti jelentőségre emelkedett s tulajdonosaikat mégsem csábította az a dicsőség, hogy a világgal egy másik régen lejegyzett és kéziratban lappangó nagy epikai dalkörüket is nyilvánosságra hozzák. Értem *Hunyadi Jánosnak* és társainak ama gyönyörű horvát epopoemáját, a melynek azért kellett a magyar folklóre beavatkozására várnia, mert benne nemcsak a főhősök magyarok, hanem a horvát vitézeik is magyaroknak vallják magukat. Még fejletlenebb állapot volt tapasztalható itthon, némely nemzetiségi vidékünkön, a hol bűnül rótták fel a felekezeti néptanítóknak, ha magyar szakfolyóiratban közölték gyűjtéseik eredményeit. A hazai nemzetiségek önálló gyűjtése esetén az ilyen mérvű elvulktségnek természetesen a kölcsönviszonyból eredő magyar jellegű adalékok esnek leghamarább áldozatul.

Íme, nagyméltóságú Miniszter úr, ilyen küldetésszerű szerepet vállaltunk, midőn munkánkat a magyarság területein megkezdve, országos gyűjtést indítottunk. Hozzá most Exczellenziád magas erkölcsi és hathatós anyagi támogatásáért esedezünk s egyben kérjük azt is, hogy egyidejűleg a nagyrahitott magyar folklóre-osztály megalapítását elrendelni kegyeskedjék. Tesszük ezt azért, mert az előmunkálatok fényes eredménye már igazolta azt, hogy vállalkozásunkban még külföldi mértékkel mérve is emberül megálljuk a helyünket. Tesszük továbbá ama hazafias aggodalomból folyólag, hogy a mai nemzedék mulasztását a későbbi, talán boldogabb idöket élő utódok már pótolni sehogysen tudnák, mert hiszen az élő néphagyomány, mint minden földi élet, folytonosságon alapszik. Ha a lejegyzetlen részről a nemzetközi művelődés mezejére térült egyik nemzedék esetleg megfeledkezik, az a nemzetre, a mely ma már e veszendő kincsekben keresi fajiságának legfőbb biztosítékát, föltámaszthatlanul, örökre elvész.

Maradtam a Folklóre Fellows magyar osztályának nevében Exczellenziádnak
Budapest, 1914. május hó végén

alázatos szolgája

Dr. Sebestyén Gyula
a F. F. magyarországi elnöke.

II.

A Magyar Nemzeti Múzeum igazgatójához benyújtott emlékirat.

Méltóságos Igazgató úr!

Midőn a Folklore Fellows néphagyományt kutató nemzetközi tudományos szövetség magyar osztálya megalakult, nyomban fölmerült az országos gyűjtés eszméje s ezzel kapcsolatban az a terv, hogy a gyűjtés örökre megőrizendő kéziratirati anyagát a Magyar Nemzeti Múzeumban helyezzük el, a kiadás jogát pedig a Kisfaludy-Társaságra ruházzuk át.

Méltóságod mint a Magyar Néprajzi Társaság elnöke s a magyar nemzeti múzeumi Néprajzi Osztály fejlődésének irányítója, már ezt megelőzőleg is tudta, hogy a hazai néphagyomány pusztulása a legújabb időben megdőbbséget mérveket öltött. Ezért az országos gyűjtés bejelentett tervét úgy a vezetése alatt álló tudományos testülettel, mint a Magyar Nemzeti Múzeummal felkaroltatta. Személyesen vezette a sárospataki, egri, pápai, szegedi és kecskeméti vándorgyűléseket, valamint az egyidejűleg megtartott vidéki gyűjtő-szövetségeket szervező tanári és ifjúsági egyesült alakuló-üléseket is. Mikor aztán Sárospatakon és Egerben minden emberi számítást felülmúló siker koronázta úttörő munkásságunkat, már kilátásba helyezni méltóztatott, hogy a gyűjtők kézíratait megőrzés és szakszerű nyilvántartás céljából a Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchenyi-Könyvtárába letéteményezhetjük. Mielőtt azonban egy minden időkre szóló nemzeti intézmény alapjait ekként leraktuk volna, a könyvtár igazgatójával, Fejérfpataky Lászlóval egyetértőleg nekem — a ki egyben e könyvtár kéziratirati osztályának igazgatóőre vagyok — módot méltóztatott nyújtani arra, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum küldetésében előzőleg Helsingforsban a finn, észt és svéd, Kopenhágában a dán folklore gyűjtemények világhírű anyagát, valamint a finn és dán befolyás alatt kialakult norvég és mecklenburgi viszonyokat a helyszínen tüzetesen tanulmányozhassam. Ezzel kapcsolatban nyílt alkalmam arra is, hogy a Folklore Fellows alapítói és oszlopos tagjai közül a finn K. Krohn-nal, A. Aarne-val, H. Paasonen-nal és O. Kallas-szal, a svéd C. W. von Sydow-val, a dán A. Olrik-kal és H. G. Nielsen nel megismerkedhettem s velük az országos gyűjtés ügyét s a gyűjtemények könyvtári kezelésének módozatait heteken át a legapróbb részletekig megbeszélhettem.

Mivel a sárospataki és egri gyűjtőszövetségek sikeres munkássága nemcsak a Magyar Nemzeti Múzeum, hanem a Kisfaludy-Társaság állandó támogatását is biztosította, nyári tanulmányutam megkezdése előtt megalkottuk a komáromi, győri, pápai, kaposvári, csurgói és csáktornyai gyűjtőszövetségeket. Az országos gyűjtés e sikeres folytatásától lelkesedő derék munkatársaink önzetlen támogatása és Méltóságod önfeláldozó közreműködése tette lehetővé, hogy tanulmányutam befejezése után munkásságunkat már az Alföldre is kiterjeszthettük és a fő- és középiskolák karácsony-újévi szünete előtt két fényes vándorgyűléssel kapcsolatban már szervezhattük a szegedi, kecskeméti, kisújszállási, gyulai és nagyszalontai gyűjtőszövetségeket is. Azt hiszem tehát, hogy ilyen előmunkálatok után a magyar néphagyomány még megmenthető emlékeinek, összegyűjtése már csakugyan lehetővé

van téve. Ugyanezen munkálatok nyújtanak immár biztos tájékoztatást arra nézve is, hogy az eredmények befogadására, hozzáférhetővé tételére, kiegészítésére és tudományos értékesítésére miként kell egy külön folklore-osztályt megalapítanunk.

Az országos gyűjtés megindítása, folytatása és befejezése a Folklore Fellows magyar osztályának nemcsak tudományos feladata, hanem hazafias kötelessége is. E kis testület azonban hazai folkloristáinkat csak a nemzetközi tudományos szövetkezés kereteiben tudja együtt tartani. Arra nincs és nem is lehet berendezve, hogy a magyar néphagyomány összes emlékeinek adalékait több százezer, sőt milliónyi lejegyzésben a nemzetközi összehasonlító folklore fokozott tudományos igényei szerint rendszeres gyűjteménnyé feldolgozza és e gyűjteményt állandóan fentartva, a hazai és külföldi irodalom és tudomány számára hozzáférhetővé tegye. Ha erre mégis vállalkozni kényszerülne, a magyar állam háztartását tetemes személyi és dologi kiadásaival állandóan megterhelné. Így független intézményünké lenne, de mostani teljében sem nyújthatna biztosítékot arra, hogy az időnként beálló személyi változások egyszer a gyűjteményeket, másszor a bennök gyökerező hazai és a magyar vonatkozású nemzetközi összehasonlító folklorisztikát végzetes helyzetbe nem sodornák.

Ezért tartom áldásosnak azt, hogy Méltóságod a gyűjtemények letéteményesül már eleve is a Magyar Nemzeti Múzeumot tartotta legalkalmasabbnak. Erről különösen a finn és dán folklore-osztályok tanulmányozása óta vagyok rendületlenül meggyőződve. E nagymultú intézmény tesz kétségtelenné, hogy az országok egész területének kataszterszerű felgyűjtése még a nálunk sokkal kisebb nemzeteknél is óriási mennyiségű kéziratot eredményez. Mivel a gyűjtők a népköltés, népzene, népryelv, babonás hiedelmek és szokások területeiről rendszerint elegyes tartalmú gyűjteményeket szolgáltatnak be, a folklore-osztály elvégre is rákényszerül arra, hogy a beérkező kéziratok összes tartalmát czédulákra lemásoltassa s az így elkülöníthető adalékokat műfajok szerint és a műfajok keretein belül még tartalmi rokonságuk szerint is külön csoportosítsa. Ez azt jelenti, hogy e feladat egyrészt tekintélyes költségbe kerül, másrészt a folklore-osztály kézirati anyagát megkétszerezi, megháromszorozza. Az eligazodás természetesen ezzel még csak meg sincs közelítve. Szükséges a gyűjtés évkönyveinek tekinthető tételes gyarapodási napló, továbbá a gyűjtőkről és a felgyűjtött területekről készítendő betűrendes czédula-katalógus. Arról, hogy e katalógusok minő rovat szerkezettel készülnek, tanulmányutamról szóló s nyomtatásban is megjelenő hivatalos jelentésemben számoltam be Méltóságodnak. Most csak azt jegyzem meg rólok, hogy a finnekénél is, a dánoknál is vannak jelenségek, a melyeket időnként meg kellett változtatniok, vagy a melyeket még ezután változtatnak meg. A legtöbb hibás, vagy felesleges kísérletezés abban leli magyarázatát, hogy a rendezésre vállalkozó tudósok az ilyen műveleteknél érvényesíthető könyvtári ismeretekkel nem rendelkeztek.

Ma úgy a finn, mint a dán folklore-osztály az illető nép nemzeti könyvtárába van bekebelezve. Hozzá kell tennem, hogy ezt nem a kézirati anyag könyvtári kezelése teszi szükségessé. A könyvtári elhelyezkedés szükségét a gyűjtéseket eszközlő s a gyűjteményeket értékesítő nemzetközi folklore-tudomány idézte elő. A néphagyomány emlékei részben világvándoroknak, részben a közös viszonyok

közt megnyilatkozó emberi lélek közös jellegű termékeinek bizonyultak. Ez hozta létre az összehasonlító irodalomtörténetből kisarjadt és óriási méretűvé terült összehasonlító folklorisztikát. E hatalmas nemzetközi tudománynak ma már egész könyvtárra menő olyan eredményei vannak, a melyeket egy-egy országos folklore-központban mellőzni már alig lehet. Nyilvánvaló, hogy ilyen kézikönyvtárra legelső-sorban az a folklore-osztály van ráutalva, a melynek kézirati anyagából épp az összehasonlító folklore segítségével lehet megállapítani azt, ami legkevésbé nemzetközi, vagyis a mi leginkább nemzeti, jellegzetesen faji tulajdon. Ha tehát egy folklore-osztály szakkönyvtára a nemzetközi tudomány területein is a legértékesebb nemzeti ügyek egyikét szolgálja, e szakkönyvtár csakugyan egy ország legelső nemzeti könyvtárában van legcélszerűbben elhelyezve.

Sőt ma már a modern tudományosság színvonalán álló nemzeti könyvtárak még akkor sem nélkülözhetik az összehasonlító folklorisztika nemzetközi jelentőségű könyvtömegét, ha esetleg külön folklore-osztálylyal nem rendelkeznek, vagy ha a hazai folklore kézirati anyaga más könyvtárnak, vagy kultúrintézetnek volna birtokában. Ezért állapítható meg már most, hogy ha a Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchenyi-Könyvtára a birtokában lévő régi népköltési gyűjtemények kéziratái mellé a Folklore Fellows magyar osztályának gyűjtési eredményeit befogadja, a saját kebelében nemcsak egy külön kéziratárat, hanem egy külön szakkönyvtárat, szóval a főntebb jelzett finn és dán példára egy külön folklore-osztályt lesz kénytelen alapítani.

Mély tisztelettel kérem tehát Méltóságodat, hogy a határozó lépés megtétele előtt ezen felelősségterhes vállalkozással kapcsolatos teendők sorát az Orsz. Széchenyi-Könyvtár igazgatójával megállapítani és egyidejűleg a nagyméltóságú Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter úr Ö Exzellenzciájának ezen irányú érdeklődését is fölkelteni sziveskedjék. Mindkét irányban figyelembe ajánlandó volna, hogy a tudomány vívmányai időnként intézetek és intézmények létrejöttét teszik elodázhatatlanul szükségessé. Ilyen szükségletté alakul ki nálunk a folklore-osztály is, a mely a magyarság nemzeti hagyományainak még megmenthető összes emlékeit lesz hivatva örök időkre megőrizni s a hazai és nemzetközi folklorisztikában kellő tudományos készséggel állandóan érvényesíteni. Midőn mi a Folklore Fellows néphagyományt kutató nemzetközi tudományos szövetség szolgálatában az országos gyűjtés munkáját hazafias és tudományos kötelességérzetből elvégezzük, eredményeinket a Magyar Nemzeti Múzeumnak és Kisfaludy-Társaságnak önzetlenül átszolgáltatjuk, azzal is tisztában vagyunk, hogy a magas Minisztérium, illetve ennek kultúrintézete, a Magyar Nemzeti Múzeum sem térhet ki a rendelkezésére bocsátott nemzeti kincsek méltó módon való könyvtári elhelyezése, kezelése és tudományos közkinccsé tétele elől.

Az előtérben álló gazdasági szempontot sem tévesztve szem elől, megnyugtatólag emlitem fel, hogy a Folklore Fellows magyar osztálya az országos gyűjtés összes eredményeinek fejében csak a gyűjtők jutalomdíjaira a pályadíjak lajstromainak s a „Tájékoztató“ füzetekinek nyomdaköltségeire kér fedezetet. Mivel ez a szükséglet csak a gyűjtés éveiben forog fenn, vele nem is kívánjuk ideiglenesen megháborítani a Magyar Nemzeti Múzeum évi költségvetéseit. Midőn azonban enemű kérelmünkkel a jelenlegi Vallás- és Közoktatásügyi m. kir. Miniszter úr Ö Excel-

lencziájához és a Kisfaludy-Társaság nagytekintetű elnökségéhez fordulunk, a Méltóságod vezetése alatt álló nagy kultúrintézetet is megterheljük azzal, hogy a beszolgáltatott gyűjtemények igen nagy tömegét már most külön kezeltetni, a hozzátartozó katalógusok készítését már most megkezdetni, a nélkülözhetetlen szakkönyvtár alapját már most megvettetni, a Folklore Fellows összes külföldi osztályaival, valamint az Orsz. Széchenyi-Könyvtár kézirati anyagát gyarapító magyar osztályával is kapcsolatot már most létrehozatni méltóztassék.

És ha így, a legmesszebbmenő költségkíméléssel és a rendelkezésünkre álló tudományos erők és hazafias tüzek teljességével ezt a nagyfontosságú intézményt megvalósítottuk, a magyar nemzet egy olyan erősséggel lesz gazdagabb, a mely itthon faji fenmaradásának nyújt hatalmas biztosítékot, a magyar folklorisztikára utalt nemzetközi tudományosság közvetítésével viszont a művelt nemzetek előtt szerez számunkra tiszteletet és megbecsülést. Sőt a néphagyomány-kutatás egyetemes volta kötelességünké teszi még azt is, hogy a magyar folklore-osztály idővel a hazai nemzetiségi nyelvterületekre szintén kiterjessze munkásságát. Így aztán az ország egész területéről beszolgáltatott sajtótermékek legteljesebb hazai gyűjteménye egyben az ország egész területén fenmaradt néphagyomány gazdátlan emlékeinek, illetőleg a megmentésükre most indított gyűjtések összes kéziratának is legteljesebb hazai letéteményese lesz.

Mivel tehát a Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchenyi-Könyvtárának folklore-osztálya e nagy kultúrintézet szellemében történő fejlődést és gyarapodást jelent, mély tisztelettel kérem Méltóságodat, hogy a Folklore Fellows magyar osztályának önzetlen ajánlatát meghallgatni és intézete javára értékesíteni szíveskedjék.

Maradtam a Folklore Fellows magyar osztálya nevében Méltóságodnak
Budapest, 1914. május hó végén

alázatos szolgája

Dr. Sebestyén Gyula
a F. F. magyarországi elnöke,
igazgatóőr.

III.

A Kisfaludy-Társasághoz benyújtott emlékirat.

Tekintetes Társaság!

Idei költségvetésünk tárgyalása alkalmával a Magyar Népköltési Gyűjtemény tételénél a gazdasági bizottság kezdeményezésére az Elnökség nekem, e gyűjtemény szerkesztőjének, kötelességemmé tette, hogy arról a mértékről, a melylyel Társaságunkat egyrészt a Folklore Fellows magyar osztályának országos gyűjtésével, másrészt a Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchenyi-Könyvtárával kapcsolatba hoztam, tüzetesen tájékoztató írásbeli előterjesztéssel nyújtsak felvilágosítást.

Midőn a F. F. néphagyományt kutató nemzetközi tudományos szövetség magyar osztálya országos gyűjtést indított, vállalkozása sikerének legfőbb biztosítékát a Kisfaludy-Társaság hathatós anyagi és erkölcsi támogatásában látta. Már eleve tisztában volt azzal, hogy e vállalkozással tulajdonképpen azt a nagy gyűj-

tési munkálatot kell kataszteri pontossággal folytatnia és befejeznie, a melyet a M. Tud. Akadémia első kísérletei után *Erdélyi* János kezdeményezésére Társaságunk az 1844. év elején indított meg s kisebb-nagyobb megszakítással folytatott máig, vagyis teljes 70 esztendeig.

Erdélyi János 1846—1848-ki három testes kötetének *Gyulai* Pál és *Arany* László 1872—1882-ki három kötete lett a folytatása. Amaz a Társaság 1844-ik évi, ez az 1861-ik és 1867-ik évi gyűjtői felhívásainak lett eredménye. Mivel mindkét esetben Társaságunk és nem a néphagyomány forrása merült ki, *Béöthy* Zsolt elnökünk *Wlassics* Gyula akkori vallás- és közoktatásügyi miniszterünknel 1898-ban 3000 koronás állandó évi állami segílyt eszközölt ki a népköltés gazdátlan termékeinek és régi emlékeinek hathatósabb gyűjtésére és kiadására. Mivel ilyen körülmények közt a Magyar Népköltési Gyűjtemény tulajdonosa, az Athenaeum Részvény-társulat is hajlandó lett évente egy-egy újabb kötetet kiadni, a gyűjtemény folytatásának szerkesztője, *Vargha* Gyula, 1902-től fogva csakugyan minden esztendőre juttatott egy-egy kötetet.

Midőn a szerkesztés *Vargha* Gyula kezeiből reám szállott, a kézirati anyag már annyira ki volt merítve, hogy újabb gyűjtők foglalkoztatásához kellett látnunk. Mielőtt azonban tőlük és a megsürgetett régibb gyűjtőktől kiadásra alkalmas új anyagot kaphattunk volna, gyűjtői vállalkozásunktól függetlenül elkészítettem *Kriza* János Vadrózsáinak újabb kétkötetes kritikai kiadását, *Kálmány* Lajossal pedig elkészítettük *Ipolyi* Arnold eddig kéziratban lappangott népmesegyűjteményének kritikai kiadását és saját alföldi gyűjteményének még kiadatlan gazdag kötetét. A mese-kutatás összehasonlító nemzetközi irodalmi kényszere következtében *Berze Nagy* Jánossal megírtattuk a kétkötetes magyar mese-szótárt. Végül magam is készenlétben állok a magyar bányászok birtokában felfedezett népszínjátékok kötetével és dolgozom a „Népdalok és Mondák“ három kötetének, illetőleg az *Erdélyi*-féle gyűjtés újabban ismét napfényre került összes kézirati anyagának kritikai kiadásán is. A nyomdába beszolgáltatott *Kálmány*-féle és *Berze Nagy*-féle 2—2 kötet 1912-ben és 1913-ban a háborús idők sanyarú pénzügyi és gazdasági viszonyai miatt nem jelenhetett meg. Az Athenaeum Részvény-társulat e mulasztást avval az ajánlatával kívánja helyre hozni, hogy az országos gyűjtés arányaira való tekintettel ezentúl évente már nem egy, hanem több kötetet is kiad. Ez teszi aztán lehetővé, hogy a most elkészült *Ipolyi*-kötet után az országos gyűjtés első eredménye gyanánt az idén még a sárospataki gyűjtőszövetség első kötete is megjelenhetik.

Mivel az újabb gyűjtőkre nagyon rá voltunk utalva, régi gyakorlatunkhoz híven támogattunk minden érdemesebb jelentkezőt. Noha az elnökség e vállalkozókkal szemben már szigorítással élt, az utóbbi években még sem tudtunk elérni megnyugtató eredményt. Gyűjtőink éveken át halogatják gyűjteményeik beszolgáltatását; a kik pedig hevenyészett beszámolókat nyújtottak, gyűjteményeiket megválogatás, pótlás és kiegészítés végett sorra visszakapták. Mivel a vállalkozás nem jelenti egyszersmind a rátermettséget is, a medőbb kísérletezők és a sikertelenségnek illetéktelen magyarázói kezdték népköltésünket rossz hírbe hozni. Utóbb már komoly emberek is kétségeskedtek, hogy talán már nincs is a népköltés apadó forrásaiból mit meríteni.

Őszintén meg kell vallanom, hogy az ekként kialakuló viszonyok engem szintén gondolkodóba ejtettek. Sehogy sem tudtam belenyugodni abba, hogy Társaságunknál gyűjtésre többnyire vidéki tanintézetek érdemes tanárai és igazgatói, jeles tanfelügyelők, tudósok, írók és művészek, szóval csupa olyan derék férfiak jelentkeznek, a kik a néppel közvetlenül csak ritkán érintkeznek; vagy ha így érintkeznek, arra, hogy a nép fiai velők közvetlenkedjenek, már nem számíthatnak. Hiszen azoknak a választékosan öltözködő, keztyűs, szemüveges, éltes gyűjtőknek, a kiket otthon már „meguraznak“ (tekintetes, nagyságos és méltóságos uraknak tisztelnek, szólítanak), vagy a kiket idegenben már a pusztá érdeklődés is gyanussá tehet, bizony nagyon kevés keresni valójuk akad a tengeri hántásnál, dohány-csomózásnál, disznótorokon, keresztelőkön, paszítákon, névnapokon, esküvőkön, a füstös falusi kocsmák és útszéli csárdák dözsölői közt, a tollfosztókon, az esős időben vesztglő aratók pajtáiban, az uradalmak télen benépesedő meleg baromistállóiban, a szőlőrendekben nótázó leányok közt, az egész éjjel virrasztó szüreti préselek, téli pálinkafőzők és a malomalját meglakó örletők közt, a kaszárnyák szobáiban és kántinjaiban, a katona-barakokban s a „rukkolás“ közben is vígan nótázó katonák társaságában, a vasárnapi pletykapadokon és pipázgató társaságokban, a falusi gyerekek ünnepi játszóterein, a libapásztorok közt, a pásztorok „Dömötör“-jén, a búcsúsok és vásárosok sokadalmaiban: szóval mindenütt, a hol a társas együttlét élénkebbé teheti az érdeklődést, segítheti az emlékezetet, ellenőrzi az énekest és serkenti a mesemondó beszélőkedvét. Természetesen még kevésbé hozzáférhetők az ilyen vállalkozók számára a népelet ama nagyon elrejtett zúgai, a honnan a néphit, a babonás szokások, kuruzslások, bájoló igék és minden egyéb nehezen felidézhető népi hiedelmeink és nehezen felismerhető mithikus természetű ősi emlékeink is előkerülnek.

Sikerrel csak az a folklorista gyűjthet, a kit a nép még maga közé valónak tart. Csak ezelőtt nem rösteli magát tájnyelvűsége miatt s a beszéd rendes menetéből kizökkenve nem beszél „ékesen“ és „urasan“. Nem rösteli, ha társai előtt akár elszólja is magát, ha jókedv nélkül, pusztán a gyűjtő kívánságának eleget téve, nekiereszti hangját, ha alkalom nélkül köszöntőket, játékrigmusokat diktál és megfelelő hallgatóság híján mesemondásba elegendik. Idegennel csak akkor bizalmaskodik, ha vele szemben fölényes helyzetben érezi magát. Elég a korkülönbség s letegezi a fiatalabb „ciffratarisznyás“ diákot; sőt a maga részén beéri egy-két tekintélyes fél jelenlétével s ilyenkor még a leányok is bátran kikezdenek a falujokba vetődött fiatal „tintanyalóval“.

Ez a titka annak, hogy a híres folkloristák rendszerint fiatalabb korokban gyűjtöttek sikerrel, vagy hogy később már ügyes mesterkedéssel leplezik, tompítják a nép együgyű fiaitól elválasztó különbözeteket. És ez a titka annak is, hogy a gyűjtés hivatásos mesterei idősebb korokban a néppel már csak közvetve szeretnek érintkezni. Gyűjtőket foglalkoztatnak s a gyűjtők vagy azok lesznek, a kik — mint tanítók, jegyzők, orvosok — a nép közt élnek, vagy pedig lesznek a nép fiai közé tartozó s a nép fiai közé időnként visszazéledő fiatal diákok.

Mivel tudtam azt, hogy a finnek nagyszerű gyűjteményét túlnyomó részben önként vállalkozó egyetemi hallgatók hordták össze; tudtam, hogy *Lönnrot* példájára Kaarle *Korhn*-nak Helsingforsban, Molke *Moe*-nak Kristianiában, Axel *Olvik*-

nak Kopenhágában az egyetemi katedrájuk köré seregülő hallgatók lettek legkitünőbb munkatársai: abban a pillanatban, midőn e kitünőségek buzditó szavaira és példájára a F. F. magyar osztályát megalkottuk, már foglalkoztunk azzal a gondolattal, hogy Magyarországon szintén igénybe vesszük a gyűjtésre termett érettebb tanulóifjúság munkásságát. Mikor aztán az országos gyűjtést is tervbe vettük, a magyarság nagy nyelvterületének kataszterszerű pontossággal történendő felkutatását már csakis a tanulóifjúság és a tudós tanárikar közreműködésének számításbavételével tudtuk elképzelni. Ezért a gyűjtés *Tájékoztatóját* számukra szerkesztettük meg s a Kisfaludy-Társaságtól is csak ifjúsági jutalomdíjakra kértünk anyagi támogatást.

Társaságunkra is támaszkodva 1912-ben Sárospatakon és Egerben szerveztük a két első vidéki gyűjtő-szövetséget. E két szövetségben összesen kilencz tanintézet tanulóifjúsága és tanárikara volt egyesítve. Az eredmény minden várakozásunkat felülmúlta. A beérkezett kézirati anyag terjedelemben megközelítette azt, a mit *Erdélyi János* a Kisfaludy-Társaság hirlapi felhívásaival az egész ország területén 1844-től 1848-ig, tehát négy esztendőn át összegyűjtött. Ezért a két gyűjtő-szövetségnél a Kisfaludy-Társaság minden apró pályadíját, összesen 675 koronát, oda kellett a gyűjtőknek itélni.

E sikeren fellelkedve szerveztük a pályadíjak odaitélese idején, vagyis a múlt évi nyári szünet előtt, a győri szövetséget 4, a komáromit 1, a pápait 6, a kaposvárit 1, a csurgóit 2 és a csáktornyait 1 intézettel; a karácsonyi szünetek megkezdése előtt pedig folytatólag szerveztük a szegedit 7, a kecskeméti 5, a kisújszállási 1, a nagyszalontait 1 és a gyulai 1 intézettel. Ugyanekkor jelentették be nálam, hogy egy előző évi előadásomra támaszkodva a kassai gyűjtő-szövetség is megalakult 2 intézettel. Összesen tehát 14 vidéki városban van gyűjtő-szövetségünk 41 intézettel. Örömmel hozzátehetem, hogy két virágzó alföldi városunkban — Szegeden és Kecskeméten — már a helybeli néptanítói kar is csatlakozott gyűjtő-szövetségeinkhez.

A Sárospatakról és Egerből érkezett értékes kéziratok nagy tömege teljes mértékben igazolta azt, hogy a F. F. magyar osztályának anyagi erők hiányában már eleve le kellett mondani a gyűjtött anyag kéziratainak megőrzéséről, nyilvántartásáról, hozzáférhetővé tételéről, megválogatásáról és kinyomatásáról. A F. F. egyébként mindenhol beéri azzal, hogy a néphagyomány kéziratgyűjteményeinek tartalmát ügyes lajstromok segítségével megismerheti s a szövetség nemzetközi szabályai szerint bármely ország vagy nép bármely adalékát rövid úton lemásolhatja vagy kivonatoltathatja. Kinyomatni még a saját hazai adalékai-ból is csak azt tartja kívánatosnak, a miről összehasonlító művelettel meg tudja állapítani, hogy a hiányos lejegyzések és hiányos változatok özönében viszonylag a legtökéletesebb szöveget nyújtják. Ezért elégszik meg egyelőre a gyűjtemények kéziratainak beraktározásával és nyilvántartásával; viszont ezért ellenzi a szórványos gyűjtések esetlegesképen felmerült és lejegyzett fogyatékos adalékainak költséges és merőben felesleges kinyomatását. Tudományos téren lépten-nyomon igazolni tudja, hogy a rendkívül nagy irodalomtörténeti értékkel bíró nyomtatott régebbi gyűjtemények szintén zsúfolva vannak hibásan kiválasztott, hibásan lejegyzett, hibásan megtisztogatott, összerótt s a későbbi gyűjtők és kiadók eligazodását is

megnehezítő, romlott szövegekkel. Fájdalmasan bizonyítja továbbá, hogy a kiadványok létrejötte a gyűjtők hiányosan kiaknázott, értékes kéziratainak megsemmisítését vagy elkallódását vonta maga után.

E tekintetben a hazai viszonyok semmivel sem jobbak az európai művelt népekénél. Egész tömege jelent meg a folklorisztikánkban ezután már állandóan nyilvántartandó mese- és népdalszövegek pillanatnyi alakulatainak, a rossz diktáló emlékezetében összezavarodott mese-elemeknek és versszakegyvelegeknek. Viszont örökre elvesztek értékesebb régi kiadványaink írott forrásai. *Kriza* Vadrózsái első megjelent kötetének gyűjtőitől semmi kézirat sem maradt reánk s a tervezett második kötetének is csak pár kézírata menekült meg. Éppen így kallódtak el *Báró Orbán* Balázs népmeséi és *Thaly* Kálmán kurucz tárgyú gyűjtéseinek kéziratai. Sok mindent mellőzve, a magam munkakörében is felpanaszolhatom, hogy „Dunántúli gyűjtés“-em megjelent kötetének anyaga az előszóban érintett 20 évi várakozás alatt körülbelül háromakkora tömegből bontakozott ki. Közben végleg elkallódott egy kötetre való olyan népmesém, a melynek lejegyzésére maga *Gyulai* Pál szerkesztő-elődöm buzdított. Eddig azt hittük, hogy *Ipolyi* Arnold és *Erdélyi* János gyűjtéseinek kéziratai szintén elpusztultak. Szerencsére ez a két rendkívül gazdag gyűjtemény elkerülte sok társának sorsát s csak részben ismert tartalmával Társaságunk „Magyar Népköltési Gyűjtemény“-ét fogja gazdagítani.

Az ilyen és ezekhez hasonló jelenségek már magukbanvéve is eléggé igazolhatják azt az újabb törekvést, hogy egy nép egész nyelvterületének minden zúgát fel kell kutatni, a gyűjtők kéziratait s a nép birtokában talált feljegyzéseket a tartalom értékére való tekintet nélkül épp úgy meg kell őrizni, mint a hogy ugyanilyen tekintetek nélkül a nemzeti könyvtárak az összes sajtótermékeket gyűjtik és őrzik. Ennek tudományos értéke egy-egy nyelvterület tüzetes felgyűjtése alkalmával önként kidomborodik. Kiderül, hogy az ethnologiai okok miatt, például idegen nyelvűek beolvadása és nyelvváltozása miatt kialakult tájnyelvi szigeteken a néphagyománynak lehetnek olyan ősi adalékai, a melyeknek rokon kapcsolata az ősi nyelvrokonság területeire vagy valamely más régi érintkezési és alakulási pontra irányítja a kutatót. Hazai példával élve, utalok a kataszteri pontossággal felgyűjtött pogányeredetű *regös-énekekre*, a melyekről csakis ilyen munkálattal és az együgyű változatok tömegével lehetett bebizonyítani, hogy csakis az árpádkori határőrző székelyek területein fordulnak elő. Ugyanilyen jelenség tapasztalható *régi balladáink* változatainak tüzetes kutatása körül is. Csakhogy itt fordított a viszony. A regös-ének az erdélyi székelyek földjén gyérült meg: az ó-székely balladák változatai pedig a dunántúli regölő területeken és a felső-magyarországi régi székely végeken bukkannak fel szórványosan.

Mivel Társaságunkat a *felesleges változok közlésének erősen fenyegető veszedelmétől, gyűjtéseinek földrajzi, gyűjteményeinek pedig tartalmi egyenetlenségeitől* egyrészt a magyarság egész nyelvterületének minden folklorisztikus anyagra kiterjeszkedő felgyűjtésével, másrészt a gyűjtés összes kézirati anyagának megőrzésével és módszeres feldolgozásával lehet megmentenünk: következnek az, hogy Társaságunk az országos gyűjtésnek immár elodázhatatlan ügyét vállalja s ezzel kapcsolatban vállalja a gyűjtemények kéziratári kezelését, folklorisztikai feldolgozását és az utóbbi munkálatokhoz szükséges szakkönyvtár létrehozását

is. Noha mindezt előttünk a helsingforsi Finn Irodalmi Társaság már megtette, Társaságunk kebelében minden könyvtári és kéziratári berendezettség híján ezt én javaslatba hozni meg sem kíséreltem. Viszont minden erőmmel rajta voltam, hogy a F. F. magyar osztálya a nemzetközi szövetkezésből folyó kényszer következtében az országos gyűjtés ügyét magára vállalja és egyben tisztába jöjjön azzal is, hogy a Kisfaludy-Társaság eddigi gyűjtői munkásságát lesz majd kénytelen olyan arányokban és olyan eszközökkel folytatni, a milyen arányokban és a milyen eszközökkel a Kisfaludy-Társaság, ez az egész magyar irodalom képviselőjében tevékenykedő és időnként csak egy-két folklorista taggal rendelkező szellemi testület már csakugyan nem működhetik. Ezért a nagy vállalkozáshoz a F. F. magyar osztálya teljes mértékben igénybe vette a Kisfaludy-Társaságtól telő összes erkölcsi és anyagi támogatást. De ennek fejében kötelezte magát arra, hogy a gyűjtés összes eredményeinek kiadási jogát a Kisfaludy-Társaságra ruházza. A gyűjtés kéziratait a Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchenyi-Könyvtára kapja meg, mert egyedül e nagy kultúrintézetünknek van módjában, hogy a kéziratok könyvtári kezelésével járó terheket a Kisfaludy-Társaságról és a F. F. magyar osztályáról végleg elhárítsa.

Ime, tekintetes Társaság, a magyar folklóre országos ügyének szövevényeiben ekként eligazodva, szerény törekvéseim érvényesítésével legelső sorban a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* számára biztosítottam a megindított országos gyűjtés összes értékes eredményét. Ezzel kapcsolatban biztosítékot szereztem arra nézve, hogy ezután ne csak a gyűjtésben, hanem a kiadásban is a folklóre legteljesebb rendszere érvényesüljön. Ezért aztán nem is lepődtem meg, hogy szerkesztői minőségemben kifejtett fenti munkásságom Társaságunk kebelében némi nyugtalanságot keltett. Költőinket, esztétikusainkat aggodalom szállta meg, midőn a népköltés mezején „tudós botanikusok“ jelentkeztek a „virágszedő“ régi gyűjtők után. *Gyulai* Pál hóbotnak tartotta a regős-énekek végtelenségig menő gyűjtését s utalt *Arany* Jánosra, a ki ezen énekek egész kötetre terjedő magyarázata nélkül is meg tudta írni gyönyörű regéjét a csodaszarvasról. Az igazság pedig az, hogy pogánykori naiv költészetünknek még ma is élő népi emlékeiből az összehasonlító folklóre segítségével teljes fenségében rekonstruálnunk lehet a napisten születésének téli napfordulóján megjelenő, az újszülöttet agancsaira emelő, a téli vizek szörnyetegei közül égi útjára emelkedő, a fagyos világot fölengesztő, mindent életrekelő, mindent megtermékenyítő, Hunor és Magor belári királyleányaihoz és a nyugati magyar vármegyék mai paraszt lányosházaihoz egyaránt ellátogató ősi csodaszarvasnak, a keleti ősnépek állatköri epopoéjája e mithikus vezérállatjának egész szerepkörét, csillagászati vonatkozásainak szimbolikáját és a vele összefüggő szertartásos ünnepi szokásokat. Midőn *Kis Áron* a gyermekek játékrigmusait rendszeresen gyűjtötte, rendszerint pedagógiai szempontból méltányolták. Holott a mai folkloristákat megelőzve, úttörő munkát végzett s nyomában az utódok már játszva bogozhatnak ki ámulatbaejtő szövevényű népköltési rejtelmeket. Pl. felhozhatom azt, hogy ilyen előmunkálatok nélkül pünkösdi játékainkban én sem ismertem volna fel soha a négyéves korában eljegyzett és Thüningiába szállított magyarországi Szent Erzsébetnek és atyjának II. András királynak alakoskodásokkal kapcsolatos Árpád-kori eredetű emlékeit.

Az aggodalmat természetesen ma már nem az kelti, hogy a regös-énekek, gyermekjátékok és mesék külön kötetei után népszinjátékok, betlehemes énekek, vízkereszti játékok, népi hiedelmek stb. külön kötetei következnek; hanem az, hogy az országos gyűjtés óriási kereteiben azok a határok is kitolódnak, a melyeken túl egy irodalmi társaság a néphagyományban található emlékek iránt már nem érdeklődhetik. Félő, hogy a bájoló imádságok, ráolvasások, varázsigék stb. gyűjtői kezdik idekeverni a népies gyógyítás, kuruzslás tárgyi elemeit; félő, hogy a népszokások megfigyelői köteteket töltenek meg gyarló lakodalmi mondókákkal, kántorok búcsúztatóival és az ünnepi kántálók ugyanilyen eredetű rigmusaival; félő, hogy a folklorista valamely jelentéktelenebb tudományos szempontnak lesz a rabja s csupa olyan adalékkal terheli meg kötetét, a melyet már nem „népköltési gyűjtemény“-ben keres a kutató. De nyomban hozzá is tehetem, hogy ilyen megtévelyedésre számítanunk már csak azért sem lehet, mert a gyűjtés eredményei ezután kéziratban is hozzáférhetők lesznek s így a másodrendűnek vagy a folklore körén kívül esőnek bizonyult anyag közzététele is meg lesz nehezítve.

A gazdasági bizottság részéről hangoztatott aggodalomra is rátérve, a fön-
 tiek után feleslegesnek tartom bizonyítani azt, hogy a gyűjtés rendszerének és arányainak megváltozása a gazdasági tekintetek figyelembevétele nélkül történt volna. Midőn 50—100 K-t kértem egy-egy tanintézetnél kitűzendő apróbb pályadíjaink fedezésére, a gyűjtő-szövetségek számának szaporítását a sárospataki és egri szövetségek eredményeitől tettem függővé. Midőn e két helyről 53 értékes gyűjteményt kaptunk, az első évi 2 gyűjtő-szövetség 9 intézetéhez a második évben 12 újabb szövetség 32 intézete járult. Mivel az akadémiákból, felsőkereskedelmi és felsőbb leányiskolákból kevés gyűjtőt remélhettünk: úgy számítottam, hogy a kitűzött 3500 K jutalomdíjból elég lesz 3000 K is a beérkező gyűjtemények díjazására. Mivel kezdetben igen sok tételből álló egyéb jutalmakkal rendelkezünk, azt hiszem, hogy a mostani esztendőben még ennyi sem kerül kiosztásra. Tekintettel arra, hogy Társaságunknak ezidőszerint csaknem három évi állami segély (a 3000 K) áll rendelkezésére. szerintem minden újabb évi bevételünket, vagyis 3000 K-t gyűjtésre kellene fordítanunk mindaddig, a míg kiadványainkra a tartalékalapot egészen ki nem merítettük. Hiszen most, midőn Társaságunk kéziratára sürgősen kiadandó értékes régebbi gyűjteménnyel nem rendelkezik, nemcsak a folyton és rohamosan pusztuló hagyomány megmentése szempontjából, hanem Társaságunk gazdasági szempontjából is *a rendszeres gyűjtés a legsürgősebb teendők.*

Abban a reményben, hogy Társaságunk jól felfogott tudományos érdeke a sikeresen megkezdett országos gyűjtés érdekével a jövőben is állandóan összeegyeztethető lesz, mély tisztelettel azt kérelmezem, hogy *a Kisfaludy-Társaság saját kebelében állandó folklore-bizottságot szervezzen.* E bizottság feladata lenne, hogy a gyűjtés ügyének irányítására állandóan befolyást gyakoroljon, a Magyar Nemzeti Múzeum folklore-osztályával s a F. F. magyar osztályával a kapcsolatot fentartsa s a Magyar Népköltési Gyűjtemény szerkesztőjét az évi két-három 30-ives kötet kiadásában támogassa. E pillanatban még minden az én vállaimra nehezedik, de a jövőben folklorisztikus munkásságomat a Folklore Fellows magyar osztá-

lyával és a Magyar Nemzeti Múzeum folklóre-osztályával már fokozott mértékben meg kell osztanom és így nemcsak újabb munkatársakra, hanem tanácsadókra, bírálókra és ellenőrzőkre is szigorúan rá leszek utalva.

Maradtam a Folklóre Fellows magyar osztálya nevében a tekintetes Társaságnak

Budapest, 1914. május hó végén

alázatos szolgája

Dr. Sebestyén Gyula
F. F. magyarországi elnöke,
r. tag.

IV.

A Magyar Néprajzi Társasághoz benyújtott emlékirat.

Tekintetes Társaság!

Midőn a Magyar Néprajzi Társaság 1889-ben, vagyis teljes negyedszázaddal ezelőtt létrejött, tudós alapítói a megvalósított kitünő tervezet tudományos szakosztályaiival az egész ország területét és a néprajzi tudományok egész területét egyaránt felöleltették. Ám a nagy feladatra vállalkozó hatalmas új szervezet a maga organikus egészében soha sem lett működésbe hozható. A csupa rátermett tudományos férfiakból álló szakosztályok megfelelő anyagi erők hiányában tétlenségre lettek kárhóztatva. Mivel a hazai nemzetiségek néprajzára is kiterjeszkedő tudományos testület törekvéseit csak a magyar társadalom támogatta, előrelátható volt, hogy e testület szakfolyóirata legelsősorban és legnagyobb mértékben a hegemon magyarságnak és keleti rokonnépeinek ethnographiáját, ethnológiáját és folklorisztikáját fogja műveltetni. Mielőtt azonban a Magyar Néprajzi Társaság pompás szervezete felbomlott volna, a munkamegosztás kényszere más téren mégis érvényesíteni tudta az egész ország területét, a magyarságot és nemzetiségeket egyaránt felölelő hazai néprajzi törekvéseket.

Már a kezdet kezdetén felmerült az az életrevaló gondolat, hogy a néprajzi tudományok tárgyi részét nem egy néprajzi társaságnak, hanem egy vele szoros összeköttetést fentartó néprajzi múzeumnak kell elintézni. A gyors eligazodásnak, a tárgyi néprajz ügye tudományos istápolásának és a millenniumi alkalom értékesítésének az lett az eredménye, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum kezdetleges néprajzi raktára pár lustrum alatt egy rendkívül értékes néprajzi múzeummá tudott fejlődni. A föld minden jellemzőbb néprajzi jelenségére kiterjeszkedve, egyetemes keretet teremtett és ebben elsőrendű letéteményese lett a magyarság és a hazai nemzetiségek, valamint a magyarsággal közös népesaládba tartozó összes ural-altáji, vagy turáni népek néprajzának. A tárgyi néprajz művelésére a Társaság folyóirata, az *Ethnographia*, nyitott teret s e tudományág anyagi támogatására is ez eszközölte ki az első állami segílyt. Midőn e tudományág a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályával együtt rohamosan fejlődni kezdett, az Osztály és a Társaság az *Ethnographia* mellékletétül egyetértőleg létrehozták a múzeumi *Értesítőt*. Ez a melléklet utóbb pazar kiállítású negyedéves folyóirattá fejlődött s munkatársainak népes gárdájával a Magyar Néprajzi Társaság kebelében a tárgyi néprajz tudományos művelését egészen lefoglaltatta magának.

Midőn a tárgyi néprajz művelésének gondja egészen a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályára hárult, a Magyar Néprajzi Társaság szakfolyóirata a folklóre és ethnologia terén folytatta fokozott mérvű munkásságát. A Társaság létrejöttével, tudományos tartalmának és életképességének már a benne helyet foglaló kitűnő folkloristák és kitűnő összehasonlító nyelvészek voltak erősségei. Nyelvészeinket addig a szótári anyag és a nyelvtörténeti változások hangtani törvényszerűsége foglalkoztatta. A rokonnépek naiv költészetének adalékait csak nyelvmutatványok gyanánt jegyezték le. A szótári anyag tartalmának, a rokonnépek közös szókincsének és az őskori szomszédnépek fennmaradt kölesönszavainak művelődéstörténeti, főként ethnologiai értékét csak a Magyar Néprajzi Társaság törekvéseinek szolgálatában kezdték nyelvészeink teljes mértékben felismerni. Az elért szép eredmények buzdították a Társaságot utóbb arra, hogy e tudományágnak a saját kebelében külön *Keleti Szakosztályt* és *Keleti Szemle* címen külön folyóiratot alapítson. A cél az volt, hogy e soknyelvű közeggel a hazai ethnologia tudományos eredményeit a tőlünk egyébként elzárt nemzetközi piacra visszük, onnan pedig a magyar tudomány körébe vonunk minden külföldi összehasonlító nyelvészt, ethnologust, ethnographust, archaeologust és folkloristát, a ki a rokonnépek eredetével, rokoni kapcsolatával, művelődésük és költészetük közös eredetű emlékeivel foglalkozik.

A *Keleti Szemle* szerkesztőinek kívánságára a Társaság *Keleti Szakosztálya* megszűnt. Ugyane szerkesztők kívánságára a Társaság a *Keleti Szemle* tulajdonjogáról s ezzel együtt a folyóiratot illető tetemes állami segélyről is lemondott. A folyóirat utóbb még nagyobb állami segélyt kapott s ennek fejében a Nemzetközi Közép- és Keletázsiai Társaság magyar bizottságának is szakközlönye lett. E sok előnyös változás daczára terjedelemben és tartalomban semmit sem gyarapodott. Mivel programja sem változott meg, remélnünk lehet, hogy az ural-altáji népek ethnológiájának elvégre mégis csak a Társaság ezen ok nélkül elszakadt folyóirata lesz majd értékes nemzetközi orgánuma.

A múzeumi alapon művelt tárgyi ethnographia és az összehasonlító nyelvészeti alapon művelt ethnologia államköltségen kiadott két külön folyóirata tette utóbb lehetővé, sőt kötelességünké, hogy a Magyar Néprajzi Társaság és szakfolyóirata, az *Ethnographia*, a néprajzi tudományok harmadik fontos ágát, a folklóre-t teljes erővel felkarolja. Egyik sem zárkózott ugyan el attól, hogy szükség esetén a néprajzi tudományok legmesszebb eső végein tudományos feladatokat teljesítsen (pl. tisztázza a rovásírással foglalkozó magyar epigraphia, a magyar faj kialakulásával és mibenlételeivel foglalkozó anthropologia létkérdésének ügyét); de minden körülmények közt helyénvalóbbnak tartotta, hogy környezetében a folklóre erősebb és gyöngébb munkásai sokasodjanak el és siettessék e fiatal, de nagyra-hivatott tudomány hatalmas épületének kiépítését.

A hazai folklóre rohamos térhódítása idején, 1907-ben jött létre a nemzetközi Folklóre Fellows szövetség. Az alapítók felszólították csatlakozásra a magyarországi szakembereket is, de bizony a külön magyar osztály megalakítását nem tartották időszerűnek. Addig míg ennek eljön az ideje, a Magyar Néprajzi Társaságot kérték fel, hogy a F. F. nemzetközi megállapodása szerint vállalja a szövetkezéssel járó tudományos kölesönviszonyt. Noha ezt nyomban bejelentették a

F. F. elnökségének, ajánlatuk nem bátorított egy külföldi osztályt sem arra, hogy valamely tudományos kérdésben hozzánk forduljon. Ezért K. Krohn finnországi elnök 1912-ben újra felszólított bennünket a magyar osztály megalakítására. Az osztály ekkor létrejött s nyomban megindította a hazai néphagyomány emlékeinek országos gyűjtését. E vállalkozásra azért voltunk ráutalva, mert a mi országunk területe oly rendszertelenül van felgyűjtve, hogy a rendelkezésül álló hazai népköltési gyűjteményeket sehogys lehetett volna a nemzetközi összehasonlító folklóre terén oda állítani a finnek, dánok és a többi szövetkező nemzetek nagyszerű kéziratári osztályai és szakkönyvtárakká nőtt irodalmi termelése mellett.

A Magyar Néprajzi Társaság tudatában volt annak, hogy a F. F. magyar osztálya minden ízében ő hozzá tartozik. Ezért az országos vállalkozás ügyét is egészen magáévá tette. Az elhatározó első lépés megtételénél két kézzel segítette, midőn Sárospatakon első vándorgyűlését a F. F. magyar osztályának gyűjtőszövetséget alakító első vidéki ifjúsági gyűlésével egyidejűleg tartotta meg. Ugyanilyen támogatásban részesítette egy hét múlva az egri második gyűjtőszövetség szervezése alkalmával is. Mikor pedig a két első gyűjtőszövetség nem várt gazdagságú eredménnyel örvendeztetett meg bennünket, ugyanígy fényes vándorgyűlésekkel támogatta pápai, szegedi és kecskeméti gyűjtőszövetségeink szervezési munkálatait. Sőt, hogy a sikert anyagi támogatásával is biztosítsa, minden egyes vidéki szövetségünk gyűjtői számára apróbb jutalmakat tűzött ki és jutalmazási célra felajánlotta az Ethnographia néhány évfolyamát.

Miként elképzelhetlen az, hogy a megkezdett fenséges nemzeti munkát a néphagyomány veszendő emlékeinek megmentése előtt félben hagyjuk, éppen úgy elképzelhetlen az is, hogy a F. F. magyar osztálya ezt a nagy vállalkozást a Magyar Néprajzi Társaság eddig élvezett tudományos támogatása nélkül az ügyszökhöz méltó komolysággal és tökéletességgel befejezni tudja. Midőn tehát az eddigi felkarolásért most a F. F. magyar osztálya nevében nyilvánosan köszönetet mondok, nemcsak a további támogatást kérem, hanem kérelmezem azt is, hogy a F. F. magyar osztályát az országos gyűjtés idejére minden anyagi megterhelhetésre való kilátás és kötelezettség nélkül a maga kebelébe befogadni szíveskedjék.

E kérelem teljesítésétől reméljük, hogy a F. F. magyar osztályának működését a Társaság szakfolyóirata ezután rendszeresen nyilvántartja. Reméljük, hogy pénzügyeinket, pályadíjaink forrásait és kiosztását pénztárnokával pontosan ellenőrizteti. Reméljük, hogy nyilvános közgyűlésein a F. F. magyarországi titkárának jelentését szintén előterjeszteti. Viszont kérjük, hogy e formászerinti szövetkezés csak ideiglenes legyen az alárendeltség minden jegye nélkül.

Maradtam a Folklóre Fellows magyar osztályának nevében a tekintetes Társasáságnak

Budapest, 1914. május hó végén

alázatos szolgálója

Dr. Sebestyén Gyula

a F. F. magyarországi elnöke,

a M. N. T. alelnöke.

A KARÁCSON.

(Befejező közlemény.)

III.

Krak-isten emlékét leginkább a helynevek őrizték meg, bár az idő viszontagságai a századok folyama alatt ezek közül is sokat kipusztítottak.

Az a hely, hol az ujjászülető nap tiszteletére a tüzet meggyújtották és élesztették, *Krak*-nak volt felajánva. Ezek kétfélék valának: állandók és változók. Ennek megfelelőleg nevük is kétféle volt.

Jól tudjuk, hogy *Krak* ünnepe a tél közepére esett s az fent a hegyvidéken jóval előbb kezdődik, tovább tart s keményebb is, mint lenn a sikon. Mert ott az őszei köd még javában ringatózik a dérkristályos mezők felett s a megtört fényű, ellankadt napsugár át-átszűrődik az országútparti csipkerózsabokrok gallyai közt, melyek apró leveleit sárgára csikolta és vörösre pettyegette az őszi hajnalok lehellete, mikor már idefenn napokon át hull a hó, nagy, fehér, kavargó hópihe az egész világ, minden fehér, mindent eltakar a szűz fehér szemfedél.

Képzeljük el aztán, hogy a nép főfoglalkozása akkor még a hegyvidéken kizárólag a pásztorkodás volt. A hol érte a tél, ott állapotodott meg, ott ütött tanyát, ott gyújtott tüzet, ott ünnepelt. Mert hogy is mehetett volna a szent helyre, mikor tájékozódni sem tudott: merre is esik az voltaképen? Természetesen nem egy, nem is két, család bújt össze télire egy ilyen tanyán, de az egész vidék népe s mikor rájuk köszöntött a természet megújulásának napja, együtt örültek, együtt mutattak be áldozatot *Krak*-nak, szóval karácsonyt ültek. Így lett utóbb az ünnepből is helynév.

De voltak állandó szentélyek is, hol állandóan égett a tűz *Krak* tiszteletére, a minthogy a napkultusz más főbb istenségei tiszteletére is voltak állandó szentélyek rendelve. Így tudjuk, hogy Rügen szigetén *Sventovit*-nak a szentélye, egy a tengerbenyúló sziklás magaslaton, oly nagytekintélynek örvendett, hogy még a távoleső Dánia keresztény fejedelmei is el-ellátogattak ide, hogy neki áldozatot mutassanak be. Emberi nagyságot jóval túlhaladó szobra négy fejet és kettős mellet mutatott, jól gondozott nagy szakállal és nyírott hajjal. Végtagjaival a földben állott s egyik kezében szarut, a másikban egy ijtartott. Mellette, a falazaton függött nyerge és kantárszára, továbbá hatalmas fegyvere ezüst pengével és ugyanolyan fogással. Kiewben Perunnak volt híres szentélye, a mennydörgés és villám istenének. Szobra vaslábakon állott, kezében egy gömbölyű követ tartva, mely rubinnal és egyéb drágakövekkel volt kirakva. Előtte szüntelen egy hatalmas tölgyfamáglya égett s ha a tűz néha a papok vigyázatlansága folytán kialudt, azok kegyetlen halállal bünhődtek. A mai Mecklenburg Rethra városában, a Tollensen-tó mellett, *Svetovit*-nak szinaranyból való szobra állott stb. De másutt is voltak ily bálványok. Főleg Galiciában, Licznowcze és Hisiatyu közelében, a Zburec folyó fenekén találtak sokat. Ezeket a kereszténység behozatala után alighanem szántsándékkal dobták a vízbe. Mind négyoldalú, 2 méter és 70 cm. magas, karsú kőoszlop, négy oldalon lapos domborművekkel, melyek emeletesen vannak elosztva és egymástól széles vonalakkal elválasztva.

Azokat a helyeket, hol *Krak* tiszteletére a tűz állandóan égett, *Krakovnak* hívták. E szó voltaképen melléknév, mely a hímnemű *кракъ-крокъ* főnévből s

az egy személyre való vonatkozó hozzátartozást kifejező viszonyos melléknév-képzőből: ОВЪ (*ov*, himnem), ОВА (*ova*, nőnem), ОВО (*ovo*, semleges nem)-ből származott. КРАКОВЪ (*krakov*) = Krakóé, azaz Kraknak megszentelt helye.

Idők folyamán aztán egyik-másik mellett állandó telep alakulván, így maradt rajtuk földrajzi elnevezésül *Krak*-isten neve.

Szögezzük le mindjárt, hogy ily helyneveket csak Galiciában és nálunk találunk. E két területen kívül sehol másutt, csak a régi Bohémiában él még a hagyomány: Krakról és három leányáról. De a cseh nép ma történeti személynek tartja. Mielőtt Napoleon ellen a nagy felszabadító háború megindult volna, a csehek fővárosába sok menekülő érkezett Németországból, köztük egynéhány kiváló férfiú, kikre nagy hatással voltak a cseh őskor mondái. Ezek egyike volt Brentano Kelemen, ki cseh tudósok, köztük Dobrowszky Abbé, támogatásával annyira elmélyedt azokba, hogy a Prága köré font mondákat egy drámai költeménnyé dolgozta fel, mely 1815-ben Pesten jelent meg. Bár a színmű cselekménye a szláv tavaszünnepre esik, de maga *Krak* itt is már, mint történeti személy, jelenik meg, a cselekvény színhelye sem a *Krak* tiszteletére szentelt hely, hanem az egyszerű, de bölcs törzsfőnöknek düledező kunyhója. A darab három főszemélye sem ő, hanem három leánya: a gyógyfüveket ismerő Kazi, az istenek kedvelt Tetá-ja és főleg a mindkettőjöknel szellemesebb Libuna, mert ő hozzá fűzi a hagyomány Prága alapítását is, székhelyéről férfiakat küldvén a Moldova balpartjára, hogy ott új telepet létesítsenek s „a mi ott legelőször szemük elé kerül, arról nevezzék el az új helyet.“ Küldöttjei két emberre akadtak, kik egy fatuskót faragtak.

— Mit csináltak? — kérdék tőlük. Ajtóküszöböt (*prach*) — felelték ők.

— Nos hát Praha legyen az új város veve.

De a nyelvtudomány belékötött ebbe a szószármaztatásba, minthogy a himnemű *práh* szóból bajosan magyarázható a nőnemű *praha* városnév. Inkább a *prážit* = pörkölni, égetni, igétől származtatja. Talán éppen itt gyujtották meg valaha *Kraknak* a téli napfordulat alkalmával a szokásos éltötzet, de a minnek a kereszténység már az emlékét is kiirtotta az emlékezetből, magát *Krakot* is leszálítván isteni méltóságáról s egyszerű halandónak törpítvén le őt.

Csehországban csupán ennyi maradt fenn a *Krak* isten hagyományából, illetőleg meg kell jegyeznünk, hogy a személynevek közt azért gyakori a Krok-Krak,¹ bár öntudatlanul él a nép emlékében. Azt is meg kell említenünk, hogy a mai Prága közelében Kraknak szintén volt egykor szentélye: Krakov.

Galiciában már több emlékét találjuk:

1. Krakó, a lengyelek e híres történelmi nevezetességű székhelye, valaha szintén *Krak*-istennek megszentelt helye lehetett. De az a mondakör, mely alapításához fűződik, a keresztény behatás folytán, az egykor pogány istenből embert formált, bár vitézt, hőst, ki az ország rémét, a Wawel-hegy egyik barlangjában rejtőző sárkányt (a telet), ki az állatokban és emberekben szörnyű pusztítást vitt véghez, megölte. Azután a Wawelre kastélyt építtetett, köréje pedig várost, melyet a maga nevééről nevezett el. Halála után az egész nép nagy pompával temette el és sírja fölé magas dombot emelt, melyet *Krakus* sírja néven ma is mutogatnak

¹ V. ö. Miklosich P. N. Denkschr. X. 281.

Krakónak Krzemionki nevű külvárosában, míg Wavelben a sárkány barlangját. *Kraknak* egy leánya maradt, a szép Wanda, kinek kezére egy Rüdiger nevű német fejedelem áhítozott. De ő nem akart hozzá menni, mire a megsértett herceg hadat üzent a lengyeleknek, de legyőzetett s maga kétségbeesésében kardjába dőlt. Ennek láttára Wanda, miután az isteneknek áldozatot mutatott be, a Visztula habjaiba temetkezett. Holttestét kifogták s emlékére a nép szintén egy magas sírhalmot emelt, melynek helyén utóbb Mogila (sírhalom) nevű falu keletkezett. Megjegyezzük azonban, hogy Wanda = a latin unda = hab.

2. *Kraknak* gyujtottak örömtüzeket: a) *Karacsun* kisközségben a vilenczki járásban. — b) Ugyanilyen nevű kisközségben a minszki járásban. — c) *Karacsincziben*, a horodecki járásban. — d) *Karaczynovban*, a lemergi járásban. — e) *Karacsin* hegyen Zavalova felett a podhaeczki járásban. Szóval: Csehországban 1, Galicziában 6, emléke maradt a pogány *Kraknak*, de megjegyezzük, hogy itt-ott a köznépnél, mint családnévvel is találkozunk, nem különben egész sereg dülő, hegyhát, ily nevet visel: *Krakov*, *Krakovecz*, *Krakowjak* stb. természetesen anélkül, hogy a nép tudná: miért?

Nálunk jelenleg egy *Krakó* nevű helységet találunk s kivüle 15 *Karácson* nevűt, vagy karácson szóval összekötött nevű községet. De ha a régi okiratokat is elővesszük: 10 *Krakó-Karakó*, 16 *Karácson*, vagy karácson szóval összekötött nevű helységre és 9 *Karácson*, vagy e szóval összekötött nevű családra bukkanunk, nem említve a sok dülő, hegyhát stb. nevét, melyek a Kárpátok vidékén igen gyakoriak.

Ez a jelenség első pillanatra mindenesetre különösnek látszik. De ha mélyebben pillantunk a dolgok lényegébe, egész természetesnek, érthetőnek fogjuk találni e tényt. A szlávsnágnál előbb-utóbb, de pusztulni kellett a szónak, mert *Krakra* emlékeztetett s veszélyeztette a keresztény felfogást. Így lett a hivatalos terminológia *roždestvo* stb. . . ., bár érdekes, hogy a ruthének, ha a hivatalos kalendáriumi megjelölés: *roždestvo* is, ma is a régi *Кракъ-Крокъ чинъ*-nak megfelelőleg egy szynonim szóval jelzik a karácson, nevezvén azt: *годы-годъ* = lépés-menés, járás-keles.

Ellenben a magyarnál maradhatott, mert hozzája, ha nem is hivatalos terminus technikusként, hanem már keresztény felfogásban került s így semmi értelme sem volt azt bántani.

A „Magyar Nyelvtörténeti Szótár“ 1055-ből hozza fel az első adatot, mikor „*karachyn*“ alakban fordul elő, majd 1211-ből „*karachon*“ alakban. Mindkét szó az ünnepet jelenti.¹

De 1198-ból van adatunk, hogy egy „*Crachin*“ szolga Láziban, Dunán túl. Majd *Curacun*-, *Karachyn*- és *Karasun*-nal is találkozunk,² holott a Nyelvtörténeti Szótár ezeket nem ismeri. Itt a legrégebbi adat „*Crachin* (név 1221.) V. Reg. 365. *Crachinus* 374., 379. *Carachinus*, *Karacinus*, praepositus Jaurinensis 1302 stb. Knauz“.

Mint helységnév, a *Krakó* fordul elő először. A legrégebbi a nyitramegyei: villa *Craco* (ma *Krakován*), melylyel 1113-ban találkozunk első ízben.³

¹ II. k. 125. l. — ² Pannonhalmi szent Benedekrend tört. I. Index. — ³ L. Melich i. m. I. d. r. 115. l.

1156-ban tűnik fel Vas vármegyében parochia *Crococoyensis*, ma Krakó.¹

A többiekkel ily időrendi sorrendben s a következő vármegyékben találkozunk:

1230. Békésben: Cracou. Később Gyula városba olvadt.² — 1342. Sárosban: Crakow-Karaco.³ — 1347. Baranyában: Karakou, Korkou-Karakow-Crakou-Crakow-Crako.⁴ — 1350. Nógrádban: Karakou. Ma Pusztaszécséntől délre.⁵ — 1370. Sopronban: Karakou-Karakó.⁶ — 1383. Bácsbodrogbán: Crokow-Craco-Krakó-Krakkó.⁷ — 1413. Nógrádban: Krokow.⁸ — 1427. Gömörben: Krakova-Crokwa-Krokowa.⁹

A karácson szó, mint helységnév, csak 1221-ben fordul elő először s pedig Vas megyében. Itt volt valaha egy Karácsonfalva-villa Karachon, Karachonfalua, nevű község.¹⁰

Aztán ily sorban tűnnek föl: 1234. Borsod vármegyében: Karachan-Karachon.¹¹ — 1275. Valkó vármegyében: Charachunfolua-Karachonteleke.¹² — 1310. Ugocsa vármegyében: Karachini-Karachonfalwa (a mai Karácsfalva Tiszaujlak mellett).¹³ — 1346. Somogy vármegyében: Karachunkula.¹⁴ — 1370. Fejér vármegyében: Karachyn-Karachon-Karachond.¹⁵ — 1376. Somogy vármegyében: Villa Joannis filii Karachun.¹⁶ — 1418. Máramaros vármegyében: Karachonfalua.¹⁷ — 1421. Heves vármegyében: Karachond.¹⁸ — 1427. Abauj vármegyében: Karachond.¹⁹ — 1428. Baranya vármegyében: Carachond-Karachond-Karaczond.²⁰ — 1437. Sáros vármegyében: Karachonmezew-Karachonmezeye.²¹ — 1439. Hunyad vármegyében: Karachonfalva.²² — 1456. Temes vármegyében: Karachonteleke.²³ — 1478. Zala vármegyében: Krachinowecz.²⁴ — 1496. Zala vármegyében: Karachonfalwa.²⁵

Mint családnév is gyakoribb volt régente, de csak Karácson alakban, bár kétségtelenül a Krak-ból képezett a Kragoly (Cragul)-Kragolyfalvi családnév is.²⁶

1369. Fejér vármegyében: Karácsondi-Karácsoni.²⁷ — 1417. Borsod vármegyében: babai Karácsony.²⁸ — 1427. Abauj vármegyében: Karácsondi.²⁹ — 1442. Máramaros vármegyében: Karácsonfalvi.³⁰ — 1443. Szepes vármegyében: Karácsonymezei.³¹

A *Krak*-ból képezettnek tetszik a magyar *Karakunság* szó is = túlságos jó kedv, pajkosság. Azt mondja a közmondás: „Igyunk egyet a Karakunságból“.

¹ U. o. — ² Fejér: III. 2. 205. l. — ³ Anjouk. okmt. IV. 263. l. — ⁴ Csánki D.: Magyarország tört. földr. II. k. 500. Bozsok és Feled vidékén feküdt. — ⁵ Fejér: IX. l. 794. l. — ⁶ Csánki: i. m. III. 612. Nigván és Barom közt feküdt. — ⁷ U. o. II. 156. Szond vidékén feküdt. — ⁸ U. o. I. 103. Azóta elpusztult. — ⁹ U. o. I. 189. l. Tiszolcz és Ratkó között fekszik. — ¹⁰ Csánki: i. m. II. 762. — ¹¹ U. o. I. 173. l. Valahol a Sajó mentén, valószínűleg Bába vidékén feküdt. — ¹² U. o. II. 321–22. l. Racsa és Görögmező (ma Grk) vidékén feküdt. — ¹³ U. o. I. 433. l. — ¹⁴ U. o. II. 617. Sárd vidékén feküdt. — ¹⁵ U. o. III. 334. Ma pusztaszécséntől délre. — ¹⁶ U. o. II. 617. Elpusztult. — ¹⁷ U. o. I. 449. — ¹⁸ U. o. I. 64. l. — ¹⁹ U. o. I. 210. l. Ma pusztaszécséntől délre. — ²⁰ U. o. II. 494. Elpusztult. — ²¹ U. o. i. m. I. 298. l. Ma Karácsonmező, de már az 1427. évi adólajstrom is említi Karachon néven. — ²² U. o. Ma Kraacsuned. — ²³ U. o. II. 55. Elpusztult. — ²⁴ U. o. III. 74. Ma Kercsinovecz Szent Márton vidékén. — ²⁵ U. o. III. 68. l. Nova vidékén feküdt. — ²⁶ U. o. II. 111. l. Valaha Krassó megyében létezett. — ²⁷ U. o. III. 375. l. — ²⁸ U. o. I. 187. l. — ²⁹ U. o. I. 227. l. — ³⁰ U. o. I. 457. l. — ³¹ U. o. I. 272. l.

A magyar nyelv szótárában ezt találjuk a karakunság czímszónál jelezve: „valószínűleg történeten alapuló szó, például a török időkből valamely Kara nevű s dözsölő tatár kán-ról származhatott; vagy talán karakánytól átvitt értelemben származott“. Karakány pedig = tuskés, éles, bokros sásfaj. A magyar nyelv szótára szerint: „gyöke egy a metszést jelentő kard, karcz, karczol szók gyökével“.

Ennyi emléke maradt nálunk a pogány Krak-istennek. De ez a körülmény világos bizonyítéka annak is, hogy terminus technicussá e szó már itt vált nálunk s közvetlenül a honfoglalás után.

IV.

Foglaljuk össze a mondottakat. Megállapítottuk, hogy a *karácson* etimológiailag is tiszta szláv szó. De multja messze, még a pogánykorba nyúlik vissza. Eredetileg a megújhódó Nap-istennek, a szláv *Krak*-nak volt az ünnepe. Éppen ezért hiába is keresnök a keresztény szláv terminológiában. Abban helye nem lehetett.

De mint népi kifejezés továbbra is élt, mert ezt a hittérítőknek egyelőre tűrni kellett. Ezt már úgy hozta magával a józanság. Hiába változtak a személyek, hanem az ünnep mégis csak megmaradt. Ez úgy volt eleintén valamennyi szláv népnél, természetesen a bolgároknál is s ennyiben van igaza Melichnek, midőn a *karácson*t bolgár közvetítésnek gondolja.

A keresztény hitélet intenzívebbé tétele folytán természetesen mindinkább el-elhalványult a mult s az apostolok igyekeztek is módját ejteni, hogy az mielőbb kivesszen s helyét minden tekintetben elfoglalja a keresztény terminus technicus.

A görögkeleti szláv egyházban a *karácson* hivatalos elnevezése a *roždestvo* lett. De érdekes, hogy a mai bolgár társadalmi életben a hivatalos mellett a quasi hivatalos, sőt egyébként általános neve a karácsonnak: *Koleda*. Mint láttuk, ez a szó is pogány talajban született, mint a ruthén: ГОДИ (hodi), voltaképen a *Krak* megújhódásával kapcsolatos ünnepeket jelenti.

De hogy nálunk hivatalos terminus technikussá lett a karácson, mikor a magyarság kereszténysége a dunántúli panóniai szlovénekkal kapcsolatos, a hitélet bensőségére vonatkozó keresztény terminus technikusainak mind ebből a panóniai keresztény terminológiából valók, melyben a *karácson* hivatalos elnevezése a *Božič*, ez csak annak lehet a következménye, hogy a népi kifejezés a honfoglalás idején a magyarság új otthonában még általános volt, szóval a szlovéneknél is élt, bár a hivatalos terminus a *Božič* volt, mint azt a helynevek egyébként is igazolják. Mert elvégre is a *karácson* nem valami konkrét tárgy, mint a kereszt, mely érzékeinkkel felfogható, melyen egy pogány ember szeme legott fennakad s fennakadhatott Lebediában és Etelközben a magyarnak is. Hallott róla, de egy évben csak egyszer, ha ugyan hallotta s talán megjegyezte, talán nem, míg a kereszt úton-útfélen útjába került.

Csak azt akarjuk még kiemelni, hogy a ma nálunk általában divatos *karácsony* írásmód helytelen, a minthogy nyelvünk régi emlékeiben híven az átvételhez, mindenütt *karácson*-t találunk.

De igaza van a költőnek, mikor mondja:

„Szép vagy, mert szent vagy
Szent vagy, mert szép vagy
Óh karácson est . . .“

Dr. Beszkid Miklós.

NÉPKÖLTÉS ZET ÉS NÉPZENE.

A kurucz dalok forrásairól.

(Első közlemény.)

I.

A „Bujdosó Rákóczi“ kézírata.

A *kurucz balladák hitelessége* című könyvünk megjelenése után a kérdéses énekek kéziratának felkutatását tűztük ki célul. E célból átnéztük a Thaly-hagyatékban a debreczeni városi múzeumban őrzött részét s ott a kéziratok között találtunk egy levélborítékban néhány papiroslapot a Thaly kézírásával.¹ A levélborítékot 1893 május 14-én bélyegezték le s hátára Thaly kék czeruzával a következőket írta: „*Beregszász—Munkács 1893.*“ E kézirat száma: Sz. 1910. 839. (VII.) A leltárban e címmel szerepel: „*Borítékban, melyre Thaly „Beregszász—Munkács 1893.“ jelzést írta, Rákóczi szabadságharczára vonatkozó adatok és kurucz dalok.*“ Tartalmaz három kéziratot, ú. m. a) „*Dolhai csata: június 8.*“ feliratú negyedréte papirlapot, b) „*Munkács*“ feliratú öt nyolczadréte levélből álló feljegyzést Munkács történelméről és c) *néhány kurucz dalt.*

Ránk nézve ez utóbbi látszott nagy fontosságúnak. Hátha valami kétségbe-vont hitelességű balladának a kéziratát találjuk meg! És csakugyan ott van több társával együtt a „*Bujdosó Rákóczi*“ című ének, mely szépségénél fogva talán a legszebb terméke a kurucz kornak. Kíváncsian nézzük, hogy nincs-e benne törlés, javítás s más, a mi a Thaly *szerzőségét* első pillanatra elárulná? Nincs. Teljesen hibátlan kézirat, különösen a *Bujdosó Rákóczi*ban az. Mielőtt azonban valamit következtetnénk e kéziratból, ideillesztjük az eredeti felényi nagyságú hasonmásának mind a négy oldalát.

Itt áll tehát előttünk a „*Bujdosó Rákóczi*“. E ballada a kéziratban két részre oszlik. Az első rész a kézirat 2-ik lapján három versszakot tartalmaz, mely a Tanulmányok 407—9. lapjain között ének szövegéből a 87—123. sorig terjedő részt alkotja. Főléje van írva: 1711. Azonban ebből a részből hiányzik hat sor, mely a Tanulmányok szövegében megvan („*Mikor rég meghóltam, Akkor is sirattok A merre tenger zúg, A merre a szél jár, Csillag lehanyatlík, Ott nyugszom meg én már.*“). A ballada többi része a kézirat harmadik lapján van s belőle is több olyan sor és rész hiányzik, a mely a Tanulmányok szövegében megvan. („*Ördög nyúzza anyádat Szintúgy a 20. sortól a 39. sorig bezárólag, a 49. sortól a 61-ik sorig, a 64—65. sorok.*“) A 19. sor után egy sor betoldás van a kéziratban („*Az utolsó harezra.*“). A sorrend fel van cserélve, a 45—48. sorig terjedő rész előtte van a 40—44. sorig terjedőnek; a 75—86. sorig terjedő részt nyíllal csatolta Thaly az előző szakaszhoz. Feltűnő és meglepő, hogy a második rész utolsó versszaka egy más balladából szövődött ide. A Tanulmányok 409. lapján között „*Rákóczi Ferencz búcsúja*“ című költeménynek az első versszaka ez.

¹ Hálás szívvel mondunk itt köszönetet *Zoltai Lajos* múzeumi ör úrnak s *Ecsedi István* dr. tanár úrnak azért, hogy rendelkezésünkre bocsájtották a múzeum anyagát.

Az első katonai táborban, a zarándoki táborban: 1703.
 „Egy vitéz legény volt az Esze Tamás
 (szegény) Magát megvívó nagy Boné Andrást,
 Urát mellett voltak ezek, mincegy lebbi más,
 Jankó Péter, Zöld Demeter
 Voltak mint darázs.

Legelősről is Munkácsra jutánk,
 Az udvarhárhoz Urunkhoz szállánk,
 Monteuccoli hadatól meggyomattatánk,
 De Karaffát, — német generális
 Halálra adánk. — — —
 (Munkács ostroma; 1703. június 28.)

„Igen kedveltük az kuruczságot,
 Oh híven képzék mincegy újságot,
 Gondoltuk, h' ezzel nyerjünk szép uraságot,
 Védelmezük — olalmazzuk Magyarországot
 Legelősről is Munkácsra jutánk,
 Az udvarhárhoz Urunkhoz szállánk,
 Az németek hadatól t' berronittatánk,
 De Karaffát az generált ~~halálra~~ halálra adánk,
 Társz alá valaha kényszer Erdélyben
 Német seshalmot látol ott egyben:
 Mind szegénylegény, kerei vágóval árt egyben.
 Bonczidai sörög vára bizonyja ebben!
 Ki nyargalta fel mind Bécs felé,
 Meghódolta a Ausztriáig
 Szegénylegény, in ur lova nyargalt mindaddig
 Szegénylegény, in ur lova nyargalt mindaddig...

„Egy vitéz legény volt az Esze Tamás . . . : Előfordul Thaly: Adalékok. II. 6.
 II. 330—1. R. Kiss István: Adalékok. 40. (5—6. vsz.) Vas. Ujság 1868. 317. l. Bercsényi
 II. 516. l.

„Igen kedveltük az kuruczságot . . . : V. ö. Adal. II. 329—330. R. Kiss István:
 Adal. 40.

1703.

"Rákóczi érkezett Munkácsra,
Híre ment ama szathmarra;
Fut a kapura a német
Tartója zorosán a gemet:
Mond bordot, — öh Herr Gott! . . .

Berosséi is elhagyta Ungvart,
Mert elgyáposodt négen vart,
Gyűlt hozzá sok kemény legény
Az mindenik serény, kemény,
Mint faras, avagy sas.

(Dalnoki V. G. verses krónikájából.)

1711.

Eljön még az idő,
Seregny Magyarország!
Megastorod se még
E reserves oris!
Végen vengerenél
Be súlyos a járma!
Régi vengerenél,
— Tulajdon vengerenél —
Hova néz utána,
Hova néz utána. . .

Szeret Magyarország,
Chaja Erdélyország,
S kolbig szán, holty bán,
Még a gvernátó is
Tudom, vistrakován!
Miket még elmentem,
Vistrasórajtókor,
Halo potomból is,
Tellemarsanakor,
Vistrasrednetel meg,
Potkanyó csontimoz . . .

De romorim iról a
Rákóczi nérdobja,
Nem mondja má: Rajsa!
Rajsa, rajsa, rajsa,
Hamer aró dobolja,
Nemiről rologja,
Sülföldem, bölcöm,
Te bit Magyarország,
Zumbó, idkenkossad
Zumbó idkenkossad . . . !!!

"Rákóczi érkezett Munkácsra" . . . : V. ö. Thaly: Adal. II. 334. R. Kiss István: Adal. 25. l.

"Az mindenik serény, kemény": E sorban Thaly később a serény szót czeruzával kétszer keresztül húzta s a kemény szó után írta. Ez a sor tehát az ő igazításával így van: Az mindenik kemény, serény.

"Eljön még az idő" . . . : V. ö. Tanulm. 408—9.

"Kiállott Rákóczi
A munkácsi sáncra,
De a sáncszelvény
Sántos pallasára,
De a sáncszelvény
Sántos pallasára
De a rivaldelé
Az és dobosára:
"Dobosom, dobosom
Udvari dobosom!
Most néked megmondom
Ne arat verd, ~~+~~ Mars! mars!
De arat verd, ~~+~~ Rajta!
Ne így verjed dobodat
Ne így verjed minx eddig.
Iszen sánta, ~~+~~ ~~+~~ minx?
Hancu így verd: Rajta!
Rajta, rajta, rajta!
Az utolsó harcra!

"Kiállott Rákóczi, népem,
Vitéz magyar, vitéz,
Az és ~~+~~ ~~+~~!
Sánta sáncszelvény
Német már a gardiát!
Iszenhoszrad munkács:
Engem többé ~~+~~ ~~+~~
Legkedvesebb városom!
Engedel hazámot,
Sánta Magyarországot
Már többé ~~+~~ ~~+~~
Már többé ~~+~~ ~~+~~!"

Hajk Karolyi Sándor
Karolyi Sándorom!
Hová lett, hová lett
Az én szép sáncsom? ...
A sánc, a sánc,
Lászlóék lekapta
Az majolengyi püskön
Szegény kurucz sánc,
Hajk Karolyi Sándor!!

Nem értem a országom
"Több világgá bújdosom
Kovácsom, Kovácsom
Udvari Kovácsom
Tordix a püskön
Az pégi paripánom,
Az elejét hátom:
Ne forduljon vissza
Ugy sem jövök vissza
Sánta Magyarországra!

"Dobaim, vigasztalom,
Daplam és ápolom
Sánta Magyarországom
Faj, örögi fájdalom.
Nag' kell pótlod válsom
Véred folyását,
Erdeid nyitását,
Messeid kalászat,
Lovam lába nyomát
Te állod földeden
Már többé ~~+~~ ~~+~~
Már többé ~~+~~ ~~+~~!"

"Kiállott Rákóczi" . . . : V. ö. Tanulmányok 407-8.

"Bölcsöm, vigasztalom" . . . : V. ö. Rozsnyói Híradó 1874. 14. szám Gy. D. napló-
jából; Thaly: Tanulm. 409.

Vágydórák.

„Őszi harmat után
Nagy hegyekkel somán
Styriával a hideg rét,
/ ~~Styriával, hideg rét,~~
~~Styriával, hideg rét,~~
Léd endő harmatban,
Piros színmű nyomán
Hóval lépü be a tél,
Hóval lépü be a tél....

Messzére bujdosom,
Haramas itt hagyom
Ezen vesérli völgyem,
Ezen vesérli völgyem.

Sok pénzembe, költségembe került váraim
Azokhoz pompásan épült szép palotáim.
Itt hagylak már pártali vár,
Nem látalak már munkácsi vár...
Ezben megaldjon!
Hej Patria! magyarok vére, Lovasnyí,
Országunk fejedelme, vére Főlöly,
Hová kerül - hová mentel
Országunkat, híres jeles
Magyar vezér!?! -

„Sirva írt levelem
Menj el, sekinéd földem!
Szingáné nemzetem!
Siralmas életem?!”

Hej Patria! 1811. febr. 18. Karolyival, Salambóval.

„... Egy az én legdrágább kincsemet: édes hazámat,
Munkácsi várát és abban lévő mindenemet - kőművetre
hagyom, a tél köze hitine köztöm, ~~Styriával~~ ^{Styriával} ~~Styriával~~ ^{Styriával} ~~Styriával~~ ^{Styriával}
elhisztem magammal, a nemzet boldogulása né-
kül a beállit és egymást el a szaggat, ennél után
ben a ismét beállit confederationalis hitine
ar mely által mind leállit, mind maradélan
sub nota perditionis in Patriam ~~Styriával~~ ^{Styriával} ~~Styriával~~ ^{Styriával}
Styriával.” Venerendöl febr. 2. ~~Styriával~~ ^{Styriával} ~~Styriával~~ ^{Styriával}

„Őszi harmat után“ . . . : V. ö. Vit. Én. II. 414. Ad. II. 309.

„Sok pénzembe, költségembe került váraim“ . . . : V. ö. Adal. II. 317. 6. vsz. 8. vsz.

Lásd még II. 209. 221. 225. 229. 234.

„Sirva írt levelem“ . . . : V. ö. Ad. II. 385.

De nemcsak *kihagyások, toldások, összeolvasztások* láthatók itt, hanem a Tanulmányok szövegétől való *eltérések* is. Pl.:

<i>Tanulmányok:</i>	<i>Kéziratunk:</i>
Hová lött, hová lött . . .	Hová lett, hová lett
<i>Hódos</i> paripámon . . .	<i>A pej</i> paripámon
Magyarországom . . .	Magyarországot.

A negyedik és hatodik versszak után irt hiányjelekkel nyilván azt jelezhetette Thaly, hogy a forrás, a melyből merített, a hiányzó részeket nem tartalmazta. Úgy írta le akölteményt, a hogy forrásában volt. Bizonyára tudta, hogy a teljesebb változatban mely részek vannak az illető helyeken.

Összehasonlítottuk a kézirat többi dalát is a kiadott szövegekkel. (Mindenik ki van már adva.) Megállapítottuk, hogy itt-ott eltérés van a nyomtatott s a kézirati szöveg között. Pl. Egy *szegény* legény volt . . . *Bonohó András* (Adal. II. 6.), *jó Bóné András* (Vas. Ujs. 1868. 317.), *nagy* Ausztriáig (Ad. II. 330), oho Herr Gott, kényén, serinyen (Ad. II. 334.). Az „ősz harmat után“ kezdetű dal második szakának első fele hiányzik (Adal. II. 309.). Az Adal. II. 317. lapján egy sor így van: Pompásan épült *sok* palotáim. A hetedik versszak pedig kimaradt.

Ez eltérések között van egy sor, a mely rendkívüli fontosságú. A Dálnokitól idézett rész szövegében az Adalékok szövegétől (Ad. II. 334.) nagyon érdekes eltérést látunk. A leirt két strófa közül az első egyezik az Adalékok szövegével (kivéve: mene, az gémet); eltér azonban a második versszaknak egy sora:

<i>Ad. II. 334. 11. vsz.:</i>	<i>Kézirat:</i>
Az mindenik kényén, serinyen	Az mindenik kemény, serény.

A „serény“ szót előbb írta, majd áthúzta s utóbb írta Thaly czeruzával. R. Kiss István Adalékaiban kimutatja, hogy Dálnoki e művének első részét máshonnan írta ki; ez nem az ő munkája. A hiteles szöveget közli is a Szolga Mihály verses könyvéből. Ebben ez a sor így van:

Mindenik oly serény, kemény.

Thaly R. Kiss Istvánnak 1905-ben kiadott szövegét nem ismerhette. Honnan írhatta ki tehát Thaly így a helyes szöveget? Kétségtelen, hogy nem az Adalékokból, mert ott másként van e sor, épp úgy, mint a „Bujdosó Rákóczi“ is. (Az Adalékok kiadásánál Dálnokinak rendkívül rossz orthographiával írott kéziratát használta.) Észreveszi azt is Thaly, hogy a „híre ment annak Szatmárra“ sor szótagszáma egygyel kevesebb, mint az első soré, tehát kijavítja: mene. Itt is csak a rím kedvéért tette volna (legény, serény) a serény szót a „serinyen“ helyébe?

Valószínűbbnek látszik, hogy más változat volt a keze ügyében mind e verset illetőleg, mind a *Bujdosó Rákóczira* nézve.

Állapítsuk meg most, hogy mi az a két kézirat, a melyik a kurucz dalokkal együtt a levélborítékban van? ! Összetartoznak-e a dalokkal, vagy csak véletlenül kerültek össze? Az 1893-as évszám nyomán kutatni kezdtünk az után, hogy járt-e Thaly 1893-ban Beregszász s Munkács vidékén. A Századok 1893. 552.

lapján azt olvassuk, hogy Beregszászon május 22-én, Munkácson 23-án — nagy közönség jelenlétében — Thaly előadást tartott Bereg vármegye s a munkácsi vár történetéről a Rákóczi-korban. Még részletesebb felvilágosítást találunk a „Bereg“ és „Munkács“ cz. helyi lapoknak egykorú számaiban. Megtudjuk ezekből, hogy Thaly 22 képviselőtársával, köztük Zichy Jenő gróffal lerándult Bereg vármegyébe az ezredévi ünnep előkészítése végett. Május 22 én este Beregszászon nagy közönség jelenlétében Zichy Jenő a magyar faj eredetéről beszélt, utána Thaly tartott szabad előadást a Rákóczi szabadságharcának kezdeteiről s ennek kapcsán a beregvármegyei főbb szereplőket sorolta fel úgy, a mint az a „Dolhai csata, június 8.“ feliratú leletünkön van.¹ Verseket nem idéz a Bereg közlése, azonban egy részletből sejthetjük, hogy Thaly a debreczeni leletben szereplő költeményeket felhasználta előadása színezésére:

„Ettől fogva mint az áradat terjed a forradalom, a kuruczok — az egykorú kurucz nóta szerint — mint a farkas és a sas gyültek a táborba“. Bereg 1893 jún. 4. 2. l. 3. h.

Másnap, május 23-án délelőtt Munkácson, a főgimnázium tornatermében ismét Zichy Jenő s Thaly Kálmán tartottak előadásokat. „Thaly, különös tekintettel a nagyszámú női közönségre, . . . Zrinyi Ilonáról beszélt hosszasan és kimerítően. Mély áhitattal hallgatta a női közönség az életrajz előadását, melyhez később főbb vonásokban esatolta a Rákóczi szabadságharc eseményeit és egyes Munkács városára vonatkozó azon időbeli s a szabadságharczal összefüggő eseményeket. Az előadás alatt nem egyszer csillant meg úgy az előadó, mint a közönség női részének szemében az igazi érzés meleg könnyűje . . .“ (Munkács 1893 május 28. sz. 2. l. 1. h.) Kétségtelen, hogy ebben az előadásban használta Thaly a Munkács feliratú hat lapra terjedő, lilaszín tintával írott vezérszavait. Erre adatot is találunk a Bereg 1893 aug. 13. számában: „Lehetetlen oly hamar feledni“.

A munkácsi előadás vázlatának hatodik lapján van két rendkívül értékes megjegyzés: 1. *A kurucz nóták Rákóczit még sokáig siratják*; 2. *A munkácsi ballada*. Ime, Thaly itt azt állítja, hogy voltak Rákóczi-siratók (ellentétben Kálmány véleményével). *A munkácsi balladán* kétségtelenül a Bujdosó Rákóczit érti, a melynek az első része (három versszak), szerinte, *1711-ből* való; Thaly ugyanis ezt az évszámot írta fölé.

E három fontos adat megállapítása után hátra van még a legnehezebb kérdés, hogy mi szerepe van a kurucz-dalok kéziratának a csomag többi kéziratáival szemben? Összetartoznak-e, Thaly tette-e együttesen borítékba? Kétségtelenül Thaly és kétségtelenül összetartoznak. Vajjon e dalokat Thaly az 1885-ben megjelent Tanulmányokból vagy más gyűjteményeiből másolta-e ki 1893-ban arra a célra, hogy velük előadását illusztrálja, hogy beszéd közben az illető helyen őket felolvassa, (a mire a *Munkács* feliratú részben két utalás is mutat: Egy vitéz legény volt . . . Édes hazámot, Munkácsomat), vagy ott jegyezte-e le esetleg írott forrásból, vagy a nép ajkáról, vagy régebbi szöveg-e, sőt a „Bujdosó Rákóczi“ első alakban áll-e itt előttünk? mindennek az eldöntése igen fontos feladat.

¹ A Zichy Jenő előadását l. Bereg: 1893 május 28., június 4. sz. tárczarovatában, a Thalyét kivonatossan l. Munkács: 1893 május 28. 1. l. 3. h. és Bereg 1893 jún. 4. sz.

Abból, hogy a közölt dalokra a beszédvázlatban utalások vannak (Egy vitéz legény volt, Munkácsi ballada, Édes hazámot), azonkívül, hogy Dálnoki krónikájából éppen a Munkácsra vonatkozó részletet veszi ki s néhány más töredékben is szerepel Munkács, sőt a Bujdosó Rákócziban alá van húzva, úgyszintén az idézett levélrészletben, azt gyaníthatnók, hogy beszédébe való beleszövés végett választotta ki ezeket a versszakokat.

Igen, de akkor miért van eltérés a nyomtatott s a kézirati szöveg között? Miért bontotta volna fel a *Bujdosó Rákóczit* két részre? Miért szerepel első versszakául az „Eljön még az idő“ kezdetű szak? Miért toldotta volna be a balladába a *Rákóczi bucsújából* az első versszakot? Hiszen előtte volt a *Tanulmányok* szövege, onnan kimásolhatta volna sorrendi változtatások nélkül! Azután vannak itt olyan versek is, a melyekben *Munkácsról* nincs is szó (Őszi harmat után, Sírva írt levelem, a Bujdosó Rákóczi első része), sőt ugyanazon versszak más daltól kivéve is szerepel (Legelőszőr is . . .). Ez ismétléssel mi czélja lett volna Thalynek?

Abból a körülményből, hogy hihagyásokkal s *eltérésekkel* van dolgunk, hogy a *Bujdosó Rákóczi két részből áll* e kéziratban s hogy benne szerepel a *Rákóczi búcsúja* című balladának *első* versszaka: *jogosan azt következtethetjük, hogy itt e kéziratban a Bujdosó Rákóczinak egy más, a Tanulmányok szövegétől s a Kálmány-féleltől eltérő változata áll előttünk, a melyben a „Bölcsöm, vigasztalom“ első szakasza, mint szerves alkotórész szerepel* (a refrén: „Már többé nem látom“ . . . egyezik).¹ Czafolatunk kilencedik lapján kifejezett sejtésünk: (Sőt az sem lehetetlen, hogy a Kálmány-félenél teljesebb változatát is megtalálta Thaly), mint a „síkság“ szóra (M. Ny. 1914 május) nézve, úgy itt is valóra válik. De hogy honnan, hogyan kapta ilyen formában, azt ezidőszerint még nem tudjuk megállapítani.

E fontos megállapításon kívül (*t. i., hogy a Tanulmányok szövegétől eltérő változat áll előttünk*) az a tény, hogy egy kétséges balladának *van kézirata*, hogy Thaly a Bujdosó Rákóczit *munkácsi balladának* nevezi, hogy ennek első része felett az 1711-es évszám áll s hogy szerinte *Rákóczit a kurucz nóták még sokáig siratják* (1711 után) — e megállapítások magukban is eredményessé teszik debreczeni utunkat.

Fontos körülmény az is, hogy történeti előadásának vázlatában Thaly úgy hivatkozik a Rákóczi-siratokra, tehát a Bujdosó Rákóczira is, mint hiteles történelmi bizonyítékokra arra nézve, hogy a nép nem felejtette el, sőt siratta Rákóczit, épp úgy, mint a hogy az Ocskay-életrajzban nem állja forrásul felhasználni a Riedléktől szintén koholtnak vélt Ocskay-éneket is.

A munkácsi előadás vázlatánál évekkal is régibb keletűnek tartjuk ezeknek a verseknek az összeírását. Annyit, hogy okvetlenül előbb történt a versek leírása, már most csalhatatlanul megállapíthatunk abból, hogy a két verses levéllel kb. egyidejű „Dolhai csata“ feliratú jegyzetben ugyanazzal a lilaszín tintával van két beszúrás, a melylyel a munkácsi előadás vázlata készült. A papiros külseje, színe, szakadozott volta s az írás szintén arra mutat, hogy régibb 1893-nál.

¹ A népköltészetben ezer a példa arra, hogy egy-egy dálnak egyik-másik versszaka átvándorol másik dalba s annak szerves alkotórésze lesz. (Arany—Gyulai I. 581. l.)

Végeredményül megállapíthatjuk, hogy Thaly nem koholta a Bujdosó Rákóczi, mert íme előttünk áll e ballada egy új, ismeretlen s a Tanulmányok szövegétől eltérő, két részből álló s egy másik kurucz dalnak első versszakával meggazdagodott változatban.

Harsányi István, Gulyás József és Simonfi János.

Szalontai mondák a Toldiakról és a Csonkatoronyról.

A szalontai várkastélyról özv. Pethéné 1622-iki panaszlevelében találjuk az első említést, melyben a szalontai hajdukat Bethlen Gábor fejedelemnél azért vádolja be, hogy mezőgyaraki kastélyának téglaromjait a szalontai várkastély bástyafalához elhordották. Hogy milyen lehetett ez az építkezés a szomszéd községek elpusztult kastélyainak és templomainak romjaiból, az még ma is meglátszik a csonkatorony falaiból: a falaknak csak a külső és belső téglái egészek, a közülük pedig dirib-darab téglákkal összekevert ezementtel van kitöltve; de sőt ezen egész téglák sem egyformák: van közöttük az árpád-kori téglatípustól az 1600-as évekig terjedő idők téglatípusáig többféle fajta, mint az a torony első szobájában kitett szekrényben is látszik. Magáról a csonkatoronyról pedig a Szalárdi Siralmas krónikája teszi az első említést, mely szerint a torony néhány évvel a kastélynak és bástyának elkészülte után épült. Világos a torony czélja is: őrhely volt, melyről a váradi és gyulai török portyázókat lesték.

Ennyit tud a toronyról s vele kapcsolatban a várkastélyról és várfalakról az írott hagyomány (lásd Rozvány: Nagyszalonta története. Gyula, 1870., 42. l.). Elégedetlenül latolgatom már régtől fogva e csekélységet, mert hiszen az előadottakból sem a kastély helyét, sem a várfalak irányát, sem a várterület nagyságát, stb. nem jelölhettem ki magamnak. De érdekelt a dolog azért is, mert a csonkatoronyra vonatkozó helyi hagyomány összefüggésben áll a Toldiakkal, Arany Toldijával. Utánaláttam hát a nyomozásnak s ennek eredménye lett a következő adathalmaz.

A még most is élő helyi hagyomány szerint: „Toldijék erdejiek vótak, oszt elősször a Kölesérközbe laktak; vaty tiz-tizenkét telkük vót ott nékik, amit úgy vettek a hajdúktúl; éccér rigőⁿ vót is itt éggy erdeji goróf rokonajit keresni, de mán akkor egy sē ílt. (Rozvány is említi ezt az eseményt gyerekkorából.) Innet a Kölesérközébül kötöszköttek ótán Natyfaluba, mer hogy innet úk úsztik ki a törököt.“ Ez a Nagyfaluba pedig némelyek szerint „a maji Kajlakoresma hejjiⁿ vót“ (a régi betyárvilágban a Fábián Pisták híres koresmája az akasztódomb mellett, ma faluvégi vásároskoresma az aradi úton), mások szerint azonban „ettül kelet felé a maji csonkatoroⁿ körül ípült“. — „Itt a natyfalusi várba lakott valamikor még a Mátyás kiráj idejibe az öreg Toldiné két fijával: Györggyel még Miklóssal; az éggyik alik csépérédett fél, mán is a kiráji udvarba került, de a másik az öreg annyával maratt. Az öregebbik fiju oaⁿ büszke, félpöffeszkédett kiráji tanácsos vót, a kissebbik még fene nagy erős, vívós még bátor gyerek vót.“ Emlegetik is a vendégoldal-jelenetet, a farkasokkal való kalandját (ott törtint az a máji Kákás-érⁿ), az öreg Benczét (kinek nevét máig is örzi a határban az ú. n. Bencze-

lajos) s az arannyal bélelt czipó históriáját, meg Miklósnak a csehen nyert győzedelmét (egészen úgy, mint azt Arany megírta az „istóriába“), sőt néha még ez a közmondás is hallható: „rágódik (v. vaszarog), miⁿ Toldi Miklós lova a szé-middomboⁿ“. — „Av vót a legiⁿ! mikor a csonkatoronyi váról kivertik a törököt, a csata utáⁿ hat török hóttestivel járta a csárdást! de még is bécsülte ám Mátyás kiráj ütét, amir oaⁿ vitéz vót, mer hozzá attá a jányát; oszt aszt is akarta ú is még a níp is, hogy majt ú légyik a kirá, de ú nem vállalta, hanëm haza jött felesigestül Natyfaluba a csonkatoronyi várba; itten ildégiltek ed darabig, mikor oszt eccer csak nyomuk veszett.“ Mások szerint azonban Miklóst a csehen nyert győzelme után Mátyás megfogadta „góliát“-jának s örökre udvarában tartotta. Nagyszalu pedig mindvégig a György birtoka maradt: „de amir oaⁿ gonosz vót egészz illetibe, az isten avval büntette még, hogy hóttátúl a világ vigijig őrizze aszt a kapút, amék a csonkatoromból a váradi alagútba nyillik; nem tud mégmozdulni éggy átóhejjiből, azir a szakállá máⁿ belé nőtt a földbe.“

Van tehát oly hagyományunk, mely szerint a csonkatorony a Toldiak nagyszalusi várkastélyának egyik tornya lenne, mely mellől a többi hármat „mégette az idő“; s ezt a várkastélyt a Mátyás idejében élő Miklós foglalta el a töröktől a szalontai csata alkalmával 1636-ban, mert a kastélyt a törökök építették, mikor itt laktak Szalontán, hétféle kőből, egyidőben a vénkerti szőlők beültetésével. Sokkal több monda szól azonban arról, hogy az építők a hajduk voltak; építették pedig: 1. egy gazdag gyaraki özvegyasszony kastélyának köveiből, ki nekik ezeket e czélra felajánlotta; 2. egy Pëtrányiné nevű gazdag özvegyasszony vásári kastélyának romjaiból, mely éppen ezidőtájt égett le s melynek felhasználását nekik az özvegy megengedte; 3. Répás, Keszi, Vásári, Vimer, Gyarak, Kölesérköze romjaiból. Így tudta ezt Arany is:

S mi van abból, a miért fáradtak!

A torony, mit *durván* összeraktak. (Ó torony.)

Holtig azért őket Rákóczi becsülte...

Akkor emelték a várnak erős tornyát...

Tudom én, el tudnám mondani hogy épült

Mezőgyarak és több faluhely kövéből.

(Toldi Szer.)

Hogy hogyan építették, arra is megfelel a néphagyomány: csak a két szélén, kívül és belül volt ép téglá, a közöket behányták dirib-darab törmelékkel s leöntötték malterral. Épp így készültek a négyszögű irányban futó várfalak is, melyeknek szélessége négy lépés, azaz akkora volt, hogy egy háromlovas kocsi bátran elfért rajta, magassága pedig olyan, hogy sem a ló, sem a kocsis nem látszott ki belőle. A falak irányára a következőkép emlékeznek: az első fal (déli rész) a Szöllősi Péter udvarán (Tenkei-út) keresztül a régi sikátor irányában a Rozványházig, a második (nyugati rész) innen a főtéren keresztül a Pápai Ferencz házáig, a harmadik (északi rész) innen a régi ser-sikátoron át a tóig, s végre a negyedik (keleti rész) a kis temetőtől (Tenkei-út vége) húzódott a Pájér István kertjén, a Hajnal-utcán és a Dobozi sikátoron át.

A falak s torony építésének okát is tudják adni: Ecczer a köleséri hajduk kiⁿ vótak aratni a Kigyósér mellett. Nagy melég vót, szomszások lettek, oszt elkütek éggy embért maguk közzül vízír. Akki telkútek vízír, az el is mënt, oszt hozott is

két csobojóval. Amiⁿ gyütt visszafelé a vízzel, tanálkozott eggy idegēⁿ embërrel, oszt av vizet kirt tulle. Oaⁿ törökforma embër vót; oszt a hajdú, mikor inni engette, a másik csobojóval hókony nyomta, mëgmotoszta, oszt kitünt, hogy török kém és hogy a törökök legközelebb mëg akarják támadni a köleséri hajdúkat. A hajdú oszt eszt elmonta a többijeknek, ezek mëg mikor béfejesztik az aratóst, elkötöszköttek a Kölesér túsó partyára, ahum mos Szalonta van, oszt ëty tornyot építettek örtonnak, hogy errül mindik figyelhessik a törököket.“ Tehát afféle „messzilátó toron“-nak épült. Mások szerint azonban nem az lett volna a czél, hanem kincstartó toronynak építették a hajdúk, hogy benne örizzék a testhalom melletti ütközetben a törököktől zsákmányolt „tëmintelēⁿ kincsét mëg özön pizt“; ezek szerint mëg ma is ott van egyik sarkában a törökök pénze. Erre a kincsre különben mëg visszatërünk.

Csonkaságának is kétféle magyarázata van; a kik szerint török építmény, azok úgy magyarázzák, hogy mikor „ëcczër icczakának ivaggyán a köleséri hajdúk körülvették náddal, kóróval, venyégével rakták köröskörül, oszt szalmacsóvákat hagyigáltak a nádra; az egisz torom mëggyúlt, de csak a teteje tudott leigni. A törökök miⁿ benn íktek, oszt akkortül kezve lét a magyaroké a toroⁿ.“ A nagyobb rész azonban úgy emlékszik, hogy mikor a török támadástól félvén, sietve építették: „nëm vót mán ëlik kü mëk csërip, hogy bëfödnessik, há csonkának hatták mëg.“

A csonkatorony egyedüli védöképessége azonban a helyi hagyomány szerint nemcsak falainak vastagságában és erös építmódjában állott, hanem a falakat körülvevő széles és mély vízárkokban és a belöle szétágazó alagutakban is, mely utóbbiak egyaránt alkalmasak voltak a menekülésre úgy, mint az ellenség hátban támadására is. A várárokba a víz a Pájër István és Csete Sándor házainak irányában épült csatornán folyt a Kölesérből s a Hizó Bálint-féle malom háta megett volt vízorompóval felszorítható. Mesélik is, hogy egy nagyon száraz nyár alkalmával valami gazdag birtokos a Kölesért elzárta, hogy malmai meg ne álljanak, s mikor a hajdúk a gátat lerombolni kimentek, csak a birtokos meggyilkolása után nyithatták meg a vizet.

A szájhagyomány szerint négy alagút indult ki a csonkatoronyból: a) az első „a nagy ëskola ëránt jött, oszt mënt a Sájbër pusztáján a földvárnak, oszt inset a Kërëzs alatt Gyulára. Ëcczër a rigi idöbe a törökök mëktámatták Gyulát, de a gyulajijak nëm vótak otthuⁿ, Szalontán is csak egy hajdú vót a várba a szögájává; de ezek nëm vótak resték, az alagúton átmëntek Gyulára, oszt eggy ágyúvá elijesztették a nacs csomó törököt onnét.“ Ma azonban már nem tudják, hol van a nyílása, mert negyvennyolezban elpusztult, hogy hogyan, azt a következö monda magyarázza: „A nagyapám mesélte, mikor éⁿ kis gyërök vótam, hogy ü katona vót a csonkatoronyi várba, mikor a muszkák Szalontára törtek. Keveseⁿ vótak a hajdúk, hát Gyulára akartak szalanni az alagútoⁿ. Hát a hogy mëndegënek, az első fákjás mëgbotlott egy nagy fene üsbe; nízik, hát az üs mellett eggy embëri csontvájz ül, az üsbe mëg egy nagy kanál, mëg ëcs csomó peniszes ítel vót. Tovább mënnek, hát árrebb mëg egy nagy vasládát tanátak, em mëk teli vót puska-porrá. A hogy nizegëtik a vasládát, hát — uram, terëmtöm — mëkhajják a muszkák hangját, mer ezek is fëllëtik az alagút nyíllását. Mind elkesztek szalanni,

csak a nagyapám még a komja marattak hátra, osz kanóczot tettek a puszkaporba. De alik szalattak úk is onnen ötveⁿ lipist, férobbant a láda ippeg akkor, mikor a muszkák is odairtek. A sok muszka mind oda pusztúlt, de szitronesolódott az alagút is, úgy hogy mos něm tunni, hoty huⁿ van a nyillása.“ — Vannak azonban, a kik azt sejtik, hogy egy lejárója ennek az alagútnak a vasúton túl, a Sájberpuszta mellett annak a dombnak a holt Kölesérbe eső oldalán van, mely egy régi földvárnak maradványa; de rámutatni erre a helyre sem tudnak, mert egyszer egy béresgyerek úgy betemette, hogy máig sem lehet a nyílásra akadni (l. alább a kincsekről szóló mondák közt).

b) A másik alagút a csonkatorony egy rejtekhelyéből vezet ellenkező irányban a váradi piaczig, illetve a Szent László-templomig s erről a következő történet szól: „Écczër ës csomó katona gyakorlatozott a váradi határba; av vót ap parancs, hogy a fődbül ëty fát ki këll ásni. Alik kesztek az ásásho, ëcczër csak lësújett af föld, oszt ëggy alagútra tanátek. Az ëggyik ága az útnak Szalontára vezetett, am másik még Váradra a rigi csendörkaszárnyáho. De něm tuttak benne messzire mënni, mer teli vót hóttakkal, osz nagyoⁿ szagos vót al levegő.“

c) A harmadik e kettő között a Toldi-udvarból indult ki s a Kenyeresházon és Bagoson, a Szöllősi Péter lenkei úton lévő házának udvarán ment keresztül a szénáskerti ér irányában; mikor a Kenyeresék fundamentomát építették rá is akadtak; „ëcczër még a Szöllősiék telkén szakatt bé, úgy hogy mán a házat is fíltették“.

d) A negyedik ezzel ellenkező irányban vezetett a Boeszkai István kereki kastélyáig.

De már nagyon régen egyikbe sem tudtak bemenni, „mer ëcczër korëla esetin özöⁿ sok embër menekült belëjük, osz mind oda pusztultak.“

Ezekben az alagútakban a monda szerint „sokszor tanáltak kincset“; így a már említett váradi katonák is, de „sok píszt be këlletett szógáltatni a kapitánnak“. A gyulai úton is van kincs elásva: „a várdomb mellett van ëk kis cserjés hejj; asz beszíltik rígen érú, hogy van ott ëggy ajtó, oszt ezeⁿ túl, az alagútba özöⁿ sok píz van érejtve. Osz ha valaki burokba virágvasárnapján hetedik gyerekeknek születik, al látó lëssz, oszt ak kihoszhattya innét eszt ak kincset. Éggy ícczaka egy bírës gyerek, akki ijjeⁿ kincslátó vót, mëgálmotta a píz hejjet; máⁿ peig ha a kincsre rá álmodik az embër, ott is van. Bé is mënt az ajtóⁿ, de ëggy ősz öreg embër álott elibe, oszt aszonta néki, hogy: fíjam, elátkozott kincse, ám nyújjál hozzá, de akkor a lekkedvesebb hozzátartozódnak mëk këll halni! A fíjú ére něm nyút sëmmihë, hanëm kijött, osz bëtëmette az ajtót; azúta së látta sënki eszt a nyíllást“.

Van monda, mely szerint ezt a kincset még az első magyarok rejtették ide s csak úgy lehet hozzájutni, hogy „mëg këll ölni egy fekete tyúkot mëg egy másikat ícczakára ott hanni s rëggel ípp abba a pillantásba, mikor féljön a nap, egy szürke lovat is lë këll szürni, akkor kiszethetnénk az első magyarok kincsejít“.

Az alagutakban tehát kincs van, melyet egy ősz öregember őriz; hasonló hiedelem van a csonkatoronyról is. És ezt a kincset némelyek szerint még a törökök rejtették ide, kik a magyaroktól rabolták. Mások szerint a hajduk dugták ide, de van másfajta mondánk is: „A csonkatoromba a lekfëlső szobába egy

férőföskörmű embër, rőfösszakállal egy láda aranyat tart a feje tetejiⁿ. Ez egy kiráj pisztárnoka vót, a ki mikor a kirájjal a török elöl menekültek, a kirájt megölte, osz mindeⁿ piszt magával vitt, oszt elbútt a csonkatoromba. De a törökök kiszagolták, huá bútt, osz körülvéttik a tornyot, ü még éh^eⁿ hótt a toroⁿ rejtékibe, osz még most is ott vaⁿ valamék sarokba“.

A törökök kincsét tizenkét óriás kutya meg három törpe őrzi: „écczer egyy embër ki akarta azokat a kincsekét szènni, de közbe rá èstelédött, oszt elalutt — mer csak a hetedik jáⁿ gyerek nëm alszik el itt —, de mire félíbrett, a haja egisszem megőszült“.

A törökök kincséről még egy másik monda is járja; ott volt t. i. a törökök kincstára, a hol ma az Aranyszobor van a torony bejárata felett; a kincs egy köből csinált kecskébe volt rejtve; az 1636-iki csata után, mikor a hajduk a törököket kiűzték, mindenütt keresték a kincset, de sehogy se tudtak ráakadni. Majd úgy tiz év mulva idevetődött egy török ember s rávett egy szalontai hajdut, hogy lopja el azt a kecskét; az el is lopta, aztán kétfelé vágták s a pénzen megosztzkodtak. A hajdu utódai ma is azért olyan gazdagok (s hogy kik ezek, arra több szalontai nevet emlegetnek).

Mások szerint egy kísértet ül a csonkatorony alá rejtett kincsen s csak az juthat hozzá a pénzhez, a ki a kísértetet úgy meg tudja tánczoltatni, hogy az belefárad.

Szendrey Zsigmond.

I R O D A L O M.

Flögel, Karl Friedrich: *Geschichte des Grotesk-Komischen*. Ein Beitrag zur Geschichte der Menschheit. Nach der Ausgabe von 1788 neu bearbeitet und herausgegeben von *Max Bauer*. München, Georg Müller, 1914. Két kötet. N8-r. XIII, 417, 399 l. Ára kötve 25 M.

Flögel Károly Frigyesnek, a liegnitzi kir. lovagi akadémia jeles tanárának (1729—1788) négykötetes, alapvető munkáját (*Geschichte der komischen Literatur*, 1784), mely egyik-másik megállapításában úttörő is volt (l. Szigetvári, A kórikum elmélete, 1911. 73. l.), csak a szakirodalom szokta idézni, az is ritkán. Még kevésbbé ismeretes, hogy e mű voltaképen töredékül maradt s ilyennek tekintette azt a további részek kiadója, Schmit is. Flögel ugyanis e főművét önálló értekezésekkel akarta kiegészíteni. A tervezett négy mű közül azonban csak hármat írt meg s ezek kiadásában is meggátolta váratlanul bekövetkezett halála. Műve befejezésére senki sem mert vállalkozni. „Wer darf es wagen — írja halála után Schmit —, nach ihm ein Werk fortsetzen zu wollen, das nur Er allein zu entwerfen und auszuführen im Stande war!“ A hagyatékában talált művek azonban napvilágot láttak s ezek elseje az a szerény posthumus kötet, mely népszerűsége a tulajdonképeni főművet messze túlszárnyalta: a groteszk kórikum története (1788).¹ Másfélszázados élete a bizonyysága, hogy a valóban örökbecsű

¹ *Geschichte des Groteskekomischen, ein Beitrag zur Geschichte der Menschheit, von Carl Friedrich Flögel, Professor der Philosophie bey der Königlichen Ritter-Akademie zu Liegnitz, und Beysitzer der Königl. Gesellschaft der Wissenschaften zu Frankfurt an der Oder. Mit Kupfern. Liegnitz und Leipzig, bey David Siegert. 1788.*

tudományos alkotások közé tartozik. Sok átdolgozást ért; s a miért e helyütt foglalkozunk vele: már a XVIII. század végén kiterjedt figyelme a népszokások idetartozó jelenségeire s vázlata a további kiadásokban is megmaradván, a kutatásban irányt jelölt. A kómikum esztétikai magyarázata Flögelnél nem eléggé határozott; inkább történeti volt az iránya, mint esztétikai. Éppen ez biztosította azonban a népi elem kutatását s művét felosztásán kívül inkább ez, mint az esztétikai jellemzés tette halhatatlanná.

Az első kiadás, melyet a már említett Friedrich Schmit tett közzé, négy részre oszlott. Erstes Hauptstück: Von dem Groteskekomischen in der Komödie (1—158. l.). Zweites Hauptstück: Von den Possenspielen an christlichen Festen (159—197. l.). Drittes Hauptstück: Komische Feste bei weltlichen Gelegenheiten (198—270. l.). Viertes Hauptstück: Von komischen Gesellschaften (271—322. l.). Már e felosztás s annak különösen második és harmadik része címével is mutatja jelentőségét. A magyar regösénekek gazdag irodalmára, a betlehemjárásokra és más népi szokásokra gondolva, nem kell külön hangsúlyoznunk, milyen fontos volt az, hogy Flögel a groteszk kómikum tárgyalásában már másfél évszázad előtt husvéti (Osterpossen 180—184. l.) és karácsonyi játékokra (Weihnachtssoppen, 184—188. l.), a „kirvájra“ (Das Kirchweihfest oder die Kirmess 188—192. l.) vagy a Gergely-, Márton- és Mikulás-napi szokásokra (193—197. l.). Használt forrásai megbízhatóknak látszottak, egyrészük azonban ma már hozzáférhetetlen, ismeretlen vagy lappang; ezeknek anyagát a tudomány számára Flögel mentette meg.

Mindez nem meríti ki a könyv ethnographiai jelentőségét, de elegendő annak magyarázatára, hogy miért nőtt egyre jobban a népszerűsége. Különösen, mikor a múlt század második felében új átdolgozóra talált Fr. W. Ebeling, drezdai levéltárosban, akkor vált újra ismeretessé. Ebeling revíziójával a mű 1862—1888 négy újabb, összesen tehát öt kiadást ért s az utolsót éppen az első kiadás centenáriuma alkalmából. Ez ötödik, dúsan illusztrált kiadás,¹ melynek különös nyomdai érdekessége, hogy az egész kötet két betűvel van nyomva, már több mint kétszer akkora terjedelmű mint az első. Anyaga nagyon felhalmozódott. Az első rész kibővült: a spanyolok mellett helyet kaptak a portugálok s egy külön fejezetben az addig nem tárgyalt kisebb germán, és a szláv népek, sőt megemlékezik Ebeling a magyarokról is, megmondván, hogy nemzeti irodalmunk a XVIII. század második fele óta gyorsan fejlődött ugyan, de a groteszk-kómikus tárgyalásához új szempontok figyelembevételére nem adott alkalmat. — Az egész kötet két külön részzel is bővült: harmadiknak a *Narreteien bei gemischten Festen* s hatodikul a *Musik, objective Kunst und Costüm* cz. részeket illesztette Ebeling a könyvbe. Mindkét fejezet, de különösen az előbbi — melynek részei a *Sommerfeier*, *Das Ackerfest*, *Das St. Johannisfest* és *Das Erntefest* volt elsősorban néprajzi jelentőségű. Az idevágó irodalom (Grimm, Preusker, Montanus stb.) felhasználásával népszokások és népköltési adatok voltak e rövidebb fejezet forrásai. Különösen kibővült azonban a kómikus társaságok ismertetése. Ilyeneket már —

¹ *Floegels Geschichte des Groteskekomischen*, bearbeitet, erweitert und bis auf die neueste Zeit fortgeführt von *Friedrich W. Ebeling*. Mit 41 Bildertafeln, zum grössten Theil in Farbendruck und Ebelings Porträt. Fünfte Auflage. Leipzig, 1888. Verlag von H. Barsdorf.

nagyon becses, mert azóta részben lappangó-források adataiból Flögel maga is ismertetett. Szólt a clèvei *Geckengesellschaft*ról, melynek alapítólevelét (1381) is közli, a dijoni *La mere folie*-ről (1454 körül), melynek alapítólevelét Jó Fülöp is megerősítette, az evreuxi és roueni *Societas Cornardorum*ról, a *Bazoché-királyságról*, a lengyel *Babin-köztársaságról* és a *Regiment de la Calotte*-ről. Ebeling mindezt ókori adatokkal is kipótolta, de megővítette a Flöggel egykorú és később alakult társaságok ismertetésével. A *Wetzlarer Ritterschaft*nak Goethe is tagja volt, a bécsi *Ludlamshöhle*-ről Castelli szól minket magyarokat is érintő emlékiratában, a bécsi *Grüne Insel*-t Castellin kívül Frankl, Michaelis, Sulzer írók és színészek alapították 1849-ben (ma is él), már 1823-ban működött Kölnben a *Faschingsnarren* egyesülete, kisebbek a westchesteri *Hasen- und Hundclub* és a dülkeni *Narrenakademie*; nagyobb jelentőségre csak kettő jutott: a már megszünt *Vereinigte Ritterschaften in Bayern und Oesterreich-Ungarn*, mely 1856-ban alakult; 1872—1877 Pesten is volt egy *Bund der Ritter von der Tafelrunde*, Sopronban pedig egy: *Die Rebensteiner* és egy *Ritterbund der grünen Erde*. A másik, ma is fennálló s az egész világon elterjedt ilyen kómikus egyesület a *Schlaraffia*, mely sajátos szabályaival egyre növekvőben van; Ebeling ennek egész szervezetét részletesen ismerteti. Budapesten kívül nálunk hat városban él. E társaságok, félig bursikóz szellemben, népi és történeti hagyományokat egyesítenek kómikus, részben a nagyképűséget gúnyoló szatirikus vonásokkal. Magyarországon szervezetben egy halvány árnyalata volt ezeknek a sárospataki Nándori Tábla, mely azonban kómikus elem nélkül, nemesebb czélokra törekedett.

Ebeling átdolgozásának volt egy nagy hibája: nem ragaszkodott szigorúan Flögel elveihez és meghatározásaihoz. Így került kötetébe a phallusok részletesebb tárgyalása és még sok adat, a mely nem volt szoros értelemben groteszken kómikus. Azonban rendkívül díszes illusztrációival, így is megőrizte Flögel könyvét a feledéstől. Még inkább hivatva van erre Max Bauernak most, az Ebeling utolsó kiadása után negyedszázaddal megjelent s a czimben megjelölt új kiadása, mely két vastag s díszesen kiállított kötetben közel másfélszázaddal Flögel halála után új életre kelti a klasszikus alkotást. Könyvének egyik főérdeme, hogy Flögel könyvének szellemét visszaállítja s a hol lehet, ragaszkodik annak (legfeljebb modernizált) szövegéhez. Terjedelemben persze még Ebeling könyvéhez mérten is, alaposan meggyarapodott. Kiterjesztette tárgyát egyrészt az exotikus népekre is kibővítette a néprajzi vonatkozásokat, másrészt a modern élet színi művészetével rokon válfajok a mozi, a czirkusz, a variété s a bábszínház groteszk-kómikus jelenségeire. Az első kötet Flögel első részének bővített átdolgozása. Bennünket is érdeklő része röviden végez ugyan velünk, de megemlékezik a XVIII. század iskoladrámáinak, kómikus szereplőiről, szól a drámaidalomról s külön a népszínműről — még Gárdonyi Géza, Géczy István nevét is említi — s a népről (dessen Sprache keinen Dialekt kennt), a mely a vásári Paprika Jancsi (Janczi) bohóságainak örvend. A második és harmadik rész megegyezik Flögel felosztásával, ennek negyedik részét azonban két részre osztja s a kómikus társaságokon kívül felveszi a *Fastnacht und Fasching* cz. új (de Ebelingnél már más czímmel szereplő) részt. A *Von den Possenspielen an christlichen Festen* cz. fejezetben Wliscloczki fordításában közli az *Ethnographia* II. kötetéből egy betlehemesjáték

szövegét is. A kómikus társaságokról szóló részt alaposan megrövidítette, a Schlaraffiáról (hivatkozva arra, hogy annak vezetősége minden felvilágosítást megtagadott) majdnem semmit sem tud — pedig Ebeling az egész szervezetét közölte — ellenben bőven szól az ú. n. *Pankgraf*-okról, a kiket Ebeling nem említett. Függelékül (mint ötödik részt) *Das Grotesk-Komische im Recht* cz. fejezetet csatolt a műhöz. Nem érdektelen, hogy egy ilyen diszes kiállítású műben olyan sajtóhiba akad, hogy két *Viertes Hauptstück* (215. l. és 331. l.) szerepel s ennek következtében a *Von Komischen Gesellschaften* cz. fejezet a tartalomjegyzékből kimaradt.

gr.

Preuss, K. Th: *Die geistige Kultur der Naturvölker*. B. G. Teubner, Leipzig und Berlin. 1914. (Aus *Natur und Geisteswelt* 452.) 112 l.

A tudományt nem lehet röffel mérni. Ez szolgáljon igazolás gyanánt, a mikor ezt a kis könyvecskét, jelentőség dolgában a Wundt-féle magnum opus mellé merem állítani. Tudjuk, hogy Preuss, a dinamista irány vezére, már eddig is óriási hatással volt a legifjabb német tudós nemzedékre. Felforgató tételeit csak eddig kisebb cikkekben, a *Globus*, a *Zeitschrift für Ethnologie*, az *Archiv für Religionswissenschaft*, meg más szaklapok hasábjain fejtegette. Kétségtelen, hogy mostani, könnyebben hozzáférhető — és jobban átgondolt — formájukban az eddiginél is nagyobb elterjedés, nagyobb siker vár rájuk. A mostani könyvnek még megvan az a szinte unikumszámba menő jó tulajdonsága, hogy semmit sem mond a mit a tudós feleslegesnek találhat, és elmond mindent, a mit a művelt olvasó joggal megkövetelhet.

A bevezetés (A kutatás módszeréről) az ethnologia „klasszikus“ vagyis evolúciós irányának szép apologiája a degeneráció és vándorlás elméletek ellenében. A kezdetleges gondolkodásról szóló fejezet első része a mechanikus, ösztönszerű és a magikus vagyis primitív emberi cselekvés és gondolkodás közötti átmenetet tárgyalja. A magikus képzetek keletkezése szorosan összefügg a kezdetleges psziché sajátos komplexumképzésével, nevezetesen az analízáló képesség hiányával. A régi, animisztikus felfogással szemben a határozottan kialakult lélekfogalom előzményeit és szétágazó változatait vázolja. A második fejezetben rátér kedvenc témájára, a bűbájosság és varázslás eredetére. Ezt a fejezetet nem ismertetem részletesen, mert nagyrészt meg kellene ismételnem olyasmít, a mit már másutt bővebben kifejtettem. Nagyon figyelemre méltó itt a vadászat és a bűvös erő, a vadászati trophäumok és az amulet közötti kapcsolat kiemelése. (23, 24. l.), továbbá a kemény anyagok bűvös értékeléséről mondottak (25. l.). Szól az utánczó varázslatról, a bűvös erő növelését célzó rítusokról és amuletekről (28—34. l.).

A harmadik fejezetben a szerző mélyreható és eredeti felfogással mutatja be az istenek keletkezését. Mihelyt az ember képzeletében irreális tulajdonságokkal ruhazza fel a külvilág tárgyait, már megkülönböztette őket a közönségestől, a természetestől és egy külön természetfeletti kategóriába helyezte. A természetfeletti egyszersmind emberfeletti. Az istenek emelkedő evolúcióját két jelenség mozditja elő, mégpedig a külvilág tárgyainak képzeletben növekedő hatalma és személyesítése, és az a körülmény, hogy az emberi bűvös erő növelése a samánság stádiumát elérvén, nem fokozható. (A második tétel Frazerre támaszkodik; az első

önmagában is magyarázatra szorul). Az isteneket négy csoportra osztja. A természeti jelenségekkel való kapcsolatot legszorosabban őrizték meg a fajták istenei (Gattungsgötter). A folklorista számára legjobban avval világíthatom meg ezeket, ha meséink állat-, nap- és holdkirályaihoz hasonlítom őket, a kik különben kétségkívül efféle lények „survival“-jai. Például a cherokeek szerint a vadász sorsa a „szarvasok főnöké“ től egy szélsébesen futó, sebezhetetlen csodaszarvastól függ. (38. l.). Az asztrális jelenségek csak a földiekkel egy komplexummá olvadva szerepelnek a kezdetleges kultuszban. A természeti jelenségek isteneitől meg kell különböztetni az emberi cselekvések isteneit (Tätigkeitgötter). Ilyenek például a kovácsok, vagy a háború istenei. Nagyjából az *U-ener*-féle „Sondergötter“ csoportjával egyeznek és így további jellemzésüktől eltekinthetünk. Bűvös tárgyak (fetis) és a bűvös erő (manitu) személyesítéséből is keletkezhetnek istenek (53—56. l.). Az ősökől keletkezett isteneket (Ahnengötter) röviden tárgyalja. A főszempont, hogy nem a lélek, hanem csak a továbbélő bűvös erejű lény részesül tiszteletben, vagyis a hogy Melanéziában mondanák, nem minden léleknek van manája. A természeti szellemek nem a természetben továbbélő ősök, hanem ellenkezőleg: az ősök csak a természeti szellemekkel való összeolvadásuk és összetévesztésük folytán kerülnek a vallási képzetek és szokások gyújtópontjába (56—59. l.). A kezdetleges monotheizmus jegyében legújabbán feltámadt áramlatnak *Preuss* annyiban ad igazat, hogy a primitív népeknél tényleg megvan a legfőbb lény, de persze nincs meg az egyetlen isten fogalma. (A monotheizmus egyáltalában csak filozófiai rendszer lehet, valódi népies vallás „Volksreligion“ soha. Ma sem az). Ez a legfőbb lény pedig *Preuss* szerint az égboltozat személyesítése (60. l.). A vallás és a társadalmi élet közötti kapcsolatról szóló fejezetben nem sok újat találunk és tekintve, hogy szerző nem szociológus és határozottan individualista magyarázatokkal dolgozik, ez magától értetődő. A legfontosabb témák itten: tabu, couvade, átmeneti szertartások (rite de passage) totemizmus. (*Frazer* és *Durkheim* ellen). A tudomány kezdetei közül a primitíveknél természetrajzi, földrajzi (kartográfia) és kémiai megfigyelések (mérgek) említésre méltók. (V. fejezet) A művészet csíráinak szenteli *Preuss* az utolsó fejezetet, az egésznek harmadrészét. Ha a kezdetleges ember, a maga kis látókörü világában, főtulajdonságát, a lustaságot leküzdve, olyasvalamit tesz, a mi valójában semmiféle gyakorlati célt nem szolgál, akkor valószínű, hogy a cselekvés impraktikus voltát csak mi ismerjük fel, de nem ismerik fel a cselekvők. Vagyis más szóval ezek a cselekedetek a tévesen felfogott kauzalitás, a mágia kategóriájába tartoznak. (Látnivaló, hogy *Preuss* felfogása a *játék* tényével nem számol). A művészet eredetileg bűvölés, varázsolás. A vallási eredet a legszembeesőbb a drámánál, a hol ezt már réges-régen fel is ismerték. A szertartásban az alakoskodók az isteneket, démonokat utánozzák, vagyis drámát adnak elő. A tisztán érzelmi jellegű motívumokat a táncz eredeténél még sem lehet teljesen mellőzni (82. l.), bár a fejlődés irányát itt is az analógiás varázslat szabja meg. (A *Bücher*-féle „Arbeit und Rhythmus“ elméletet elveti.) A líra eredetéről nem ad új elméletet. De nagyon figyelemreméltó az ismétlés és parallelizmus magyarázata a fokozott intenzitású érzelmekből, a melyeknek i-mét a szó hatalma által elérendő kívánságok felelnek meg. Nagyon fontos annak megállapítása, hogy a dalokat eredetileg milyen alkalommal énekelték. Például a

tarahumara indiánok egy éneke leírja az ébredő természet jelenségeit és így végzi: „Ezért nemsokára itt lesz az esős évszak“. Tavasz dalnak tarthatnók az egészet csak hogy nagyon jól tudjuk, hogy a dalt a samán énekli, bűvös csörgőjével kíséri az előadást és az egészen az a határozott célja, hogy a növényzet érését, virulását előmozdítsa. (89. l. Alkalmazható a magyar népdalnak látszólag jelentőség nélkül való természeti hasonlataira!)

Az elbeszélő költészet és a mithosz eredetét együtt tárgyalja. Az epikai fejlődésnek nem az emberi, szociális és morális motívumok adják meg az első lökést, hanem a természetfelettinek felfogott természeti világ viselt dolgai — a mithosz. A mithosz eredetileg a természetben lefolyó jelenségeknek multba vetített magyarázata. Az úgynevezett magikus elbeszélés elhatárolása a mithosztól (100. l.) nagyon homályos és egyáltalában nem is jogosult. Az égi jelenségek közül legelőször a hold kelti fel az ősember érdeklődését (101. l.). Végül még a képzőművészetek eredetét tárgyalja. A technikai eredetű geometriai díszítésekbe ábrázoló motívumokat magyaráznak és eredetileg ábrázoló ornamentumok mértaniakká fejlődnek vissza. A képírás és így az írás általában, a bűvös célzatú ábrázolásból ered, a szobrászat a fetisek faragásából.

Akárhogy is vélekedjék valaki a *Preuss*-féle irányzat helyességéről, azt a fényűzést senki meg nem engedheti magának, hogy ezeket a tételeket szótlan, olvasatlan mellőzze.

Róheim Géza.

Dr. Edgar Reuterskiöld: *De nordiska lapparnas religion.* Stockholm, 1912. (Az északi lappok vallása. 149. lap.) Ára 2:50 svéd korona.

A lappok hagyományaival évszázadok óta foglalkoznak az északi kultúrnemzetek. A XIII. századból származó „*Chronicon Norvegiae*“ anonym szerzője az első, a ki ez érdekes kis nép vallásáról szól s ettől fogva a tudós kutatóknak egész sora fordította figyelmét e tárgyra. A dicső emlékű *Castrén* volt az első, ki németül is megjelent „finn mythologiai előadásaiiban“ (*Föreläsningar i finsk mytologi*, 1853.) a többi finnugor nép hasonnemű hagyományaival együtt a lappok ősvallását is *rendszeresen* tárgyalja. E kérdésről a magyar olvasó is meglehetősen kimerítő képet alkothat magának a folyóiratunkban megjelent cikkek és a *Krohn*-féle finnugor liturgia alapján.¹

Reuterskiöld előtt tehát nagy irodalom állott. Épp ezért ő maga is abban látja feladatát, hogy a kérdést a történeti ethnographia alapján tárgyalja. Minthogy a gazdag anyaghoz új adatokat nem fűzhet, megelégszik azzal, hogy a rendelkezésére álló forrásműveket felhasználva, a lappok vallási hagyományait a modern ethnologiai kutatás módszerével új világításba helyezze.

Wiklund K. B. professzor, ki Reuterskiöld művét szakszerű bírálat tárgyává tette², jogosan kifogásolja a könyv címét, mert hisz a lappok valamennyien északiak. Részünkről helyesebbnek tartanók, ha a szerző az összes lappok vallási hagyományaira kiterjeszkednék, felhasználván az orosz-lappokra vonatkozó forrásokat is.

¹ Krohn-Bán: A finnugor népek pogány istentisztelete, 1908. és Bán: A lappok mythoszi emlékei. Ethnographia, XVI.

² Ymer, 1913. 94—101. l.

De nézzük a mű szerkezetét és eszmemenetét. A könyv három főrésze oszlik. Ezek közül az első a medvetiszteletet veszi tárgyalás alá. A szerző ismerteti a medve vadászatának, elejtésének, földarabolásának és torának szertartásait, több-kevesebb szerencsével igyekeztve minden mozzanatnak ethnologiai magyarázatát nyújtani. Szerinte a medvekultusz egy régebbi kultúrállapot maradványa; abból a korból ered, midőn a lapp nép még tisztán vadászból élt, azaz nem ment át a réntenyésztő nomádéletre. E hipotézisnek az a hibája, hogy hipotézis marad. Bebizonyítani nem lehet. Hisz a vogul-osztyák és finn nép medvetisztelete szintén nagyon jól megfér a nomád, a félnomád, sőt a földművelő életmóddal.

A mű második fejezete a „nomádélet vallása“ czímen a holtak tiszteletét és a samánizmus főbb jelenségeit, főképp a samán extasis vagyis a réület körülményeit ismerteti. Fejtegeti, hogy a *seiták*, vagyis kőbálványok a föld erőinek összpontosításai voltak. A holtak tiszteletében már a keresztyénség hatását is nyomozza.

A harmadik rész a lappok mythoszi emlékeit vizsgálja. Főforrása itt a lapp samándobok rajzai. A lappok samándobjára valóban ráillenek Sebestyén Gyula szavai, hogy a pogányságnak képes evangéliuma. A dobok rajzainak megfigyelése és megfejtése fényt derít a lappok mythoszi hiedelmeire. A szerző e dobokat a rajtuk levő rajzok alapján két főcsoportra osztja. Az egyikbe azok tartoznak, melyek mezejének közepén a nap képe látható s ezt körülveszik, a dob peremének mentén, az istenek képei. A másik csoportot azok a dobok alkotják, melyeknek kifeszített mezeje öt részre van osztva. Vannak azonban olyanok is, melyeken csak három réteg különböztethető meg. Az előbbiek rétegei a következőleg magyarázhatók. Legfelül van a menny, ez alatt a levegő-ég, azután a föld; a negyedik réteg a föld színe alatti ország s a legalsó, mélyen a föld alatt levő, árnyékvilág. A hol csak három réteg van, ott a felső a menny, a középső a föld színe, az alsó réteg pedig a földalatti világ. Megjegyezzük, hogy csak kevés dobon található föl a rétegeknek pontos megkülönböztetése, a legtöbbször meglehetősen zavarosan vannak az allegorikus rajzok elhelyezve.

Wiklund, említett bírálatában, több hiányára mutat rá szerzőnk mythologiai magyarázatainak. Így pl. kifogásolja, hogy figyelmen kívül hagyja a lappok ősi istenét, *diemes*-t, mely minden valószínűség szerint régi finnugor elnevezés s összefüggésben lehet a vogul-osztyák *tjërém*-mel. Tévesen magyarázza Reuterskiöld a lappok istenasszonyának, Maderakkának nevét is; ő ugyanis Szűz Máriával azonosítja, holott a finn Földanya (Manteren akka) átvétele. E kisebb tévedéseket leszámítva, kimondhatjuk, hogy Reuterskiöld könyve megérdemli a finnugor népek mythologiai emlékeivel foglalkozók figyelmét.

Bán Aladár.

Néprajzi könyvészet 1912-ről.

b) Külföld.

Angerer, Josef. Die Volkssage im Berchtesgaden-Reichenhallerland und im Chiemgau. Traunstein, M. Endter. (8-r. 56 l.) 1 M.

Anthropophyteia. Jahrbücher für folkloristische Erhebungen und Forschungen zur Entwicklungsgeschichte der geschlechtl. Moral. Herausgegeben von Dr. Friedrich S. Krauss. 9. Bd. Leipzig. (8 r. 602 l.) 30 M.

Arnaudin, Felix. Chants populaires de la Grande-Lande et des régions voisines recueillis. Tome I. Musique, texte patoés et traduction française, Paris, H. Champion. (8-r. LXXXVI, 521 l.) 8 fr.

Baehr, Alfred. Zur Landeskunde der Maskerenen. Inaugural-Diss. Wien, Lechner. (8-r.)

Bahlmann P. Volmarsteins Sagenschatz. Münster, A. Greve. (8-r. 36. l.) 40 pf.

Bahlmann, P. Am Herdfeuer, lose Blätter aus und zu Westfalens Sagenschatz. Münster i/W., A. Greve. (8-r. 80 l.) 1 M.

Baines, Sir Athelstane. Ethnography (Castes and Tribes). With a list of the more important works on Indian Ethnography by W. Siegling. (Grundriss der Indo-Arischen Philologie u. Altertumskunde. II. Bd. 5. Heft) Strassburg, K. J. Trübner. (8-r. 213 l.)

Beiwerke zum Studium der Anthropophyteia. Jahrbücher für folkloristische Erhebungen und Forschungen, Zur Entwicklungsgeschichte der geschlechtlichen Moral. Herausgegeben von Dr. Friedr. S. Krauss. V. Bd. Hnatjuk, Volodymyr: Das Geschlechtsleben des ukrainischen Bauernvolkes in Österreich-Ungarn. Folkloristische Erhebungen. 2. Teil. 400 Schwänke u. novellenartige Erzählungen, die in Ostgalizien und Ungarn gesammelt wurden. Leipzig. (8-r. XX, 464 l. és XII l. kép.) 30 M.

Bloch, Dr. Iwan. Die Prostitution. I. Bd. Berlin, L. Marcus. (8-r. XXXVI, 870 l.) 10 M.

Blume, Erich. Die germanischen Stämme und die Kulturen zwischen Oder u. Passarge zur römischen Kaiserzeit. (Mannus-Bibliothek.) Würzburg, C. Kabitzsch. (8-r. VI, 213 l. 6 mellék. s térk.) 8 M.

Boas, Franz. Notes on mexican folk-lore. Journal of american folk-lore, 25. köt. 204—260. l.

Boehn, Max v. Die Mode. Menschen und Moden im 19. Jahrhundert nach Bildern und Kupfern der Zeit. Ausgewählt von Dr. Oskar Fischel. Text von —. 1818—1842. 3. Aufl. München, F. Bruckmann. (8-r. VI, 160 l.) 5 M. 50.

Braungart, Richard. Die Urheimat der Landwirtschaft aller indogermanischen Völker an der Geschichte der Kulturpflanzen und Ackerbaugeräte in Mittel- und Nordeuropa nachgewiesen. Heidelberg, Winter. (4-r. 470 l.) 30 M. — Ism. Hahn Ed. Ztschr. f. Ethnol. 1912. 683—685. l.

Brietzmann, F. Die böse Frau in der deutschen Literatur des Mittelalters. Berlin, Mayer u. Müller. (8-r. VII, 236 l.) 7 M.

Cock, A. de en Teirlinck, J. Brabantsch de Sagenboek. 3. de el: Historische Sagen. Gent, A. Siffer. (8-r. 303 l.)

F. T. Communications. 5—7. 1911. Ism. S—n. Ethnogr. 366. l.

Crahmer, Wilhelm. Über Lappen und Samojeden. Ztschr. f. Ethnol. 1912. 105—116. l.

Dähnhardt, Oskar und Löwis of Menar, A. v. Natursagen. Eine Sammlung naturdeutender Sagen, Märchen, Fabeln u. Legenden. Mit Beiträgen von V. Armhaus, M. Boehm, J. Bolte. IV. Bd. Tiersagen. 2. Teil Leipzig, B. G. Teubner. (8-r. IX, 322 l.) 8 M.

Danzel, Th. W. Die Anfänge der Schrift. (Beiträge zur Kultur- und Universalgeschichte.) Leipzig, R. Voigtländer. (8-r.) Ism. Vierkandt A. Ztschr. f. Ethnol. 1912. 866 l.

Davis, Hadland F. Myths and legends of Japan. London, G. G. Harrap. (8-r.) 7 sh. 6 d.

Day, Lal Behari. Folk-Tales of Bengal. London, Macmillan. (8-r.) 15 sh.

Dieterich, Karl. Byzantinische Quellen zur Länder- und Völkerkunde. 1912. — Ism. Darkó Jenő. Philol. Köz. 544—546. l.

Dühren, Dr. Eugen. Englische Sittengeschichte. 2 Bde. 2. revid. Aufl. Berlin, L. Marcus. (8-r. VIII, 479, XII, 534 l.) 20 M.

Dumcke, Dr. Julius. Zauberei und Hexenprozess. Berlin, A. Scherl. (8-r. III. 323 l.) 1 M. 50 pf.

Eisenstädter, Julius. Elementargedanke und Übertragungstheorie in der Völkerkunde. (Studien u. Forschg. zur Menschen- u. Völkerkunde. XI. Bd.) (8-r. VIII, 206 l.) 10 M.

Erdős Tivadarné-Jurkovich Erzsike. Görögországi emlékeim. Besztercebánya, 1912. Hungária ny. (8-r. 54 l. 1 lev.)

Fack, L. Bornholmer Sagen. Sassnitz, E. Fack. (8-r. 16 l.) 50 pf.

Feldigl, Ferdinand. Fromm und fröhlich Jahr Sammlung von süddeutschen Kinder-

und Volksreimen, Volkssprüchen und Volksspielen in 4 Teilen. 4. Buch. München, C. A. Seyfried. (8-r. 84 l. 1. 65 pf.

Fischer, Emil. Die heutigen Albanesen und die alten Illyrier. Korr.-Bl. Ver. siebenb. Landesk. 66—70. l.

Förstner, C. Aus der Sagen- und Märchenwelt des Harzes. Unterharz. 4. Aufl. Quedlinburg, H. Schwancke. (8-r. IV, 184 l.) 1 M. 50 pf.

Foucart, George. Histoire des religions et méthode comparative. Paris, A. Picard. (8-r. CLXIV. 450 l.)

Freysoldt, Aug. Alte Hufeisen. (Schriften des Rennsteigvereins. Nr. 4.) Ruhla. (8-r. 24 l.) 1 M. 25.

Fritsch, Gustav. Das Haupthaar und seine Bildungsstätte bei den Rassen des Menschen. Berlin. G. Reimer. (VII, 71 l.) Ism. Friedenthal H. Ztschr. f. Ethnol. 1912. 867. l.

Fuchs, Eduard. Illustrierte Sittengeschichte vom Mittelalter bis zur Gegenwart. Das bürgerliche Zeitalter. (3.) Ergänzungsband. München, A. Langen. (4-r. X, 343 l.) 25 M.

Gabnay Ferencz (Hathalmi). A milói Vénusz. (Hajviselet-tanulmány.) Uj Idök I 567. l.

Geiger, Paul. Volksliedinteresse und Volksliedforschung in der Schweiz. Bern, A. Francke. (8-r. 137 l.) 2 M. 80.

Gempeler-Schletli, D. Sagen und Sagengeschichten. 5. Bdchen. Sagen und Geschichtliches aus dem Simmental. Thun, E. Stämpfli. (8-r. IV, 168 l.) 2 M.

Gerland, Georg. Der Mythos von der Sintflut. 1912. Ism. Róheim Géza. Ethnogr. 241—243. l.

Geschichten und Sagen von Cieve und Umgegend. 2. Aufl. Wiesbaden, G. Quiel. (8-r. 47 l.) 25 pf.

Gloning, K. A. Oberösterreichische Volkssagen. 2. Aufl. Linz, R. Pirngruber. (8-r. VIII, 112 l.)

Grohne, Ernst. Die Hausnamen und Hauszeichen, ihre Geschichte, Verbreitung und Einwirkung auf die Bildung der Familien- und Gassennamen. Göttingen, Vandenhoeck u. Ruprecht. (8-r. 214 l.) 6 M.

Gronbach, Wilhelm. Vor Folkedet i Oldtiden. II. Midgård og Menneskelivet. III. Hellighed og Helligdom. IV. Menneskelivet og Guderne. Kjobenhavn, V. Pios Boghandel. (8-r. 272, 208, 133 l.)

Haas, A. Rügensche Sagen und Märchen. 4. Auflage. Stettin, J. Burmeister. (8-r. XVI, 219 l.) 2 M. 50.

Haas, A. Pommersche Sagen. Mit Abbildungen. Berlin-Friedenau, H. Eichblatt. (8-r. XV, 182 l.) 2 M. 50 pf.

Haberlandt, Arthur. Beiträge zur bretonischen Volkskunde. Erläuterungen zur bretonischen Sammlung des k. k. Museums für österr. Volkskunde in Wien. Wien, 1912. (40 l.) 5 kor.

Halberstadt, Arthur. Eine originelle Bauernwelt. (Das Volksleben im Semmeringgebiete.) Geschildert in Wort und Sang. Wien. (8-r. 177 l.) 4 M.

Hallier, Huns. Über frühere Landbrücken, Pflanzen- und Völkerwanderungen zwischen Australien und Amerika. Leiden, Trupp. (8-r.)

Hämäläinen, A. Epifanij Viisan tiedot Pyhästä Tapanista. — Ism. Trócsányi Zoltán. Ethnogr. 243. l.

Hanns Heinz Ewers. Kigyóimádók és kigyóbüvölök. Uj Idök I. 658—660. l.

Harriet, Dr. Wilhelm. Geschichte der Prostitution aller Völker. Eine ausführliche Abhandlung der Sittenverderbnis und ihrer Opfer. Von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart. 4. Aufl. Berlin-Schöneberg, R. Jacobsthal. (8-r. XII, 332 l.) 6 M.

Hartwich, C. Die menschlichen Genussmittel, ihre Herkunft, Verbreitung, Geschichte, Anwendung, Bestandteile und Wirkung. (8-r. 836, 42 l.) — Ism. Hahn Ed. Ztschr. f. Ethnol. 1912. 250. l.

Hayn, Hugo u. Gotendorf, Alf. N. Bibliotheca Germanorum erotica et curiosa. Verzeichnis der gesamten deutschen erotischen Literatur mit Einschluss der Übersetzungen, nebst Beifügung der Originale. Zugleich 3., ungemein vermehrte Auflage von Hugo

Hayn's., Bibliotheca Germanorum erotica. 1. Band. München, G. Müller. (8-r. VI, 716 l.) 15 M.

Hebel, F. W. Pfälzisches Sagenbuch. Kaiserslautern, E. Crusius. (8-r. XXIII, 408 l.) 3 M. 60.

Heine, F. Vehmbuch der Stadt Zerbst. Zerbst, O. Schnee. (8-r. 67 l.) 2 M.

Heinevetter, F. Würfel- und Buchstabenorakel in Griechenland und Kleinasien. (Festgruss des archäol. Seminars z. 100-jähr. Jubiläum d. Univ. Breslau.) Breslau, Koebner. (8-r. 58 l.)

Heller, Bernhard. Die Legende von den drei Sünden des Einsiedlers und vom Mönch Bartisâ. Ung. Rundschau 653—673. 1.

Hirschfeld, Dr. Magnus u. Tilke, Max. Der erotische Verkleidungstrieb. (Die Transvestiten.) Berlin. A. Pulvermacher. (8-r.) 18 M.

Hoffmann, Dr. Heinrich. Zur Volkskunde des Jülicher Landes. Mit e. Geleitwort über: Die Bedeutung des Volkstums von Dr. Wilhelm Capitaine. I. Teil: Sagen aus dem Rurgebiet. Eschweiler, J. Dortol. (8-r. XX, 116 l.) 1 M. 50.

Höhn, Dr. H. Hochzeitsgebräuche. I. (Mitteilungen über volkstümliche Überlieferungen in Württemberg. Nr. 5.) Stuttgart, W. Kohlhammer. (8-r. 31 l.) 50 pf.

Hoernes, Moritz. Kultur der Urzeit. 1—3. Bd. Leipzig. G. J. Göschen. (8-r. 146, 128, 120 l.) 2 M. 40. — Ism. Feist Sigm. Ztschr. Ver. f. Volksk. 430. 1.

Hoernes, Moritz. Urgeschichte der Menschheit. 2. Aufl. Leipzig, G. J. Göschen. (8-r. 146 l.) 80 pf. — Ism. Feist S. Ztschr. Ver. f. Volksk. 430. 1

Hottenroth, Friedrich. Altfrankfurter Trachten von den ersten geschichtlichen Spuren an bis ins 19. Jahrhundert. Frankfurt a/M., H. Keller. (8-r. VIII, 407 l.) 24 M.

Hunt, G. Folktales of Breffny. London, Macmillan. (8-r.) 3 sh. 6 d.

Hunziker, Dr. J. Das Schweizerhaus, nach seinen landschaftlichen Formen und seiner geschichtlichen Entwicklung dargestellt. 7. Abschnitt: Das Länderhaus (deutschschweizerische Gebirgshaus.) Herausg. v. Dr. C. Jecklin. Aarau, H. R. Sauerländer. (8-r. VI, 266 l.) 11 M. 20.

Ibing, Th. Das Verhältnis des Dichters Frhr. J. von Eichendorff zu Volksbrauch, Aberglaube, Sage und Märchen, eine Quelleuntersuchung. Marburg, Diss. (Bonn, H. Ludwig. 8-r. 126 l.)

Jäger, Dr. Karl. Das Bauernhaus in Palästina. Mit Rücksicht auf das bibl. Wohnhaus untersucht und dargestellt. Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht. (8-r. VIII, 62 l.) 2 M 40 pf.
Összeállította: Hellebrant Árpád.

KISEBB KÖZLEMÉNY.

Magyar temetők a Balkán félszigeten. Mikor Tuzlától Focsáig Szarajevón át Boszniát és Herzegovinát bejártam, néhány régi temetőre bukkantam, melyek a nép ajkán sokfélekép élnek, így „görög-“, „latin-“, „lakodalmi-“ temetők, „óriások temetői“, továbbá „rusalijska (orosz?) groblja“, „šteci“ és Szerbiában, Drágácsevóban, egynéhány „magyar temető“ néven is előfordul. A „görög“ név itt nyilván a török hódoltság előtt való időre vonatkozik, a „latin“ talán római katolikust jelent; a „lakodalmi“ jelző mondákhoz fűződik, melyek arra járó násznépek véres harczeitől és eltemetéseiről szólnak. Nagy homokkő-, mészkő- és vörös konglomerátum-kőtáblák ezek, kisebbek-nagyobbak (egyik-másik 2 méter magas és 1/2 méter széles) rendszeren fölfelé szélesedők; fölírat nincs rajtuk, csak itt-ott láthatók rajzok: emberfej-féle, kard, íj és nyíl, félhold és kereszt. Keleti fekvésük után görög keleti temetőknek lehet őket venni. Legnagyobb számmal

Bosznia-Hercegovinában, Kelet-Montenegróban (Brda), a novopazári szandzsákban és Nyugat-Szerbiában, főleg Drágácsevóban (a Nyugati-Morava, a Jelica, Troglav, Csemerno, Golubac, Krsztac, Sjekira és Ovesár hegyek között a Bjelicza medenczéje), a hol 14 ily temető van, találhatók. A közfelfogás bogumil temetőknek tartja őket, de tekintettel arra, hogy a bogumilok igazi fészkeiben, Maczedoniában és Babuna körül nem fordulnak elő, nem a bogumilok emlékeit kell ezekben látnunk. (*Јован Цвијић*: Антропогеографски проблеми Балк. Полуостр. CLX. A „magyar temetőket“ *Јован Ердељановић* Alsó-Drágácsevó és *Коста Јовановић* Felső-Drágácsevó leírásából ismerjük *Јован Цвијић* „Насеља Српских Земаља“ című néprajzi művében.)

Alsó-Drágácsevó Gucsa nevű helysége mellett két régi temető van, az egyiket a nép „magyar temető“-nek nevezi. A Bjelicza balpartján itt egy ligetben so khomok- és mézskő-lap, egyik-másik 2 méter magas és $\frac{1}{2}$ méter széles, hever a földön, a kisebbek pedig kiállanak a földből. Fölrát nincs rajtuk, csak a legnagyobbikon van egy kereszt bevésve, egy másikon pedig egy fejhez hasonló alak, melytől jobbra-balra spirális alakú rajz látható. A nép azt beszéli, hogy itt magyarok feküsznek, kik a közelben laktak és midőn egyszer Péter-Pál napján havazni kezdett, ijedtükben mind megszöktek. Azt hiszem, hogy valahol északon laktak, talán az Ovesár hegyén, mert az északi szelet a nép ma is még „Magjarcz“-nak (Srijemacz-nak is) nevezi. Felső-Drágácsevóban Rti helység mellett is van „magyar temető“, melyről a nép semmit sem tud, szintúgy Zsivicza és Vicsa mellett is található egy-egy „magyar temető“, melyről a nép semmit sem tud mondani, a mi érthető, mert a drágácsevóiak csekély kivétellel, mind újabb telepések. A többi temetőket „óriások temetőinek“ nevezi a nép és azt meséli, hogy Ovesár hegyéről óriások dobálták oda e nagy kőlapokat, melyeknek odaszállításához valóban óriási erő kellett. Lehet, hogy ezek az óriások az őslakó illirek voltak, de lehet, hogy a magyarok. Annyi bizonyos, hogy hosszú generációk, sokféle népek temetkeztek egy-egy ily temetőben. Lehet, hogy ezek a magyar telepések, még a Macsói-Bánságból kerültek oda; bizonyos azonban, hogy a Balkánon régen sokkal több magyar telep volt, mint gondolnók. A régi nomenklaturában található *Magjare*, *Magjere* hangzású helynevek épp úgy jelentenek magyar telepeket, mint a *Kumanovo*, *Kumani*, *Kumanicza* és *Staro-Kumanovo* Belgrád mellett kun vagy a *Pecsenezi*, *Pecsenjevacz* nevek besenyő telepeket, mely utóbbiak Nis és Szófia közt sok ethnikai elemet hagytak a szerbségben, az ú. n. „sópok“-ban. Szarajevó közelében Trnovo mellett is egy „*Magjari*“ nevű község volt. Ungnad császári követ 1573—78 közt tett konstantinápolyi utazásakor Jagodina mellett három magyar községet említ (nevüket nem mondja), melyekben „csupa magyar lakik, kiktől jó bort kaptak“. (*P. Matković*: Putopisi Stj. Gerlacha i Sal. Schweigera, ili opisi putovanja carskih poslanstva u Carigrad naime Davida Ungnada od god 1573—78. Rad Jugoslav. Akad. CXVI. 1893. 52. old.) Így talán érthető, ha egy régi népénekből (Miloš u Latinima) Lázár czár azzal fenyegeti meg a latinokat (dalmatákat), hogy ellenük küldi „szerbjeit és magyarjait“. Egy nagy család van ma is Drágácsevóban Negrisoni községben, melynek „Gabori“ (Gábor ivadéka) neve van, a Lim-folyó vidékéről való és a nép cigány ivadéknak gúnyolja. (Насеља I. 129.)

Ezek után elmondhatjuk, hogy a Balkán egykor épp oly temetője volt a magyarságnak, mint ma Moldva, Grác és a Nyugat általában és hogy a délszláv-ság ereiben több magyar vér keringhet, mint talán gondolnók,

Dr. Jankulov Borisláv.

TÁRSULATI ÜGYEK.

Jegyzőkönyvi kivonat

a Magyar Néprajzi Társaságnak 1914 április 2-án d. u. 5 órakor a M. Tud. Akadémia heti üléstermében tartott XXVI. rendes évi közgyűléséről.

Jelen voltak: br. *Szalay Imre* min. tan. elnök, *Csánki D.* és *Sebestyén Gy.* alelnökök, *Solymossy S.* főtitkár, *Bán A.* titkár, *K. Dancs A.* pénztáros, *Schmidt T.* könyvtáros, *Máder B.* ellenőr; *Herrmann A.* tiszt. tag; *Alexics Gy.*, *Balásy D.*, *B. Balogh B.*, *Bátky Zs.*, *Beluleszkó S.*, *Erdélyi L.*, *Györffy I.*, *Heller B.*, *Huszka J.*, *Madarassy L.*, *Mészáros Gy.*, br. *Nyáry A.*, *Spitzer M.*, *Sztripszky H.*, *Szegedy R.*, *Versényi Gy.*, vál. tagok; *Bartucz L.*, *d'Isoz K.*, *Ístók J.*, *Lajtha L.*, *Sebők I.*, *Szabó K.* r. tagok.

Az elnök üdvözlőlvén a megjelenteket, a jegyzőkönyv hitelesítésére br. *Nyáry A.* és *Versényi Gy.* vál. tagokat kéri fel.

A közgyűlés tárgyai a következők voltak:

I. Br. *Szalay Imre* elnök megnyitó beszéde. (Egész terjedelmében közöljük.)

II. Dr. *Solymossy Sándor* főtitkár évi jelentése. (Egész terjedelmében közöljük.)

Elnök a főtitkár búcsúzó szavaira reflektálva mély sajnálatának ad kifejezést, hogy *Solymossyt* lemondó szándékának megváltoztatására nem bírhatta. Ez alkalommal hálás köszönetet mond neki a Társaság nevében azon buzgalomért, melylyel Társaságunk ügyvitelét vezette.

Herrmann Antal a maga részéről is hozzájárul az elnök szavaihoz s indítványozza, hogy a távozó főtitkárnak sikeres működéséért jegyzőkönyvi köszönetet szavazzunk. (A közgyűlés az indítványt lelkesedéssel elfogadja.)

III. *Kövecsesi Dancs Árpád* pénztáros évi jelentése. (Egész terjedelmében közöljük.)

IV. A számvizsgáló-bizottság jelentése. (Egész terjedelmében közöljük.)

E jelentést *d'Isoz K.* terjeszté elő s indítványozza, hogy a pénztárosnak a felmentvényt adja meg a közgyűlés s buzgó és sikeres működéséért szavazzunk neki köszönetet (A közgyűlés az indítványt egyhangúlag elfogadja.)

V. Számvizsgálók választása.

A közgyűlés a jövő évre, közfelkiáltással újra megválasztja számvizsgálókul dr. *Erdélyi Lajos* vál. tagot és *d'Isoz Kálmán* r. tagot.

VI. Tisztikar és választmányi tagok választása.

Elnök megköszönve a Társaság eddigi bizalmát, a maga és tisztitársai nevében leteszi tisztségét s felkéri a szavazatszedő-bizottság elnökét, hogy az időközben megejtett szavazás eredményét olvassa fel.

A szavazatszedő-bizottság, melynek elnökéül *Huszka J.*, tagjaiul pedig *Balásy D.* és *Erdélyi L.* vál. tagokat kérte fel az Elnök, jelenti, hogy 31 szavazatot adott be. A szabályszerűen lefolyt szavazás eredménye a következő:

1. *Tisztikar*: elnök br. *Szalay Imre* (31 szavazat); alelnökök: dr. *Csánki Dezső* (30) és dr. *Sebestyén Gyula* (30); főtitkár: dr. *Bán Aladár* (31); titkár: dr. *Madarassy László* (31); pénztáros: *K. Dancs Árpád* (30); ellenőr: *Máder Béla* (31); könyvtáros: *Schmidt Tibor* (30).

2. Választmányi tagok: a) fővárosiak: *Bartók Béla* (31), dr. *Bartucz Lajos* (31), dr. *Bátky Zsigmond* (31), *Binder Jenő* (31), dr. *Erdélyi Lajos* (31), dr. *Gieswein Sándor* (31), dr. *Goldziher Ignác* (28), *Huszka József* (31), dr. *Jancsó Benedek* (31), *Kodály Zoltán* (31), dr. *Kumos Ignác* (31), dr. *Melich János* (31), dr. *Mészáros Gyula* (31), dr. *Solymossy Sándor* (31), dr. *Thirring Gusztáv* (31), dr. *Varjú Elemér* (31). b) Vidékiek: *Bellosics Bálint*, Baja (31), dr. *Berze Nagy János* Nagyenyed (31), dr. *Erdélyi Pál*, Kolozsvár (29), dr. *Fiók Károly*, Debreczen (28), dr. *Gátos Rezső*, Temesvár (31), *Istvánffy Gyula*, Miskolc (31), *Pápay József*, Debreczen (29), *Zoltai Lajos*, Debreczen (25).

Báró *Szalay Imre* elnök újból elfoglalván székét, mind a maga, mind megválasztott tisztitársai nevében köszönetet mond a közgyűlés részéről megnyilvánult megtisztelő bizalomért. A választmány támogatását és együttműködését kéri a jövőre is, hogy Társaságunk nagy feladatait sikeresen munkálhassuk. Az elnök továbbá megköszöni a folyó évre kért és a választmánytól számára megadott indemnitást s mivel indítványok nem érkeztek, a közgyűlést berekeszti. (Eljenzés.) K. m. f.

Báró *Szalay Imre* s. k. elnök. A jegyzőkönyvet vezette: dr. *Bán Aladár* s. k. Hitelesítik: dr. *Versényi György* s. k., br. *Nyáry Albert* s. k.

A Magyar Néprajzi Társaságnak 1914. évi április hó 2-án tartott rendes évi közgyűlése.

I.

Báró Szalay Imre elnöki megnyitó beszéde.

Tisztelt Közgyűlés!

Midőn a Magyar Néprajzi Társaság közel egy negyed századdal ezelőtt ünnepélyesen megalakult, olyan tökéletes tervezet valósult meg, hogy benne — igen sok tapasztalattal és ismerettel gyarapodva — ma sem találunk mellőzendőnek bizonyult felesleget, vagy pótolni való hiányokat.

Ha a kezdet kezdetén s utóbb, az idők folyamán bajok jelentkeztek, azok vagy anyagi erőink, vagy tudományos erőink elégtelenségében gyökereztek. Társaságunk tervezete, úgy egyetemes néprajzi szempontból, mint hazai szempontból is pontosan mérlegelte tudományos feladatainkat és törekvéseinket. Erők hiányában azonban utóbb, sőt a legújabb időkig sem tudtuk foglalkoztatni a magyarországi néprajz egész területét felölelő szakosztályokat. Viszont éberséget fejtettünk ki abban, hogy azt, a mi legszükségesebb és a mire leginkább állhatnak szellemi és anyagi erők is rendelkezésül, gyorsan megvalósítsuk és felvirágoztassuk. Erősen megalapoztuk társaságunk tudományos folyóiratát. Serkentettük a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának kialakulását; a tárgyi néprajz tudományos részének múzeumi művelését és a Néprajzi Osztály „Értesítő“-jének létrejöttét. Mivel a tárgyi rész a multban az összehasonlító és történeti nyelvészet eredményeinek világánál igazodik el, a magyar faj és rokonnépek néprajzának ez a szükséglet olyan lendületet adott, hogy a nyelvészet a saját keretében is kezdte a néprajz ethnologiai részét művelni. Ez a társaság munkásságában nemcsak szépséget, de egyoldalúságot is jelentett. Ezért hozta létre társaságunk a Keleti Szakosztályt és ennek folyóiratát, a Keleti Szemlét.

Határozottan üdvös lett az a második egyoldalúság is, a melybe társaságunk újabban a folklóre felkarolásával esett. A tisztikarban úgy a szerkesztő, mint a főtitkár és a titkár is a folklóre művelésében szereztek érdemeket. Mi természetesebb, mint az, hogy együttes, komoly és tervszerű munkásságunknak társaságunk kereteiben is mély nyoma maradt. Mert akárhogy helyezkedtek is ők el külön a Folklóre Fellows magyar osztályában, bizony továbbra is a mi társaságunk néprajzi területének munkásai maradtak. Az a körülmény, hogy munkatársaink maradtak, lehetővé tette, hogy törekvéseikben mi is, tőlünk telhető odaadással támogassuk őket. Az együttes munka fényes eredményeként jegyezheti fel a Magyar Néprajzi Társaság története azt, hogy az elmúlt évben — a tudományos társaságok minden eddigi gyakorlatától eltérve — három vidéki vándorgyűlést tartottunk: Pápán, Szegeden és Kecskeméten.

E közreműködésünk országos sikere tette lehetővé, hogy a Folklóre Fellows magyar osztálya a néphagyományok emlékének országos gyűjtését a sikeres kezdet után

fokozott arányban folytathassa. Az előző évben velünk együtt szervezett sáropataki és egri gyűjtő-szövetségekhez, mi a fenti három helyen segítettünk újabb szövetségeket szervezni. Közös sikereink tették aztán lehetővé, hogy a Folklore Fellows magyar osztálya e szövetségek számát már 14-re emelhesse s hogy e szövetségek ma már 39 közép- és felsőiskolát és két pusztai néptanítói kart foglalkoztat.

A Folklore Fellows néphagyományt kutató nemzetközi tudományos szövetség magyar osztályának ilyen méretű támogatása bennünket a művelt európai népek és nemzetek ama nagy munkásságával hozott kapcsolatba, a mely végeredményeiben a népek faji jellegének megóvására, lelkiéletének nemzetivé tételére irányul. Én azonban a művelt nyugattól és északról a mi déli és keleti szomszédainkra óhajtom irányítani most a tisztelt közgyűlés figyelmét. Kezdem a ruthéneken, kis-oroszokon, a kik istenben boldogult trónörökösünk fenséges vállalatában, az Osztrák-Magyar-Monarchia Írásban és Képben című vállalatban, a monarchia legkitünőbb ethnographusainak bizonyultak. A kisorosz Petőfinek, Sevensenkónak most ünnepelt születési centennáriumával az egész művelt világ előtt igazolják azt is, hogy ugyanők a népi szellemet az ébredés idején nemzeti irodalmukban is teljes mértékben érvényesíteni tudták.

Utalok továbbá román szomszédainkra, a bulgárookra és a szerbekre, a mely balkáninak nevezett kis népek az utóbbi évtizedekben a néphagyomány emlékeinek gyűjtése és kiadása terén meglepő méretű munkásságot fejtettek ki. A többnyire állami támogatással végzett nemzeti munka nagy jelentőségét mindenik nép a legszélesebb általánosságban felfogta. Csaknem minden újság- és könyvolvasójuk egyben gyűjtő is lett. És a gyönyörű gyűjtemények teljes mértékben igazolták azt, hogy e munkásságnak minő nemzetnevelő hatása van. Elkövetkeztek a megpróbáltatás pillanatai és a világtörténeti események mindenik ország keretében egy-egy öntudatos, fajiságának, nemzetiségének teljes tudatában lévő népet mutatnak be. Azt hiszem, közel járunk az igazsághoz, ha azt állítjuk, hogy az elért nagy eredményekben az itt jelzett — mondjuk így — néprajzi eligazodásnak, faji öntudatnak is súlyos része volt.

Arról, hogy a mi országos vállalkozásunk főntebb említett nagyarányú támogatása közben a Társaság legsajátabb ügyeinek intézéséről sem feledkeztünk meg, a nyomban elhangzó jelentések fognak beszámolni. Én végül csak annak a szomorú kötelességemnek teszek eleget, hogy kegyeletesen megemlékezem a társaság három kiváló halottjáról: Vámbéry Árminról, Kada Elekről és Szinte Gáborról.

Az első világhírű férfiú társaságunk tiszteletbeli tagja volt. Emlékének egyik alelnök-társam nyilvános ülésünkön áldozott. Kada Eleket, a ki választmányunk vidéki jeles tagja volt, zárt választmányi ülésünkön én búcsúztattam el. Szinte Gábor halálát, ki a fővárosi választmány egyik oszlopos tagja volt, a gyászeset után kinálkzó eme legelső alkalommal kell bejelentenem. Mint a rajzolás elsőrendű mestere a székelyföldi építési emlékek népi eredetű régiségeit és műremekeit fogta tanulmányozása tárgyává. Munkásságának gyönyörű emlékeit mindannyian ismerjük. Abban a tudatban, hogy ezek az örökbecsű néprajzi kincsek nevét a hálásabb utókornak is fenntartják, fejezem ki mély részvétemet és nyitom meg a társaság XXVI-ik rendes közgyűlését.

II.

Dr. Solymossy Sándor főtitkár jelentése.

A titkári beszámolók szokásos évi szemléjét ezúttal is azzal a megállapítással kezdek, hogy Társaságunk az elmúlt esztendő folyamán buzgó munkássággal, eredményes sikerrel vitte előbbre haladó tudományunkat. Immár XXIV. betelt éve annak, hogy a Társaság működését megkezdette s a nem egészen egy lustrum alatt alig volt év, hogy ezt a megnyugtató, szinte önelégült kijelentést meg ne tehetné volna a mindenkori titkár összefoglaló referációjában.

Ez a folytonos haladás ilyen hosszú időn át nagy távolságot, messzi utat jelent! Nem lenne helyén, ha eléje vágnék az enyémet követő legközelebbi éves beszámolóknak, a mely jubileumi lesz, vagyis ha meg akarnám már itt rajzolni multunk történetének bármi vázlatos képét. Egy-egy ilyen pihenő ponton azonban a visszatekintés azt legalább is megkívánja, hogy nagyjából mérlegre vessük: mit értünk el eddig, jó úton jártunk-e, ezen haladjunk-e tovább? Minden élő szervezet, intézmény, ha egészségesen fejlődik, akárcsak az ember, átéli a gyermeki, ifjúi és az érett kor nagy időszakait. A tudomány terén ez időszakokat másképp hívják. Itt az első idők a tájékozódásra, az anyaggyűjtésre fordíthatnak; ezt követi az elhatárolás és a módszer kiérése s utolsó a kiértett módszer alapján az anyag rendszeres földolgozása. Ez utóbbi fok minden diszciplínában a tudományok férfikora szokott lenni, ezzel teremt pozíciót magának, lesz otthonossá tárgyköre minden zugában, a mely után egy hosszú-hosszú korszakban mindazt újra dolgozza, finomítja, átformálja, tökéletesíti, a mit addig amúgy nyersen, az első alkotás lázában elnagyolt.

A tudományok e korszakai tapasztalat szerint jóval terjedelmesebbek, nagyobb időközt ölelnek fel az emberélet korszakainál. Tömegmunka az, a mit sok összetett erő közös egybefogással, szinte egymás vállán képes csak létrehozni. Midőn így a mi tudományunk fejlődő munkáját nézzük, ne csodálkozzunk azon, ha Társaságunk ez első nagyobb időszakának végén szigorú mérlegeléssel csak annyit mondhatunk, hogy még alig értünk el az ifjúi korhatár végére. A tájékozódáson rég túl vagyunk, de a felületes szemlélő előtt feltűnő, hogy még egyre gyűjtünk! Bár a távolból ítélő is belátja utóbbi foglalkozásunk hosszadalmasságát, a nyers anyag rengeteg volta miatt; csak mi tudjuk, hogy időközben egyebet is elértünk, hogy eljárásunk a gyűjtésben immár céltudatosabbá, módszeressé lett s nem kell már sok idő hozzá, mire a kiértékeléshez kezdetünk s megállapíthatjuk, hogy a feldolgozásra érdemes anyagunk immár együtt van! De nem csupán ennyi az eredményünk. Madarassy László társunk már készíti társas munkánk anyagjegyzékét, folyóirataink repertóriumát. Ez összeállításból ki fog tetszeni, hogy a tagok többet tettek, maradandóbbat is alkottak az anyag mechanikus egybehordásánál. Tájékozódás, majd gyűjtés közben a problémák egynémelyikének megmegfejtése mint érett gyümölcs, hullott ölünkbe; más feladatok ismét fáradságosabb úton, de szintén megoldottak; úgy hogy a módszer is sok próbálkozás után egyre tisztábban, világosabban áll előttünk s tudós társaink egynémelyike

már biztos kézzel nyúl témáihoz. Mindez azt a biztató reményt kelti bennünk, hogy az elkövetkező másik korszak jó megalapozáson nyugszik, sikert ígér; vagyis hogy a jövőbeni generációkkal szemben munkánkért nincsen okunk pironkodni.

A mi most már szűkebb körben, a közvetlen multra tekintve, Társaságunk tavalyi évének eseményeit illeti, míg majd utánam pénztáros társam az anyagiakra nézve állít fel nyereség-veszteség mérleget, tisztem szerint a szellemiekre nézve ugyanily mérleg egyenlegéről kell beszámolnom.

Egyik oldalon súlyos veszteségeket konstatálhatunk. Eltemettük választmányunk vidéki tagjai közül *Kada Eleket*. Élete delén, népszerűségtől környezve hunyt el. Népszerűségének *egy* alapja volt, működése *egy* érzésből fakadt: szerette a magyar népet, meleg szívvvel, tetterős lélekkel. A magyar nép volt tárgya eleinte szépirodalmi műveinek, az volt később éltetője közigazgatási tevékenységének; fanatikus meggyőződése volt, hogy népünkben kiaknázatlan tehetségek rejlenek, a mik életre ébresztendők. Anyagiakban, mint Kecskemét város polgármestere, adott módot, alkalmat arra, hogy a nép élelmessége érvényesülhessen; szellemiekben ügyelt az értékes régiségek, hagyományok fennmaradására s volt *minden* mozgalomnak lelkes felkarolója, a mi a népet törekedett hamisítatlan voltában megismerni. Nekünk ily értelemben külső munkatársunk volt, de készséges segedelme nélkül az alföldi magyarságról igaz és részletes képet nem sikerült volna kapnunk. Bár lépnének nyomába sokan hasonló meggyőződéssel, hasonló tetterővel!

Másik, igazán nagy halottunk: *Vámbéry Ármin*. Az úttörők közül való, a kikről tudva van, hogy hálátlan szerepre vállalkoztak; utódaik megkönnyített haladásukban hajlandók erőfeszítésüket kisebbnek, elkerülhetetlen tévedéseiket nagyobbak minősíteni a valódinál! Az úttörőnek másik átka az, hogy sok mindennel kell foglalkoznia, olyannal is, a mire nem termett rá. A foglalkozás sokoldalúságát helyzete kívánja meg, pedig a tehetség sokoldalúsága oly kivételes adomány, hogy azzal alig van gyarló ember, a ki dicsekedhetnék. *Vámbéry* is csak kényszerűségből volt sokoldalú. Nyelvészeti és történeti fejtegetései melléktermékek voltak csak, fő munkássága: az ethnologia mellett. Onnan érték a támadások s az utóbbit nem méltányolták eléggé.

Csak kötelességet teljesítettünk vele szemben, midőn elhunytát meggyászoltuk s nagy érdemeit emlékbeszédben méltattuk. Ebben a mi szaktudományunkban feltétlenül kivételes szellem volt, a ki a legnehezebb problémák egyikét, a középszerű népkeverdésben elszórt turk-fajok eloszlását, osztályozását, rokonsági viszonyait csodálatos éleslátással állapította meg. Ez az osztályozás ma is érvényben van s úgy látszik: végérvényes, minden időkre szóló eredménye nagy munkásságának. Ez a meglátás ott sem hagyta cserben, a hol egyéb kérdések bevonásával a magyar faji jelleg és hovatarozóság titkait fejtegette. Minden művében, a teljesen visszautasítottakban is, az ethnologiai rész erős és biztos. Művein sokat tanulhatunk, példájából még többet tanulhatunk, főképp azt, hogy a nagy kérdések összefoglalása sose előzze meg a specziális részletkutatást, hanem megvárva, míg ezt a vele foglalkozó szakértők elvégzik, csak az ő eredményükön építsünk összefoglaló rendszert.

Az évi mérleg másik serpenyőjébe esik tudományos gyarapodásunk. Életjelét, bizonyosságát ennek felolvasásaink és a kettős folyóiratban közölt értekezések,

anyagfeldolgozások adták meg. A mint ennek változatos sorozatán végigtekintünk, mindjárt az elsőnek kijáró elismerés szavaiba disszonáns hang, fájó érzés elegyedik. „A kolozsmegyei fatemplomokról“ *Szinte Gábor* értekezett, a kit azóta szintén elvesztettünk. Épp ez utóbbi munkálatában nyit új perspektívát, a mennyiben a román és gót korszak kőtemplomai *előtti* fatemplom-típusok motívumait találja meg bizancki és keleti formákban s tanulmánya végén írja: „Az igazi szép nem hal meg azzal a testtel, a melyet eltemetünk, hanem talál magának egy új testet, a melyben tovább él!“ S íme még ugyanazon füzetben olvassuk fiának, Szinte László műépítésznek cikkét: „Az erdélyi fatemplomok és haranglábakról.“ — Íme itt is tovább él a lelki szépérték s mi csak azt kívánhatjuk, érvényesüljön továbbiakban is elhunyt barátunk óhaja. — A közlemények során kiemelendők bizonyul *Viski Károly* összeállítása a szalontai fejfák vésett díszítéseiről, a hol egy konkrét tárgynak: a szomorúfüznek népi stilizálását mutatja be változatos sorozatban. *Téglás István* építőáldozati adatai Tordáról amellet bizonyítanak, hogy a székely balladák, a melyek ilyenekről emlékeznek, keletkezettek itthon is, nem kellett szükségkép a Balkánról átszármazniok. *Makoldy Sándor* az Anniviardokról, a hűnnoknak tartott svájcei népszigetről, gyűjtött össze minden érdemesebb vonást. *Princz Gyula* az ázsiai nomádság házi eszközeit ismerteti s vele érdekes párhuzamokra ad alkalmat a hasonló primitív magyar eszközökkel. — *Ecsedi István* a hortobágyi nomád pásztor enyhelyekről ad részletes képet egy sok eredményt magába foglaló, kimerítő monografiában. *Novák József Lajos* Rákospalota néprajzi leírásában új adalékot szolgáltat ama tapasztalathoz, hogy fővárosok közelében a régi szokások és hagyományok törmelékei szívósabban fennmaradnak elszigeteltségükben, mint hasonlók környezetében a fővárosoktól távoleső helyeken. *Ernyey József* levéltári bűvárkodásaiból érdekes adalékot szolgáltat egy rovásírást emlegető határjáró okirattal. *Kalmár Jenő* a közvetlen szemlélet élénkségével ír le néhány kevésbé ismert jelenetet a kameruni négerek életéből. „Idegen népmesék meghonosodásának“ kérdéséhez szolgáltat illusztráló adatokat a *főtítkár*. *Bartucz Lajos* Göcsej és Hetés népének antropológiáját állította össze pontos mérések eszközlésével, a melynek eredménye szerint a szélső dunántúli két népcsoport testi vonásai eltérnek a Nagy-Alföld magyarságától, de feltűnő egyezést mutatnak a székelységével, valamint a honfoglaláskori magyarság faji méreteivel. *Róheim Géza* a magyar halálmadár fogalmat összeveti és beleilleszti az általános ethnológia adatainak keretébe; bebizonyul, hogy az első ázsiai törökérinkezés idején e babonafogalmat népünk már ismerte. *Seprődi János* marosszéki dalgyűjtése ritmikus és melódikus összevetőmagyarázatai miatt becses. Ily részletességgel balladák előadásmódját még nem irták le, fejtegetései főképp ösköltészeti és öszeneti tulajdonságokat világítanak meg. Ezzel rokon, de jelentőségben még nevezetesebb *Pápay József* értekezése a Reguly-féle osztják hősi énekekről, a mely hiteles alapját képezheti maj' an az ösköltészet részletes kutatásának; szinte becsületbeli tartozása társaságunk bűvárainak, hogy közülünk, a kiknek a vogul és osztják emlékekből legtöbb anyag áll rendelkezésre, dolgozza fel valaki ezt a nagy horderejű témát. *Berze Nagy János* a finnek meseosztályozását ismertette széles összevető alapon; dolgozata kapcsán önként felvetődik a gondolat, hogy a mesetípusok elnevezésében megállapodásra kell jutnunk. Az Antti Aarne-féle típusbeosztás

inkább a régi kelta és ógermán terület meséit tartja számon, nem pedig a kelet-, még kevésbé a délkelet-európai, a melynek területébe mi nyilván tartozunk. Számozását megtarthatjuk, de ha külföldön azt látjuk, hogy az egységes számozás mellett az elnevezést nemzetenkint saját mesekincsük alapján adják meg, mi is teljes joggal nevezhetjük el pl. a szörny kivágott nyelvének meseelemét Csanád-motívumnak, a gyűrűtrabló s lelőtt hollóét Corvin-motívumnak s a canterbury apát története helyett bátran írhatunk czinkotai kántor-típust! *Sebestyén Gyula* becses közlése a Váczi Énekes-gyűjteményről 1799-ből az általa megtalált első kiadott népdalgyűjteményt ismerteti meg velünk. Ugyan őtöle találunk nevezetes glosszákat *Babinger Ferencz* felfedezéséhez, a mely Konstantinápolyban mutat ki 1515-ből magyar rovásírásos emléket. *Birkás Géza* a Toldi-monda elemeinek külföldi párhuzamaihoz szolgáltatott új adatokat s a Rainouard-monda kapcsán új nézetet, a melyhez *Karácsonyi János* fűzött éleselméjű kombinációt az átszarmazás útját illetőleg. *Heller Bernát* Eötvös József 100 éves évforduló ünnepére e sokoldalú nagy férfiúnak érdeklődését, tevékenységét, felfogását a népköltés- és folklóre- kérdések tekintetében fejtegette megvilágító adatok kíséretében. Felolvasóasztal mellől mutatta be *Schmidt Tibort* az oláh kolindákról írt munkáját, *Szegh Dezső* albán néptani problémákat fejtegetett, *Róheim Géza* az észak-amerikai indiánok védőszellemeiről értekezett, a vallásfejlődés egy fokozatát világitván meg vele gazdag anyag alapján. Ha végül a magam összevető tanulmányát is megemlítem *Toldi és Parcival* ifjúkori történeteinek egyező motívumsorozatáról, körülbelül áttekintettük a Társaság kebelében lefolyt évi munkásság főbb mozanatait.

Nézetem szerint megnyugvással tekinthetünk a sorozaton végig, a mely kellő munkakedv és sokoldalúság mellett bizonyít. Hiányos volna azonban áttekintésünk, ha ezeken kívül meg nem emlékeznénk szakkörünk ama társaságon kívüli eseményeiről, a melyek voltaképp csak formailag külsők, de lényegében tőlünk nem voltak távolállók, mert a mi munkatársaink tollából, szinte a Társaság eszmekeltő kohójából vették eredetüket. Megjelent *Mészáros Gyula* „Csuvas népköltési gyűjtésének“ II. kötete az Akadémia kiadásában. Az első kötetéről annak idején méltánylással szólt a szakkörök bírálata, az újról annyit itt is megemlíthetünk, hogy anyagban az előzővel egyértékű adalékokat tartalmaz, kivált nagy számmal népmeséket. Megjelenőben van *Róheim Géza* társunk monografiája: „A varázserő fogalmának eredetéről“, a mely a valláskeletkezés problémájának egy fontos területére lesz hivatva világot deríteni. Örömmel üdvözölhetjük *Bartók Béla* és *Kodály Zoltán* zeneprofesszorok beadványtervezetét egy „új egyetemes népdal- és népzene-gyűjtemény“ kiadása tárgyában, a mely a Kisfaludy-Társaság elé terjesztve, remélhető létesülésével egyik régi óhajunkat fogja teljesíteni. A *Folklore Fellows* ezévi nagy munkássága oly fontos jelenség, melynek kihatását a jövődőkre most még alig tudjuk súlya szerint értékelni. Ugyancsak ez év adott kezdő ethnológusaink kezébe népszerű vezérfonalat, midőn a Földrajzi Társaság kiadványai között megjelentette *Karl von den Steinen* klasszikus művét: „Közép-Brazília természeti népei között“ czímen *Bátky Zsigmond* szakavatott átdolgozásában. A külföld eseményei közül pedig legalább azt az egyet kell ideiktatnunk, a mely bennünket legközelebről érint, t. i. *Bolte* és *Polivka* kiadványát: a Grimm-mesék

jegyzetkötetének új kiadását. Eddig I. kötete látott napvilágot óriási összehasonlító anyag feldolgozásával.

Mult évi jelentésemben már volt alkalmam megemlíteni s jelenleg csak ismételhetem a m. t. Társaság tagjaihoz intézett ama kérelmet, hogy a most folyó jubiláris évünkben méltóztatnék ezt az eddig tanusított érdeklődést és közreműködő kedvet még fokozottabb mértékben érvényre juttatni.

Kettős folyóiratunk kiállítása, ivgazdagsága és képei igazolják a szellemieken kívül azt, hogy anyagiakban sem lehetett okunk panaszra. Segítségünkre voltak ismét mindazon pénzintézetek, melyek már előző években is támogatták Társaságunkat. Ezek mellett külön kiemelendő a nagymélt. vallás- és közoktatási minisztérium tetemes összegű évi segélye és előfizetése 100 elemi iskola számára; nemkülönben a Magyar Nemzeti Múzeum példátlan támogatása, melylyel Néprajzi Értesítőjének ezévi tartalmas, szép kötetét is szíves volt tagjainknak és előfizetőinknek ingyen rendelkezésükre bocsátani.

Jelentésem végére értem! Hátra még csak az van, hogy megköszönjem a m. t. közgyűlésnek a három év előtt előlegezett bizalmat, melynek folytán a Társaság szép munkájában, mint főtitkár, kivehettem részemet. Köszönetemhez egy kérelmet kell csatolnom. Midőn most kezeikbe teszem le tisztemet, méltóztatnék az én újra való jelöltetésemről eltekinteni s a Társaság beléletének e fontos irányító hivatalát nálam kevésbé elfoglalt, ifjabb és teherbíróbb vállakra bizni. Az elmúlt években gyakran éreztem, hogy minden jó szándékom mellett sem felelhettem meg vállalt kötelességemnek oly mértékben, mint a hogy akartam és ambicionáltam volna. A teendők pedig azóta inkább megsokasodtak, mint csökkentek s én egy pillanatra sem szeretnék a látható fejlődésnek kerékkötője lenni. Impreszsióim, emlékeim feledhetetlenek lesznek s mindig örömmel gondolok majd vissza amaz évek eseményeire, mikor a Társaság fellendüléséből egy parányi rész rám is háramlott. Hálásan köszönöm a m. t. Elnökségnek irántam tanusított jóakarátát, az összemunkálásban mutatott készségét, szívből köszönöm a választmánynak, hogy a belső ügyek intézésében oly tárgy szeretettel volt mindig segítségemre. Egyet ígérhetek, — hiszen az ethnológiával való foglalkozás olyan, mint a mesebeli varázsgyűrű, a melytől az, a ki egyszer hatáskörébe jutott, onnan többé szabadulni nem képes —, ígérhetem, hogy az ethnológiának és a néprajznak ezután is készséges híve és csekély erőm szerint állandó munkása fogok maradni.

Kérve ezek után jelentésem szíves tudomásulvételét, ajánlom magamat kegyes emlékükbé, szíves baráti szeretetükbe!

III.

Kövecsesi Dancs Árpád pénztárnok jelentése.

Tisztelt Közgyűlés!

Az előttünk fekvő s a közgyűlési meghívókkal még a mult hó derekán egyénenként megküldött 1913. évi zárószámadást, valamint az 1914. évi költség-előirányzatot a szükséges megvilágításokkal a következőkben van szerencsém tisztelettel előterjeszteni.

A zárószámadás 1913. évi összbevételként 29,331 K 55 fill. és összkiadás-ként 28,762 K 77 fill. főösszeget mutat, ennél fogva a pénzmaradvány az 1913. év végén a kettő közötti különbözet, vagyis 568 K 78 fill. volt.

Minthogy továbbá az 1913. évi előirányzat szerint bevételre 21,879 K 08 fillért és kiadásra 23,293 K 05 fillért irányoztunk elő s a pénztári eredményt 1413 K 97 fill. hiányban állapítottuk meg, ennél fogva az 1913. évi tényleges eredmény az előirányzattal szemben 1413 K 97 fill-rel és a fent jelzett 568 K 78 fill. pénztári maradvány együttes összegével, vagyis 1982 K 75 fill-rel kedvezőbbnek mutatkozik.

E kedvezőbb eredményt részben bevételeink némi emelkedése, részben kiadásaink mérsékelt csökkenése okozta, melyek részletesebb megvilágításban a következők.

Elsősorban kedvezőbb volt a bevételi eredményünk a hátralékokból befolyt tagdíjakban 408 K-val, mely tekintettel, a magas előirányzatra, igen tisztelt tagtársaink buzgó tagdíjfizetési készségének felette méltánylandó bizonyítéka; több volt továbbá a bevételünk a „Magyar Országos Központi Takarékpénztártól“ elnökünk, báró Szalay Imre ő méltósága magas közbenjárására nyert 100 K kultúradomány folytán, mely, mint ilyen, előirányzaton kívül folyt be; továbbá több volt kamatok címén 36 K 86 fill-rel, végül pedig örömmel jelenthetem, hogy alapítványaink a lefolyt évben a következő összegekkel gyarapodtak: nagyérdemű tiszteleti tagunk dr. Herrmann Antal úrtól 8 K, érdemdús ellenőrünk Mader Béla úrtól 60 K és az „Első Magyar Általános Biztosító Társaság“-tól 200 K, összesen tehát 268 K, valamennyi a korábbi alapítványaik gyarapítására szánt összeg, mely mint előirányzaton kívüli, kedvező bevételi eredményeinket szintén növelte.

Ezzel szemben kedvezőtlenebb bevételi eredményt értünk el a f. évi tagdíjakban, hol a 4500 K előirányzattal szemben befolyt 4207 K 20 fill. tényleges eredmény 292 K 80 fill.-nyi hátramaradást mutat, mely annál jelentéktelenebbnek mondható, mert korántsem igen tisztelt tagtársaink fent méltányolt tagdíjfizetési készségének csökkenésében keresendő, hanem abban leli magyarázatát, hogy a 100. állami elemi iskola előfizetési díja fejében az állam által kiutalni szokott 600 K adminisztratív okok miatt az év végeig nem volt felvehető, sietek azonban megjegyezni, hogy a választmány e járandóság-hátralékot 1914. évre természetesen előirányozta, sőt az pénztárunkba időközben már be is folyt. Kevesebb volt továbbá a bevételünk „Vegyesek“ címén 116 K 19 fill-rel, melynek oka az, hogy a bevétel előre nem látható természeténél fogva a vonatkozó előirányzat csupán labilis alapon mozoghat.

Rátérve a kiadásoknál mutatkozó hullámozásra, kevesebb volt a kiadásunk az „Ethnographia“ nyomdai költségeinél 3481 K 47 fill-rel, mert a vonatkozó számlák az év végeig részben nem érkeztek be, részben érvényesítésük szenvedett némi késedelmet, továbbá kevesebb az írói tiszteletdíjakban 295 K-val, mert az „Ethnographia“ évi utolsó füzetének írói díjai december hó 31-éig nem nyertek folyósítást, továbbá az „Ethnographia“ indexének költségeire előirányzott 500 K, valamint az „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn“ részére előirányzott 400 K, végül a „Népzenei Füzetek“ 500 K-ban előirányzott költségei kifizetésre nem kerültek; szintén kevesebb volt a kiadásunk a „Néprajzi Értesítő“ költségeinél is

1559 K 55 fill-rel, mert e folyóirat utolsó kettős füzetének nyomdai számláját az év végéig nem vettük kézhez, ezenkívül 40 K megtakarítás mutatkozik a Folklore Fellows magyar osztályának pályadíjaira kitűzött összeg folyósításánál, valamint 10 K a Társaság könyvtárának dotációjára előirányzott összeg folyósításánál, végül kevesebb volt a kiadásunk az alaptökből, értékpapírok vásárlására előirányzott 785 K-val, mert a lefolyt háborúterhes év alatt a pénzpiaczon uralkodó állandó bizonytalanság miatt az előirányzott összeg köteles óvatosságból felhasználásra nem került. Ez a kilencz tételből álló kevesebb kiadás összesen 7571 K 02 fill-re rúg, ezzel szemben azonban „Ügyviteli költség“ czimén 27 K 81 fill., „Vegyes kiadások“ czimén 431 K 42 fill., a „Folklore Fellows“ magyar osztályának nyújtott kölcsönre pedig az előirányzott összeg felül 157 K, összesen tehát 616 K 23 fill-nyi több kiadásunk is lévén, voltaképen csak 6954 K 79 fill-rel volt kedvezőbb a kiadási eredmény a kiadási előirányzatnál.

Ehhez hozzáadva az elől említett és már kompenzált 403 K 87 fill-nyi kedvezőbb bevételi eredményt, tulajdonképen Társaságunk 1913-iki számadási éve az előirányzattal szemben 7358 K 66 fill-rel kedvezőbben zárult, csakhogy ebből 5375 K 90 fill. pénzintézeteknél folyószámlán lévén elhelyezve, az előttünk fekvő 1913 ik évi zárószámadás számadatai szerint a kedvezőbb eredmény csak az ennek leítésével fennmaradó 1982 K 75 fill., vagyis annyi, a mennyit jelentésem elején említeni szerencsém volt.

Tisztelt Közgyűlés! Társaságunk vagyoni állapotát illetőleg legyen szabad röviden megvilágítanom zárószámadásunk függelékét is. E függelék 10,968 K 80 fill. alaptökét mutat, melynek elhelyezése ugyane függelék szerint a következő: 200 K a „Pesti Magyar Kereskedelmi Bank“, 58 K 33 fill. pedig a „Magyar Leszámitoló és Pénzváltó Bank“ belvárosi fiókosztályainál betétkönyvecskében, 5220 K fővárosi kölcsönkötvényekben, 3737 K 47 fill. 4°/_o-os magyar koronajáradék-kötvényekben, 700 K pedig magánkötelezőkben van elhelyezve, továbbá 1053 K a forgótökből értékpapírvásárlás útján az alaptökéhez helyezendő. Összehasonlítva az alaptökének 1913. év végén volt 10,968 K 80 fill-nyi állagát az 1912. év végén volt 10,500 K 80 fillért tevő állagával, megállapíthatjuk, hogy az alaptőke a lefolyt 1913-ik évben 468 K-val szaporodott, melyből, mint fennebb egyénenként és adományösszegenként elősoroltam, 268 K készpénzben folyt be, 200 K-ról pedig a Társaság régebbi, érdemekben gazdag pénztárnokától, Zolnai Gyula dr. egyetemi tanár úrtól, Kolozsvárról, szabályszerűen kiállított alapítólevelet kaptunk, melyet ez úton is hálásan megköszönve, letétben őrzünk.

Tisztelt Közgyűlés! Ezek után legyen szabad röviden az 1914-ik évi költségelőirányzatot is ismertetnem. Ezen előirányzat szerint bevételre 21,094 K 69 fill-rt és kiadásra 22,638 K 80 fillért irányoztunk elő, vagyis eszerint a folyó évi költségvetés 1544 K 11 fillérnyi hiánnyal záródik. E jelentős hiány főoka az, hogy míg költségvetésünk realizálására törekedve, bevételeinket a várható eredmény legszűkebb korlátai közt irányoztuk elő, addig a kiadások előirányzatánál az ezzel ellenkező elvet tartottuk szem előtt s az igen tisztelt közgyűlés utólagos jóváhagyását igénylő előirányzati túllépés lehető kiküszöbölését iparkodtunk a kiadási tételek szélesebb méreteinek beállításával elérni. Megemlítve itt, hogy a kiadási előirányzat szerkesztésénél egyetlen egy új tétel sem szerepel, melyhez az igen

tisztelt közgyűlés újabb áldozatkész hozzájárulása szükségeltetnék, vagyis, hogy elfogadásra ajánlott jelen költségvetésünk teljesen a megelőző, már jóváhagyott költségvetés kereteiben mozog, e megnyugtatóra szánt kijelentés után rámutatok egyben amaz örvendetes jelenségre, hogy a fent jelzett költségvetési hiány részben már fedezve is van az által, hogy előirányzaton kívül, elnökünk, báró Szalay Imre ő méltósága magas közbenjárására már az idén is kaptunk az „Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár“-tól 100 K és a „Magyar Országos Központi Takarékpénztár“-tól szinte 100 K adományt Társaságunk tudományos és kulturális céljainak előmozdítására, az „Első Magyar Általános Biztosító Társaság“ pedig eddigi 1200 K alapítványát ismét 200 K-val növelte, mely örvendetes anyagi támogatásokért az igen tisztelt közgyűlés remélhető lelkes hozzájárulásával a nevezett előkelő pénzüzetek igen tisztelt Igazgatóságainak ezúttal is hálás köszönetünket nyilvánítjuk.

Végül kérem a tisztelt közgyűlést, méltóztassék jelentésem szíves tudomásulvétele mellett nekem a multra nézve a szokásos fenntartások mellett a felmentvényt megadni, a jövőre nézve pedig az elnökségnek felhatalmazást adni, hogy e költségvetés keretében a kiadásokat eszközöltethesse, a bevételeket pedig elfogadhassa.

IV.

A számvizsgálók jelentése.

Tisztelt Közgyűlés!

Alulírottak, mint a Magyar Néprajzi Társaság mult évi közgyűlésén választott számvizsgálóbizottság tagjai jelentjük, hogy mult hó 29-ikén a számadásokat a bemutatott okmányok alapján tételenként megvizsgáltuk s ebből kifolyólag megállapítottuk:

1. hogy a mult 1912. évről maradt: készpénzben 291 K 37 fill., takarékpénztári betétben 5886 K 27 fill., összesen 6177 K 64 fill.;

2. hogy a lefolyt 1913. évi bevételek és kiadások végösszegei az említett maradvány, valamint a takarékpénztári forgalomnak megfelelő összegek beszámításával a következők: összes bevétel 29,331 K 55 fill., összes kiadás 28,762 K 77 fill., készpénzmaradvány 568 K 78 fill.;

3. hogy a takarékpénztári forgalom 1913. évben a következő volt: betét 11,640 K 77 fill., kivét 6234 K 86 fill., betétmaradvány 5375 K 91 fill.

Társaságunk pénztárnoka bemutatta továbbá az alaptőke elhelyezésére vonatkozó okmányokat is, mely szerint a Társaság vagyona 1913 december 31-ikén alaptőkében 10,968 K 80 fillért tett ki.

Ezek után a tisztelt közgyűlésnek javasoljuk, hogy kövecsesi Danes Árpád pénztárnoknak a felmentvényt a szokásos fenntartással megadni szíveskedjék.

Budapest, 1914 április 2-ikán.

d'Isoz Kálmán s. k.
számvizsgáló.

dr. Erdélyi Lajos s. k.
számvizsgáló.

V. A Magyar Néprajzi Társaság 1913. évi záró-

Sorszám	Bevételek	1913. évi előirányzat		1913. évi bevételek		1913. évi követelések		1914. évi előirányzat	
		korona	fil.	korona	fil.	korona	fil.	korona	fil.
1	Pénztári maradvány:								
	a) készpénzben	291	37	291	37	—	—	568	78
	b) takarékp. betétben	5886	27	5886	27	—	—	5375	91
2	Alapítók díjai	—	—	268	—	—	—	—	—
3	Hátralékos tagdíjak	1500	—	1908	—	1500	—	1500	—
4	Folyó és köv. évi tagdíjak	4500	—	4207	20	—	—	4500	—
5	Állami segély	3000	—	3000	—	—	—	3000	—
6	Magyar Tudományos Akadémia segélye	300	—	300	—	—	—	300	—
7	Magyar Nemzeti Múzeum segélye az Ertesítő költségeire	5000	—	5000	—	—	—	5000	—
8	Kamatok	550	—	586	86	—	—	550	—
9	Bpesti pénzüzetek ajándéka	—	—	100	—	—	—	—	—
10	Átfutó bevételek	—	—	783	74	—	—	—	—
11	Vegyes bevételek	851	44	735	25	—	—	300	—
12	Takarékpénztári forgalom	—	—	6264	86	—	—	—	—
13	Betétállomány az alaptökhöz tartozó s alább *-gal jelölt összegben kívül:								
	a) a m. kir. postatakarékpénztárban	—	—	—	—	2823	91	—	—
	b) a leszámítoló- és pénzváltó-bankban	—	—	—	—	2552	—	—	—
14	Pénztári maradvány készpénzben	—	—	—	—	568	78	—	—
15	Hiány	1413	97	—	—	—	—	1544	11
	Összesen	23293	05	29331	55	7444	69	22638	80

Kimutatás a Magyar Néprajzi Társaság alaptökejéről s a kezelése alatt levő egyéb pénzüsszegekről	1912. év végén		1913. év végén	
	korona	fil.	korona	fil.
5 illetve 6 alapító à 200 korona	1000	—	1200	—
1 " à 120 "	120	—	120	—
1 " à 180 " illetve 240 K — fil.	180	—	240	—
1 " à 300-80 " " " 308 " 80 "	300	80	308	80
57 " à 100 "	5700	—	5700	—
1 alapító névtelenül	2000	—	2000	—
Az Első Magy. Ált. Biztosító Társaság alapítványa	1000	—	1200	—
Háromszék vármegye monographiájára	200	—	200	—
Összesen	10500	80	10968	80

számadása és 1914. évi költségelőirányzata.

Sorszám	Kiadások	1913. évi előirányzat		1913. évi kiadások		1913. évi tartozások		1914. évi előirányzat	
		korona	fil.	korona	fil.	korona	fil.	korona	fil.
1	Az Ethnographia költségei:								
	a mult évre	2352	54	2352	54	—	—	2565	98
	a folyó évre	5000	—	1518	53	2565	98	5000	—
2	Írói tiszteletdíjak:								
	a mult évre	250	—	250	—	—	—	250	—
	a folyó évre	1700	—	1405	—	250	—	1400	—
3	Az Ethnographia I—XXV. évf. index költségeire I. részlet	500	—	—	—	—	—	500	—
4	Népzenei füzetek:								
	I. gyűjt.	500	—	—	—	—	—	500	—
5	Az „Ethn. Mitteilung aus Ungarn“-nak	400	—	—	—	—	—	400	—
6	A F. F. magy. osztályának pályadíjai m. é.	180	—	140	—	40	—	40	—
	folyó évi	—	—	—	—	—	—	180	—
7	Népr. Ertesítő költségei:								
	a mult évre	2389	51	2389	51	—	—	1339	82
	a folyó évre	5000	—	3440	45	1339	82	5000	—
8	A F. F. magy. osztályának költsöne	336	—	493	—	200	—	500	—
9	A Társaság könyvtárának dotációja	200	—	190	—	10	—	210	—
10	Tisztviselők tiszteletdíjai:	2400	—	2400	—	—	—	2400	—
11	Ügyviteli költségek:								
	a mult évre	300	—	300	—	—	—	300	—
	a folyó évre	1000	—	1027	81	300	—	1000	—
12	Átutó kiadások	—	—	783	74	—	—	—	—
13	Vegyes kiadások	—	—	431	42	—	—	—	—
14	Alaptökéhez: a mult évre	225	—	—	—	685	—	685	—
	a folyó évre	460	—	—	—	268	—	268	—
15	Pénzüntézet ajándékából az alaptökéhez	100	—	—	—	100	—	100	—
16	Takarékpénztári forgalom	—	—	11640	77	—	—	—	—
17	Pénztári maradvány	—	—	568	78	—	—	—	—
18	Egyenleg	—	—	—	—	1685	89	—	—
	Összesen	23293	05	29331	55	7444	69	22638	80

s azok elhelyezéséről	1912. év végén		1913. év végén	
	korona	fil.	korona	fil.
A keresk. bank belv. fiókoszt. 53 111. sz. betéti könyvén	200	—	200	—
A leszámítoló bank belv. fiókoszt. letétszámlán:				
a) készpénz a 21.612 betéti könyvben	* 58	33	58	33
b) 6000 kor. névért. f. v. kölcsön-kötv.	5220	—	5220	—
c) 3900 névért. kor. jár.-kötv.	3737	47	3737	47
Kötelezvényben letett alapítvány	500	—	700	—
Alaptökéhez csatolandó	785	—	1053	—
Összesen	10500	80	10968	80

Kövecsesi Dancs Árpád s. k.
pénztárnok.

Jegyzőkönyvi kivonat

a Magyar Néprajzi Társaságnak 1914 április hó 29-én d. u. 5¹/₄ órakor a Magyar Nemzeti Múzeum tanácstermében tartott zárt választmányi és folytatólagosan d. u. 6 órakor a Magyar Nemzeti Múzeum dísztermében tartott nyilvános felolvasó üléséről.

Jelen voltak: *Csánki Dezső dr.*, *Sebestyén Gyula dr.* alelnökök, *Rán Aladár dr.* főtitkár, *Madarassy László dr.* titkár, *Kövecsesi Dancs Árpád* pénztáros, *Schmidt Tibolt* könyvtáros; *Herrmann Antal dr.* tiszteleti tag; *Bátky Zsigmond dr.*, *Peluleszko Sándor dr.*, *Heller Bernát dr.*, *Mészáros Gyula dr.*, *Cs. Sebestyén Károly*, *Spitzer Mór*, *Szegedy Rezső dr.*, *Téglás Gábor*, *Versényi György dr.* választmányi tagok; több társulati tag és számos vendég.

I. Zárt választmányi ülés: báró Szalay Imre elnök távollétében megnyitotta és bezárta *Sebestyén Gyula dr.* alelnök. *Főtitkár* bemutatta sepsikőröspataki *Szinte Gábornak*, f. évi márczius hó 25-én elhunyt választmányi tagtársnak gyászjelentését és jelentette, hogy a temetésen a Társaságot rajta kívül még *Barabás Samu*, és *Kövecsesi Dancs Árpád* képviselték s a temetés alkalmával mondott gyászbeszédében az elhunytat a Társaság nevében is elbúcsúztatta. (Köszönettel tudomásul szolgált.) Jelentette, hogy a Magyar Földrajzi Társaságnak és Turáni Társaságnak együttesen tartott Vámbéry-émlékünnepén, melyre a Társaság meghívást kapott, azt báró *Szalay Imre* elnök és *Sebestyén Gyula dr.* alelnök képviselték. (Köszönettel tudomásul szolgált.) Jelentette még, hogy *Röheim Géza* társulati tagnak „A varázserő fogalmának eredete“ cz. munkája megjelent. (A választmány úgy határozott, hogy felkéri szerzőt művének valamely nyilvános ülésben való ismertetésére.) — Elnök örömmel jelentette, hogy *Kálmány Lajos* „Hagyományok“ cz. munkájának II. kötete megjelent. Ez a II. kötet két okból igen nevezetes: 1. mert egyetlen embernek, egy *Borbély Mihály* nevű egyházaskéri magyarnak mesemondását tartalmazza, 2. mert a szerző, nagylelkűen, a „Néphagyományokatgyűjtő Társaság“ kiadványaképpen adta ki művét. Kérte, hogy a mű ismertetéséről ő gondoskodhasson. (Lelkes örömmel tudomásul szolgált.) — Pénztáros jelentette, hogy a pénztári maradvány: a) a kézipénztárban 586.66 K, b) a m. kir. postatakarékpénztárban 1556.05 K, c) a magyar leszám. és pénzváltó bankban 2672.— K, összesen: 4814.71 K. Új előfizető: a dombóvári kir. kath. főgimnázium.

II. Nyilvános felolvasó ülés: Az ülést *Csánki Dezső dr.* alelnök nyitotta meg és zárta be. Tárgyai voltak: 1. *Cs. Sebestyén Károly* vidéki választmányi tag székhelyező értekezése „Az opreg és katrinca“ czímmel, vetített képekkel; 2. *Mészáros Gyula dr.* választmányi tag előadása „A magyar kerek tükör“-ről, vetített képekkel.

K. m. f. — *Sebestyén Gyula dr.* alelnök s. k., *Csánki Dezső dr.* alelnök s. k., *Madarassy László dr.* titkár s. k. — Hitelesítik: *Bátky Zsigmond dr.* választmányi tag s. k., *Mészáros Gyula dr.* választmányi tag s. k.

MA GYAR KIR. ÁLLAMVASUTAK NYÁRI MENETRENDJE.

D é l e l ő t t			D é l e l ő t t		
idő	a vonal neve	h o v á	idő	a vonal neve	h o n n a n
5.00	sz. v.	Vác	12.15	sz. v.	Vác
5.15	"	Rákospalota-Ujpest	3.51	"	Rákospalota-Ujpest
5.25	"	Érsekújvár, Ipolyság	5.05	"	Dunakeszi-Alag
5.30	"	Szeged, Szolnok	5.15	"	Orsova, Bázias
6.00	"	Esztergom	5.40	"	Szolnok, Czepléd
6.30	"	Lajosmizse, Kecskemét	5.45	"	Esztergom
6.35	"	Rákospalota-Ujpest	5.50	"	Üllő, Ócsa
6.50	k.o.e.v.	Wien, Páris, Ostende	5.55	"	Nagyvaros
7.00	gy. v.	Segesvár, Stanisla	6.00	"	Monor
7.05	"	Zsolna, Berlin	6.10	k.o.e.v.	Konstantinápoly, Belgrád
7.35	sz. v.	Rákospalota-Ujpest	6.10	"	Konstantinápoly, Bukarest
7.55	gy. v.	Nagyszombat, Wien	6.15	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
8.00	sz. v.	Dunakeszi-Alag	6.20	"	Lajosmizse
8.25	gy. v.	Orsova, Bázias	6.25	gy. v.	Marosvásárhely
8.30	sz. v.	Bázias, Karansebes	6.35	sz. v.	Nagyvaros
8.45	"	Nagyvaros, Ipolyság	6.40	"	Berlin, Zsolna
9.05	"	Esztergom	7.10	"	Páris, Wien
9.15	"	Wien, Berlin	7.15	"	Szolnok, Czepléd
9.45	"	Rákospalota-Ujpest	7.20	"	Rákospalota-Ujpest
11.00	"	Rákospalota-Ujpest	7.25	"	Esztergom
11.10	"	Lajosmizse, Kecskemét	7.30	"	Bukarest, Bázias
11.35	"	Nagyvaros, Ipolyság	7.35	gy. v.	Bukarest, M. sziget
12.00	"	Wien	7.40	sz. v.	Vác, Ipolyság
12.05	sz. v.	Rákospalota-Ujpest	7.45	"	Párkány-Nána
12.15	"	Szeged	7.50	"	Kecskemét, Lajosmizse
12.20	gy. v.	Zsolna, Berlin	7.55	"	Párkány-Nána
12.25	sz. v.	Nagyvaros	8.15	"	Rákospalota-Ujpest
12.30	"	Esztergom	8.25	"	Esztergom
1.00	"	Rákospalota-Ujpest	8.40	"	K.-K.-Félegyháza
1.05	Tvsz.	Piliscsaba	8.45	"	Nagyvaros
1.25	sz. v.	Monor	9.10	"	Dunakeszi-Alag
1.30	gy. v.	Wien	9.15	gy. v.	Szeged
1.35	sz. v.	Göd	9.40	"	Berlin, Zsolna, Pozsony
1.50	"	Esztergom	9.55	sz. v.	Esztergom
2.00	gy. v.	Wien, Páris	10.30	"	Rákospalota-Ujpest
2.10	sz. v.	Párkány-Nána	10.45	"	Szeged
2.15	"	Galánta, Ipolyság	11.25	"	Galánta, Ipolyság
2.20	"	Rákospalota-Ujpest	12.00	"	Rákospalota-Ujpest
2.25	gy. v.	Szatmár-Németi, Brassó	12.50	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
2.30	sz. v.	Esztergom	1.20	"	Nagyvaros, Ipolyság
2.40	gy. v.	Bukarest, Bázias	1.25	gy. v.	Bukarest, Bázias
2.45	sz. v.	Czepléd, Szolnok	1.45	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
2.50	"	Lajosmizse, Kecskemét	1.50	gy. v.	Kolozsvár, Szatmár-Németi
3.10	"	Rákospalota-Ujpest	2.00	"	Páris, Wien
3.55	"	Szob	2.08	sz. v.	Esztergom
4.10	"	Rákospalota-Ujpest	3.00	"	Rákospalota-Ujpest
4.20	"	Szeged	3.25	"	Göd
5.15	gy. v.	Wien	3.40	"	Kecskemét, Lajosmizse
5.20	sz. v.	Szob	3.50	"	Rákospalota-Ujpest
5.50	"	Rákospalota-Ujpest	4.05	"	Temesvár-Józsefváros
6.00	"	Párkány-Nána	4.10	"	Nagyvaros
6.10	"	Üllő	5.15	"	Rákospalota-Ujpest
6.20	"	Monor	5.40	"	Esztergom
6.25	"	Nagyvaros, Ipolyság	5.55	"	Érsekújvár
6.40	"	Esztergom	6.10	"	Wien, Berlin
6.45	"	Czepléd, Szolnok	6.20	gy. v.	Berlin, Zsolna
6.50	gy. v.	Pozsony, Zsolna, Berlin	6.30	"	Orsova, Bázias
6.55	sz. v.	Párkány-Nána, Ipolyság	6.35	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
7.00	"	Czepléd	6.40	gy. v.	Wien
7.15	"	Rákospalota-Ujpest	7.25	sz. v.	Monor
7.25	"	Vác	7.50	"	Bázias, Temesvár
7.35	"	Czepléd	8.00	"	Rákospalota-Ujpest
7.40	"	Lajosmizse	8.05	gy. v.	Wien
8.05	"	Bukarest, Bázias	8.15	sz. v.	Piliscsaba
8.15	"	Nagyvaros	8.20	"	Nagyvaros
8.20	"	Dunakeszi-Alag	8.40	"	Nagyvaros
8.40	"	Zsolna, Berlin	8.55	"	Párkány-Nána
9.30	"	Wien, Páris	9.05	gy. v.	Wien
9.35	gy. v.	Bukarest, Stanisla	9.20	sz. v.	Monor
10.05	sz. v.	Vác	9.25	"	Piliscsaba
10.15	gy. v.	Szeged, Bázias, Bukarest	9.30	"	Kecskemét, Lajosmizse
10.50	"	Marosvásárhely	9.35	"	Dunakeszi-Alag
10.55	sz. v.	Bukarest, Bázias	9.40	gy. v.	Segesvár, Stanisla
11.10	"	Esztergom	9.45	"	Berlin, Zsolna
11.30	k.o.e.v.	Belgrád, Konstantinápoly	10.00	sz. v.	Esztergom
11.45	"	Bukarest, Konstantinápoly	10.15	"	Ipolyság, Vác
12.00	sz. v.	Nagyvaros	10.25	"	Nagyvaros
			10.30	"	Ócsa
			11.05	k.o.e.v.	London, Ostende, Páris, Wien
			11.10	sz. v.	Temesvár, Bázias
			11.25	"	Wien
			11.50	"	Párkány-Nána

MAGYAR KIR. ÁLLAMVASUTAK NYÁRI MENETRENDJE.

		idő	a vonat neme	h o v a			idő	a vonat neme	h o n n a n
Indulás Budapest keleti pályaudvarról	Dél előtt	12.05	sz. v.	Belgrad, Sofia, Saloniki	Érkezés Budapest keleti pályaudvarra	Dél előtt	5.00	v. v.	Berlin, Ruttka
		5.40		Hatvan			5.20	t. v. sz.	Debreczen Szolnok
		6.10		Wien, Grác, Sopron			5.20	sz. v.	Kunszentmiklós-Tass
		6.25	gy. v.	Ruttka, Berlin			5.30	"	Hatvan
		6.30	sz. v.	Balatonfüred, Tapolca			5.30	"	Osijek, Tapolca
		6.45	gy. v.	Kassa, Csorba, Bártfa			5.45	"	Brassó, Arad
		6.50	"	Ujvidék, Sarajevo			5.45	"	Saloniki, Sofia, Belgrad
		6.55	sz. v.	Kassa, Csorba			5.55	"	Torbágy
		7.00	gy. v.	Wien			6.00	"	Pécel
		7.05	"	Arad, Brassó			6.05	"	Komárom
		7.10	"	Fiume, Torino, Róma, Pécs, Vinkovce			6.15	"	Stanislau, M.-Sziget
		7.20	"	Fehring, Grác, Triest			6.15	"	Wien
		7.25	"	Stryj, Przemysl, Lemberg			6.30	gy. v.	Lemberg, Poprád-Felka, Kassa
		7.30	sz. v.	Gödöllő			6.40	sz. v.	Nagyvárad
		7.45	"	Belgrad, Sofia			6.45	"	Fiume, Zagreb
		7.50	"	Arad, Brassó, Bukarest			6.50	"	Lemberg, Stryj, Kassa
		8.05	gy. v.	Balatonfüred, Tapolca			7.00	gy. v.	Róma, Fiume
		8.10	sz. v.	Munkács, Lawoczne			7.05	sz. v.	Gödöllő
		8.20	"	Kolozsvár, Brassó			7.20	"	Brassó, Kolozsvár
		8.25	"	Osijek, Bród			7.25	"	Kunszentmiklós-Tass
8.35	"	Ruttka, Berlin	7.30	"	Gödöllő				
8.50	gy. v.	Győr, Wien, Fehring, Graz	7.40	"	Hatvan				
8.55	sz. v.	M.-Sziget, Stanislau	7.45	"	Paks, Bicske				
9.30	"	Bicske	8.00	"	Grác, Fehring				
9.35	gy. v.	Kassa, Poprád-Felka	8.15	"	Csorba, Bártfa, Kassa				
10.00	sz. v.	Kunszentmiklós-Tass	8.20	"	Sarajevo, Belgrad				
10.45	"	Balatonfüred, Tapolca	8.35	"	Bukarest, Kolozsvár				
10.40	"	Nagykátá	8.45	"	Hatvan				
11.55	"	Bicske	9.00	gy. v.	Fiume, Tapolca				
12.00	"	Gödöllő	9.15	sz. v.	Győr				
12.20	sz. v.	Ujvidék, Sarajevo	9.25	"	Szabadka				
12.30	"	Hatvan	9.35	"	Berlin, Ruttka				
12.30	"	Szombathely, Wien	10.05	gy. v.	Bruck-K., Szombath., Sopr.				
12.45	"	Fiume, Róma, Eszék	10.20	sz. v.	Miskolc				
1.00	"	Bicske	10.35	"	Trieszt				
1.20	gy. v.	Kassa, Poprád-Felka	11.20	gy. v.	Nagyv., Debr., Arad				
1.25	sz. v.	Gödöllő							
1.35	"	Arad, Bukarest	12.10	sz. v.	Gödöllő				
1.40	gy. v.	Fehring, Grác, Sopron	12.30	"	Bukarest, Arad				
2.00	"	Sátoraljaújhely, Lemberg, Kass.	12.50	gy. v.	Berlin, Ruttka				
2.05	"	Wien, Páris	1.00	"	Konstantináp., Belgrad				
2.10	"	Arad, Bukarest	1.05	"	Lemberg, Kassa				
2.15	sz. v.	Kiskőrös	1.20	sz. v.	Wien, Sopron				
2.20	gy. v.	Ruttka, Berlin	1.25	gy. v.	Bukarest, Arad				
2.25	sz. v.	Hatvan	1.30	"	Sarajevo, Bród, Szabadka				
2.30	"	Pécel	1.40	"	London, Páris, Wien				
2.30	"	Bicske	1.55	"	Osijek, Pécs				
2.40	"	Szolnok	2.10	sz. v.	Hatvan				
2.45	gy. v.	Szabadka, Sarajevo	2.20	gy. v.	Poprád-Felka, Kassa				
2.55	"	Tapolca, Pécs, Osijek	2.25	"	Grác, Fehring				
3.20	"	Belgrad, Konstantináp.	2.40	sz. v.	Kunszentmiklós-Tass				
3.25	sz. v.	Nagykátá	3.00	"	Bicske				
3.30	"	Paks	3.10	"	Nagykátá				
4.25	"	Hatvan	4.15	"	Tapolca, Balatonfüred				
4.30	"	Komárom	4.35	"	Pécel				
5.00	gy. v.	Arad, Bukarest, M.-sziget	5.25	"	Gödöllő				
5.10	"	Győr, Sopron, Szombathely, Wien	6.00	"	Bukarest, Debreczen				
5.10	sz. v.	Lawoczne, Lemberg	6.20	"	Bruck-Királyhida				
5.20	"	Gödöllő	6.25	gy. v.	Poprád-Felka, Kassa				
5.40	"	Nagykátá, Szolnok	6.35	"	Wien, Győr, Graz, Fehring				
5.55	"	Ruttka, Berlin	7.00	sz. v.	Stanislau, M.-Sziget				
6.15	"	Kolozsvár, Brassó	7.20	"	Sofia, Belgrad				
6.25	"	Pécel	7.25	"	Bukarest, Arad				
6.30	"	Bicske	7.35	v. v.	Szerencs				
6.40	"	Hatvan	7.40	sz. v.	Tapolca, Balatonfüred				
6.45	gy. v.	Fiume, Róma, Nápoly	7.45	"	Berlin, Ruttka				
7.05	sz. v.	Kunszentmiklós, Tass	7.50	"	Bicske				
7.10	"	Nagykátá, Szolnok	8.10	"	Nagykátá				
7.20	"	Győr	8.20	"	Fiume, Bród				
7.30	"	Gödöllő	8.20	"	Lawoczne, M.-Sziget				
7.45	"	M.-Sziget, Stanislau	8.35	"	Gödöllő				
7.50	gy. v.	Fiume, Nizza, Cannes	8.45	"	Wien, Grác				
8.00	sz. v.	Kassa, Csorba, Bártfa	8.50	"	Csorba, Kassa				
8.05	"	Belgrad, Sarajevo	9.05	gy. v.	Róma, Fiume, Pécs				
8.30	"	Nagykátá, Szolnok	9.10	sz. v.	Pécel				
8.40	"	Pécs, Bród	9.20	"	Vinkovce, Osijek, Pécs				
9.40	"	Gödöllő	9.20	gy. v.	Brassó, Arad				
9.15	"	Győr, Grác	9.30	sz. v.	Bicske				
9.30	"	Arad, Brassó	9.35	gy. v.	Berlin, Ruttka				
10.00	gy. v.	Kassa, Csorba, Bártfa	9.45	sz. v.	Kiskőrös				
10.05	sz. v.	Kassa, Csorba, Lemberg	9.55	gy. v.	Lemberg, Przemysl				
10.25	"	Fiume, Tapolca	10.00	"	Sarajevo, Ujvidék				
10.55	"	Szombathely, Wien	10.10	"	Grác, Triest				
11.05	Vv.	Ruttka, Poprád-Felka	10.25	sz. v.	Gödöllő				
11.25	sz. v.	Arad, Debreczen	10.35	"	Szegesvár, Kolozsvár				
11.35	Vv.	Miskolc, Kassa	10.45	gy. v.	Bártfa, Csorba, Kassa				
11.55	sz. v.	Bicske	11.00	sz. v.	Bicske				
			11.10	gy. v.	Tapolca, Balatonfüred				
			11.15	sz. v.	Hatvan				
			11.45	gy. v.	Wien				

Hivatalos nyugtázás

az 1914. évi márczius hó 1-től április hó 30-ig befolyt díjakról.

Tagsági, illetőleg előfizetési díjat fizettek:

1910. évre: Alexics György dr. (6 K) — Czettler Jenő dr. (6 K)	
— Fabó Bertalan dr. (4 K) — Koronghi Lippich Elek dr. (6 K) — Összesen	22 K — f.
1911. évre: ¹ Alexics György dr. (4 K) — Czettler Jenő dr. — Fabó Bertalan dr. (1 K) — Koronghi Lippich Elek dr. — Szabadkai városi magyar főgimnázium. — Összesen	35 „ — „
1912. évre: ¹ Budapesti VI. ker. áll. tanítónőképző intézet (6 K) — Czettler Jenő dr. — Elek Oszkár dr. — Erdélyi Lajos dr. (2 K) — Kannisto Arthur — Kolozsvári tud. egyet. Orvosi kara — Koronghi Lippich Elek dr. — Összesen	58 „ — „
1913. évre: ¹ Ballai Károly — Bánffyhungyadi áll. el. iskola (6 K) — Budapesti VI. ker. áll. tanítónőképzőintézet (4 K) Czettler Jenő dr. — Debreczeni keresk. tanintézet — Elek Oszkár dr. — Eperjesi róm. kath. főgimnázium — Gálos Rezső dr. (6 K) — Istók János — Kannisto Arthur — Kolozsvári áll. tanítóképzőintézet „Rákóczi“ önképző köre (4 K) — Koronghi Lippich Elek dr. — Lill Tivadar — Magyarfenesi áll. el. iskola (6 K) — Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Budapest — Selmezbányai r. kath. főgimn. (6 K) — Spitzer Mór (6 K) — Szalay Géza (6 K) — Teutsch Gyula (2 K) — Török Andor dr. — Összesen	156 „ — „
1914. évre: ¹ Ambrus Antal (2 K) — Angyal Dezső — Babics József — Baksay Sándor — Balassagyarmati főgimnázium (4 K) — Balásy Dénes — Balázsfalvi gör. kath. főgimnázium — Bábai Bay Sándor — Békés várm. közműv. egyesülete Gyula (6 K) — Berzeviczy Albert dr. — Besztercebányai kir. kath. főgimnázium — Brassói állami felső keresk. iskola — Brassói Magyar Kaszinó — Budapesti VI. ker. áll. főreáliskola — Csopey László — Czettler Jenő dr. — Dombóvári kir. kath. főgimnázium — Dura Máté — Elek Oszkár dr. — Eperjesi ág. h. ev. kollégium — Erzsébetvárosi áll. főgimn. Ferber Mihály — Fischer Károly Antal — Gállfy Ignác — Gohl Ödön dr. — Graf Samu (6 K) — Gyárfás I. Tihamér dr. — Hadzsics Antal — Hajdúnánási ref. főgimnázium — Irsa Ferencz (6 K) — Jeszenszky István dr. — Kálmány Lajos — Kannisto Arthur — Karácsonyi János dr. — Karánsebesi áll. főgimn. — Kardos Gyula dr. — Karl Lajos dr. — Kárpáti Kelemen — M. Kiss Lajos — Kiskunfélegyházi városi Múzeum — Kisvárdai áll. főgimn. (4 K) — Kőrmöczbányai áll. főreálisk. — Kubinyi Miklós — Lajta Béla — Liszt Nándor dr. — Madarassy László dr. (8 K) — Magyary-Kossa Gyula dr. — Márki Sándor dr. — Nagyszebeni áll. főgimn. — Orbán Nándor — Orlay Antal dr. (6 K) — Pazmaneum Wien — Podolini kath. főgimn. — Privitzer Jenő dr. — Schwarz Frigyes dr. — Sebők Imre dr. — Soós Kálmán (6 K) — Soproni Városi Múzeum — Szamosújvári kir. kath. főgimn. — Szász Károly dr. — Székelykeresztúri áll. tanítóképző ifjúsági önképzőköre — Székely Nemzeti Múzeum Sepsiszentgyörgy — Szeniczai áll. polg. iskola — Szombathelyi kath. főgimn. „Berzsenyi“ önképzőköre — Tagányi Károly — Teleki Pál gr. — Teutsch Gyula (8 K) — Tolnai Vilmes dr. — Vácsi kegyesrendi főgimn. — Vácsi Múzeum-Egyesület — Wagner Lajos dr. — Összesen	666 „ — „
1915. évre: ¹ Kisvárdai áll. főgimnázium (6 K) — Mezőkövesdi kath. főgimn. (5 K) — Soós Kálmán (4 K) — Összesen	15 „ — „
Alapítványi díjat fizettek: Első Magyar Általános Biztosító Társaság (200 K) — Mader Béla (60 K) — Összesen	260 K — f
Összesen befolyt hátralékokból	271 K — f. jan. 1-től 572 K — f.
1914. és követk. évi díjakból	681 K — f. „ „ 2189 „ 40 „
Alapítványi díjakból	260 K — f. „ „ 260 „ — „
Alapítványi kamatból	20 „ — „
Budapest, 1914 június hóban.	

Kövecsesi Dancs Árpád
pénztáros (II., Margit-körút 64b.)

¹ A 10-koronás évi díjtól eltérő befizetést zárójelbe foglaltan tüntettük föl.

A Magyar Néprajzi Társaság

tisztikara és választmánya.

Elnök :

Szalay Imre báró
(M. Nemzeti Múzeum.)

Alelnökök :

Csánki Dezső dr.
(I. Vár, Orsz. Levéltár.)

Sebestyén Gyula dr.
(M. Nemz. Múzeum.)

Főtitkár :

Bán Aladár dr.
(VIII., Koszorú-uteza 25.)

Titkár :

Madarassy László dr.
(M. Nemz. Múzeum.)

Pénztáros :

Kövecesesi Danes Árpád
(II., Margit-körút 64/b.)

Ellenőr :

Máder Béla
(Országház-tér 11.)

Könyvtáros :

Schmidt Tibolt.
(N. Múzeum Néprajzi Osztálya, VII., Iparecsarnok.)

a) Fővárosi választmányi tagok :

Alexics György dr.	Győrffy István dr.	Szegedy Rezső dr.
Balásy Dénes	Heller Bernát dr.	Szendrei János dr.
Balassa József dr.	Huszka József	Szily Kálmán dr.
Barabás Samu	Jancsó Benedek dr.	Szinnyei József dr.
5 Barátosi Balogh Benedek 20	Kodály Zoltán	35 † Szinte Gábor
Bartók Béla	Kúnos Ignác dr.	Sztankó Béla
Bartucz Lajos dr.	Mahler Ede dr.	Sztripszky Hiador dr.
Bátky Zsigmond dr.	Melich János dr.	Tagányi Károly
Beluleszkó Sándor dr.	Mészáros Gyula dr.	Téglás Gábor
10 Binder Jenő	25 Nagy Géza	40 Thirring Gusztáv dr.
Erdélyi Lajos dr.	Nyáry Albert báró dr.	Tolnai Vilmos dr.
Ernyey József	Réthy László dr.	Varjú Elemér
Gabó Bertalan dr.	Semayer Vilibáld dr.	Versényi György dr.
Giesswein Sándor dr.	Solymossy Sándor dr.	Vikár Béla
15 Goldziher Ignác dr.	30 Strausz Adolf	45 Zsilinszky Mihály

b) Vidéki választmányi tagok :

Almásy György dr., Borostyánkő	15 Kálmány Lajos, Szeged
Baróti Lajos dr., Almádi	Kárpáti Kelemen, Székesfehérvár
Bellosics Bálint, Baja	Lehoczky Tivadar, Munkács
Bünker Rajmund, Sopron	Pápay József, Debreczen
5 Darnay Kálmán, Sümeg	Pintér Sándor, Szécsény
Erdélyi Pál dr., Kolozsvár	20 Pósta Béla dr., Kolozsvár
Fiók Károly dr., Debreczen	Schweiger Lázár dr., Eger
Gálós Rezső dr., Temesvár	Cs. Sebestyén Károly, Szeged
Gárdonyi Géza, Eger	Spitzer Mór, Pozsony-Széleskút
10 Gönczi Ferencz, Kaposvár	Somssich Géza gróf, Kopaszhegy
Istvánffy Gyula, Miskolc	25 Szilády Zoltán dr., Nagyenyed
† Kada Elek, Kecskemét	Tömörkény István, Szeged
Karl Lajos dr., Kolozsvár.	Zolnai Gyula dr., Kolozsvár
Karácsonyi János dr., Nagy-Várad	28 Zoltai Lajos, Debreczen.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTEŚÍTŐJE.

SZERKESZTI

DR. SEBESTYÉN GYULA.

MELLÉKLETE:

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM NÉPRAJZI OSZTÁLYÁNAK

ÉRTEŚÍTŐJE.

A társaságot illető pénzek egyszerűen a
MAGYAR NÉPRAJZI
TÁRSASÁGNAK,
a fölşzólalások és lakcímbelentések pedig
Kövecsesi DANCŞ ÁRPÁD
pénztárnokhoz (Budapest, II.,
Margit-körút 64b.) küldendők.

Előfizetési ára 10 kor. Bolti ára 15 kor.

A folyóiratot illető küldemények
Dr. SEBESTYÉN GYULÁ-hoz
(M. Nemzeti Múzeum),
a társaság ügyviteléhez tartozó iratok pedig
Dr. BÁN ALADÁR
főtítkárhoz (Bpest, VIII. ker.,
Koszorú-u. 25. sz.) küldendők.

A tagoknak tagdíjuk fejében jár.

Megjelenik január, márczius, áprills, június, október és december hónapokban.

BUDAPEST.

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG KIADÁSA.

1914.

TARTALOM.

	Lap
<i>Dr. Sebestyén Gyula</i> : Petőfi népdalgyűjtése	193
<i>Téglás Gábor</i> : Hunyad megye ősi magyarsága	208
Néphit és népszokások.	
<i>Moldován Gergely</i> : A szem a román néphitben	217
Népköltészet és népzene.	
<i>Harsányi István, Gulyás József és Simonfi János</i> : A kurucz dalok forrásairól. (Második közlemény)	233
Irodalom.	
<i>Dr. Madarassy L.</i> : <i>Dr. Györfy István</i> : A fekete-kőrös-völgyi magyarság települése	249
<i>Trócsányi Zoltán</i> : Hästesko, F. A.: Länsisuomalaiset tautien loitsut	250
Kisebb közlemény.	
<i>Dr. Sulica Szilárd</i> : Egy régi román ráolvasásról	254

E folyóirat közleményeire vonatkozó jogainkat fenntartjuk.

A M. Nemz. Múzeum néprajzi tára
(Városliget, Iparcsarnok)
további intézkedésig a nagyközönség számára

 zárva.

Kutatóknak a gyűjtemény és a könyvtár nyitva van hétköznapon-
kint 9—1 óráig.

 Megjelent:

Útmutató néprajzi múzeumok szervezésére.

Írta:

Dr. Bátky Zsigmond.

Kiadja:

a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége.
(Hornvánszky Viktor könyvnyomdája.)

◀ **Ára 8 korona.** ▶

PETŐFI NÉPDALGYŰJTÉSE.

— Felolvastatott a Kisfaludy-Társaság f. é. április 1-én tartott ülésén. —

Irodalomtörténetünk és folklorisztikánk két nagy értékű népdalgyűjteményéről, *Csokonai* és *Petőfi* népköltési gyűjtéseinek eredményeiről, eddig csak azt tudtuk, hogy voltak, de a kéziratuk nyomtalanul elkallódott, elveszett.

Csokonaiéről Toldy Ferencz emlékezik meg a Kisfaludy-Társaság 1844-ben kiadott „Csokonai Mihály minden munkái“ című kötetének elején, az elveszett kéziratok lajstromában (XCH. hasáb 189. sz.). A kötet más helyén forrására szintén rábukkanunk. Csokonai gróf Koháry Ferenczhez Komáromból 1797. nov. 8-án írott levele végén felsorolja kéziratban levő munkáit s ezek közt megemlíti ezt: „*Régibb és újabb magyar népbéli dalok* (Volkslieder), mellyeket más csinos nemzeteknek példájára imitt-amott írásból és hallomásból összeszedvén, az elvesztéstől megmenteni kívánt Cs. V. M. Van már ilyen mindenés nóta valami 300“ (U. o. 850. l.)

Petőfiét Erdélyi János a „Népdalok és Mondák“ 1846-ban megjelent I. kötetének előszavában említi meg. Erdélyi János a Kisfaludy-Társaság megbízásából 1844 elején hirlapi felszólítás útján népköltési gyűjtést indított s midőn a beérkezett gazdag eredményből e társaság „Magyar Népköltési Gyűjtemény“ című nagy vállalatának említett első kötetét kiadta, az előszóban 95 gyűjtőt nevezett meg. E sorozatban: „35. *Petőfy*“.

Minden egyéb adat hiányában az érdeklődők találgatással voltak kénytelenek tudásvágyukat kielégíteni. Így került szóba az, hogy Csokonai gyűjtése nagyban hozzájárulhatott a sárospataki „*Régibb és újabb, részint Érzékeny, részint Vig, többnyire eredeti Dalok Gyűjteménye*“ című 1826-ban megjelent névtelen kötet létrejöttéhez. Ezt én már csak azért sem tartom valószínűnek, mert e sovány kötetet az 1834-ki „második megbővített kiadás“ bővülete avatta 300 dalt számláló értékes népköltési gyűjteménnyé, — Csokonai pedig 1795—6-ban volt hallgatója a nótaszeretetről híres sárospataki református főiskolának.

Petőfi esetében már könnyebben bele tudunk nyugodni abba a föltevésbe, hogy az, a mit a Kisfaludy-Társaságnak, mint egyik gyűjtő, átszolgáltató, bizonyára meg is jelent a kinyomatott gyűjteményekben. Csakhogy e gyűjtemények közleményei mellett a gyűjtő nincs megnevezve, s így remélni sem lehetett, hogy Petőfi népdalgyűjtése felől valaha tüzetesebb tájékoztatásban részesüljünk.

Pedig a költő lelkiéletének szédületesen gyors kialakulásában rendkívüli része volt annak, hogy a Kisfaludy-Társaság Erdélyi Jánosnak 1843. december derekán elhangzott „Népdalköltészetünkről“ című székfoglalója és vele kapcsolatos gyűjtési indítványa alkalmából a népköltészet emlékeinek összegyűjtését elhatá-

rozta. Hiszen a költő 1844-ben megjelent „Versek. 1842—1844“ című első kötetének bizonyosága szerint 1842-ben 3, 1843-ban 12 népdalt írt; míg 1844-ben, vagyis a Kisfaludy-Társaság országos gyűjtésének első évében, már 21 népdal, 3 néprománcz és a „János Vitéz“ című verses népmese lett az eredmény.

Petőfi népdalgyűjtésével kapcsolatban s gyűjteményének ismerete nélkül még egy érdekes adat állapítható meg. A Kisfaludy-Társaság nevében megszerkesztett és 1844 januárjának elején közzé is tett gyűjtési felhívást Erdélyi János már mint titkár jegyezte alá. Ugyanő tette közzé az egykorú heti- és napilapokban a beérkező gyűjtemények első lajstromát. Mikor pedig Erdélyi megkezdte német-, francia- és olaszországi tanulmányútját, hivatalát Garay János segédtitkár látta el. E minőségében folytatta Garay a beérkező népköltési gyűjtemények nyilvános nyugtázását is 1844 végeig és az eddig beérkezett gyűjtemények 34.ik számáig. Ezzel aztán a nyilvános nyugtázás is végleg megszűnt, mert a következő évi folyóiratokban és napilapokban a gyűjtési eredmény ilyen tételes kimutatásának már semmi nyoma. Erdélyi 1845. tavaszán hazaérkezett s nyomban hozzálátott a beérkezett anyag szerkesztéséhez. A következő 1846. év márcz. 9-én már keltezi a „Népdalok és Mondák“ I. kötetének azt az előszavát, a melyben 95 gyűjtőt sorol föl, többnyire a gyűjtött darabok számát és följegyzési helyét is pontosan megemlítve.

Ha tehát Garay közlései a 34. számnál szüntek meg s a hazaérkezett Erdélyi pedig a következő 35. helyre elsőül Petőfit iktatta be, akkor egészen nyilvánvaló, hogy Petőfi nem Garaynak, hanem Erdélyinek szolgáltatta át gyűjteményét.

Ennek magyarázata abban rejlik, hogy Petőfi Garayval, a Regélő volt szerkesztőjével, egy jelentéktelen irodalmi polemia miatt haragban volt, Erdélyit, Garay szerkesztőtársát pedig szerette, mert nemcsak a népköltési gyűjtések terén volt embere, hanem lirája és epikája népies nyelvének, népies tartalmának, őszinteségének és egyszerűségének is megértője volt. Ezért bátran hozzátehetjük, hogy Petőfi neve a gyűjtők élén nem azt jelenti, hogy Erdélyi hazaérkezte után az első jelentkező volt; hanem jelenti azt, hogy Erdélyi ezt a lángelmű fiatal munkatársat még a gyűjtők közt is legtöbbször becsülte.

Mivel e pontnál minden ismeretünknek vége szakad, határtalan örömmel kell fogadnunk azt az eseményt, hogy Petőfi népdalgyűjtésének kézírata megkerült. Megkerült a Kisfaludy-Társaság 1844—1848-ki országos gyűjtésének ama kézirat-tárával egyetemben, a melyet a szabadságharcz kitörése óta mostanig a Kisfaludy-Társaság hatalmas szállásadója, a M. Tud. Akadémia őrzött meg a maga kézirati kincsei között.

Alig néhány lapra terjedő hevenyészett lejegyzés az egész. A mint Erdélyi gyakorlott szeme átsiklott rajta, nyomban megindult a förlésre használt vörös czeruza is — és mindent áthúzott, mint értéktelent, egy s talán a legjelentéktelenebb lejegyzés kivételével. A megmaradt jelentéktelen három versszakból a két első aztán meg is jelent a „Népdalok és Mondák“ I. kötetének 206. lapján a 250 szám alatt.

Ennyi az egész eredmény! És Erdélyi ezt a keveset is első helyre tette. Pedig a lejegyzés talán nem is rendszeres gyűjtés eredménye volt, hanem Erdélyi kérére pusztán emlékezetből került papírra. Talán csak azért, hogy a néplélek leg-

rátermettebb fiatal tolmácsa, a népdal hangjának legtökéletesebb megszólaltatója a népköltési termékek gyűjtői közt névleg is és lélekben is jelen legyen.

Mikor az I. kötet megjelent, Petőfi csakugyan ott volt, de rajta és Erdélyi Jánoson kívül senki sem sejtette, hogy a nagy kötetben csak nyolcz sorra szerepel. Petőfi természetesen így is meg volt Erdélyi szerkesztésével elégedve, mert láthatta, hogy a kötet az ő legértékesebb lejegyzését is aránytalanul tökéletesebb változatban közölte szerencsésebb kezű lejegyzők gyűjteményéből.

Mivel minden idők egyik legnagyobb lírai lángelméjének „*nótáiról*“ van szó, bemutatjuk, sőt összehasonlító folklorisztikai jegyzetekkel is ellátjuk ezt a lélektani megfigyelés szempontjából nagyon értékes gyűjteményt.

A sajátkezűleg lejegyzett és római számokkal is megjelölt első négy, illetőleg egy kitörőlttel együtt öt dal egy 4-rétre összehajtott félv papírnak első három oldalára van — a mint itt következik — leírva :

Népdalok.

I.

*Nem bánom, hogy parasztnak születtem,
Csak azért, hogy zsiros gulyás lettem;
Úgy jól lakom fordított kásával,
Mint a goróf roszparádéjával.*

*Ha látom a fergeteg idejét,
Lehajtom a kalapomnak szélét,
Kifordítom a subámat szőrre,
Úgy állok ki a záporosőre.*

*Ha megunom magam a pusztába,
Lóra kapok,¹ megyek a csárdába;
Szépen szólok a csaplárosnénak,
Hogy hozzon bort jó borivójának.*

*Az én lovam száz forintos fakó,
Röpül, csak úgy szikrázik a patkó;
Mint én, az is igaz magyar fajta,
Nyulat is elkorbácsolok rajta.*

*Hat bojtárnak vagyok fejedelme,
Így tisztelnek: gazd'uram ő kelme;
Gulya keríti be cserényemet,
Húsz komondor estrázsál engemet.*

*Még azt mondják: nincs asztalom, székem,
Gorófnénak sincs olyan, mint nékem,
Enyim minden halom és tó partja,
Eszem, iszom, a hol kedvem tartja!*

¹ Petőfi javítása a kitörőlt „*Kapom magam*“ helyett. L. a jegyzetben közölt alábbi szöveg 24-ik versszakát.

Még azt mondják nekem az irigyek,
Ihatom én, mert loptam eleget.
Nem kívánok én annak egyebet,
Sohse lássa a csillagos eget.

vagy:

Azt felelem én azoknak vissza,
Hogy van annak, a ki meg nem iszsza.

Népdalok.

Nem bánom, hogy parafutnak járhatom,
Csak azért, hogy zivó gulyás legyek;
Még jól lehet fordítom kőjével,
Mint a görög szeparádijával.

Ha látom a puzsoly idejét,
Lehajtom a kalapommal sejtét,
Mifordítom a futómat szőrös,
Még állok ki a naprafőre.

Ha megnem magam a pusztába,
Még a kővel megyek a csárdába,
Még a szőlő a csaplatosnének,
Még a kővel a borsózárnak.

Am én tovább már fontos felő,
Rövid, csak így kővel és jászó;
Mint én, az is az az magyar fészke,
Még a kővel a kővel a kővel.

Ha kővel a kővel a kővel,
Még a kővel a kővel a kővel;
Még a kővel a kővel a kővel,
Még a kővel a kővel a kővel.

Petőfi kéziratának első lapja.

Jegyzet. Erdélyi János Petőfi mellőzött szövege helyett a Népdalok és Mondák I. kötetének „haramja és pusztai dalai“ közt (217—221. l. 270. sz.) egy 23 versszakos s ebből kiszakítva (208. l. 253. sz.) még egy külön három versszakos változatot közöl. E szövegek a II. köt. „Függelék“-ének utalása szerint Békés, Csongrád, Fehér, Szabolcs vármegyékben és a Rábaközben voltak divatban. Erdélyi gyűjtéseinek megmaradt kéziratí anyagából azonban megállapítható, hogy a közölt szövegek Szakál Lajos gyűjtemé-

nyének egy nyomtatott füzetkéjéből valók. Ez a három leveles (leszakított czímlapjával négy leveles) évnélküli ponyvairodalmi termék még a XIX. század elejéről való s így valószínűleg teszi azt a föltevést, hogy a félnépnek tetsző kitünő pásztordalt Mátyási József írta volna. A *Kecskeméti Lapok* 1880. évi folyamának 31. száma „Sorsával megelégedő gujásnak dalja,“ [ezimen közölte Mátyási irodalmi hagyatékából azt a terjedelmes szöveget, a mely a ponyvatermék szövegével csaknem szószertint egyezik. E közlemény alatt ez a kíséző jegyzet olvasható: „E költeményt, melyet elhunyt költőnk, egy rébéri barátjánál időzése emlékére írt, érdekesnek tartottuk közölni egy 1826-ból maradt kézirat után“. Mátyási nemzeti múzeumi és kecskeméti kéziratai közt e dalnak nem akadunk nyomára. A kézirat egyébként is csak lejegyzés lehetne, mert Mátyási soha sem írt ilyen tökéletes népiességgel. Utóbb Szinnyei szintén Mátyásit tartotta szerzőnek (M. Irók, VIII. köt. 889. l.). A terjedelmes szöveg törmelékei külön dalokká alakulva kerültek Szini Károly (122. l.), Bartalus (I. k. 54. l.), Vikár Béla (135. l.), Sebestyén Gyula (297., 307. l.) és a M. Nyelvőr (I. köt. 373 l.) gyűjteményeibe. Erdélyinek az 1857-ben kiadott „Válogatott magyar népdalok“ szerkesztésénél már egy olyan terjedelmes változata is volt, a mely Mátyásiéval mutat közeli rokonságot. Ezt nyomatta le aztán Limbay is (Magyar Daltár, IV. köt. 162—7. l.).

Mi itt a Szakál-féle ponyvatermék sajtóhibákkal zsúfolt szövegét egész terjedelmében lenyomatjuk dőlt és ritkított betűkkel jelezve azokat a sorokat, a melyeket Petőfi szintén ismert és le is jegyzett:

1. *Nem bánom, hogy parasztá születtem,
Csak ezért hogy Gulyásá lehettem,
Eb cserélne cserép palotával.
Vagy életet köszvényes nagy úrral.*
2. *Kis királyság így is állapotom,
Igazgató törvény bunkós botom,
Országom az egész barom járás,
Nagy Patentát¹ egy révbeli² Gulyás.*
3. *Hat bojtárnak vagyok fejedelme,
Így tisztelnek, Gazdauram ökelme,
Guja keríti bé cserépeimet,³
Hat komondor estrázzsal engemet.*
4. *Magamban is helyén van a' lélek,
Sem zsvántól, sem vadtól nem félek.
Ha szegény is, de magamé vagyok,
Szolgálatban szabadságért állok.*
5. *Mikor Jobbágy gyűjt, 's kaszál azt mondom,
Úr dolgára ninesen semmi gondom.
Feles fűvel vagy arató részszel,
Nem gondolok, könnyebb élni készszel.*
6. *Az a' kötelességem' törvénye,
Hogy ha sok is a gazdám' keresménye,
Azt kihordjam négy ökörral télen,
'S megettesem a' cserén könyéken.⁴*

¹ E helyett: potantát.

² Erdélyi: „Válogatott magyar népdalok,“ Limbay és Mátyási „révbéri“-t említ s erre Erdélyi (i. h. 158. l.) ezt a megjegyzést teszi: „Révbéri pusztá Solt megyében“.

³ E helyett: cserényemet.

⁴ E versszakot Erdélyi kihagyta, (kihagyta a „Válogatott magyar népdalok“ szövegéből is) Mátyási pedig e változatát közli:

7. Van ég alatt lakni bátorságom,
Városinál nagyobb szabadságom
Mást nem bántok, engem se báncon más,
Hajh! be boldog egy révbeli Gulyás.
8. Nem veszek rám posztó köpönyeget,
Az és¹ ellen ha zápor fenyeget,
Ki fordítom a' bundámat szőrrel,
Vagy készülök a' galléros szűrrel,
9. *Ha látom a' fergeteg idejét,*
Begyűröm a' süvegem tetejét,
Csak úgy nézem az időt alólla,
Még a' jég is vissza pattog róla.²
10. Becsülöm a pásztori gúnyámat,
Nem cserélem szűrömet, bundámat
Tekintetes úr elécz³ bundájával,
Sem plébános reveredájával.
11. Gazdaságra nincs semmi szükségem,
Van egésségem az⁴ ahhoz eleségem,
Hord a' gazdám jó heti kenyeret,
Főzelékkel szalonnát⁵ eleget.
12. Nem kell, nincs is, sok drága podgyászom,
Vetet ágyra kis székről nem mászom,
Édes anyám szoktatot patkára,
Nem is vágyok soha vetett ágyra.⁶

Az a kötelességem törvénye,
Ha takarit gazdám vagy erszénye:
En kihordjam négy ökörrel télen,
S míg benne tart, egyek erdő-szélen.

¹ Erdélyi a ponyva e sajtóhibáját pontosan lenyomatta és félreismerte, mert a kötet végén olvasható jegyzetekben (470. l.) azt állítja, hogy itt „... és használtatik eső helyett debreczeniesen“. Mátyásinál helyesen: „*Azás* ellen...“ Limbaynál: így javítva „Az ég ellen...“

² E versszak változatát l. Petőfi (V—VIII.) sz. lejegyzései végén.

³ Sajtóhiba „déz“ helyett. E szóra Czuczor és Fogarasi szótára (I. köt. 1193. hasáb) ezt a felvilágosítást adja: „*DÉCZBUNDA*“ (diszbunda?) összetett főnév Ször-szövből vagy posztóból készített rókatorkos bunda, melyent pl. Csalóközben viselnek s rendszeren zöldszínű szokott lenni, miért máskép *zöldbundának* hívják. Hihetőleg annyi, mint diszbunda. Innen mondja a népdal: „Becsülöm én pásztori gúnyámat stb.“ (Idézi az egész versszakot Erdélyi, I. kötet 219. l. után.) A szó elterjedését Szinnyei Tájstó-tára (I. köt. 388. hasáb) dunántúli és alföldi adalékokkal igazolja.

⁴ Felesleges betoldás. Erdélyi el is hagyta.

⁵ Erdélyinél: „Főzeléket szalonnát...“

⁶ Erdélyi „Válogatott magyar népdalok“ cz. 1857-ben kiadott kötetének szövegében (159. l.) és utána Limbaynál is itt ez a két versszak következik:

Nem irigylem a paplanos ágyat,
Az alatt a nagy úr gyakran bágyadt,
Leteritem sallangos bundámat,
Jó izűen alszom éjszakámat.

Ha lefekszik Duncsi kutyám mellém,
Reggelig egy lélek sem jön felém;
Duncsi kutyám vigyáz gazdájára,
Mint komorna a grófné álmára.

13. *Még azt mondják nincs asztalom, székem,
Bárónak sincs annyi, mint énnékem.
Enyim minden halom. 's álló partya,
Eszem iszom mikor kedvem tartja.*
14. Ha tarisznyám vetem a' válamra.
Velem jár 's kél az élés kamara,
Bogrács, veder, szolgafa, fakanál,
Minden enyim, de mi is kell több ennél.¹
15. Azért élek jól mint hal a' vízbe,
Vendégség van minden nap négy izbe,
Még sem szerzek gyomor görcsöt véle,
Mert a' trakta mindég csak egyféle.
16. Hajnal előtt kitérlöm a' csipát.²
Fohászkodás után gyűjtök pipát,
Szemlélődöm Guja közt sétálva,
Nincs-é hiba, nincs-é megdézálva.
17. Ha látom hogy nincsen semmi hibám,
Alám gyűröm bőr székeknek a' bundám.
Izik tűznél kenyeret piritok,³
S rá fanyársról szalonát piritok.
18. Délbe ha kész bográcsos ebédem,
Körül ülök vél⁴ a' cselédem,
Úgy jól lakom fordított kásával,
Mint egy Gróf⁵ hús, harmincz táljával.⁶
19. Ebéd utánn három⁷ jön az álom,
Gyepen veled⁸ ágyamat találok,
Jobban nyukszom Bokrok árnyékába
Mint beteg úr fűszeres ágyában.
20. Hevertemből ha kelek frissülve,
El balagok danolva füttyölve,
Gujámat sétálva legeltettem,
Az itató kúthoz térjengetem.

¹ E helyett: annál.

² Limbaynál így javítva: „ . . . elmondom az imát“.

³ Erdélyinél: „Kenyeremből karélyt kanyarítok“.

⁴ E helyett: „vélem . . .“

⁵ E helyett: „Goróf . . .“

⁶ Mátyásinál ez a kimaradt versszak következik:

Megfejik a Czimert, Kajlát, Zsombó'
Ozsonnának olt a bojtár tarhót,
Gazduram is rá ki-kicsapogat,
Erre dohányt, kulacs bort hozogat.

E versszak Erdélyi válogatott népdalaiban és Limbaynál szintén megvan, a mi az előző két versszakos bővülettel együtt azt bizonyítja, hogy a ponyván volt egy teljesebb szöveg is forgalomban. Sőt lehetett e szövegnek több kiadása is, mert Erdélyi idézett változatainak első sorában „Kajlát, Csákót, Zsombót“, Limbaynál az első sorban „Czimert, Csákót, Zsombót“, mindegyiknél a másodikban „ozsonnára“ s a negyedikben „Erte dohányt . . .“ olvasható.

⁷ Sajtóhiba: „ha rám“ helyett.

⁸ Sajtóhiba: „vetett“ helyett.

21. Vizmerésel mozgatom testemet,
Meg újítja viz merés éhemet,
Majd tarhonyát eszem vatsorára
Osztán jó tűz mellet gyújtok pipára.¹
22. De azért, hogy így együgyűn élek,
Szép színt, erőt pappal sem tserélek,
A' mely uram nem hiszi, tisztelem,
Tessék gyeppen meg birkozni velem.²
23. Bevan a' két szűröm újja köttve,
De nem tudod pajtás mi van benne,
Az egyikbe atzél kova tapló,
A' másikba száz forintos bankó.
24. *Ha megunom magam a' pusztába,
Kapom magam megyek a' csárdába,
Parancsolom a' korcsmárosnénak.
Hogy hozzon bort a' borivójának.*
25. *Azért mondják nékem az irigyek,
Ihatom bort, mert loptam eleget.
Kurvazannya! azt felelem vissza,
Hogy van annak, aki meg nem issza.*³

¹ Erdélyinél: Osztán gyujtok tűz mellett pipára.

² A következő három versszakot Erdélyi külön dalnak közölte (I. köt. 208. I. 253. sz.) Viszont a „Válogatott magyar népdalok” szövegében csak a második található meg és megtalálható ugyanitt (141. l.) a szintén közölt három versszakos külön dalban is. E dal szövegét szintén lenyomatta Limbay, de nem ugyane kötetében, hanem az I. köt. 45. lapján.

³ A következő két versszakot Erdélyi egészen mellőzte. A „Válogatott magyar népdalok” és Limbay szövegében is csak az első versszak 3—4. sora és a második versszak 1—2. sora van meg. Itt említjük meg, hogy a fenti versszak két utolsó sorát Mátyási Petőfi minkét változata szerint lejegyezte. Midőn ezt a lejegyzést bemutatjuk, közöljük azt a pár sorra terjedő toldást is, a mely a többi terjedelmes szövegben nem fordul elő:

*Azért mondják az irigyek rólam
Ihatom bort, mert eleget loptam, —
Nem kívánok azoknak egyebet.
Hogy ne lássák a csillagos eget; —*

*Fuladjon meg szemektől a varjú
Mert nem sült rám soha csak egy borjú,
S kurvannyoknak azt mondhatom vissza,
Hogy van annak, e ki meg nem issza.*

*Komiszáros micsoda fán terem
Azt se tudom, csak nevit esmerem,
S ha költők is a keresményemből,
Ki parancsol az én erszényemből.*

*Bort nem iszom, fogadásom tartja
Vizet inkább, ha galambom adja,
De azt is úgy, ha kútból meríti,
Csókos ajkát korsóhoz érteti.*

A bornemisza gulyásra való tekintetből változott meg a fenti 24. versszak második fele is így:

*Szépen szólok a korcsmárosnénak,
Adjon szállást látogatójának.*

26. Ha bő ingem gatyám széltől lobog,
 Jány melyében értem a' szive dobog,
 Inkább ötöt,¹ mint Pesti Gavalért
 Hijába fitoktat néki tallért.
27. Szeretöm a' kotsmárosné leánya,
 Nem ér azzal ezüst aranybánya,
 Angyal Pannikámat el is veszem
 Hires nemes² Gujásnévá teszem.
28. Bár más szegődjön ennél jobb bérre
 Bábolnára vagy Mezőhegyesre,
 Mi megélünk Révbeli pusztában
 Erdős János Ur szolgálatyában.
29. Mert annak ad 's izen³ akkit szeret,
 Illy jó gazdát s' illyen jó kenyeret,
 Házamban is ez az utolsó sor,
 Haj be boldog egy Révbeli Pásztor.⁴
30. A' paripám száz forintos fakó,
 Repül szintúgy szikrázik a' patkó,
 Az is mint én igaz magyar fajta.
 Nyílat is elkorbácsolom rajta.⁵
31. Még azt mondják, hogy én szegény vagyok,
 Pedig tudják, hogy én Báró vagyok.
 Olyan az én ebédem s' vatsorám
 Mellé ülhet mind a' két Vitzespán.

(Kitörölt, de olvasható szöveg:

II.

*Nem anyától lettél, rózsafán termettél;
 Piros pünkösdi napján hajnalban születted.
 Orczáid rózsái ha közel volnának,
 Vérző szívem mellé tűzném bokrétának.)*

Jegyzet. Petőfi ezt a leírt szöveget sajátkezűleg törölte. Erdélyi az I. köt. 67. l. 97. sz. alatt csaknem betűszerint egyező szöveget közöl, de a II. kötet függelékében lelőhelyül „Rábaköz, Szabolcs, Zemplény“ van megjelölve. E szerint Petőfi jól olvasható kitörölt szövegét nem is vette számításba.

A dal két sorral bővítve megvan Kecskeméthy Csapó Dániel „Dalfüzérké“-jének 1844-ben megjelent I. füzetkéjében. Mivel Petőfi csak a következő évben szolgáltatta át lejegyzéseit, nagyon valószínű, hogy a törlést ez a füzetke idézte elő.

¹ E helyett „ölel“.

² E helyett: „neves“.

³ „S'izen“ helyett „Isten“ olvasandó.

⁴ A következő két versszakot Erdélyi *szintén mellőzte*. A következő első versszak azonban megtalálható a „Válogatott magyar népdalok“ idézett szövegében s ennek nyomán Limbayében is.

⁵ E kimaradt versszak alig eltérő változata olvasható még Erdélyinél a Népdalok és Mondák II. köt. 229. l. 427. sz. két versszakos dalában.

A dal két első sora csaknem mindig megtalálható régi pünkösdi játékaikban. (Ipolyi: M. Mythologia 584. l. — Dr. Kiss Áron: M. gyermekjátékdalok 454. l. — Kálmány: Szeged népe, I. köt. 105. l. — Ethnographia, 1901. XII. 416. l. — Sebestyén Dunántúli gyűjtés, 137, 139, 543—4. l. E gyűjtés idézett utolsó lapján bemutatok egy 1793-ki és egy évnélküli XVIII. századi lejegyzést. Mindkét esetben már önálló dalszöveg gyanánt szerepel.) Utolsó két sorát először Kultsár István a Hasznos Multságok, 1820. I. 186. l. közölte.

II.

*Be szépen szól a klarinét,
Be szép asszony a csaplárné;
Majd megöl a nézésével,
Mézesmázos beszédével.*

Jegyzet. E dalszöveg megvan Limbay: Magyar Daltár, IV. köt. 36. l. Itt a versszak második része így hangzik:

Megöl az ő nézésével,
Kicsali, haj! becsali haj! beszédével.

III.

1. *Rongyos csárda, nincs teteje,
Zsidó asszony lakik benne.
Zsidó asszony, a lelkedet,
Hova tetted a pénzedet?*

3. (így!) *Tetejében a rézkongó,
Fenekin van a sok bankó.
Közepiben arany, ezüst;
Arra kérlek, főbe ne üss.*

2. *Zsidó asszony, a lelkedet!
Hova tetted a pénzedet?
A ládába van, galambom;
Csak az életem maradjon.*

Jegyzet. Petőfi lejegyzéseiből Erdélyi csak ezt a dalszöveget s ennek is csak a két első (1. és 3. sz.) versszakát használta fel a Népdalok és Mondák I. köt. 206. lapján, a hol a 250. sz. alatt külön dal gyanánt szerepel. Petőfi a lejegyzett dalok vidékeit nem jelölte meg, ezért aztán a II. kötet függelékben Erdélyi sem tudta megjelölni.

Változatai közül megemlítjük Kálmány Lajosét. „Koszorúk az Alföld vadvirágai-ból“ cz. gyűjteményének II. kötetében (a 76. l.) a 24. számú öt versszakos zsványballada kezdődik így:

„Zsidó asszony, az mindénéd!
Hová tetted a pizédet?“
„A kaszliba, éldés lélkém,
Maragyon még az életem!“

Ja felsőbe' van a bangó,
Másoгыikba' az réz kongó,
Harmagykba' tallér, húszas,
Ki az világbú kimulaszt.“

Vikár Béla „Somogy megye népköltése“ cz. kötetében (166. l.) már egy újabbkori rablólétérdepeltetett és ütlegelt zsidója rimánkodik így:

„Sublatomba' van a pénzöm,
Hadd mög betyár az életöm.“
— Mőghagyom az életödet,
Csak add elü a pénzödet!

„Fölsöbe' van a réz kongó,
Középsöbe mög a bankó,
Legalsöba mög a huszas“.
— Jó barátom, vigan mullass!

+ *Aranyos erödet, minis teleje,
Zöldi affony lakik benne.*
1 *Zöldi affony, a telredese,
Hova eszed a pénzödet?*

3 *Telejiben a rézkongó,
Feketein van a fél bankó,
Közepiben arany erüpe,
Arta hiedel, föbe me üst.*

2 *Zöldi affony, a telredese!
Hova eszed a pénzödet?
A ládában van, Galambom,
Csak az életem maradjon?*

W.

*Érik, érik a cseresznye hajaja,
Zsugorodik a levele hajaja,
Piros barna menyecskeknék
Domborodik az eleje hajaja.*

Petőfi kéziratának harmadik lapja.

IV.

*Érik, érik a cseresznye hajaja,
Zsugorodik a levele hajaja,
Piros barna menyecskeknék
Domborodik az eleje hajaja.*

Jegyzet. Erdélyi II. köt. 79. lapján a 152. sz. dal 3. versszaka betű szerint egyezik Petőfi e valóban töredékes lejegyzésével. Erdélyi ötversszakos szövegének két versszaka, köztük Petőfi lejegyzése is megtalálható Török Károly: Csongrádmegyei gyűjtés (M. Népkölt. Gyűjtemény, II. köt.) 241—2. l. Petőfi két első sorának változata megvan még Limbay: Magyar Daltár, II. köt. 102. l.

(V—VIII.)

Petőfi irásával egy 8-rétű más színű (kissé kékes) papirszelet két oldalán — hosszában írva — még ez az egymástól független és el is különített négy versszak olvasható:

*Azért minden úgy vigyázzon az idén,
Hogy a bortól el ne ázzék, úgy mint én.
Mert a ki attól elázik,
Vagy hosszút köp, vagy rókázik, úgy mint én.*

*Káka tövén költ a rucza,
Jó földben terem a' buza:
De hát a' hiv lány hol terem,
Még azt a' tájt nem ismerem.*

*Szederinda hajtás
Hogy válunk meg édes babám egymástól?
Ugy válunk meg édes babám egymástól,
Mint a' csillag a' holdragyogásától.*

*Ha érzem a' fergetegnek crejét,
Lehúzom a' kalapomnak elejét,
Úgy kinézem a' rosz időt alóla,
Hogy a' jég is vissza pattog ő róla.*

Jegyzet. Az első versszak csak része egy nyersebb tartalmú s ezért nagyobb gyűjteményeinkben nem is szereplő mulató gajdunknak. A második kezdete egy általánosan ismert régi népdalunknak. Teljesebb változatát Erdélyi szintén közölte az I. köt. 79. l. A II. köt. függelékében e dalt Szabolcsinak, Székelyföldinek és Pestmegyeinek jelezte. A harmadik első sora nem jutott Petőfinek eszébe. Az ismert változatok így kezdődnek: „Cseresznyefa levelestül, ágastul . . .“ Így kezdődik az a Petőfi lejegyzésével egyébként egyező változat is, a melyet Erdélyi (a lejegyzési hely megnevezése nélkül) a III. köt. 188. l. 350. sz. alatt közölt. Ugyanígy kezdődik Székely Sándor: „Szermeli népdalok“ 32. l. p.-formai változata és Török Károly: „Csongrádmegyei gyűjtés“ 125. l. a 108. sz. dal-egyvelegének utolsó versszaka is. Petőfi utolsó nótaszövege tulajdonképp változata az I. számú terjedelmes szöveg 2-ik versszakának s még közelebb eső változata az I. számú jegyzetében közölt ponyvatermék 9-ik versszakának. E változatoktól Petőfi szövege ritmusban tér el. A változatok 10 szótagos sorai Petőfinél 11 szótagúvá terülnek. Az ilyen bővülést rosszul alkalmazott idegen dallamok szokták előidézni. Az eredmény rendszerint hibás, mint a hogy hibás Petőfi lejegyzése is. Még avatatlan szem is fölismerheti azokat a felesleges és könnyen kiküszöbölhető szótagokat, a melyek a bővülést előidézték.

Midőn a Kisfaludy-Társaság Magyar Népköltési Gyűjteményének I. kötete, a „Népdalok és Mondák“ I. kötete 1846-ban megjelent, Erdélyi a szerkesztésre vonatkozólag ezzel a fogyatékos felvilágosítással szolgált: „sok dal lesz itt, melyet senki nem hallott úgy, mint általam közöltetnek, mert némelyik három, sőt négyből is van összerakva, a különböző beküldések szerint. Ez másként nem is lehet. Mert mint egyik beküldő, Gyurinka Antal ur írja „az ilyen dalokat egyik elkezd és a hány danolja, mind bővíti ujakkal“, miből természetesen következik, hogy a különféle beküldést szabad is, lehet is összeolvasztani.“ (Előszó, XI—XII. l.) Éppen az ellenkezője következik: az, hogy a szerkesztő az egy dallamra énekelt, vagy a diktáláskor összehadart egyveleget — lehetőleg több változat alapján — szétválaszthatja. Erdélyi rátermettsége sem az összerakásban, hanem a szétválasztásban nyilatkozott meg. A beküldött gyűjtemények rendszertelen lejegyzéseiben ügyesen fölismerete az összetartozó s kerekded egészsze kialakult versszakokat.

Petőfi esetében ez azért fontos, mert Erdélyi igazolni tudta, hogy a 270. sz. terjedelmes gulyás-nótából kiszakított „Be van az én szüröm uja kötve . . .“ kezdetű 253. sz. dal külön is el van terjedve Békésben és Gömörben. (II. köt. Függelék.) És ebben Erdélyinek annyira igaza volt, hogy e három versszakos dalt így önállólag Török Károly pár évtized múlva csaknem szószertint újra lejegyezte Csongrádban (M. Népkölt. Gyűjt. Új folyam, II. köt. 201. l.).

A „Népdalok és Mondák“ most előkerült eredeti kéziratának birtokában Erdélyi szerkesztői munkásságának az a másik erénye is igazolható, hogy a beküldött gyűjtemények anyagának megrostálása s a közlendő anyag végleges kiválogatása szintén biztos kézzel volt elintézve. A kétes értékű irodalmi vagy félnépi termelést és a hiányos lejegyzés nyomán sarjadó értéktelen szövegváltozatokat a szerkesztő vörös írónja könyörtelenül keresztülhúzta. Petőfi esetére szorítkozva, utólag is helyben kell hagynunk, hogy az összes lejegyzésből csak két versszakot közölt s hogy a közölt szövegnek mellőzte ismétlést előidéző harmadik versszakát.

És ezt most azért tesszük külön is szóvá, mert Petőfi lelkivilágának megfigyelői számára egy szerfelett érdekes és egyben titokzatosnak tetsző irodalomtörténeti adalékot kívánunk hozzáférhetővé tenni.

Midőn fentebb a ponyvára került gulyás-nóta terjedelmes szövegét közöltük, a ritkítva szedett 26—27-ik versszakra megjegyeztük, hogy Erdélyi az egész szövegből csak ezt mellőzte s egy későbbi kiadványában is csak a második versszakot közölte. Ugyan miért? Hiszen ez a két versszak szorosan hozzátartozik ahhoz az előtte való 23—25-ik versszakhoz, a mely „Be van az én szüröm uja kötve . . .“ kezdettel innen kiszakítva lett külön dallá. E versszakokban ugyanis a százforintos bankóval hivalkodó gulyás beszél a csárdába való menetelről, a kocsmárosnéról, irigyeiről és jó magáról. A nyomban utána következő két elhagyott versszakban folytatja, hogy az ilyen módos gulyás szeretője még akkor is hü marad, ha a pesti gavallér pénzzel csábítja; megtudjuk továbbá, hogy ez a hü leány a kocsmárosné lánya, a ki ma-holnap már felesége lesz.

Az kétségtelen, hogy a polgárias tartalmú két elhagyott versszak nélkül az előző három versszak igen sikerült szilaj hangú pásztordal dal marad. Ez az oka, hogy Erdélyi és Török Károly a nép ajkáról a szilaj részt kerek egés gyanánt

kapta meg; és ez az oka annak is, hogy Petőfi lejegyzése szintén azzal a szilaj versszakkal végződik, a melylyel Erdélyi és Török Károly egyező szövege. Míg azonban a két utóbbinak a nép szolgáltatott már megcsonkított szöveget, Petőfiről be tudjuk bizonyítani, hogy jól ismerte a néppel egyértelműleg szintén megcsonkított szöveg mellőzött folytatását is. Tudta, hogy a gulyás-nóta nála található szilaj záradékanak van még két versszakra menő szelid járuléka. E járulékot nem jegyezte le, de lelkében a rítkó tartalmú, de egyébként csakugyan jelentéktelen két versszakot továbbra is megtartotta, sőt figyelmének rátérülése után addig ringatgatta és takargatta, míg a pénzét kínálgató pesti gavallérból és a házasodó gulyásból is külön dalsíra nem lett. E két csira akkorra, mire Erdélyi a „Népdalok és Mondák“ I. kötetét a fönti két versszak mellőzésével kiadta, már két gyönyörű pásztordallá fejlődött.

Az egyik, a „Pusztán születtem . . .“ kezdetű dal, mely a gyűjtés első évében, 1844-ben a *Versék* című kötet népdalai közt látott először napvilágot, a pásztorélet képén csak annyit változtat, hogy nem a lejegyzett népdal *gulyásáról*, hanem a rangosabb *csikósról* beszél. Egyébként a hangja, ritmusa ugyanaz marad. A csikósnak van cserénye, jó paripája, melyen szintén akad útja, mert hiszen csikós ő az alföldi rónán; szóba hozza ingét-gatyáját, a varrója pedig maholnap (szóval itt is csak terv szerint) „csikósné lesz az alföldi rónán“.

Ha valamely tudós szöveg-kritikus erre azt találná mondani, hogy a felhozott külsőségek aligha nyújtanak biztosítékot a népdalok sokkal mélyebben fekvő lélektani kapcsolatára, akkor én nyomban utalok egy jóval illetékesebb félre: *magára a népre*. Utalok a saját „Dunántúli gyűjtés“-em 297—298. lapjára. Itt megvan a Petőfi és Mátyási lejegyzésében, a ponyván, Limbay kötetében, Szini Károly, Vikár Béla és a M. Nyelvőr közléseiben egyaránt szereplő gulyás-nótának egy Kadarkuton lejegyzett somogy-vármegyei változata, mely így kezdődik:

Somogy megye aljában születtem,
Tüskebokor között nevedtem.
Van cserényem, van szép fehér gulyám:
Gulyás vagyok a kutas pusztán.

Hozzá írott jegyzetem megemlíti, hogy ez változata Petőfi szóban forgó népdala ezen első versszakának:

Pusztán születtem, a pusztán lakom,
Nincs födeles kéményes hajlokom;
De van cserényem, van jó paripám:
Csikós vagyok az alföldi rónán.

Szóval Petőfi mūdala visszakerült ugyanabba a népdalba, a melyből a költő motívumát vette!

A lélek-közösségnek és a nagy közösségek éltető körfolyamatának csodával határos, de még mindig érthető jelensége ez. A tenger, a pára, a felhő, a szivárvány, a hópehely, a harmat, a patak, a folyó mind egy világ. Itt a vízcsepp vándorol, ott a dalsíra.

Hozzá kell adnom, hogy e mutatványban semmi bűvészkedés sincs. A somogy-vármegyei nótát az 1880-as évek végén jegyeztem le, a Kisfaludy-Társaság e

lejegyzésemet 1906-ban adta ki, Petőfi népdalgyűjtésének itt bemutatott kéziratát pedig a M. T. Akadémia könyvtárában most, az 1913—4-ki tél folyamán találtuk meg.

A gulyás-nóta másik dalsírójából (a tallérját fitogtató pesti gavallér szerepéből) Petőfi 1845 végén az „Alku“ című néprománecot termelte ki. Ugyanazon ritmussal egész terjedelmében így hangzik:

Juhász legény, szegény juhász legény!
Tele pénzzel ez a kövér erszény;
Megveszem a szegénységet tőled,
De rá'dásul add a szeretődöt.

„Ha ez a pénz volna csak foglaló,
S még száz ennyi lenne borraivaló,
S id'adnák a világot rá'dásnak,
Szeretőmet még sem adnám másnak“.

A pénz a népdalban közvetlenül a gulyás Pannikáját kísérti. Az a tisztaság, hogy a szegénységét folyton hánytorgató, de magát mégis elégedettnek valló gulyás a népdalban ezt tudja, Petőfivel már nem a leányt, hanem a juhászlegényt állítatja alkuba. Az incselkedésnek ez a formája nem ismeretlen az idegen népek költészetében sem. Mi csak a Molière „Mizantrop“-jában előforduló régi francia népdalra utalunk, mert ezt esetleg Petőfi szintén ismerhette. Az I. felvonás 2. jelenetében mondja Alcest Oront-nak, a hiú versfaragónak: „Mindennél, a mit ma bámul a világ, én többre tartom e kis régi dalt (Szász Károly sikerült fordítását idézzük):

Ha a király nekem adná
Egész Páris városát,
És cserébe azt kívánná,
Hogy babámat adjam át:
Azt felelném a királynak:
Párist tartsa meg magának,
Érte biz én nem adom,
Hajjalom!
Kis galambom, angyalom!“

Annak megállapítását, hogy Petőfi remeklése néplelektani szempontból mennyire sikerült, a tudós esztetikusok és folkloristák helyett ismét a nép végezte el. Alighogy megszületett, a Pesti Divatlap 1845. december 25-iki számában megjelent szöveget a nép ajkára vette, magáénak elfogadta és énekelte. A Kisfaludy-Társaság egyik gyűjtője a nép ajkáról lejegyezte s beküldötte, Erdélyi gyakorlott szeme jó népdalnak találta és a „Népdalok és Mondák“ 1846. novemberében sajtó alá adott s 1847-ben megjelent II. kötetének 226. lapján *tévedésből* kiadta eredeti népi puszta dal gyanánt. Ugyanabban a kötetben, a melynek 313. lapján Erdélyi az írótól származó népdalok közt a szerzőre való pontos utalással Petőfi „Hortobágyi korcsmárosné, angyalom . . .“ kezdetű népdalát szintén szerepelteti.

Petőfi ezt megérte s nem zúgolódtott. Miért is tette volna! Hiszen a Kisfaludy-Társaság népköltési gyűjteményének ez a komoly tévedése a költő rövid földi életének legértékesebb irodalmi sikerei közé tartozott.

Dr. Sebestyén Gyula.

HUNYAD MEGYE ÓSI MAGYARSÁGA.

— *Csánki Dezső kutatásai szerint.*¹ —

Hunyad megye sajátos völgyalakulásai nem csupán az Alföldre, de az Aldunához is a legtermészetesebb kapuját képezzék ő-időktől fogva az erdélyi felföldnek. A hajdan kor népmozgalmi eredményezék azt, hogy a rómaiak Dáciaja a déli Kárpátok határvető gerinczén túl a Dunáig terjedt s tartományi székvárosukat Decebal királyi várának: Sarmizegethusának a hátszegi medence délnyugati sarkában elhiresült romjaira építék. Az Árpád-királyok várjobbágyai is a népek eme vándorútainak védelmében vértettek el legtömegesebben s Hátszeg s Déva várföldeinek a kún-bessenyő támadások közben majdnem kiirtott magyarsága helyére így kerülhettek a XIII. századtól kimutathatólag mind tömegesebben a Balkán hegyhátairól, a törökség elnyomulásával a magyar királyok védszárnyai alá menekült nomádizáló népjövevények.

Csánki Dezső „Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában“ című nagy művének legutóbb megjelent V. kötete Hunyad, Kolozs, Torda és Kis-Küküllő megyék középkori magyarságának olyan kincsésbányáját tárja elénk, a minőről a nemzetiségi forgatagok örvényébe került erdélyi magyarság csüggedezni kezdő s egymással torzsalkodó vezetői sem igen bírhatnak tudomással. Hisz a néhai Hon című lap 1876 január 1. számában a, fájdalom már elhalálozott Szathmáry György barátommal a hunyadmegyei eloláhosodott magyarság fiainak felsegítésére megengedett országos mozgalom idején is akárhányan kétségbe vonták a napjainkban hatóságilag is Csernának emlegetett Egregy = Egerügy és Sztrigytörök egykori magyarságát.

Csánki Dezső szóban forgó kötete a szegedi árvíz hullámaiba fulladt, de a dévai reáliskola, sőt részben a szászvárosi ev. ref. Kún-tanoda megerősödésében azért üdvösen gyümölcsöző hazafias mozgalomnak igazolását is meghozván, mint a sokaktól fejcsóválva fogadott segítőakció kezdeményezője, kötelességemnek ismerem Csánki adatainak kimeríthetetlen gazdagságával most, mikor a nemzeti-ségi túlzók ösiségük követelőző hangoztatásával is fokozni próbálják képzelt igazukat, legalább főbb vonásban bemutatni Hunyad megye középkori, még a kenézi nemesítéseket megelőző magyarságának néhány képviselőjét.

Váras földe, a mai Szászváros környékével már I. Géza király idejéig néptelenné válván, a Kenyérmező helyiségeit szász jövevényekkel kelle megerősíteni.

A Maros nyilatában Szádeczky Lajos fáradozásai szerint a Máros-Ilyétől keletre utalódó Fenes nyerte 1292-ben az első olachi telepéseket. Az 1371-ben a dévai vár földén már négy kenézi szék jelentkezik. István mester dévai várnagy bizonyos olachus tolvaj ellen pert indítván „Universi kenezi et olachi de quattuor sedibus districtibus castri Déva“ tiltakoznak az ellen, utalván arra a kiváltságokra, hogy ellenük „iuxta legem olachorum“ kell és lehet csak eljárni. Az 1387. esztendőben a ma Dobrának hívott királyi városban iudices, iurati et uni-

¹ *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában.* A M. T. Akadémia tört. bizottságának megbízásából írta dr. Csánki Dezső. V. kötet. A Hunyadiak kora Magyarországon. IXc. kötete. Budapest, 1913. 1—VII., 1—772. I. Ára 20 K.

versi hospites, kenézi necnon Karaynok de Jofew nyilatkoznak (Dl. 29,938). Majd 1437-ben universi nobiles et kenesii populique et jobbagiones domini nostri imperatoris (t. i. Sigismundi) gratiosi in districtu Jofeju constituti et commemorantes élnek ott együtt. Még II. Ulászló alatt is szabad város Jofő s iudex, iurati, ceterique cives et inhabitatores oppidi nostri regis Jofew írják magukat a város polgárai.

Az 1515-ben február 1-én Szapolyai János erdélyi vajda, a legutóbb Mátyás 1475 június 9-iki rendeletével, a II. Ulászló által 1494 október 1-én megerősített városi szabadalmakat megújítja ugyan, de a török elől menekülő Rádul havasalföldi vajda ugyanazon esztendőben a király kegyelméből ott udvarházat nyervén, ennek környezete csakhamar kiforgatá Jofőt ősi magyarságából. A városban nemeséget nyert polgárok: 1475-ben Kaba László (utódai máig élnek), Jofői Bálint (utóbb Dobra néven pusztult ki), 1478-ban Állazó István, Szakamási István (kipusztultak), pestesi és jofői Bási, lapugyi Bár (máig léteznek), 1507-ben jofői Moré (kipusztult).

A Maros jobbpartján Ilye s az innen 50 kilométerrel keletebbre eső Diod, Alsó-Diod (ma Gyógy) városok területeikkel 1321-ben az Ákos-nembeli ilyei Dienes(i)-, Folti- és Zádorlaci családoké. A két előbbi család 1350-beli osztálypere Ilyét közös jószágnak nyilvánítván, Mátyás az 1467-iki moldovai expedíciója alatt keletkezett erdélyi lázadás szítói közé került Dienesi János és András javait dengelegi Pongrácz János erdélyi alvajda közeli rokonára ruházta. A Dienesek 1473-ban ugyan kegyelmet nyertek, de jószágaikba nem juthattak vissza s csak a Folti-ág tartotta tovább magát. Az utolsó Folti-lány (Mária) Bethlen László Hunyad megye mult századeleji főispánjához, nővére pedig Nalászy József testőrpoéta- és fordítóhoz († 1822.) ment feleségül.

Aldiod város és uradalma 1397-ben máramarosi Garzónak, majd 1404., 1407. és 1412-ben a töreki Bakócz (= Bakóczfi = Bakóczi) s az ilyei Dienes-i családnak adományoztatott. Bakócz György halálával 1443-ban a Dienesi-család vált itt urrá, azonban a varaskeszi Lépesek is igényt támasztottak reá. A Dienesiek 1467-iki nótáztatásával Pongrácz János kezére került a szép uradalom, miglen 1501-ben, Pongrácz Mátyás halálával a korona örökölvén, II. Ulászló Corvin Jánost kárpótolá azzal. Corvin fia, Kristóf elhúnytaival Tarczai János székely ispán lesz itt rövid időre zálogbirtokos. Ennek kielégítése után 1508 elején a töröktől elűzött Radul havasalföldi vajdának nyujtott a király menedéket, habár 1506-ban erményesi Fiath László, 1507/8-ban Ujlaki Lőrinczné dengelegi Pongrácz Katalin férje és 1508/9-ben Szentgyörgyi Péter erdélyi vajda örökségi igényt jelentettek arra.

Radul vajda 1510 június 1-én elhalálozván, oláhosítási befolyása itt nem érvényesülhetett. A király Podmaniczki János kir. főkamarást ajándékozván meg Aldioddal, ez Szobi Mihálynak és feleségének losonczy Dezsőfi László Zsófia nevű leányának adta tovább. Az 1517/18-ban Bozorab havasalföldi vajda és Theodosius nevű fia nyerik menedékül Aldiod várát. Az 1523-ban még három Havasalföldről elűzött Viszter, Váncsa és Nagoe nevű bojárt s 1525/26-ban ezek rokonait fogadta ide be a vajda, illetőleg a király, kik azonban nem állandósultak meg.

Aldiód és Ilye közén a Barineskai-család 29—30 helységre terjedő ura-

dalma érdemel még figyelmet. Az 1429-ben Barancskai György felesége, valamint Ilona leánya a halmagyi kenézséget bíró Móga felesége és Ilona hunyadi Vajk (Wayk dictus) László özvegye Várhely és tartozékaira is igényt támasztván, a Klopotivai, Dampusi és Musina megnemesített kenézi eredetű családokkal kerül perbe. Ekkor tehát az ősi nemesség ivadékai már összerokonosulnak a beköltözött olachusoknak a szepességi soltészek (sculteti) szerepét teljesítő kenézeivel.

De érdekes megjegyeznünk, hogy 1484-ben Verbőczy János, mint Brancskai István Miklós fiának veje, Brancskát a két Tarnócza (ma Tirnovicza), Kakafalva (= Kabesd), Boz, Szegfalva (eltűnt), Répás (eltűnt) részeivel bírta s 1494-ben Verbőczy Péter Barancskát 11 faluval eladván, özvegye másodszor férjezett Muronyi Vér András gyermekeinek tartásdíjat követel.

A török 1515-iki betörésekor a Barancskaiak adománylevele elégvén, II. Lajos azt megújítja. Barancskai László halálával 1518-ban Korlatkői Péter udvarmester s ilyei Dienesi János és Tamás ellen 1519-ben fivére jogán Verbőczy István ítélőmester is igénypert indít. Az 1521-ben Barancskai Horváth Bertalan Szörény vár albánja nyert zálogjogot Barancskai László örökségére.

A marosbalparti Marosnémetit a Szent István által behívott Hermann-nemzetség ivadékai bírták. Ebből vált ki a belsőszolnokmegyei Szentgyörgyről elnevezett család mellett, a szentgyörgyi Nagy, a szolnokszentgyörgyi és németi Makray-ág is.

A Németivel szomszédos Veczelváros és Veczeltő (oppid. Weczel és possessio Wezelthw 1479: Dl. 18,198. és Pesty Krassóm. tört. III. 449). 1491-ben még Magyarveczel és Oláhveczel néven tartozott a solymosi várhoz (Dl. 27,556.); de 1521-ben már Michael Dragotha Kenezius in Oláhwechel, Stephanus Brathyna Kenezius in Magyarwechel tűnnek itt fel. A török 1515-iki becsapása porrá égeté a régi várost, Veczeltő Oláhveczelre korcsosult s a betelepülő kenézek Wezelváros vagy Magyarveczel nevét csakhamar feledésbe meríték, illetőleg Vulcsedre, Konosibak, Herep az 1491. Herpele az ősi Herman-nemzetség leszármazási helye volt.

Ugyanakkor vesztette el régi jelentőségét Solymos vár és város is, melyet 13 faluval 1440-ben a két Hunyadi János II. Ulászlótól adományul nyert s Mátyás 1449-ben Héderfai Istvánnak és Szentivanni (Székely) Mihálynak zálogosított el. Ezek kielégítése után nádasdi Ongor János nyerte Solymost, kinek halálával 1507-ben Szobi Mihály lett itt úrrá.

Csak a kis Haró (1389., Harow 1363.) nemes családai, az 1492-beli nobiles de Haro öröklődtek át napjainkig. A Csikos (egy tagja 1875-ben tábornok), Csuka, Elekes, Fodor, Horváth, Nagy, máig élő családokon kívül a Csemege, Géberjen, (Gáborfii vagy Harui) Hódos, Nemeze, Petenyefi, Szunyog, már kihaltak. Az 1360-beli határnevekből *Csudatelke* 1437-ben különvált s Pankota néven él tovább. Határnevei ma is magyarok s 1503-ban Szunyogszeg jó a Maros mellett említésbe. Kéménden az ősi Kéméndi-család tartja meg magát s az Operaház művészi diszítője: Jenő ebből eredt. 1468-ban Mátyás Kéméndi Györgyöt szintén nótáztatta; de 1473-ban kegyelmébe fogadta ismét. Aranyon az Aranyi-, a Porkoláb- és Rapolti-családot érte Mátyás trónralépte. Rapolti György halálával 1478-ban a temesmegyei macskázi Tárnok Péter kapta javait. Ennek nejét, Ilona asszonyt II. Ulászló 1495-ben

férjének a szörényi bánságban szerzett érdemeiért fűsítván, ennek három leányával, albisi Zólyomi Dávid (Katalin férje), nadrági Ráskai Mihály (Margit férje) és asszonylakai Ravaszdí Páter (Márta férje) váltak Arany, Gyertyámos s a két Keted (Kitid) birtokosaivá.

Déva vár védelme alatt a város is korán felvirágzott. 1366-ból Petrus sacerdos capellanus hirdeti egyházas voltát. 1449 május 1-én Hunyadi János eives et hospites ac populi et iobagiones három ajándokát, május 9-én az összes, t. i. bor-, gabona-, ezüstadójuk felét elengedi. 1458 június 8-án Szilágyi Mihály kormányzó a várnagyot és tiszteit eltiltja a polgárság zaklatásától. Idegen tisztt nem bíraskodhatott, bírságot nem szedhetett ott. A régi királyok kiváltságaiban (lege civili atque plebea et non nobili) Mátyás 1458., 1459. és 1464., II. Ulászló 1494-ben is megerősítették a várost, hova az első oláhok a Basta és Mihály vajda dűlásaival kipusztult magyarok helyére 1604-ben Bethlen István kezdé jobbágyokul beédesgetni s hol Solti János ref. pap engedélyével 1645-ben építették az oláh temetőben máig látható tornyukkal jelzett templomot.

Déva és Piski közt a Csánki által Saulfalvával megállapított faluról elnevezett Sálfi-család 11 falura terjedő uradalmak központját Sársfalvának hívja a gyorsan felejtő utókor. A Sálfiakkal osztoztak a Baresai-család ősei: Tamás, János, Bertalan, Páter Baresa és Petrényi V. Lászlótól 1454-ben új adományul kapják. 1462 december 8-án János és Tamás Mátyás királytól a „neki, apjának és László fivérének tett szolgálataikért“ Városvize, Bucson (= Bucsum), Gosztos (máskor s ma is Kostasd) és Putinel (eltűnt) helyiségeket a városkeszi Lépesek egykori javait nyerik s ezeket napjainkig bírták is.

Az 1276-beli terra episcopalis Pyspiski, vagyis helyesebben Pispekiből alakult Piski hátterében Lozsád, Lóság (1366-ban Losád, 1380-ban *Losaaq*), igazi magyarsági szigetünk. Az 1366-beli nemesekből a Bereczk (Berecz, Bereczki, Bereczkfű), Bucs (ma Bucsí), Farkas, Fekete, Kónya, Lukácsi, Nagy, Soldus, Zudar, a lozsudi vagy büszteri Gö(z)se és Herczeg-családok élnek. Határnevei is ősiek, nem úgy, mint Tompán (1404-ben Tompafalva), Batizon (1387-ben Batyzfalwa), melyek elkorcsosultak. Csak Bácsi, az 1332—1337-beli egyházas hely tudta magyarságát megőrizni. A Bácsi, a tompai Balá(z)sefi, Beke, Kis családú utódai egyszerű közsorsban bár, híven őrzik hagyományukat s a kis ref. hitközség a középkori templom megújított falai közt magyarul imádkozik ma is; míg az 1367-beli Apáty ulte nomine Vrozfalu et Apáty *Totira* ferdült s az ott virágzott Macskásiaknak híre is kiveszett. A falu ősi magyarságának a ma is virágzó Apáti-család tartja még emlékezetét.

A középkori magyarságnak még meggyőzőbb bizonyítékait tárja elénk a ma Déván is Csernának nevezett Egregy völgye. A bejárónál Szent-András 1332—1337-beli egyházas hely (Sacerdos de Sancto Andras), hol 1380-ban a Szent-andrási, vagy szentandrásí Csökesz, Baresai, szentgyörgyi Szennyes, Tordasi, killeddi Tót és Gyógyi nemes családok (nobiles de Zenthandreas) laktak s 1503-ban alesperesség volt, híret sem mutatja többé a magyarságnak. A szomszéd Szántóhalmával közös temploma az 1658-iki török dűlás alkalmával pusztulhatott el. Magyarságát akkor gyilkolhatták le s a csekélyszámú magyar menekült a ref. pap ivadékaival egy 1645-iki vizsgálat szerint oláh hitre térten elkorcsosult.

Odább a két Barcsából Kisbarcsa 1365-ben Apród, possessio Apródháza, 1367-ben Apródfalva vagy Felső-Barcsa s még 1510-ben is Kysbarcha al. nom. Apródapátfalva, elég tekintélyes magyarsággal fogad, kik azonban pár évtized előtt tértek vissza a gör. kel. elnemzetlenítő hitről. A Barcsai-család 1340-től (filii Sumurakus nobiles de Barcha) kimutathatólag lakja; de a Salfalvi, Salfi kisbarcsai Pozsgai, barcsai Dévai-családok, kiknek udvarházai voltak, kiveszett. A község jelentőségénél fogva 1390-től, miként Bácsi, sokszor megyei gyűlések színhelye vala.

Csak az Egregy választja el Keresztúrt, 1302-ben villa sancte Crucei, (1365-ben Kyriztur, 1367-ben Kereszthur). Az ősi Keresztúri cs. már 1449-ben (Dl. 36,391. pag. 92. n. 1.) a Furko 1480-ben (Dl. 24,849.) Furka gúnynevet viselte. A Horvát, Torma, Veres, Fábián nemesi ivadékok közsorsban élnek s legutóbb a csángótelepésekkel megerősödvé őseik hitét is kezdik visszanyerni.

A török dúlásokat szerencsésebben átélte Alpestes (1325-ben) és 1302-ben Pestus, melynek nemessége 1302-ben, hivatkozván a IV-ik László idejében Vizaknai Alard lázadására, azzal az indoklással kéré nemessége igazolását, hogy az eredeti nemeslevél a *Mindenszentek* temploma szentségtartójának leégésével akkor elpusztult. A Pestesi, alpestesi Ág, Balog, Bena, Biró, Bodor, Bojtori, Czenter (ma Czintai), Csanád, Csombo (Fekete), Gálfi Istvánfi, Kerek, Kereszturi, Kis, Kónya, Le(u)sták, Lógó, Lökés, Lőrinczi, Nagy, Székely, Török, Zer(r)e (Zerje, Zere, Zeher) akkor említett nemeses családok ivadécai közsorsban többnyire korunkig átjöttek. Pedig alpestesi Balogh Ferencz 1576-ban Báthori Kristóf portai követe, László erdélyi praefectus kövári kapitány, Máté 1648-ban hunyadi főispán s szörényi bán vala. Épp úgy elhanyaglottak az 1307-beli Chanad comes utódai s éppen ezek ivadékainak felemelése czéljából indítottuk volt 1876-ban Szathmári Györggyel, Alpestes szülöttével, a hunyadmegyei eloláhosodott regenerálását czélozó országos mozgalmat.

Alpestes Árpád-kori magyarságának szózatossága tanubizonysága egy 1488-iki határjárású levél is. *Aszalo, Ördegmartya, Macskató, Hidegkút, Kapufeli, Patak-szoros, Oradván* határrészeket említ az Egregy partjáról nyugatnak kiinduló bejárás.

Az 1392-ben szereplő Éche, 1511-beli Echy nemes község az Ecei, ecei Zala, Kerek Péter, batizfalvi Batiz, pestesi Nagy, Barcsai buszteri Herczeg-családok udvarházaival elpusztult. Ma már csak *Ecsé* határnév hirdeti létezését az Egregy jobbparti oldalon.

Az 1429-iki Tanyáslelkéből 1507-ig Thamas teleke lett. Az általa elválasztott Felpestesen 1330-ban Szent-Miklósról elnevezett kőtemplom hirdeté a nemesség tekintélyes számát. A Herman-nemzetségből eredő kerekgyházi Laczkfi, máig ott lakó szentgyörgyi Makrai (1425-ben Makray), (szolnokszentgyörgyi a középkorban Vizszamos előnévvel) mellett Pestesi, Németi, Nempti, Zeherjes (Zakarias), Basi, Czenturi, Nagy, Nyujtó stb. középkori nemesek bírták egykor.

Odább az 1330-iki Középtelek 1642-ben már Gyoszan alias Középtelek, 1330-ban Vlueságh (Öl[y]veság), 1499-ben poss Ewlwesagh (Dl. 30,303) a Herman-ivadékok birtoka, ma Nándor-Válya s az 1497-iki Kőkénytelek ma *Kutyin* alakban hirdeti az idők változandóságát.

Visszatérve az Egregy mellékére, Hunyad előtt az 1366-iki Buhtur 1395-

ben *nobiles possessionis* Bohtur, 1429-ben Boythor, mely 1453-ban a pestesi Bodor-családtól Hunyadi János és a bojtori Forgács-, Csondor-családok kezére került s 1482-től Hunyadvárhez számított. 1392-ben András, a Balázs fia perli ősi birtokát. A királyi emberek közt bohtori Forgács (Forgach) László is szerepel s Bohtori Bereczk a Máté fia, Imre a Jakab fia ellenmondanak, 1496-ban György Hunyad megye alispánja. Mind ennek híre sem él ott többé.

A megye nevét adó Hunyad 1286-ban Hunod, 1278-ban (Dl. 29,420.) Huniad ősi magyar hely és vár. 1332—1337-ig *vicearchidiaconus et sacerdos de Hunad*, 1336-ban *archidiaconus*, de Hunyad emlékezetes. 1409-ben Hunyadi János atyja kir. adományként kapja a várat uradalmával (Dl. 37,591.), 1415-ben *oppidum Hunyadiense*, 1445-ben *civitas Hunyad*. 1453-ban Bojtori István bojtori birtokát az *Egred* (ma Cserna) és Zalasd közti udvarházáért 230 frtért a Tóti helység kenézségeért Hunyadi Jánosnak és fiának eladta.

A város akkori magyarságát az is bizonyítja, hogy 1506-ban Zsigmond Antal városbíró mellett Vajda Gergely és Buza János a hűtös polgárok.

A rác és oláh telepesek éppen Hunyadi János jóvoltából szaporodtak itt annyira, hogy Mátyás királytól 1458-ban *Huttman* Jakab és *Rado* Benedek követek által Budán a szerencsétlenül járt Lászlótól megígért templomot kérelmezhetik. Ez a görög kath. mai templom. Igen jellemző a követek egyikének, *Huttman* neve, mely a német bányászok eloláhosodásának régiségére is szomorúan rávilágít.

Hunyad közvetlen szomszédságát is magyar községek képezék. A vele már összenövő Rákosd (p. Rakustd 1358: Dl. 30,388., Rákusd 1381: Dl. 29,436., Rákusd 1387: Dl. 29,441.) a Rákosdi, rákosdi Bavla, Benczei, Bódi, Dávid, Dienesi, Farkas, Fejér, Gergelyfi, Jakab, Kis, Mátéfi, Pető, Fahidi és a Lincsinai stb. nemescsaládok otthona. Ezek némelyike ma is él s ref. temploma a középkori helyén áll. Egy 1358-iki osztálylevél *Zeuleusziget*, szőlőt (vina), Hegyesdomb, Cseperkémál, Nádasbércz, Nádasdpaták neveivel illusztrálja a helység eredeti magyarságát.

Épp olyan erős ősi magyar fészek Hosdát (*nobiles de Hosdath* 1333., *nobiles de Hosdad* 1366: Dl. 30,606.). 1333-ban Aranyalomhegy, Kis-Harasz, Nagy-Harasz, (ma *Havasnak* hívják) *Hollóspataka*, *Vizeság* 1431-ben Szökedomb, Ravaszlik, Veremvölgy, Vizeság, Hunyadkeszed, Hosdátkeszed (ma Kizsid), Keresvölgy, Górládréve, Szárhegy, Agyagosvölgy, Kapus, 1483-ban Gólyaharasz, névű szép nevek hirdetik tősgyökeres magyarságát. A Hozsdati, Hasdati, Osdati, valamint az ebből kivált hosdati Antalfi, Bakófi, Biró, Gálfi, Jánosi, Kis, Nagy, Olivér (ma Eliber), Pető és Tormás nemescsaládok ismeretesek.

Az Egregy felső völgyén Csolnakos, Liudzsima és Hátszegre átmenőleg a két Szilvás középkori magyarságáról már Csánki sem szerezhette ilyen bizonyítékokat. A felsőnádasdi előnévvel élő Ongor-családból, Péter, 1457-ben Felső Nádasd felét, 1458-ban János fiával és testvérével a másik, korábban Hunyadhoz tartozó felét, 1465-ben Solymos városát és uradalmát nyerte Mátyástól a Hunyadi Jánosnak, valamint a király boszniai, moldovai háborúban s a cseh hussziták ellen tanúsított önfeláldozó szolgálataiért. E jószágokra 1473 augusztus 30-án Ungor János és Miklós fivére, valamint domsusi Arka István és László fia nevében Szobi Mihálylyal

kölesönös osztálylevelet kötvén, az Ongor-jószágok 1506 végén Szobira szállván, Ongorné, a poroszlai Kis Máté leánya, Dorottya asszony, hasztalan bizonyította a birtokok egy nemének szerzeményi jellegét. Verbőczy István Divén várában a bizonyítékok átvizsgálásánál vétel- vagy záloglevelet nem találván, Ongor Katalin részére csak leánynegyedét javasolt. Ezt 1507 május 6-án Szentgyörgyi Péter országbíró és erdélyi vajda így erősítvén meg, a hatalmas Ongorok oldalágai közsorsba süllyedtek vissza s így tengődnek máig. Ezeknek s a szintén ősnemes Palkoknak pár ivadékát a Szathmári György segítségével gyűjtött és Hunyadi János alapítványként kezeltetett alapból a dévai reáliskolában neveltették. Ezek egyike, Ungár Gábor, Felső Szilvás derék igazgató tanítója is.

A Lendzsinan létező nemescsaládokból, meg a *Palkok* s az 1446-ban felmerülő Lenchijnaiak számíthatók középkoriaknak; míg *Suxa* és *Balázs* fiai 1475-ben két külön ágat alkotó kenézek lehettek. A szomszéd Csolnakoson a hasonnevű család szintén kenézségből vált nemessé. Csonakosi Dán, néhai Jaroslav, Hunyadi János sógorának fia, 1446 május 26-án János testvérelével, valamint Sörbe fiaival, Vajk és Péterrel a törökök s az ország más ellensége ellen szerzett érdemeikért a kormányzótól a kenézi jogon bírt Csonakost, Ohába és Doboka falukkal új adományul nyerte. Ez a család napjainkban halt ki s a gyűrűs hollót viselte czímerében, épp úgy, mint a felsőszilvási Nopcsák, kik a Szilvásiakkal közös törzsből nemesültek. 1482-ben Felsőszilvási Opris (a néhai Nupesa fia) nemes igényelte Felsőszilvási Petromán jószágait. Egy 1508-iki tanuvallomásnál Alsószilvási Dumán kívül Felsőszilvási Éliás, a két Demeter, a két Barb, Ladis, Danilo, a két István, Lázár, a két Péter, a két Miklós, a két Hanus, a két Jován, Sztancsul, a két Sztán, a két János, Dán, a két László, Susman, Bogdán és András mind kenézekből előléptetett nemesek jelentkeztek. Ezek némelyike maig élő nemes család. Az 1509-iki szilvási Kopász legutóbb Gólára oláhosodott s szilvási Thewrek-család rég kihalt.

A Sztrigy völgyén Hátszeghez közelítőleg szintén gyérülnek az ősnemesség nyomai s a Zsigmond idejében s különösen Hunyadi kormányzósága alatt vitézkedő kenézek megnevesített ivadékai frissíték fel ott a XV. század végétől a háborúskodások következtében kétségbeejtőleg megfogyatkozott magyar társadalmat.

Az ősi családok egyikét az 1380-ban említésbe jövő szentimrei Orros (Orrus) Benedekkel említett Sánta László (de Alsó-Szentimre) képezi. Ennek 1387-ben Szentemrei Péter néven említett fia és Dénes kapják Zsigmondtól Sztrigyfalvát, honnan 1391-ben de Izstrig dicti de Sancto Emerico írják őket. A XIV. század végén a berektyei Pogány, somkereki Erdélyi- s Barcsai-családokba olvad ez a család, míg Szentimre a Mátyás alatt ott megerősödött Zajk-család után Zejkfalvára korcsosult s Sztrigyfalva a Zsigmond alatt 1409-ben Kenderes kenéz által befejeztetett Szentgyörgymonostor után Sztrigyszentgyörgy lett.

A magyarság kipusztulását, gyérülését a királyi várbirtokokon már az Anjouk idejében errefelé kenézekkel pótolgatják. Már 1377-ben kenézyatus villarum Olahalium Felkytid és Alkytid és villé volakales due Kytid superior et inferior ismeretes (Dl. 29,444.) s ezeket László erdélyi vajda a király jóváhagyásával a hűtlen Kendétől elkobozván, Szentgyörgyi (László fia) Miklósnak s Péternek a *Zajk* fiának (de districta fluvii Stirik) adta Aklos kenézséggel együtt. Ezek a

kenéz ivadékok aztán máig virágzó magyar nemesi családokat, mint a Zeyk, Kenderesi, Szerecsen (jelenleg Mara) stb., alapították; de vlachus jobbágyaikkal a magyar helynevek alig félszázad letorgása alatt átalakulnak. Az 1392-iki birtokcserével Szentgyörgyi Kendres (Gergely fia) kezén maradt, Szentgyörgy az 1507-ben is említett Strighfalwát (Dl. 29,605.) olvasztotta magába s Pathakot már 1447-ben poss. Walyára (30,814.) koresították, holott a hatóságok még 1472-ben (Dl. 29,842.), 1493-ban (Dl. 29,872.) is Zekespathakának poss. Wallya al. nomine *Zekespathak* hívják, de már 1499-ben (Dl. 29,573.), 1511-ben (Dl. 27,597.) alternative kénytelenek írni.

Kenderes 1404 július 25-én testvérével Barbbal s a Jaroslzó birbatvízi kenéz fiával, Kosztával s Kenderes Miklós nevű fiának fiával Laczkkal, mint hátszegi kenézek Szállaspatak kenézséget kapván, ott Hunyadi Jánosnak leghivebb embereikent 1444-ben, 1451-ben új birtokadományokat nyertek. Így utóbbi évben Szentgyörgyi Dénes fiai Demeter és László, továbbá Radiszló, a Sztancsul fia, a Vadi Dán, Kopasz és András nevű nemesekkel a kormányzó rendeletére Vad, Nalác, Barest és Balamér felébe iktatódtak be. 1457-ben még több birtokot nyer Kenderesi Dénes s 1472-ben Szentgyörgyi Ladó az alsómagyarországi végváarak őrizőjeként Demeter testvérét és unokatestvérét Himfy Imre leányától, Margit asszonytól, előbb Dóczy Mihály özvegyétől, most saját feleségétől kölcsönvett 1600 arany forintért váltván ki a török rabságból, ebből láthatólag a délvidek leghatalmasabb családaival összerokonosodott.

Éppen ilyen tanuságos a malomvízi Kendefiek emelkedése. 1359-ben I. Lajos király rendeletére Kende Mihály (Miklós fia) özvegyének Malomvíz, Nuksora és *Kis-Sebes* visszaadattak. 1394-ben Frank erdélyi vajda, a Mihály fia, Kende fainak Jánosnak és Kendének Nuksora szabad falura László és Böbek Imre néhai erdélyi vajdától nyert szabadalmait megerősítvén, azok Szent-György napján *egy ökröt* tartoztak a királyi jog elismeréséül a hátszegi várnagyhoz beszolgáltatni. 1404-ben Zsigmondtól is új adományt nyertek Nuksorára s 1406-ban szántai Laczk(f) Jakab vajda a kikötött adót (census seu collecta) tetszés tartamára elengedvén, 1412-ben Stibor, 1415-ben Csáki László vajdák is megerősítették ezt a nemesítésre vezető kiváltságot. Közben Kende fia János 1411-ben és 1418-ban a hátszegi kerületi esküdt kenézei közt szerepel a királyi udvarházban a lefolyt kenézi ítélezésekben.

Albert király azonban 1439 februárban Kende Jánosnak László, Kendris és Miklós fiaival, valamint Kende fiának, Kendének már mint nemeseknek Malomvíz, Malomvíztorok, Sebestorok, Osztrogyál és Szabadfalu helységekre, miután a megelőző évi török becsapással eredeti oklevelük elpusztult, új adományt ad. Ugyanazon év szeptember 9-én a titeli révben kelt iratával a Vaskapu fontos s a sószállítást biztosító hidjának fenntartására a vizaknai kir. fősókamarától évenként kijáró 5000 kősóra Zsigmondtól nyert, de hasonló okból elveszett adományt megújítja. 1440-ben I. Ulászló Patak és Sebesel helységekből erősíti meg nevezetteket; 1443-ban a Hunyadi János háborúiban szerzett érdemeikért Szent-Péter és Reja oláhos jellegű királybirtokokat is odaadományozza nekik. Az 1447-ben már Kende fia Kende neve nem szerepel abban a királyi levélben, mely Boldogasszonyfalv királyi mezővárost vásárjaival, vámjával, Titősfalva, Kernyes és Poklisa felét, Fizecs

és Galacz $\frac{1}{4}$ részét a Kernyesdi Dragoszlav és Vak Radul hűtlensége okán elkobzott Pogyen részeivel adományozta nekik.

A Kendefi-testvérek Hunyadi bizalmasai közé számítván, Kende fia és Kende 1449-ben a csehek ellen küzdve, Miklós pedig a Vulkán-hágó védelmében ez időtájt vérét ontotta. Mátyás, a mint trónra jut, Kendefi János fiát, Kenderest, ki Kenderes Jánosként szerepel, László testvérével birtokaik után az ötvened adótól Malomvíz, Vancsokfalva, Szent-Péterfalva, Galacz és Rej után mentesíti s 1462-ben, pünkösdi ünnepén, Magyarországon és Erdélyben fekvő birtokaikra pallós-joggal ruhazza fel. Még ez évben, december 18-án, a török előtt elesett nagybátyjuk és testvérük érdemeit magasztaló levelével Váralja királyi birtokot kőtornyával s Hátszeg vámjával adományozza a derék testvéreknek, kiket 1472-ben „nemes Kendefy és testvére Kenderes“-nek czímez.

Íme az ország főurai közé emelkedett s a haza védelmében ennyire jeleskedő Kendefiek balkánvidéki olachus jobbágyságai kedvéért a kezükre jutott birtokok nevei egy század alatt eloláhosodtak. Az 1399-beli Kissebest 1440-ben már poss. Sebesel, 1456-ban Sibisel emlegetik. Napjainkban Ohaba Sibisel, miután az 1439-beli Szabadfalut már 1456-tól, 1493-ban, 1496-ban s így tovább okmányilag is Ohabára korcsosítják. Az 1439-iki Malomwyztorok, habár 1456., 1496. és 1499-ben is így ismétlődik, 1495-től kezdve párhuzamosan Zevzen, Zwzen, Zewzen (1496: Dl. 27,567., 1501: Dl. 30,503., 1519: Dl. 30,552 és 30,553) s végleg Szuszeny-re fordul, éppen mint Sebestorok. Ezt 1439., 1456., 1496-ban (poss. Sebesthorok) emlegetik ugyan; 1495-ben poss. Gwren, 1496-ban poss. Also Gewren-nek is emlegetik. Utóbb teljesen *Gurény*-re alakult, habár a népiesen Riul mare-nak oláhosított *Sebesvíz* neve máig használatos.

Még rohamosabban oláhosodott el az 1440-beli possessio Pathak, melyet 1495-ben Walyá-nak kezdtek írni s ma Valea Dilsi nek nevez a hatóság is. Talán még ezeknél többet mondó képét nyújtja a középkori magyar névmaradványok átalakulásának a Hunyadi János kormányzó 1447-iki oklevelében feltűnő possessio Fizeech. Ez a hihetőleg Fűzes-nek emlegetett s ma Fűzesd-nek írt helység Puj és Galacz átellenében 1495-ben még *Fűzespatak*, *Dióspatak*, *Szamarospatak*, *Balogvíz*, *Fejérkőhegy*, *Nyiresvupa*, *Szilfahatár*, *Oroszlánhegy* határnevekkel bir, melyeknek ma nyomát sem találjuk. Ugyanakkor a megkezdődött eloláhosítás tanuságául Culmea, Dumbravicza, Ponorics is fordul elő a határjárásai jegyzékben.

A hunyadmegyei kenéz jövevények megnemesítésüket Hunyadi harczaiban érdemelték ki legtömegesebben s Mátyás alatt már szórványosabban érte őket ez a kitüntetés. A Hunyadi János oldalán nemességet érdemelt kenézivadékok nevezetesebbjeit érdemes felemlitenünk. Brezovai, Brazovai, Galaczi Buda, 1499 Budafi, 1492 Withéz, Csulai Hunyadi János 1447 aug. 30 Csulai Jánosnak, Dempesi Miklós és Denéssel a török s az ország más ellensége ellen teljesített hű szolgálataikért Dempes, Haczasd, Tőkefalva (ma Tustya) Kis Csulya, Valya és Feketehegy (Vaspatak lehet) melyeket Miklós és Dénes kenézi jogon bírtak (more kenessatu) nemességül adja. 1453 nov. 15. V. Lászlótól új adományt nyertek más más jószágokkal, az Alsó Magyarországot háborgató törökök ellen testvéreikkel s rokonaikkal teljesített hű szolgálataikért. A család egyik ága Csulai More. Farkadini, Alsófarkadini, Felsőfarkadini, felsőfarkadini Porkoláb és More, Fejérvizi

(Dragota 1411) Santa, Galaczi (Susmán 1479) bajesdi Farkas (1506), Karulyosdi, Karulosi, Koriosdi, Klopotivai (1409), Vádi Kopasz (1449), szálláspataki Kovách (1496), Faber 1505, Maczesdi, pestyéni Jara (Jár), Kamarás, Pestyéni (1411 Tatul a Balk fia), Ponori. Hunyadi J. 1447 decz. 4. a Ponori Strojja fiának Péternek, testvéreinek: Sorbánnak, Halmádnak, Strojának a Miklós fiának, Istvánnak a Stancsul fiának a kenézi jogon bírt Ponor harmadát Ohába harmadával országos nemesi joggal adományozta. Mátyas 1458 jan. 8-án új adományt adott ezekre. 1493-ban Ponori Péter, János és Sztrojja szintén új adományul kapják Ohábát és Ponor felét. Ez a Péter 1453-ban már Ponori Thewrewk. A borbátvizi kenézekből válnak ki a Pulyi (1493), Alibas, Halibas, Nandra (1494) stb. családot. A szálláspataki család egyik ága a Szerecsen, 1445 meg Szálláspataki Szaraczén, 1453 Szerecsen, 1494-ben Zerechen (Dl. 29,563., 29,564), melynek egyik ága Mora. A Parosi, Parosdi ma Para, a pestyéni Pap (1479), a Szilvási sváb rokon Nán (1482) Opris (1482 néhai Nupesa fia) Tivadar Nyága, Susmán, Danilo, Bolinai (1504) a Baliniak őse stb. rokonok.

A hátszegi várföldek II. Ulászlóig nagyrészben ki valának osztva s 1494 szeptember 3-án Nagyszébenből universis Nobilibus et Walachis predicti districtus Haczak intézett levelével az oláh ötvened fejében akkoráig szedett évi 200 juh váltságot 600 ezüst márkában szabván meg, ez az irat jóformán utolsó jele a gyorsan háttérbe szorult kenézi állapotnak. Ekkortájt ugyanis a kenéz ivadékok már a haza védelmében vérük hullásával megpecsételt hazafiságukkal a szent korona tagjaivá küzdvén fel magukat, a napjainkban szereplő nemesi magyar családok őseivé alakultak. Csakhogy míg a kenézek jobbjai a haza hű fiaivá s a szent korona s a kereszténység hűséges' őreivé nőttek ki magukat Hunyadi oldalán, azalatt a védszárnyaik alatt meghonosult olachus népegyveleg a közép-korból átjött hátszegvidéki magyar hely- és határneveket elkorcsosítván, ma már csakis Csánki Dezső bámulatos kitartással összehordott s itt csak mntatványként bemutatott adataival vagyunk képesek dokumentálni: „hogy itt hajdan szebb élet volt“.

Téglás Gábor.

NÉPHIT ÉS NÉPSZOKÁSOK.

A szem a román néphitben.

I.

A mondás „úgy félti, mint a szeme világát“, jelenti, hogy az emberi szervezetben a legdrágább kincs a látó *szem* (ochiu). Az önátkozás „vegye el az Isten a szemem világát“ ha ezt vagy azt megcselekedtem, kétségtelen súlyosabb a halálnál. A vakság a legborzasztóbb valami arra nézve, a ki már egyszer látott.

A szemhez tartozik a *szemöldök* (sprânceană), a *szempilla* (pleoapă, geană), a *szemvég* (coada ochiului). A szemtekintet, a kacsintás (ochire) a szem tulajdonságai közé tartozik a színnel együtt, a mi fekete, kék, barna stb. szokott lenni. A szemöld, dús, tömött, összeérő, összehajló, az utóbbi, valamint a kék szem bír a legigézőbb erővel minden szem között.

Leginkább a szerető szív szokott a szemmel és annak tulajdonságaival foglalkozni. A kaczagás, a mosolygó szem szüli a szerelmet, azért a román a szemről a dalban (doina) teszi a legtöbb említést. A szerelmes minden színű szemben felfedez valami bűbajt, azért minden színű szem számára feleszámú dicsőítő dal jut. A szerelmesek a fekete, a szőke, a kék, a barna stb. szemek dicséretéből ki nem fogynak. És kétségtelen, hogy a szemben rejtőzik a legtöbb bűbaj, annak megmagyarázhatatlan tekintete szokta a szerelmeseket fogva tartani. Mert míg az arcz, az ajak, az áll, vagy az orr néma, hallgatag, addig a szem beszél, hangok nélkül is megérteti magát gyakran jobban, mint akár a száj, a mely magyaráz és indokol. Egy csintalan kacsintás többet ér száz szónál, többet ígér száz fogadkozásnál; a száj gyakran hazudik, de a szem soha. A szemem meglátszik minden a mi nem természetes, a mi tettetés, mert belőle ez esetben is mindig kicsillámlik valami, a mi biztató, míg a beszéd gyakran megcsalja a legóvatosabb embert is. A szájnak rendesen a szem csinálja meg az utat... vannak szerelmek, a melyek csak addig boldogok, a míg csak a szem beszél. Mondhatom, talán azok a legboldogabbak. A nép fia is beismeri ezt. A száj gyakran elront mindent, elrontja azt, a mit a szem felépített. A szemjáték és ismeretség után gyakran nyomban a kiábrándulás következik.

A román pórfiú ki nem fogy a szem dicsőítéséből, hasonlatai gyakran megkapók. Ime:

„Kedvesem, olyan két szem, mint a tied nincs több a faluban; de még a világon sem lehet olyant találni: gyönyörűen fekete, mint az oltoványon az a cseresznyegyümölcs, a mely az árnyékban érik meg s érésében a nap heve által siettetve nem volt.“ (Bârșan-Jarnik: Doine și strigături din Ardeal, București 1885, 36—37. l.)

„Kedvesem, imádom édes kék szemeidet, a melyek a szilvafák alá csalogatnak, hogy kivegyenek szép eszemből!“ (U. o. l. 36.)

„Szemeiddel csodát csinálsz kedvesem, a mint a házba belépsz, világos lesz minden, a mint kilépsz, beborul a láthatár egészen!“ (U. o. l. 40.)

Minden vétket és bünt a szemnek és a szemöldöknek tulajdonítanak:

„Ha nem volna szem és szemöldök, vétkek sem volnának a világon; a szemöldök és a szem ad okot minden vétkezésre.“ (U. o. l. 8.)

„Kedvesem, húzd le fejed díszét (koszorúdat) a szemedre, a szemöldöködre, mert vele igen sok rosszba kergetsz; különösen a szemvéget takard el, mert az a forrása minden vétkeknek.“ (U. o. l. 18.) A szemvéggel szoktak kacsintani, azért mondják azt a bűn forrásának.

„Szép szemed beteggé tesz, szemöldököd meggyógyít; két szemed megijeszt, szemöldököd magamhoz térít.“ (U. o. l. 23.)

A szem hivatgat, a szemöldök ámit, biztat; a szem csal (l. 252); a szeder-színű szem a szerelmes napjait rövidíti meg (l. 32); a szemöldök megöli, a kék szem az utczáról becsalja. A felhajló szemöldök lélekvesztő; a lehajló pedig lélekölő (l. 244.).

A szem kezdeményező szerepét a szerelemben híven jellemzi a következő népdal:

„A szép lány, csak alsó ingben és katrinczában, a kapuba megy, a legény előtte halad el. A leány a szemével kacsint; a legény a kalapját facsarintva, a

szempillával visszavág: a leány a keszkenőjét a szemére húzza, aztán kérditek még, hogy hogy születik a szerelem?“ (U. o. l. 72.)

A fekete szemek (negrisori) bódítóak, a barnák (bárnaci) ellenállhatatlanok. A szerelmesek előtt szóval a szem a legértékesebb valami.

„Hajts hé, hisz nincsenek ökrei, csak két szeme . . . hajts hé, hisz nincsenek tehenei, csak két barna szeme. Ne tekints a vagyontra, csak az összefonódó szemöldökre!“ (l. 375.)

A szemöldököt azért ápolni kell, simítani (netezi), mint a kakuk szokta tenni a tollaival (l. 400.). A szerelmes a szemet, a szemöldököt megcsókolja, hogy a ki ezt látja mérgében megpukkadjon (l. 401). Hogy a kékes (néhol a fekete) szem és összeérő szemöldök mennyire keresett és kívánatos, mennyire bódító és mennyire elfelejthetetlen, fényesen bizonyítja az a hét sorból álló dal, a mely így szól (l. 18):

„A szederszinű szemért megkerülöm az erdőket; az összefolyó szemöldökért összejárom a félországot és Moldovának egy harmad részét is; a szent napként fénylő szemekért összebodorgom éjszaka a határbeli hegyeket.“ „A gyümölcsfák között vizsgálódván két fekete szemet pillantottam meg. Rajta fiúk, legyünk vadászok, induljunk utánuk“ (l. 369).

Az erdélyi leányok mind fekete szemöldökűek, tartja a dal, csak kettőnek Harczról van a szeme sárgásan megteremtve, hogy kívánatosabbak legyenek a többinél (l. 28.).

A leány a következő üzenetet küldi a kedvesének:

„Mogyoróban bővelkedő mogyorós! Mond meg a kedvesemnek, hogy a jövő vasárnapra szépen készítse el kalapbokrétáját, két virág helyett tegye fel két szemem világát és a két toll helyére összeérő két szemöldökömet“ (l. 48).

A mikor a legény kedvesénél van s a többi családtagok is jelen vannak, a leány arra kéri:

„Édes kedvesem, a mikor menni készülsz ints a szemeddel, vagy legalább a szempilláddal adj jelt, hogy kikísérhesselek“. (l. 47.) Igen, mert a kapuban aztán megállván, ott kezdődik a tulajdonképpeni búcsúzkodás, a mi gyakran olyan hosszasan foly, hogy az aggodalmaskodó anya nem egyszer kikiált és hívja be a leányát.

A finom, vékony (subțire) szemöldökű leány nem hűséges, csapodár természetű: „Vékony szemöldökű galambom, rosszul áll melletted a két szerető; elégedjél meg egygyel s kettőt egyszerre ne szeress“. (l. 249.)

A legény, a mikor azokat a legszebbeknek akarja hirdetni, kedvese szemeiről így dalol:

„Olyan szép szemeket, mint a rózsámé, nem láttam sehol, csak a szásvárosi vásárban egy hintóban ülő úri asszonynál, de bizony még azok sem voltak olyan szépek, mint az én rózsám szemei“. (l. 394.)

A legény mindenképpen igyekszik kedvesét minden földi lények fölé emelni, a mikor így énekel:

Zöld levelű almafácska,
Az én rózsám bájos lányka,
Napsugárból van a haja,
(Moldován G. Koszorú: 151. l.)

Szél lengeti erre, arra.
Két szeme, két fényes csillag,
Rájuk nézesz, meggyilkolnak stb,

„A jegyes szerelme“ című dalban (U. o. 125—126. l.) a leánynyal így incselkednek:

A bojárok kérdik egyre:
— Mért oly fényes a két szeme?
Mintha volna ezüstözve,
Arany szikra a közepe.
Szemöldököd holló tolla . . .

A leány rendre felel minden kérdésre. Minden felelet oda megy ki, hogy mindehhez nagyon illik a szeretője bajsza, meg hogy mindez a kedveséért van az övé minden, hogy hűen ragaszkodjék hozzá.

A dalban és így a szerelemben a szemnek megvan a maga bánata és szenvedése is. A szerelemben minden bajért majdnem a szegény szemet vádolják, azért t. i. hogy könnyen hitt, nem volt vigyázóbb, óvatosabb; hogy könnyelműen választott és így csalódott. A román szerelmes elég igazságos ebben a kérdésben, mert így énekel:

A bánat, mely sujtol engem,	Lelkem bűnnel vádol téged.
Nincs az égtől mérve reám,	Lelkem téged bűnnel vádol . . .
Azt magamnak én szereztem.	Hullass azért forró könnyet,
Hullass szemem forró könnyet,	Mindig a legszebbre vágyol.
Nem vigyáztál kire néztél;	

Tehát a bűnös bűnhődjék. Sirjon, hullasson könnyeket, a miket nem sajnál, mert azokat letörli keszkenőjével, de

Sajnálom két szép orczámat,
Hogy elhervasztja a bánat.

(Koszorú 164. l.)

Különösen az irigyek által megrontott szerelem jár sok bánattal és könnyel, mert sírni senki sem tud annyi bőséges könnyel, mint a román leány.

„Honnan jössz kakukimadár? Kolozsvárról, Szebenből! Mit tudsz a rózsámról? Tudom azt, hogy egészséges, a házban ül és varr, nem tudom különben varr-e, vagy bont, de azt tudom, hogy sír s könnyei úgy folynak, hogy a szobában azokból egy egész kút támadt. Szemeit törli keszkenővel, könnyei azért patak-ként folynak, — kendővel törli, mit sem ér, a kút nő és nő s a leány így beszél: „Három forrással bíró kút, a ki belőled iszik, haljon meg . . . ha a szeretőm innék belőle, az Isten óvja meg a bajtól . . . de ha vagy egy irigyem izlelné meg, sujtson rá az Isten mennyköve!“ (B. J. 118—119. l.)

A könnyek ilyen esetben rendszerint folyóként vagy patakként folynak (curg părău) és rendszerint egész kút képződik azok vizéből, melynek keserű volta öl. A mikor seper a leány, ha bánata van, könnyeinek vizével szokta öntözni a földet, gyakran különben vérkönnyeket is ejt. Siráskor a szemet könnyforrásnak nevezik. A könny meg csillog, a mikor a szemből kifakad, aztán hull (pică), vagy foly, csorog (curge) le az arczon, a melynek rózsáit elhervasztja, vagy azon baráz-dákat von.

II.

A román mesében (Șăinean Lázár: Basmele române, București, 1895) a szem szépségével nem igen foglalkoznak a mesemondók. A mi a dalban annyira jelentős, az a mesében csak harmadrendű dolog. A mesében a szem szépsége nincs dicsőítve, a szépséget az arcban és a fényes ruházatban fedezik fel. A kettő tehát együtt jár. Az arc szépsége fényes ruházat nélkül nem igen érvényesül. Például a hamupipókéket, a királyi udvarok majorosnőit, míg azok fényes öltözetükben meg nem jelennek, nem igen veszik észre. Hanem azért a szem szerepe a népmesékben sokféle szempontból érdekes.

Egy tündérnő, *Zina Zorilor* (a hajnali pirkadás tündérnője) bír a legigézőbb szemekkel, a melyeknek a tekintetétől óvakodni kell. Az ember azt hinné, hogy ez a szép nevű és jelentésű tündérnő maga volna a szépség és a bűbáj mintaképe. Ellenkezőleg egy vén boszorkány, a kinek szemei, mint a bagolyé, arcza mint a rókáé és körmei, mint a macskáé. Palotája gyönyörű, a nap sugaraiban már messziről fénylik, abban soha sincs éjszaka, csak napfény; azt egyszemű óriások, hétfejű sárkányok és aranyörényű oroszlánok őrzik, benne a tündérnők csak úgy nyüzsögnek. A szobában, a melyben a Zina Zorilor tartózkodik, egy kút áll, varázsvizzel, mellette egy asztalon egy kalács (erőtadó) és egy üveg vörös bor (fiatalító), mindezeket egy székről maga a tündérnő őrzi.

A mesében mindennek megvan a maga orvossága és semmi sem lehetetlen. Minden megszerezhető, csak meg kell küzdeni érte. Még a halottakat is feltámasztják, csak tudni kell a módját s meg kell szerezni hozzá nagy küzdelmek árán a hozzávaló orvosságot.

A fennebbi mesében is egy ilyen orvosságért foly a küzdelem. Egy királyról van szó, a kinek az egyik szeme sirt, a másik kaczagott. (Slavici: *Zina Zorilor*; Șăinean fennebbi munkája 493—495. l.) Ki volt mondva, hogy a királynak szemei mindaddig nem lesznek rendben, valameddig nem hoznak számára vizet abból a kútból, a mit a Zina Zorilor palotájában őriznek. A királynak három fia volt, mind a három elindult, hogy felkeressék a tündérpalotát s hogy vizet hozzanak abból. A mese a legkisebbik fiúnak, Petrunak beszéli el a kalandjait. Útközben sárkányokat öl, átmegegy az ezüst-, a réz- és az aranyerdőn, szörnyekkel küzd, egyes mesei alakokkal jót tesz, a véges-végén Szent Péntek házába kerül, a ki neki egy olyan furulyát ajándékozott, a melynek a hangjaira, minden élő lény álomba merült. Szent Péntek Petrut útbaigazította és óvta, nehogy a tündérnő szemébe nézzen, mert azok bűbájosak és elpusztítják azt, a ki azokba néz.

Petru rátalált Zina Zorilor már ösmert palotájára; furulyázni kezdett, a palotaőrök: óriások, sárkányok és oroszlánok mind mély álomba merültek, maga a Zina Zorilor is a szobájában, a székén elaludt. Petru a kútból vizet merített, a kalácsból falt s a borból ivott egynéhány kortyot, az alvó tündérnőt, háromszor megcsókolta s tovább állott. A felébredt Zina Zorilor hiába üldöztette Petrut összes óriásaival, sárkányaival és vadállataival, az már minden veszélyen túl volt. A mese további bonyodalma nem tartozik ide; a király szemei a víztől meggyógyultak.

Tehát a Zina Zorilor tündérnő bűbajos szemekkel bír, a mi által a halandókban sok kárt szokott tenni. Kővé dermedti, beteggé teszi stb. Ebben az egy

mesében is egy kis görög mithost lehet felfedezni, Perseus küzdelmét Medusa és Gorgo ellen.

A kétféleképen működő, a síró és a nevető szemről, sokszor esik szó a román népmesében. Ez a tárgy különben majdnem minden népmeséjében előfordul. Az *elrabolt királyné* (Impărăteasa furată, Mera) című mesében a Vöröskirálynak háborúja volt a sárkányokkal; a háború szerencsétlenül ütött ki, a királynét a sárkányok elrabolták. Ettől a perezttől fogva a királynak a jobb szeme sirt és a bal pedig nevetett. A királynak három fia volt, a legkisebbik arra vállalkozott, hogy királyné-anyját kimentí a sárkányok körmei körül. El is indult a világba s útközben találkozott *Statikot* mesei alakkal, a kis törpével, a kinek szakálla singnyi, fogai, mint a gereblyéé és *szemei* akkorák voltak, mint az eke kerekei. Ettől a királyfi egy botot kapott ajándékba, a melylyel a sárkányok országába a ködöt el lehet oszlatni. A végek végén, miután a királyfi megtudja, hogy miben rejlik a sárkány ereje, rajta erőt vesz, az anyját kiszabadítja, hazaviszi; a Vöröskirály szemei pedig ismét rendesen kezdenek működni.

Egy szem sír, a másik nevet (Popescu N. D.: Un ochiu ride și altul plänge) című mesében egy királynak a bal szeme nevetett, a másik sirt, mert rátámadtak hadakkal és nem volt fia, a ki megvédelmezze. A királynak három leánya volt s a legkisebbik vállalkozott az apja megmentésére, fiúnak öltözködött, táltos lovára kapott s eltűnt. Útközben segített egy sárkánynak, a kinek a torkán akadt egy szarvas. A sárkány csakhamar szép ifjúvá változott s a királyleányt hazavitte az anyjához, hogy köszönje meg a vele gyakorolt jó cselekedetet. A sárkánynőnek feltűnt az idegennek *leányos szeme* s mindenképen meg akarta tudni, vajjon fiú volna-e, avagy leány? De sehogy sem tudott czélt érni; a leány úgy tudott viselkedni, mintha fiú lett volna. A leány a sárkánynétől megkapta a sárga lovat, a mely úgy ment, mint a gondolat, felült reá s azon felemelkedett a levegőbe, onnan megmutatta kibontott hajfonatát és emlőit, amin a sárkányné annyira felbosszankodott, hogy megpukkadt. A sárkányfiú nagy szerelmétől kergettette, a leány után indult. Segített neki az apja ellenségeit elpusztítani, őt pedig elvette feleségül. A király két szeme erre rendesen kezdett működni.

Ki ne ismerné Polyphemus cyclops történetét az Odysseából? A homerusi hőskornak egyik legkiválóbb alakja Odysseus, a trójai pusztulás után, hazafelé indul, bolyongva ezer kalandon megy át, a melyek az utókorra akkora hatással voltak, hogy abból mesevilágának legnagyobb részét szövö. Bolyongásai közben a *kecskék szigetére* jut, a hol bőségesen látta el magát élelemmel; hajóinak hátrahagyásával a cyclopsokhoz hajózott. Maga mellé vesz emberei közül tizenkettőt, vállán a borral telt tömlővel, a mit Ismarusban Maron paptól kapott ajándékba, Polyphemus a nagytestű és hatalmas erejű cyclops barlangjába hatol. Az egyszemű óriás nem volt otthon s a jövevények a helyett, hogy a barlangban levő juhtej-félékkel ellátták volna magukat és menekültek volna, megvárták a juhtenyésztéssel és pásztorokodással foglalkozó óriás hazaérkezését. Polyphemus Odysseust és társait foglyul ejtette s naponkint közülök kettőt megölt és megevett s jó lakmározás után juhait között szétterülve heverészett. Odysseus magát az óriás előtt *Senki*-nek nevezte, a kinek vendégi jogon azt az előnyt adta, hogy őt csak az utolsó napon falja fel. Egy vacsora után Odysseus az óriást háromszor kínálta

meg ismarusi borából, a mi neki nagyon ízlett, részeg lett és mélyen elaludt. A foglyok erre egy emelőrudat tüzesítettek s annak végét Odysseus óriásnak a szemüregébe szúrta, ott azt meg is forgatta, mintha fúróval fúrt volna a hajógerendába, hogy nyomában forró vér buggyant ki, a mi az óriás szempilláját és szemöldökét megperzselte volt s akkorát ordított, hogy az összes cyclopsok köréje gyülekeztek s kérdezték tőle: Csak nem akar valaki a halandók közül téged csellel vagy erőszakkal megölni? Mire ő azt felelte: *Senki* akar engem csellel vagy erőszakkal megölni. Mire a cyclopsok megnyugodva eltávoztak. Odysseus és társai pedig csellel, a barlang szájánál örködő Polyphemus elől a barlangból kijövő és hármásával összekötött juhok között elmenekültek s hajóra ültek. Odysseus a hajóról gúnyolni kezdte a kínlódó óriást, a ki mérgében egy bérczetet tört le és hajított a menekülők után a tengerbe; a mi a hajót el nem érte, de Polyphemus atyja Poseidon meghallgatta nyomorék fiának könyörgését és Odysseust sokáig üldözte és hazamenetelét késleltette.

Polyphemus óriásnak a története több román népmesében van feldolgozva. A cyclopsok helyében itt a sárkányok és az óriások (uriei) szerepelnek. A román hit szerint: az óriások, emberi formát viselnek, csak hogy az embereknel sokkal vastagabbak és olyan magasak, mint akár a legmagasabb élőfa; hátul farokkal bírnak. Olyan erősek, hogy a legvastagabb fákat többlől rántják ki és úgy teszik a tűzre ágastól-tövestől. Szeretik a tüzet; rendszeren a mellett ülnek összefacsarodva, mint a kigyók s azt őrzik és annál sütik vacsorájukat. Emberevők, kegyetlenek; de sokszor könyörületesek, jók és az emberek szolgálatában hasznos mesei alakok. Egy óriásleány szántóembereket ekéstől, ökröstül a kötényébe vesz. Szájukban több ember belefér, az óriás feje akkora, mint egy havas, lábai mint a legvastagabb hordó. Valami különös hivatással a mesében az óriások nem bírnak, rendkívüli erejükkel a mesehősök segítőitársai gyanánt értékesek; máskülönben, mintha annak a bizonyítására volnának hivatva, hogy nagy erejük az ügyességgel és az értelmiséggel szemben mit sem ér. Többnyire a Dávid és a Goliath esete ismétlődik önálló szereplésüknel, a csellel és nagy ügyességgel párosuló kis erő rendszeren végezni szokott velük.

Az óriások rendszerint, mint a cyclopsok, egy szemmel bírnak s ha földi halandó egy-egy ilyen óriással összekerül, a szemére spekulál, mert a nagy erejével össze nem mérkőzhetik, hiszen egy ember az óriásra nézve annyi, mint egy hópehely. A sárkányok szintén rémei szoktak lenni a mesevilágnak, a kikről külön tanulmányban fogok megemlékezni.

A cyclopsok a román népmesében nemcsak az óriásokkal, a sárkányokkal vannak helyettesítve, hanem más mesei alakokkal is, a milyen például a *Mama-pădurii*, sokszor magával az ördöggel is.

A *hétfejű sárkány* (Bălaurul cu 7 capete, Ispirescu) című mesében, hogy a király az országát megmentsék egy sárkánytól, éjszakánként vitézek örködték egy tűz körül. Kötelességük volt halálbüntetés terhe alatt a tűzre vigyázni, nehogy az kialudjék. Egy éjszaka az örködő mesehős előtt megjelenik a sárkány, a kivel harczra kél, őt legyőzi, de a kisugárzó sárkányvér a tüzet eloltja. A mesehős tüzet ment keresni s egy barlang szájánál valami óriásokra akadt, a kik csak egy szemmel bírtak. A tüzet kérő mesehöst meg is fogták s megkötözték; a tűz

fölé egy kazánban vizet kezdtek forralni, hogy az embert megfőzzék és megegyék. Véletlenül nagy lárma támad, az óriások mind elszaladtak a zaj irányába, csak egy öreg óriás maradt a tűznél. Az öreg óriás a mesehős kötelékeit kioldotta, hogy a kazánba dobja, a mikor a szabaddá lett ember hirtelen egy üszköt ragadott s azt az óriás szeme közé vágta, a ki nyomban megvakult. A mesehős tüzet vett magához és elmenekült.

A *Félemler* (Jumátaté-de-om, Măldărescu) című mesében három testvér közül kettő tűzért ment, de nem tért többé vissza. Végre elindult a legkisebbik is és bolyongásai között egy erdőtisztáson ráakadt egy Félemlerre, a ki nyárson ökröt forgatott a tűznél; eltűnt testvérei pedig mellette a fákhöz voltak kötve. A Félemler a jövevényt látván, hogy olyan vakmerő volna, pásztornak fogadta a juhait mellé, a két testvérét pedig szabadon bocsátotta. A Félemler elaludt, a szolga pedig ebédet készített, serpenyőben hájat olvasztott, a forró zsirt az alvó Félemler szemei közé öntötte, a mitől nyomban megvakult, felszökött s tapogatózva a kapuajtóhoz állott. A szolgálégény, hogy megmenekülhessen, egy berbécset nyúzott meg és annak a bőrét magára vevén négykézláb, a kapuajtón a többi juhok között kijutott a szabadba. A Félemler erről értesülvén egy gyűrűt dobott a fiú után, s a mit a fiú az ujjára húzván fel, a gyűrű kiáltani kezdett: „Erre vakom, erre!“ A szörny a hang irányában a fiú után iramodott s már-már ott állott a dolog, hogy utóléri és elfogja, a mikor egy nagy vízhez értek. A fiú ekkor gyűrűs ujját levágta és bedobta a vízbe, a honnan a gyűrű egyre kiáltá a Félemler felé; „Erre, vakom, erre!“ A Félemler a hang irányában beugrott a nagy vízbe és ott elpusztult.

A Polyphemus-féle mesekörben előfordul *Păcăla* (Preslea), a ki mindenkit rászéd; fufangjaiban utolérhetetlen és véghez vitt tettei nagyon mulattatók. Păcăla,¹ a tűznél szalonnát süt magának, egyszer csak ott terem egy ördög, a ki egy varrasbékát hozott magának és sütni kezdte ő is a tűznél. Az ördög mind közelebb és közelebb csúsztván az emberhez erősebben és erősebben agyarkodott reá s alkalmatlankodott a kérdéseivel. Hogy hívnak? Păcăla felelé: *Én magam*. Egyszer csak a nyárson levő szalonnáját, a mint azt forrón pergelődve felveszi az égő szénről, odavágja az ördög szeme közé, a mitől az nyomban megvakult. Ekkor az ördög kiáltani, ordítani és jajgatni kezdett, hogy a világ minden ördöge összegyűlt. Annyi volt az ördög, mint a tenger homokja. — Mi lelt? Kérdezték. Ő a szemeire mutatott, hogy megvakították.

— Ki vakított meg? Kérdezék az ördögök.

— Én magam. Én magam! felelé, rámutatván Păcălára a megvakított ördög s tovább jajgatott fájdalmában.

Az ördögök azt hitték, hogy ő maga csinált valamit magának és tovább állottak. Itt Polyphemust az ördög helyettesíti.

Még több idevágó mesét ismer a román nép. A *legyőzött óriás* (Uriașul învins)² című mesében a *Félemler* esete van variálva. Egy öreg embernek három fia volt és egy juhnyája. Kiküldvén őket a legelőre, tanácsolta, hogy éjszaka semmiféle kiáltásra ne feleljenek. Egy éjszaka: „*Hé, legények!*“ kiáltásra a leg-

¹ Sainean Lázár: Basmele române 104 l.

² Sainean Lázár: Basmele române. 102—103 l.

kisebbik így felelt: „*Itt vagyunk!*“ És íme egyszemű óriással állottak szemben, a ki megparancsolta neki sütné, meg a legkövérebb bárányt, a nyáját pedig hajtáná az óriás udvarába. A három testvér így az óriás kezébe jutott, kettőt közülök megfőzött, a legkisebbikre utoljára került a sor. De ez ügyes volt, mert az alvó óriás szemeit kisütötte forró zsírral, ő maga pedig egy megnyúzott borbély bőrével öltötte magára s a többi juh között kimenekült az udvarról. A többi része egyezik a *Félemler* című mese gyűrűs részével.

Ezek az egyszerű óriások sokszor a tündérművek palotáit is őrzik, a mint ezt a *Zina Zorilor* című mesében is láttuk. Az egy szem a homlok közepén szokott lenni.

A halandó emberek az óriásokkal, tündérművekkel és egyáltalában ellenségeikkel való küzdelmükben kettőre szoktak leginkább vigyázni, a szívükre és a szemükre. Az ember ebben a harcban gyakran fizet meg a szívével, vagy a szemével. A győző ellenfél kivájja az ember szemét, vagy a szívét és azokat elrejtíti titkos helyeken, hogy könnyen azokra rátalálni ne lehessen.

Péter és a tündérművek (Petrea Făt-frumos și Zinele, Sbiera) című mesében egy suhancz szolgának állott be egy öreg párhoz: a tündérművek kivájták volt a házastársak szemeit, mert a határaikon legeltették nyájukat. A vak emberpár figyelmeztette is volt a felfogadott szolgát, ne merészellen juhával a tündérművek legelőire menni, mert nagy bajba kerülhet. A suhancz pásztor azonban egyenesen a tiltott határra hajtotta juhnyáját. A tündérmű csakhamar jelentkezett, a juhász azonban itallal és tánczszal annyira elkábította volt, hogy kezét egy meghasított fába szorította és ezután rákényszerítette arra, mondaná meg, hová rejtette el az öreg pár embernek a szemeit és miképen lehessen azokat visszahelyezni. A tündérmű mindent elmondott és így az öregek visszanyerték szemüket.

Ugyan ez a tárgy van feldolgozva *Az arany tojás* (Oul de aur, Botea) cz. mesében is, csak hogy itt sárkány szerepel tündérmű helyett. *Petru Fericele* (Schott) című mesében a mesehős hasonló módon szerzi vissza az öreg asszony szemeit és helyezi vissza.

A szem kiszúrása súlyos büntetésként is fordul elő a román mesevilágban. *A megbüntetett anya* (Mama pedepsită, Miklósich) című moldvai cigány mesében az anya fia ellen a sárkánynyal egy kézre dolgozik, a kibe beleszeret. Az anya a fiát minden áron elpusztítani szeretné, miért a legveszedelmesebb kalandokba kergeti. Minden kitudódik s a fiú az anyjának büntetésül a szemeit szurattja ki.

Különösen a mostohák pályáznak gyűlöletük tárgyának a szemekre; tervüket nagy kegyetlenséggel hajtják végre, de az igazság győz, az ártatlan diadalmas-kodik és a bűnös büntetését elnyeri.

A fekete tehén (Vaca neagră, Stăncescu) című mesében a mostohaanya a férje leányát mindenképen gyötörte a háznál. A táltos tehén azonban minden bajából kiségitette, mert jobb szarvában mindenféle földi drágaság és varázstárgy volt elhelyezve. Résztvesz királyi estélyeken fényes öltözetben, míg egyszer egy ilyen alkalommal egyik cipőjét elvesztette. A király a cipő tulajdonosnőjét a mostohaanyánál fedezte fel, s megparancsolta a mostohának, vinné fel a királyi udvarba. A mostoha anya annyira gonosz volt, hogy útközben a leánynak kivájta mind a két szemét és úgy vitte a király elé, a ki leánytól minden kedvét elvesztette és feleségül vette volt a mostoha édes leányát. Egy öreg ember (maga volt az

Isten) tanácsára a vak leány két szépen kivarrt inget küldött a királynénak a kivájt két szem áraban. Az öreg ember a két szemet helyreillesztette, úgy hogy a vak leány szemvilágát visszanyerte. Minden kitudódott s a gonoszok büntetésüket elnyerték.

A varázstükör (Oglinda fermecată, Schott) cz. mese szerint a tükör megtudta névleg nevezni annak az országnak a legszebb női teremtesét. Egy anya, a ki magát tartotta a legszebb nőnek, rájött arra, hogy az ország legszebb néemberje mégis csak a leánya volna. A gonosz anya erre a leányt kivitte az erdőbe, ott kiszúrta mind a két szemét s otthagya. A Szűzanya azonban megkönyörült a szegény leányon, visszaadta a szemvilágát, sőt valami tolvajok vették gondozásuk alá. Egy királyfi vadászott, közben meglátja a szép leányt, nőül veszi. A gonosz anya a leányra azután is többféle veszedelmet hoz, de végre minden kitudódik és bűnös halállal bűnhődik.

A gonosz mostoha ellenséges indulata a mostohaleánya és nagy szeretete saját leánya iránt azokból a mesékből tűnik ki leginkább, a melyekben a két leány szolgálni megyen. Az egyik leány szorgalmas, munkás, semmiféle dologtól vissza nem riad, különben szerény igényű; a mostohának édes leánya pedig rest, cifrázkodó, nagyigényű, elkényeztetett. Szolgálata végén a munkás leány a legcsúfabb ládát választja magának, s azt viszi haza, a mit felnyitván, tele van drága dolgokkal. A másik leány azonban cifra ládát választ, a mit otthon felnyitván, abból hét kigyó ugrott ki, a mik úgy a leány, mint a mostoha szemeit kivájták.

Ez a tárgy több mesében van feldolgozva. Az *Igasság*, a mesében is, kiszúrt szemmel jár, de a végén mégis diadalmaskodik és a *Hamisság* elveszi a maga jutalmát.

Ne csinálj rosszat a testvérednek (Nu fă rău fratelui tău, Sevastos), de leginkább az *Igasság és a Hamisság* (Dreptatea și Strămbătatea, Pop-Reteganul) cz. mesében kapunk megfelelő példát a fennebb mondottakra.

Egy ember a vásárra menvén, egy másikkal találkozott, a kire rábizta volt tarisznyáját ennivalójával együtt. A mikor ő egyszer megéhezett és enni kért volna a saját tarisznyából, a társa nem akart neki enni adni csak úgy, ha megengedi, hogy a két szemét kiszúrja, a mi meg is történt. A mint a vak ember ezen állapotjában egy keresztfához támaszkodva állingált volna, a keresztfáról valami madárhangokat hallott. Három tálto madár beszélgetett egymás között.

Az egyik szólt: Ha ez a vak harmatban fűrosztené meg a szemét, meggyógyulna nyomban.

A második: Az gyógyítja meg a pap leányát, a ki az oltár alól a békát kiveszi és áldozati kenyeret ad neki, hogy megegye.

A harmadik: A faluban akkor fog a nagy szárazság megszűnni, a mikor a pap tálto csikóján valaki a határt háromszor megkerüli.

A vak ember ezek hallatára akként cselekedett és visszanyerte szemvilágát, ráadásul rengeteg vagyonhoz jutott és a pap leányát is feleségül vette.

A gonosz útitárs hírt vevén az esetről, kérte, szűrné ki neki is a két szemét, de ő ezt nem akarta megcselekedni, törvényre kerültek; a törvényszék végre egy cigánynyal az embernek mind akét szemét kiszúratta. A gonoszlelkű ember ebben az állapotjában ő is a keresztfa alá ült és várta a szerencsését. Éjszaka valami éhes

sasok kerültek a keresztre és egyéb ételnemű hiányában, neki estek az embernek, szétszagatták és felfalták.

Ez a tárgy van variálva *Todor az éhes* (Toder fiámándul, Fräncu) című mesében is.

A mesében, a míg a képzelet a fejekkel 99-ig is felmegy, a szemmel csak négyig tudott eljutni. Az állatoknál még előfordul a négynél több szem is. Egy mesében pl. vannak 1—12 szemű kecskék, de más mesei alakok rendszerint csak két szemmel bírnak, ritkábban egygyel és legritkábban hárommal.

Az egy szem, mint említém, rendszeren a homlok közepén van, a harmadik és negyedik a nyakszirten szokott előfordulni, hogy az illető hátul is láthat.

Sevastos közöl egy mesét: *Adj, uram, szerencsét* címmel, a melyben egy özvegy ember, a kinek egy fia volt, feleségül vett egy özvegy asszonyt három leánnyal. A mostohaanya a fiút hitvány pépfélékkel és cziberével tartotta, mégis kövér és fejlett volt, pedig nagy munkákra használta fel. Őrizte a marhákat, a melyek között volt egy szőke ökör is, a mely jobb szarvát a földhöz ütögetvén abból a legpompásabb ételek hullottak ki, ezekből táplálkozott a gyermek. A mostoha elküldötte két nagyobbik leányát a mezőre, tudni meg, mi történik ott a fiúval, de azok rendszeren elaludtak és nem vettek észre semmit sem. A harmadik leány három szemmel birt, egyik a nyakszirten mindig nyitva volt, ez megtudott aztán mindent.

Ez a tárgy van feldolgozva Sevatosnak egy másik meséjében is. (A mikor az ember szerencsés). Csakhogy ebben az első leánynak két szeme, a másodiknak három, a harmadiknak négy szeme volt, a melyek közül kettő aludt, kettő pedig ébren örködött. Így természetesen a harmadik leány éberségével rájött a titokra, a melynek felfedezésére ki volt küldve.

De néhol egy szemmel is nagyobb dolgokra képesek a mesei alakok, mint sokan négy szemmel. *A fehér-arab* (Creangă) című mesében előfordul egy mesei alak, a kinek egyetlen szeme volt, a melyet mindig csukva tartott és mégis mindent látott, sőt látta a föld belsejét is minden apróságaival egyetemben. A mese azt mondja, hogy ez a szem igen nagy volt. A mesei hős természetesen ennek a segítő alaknak igen nagy hasznát veszi.

Ezt az egy nagyszemű alakot, a ki a földön és a föld alatt mindent lát a román mesevilágban *Ochilă*-nak hívják, a kire egy királyleányt bíznak. A királyleány azonban madárrá változik és elrepül, de ő meglátja és egy segítő társának a segítségével (Päsărilă) elfogja és hazaviszi.

A román mesevilágnak még van egy ilyen mindent látó alakja: *Uită-in-lume*, azaz világbalátó, a ki a világon levő minden dolgot meglát, előle elbujni nem lehet, a mint ez kitűnik a *Mennyország galambja* (Porumbul răului, Romonțan) című meséből is. A mesehősök ezeknek a nagytehetségű segítő alakoknak a támogatásával viszik véghez nagy feladataikat.

A jószemű kutyáknak a mesehős szintén igen nagy hasznát veszi. Sok mesében fordulnak elő a látásukról híres kutyák, ezeknek neve: *Na-vede*, *Ne-a-vede*, vagy *Vede-bine*, ez utóbbi társaival a pokolban lakik és szent Szerda pártfogásával dicsekszik. Ezek a jól látó kutyák a mesehóst sok bajából szabadítják meg, a mint ez kitűnik Ispirescu *Az özvegy ember gyermekei*, Stăncescu; *Busuioc* és *Musuioc*, Sevastos: *Neaude*, *Ne-a vede* című mesékből is.

A *Sárgakirály* című mesében (Botea) egy királyfinak ellopják a szemeit; a *Fűtfrumos és a kereskedő leánya* (Ispirescu) című mesében pedig egy királyfi hatalmába kerít egy leányt, a ki őt megsértvén parancsolatot adott ki, hogy vájják ki mind a két szemét és azokat neki egy tányáron mutassák be. A királyi végrehajtónak azonban megesett a szíve a szerencsétlen leányon, megkegyelmezett neki és egy kutyakölyöknek a két szemét mutatta be a királynak. Később azonban a király a leányt feleségül veszi. A kutyakölyök szemek kritikus esetekben többször szerepelnek emberi szemek gyanánt.

A vakság, a kiszűrt szemeknek gyógyítása, visszahelyezése a román mesevilágban nagyfontosságú kérdés. Természetes a mesében mindez könnyen megy. Ott mindenre van gyógyszer és mindenre akad vállalkozó.

A legfontosabb, a legbiztosabb gyógyszer a vakság ellen az *élő(élet)víz*, (apă vie). Ez a víz a halottakat is életre kelti, örök ifjúságot ad, egy kis vakságot, hogyne gyógyítana akkor. Ehhez a vízhez a mesehősök nagy küzdelmek árán juthatnak, mert szoros helyen tartják és őrzik: tündérnők, bakalódó havasok, sárkányok és másféle szörnyek.

A *vak király* (Orb-împărat, Sima) című mesében a király csak úgy nyerheti vissza szeme világát, hogy ha elhozzák számára Méregországból az élővizet, hogy azzal a szemeit megmossa. A két nagyobbik fiú hiába járt oda, a kisebbik fiú a vizet megszerzi. Itt beáll a szokásos bonyodalom, hogy az élőviz a két nagyobbik testvér birtokába jut s azt azok viszik haza. De a végén minden kitudódik s a bűnösök megbűnhődnek.

A *skorpiovér* a mesében biztos szer a vakság ellen, bár ez sok minden ellen használ. A *bűbájos madár* című mesében (Paserea miăiastră, Ispirescu) előfordul egy vak, a ki magát skorpiovérel gyógyította volt, hogy a szemevilágát visszanyerte.

A *harmatot*, mint vakság elleni gyógyszert, valami táltós madarak ajánlják az *Igazság és Hamisság* (Popu-Reteganul) című mesében a mesehősnek, a ki azzal a szemét megmosván, látóképességét visszanyeri.

A *forrásvíz* sem utolsó szer ebben a tekintetben, mert a *Ne tégy testvérednek rosszat* (Sevastos) cz. mesében a vak ezzel gyógyítja meg a vakságát.

Az *özvegyember gyermekei* (Ispirescu) című mesében egy fiú és a nővére világgá megy s egy sárkány palotájába jutván, ott a leány beleszeret a sárkányba, kivel együtt a fiút el akarja pusztítani. A fiú azonban győzedelmeskedik, a sárkányt megöli, a nővérenek pedig kiszűrja mind a két szemét s azt mondja neki: „akkor jöjjön meg a látásod, a mikor kilencz hordót töltesz meg a könnyeiddel. A kilenczedik hordónál itt leszek, segíték neked azt megtölteni!”

A fiú elment a világba, egy királyleányra tett szert, azt feleségül vette, aztán sok esztendő után elment a testvére segítségére. Ez a kilenczedik hordónál volt már, bátyja segített neki azt megtölteni, a kilenczedik hordó vegyített könnyeivel a leány megmosta a szemeit és így a szemevilágát hamar visszanyerte.

A *disznótó vize az Éhes Tódor* (Frăncu) című mesében, mint a vakságot gyógyító gyógyszer biztosan működik; a vak annak a vízával megmossa szemeit és látása azonnal visszatér.

Ilyen biztos szer az iszap is, a mi a magyar mesékben is előfordul.

A kivájt szemeket, ha az illető visszaszerezte és visszahelyezte előbbi helyükre, a tejtóban háromszor kellett hogy megmossa, hogy látását visszaszerezze. Így történt ez *Petru Firicel* (Schott) című mesében az öreg vak asszonynyal, a kinek a sárkányok kivájták volt a szemeit, de a szolgálja, a mesehős, azokat visszaszerezte.

Az orosz mesékben előfordul egy búbajos madár Jar-ptita, a tűzmadár, a melynek énekétől a vak nyomban meggyógyul. A románban ez a jelenség nem mutatkozik.

Még csak azt jegyzem meg, hogy a mesei szemek százszor akkorák, mint a rendes szemek; vannak akkorák, mint egy tányér, máskor pedig mint egy taligakerék.

III.

A román közmondásokban szintén találkozunk a szemre szóló vonatkozásokkal.

Már a mesében sokszor van szó a testvéri szeretetlenségről. A meséből győződünk meg, hogy a testvér sokszor rosszabb az idegennél, sőt a mese arra tanít, hogy a testvér tulajdonképen rosszindulatú, irigy, a ki testvértársát élvezettel rövidíti meg, sőt azt bajba kergeti, megvakítja, annak vesztét okozza.

A közmondás is igazolja ezt a felfogást, a mikor így szól:

— Ki vakított meg?

— A testvérem.

A nézésre vonatkozólag igen sok közmondás forog közszájon:

— Úgy néz, mint az ördög a papra.

— Nem tud az emberrel szembe nézni, mintha nem volna orra.

— Olyan szemet vág, mint egy ökör.

— Farkasként lát, rókaként hall.

— Aztán nem láttál? Nem volt szemed?

Ez utóbbi annak szól, a ki nem figyelése miatt belebotlott valamibe, elesett vagy vásárlás közben megcsalták.

Mert vásárnál:

— Nyisd ki a szemed, lásd, mire adod ki a pénzt. (Uită cu holbanii pe ce-ți dai bañii.)

— Ha ördöggel van bajod, négy szemet meressz.

— Szembe nézz s úgy kérdezősködj az életem felől.

— Úgy néz reá, mint az érett cseresznyére.

— A szemek látták, a szemek ugorjanak ki.

Ideiktatom még a következő ismertebb közmondásokat:

— Ha valaki kiszúrja a szemét, én nem fogom őt utánozni.

— Akkora szemet meresztett, mint egy ökör, de már akkor késő volt.

— Négyre nyisd a szemed!

— Úgy néz, hogy kifolynak a szemei.

— Hadd vájják ki egymásnak szemét, mert ők adnak számot róla.

— Ne szúrjátok ki szemeteket semmiért!

— A behúnyt szemek még látnak.

- A szemek nézték, a szemek szökjenek ki.
- Az okos szeme tovább lát.
- Az emberek szemei tengerből vannak, hogy mindig a nagynak örven-
dezzenek.

(Ochii omului sunt din mare,
Să se bucure tot la mare,)

- A szegénynek a szeme, mind a gazdagok tenyerébe néz.
- Kalánnal mézet kínál s nyelével kiszúrja a szemem.
- A száját még ki lehet elégíteni, de a szemet soha.
- A cselszövő azt is látja, a mi nincs.
- A szem lát, a szív kíván, baj, ha nincs módodban kielégíteni.
- Szemei a tengerből vannak kiszakítva.
- A gazda szeme hizlalja a lovat, de a szalmától nem hizik még egy
juh sem.
- Egyik szeme a lisztnél, másik a szalonnánál.
- Az Isten szeme nem alszik.
- Úgy jár a két szeme, mintha azok jegyesek volnának.
- A ki másokat sirat, csak szemeit gyöngíti.
- Most siratja a kamarában a nyári kaczagását.
- Mintsem én sirjak, inkább sirjanak ők.

Ezekén kívül kétségtelenül vidékenként több és több közmondás is forog
közszájon, a jelentősebbek azonban a fennebbieken foglalhatók össze.

IV.

Hátra volna még a varázsköltészet köréből foglalkozni a szem szerepével.

A babonaság az emberi szemet bűbájossággal ruhazza fel. Nem minden szem bír bűbájossággal, de némely szem igen s az olyan szem bajt szokott esi-
nálni az emberek között.

Az *igézetről* (deochiu) van szó, a mely az emberi szervezetet megbetegíti,
magát az állatot is megrontja. Ennek a veszedelemnek leginkább a szép, kifejlett,
kövér gyermekek vannak kitéve. Az igézetnél a szűrős tekintetű szemek össze-
hajló szemöldökök játszanak szerepet. Az olyan szemeket a román ember *rossz*
szemeknek (ochii rei) szokta nevezni.

Különösen a kékszemű asszonyok szoktak *igézni*. Ha valami szép állatot
vagy gyermeket lát a román ember, háromszor szokott arra köpködni, nehogy az
igézet megfogja. A baj hirtelen jó, közvetlen a tekintet után. A megigézett ember,
vagy gyermek ilyenkor szomorú lesz, émelygést, általános rosszulletet érez. A
gyermek sírni kezd, láz emészti és nyugtalanság fogja el.

Az igézet gyógyítása egyszerű. Ilyenkor szenet szokás oltani (a stinge cār-
buni). *Megkezdetlen friss vizet* (apă neincepută) öntenek a pohárba s abba meg-
felelő ráolvasás mellett kilencz darab *szenet* dobnak be. Minden egyes bedobott
szén után a pohár felett késsel a kuruzslónő keresztet csinál, a víz felületét
háromszor megfújja, azután az így elkészített víznek egy részével a beteget meg-
itatják, a víz másik részét pedig kutyára öntik vagy valamely száraz karó tövére.
A kutyát és a száraz dolgokat az igézet nem fogja. Jót jelent, ha a pohárba

dobott széndarabok annak a fenekére szállanak, mert a betegnek az orvosság használni fog. Ha a széndarabok a víz felületén maradnak, akkor az egész kezelés hatástalan.

Az igézetnél a kuruzslónők által használt ráolvasások, varázsigék különbözők. Egyet ideiktatok:

Kis madárka
 Felrepült az égbe!
 Leestél;
 Három esést estél,
 A kő kettérepedt!
 Repedjen a szeme ketté annak, a ki megigézett!
 Ha fiatal menyecske volna:
 Pukkadjon meg benne
 Szomjtól és éhségtől a gyermek.
 Ha nagy leány volna:
 Hasadjon meg az emlője
 S folyjon ki a teje.
 Ha vén ember volna:
 Hasadjanak meg a lábszárai,
 Hogy folyjon ki a vére!
 Kilenczvenkilencz bűvölet
 Kilenczvenkilencz összeütközés,
 Kilenczvenkilencz nyilalás,
 Kilenczvenkilencz igézet,
 Eltakarodjatok mind N. N.-től,
 Hogy tisztán és fényesen maradjon,
 Mint az égen való csillag,
 Mint a mezőn a harmat,
 A mint az Isten teremtette.¹

Ilyen ráolvasás töménytelen számban forog közszájon a románok között.

Sokan kés helyett a seprüből való ágat használnak a kuruzslásnál, a kilencz égő szenet visszafelé számlálják kilencztől egyig; a beteggel háromszor itatnak abból vizet, testét kissé vele megmossák, a maradék vizet kutyára vagy karó tövére öntik.

A következő ráolvasás általánosabb használatú:

Igézet fuss el a szemek körül,
 Mert utólér a fekete tehén,
 Szarvaival felhasít,
 Felöklel s bedob a tengerbe,
 A pusztaságba, messzire.
 Ott veszett el,
 Mint a tegnapi nap,
 Mint a virágról a harmat,
 Mint a tajték a napon.
 Azonban a megigézett feje,
 Maradjon tisztultan,
 Betegségtől menten.

¹ Lupășcu D. Medicina babelor 7—8. 1.

A megrontó szemek,
Tüzes nyilaikkal,
Fehér pántlikával bekötve maradjanak,
Hogy több fehér arcra rá ne nézhessenek.

A román ember a szembetegségek sokaságában nem tud eligazodni. Tulajdonképpen csak a *hályogot* (albeață) ismeri, a többi bajt *szembetegség*, *szemfájdalom* gyűjtőnévben (durere de ochi) foglalja össze. A szemhéjon keletkező *árpát* (ulcior pe geana ochiului) még ismeri, ezzel véget is ér ebbeli tudománya. Természetes, hogy a szembetegségek ellen házilag védekeznek; de legtöbbszörre a kuruzsláshoz folyamodnak. Ebben a tekintetben számos ráolvasás ismeretes. A házi kezelés többnyire ezekkel kapcsolatban történik.

Az eddig előadottak körülbelül összefoglalják mindazt, a mit a román ember a szemet illetően tud. A szembetegség ellen számos ráolvasást ezúttal mellőzöm.

Moldován Gergely.

NÉPKÖLTÉSNET ÉS NÉPZENE.

A kurucz dalok forrásairól.

(Második közlemény.)

II.

A sárospataki főiskola könyvtárában levő kurucz kori dalok.

A kurucz énekek forrásainak felülvizsgálását s kritikai kiadását égetően szükségesnek tartjuk, mert a kurucz költészet tanulmányozása közben arról győződünk meg, hogy egyes költemények megbízhatatlan másolatokból vannak kiadva, a melyekben nemesak hogy az írás van modernizálva, hanem bennök szemtévedésből, olvasási elnézésekéből, sőt önkényes változtatásokból eredő hibák is fordulnak elő. Összevetettük Thalynak némely darabjait a Nemzeti Múzeum tulajdonában levő Jankowich-másolatok darabjaival s azt tapasztaltuk, hogy Thaly híven ragaszkodik a forrásul használt másolatokhoz s csak helyesbítő értelmi változtatásokat tesz itt-ott, a hol romlott szöveget talált és a helyesírást modernizálja. Megállapítottuk azt is, hogy Jankowich sok esetben nem híven másolta le forrásait.

A Nemzeti Múzeum könyvtárának Quart. Hung. 173. sz. gyűjteményéről, azaz a Jankowich-másolatokról már megállapítottuk, hogy azoknak *harmadik kötete a sárospataki ref. főiskola kéziratárának egy kötetéről van lemásolva, a Dávidné Soltári című, 630. számú, 1790—1-ben Daróczy József által lejegyzett, 8° dalgyűjteményről* (Ethnogr. 1914. 39. l.). Most megállapítjuk azt is, *hogy az első kötete a Nemzeti Múzeumban őrzött Mátrai-, a második pedig a Szencsey-dalos-könyv másolata.*

Thaly a Jankowich-másolatok III. kötetéből a Vitézi Énekekben két, az Adalékokban szintén két darabot,¹ Erdélyi Pál pedig a „Kurucz költészet“ cz.

¹ A Jankowich-másolatok III. kötetéből néhány lapot átkötöttek a II. kötethez (Ad. II. 246. 331. l. jegyz.).

kiadványában egy dalt közöl.¹ Nyomban egybevetettük e darabokat a D. S. darabjaival, mint a melyek Jankowichnak forrásul szolgáltak s meglepetéssel láttuk, hogy a másolati példányban sok helyütt nemcsak a helyesírás van modernizálva, hanem a fentebb jelzett változtatásokra is sok példát találunk.

Állításunk igazolására egybevetjük a D. S.-t a Jankowich-féle másolatok szövegével, valamint a Thaly kiadásával s a különbségeket s eltéréseket fel fogjuk tüntetni.

Az itt felsorolt költeményeket *három* csoportra fogjuk osztani. Első csoportba tartoznak azok, a melyeknek könyvtárunkban van eddig ismert legrégebb forrása. Ebbe a csoportba öt költemény tartozik. A másodikba tartoznak azok, a melyeket Thaly máshonnan adott ki, de a melyeknek régi feljegyzései illetőleg ponyva-kiadásai a mi könyvtárunkban is megvannak. A harmadik csoportba azok a dalok jönnek, a melyek eddig még kiadatlanok (vagy lényegesen eltérő szöveg-gel ismeretese). Megjegyezzük még, hogy nemcsak a szoros értelemben vett *kurucz* dalokat soroljuk föl itt, hanem általában azokat, a melyek a Thaly kiadványaiban felölelt korba esnek.

Első csoport.

A másolási eltérések feltüntetésére egyet e csoportból például bemutatunk.

1. *Kurucz katona dala.*

(Thaly: Ad. II. 329.)²

Nints betsülleti a' Katonának,
Mint volt regenten az Kurutzsagnak
Vallyon vagyon e' hirevel az meltosag(na)k
Hogy az Ifijak Magyar fiak rosz betsben vagy(na)k³
Igen kedveltük az Kurutzsagot
Olly hiven kaptuk mint egy ujsagot
Gondoltuk hogy ezzel nyerunk⁴ szep urasagot
Vedelmezzük oltalmazzuk Magyarorszagot
A' Katonának oltso az vere⁵
Harom rez forint szegenynek bere⁶

¹ Ez az „Árván maradt magyar Sion“ cz. dal. — A „Bujdosik, bujdosik...“ kezdetű dalt nem találtuk a III. kötetben. (Erd. 272.)

² A címet s alatta az évszámot (1711. közepe) Thaly adta e dalnak. Sem a D. S. (195), sem a Jank. m. nem ad címet. Azonkívül Thaly, mint azt az Ad. II. 331. lapján meg is jegyzi, összeforgatta a versszakokat. Nála így jönnek a szakok a D. S. s Jank. m. darabjának szakaihoz viszonyítva: 1., 3., 2., 4., 7., 5., 6. Ezenkívül helyesírási s központoszási eltérések is fordulnak elő.

³ *Jank. m.*: (II. 137.) Hog *annyi sok* Magyar fiak rosz *betsbe* vagynak.

Thaly: Hogy *annyi sok* magyar fiak rosz *becsben* vagynak.

⁴ *Jank. m.*: nyerjünk.

Thaly: nyerjünk.

⁵ *Jank. m.*: Katonának oltso *már* az vere.

Thaly: Katonának oltso *már* az vere.

⁶ *Jank.*: Három *száz* forint . . .

Thaly: Háromszáz forint . . .

De azt sem költheti el szegény vegtere¹
 Melyert mereg kinzo fereg szal az szivere
 Mely dolog bizony meg is lett volna
 Magyar orszagot meg nyertük volna
 Ha sok fondorkodo Urak nem lettek volna²
 Ily romlasb(an) karvallasb(an) n(em) estunk volna
 Ki nyargalta meg mind Bets alyaig³
 Meg hodoltatta nagy Striaig⁴
 Szegeny Legeny nem Ur lova nyargalt mindaddig :/:⁵
 Legelsőb(en) is Munkatshoz jutank
 Az udvar hazhoz Urunkhoz szallank⁶
 Német hadatól h(ogy) bé szorittatánk
 De Karaphát N. Generált halálra hajtank⁷
 Jartal-é valaha kentses erdőben⁸
 Nemet test halmot láttol ott egyben
 Mind szegeny Legeny kezei vagtak azt egyben
 Bontzidai Török vára bizonyosag ebben.
 [Ezután következik a dallam.]

E dalnak legteljesebb, 19 versszakból álló változatát R. Kiss István közli az Adalékaiban (40—44. l.) a Szolga Mihály verseskönyvéből. Több eltérése van a Thaly szövegétől. A negyedik versszakról nem hiszi R. Kiss, hogy az eredetiben benne lett volna, mert rímei rosszak. Forrásunk szövegében azonban mind ez, mind a 6. versszak megvan.

2. *Síralmas volt nekem . . .*

E költemény, melyet Erdélyi Pál a Jankowich-másolatok III. kötetének 157. oldaláról közöl a „Kurucz költészet“ című könyvének 44. lapján, nagyjában megegyezik a mi forrásunkkal (Dáv. Solt. 155.), csak itt-ott van eltérés. Ezért nem is adjuk az egész szöveget, csak az eltéréseket állítjuk össze.

(E költeményt Dobai István szerezte.)

¹ *Jank. m.*: De azt sem költheti el szegény vegtere. *Thaly*: *Ámde* azt sem költheti el szegény végtére . . . (Egy szótagot toldott hozzá Th. a vers kedvéért.)

² *Jank. m.*: Ha sok *gondoskodó* urak nem lettek volna.

Thaly: Ha sok *gondoskodó* urak nem lettek volna.

³ *Jank. m.*: Ki nyargalta meg mind Béts *ally*áig.

Thaly: Ki nyargalta *fel* mind Bécs *alj*áig.

⁴ *Jank. m.*: Meg hodoltatta *nagy* (Itt kihagyott egy üres helyet, nyilván nem tudta a D. S. *Striaig* szavát elolvasni.)

Thaly: Meghódoltatta *nagy* *Austria*ig.

⁵ *Jank. m.*: Szegény legeny *nem ur lova* nyargalt mindaddig. (Csak egyszer van mint a forrásul szolgált D. S. darabjában is, jóllehet ott jelezve van az ismétlés jelével (:/:) a köv. negyedik sor.)

Thaly: Szegénylegény, *úr lova* nyargalt mindaddig. Szegénylegény, *nem úr lova* nyargalt mindaddig . . .

⁶ *Jank. m.*: Az *udvari ház*hoz.

Thaly: Az *udvarház*hoz. (Egy szótagot elhagy a vers kedvéért.)

⁷ *Jank. m.*: De Karaphát N. Generált.

Thaly: De Karaphát, *az* generált. (Itt is a vers kedvéért változtat.)

⁸ *Jank. m.*: *Jársz* alá valaha kentses *erdő*ben.

Thaly: *Jársz* alá valaha kentses *Erdély*ben. (Itt az értelem kedvéért változtat.)

Az I. versszak egyezik.

II. verssz.	<i>D. S.</i> téjjel, <i>D. S.</i> vólt, <i>D. S.</i> vólt,	<i>Jank. m.</i> tejjel, <i>Jank. m.</i> vólt, <i>Jank. m.</i> vólt,	<i>Erd. Pál</i> tejjel. <i>Erd.</i> vólt. <i>Erd.</i> vólt.
III. verssz.	<i>D. S.</i> Ellyek é, <i>D. S.</i> Hová légyek.	<i>Jank. m.</i> Éllyek é, <i>Jank. m.</i> Hova legyek,	<i>Erd.</i> Éljek-é. <i>Erd.</i> Hova legyek.
IV. verssz.	<i>D. S.</i> bé dült,	<i>Jank. m.</i> bé dült,	<i>Erd.</i> bedült.
V. verssz.	<i>D. S.</i> meg vijnom, <i>D. S.</i> Jobb volna, <i>D. S.</i> tanulnom,	<i>Jank. m.</i> meg vinnom, <i>Jank. m.</i> Jobb volna, <i>Jank. m.</i> tanulnom,	<i>Erd.</i> megvinnom. <i>Erd.</i> Jobb volna. <i>Erd.</i> tanulnom.
VI. verssz.	<i>D. S.</i> Action, <i>D. S.</i> Nem vélte halálára,	<i>Jank. m.</i> Action, <i>Jank. m.</i> Nevelte halálára,	<i>Erd.</i> Acteon. <i>Erd.</i> Nevelte halálára.
(Először jól volt, de áthúzta.)			
VII. verssz.	<i>D. S.</i> Nékem is irigyem, Titkos ellenségem,	<i>Jank. m.</i> irigyim, ellenségim,	<i>Erd.</i> irigyim, ellenségim.
VIII. verssz.	<i>D. S.</i> egy kis mezért,	<i>Jank. m.</i> egy kincsemért,	<i>Erd.</i> egy kincsemért.
X. verssz.	<i>D. S.</i> vólt,	<i>Jank. m.</i> vólt,	<i>Erd.</i> vólt.
XI. verssz.	<i>D. S.</i> Tengernek habjai,	<i>Jank. m.</i> Tengerekhabjai,	<i>Erd.</i> Tengerek habjai.
XII. verssz.	<i>D. S.</i> Könyvem, <i>D. S.</i> tetzik,	<i>Jank. m.</i> Könyveim. <i>Jank. m.</i> tetzik,	<i>Erd.</i> Könyeim. <i>Erd.</i> tetszik.
XIII. verssz.	<i>D. S.</i> igye,	<i>Jank. m.</i> ügye,	<i>Erd.</i> ügye.
XIV. verssz.	<i>D. S.</i> Penditi,	<i>Jank. m.</i> Penditi,	<i>Erd.</i> Penditő.

Az utolsó versszak Jank. másolatában nem négy, hanem két sorba van írva.

Meg kell itt jegyeznünk, hogy Thaly nem a Jankowich III. kötetében lévő darab után adta ki e dalt a Vit. Én. II. 283—7. oldalain, hanem a Szencsey-daloskönyv s a Horváth Ádám népdalgyjűteménye után. Szövegűnkűtől sokban eltér, de hogy ez eltéréseknek mi az oka, azt nem tudtuk megállapítani, mert nem volt kezűnkben sem a Szencsey-codex, sem a Horváth Ádám gyűjteménye.

3. Csűfos gajd a tótról.

(Thaly: Vit. Én. II. 7.)

E költemény címét is Thaly adta. Ezt sem közöljűk teljes szövegűben, csak az eltéréseket soroljűk fel. (*D. S.* 131. sz.)

I. verssz.	<i>D. S.</i> tettzenék, <i>D. S.</i> (h = hogy) <i>D. S.</i> Nevetnétek, sőt el dülnétek,	<i>Jank. m.</i> (II. 134.) ¹ tett- zenék, <i>Jank. m.</i> ha, <i>Jank. m.</i> Nevetnétek, sőt, el dülnétek,	<i>Thaly</i> tetszenék. <i>Thaly</i> ha. <i>Thaly</i> Nevetnétek, örül- nétek, sőt eldülné- tek. (Verspótlás!)
II. verssz.	<i>D. S.</i> pedig, <i>D. S.</i> tartanám, <i>D. S.</i> jó kedvemnek, <i>D. S.</i> Ferre ülnék, sőt el dülnék,	<i>Jank. m.</i> pedig, <i>Jank. m.</i> tartanám, <i>Jank. m.</i> jövevének, <i>Jank. m.</i> Félre ülnék, sőt el dülnék,	<i>Thaly</i> penig. <i>Thaly</i> tarthatnám. <i>Thaly</i> jövevének. <i>Thaly</i> Félre dülnék, sőt elülnék.
III. verssz.	<i>D. S.</i> lű szart elő talála, <i>D. S.</i> fel rűgá, <i>D. S.</i> fordűlla,	<i>Jank. m.</i> lu szart elő talála, <i>Jank. m.</i> fel rűgá, <i>Jank. m.</i> fordula,	<i>Thaly</i> lűsz . . . elő- talála. <i>Thaly</i> felrűgá. <i>Thaly</i> fordula.

¹ A III. kötet néhány lapja ugyanis tévedésből a II. kötethez köttetett.

IV. verssz.	<i>D. S.</i> kiáltya,	<i>Jank. m.</i> kiáltya,	<i>Thaly</i> kiáltja.
	<i>D. S.</i> Cléba,	<i>Jank. m.</i> Cleba,	<i>Thaly</i> gleba.
	<i>D. S.</i> Pétra,	<i>Jank. m.</i> Petra,	<i>Thaly</i> Petra.
V. verssz.	<i>D. S.</i> vólt,	<i>Jank. m.</i> volt,	<i>Thaly</i> volt.
	<i>D. S.</i> lú oldalban,	<i>Jank. m.</i> ló oldalban,	<i>Thaly</i> lóoldalban.
	<i>D. S.</i> Liptó várában,	<i>Jank. m.</i> Lipto várban,	<i>Thaly</i> Liptóvában.
VI. verssz.	<i>D. S.</i> Istrághoz,	<i>Jank. m.</i> Istranghoz,	<i>Thaly</i> Istrághoz.
	<i>D. S.</i> arra született,	<i>Jank. m.</i> arra született,	<i>Thaly</i> született.

(A verssor szótagszámát kevesbiti Thaly!)

VII. verssz. *D. S.* füg immár a Tóth, *Jank. m.* immár a tót, *Thaly* immár a tót,
Itt is a verssor szótagszámára figyelve hagyott ki egy szót Thaly.

4. *Jaj néked szegény magyar nép . . .*

E költeményt az Adalékok II. 245. lapján közölte Thaly. Összevetettük forrásával, a Jankowich-másolatok II. 135. lapján lévő (tulajdonképpen a III. kötetbe tartozó) darabbal s a *D. S.* 158. sz. darabjával, a melynek címe: „Magyar Rákóti nótája“ s azt tapasztaltuk, hogy egyeznek. A különbség mindössze ennyi:

II. versszak. *D. S.* Miképpen veszti, *Jank. m.* Mikép veszti, *Thaly* Mindenkép.

Különbség van még a helyesírásban s a sorok összeírásában is, mert forrásunkban két rövid sor többször egy sorba van írva. E dal előfordul még az Adal. II. 208. lapján is. Nehány sora átment más versekbe is, pl. az 514. sz. kótatárunk 233. l. lévő dalba és a Novák Lajos kótatárának (1791) egy darabjába is. Megvan „Magyarok Szomorú Éneke“ címmel a Herschmann-féle kéziratos verses könyvünkben is a 14. lapon. (1—4. vsz.)

5. *Könnyem csordul.*

E dal a Vit. Én. II. 80. lapján fordul elő. A *D. S.*-ban a 32. számú, a Jankowich-másolatok III. kötetében pedig a 32. lapon van. Mind a három egyezik; csak helyesírási (pl. be szálllok: beszálllok) eltérések vannak. E dal utolsó sora előfordul a *D. S.* 47. sz. dalában is. (L. Ethnogr. 1914. 101.)

Második csoport.

A második csoportba tartoznak azok a dalok, a melyeket Thaly máshonnan adott ki, de a melyeknek egyik legrégebb lejegyzése illetőleg kiadása nálunk, főiskolánk könyvtárában is megvan. Ezek a következők:

1. *Erdőkön, mezőkön járó.*

E dalt a Vit. Én. II. 360. lapján a Horváth Ádám kézirati gyűjteményéből közölte Thaly. Erdélyinél nincs meg. Megvan a Jankowich-másolatában (III. 107. l.) s a Dávidné Soltáriban (103. sz.).¹ A szövegek közt nagy eltérés van. Thalynál (két részben) csak egy versszak van, Jankowichnál s Dáv. Soltáriban három.

¹ A Magyar Nemzeti Múzeum Thaly-kéziratai közt levő szöveg 5 versszakból áll. (706. sz.)

Jankowich az első sort nem vette észre s elhagyta. Az „Éltem rövidítet“ sorig Thaly és a D. S. közt csak helyesirási eltérések vannak, attól kezdve a szak végéig eltérés van és még van két strófa.

Lásd még Bartalus VII. 18, Pataki népkölt. gy. 1826. 169. 1834. 155. l. Szövegünk a Versényi: Szíveket újító bokréta 104—5. lapján közölt daltól sok helyen eltérő.

2. *Árokszállásánál volt a veszedelem.*

E dal a Vit. Én. II. 294. lapján fordul elő. Thaly valami ponyvatermékről s a Horváth Ádám kézirati gyűjteményéből adta ki. Megvan a Jankowich-másolat III. 5. lapján s a Dávidné Soltáriban (a 4. db.). A mi forrásunkban $1 + 5 = 6$ sorral több e dal.

3. *Nem szólok én senkiről.*

E dalt a Vit. Én. II. 265—9. lapjain Thaly a Mátrai-codexből közölte. Megvan a Jankowich-m. I. 11. lapján is s a Dávidné Soltáriban (a 8. db.). Mindhárom szövege eltérő. A D. Soltári szövegét közölte Harsányi István az Ethnogr. 1914. évi 40—41. l. A mi szövegünk a Versényi által kiadott „Szíveket újító bokréta“ című dalgyűjt. hasonló darabjától (131—3. l.) több helyen eltér.

4. *Ha keressz nálam állandóságot . .*

A Vit. Én. II. 351. lapján lévő dalt Thaly a Múz. Hung. oct. 74. XXII. gyűjteményéből közli. Megvan a Jankowich-másol. III. 10. lapján s a Dávidné Soltáriban (a 10. db.). Innen adta ki Harsányi István az Ethnogr. 1914. I. 42. lapján. Egy sor kivételével megegyezik a Thaly szövege a D. S. szövegével. E sor ez:

D. S.: Leskődik szél után hajló nád
Thaly: Vergődik szél után, hajt a nád.

Megvan a Batta-féle kótatárunkban is a 225. lapon, a hol a 2-ik vsz. eltér az eddig ismert változatok szövegétől.

5. *Isten megáldjon kedves Barátom . .*

E dalt Thaly a Vit. Én. II. 95. lapján a Szenesey dalkönyvéből s a Hung. oct. 74. IX. darabjaiból rakta össze. Thaly kéziratai közt egy ponyvafüzetben is (163. sz.) megvan. A Jank. III. kötetében nincs meg. A D. Soltáriban a 64. db. A mienk rövidebb (8. vsz.) s eltérő változat. L. még Kriza I. 352. l. 509. sz.

6. *Sokan szólnak én ellenem . . .*

E dalt Thaly a Vit. Én. II. 130., 135. lapján a N. Múz. Hung. oct. 74. XXIII. füzetéből közli. Megvan a Jankowich-másolatok III. 130. lapján s nálunk a D. S.-ban (a 127. sz. darab). A D. S. szövege eltér a Thalyétól. Post scriptuma csak nálunk fordul elő. (Lásd még Vásárh. daloskönyv 25., Kom. Én. E. Ph. K. 1899: 211.)

7. *El kell menni, nincs mit tenni . . .*

E dalt Thaly a Vit. Én. I. 301. lapján közli a P. Horváth Á. gyűjteményéből. Megvan a Jankowich-másolatok III. k. 148. lapján. A D. S.-ban a 146. darab ez. Eltérő, sőt hosszabb, mert a D. S. darabja 13 versszakból áll. Ugyanez megvan a Batta-féle kótatárunk 266. lapján és Erdélyi J. III. 126; Sárosp. dalgy. 1826 : 123; 1834 : 124. lapján.

8. *Siralmas volt nekem . . .*

E dalról már előbb szoltunk. (I. csop. 2. sz.) Thaly a Vit. Én. II. 283—7. lapjain lévő szöveget a Szencsey-daloskönyvből s Horváth Á. gyűjteményéből közölte. D. Soltáriban a 155. sz. darab. Sok helyt eltér a Thaly szövegétől. Szerzője a versfők szerint Stephanus Dobai.

9. *Bokros bú habjai . . .*

E dalt Thaly a Vit. Én. II. 86., 89. lapjain adta ki a N. Múz. Quart. H. 173. VIII-ból, a másik változatot pedig a Thaly Lajos dalfüzetkéjéből. Mindkettő eltér a D. S. 175. sz. darabjától. Egy változata a Szencsey-codexben is megvan. Dallama pedig 514. sz. kótatárunk 242. lapján.

10. *A Rákótzai nótája . . . (Jaj! régi szép Magyar nép!)*

Többé-kevésbé eltérő változatai: Thaly Ad. II. 208., 242., 245. Erdélyi: Szabad hangok 32. l., Arany-Gyulai II. 163. s kéziratárunk 130. számú: „Felvidító (V. k.) Nóták (1.) című kötetében (14. l.), mely „le íródott a Papszász Gyuri gyűjteményéből | szóról szóra annak első és második kötete | hol is X kötet található (1)824.“ 4.r. 280. l. Ez elégia forrása a végén oda van ekkép jegyezve: „A Báró Bánfi könyvéből.“ Ez a könyv mindezeideig ismeretlen. Megvan a D. S.-ban is (158. sz.), de eltérőleg.

11. *Mikor Rákótzai Lengyel Országba ment.*

A Felvidítónak ugyane 130. számú kötetében (24. l.). Kiadtuk a „Kurucz balladák hitelessége“ című könyvünk 8. lapján. Változatai: Kálmány, Szeged népe, II. 43., Thaly: Tanulmányok 409.

12. *Mikor Rákótzai Erdélyből kijött.*

A 130. sz. kéziratári kötet 49. lapján. Változatai: Thaly, Vit. Én. II. 405., 414. Kálmány, Szeged népe II. 45., 192.

13. *A' Katonának oltsó a vére.*

A 130. sz. kéziratós kötet 202. lapján. 1—5. vsz. Változatai: Thaly Adal. II. 329. Erdélyi J. I. 351. Megvan a Dáv. S.-ban is (195. sz.). Az 1. vszak változata, Adal. I. 31. 2-ik vsz.

14. *Árokszállásánál volt a veszedelem.*

A 131. sz. kéziratós kötet 49. lapján. Változatai: Thaly Vit. Én. II. 294. Limbay IV. 30. Megvan a Dávidné Soltáriban is (4. db.).

15. *Megégett . . . Rácország.*

Ugyancsak a 131. sz. kéziratos kötet 119. lapján. Változatai: Thaly, Vit. Én. II. 312. Adal. II. 247. Kiadtuk a Sp. R. L. 1913. 363. l. s különnyomatunkban 15. l. (A N. Múz. Thaly-kéziratai közt egy ponyvaterméken is megvan.) (175. sz.)

16. *Rákótzai edjik szomorú nótája, mikor Magyar Országot elhagyta.*

A 131. sz. kéziratos kötet 121. lapján. Többé-kevésbé eltérő változatai Erdélyi J. I. 353. Thaly Vit. Én. I. 293. Megvan a Dáv. Soltáriban is (a 19. darab). (Lásd Ethnogr. 1914. 44—5. l.)

17. *El kell menni*

A 131. sz. kéziratos kötet 168. lapján. Változatai: Thaly, Vit. Én. I. 301. Erdélyi J. III. 126; Dávidné Soltári 146. db. Ezekből lényegesen eltér. Lásd a 7. számot!

18. *Elment, elment az én uram Táborban . . .*

A sárosp. főisk. énekkar eddig ismert legrégebb (1787—92.) kéziratos kótárában a 251. lapon. Változatai Thaly, Ad. I. 225. Erdélyi J. I. 448 stb. (L. Kacsóh P. Magy. Figyelő 1911. IV. 81. l. Ethnogr. 1913. 364. l.)

19. *Sok búkat árasztott.*

Kocsi Csörgő István († 1726) kéziratos kötetének 658—9. lapjain: 1721—2-ben jegyezte fel. Kiadta Harsányi I. a Sárosp. Ref. Lapok 1913. évf. 426. lapján. Változata Thaly, Adal. II. 407. A Thaly-kéziratok közt (N. Múz. 176. sz.) 6 versszak.

20. *Csécsi útleírása.*

(Ad. II. 78.)

Eredetije Csécsi sajátkezű kéziratában Sárospatakon van. (Kézirattár 65. sz. 87—88. l.)

21. *Homályba borultak . . .*

A D. S. 42. sz. darabja; megvan a Vit. Én. II. 297. l. (Egy régi nyomtatványról közölte Thaly.)

22. *Mely keserves . . .*

A D. S. 106. sz. darabja előfordul a Vit. Én. II. 296. lapján s a Novák Lajos kótatárában.

23. *Boldogtalan sorsa . . .*

A D. S. 81. sz. dala; ott van a Vit. Én. II. 349. lapján. (A Jank.-m. IV. 42. V. 18.). Thaly a 74. oct. Hung.-ból (24.) közölte.

24. *Gyors kereken forgó világ tündérsége.*

A D. S. 98. sz. darabját ott látjuk a Vit. Én. II. 361. lapján. Ezt Thaly a saját gyűjteményéből közölte, de megvan a N. Múz. Hung. oct. 74. darabjában is.

25. *Tornavármegyében születtem . . .*

A Vit. Én. II. 402. lapján megjelent darabot Thaly a Nemz. Múz. kézira-
taiból (Hung. octav. 74. VII.) adta ki. Megvan egy „Leg Ujjabb Világi Énekek“
cz. 1824-ben megjelent ponyvairódmű termék 5. lapján. Másolata könyvtárunk-
ban. A Thalyé egy versszakkal bővebb.

26. *Amott kerekedik . . .*

E dalt Thaly a Vit. Én. II. 334. lapján Horváth Á. gyűjteményéből közli.
Megvan Erdélyinél is (II. 134.), azonkívül Kálmány: Koszoruk II. 62. Nyr.
XXX. 231. A könyvtárunkban lévő 1809-ben lemásolt „Dávidné dudája“ cz. dalos-
könyvben az 54. darab. Mindeniktől eltér.

27. *Felnyitnám már bús szívemnek . . .*

Thalynál Vit. Én. II. 314. (4. vsz.) Kiadta a saját gyűjteményéből, de
Horváth Ádám gyűjteményében is megvan. Dávidné Soltáriban 39. sz. 5 vsz.
Versényinél 77. lap, 3. vsz. Kéziratunk szövege részben mindeniktől eltér.

28. *Ifju legény lévén sokat gondolkodom.*

Kiadta Thaly, Vit. Én. II. 342. l. a Nemz. Múzeum kézír. hung. oct.
XIX-ből. Megvan a sárospataki könyvtárban is (M. M. 33/9. jelzettel.) egy év-
nélküli ponyvairódmű terméken (2. ének), de ebből a Thalytól kiadottnak utolsó-
előtti versszaka, melyben az iratás ideje (1765) szerepel, nem fordul elő.

29. *Óh én szegény Péter Márton . . .*

Kiadta Thaly az Akadémia és Nemzeti Múzeum kézira-
taiból (Vit. Én. I. 306.). Thaly ez ének iratási idejét a XVIII. század közepe tájára teszi. A Hersch-
man-féle kézirat verseskönyvünkben is megvan ez az ének, a 41—43. lapokon.
Czime: „Szent Marton klastromabul lévő Tist. P. Martonnak szomorú éneke,
midőn Bécsben fogságban volt 1746. Apr. 11.“ Az ének után Herschman követ-
kező följegyzése olvasható: „NB. társa vala P.(ater) Samuel vajda aki is Tihá-
nyfi Apáturrá lett. 1747.“ Kéziratunk alapján tehát ez ének keletkezési ideje
pontosan meg van állapítva. Thaly hozzávetőleges megállapítása e szerint helyes-
nek bizonyult. Szövege itt-ott csekély eltérést mutat.

30. *Megbolondult a világ.*

Először kiadta Erdélyi (III. 116.), majd Thaly (Vit. Én. I. 270.) a Hor-
váth Ádám dalgűjteményéből s a Nemz. Múzeum kézira-
taiból s nyomtatványai-
ból. Megvan a Herschman-féle kézirat verskötetünkben is a 107—109. lapokon.
Erdélyi forrása minden valószínűség szerint ez a mi kéziratunk volt, mert a
Thalytól — egészen helyesen — hibásnak ítélt „*abban köpönyeg*“ kifejezés (Erd.
11-ik, Thalynál a 10. szak) kéziratunkban valóban előfordul és pedig, mint az
eredeti, helyes szövegnek (*aba köpönyegjét*) czeruzával való, téves kiigazítása (108. l.
11. vers utolsó sora). Kéziratunk egykor Hegedüs László alsó-zempléni
ref. esperes, sárospataki lelkésznek, Erdélyi jó barátjának tulajdona volt. Erdélyi
a szövegben itt-ott lényeges változtatást eszközölt (*eldugni valója* füstös dudallója
helyett stb.).

31. *Hol vagy te most nyalka kurucz.*

Egy változatát először kiadta Erdélyi (III. 136.), más két változatát Thaly a Jankowich-féle kéziratokból (Adal. II. 296. 1—13. vsz. 300. 1—10. vsz.) s kiadta az Erdélyitől közölt változatot is (Adal. II. 304. 1.). A 13 versszakos változat megvan a Herschman-féle kéziratosa verseskönyvünkben is, a 39—41. lapokon „*Nyalka kuruczru!*“ czímmel. Változatunk az Erdélyi-féléhez áll legközelebb. Valószínű, hogy kéziratunk volt Erdélyi forrása.

32. *Nem vagyok én paraszt ember.*

Először kiadta Erdélyi (I. 241.), de az utolsó vsz. híjjával; majd egy régi nyomtatványból Thaly (Vit. Én. II. 377.), a kinél már 9 vszaktól áll, de a 3 ik és 5-ik versszakot, jegyzete szerint (379. lap), Erdélyitől vette át. Megvan a Herschman-féle verseskönyvben is, a 21—22. lapokon, a hol 10 versszakból áll. A 7-ik után ugyanis egy olyan versszak áll, a mely sem Erdélyinél, sem Thaly-nál nem fordul elő s így ismeretlen. Ötödik versszaka jobb szövegű az ismerteknél. Megvan egy évnélküli ponyvairodalmi termékünkön is.

33. *Sárga csizmás Miska sárba jár . . .*

A Thalytól kiadott négy versszakos szövege (Vit. Én. I. 332.) némi eltéréssel megvan a sárospataki könyvtár Herschman-féle kéziratosa verses kötetében is, a 155. lapon. Változatai: Mátray: Magyar népd. II. 18. l. Arany-Gyulai II. 37. l. Limbay V. 197. Bartalus I. 60.

34. *Nékem egy szép gondolat . . .*

Thaly: Vit. Én. II. 385. Kiadta egy az oct. Hung. 74. LXXII. sz. régi vásári nyomtatványról. Megvan a sárospataki főiskola könyvtárában is a „Szép Uj Világi Mulatságos Énekek“ cz. évnélküli nyomtatványon. (Jelzete: SS. 295/4.)

35. *Reménység az embert gyákorta táplálja.*

Thaly e katonadalmak a Szencsey-daloskönyvben talált szövegét egy ponyvairodalmi nyomtatványból kiegészítve közölte a Vit. Én. I. 255. l. (1—8. vsz.) Megvan a sárospataki könyvtárban is az „A' Szántó-Vető-Embernek igen-igen szép Hármas Éneki“ cz. évnélküli ponyvaterméken is (Jelzete: M. M. 33/8.). A végén csekély eltéréssel s egy versszakkal rövidebben (1—7. vsz.). Eltéréssel (1—6. vsz.) megvan Erdélyinél is (I. 272. l.).

36. *Szegény Legénynek testi ruhája.*

Zöld Marczinak ez a nótája, mely a kurucz tábori dalok mintájára van írva s több sora kurucz kori szövegekből van véve, megvan a sárospataki könyvtárban is egy ponyvairodalmi terméken (Jelzete: SS. 208/21. sz.). Először kiadta Thaly Kálmán Vit. Én. II. 399. l. Első versszaka előfordul: Limbay IV. 124. Erdélyi I. 351. l. 350. sz. 2. vsz.

37. *Ritkán láttak Rósám Némelyeknek mását . . .*

Eltérő változata Thaly: Vit. Én. II. 356. (Harmadik és negyedik versszaka egyezik.) Egy-egy sora: Vásárhelyi Daloskönyv 108. l. 7. vsz. 141. l. 7. vsz. Sárospataki főisk. könyvtári kéziratár, Dávidné Soltári. 630. sz. 2. db. V. ö. Ethnogr. 1914. 40. l., hol a dallama is közölve van. E dalnak Thalyval egyező harmadik versszaka, eltéréssel, megvan egy régi ponyvairodalmi termékünkön („Öt szép világ. világi Énekek“ . . . Év. n.) is (SS. 195/8.).

38. *Czeplédi István haláláról szóló siralmas versek.*

A Nemz. Múz. „Hung. Oct. 74 nro. 4.“ jelzésű kéziratából s a vele egy füzetben levő ponyvairodalmi kiadásból kiadta Thaly (Adal. II. 15—30. lap). E versezet megvan főiskolánk könyvtárában is, két kiadásban. Egyik 1726-ból való (Jelzete: SS. 234/4. sz.); a másik szintén XVIII-ik századi. Ebből az 1—7. vsz. hiányzik. (Jelzete: XX. 1379. a.)

39. *Az Isten anyaszentegyházának nyomorúságos sorsán és keserves állapotján való Siralom.*

A Nemz. Múz. Kéz. Hung. oct. 74-ből kiadta Thaly (Adal. II. 58. l.). Megvan főiskolánk könyvtárában is a Czeplédi István haláláról szóló gyászénekek együtt. (Jelzete: XX. 1379. b.) (Vége hiányzik.)

40. *Vagyon hazánkban két gonosz Ember.*

(Czíme: „A' Paraszt Ember keserves Éneke“).

Egy XVIII. századi ponyvairodalmi terméken (czíme: „Négy szép Uj Mulat-ságos Világi Énekek . . . Nyomatott ebben az Eszt.“ Petrik Bibliographiája nem ismeri.) A sárospataki főiskolai könyvtár tulajdona. Jelzete: SS. 233/9. Thaly (Vit. Én. II. 380.) a Nemz. Múz. Hung. Oct. 74. sz. kéziratot kötetéből adta ki.

41. *Búban én életem siralomban habzik.*

(Czíme: A' szerentse álhatatlanságáról.) Egy XVIII. századi ponyvairodalmi terméken (címét lásd az előző szám alatt). A sárospataki könyvtár tulajdona. Kiadta Thaly (Vit. Én. II. 288.) a Nemz. Múz. „Hung. Oct. 74.“ kötetéből.

42. *Aly előmbe rózsám.*

A Novák Sándor tanár ajándékából a főiskolai könyvtár birtokában lévő kéziratot verses füzet 13—14. lapjain. Először Thaly: Vit. Én. II. 371. l. adta ki.

43. *Vajha kimondhatnám . . .*

Novák Sándor főg. tanár ajándékából a főiskolai könyvtár birtokában lévő 8-r. alakú, XVIII. századi kéziratot füzet 12—13. lapjain. Először kiadta Thaly (Vit. Én. II. 354.) a 74. Oct. Hung. XXX-ból, majd Erdélyi Pál a „Kurucz köl-tészet“ cz. kiadványának 249. lapján. Egyezik.

44. *Szomorú már nékem . . .*

Novák Sándor tanár ajándékából a főiskolai könyvtár birtokában levő 8-r. alakú XVIII. századi kéziratos füzet 9—11. lapjain. Először egy töredékét, első három versszakát Erdélyi III. 3—4. l. adta ki, a maga egészében Thaly adta ki (Vit. Én. II. 103.) az Oct. Hung. 74. sz. kéziratos kötetből, majd Erdélyi Pál a „Kurucz költészet“ 40. lapján. Egyeznek. Első sorának változata Kálmány: Szeged népe III. 41. l. 74. sz.

45. *Kiki mit szeret, kedves az annál.*

E dalt Thaly a Vit. Én. II. 141. lapján a Szencsey daloskönyvéből s egy XVII. századi vásári nyomtatványról (Nemz. Múz. Hung. Oct. 74. XXV.) adta ki. Megvan főiskolai könyvtárunk SS. 233. számú kolligatumának 8. sz. darabjában is. Címe: „A' jó Szerencsének | Irigylői ellen irattatott egynéhány | Magyar | Versek.“ Évnélküli kiadvány. Petrik (III. 776.) szerint 1752-i nyomtatvány. Egyeznek.

46. *Amott kerekedik.*

Megvan a „Dávidné dudája“ cz. verses füzetben (54. dal.). Előtte, mint szerves alkotó rész az Erdélyi III. 36. lapján közölt „Sirass rózsám“ cz. dal négy sora. A Vit. Én. II. 334. lapján közölt dalból négy sor, az Erd. II. 134. lapon közölt dal szövege egyezik a „Dávidné Dudája“ e dalával. Az Irod.-tört. Közl. 1908. 251. lap adata szerint a Vit. Én. szövegének négy utolsó sorát Horváth Ádám toldotta a négy régi sorhoz. V. ö. még Nyr. XXX: 231; Kálmány: Koszorúk II. 62.

(Folytatólagos sorszámozással ideiktatjuk még ama kuruczkori dalok jegyzékét is, a melyek nem Thaly, hanem mások kiadványaiban jelentek meg, de kéziratban könyvtárunkban is megvannak.)

47. *Régi napok*

A D. S. e darabját (19. sz.) eltérő szöveggel megtaláljuk a 131. sz. kézirattári kötetünk 121. lapján (első és második versszak). Megvan Erdélyinél is (I. 353.). V. ö. még Vit. Én. I. 293. l. darabjával.

48. *Más az arany, a sárga réz . . .*

A D. S. 25. sz. darabjának későbbi változatát megtaláljuk Erdélyinél (II. 40. l. 73. sz.). Kiadta dallamával együtt Harsányi I. az Ethn. 1914. 46. l. 25. sz. Kuruczkorinak tartható.

49. *Azért adtam egy polturát . . .*

A Szkárosy-féle kótatár 253. lapján. Lásd Ethnogr. 1913. 365. l.; M. Figyelő 1911. IV. 82.

50. *Egyszer két leány virágot szedni Elindulának.*

A Dávidné Solt. 134. sz. darabját (a XVIII. sz. első feléből) megtaláljuk eltérő változatban Irod. Közl. 1901. 75. l. Erdélyi J. III. 155. l.

51. *Friss szívemben tündöklő Lelkem*

A Dáv. Solt. 166. sz. darabja, a XVII. századból. Eltérő változatai a Vásárh. daloskönyv 19. és 97. lapjain.

52. *Arany ideim folyása . . .*

A Dáv. Solt. 23. és 114. sz. darabjai eltérnek egymástól. Kiadta Versényi György a „Sziveket újító bokréta“ 154. lapján. Kuruczkorinak hisszük. Versényinél 6., a Dáv. Solt.-ban a 23. sz. 7. vsz., a 114-ik pedig 4. vsz. A 23. számúban egy, a 114. számúban pedig 3. vsz. ismeretlen.

53. *Óh kék szinnel fénylő egek . . .*

A D. S. 157. sz. darabja. Változata megvan a 131. sz. kéziratári kötet 121. lapján lévő darabban: „Rákótzai edjik szomorú nótája . . .“ Első négy soruk szórul-szóra egyezik, azután eltérnek. V. ö. a D. S. 66. sz. dalával s Versényi: „Sziveket újító bokréta“ cz. kötetének 175. lapján lévő darabjával. Versényinél 5, Dávidné Soltáriban 12 versszak.

Harmadik csoport.

A harmadik csoportba sorozzuk azokat a dalokat, a melyek kiadatlanok, illetőleg ismeretlenek. Ilyenek könyvtárunkban a következők:

1. *Angyal ángyó egy szülöttem.*

A 131. sz. kéziratós kötet 65. lapján. A „Nem szólok én senkiről“ kezdetű „Cantio ludicra“ (XVII. sz.) eltérő, eddig ismeretlen, legterjedelmesebb (32 versszakból álló) változata. Eltérő változatai: Vásárh. Dalosk. 30. l. (21 vsz.), Thaly: Vit. Én. II. 265. (23 vsz.) V. ö. Arany-Gyulai II. 217.

2. *Nézd, hogy kullog a gyáva német.*

A 131. sz. kéziratós kötet 134. l. Kuruczkorinak tartjuk.

3. *Lám megmondtam rózsám . . .*

Pajzán kurucz dal. A 131. sz. kéziratós kötet 216. lapján. Horváthi Ádám gyűjt.-ből Thaly is ismerte. (Nemzeti Múzeum Thaly-hagyatéka.)

4. *Zilahai János tállyai ref. tanítónak Magyarországot sirató verse 1698-ból.*

Czíme: Phaëton Tüze, Melly Magyar országnak mostani sorsát különböző rendű Énekben foglalja. Irattatott 1698. Eszt. Z. (ilahí) J. (ános) a' Tállyai Ref. scholának akkori Mestere által. Pro suo usu autem Anno 1728. Die 29. Jan. recens transcriptum a Michaele M. Pápai. J. C. S. Patak“.

Az 1697-i tokaji veszedelmet írja le 30, négysoros versszakban. V. ö. Thaly Ad. I., 275., 282. Eddig teljesen ismeretlen s kiadatlan költemény.

5. *Válét mondok neked világ.*

A Dáv. Solt. 20. darabja. Kurucz bujdosó dalnak tartjuk.

6. *Síratom magam s magamat.*

A Dáv. Solt. 21. sz. darabja. Nehány gondolata más kuruczkori költeményben is előfordul. Bujdosó dalnak véljük. (V. ö. Kálm.: Szeged, I. 30.)

9. *Jajgatással töltöm életemet.*

A Dáv. Solt. 36. sz. darabja. Előfordul benne a *hegyes tör*. Ez kuruczkori fegyver volt. Kiadatlan. Elt. vált. Érz. d. II. 103. Megvan a Novák Lajos kótatárában is (1791—2.), hátulról a 7. levél s a „Dávidné Dudája“ cz. 1809-ben lemásolt dalgyűjteményben (21. sz.; két strófa).

8. *Vénusnak emléje, Cupidó szellője.*

A Dáv. Solt. 66. sz. darabja. Talán a Balassa-utánzó szerelmi lira terméke a XVII. sz. végéről vagy a XVIII. sz. elejéről.

9. *A szerelem olly lép, Ha ember bele lép.*

A Dáv. Solt. 68. sz. darabja. Ez is olyan dal, mint az előbbi.

10. *Éged érted, de nem érzed, nem is látod tüzeimet.*

A Dáv. Solt. 105. sz. darabja. A hegyes tör ebben is szerepel. Szerzője *Erdődi* a versfők szerint. Megvan a Batta kótatárában is (271. l.) és az 514. sz. k. 211. lapján s a „Dávidné Dudája“ cz. daloskönyvben, (33. sz.) valamint a 130. sz. kézirat 217. lapján is. Valószínűleg kuruczkori dal.

11. *Szekén puntra Németi.*

A Dáv. Solt. 133. sz. darabja. A németet csufoló dal. Kuruczkori terméknek tartjuk.

12. *Isten hozzád Somlyó vára.*

A Dávidné Solt. 173. sz. darabja. A XVII. sz. végéről vagy a XVIII. sz. elejéről. Kuruczkorinak gondoljuk.

13. *Okosan jár vadász leshelyekre.*

Kuruczkori bujdosó dal. Kocsi Csörgő István († 1726.) kéziratot kötetében, a 659. lapon. 1721—22-ben írta le.

14. *Régi magyar nagy vitézek . . .*

A Rákóczi nóta eddig ismeretlen változata, dallammal együtt. Az 514. sz. kótatár 233. lapján. (V. ö. Adal. II. 208., 242., 245. Arany—Gyulai II. 163.) Egy pár gondolata megvan a D. S.-ban is (158. sz.) s a Novák Lajos kótatárában a baráténekekkel együtt.

15. *Ezerhatszázhetvenhétben . . .*

1700-ból való ének. Megvan Novák Lajos sárospataki theol. tanár 1791-ből való kótatárában. Későbbi változatai a D. S. 150. sz. darabja s a Bartalus VII. köt. 23. l. s a Vit. Én. I. 283. lapján lévő dal.

16. *Szeretöm olyan beteg . . .*

Megvan a D. S.-ban (191. sz. dal). Jankowich (III. 194. l.) rosszul olvasta el egy sorát. (Te szivedből teljesen testedből . . .) Régies színezetű.

17. *Gyászos életemet . . .*

A D. S. 192. sz. darabja; ez is régies színezetű. (Jank. III. 195.)

18. *Síralmas életemnek, gyászos életemnek . . .*

Kézirati bejegyzés az „M. 492.“ sz. nyomtatványunk végén, mely 1703-ból való. 15 sornyi töredék.

E dalok közül azoknak, a melyek a D. Soltáriban dallamokkal együtt jegyeztettek le, rendkívüli becsük van.

19. *Bónis Ferentz keserve [1671].*

1—31. vsz. Versfőiben: „*Franciscus Bonis obiit pro patria sua*“. Utolsó versszaka:

„Az ezerhatszázban és a hetvenegyben
A Sz. György Havának harmadik hetében
Poson várossában rabságba létemben
Igy kesergem sorsom s Hazámat ügyében
O dolor, o dolor, oh ingens dolor, o ingens dolor!“

E vers szerzője, ez utolsó versszak szerint, maga Bónis Ferencz, a ki ezt fogságában 1671 április hó 14-ike és 21-ike között írta. 1671 apr. 30-án lefejezték Pozsonyban Zrinyi Péterrel és Frangepán Ferenczcel együtt. E költemény, mely a 135. sz. kéziratos kötetünk 130—135. lapjain olvasható s a tartalomjegyzékben fenti címmel szerepel (Felirata: Bonis Ferentz sirverse), eddig ismeretlen és kiadatlan.

20. *Szentséges Úr Isten, ki lakozol Mennyben.*

(1—39. vsz.) Ezt a bűnbánati éneket Szabó Péter írta 1643-ban. A versfők betűi e címet adják: „Szabó Péternek vétkeit sirató fohászkodási.“ Együtt szerepel Szentmártoni Jánosnak „A' bűnös Magdolnának sok bűneiből való Megtérésének Historia“-jával és Szőnyi Benjámín Hitetlen Tamásával egy 1792-iki 8-r. alakú ponyvairodalmi nyomtatványon. E kettő közé van beékelve e címmel: „Penitentzia-Tartó, | Azaz: | Bűneit sirató Leleknek | Keserves | Fohászkodása, | melyet Versekben szedegetvén egy Ki-adó mások | vigasztalására ki-is botsátott.“ | Az ének íratásának ideje az utolsóelőtti versszakban ekkép olvasható:

„Irtam ez verseket szomorúságomban,
Bűneimet midőn sirattam magamban,
Az ezer hat-százban és negyven harmadikban,
Szent Iván havának huszon-hat napjában.“

Ez az ének irodalmunkban, tudtunkkal, ismeretlen. Eddig legalább tudomást nem vettek róla. Jelzete: MM. 33/3. Petrik Bibliographiája az 1792-iki kiadást, nem említi, de ismeri a következőket: Vätz. 1793. — H. n. 1810. — Szarvas 1855. — Gyula, 1858.

21. *Tsak nem el ajúltam, midön hallottam.*

(Németet csufoló dal.) Sem Erdélyinél, sem Thalynál nem fordul elő. Megvan a Herschman-féle kéziratot verses kötetünkben a 38—39. lapon, közvetlenül a „Nyalka Kuruczul“ cz. vers előtt. Előfordul egy XVIII. századi ponyvairodalmi termékünkön is. [„Négy szép Uj Mulatságos Világi | ENEKEK“. Év. n. Petrik Bibliographiája nem ismeri. Jelzete: SS. 233/9.]

22. *Egek tekintsétek meg sorsunkat.*

[Két Keresztény Leány Török Basátúl ezen Nóta által lett ki szabadulása.] A Batta-féle kéziratot kótarunk 278. lapján (1—6 vsz.). Előfordul a „Leg Ujjabb Világi Énekek“ cz. 1824-ből való ponyvairodalmi terméken (1—7. vsz.), a mely Géresi Kálmán tanker. főigazgató úr tulajdona. (Petrik nem említi.)

23. *Ha meguntad életedet.*

Négy versszakos töredékét kiadta Thaly (Vit. Én. I. 299.) Horváth Ádám 1813-iki népdalgyűjteményéből. *Felvidítő* cz. 1824-ből való kéziratot verses kötetünkben megvan a 187—188. lapokon egy sokkal teljesebb, tíz versszakból álló eddig ismeretlen változata.

24. *Moháts Moháts Magyar vérrel festett kert.*

Hét sorból álló vers. Rokon a Thalytól (Vit. Én. I. 286.) és Erdélyitől (I. 333.) kiadott költeménnyel. 130. sz. kéziratot kötetünk 216. lapján. Közvetlenül utána az „A katonának oltsó a vére“ kezdetű kuruczdal olvasható.

25. *Szerencsével a kinek van frigye.*

E régies hangú vers sem Erdélyinél sem Thalynál sem más gyűjteményben nem fordul elő. Megvan egy vásári nyomtatványunkon. [A' jó Szerencsének Irigylői ellen irattatott egynéhány | Magyar | Versek | . . . Petrik szerint — III. 776. l. — 1752-ből való nyomtatvány.] Jelzete: SS. 233/8. 37. lap. Ha e verset gyűjtőink ismerték volna, bizonyosan fölvettek volna gyűjteményükbe.

26. *Nem kár volna rózsám nevedet leírni.*

Első versszakának két első sora megvan Thalynál (Vit. Én. II. 356. 1—3. vsz.). Keletkezési ideje a XVII. századra tehető. (V. ö. Ethnogr. 1914. 40. l. 2. sz. 3. vsz. Vásárhelyi daloskönyv. 141. l. 7. vsz.) Megvan az „Öt szép Uj Válogatott Világi Énekek“ cz. ponyvairodalmi terméken (1—6. vsz.). Jelzete: SS. 195. 8.

27. *Lessus in Funere Splis ac Mag. D. Stephani Karolyi tran(s)fixi in Hespdat, sepulti vero Claudiopoli in Templo Osvariensi 1699. 14^a Julij.*

Ez a 20 versszakból álló magyar nyelvű halotti ver az 1697-iki zentai csatában elesett s 1699 július 14-én Kolozsváron eltemetett gróf Károlyi Istvánt, a gróf Károlyi Sándor testvérbátyját siratja. Gróf Károlyi Sándor, az elhunyt életében, e vers írója szerint („*Világ pókhálója befogá szemedet*“) még császárpárti volt. E vers egyúttal írójának politikai pártállását is visszatükrözi. (Kéziratunk 1127. sz. kötetének 36-ik darabja.)

28. *Epithaphium Prodromissae Pri: Apafi.*

[Valaki itt elmégy én rólam példát végy . . .] I. Apafi Mihály prodromissája, e vers szerint, Tornya Borbála volt, a ki 52 éves korában Fogarasban halt el, 1688-ban „Böjtölő tizednapján“. Balassa-strófákban írott vers. (Kézirattár 205/3. sz.)

Végeredményül megállapítjuk, hogy:

1. A Jankowich-másolatok A, B, C tomusának megtaláltuk a forrását a Mátrai-, Szencsey-daloskönyvben és a D. Soltárban.

2. A Jankowich-másolatok nem mindig pontosak, a mit már Thaly maga is tudott (l. az Adal. I. 75. l. megjegyzését!). Czélszerű lenne tehát az eddig ismert legrégebb forrásokból kritikailag kiadni a dalokat.

3. Számos ismeretlen változat hever még a kéziratok lapjain, sőt teljesen új kuruczdalok is lappanghatnak ismeretlenül, vagy élhetnek a nép ajkán is. Ime, csak a sárospataki főiskola könyvtárából is mennyi bukkant elő rövid kutatás után! *Őt* olyan, a melynek eddig ismert legrégebb kézírata könyvtárunkban van: *ölvénhárom* olyan, a mely más forrásból van kiadva, de nálunk is megvan és *huszonnyolcz* olyan, a mely ismeretlen illetőleg kiadatlan. Deák Ferencz Tanulmányaiában rámutatott arra, hogy népköltési gyűjteményeinkben igen sok régi, kuruczkori dal van felhalmozva, csak fel kell őket ismerni. Ezeket a változatokat s dalokat, mint Horváth János nagyon helyesen mondja (Irod.-tört. 1914. 235. l.), válogatás nélkül ki kellene adni.

4. Kézirattárunkban (130. sz.) utalást találunk egy ismeretlen daloskönyvre, a *Báró Bánfi könyvére*. Dr. Szádeczky Lajos úr élőszóbeli szives tájékoztatása szerint ez a könyv valószínűleg azonos az ő birtokában lévő egyik kéziratot kötet. Ebben is sok kuruczdal foglaltatik. (Lásd Br. Apor Péter verses művei és levelei 428. l., 498. lap.)¹

Végül a Thaly Kálmán eljárására vonatkozólag megállapítjuk, hogy:

1. Thaly ragaszkodik a forrásához; csak ott eszközöl szövegbeli javításokat, a hol romlott szöveggel van dolga s a helyesírást modernizálja.

2. A vers szótagszámára való tekintetből elhagy egyes szótagokat vagy hozzátold, ha szükséges.

3. Néha két-három szövegből, illetőleg változatból olvaszt össze egy darabot (Vit. Én. II. 95 l.; 283—7. l. L. II. csop. 5., 8. sz.), de ezt hűségesen jelzi is mindig az illető darabnál.

4. Van rá eset, hogy a veresszakok sorrendjét, ha az összefüggés úgy parancsolja, megváltoztatja. (Adal. II. 329.) L. I. cs. 1. sz.

¹ Dr. Szádeczky L. úr később szives volt régi kéziratot kötetét nekünk az egybevetés czéljaira elküldeni. Azonban kiderült, hogy ez nem a keresett *Báró Bánfi-féle* könyv. E becses kézirat kuruczkori dalai közül 14 előfordul (nagyobb részük eltérő változat) Thaly kiadványaiban. A 13. lapon lévő Vit. Én. II. 200; 15. l. Adal. II. 387; 75. l. Vit. Én. I. 318; 78. l. Vit. Én. II. 86. 89; 81. l. Vit. Én. II. 326; 113. l. Adal. II. 300; 115. l. Vit. Én. II. 81; 136. l. Vit. Én. I. 293 (Károlyi éneke!); 198. l. Adal. II. 208; 218. l. Vit. Én. II. 91 (folytatása a 141. lapon); 229. l. Adal. II. 309, Vit. Én. II. 414; 249. l. Adal. II. 137; 257. l. Vit. Én. I. 270; 306. l. Vit. Én. II. 360. Dr. Szádeczky Lajos úrnak lekötelező szivességeért e helyen is leghálásabb köszönetünket nyilváníthatjuk.

5. Több változat esetén a legrégebb szöveget közli s a szöveg alatt jegyzetben feltünteti a változatokat, illetőleg eltéréseket. (Jaj régi szép m. n. Gondolkodjál szegény magyar.) L. I. cs. 4. sz.

6. Jóhiszeműen elfogadja a Jankowich-féle kézirat önkényes betoldását, pl. a Kurucz katona dalának több sorában (lásd I. csoport 1. sz.), vagy pl. mikor a „Végbeli Vitéz Éneké“-t Thüry Györgyének tartja s a XVI. századból (1548) keltezi, holott az eredeti szövegekben Thury neve szerepel s évszámul 1648 áll. (V. ö. Horváth János: Thury György éneke. Irodalomtörténet. 1914. 393. lap).

Harsányi István, Gulyás József és Simonfi János.

I R O D A L O M.

Dr. Györffy István: *A fekete-körös-völgyi magyarság települése. Az erdélyi magyarság eredete. (Településföldrajzi tanulmány.) Különlevonat a Földrajzi Közlemények 1913. évi (XLI.) folyamának 10. füzetéből. 11 térképpel és több ábrával. Budapest 1914.*

Az emberiség egyetemes történetének legnagyobb fejezetei közé tartozik a népfajok vándorlása, települése, esetleges eltolódása, fogyása, vagy növekedése, beolvadása, vagy halála. Régóta tudott dolog, hogy az államok határai nem fedik teljesen a fajok határait, hogy a politikai történet mily keveset tud a fajok történetéről, mert a fajok határa és története is ott fejthető fel legjobban, a hol az a természettel, hogy úgy mondjuk: a létért való küzdelemmel kapcsolódik. Magyarországnak, mint államnak és a magyarságnak, mint népfajnak története is sokszorosan más fejlődést mutat. Az elsőnek felderítését már elég korán és elég alaposan művelték, leírták, míg az utóbbinak fejtegetései egészen új keletűek s a lángeszű Herman Ottónak, boldogult Jankó Jánosnak, Wenzel Gusztávnak, Acsády Ignácznak s társaiknak érdeme, hogy megindultak. Most már egészen jó nyomon vagyunk, hogy a magyarságnak, mint emberfajának multját, vándorlását, elhelyeződését, ebben az ezeréves politikai multban, ebben az eléggé jól elhatárolt földrajzi keretekben, felfejtsük. Ennek a törekvésnek, beleértve az összes, eddigi munkálatokat, egyik kimagasló példáját adja a szerző fönnebb jelzett, terjedelmes munkájában. Már a munkálatnak, a kis területhez mért, terjedelmessége is mutatja, hogy itt egy igen részletes dolgozattal állunk szemben, mely dolgozat a fekete-körös-völgyi magyarság multját minden tekintetben felderíteni kívánja. Ebben a törekvésében szerző fölhasználja saját, a helyszínén szerzett tapasztalatait és gyűjtött adalékain kívül a tudományos jellegű följegyzéseknek erre a területre vonatkozó összes eddigi eredményeit, kitöltvén a hézagokat levéltári kutatásokkal, a községek levelesládájában, a plébániák anyakönyvében, továbbá a nép emlékezetében található s a szigorú kritika választóvizét kiálló emlékekkel. Midőn a tárgyalt vidéket elfogadható bizonyítékokkal elhatárolja, kiteríti hegy-völgy rajzát, elemzi a talajt, a rajta kifejlett tenyészetet, az elért művelési ágakat, miközben sűrűn használja a régi urbáriumokat, meg a katasztert. Elhelyezi a tárgyalt vidéken a kimult s a ma élő népeket; ezeknek települését, eltolódását

stb. az elég bőven folydogáló okleveles adatokkal igazolja. A hol ez az okleveles ér meggyöngül, ott a politikai történetírásból, a népek emlékezetéből, meg a szomszédos területek hasonlóságaiából merít. A családnevek, dülőnevek, hegy-vízrajzi elnevezések nagyarányu felhasználásával, a bennük rejlő s tudományos etimológiával felfejthető eredmények szigorú alkalmazásával valósággal új ösvényt nyit. A mindenhonnan összehordott adalékok nagy halmaza, azoknak okszerű felhasználása, a fejtegetések eredményes volta nagyon tanulságossá teszi a dolgozat olvasását, különösen a néprajz művelői számára. Nem mulaszthatjuk el itt azon óhajtásunkat kifejezni: bár az országnak minden jelegzetesebb néprajzi területe ilyen alapos feldolgozásban részesülne! Egyébként a munka beosztása következő: A bevezető részben a Fekete-Körös völgyének elhatárolását találjuk. A völgyet Felső- és Alsó-völgyre osztja, melyben négy közigazgatási járás, úgymint a belényesi, vaskóhi, magyarszékei, tenkei osztoznak. A lakosság túlnyomólag oláh, csak kis részben magyar, azonban az első települő a kettő közül az egész völgyön a magyar. Ennek a tételnek alapos bizonyítására sikeresen vállalkoznak az összes többi fejezetek. A Fekete-Körös-völgy történetében találjuk a községek általános történetét; a település történetében azt a fontos megállapítást, hogy itt is tulajdonképen besenyő származású határőrökkel van dolgunk, a kik az Erdély felé eső magyar határt és kapukat őrizték, mikor pedig a határ Erdélyben előre tolódott, beolvadtak a magyarságba és eredeti foglalkozásuknak emléke is kiveszett. A földrajzi rész után jön a dolgozat legtanulságosabb fejezete, a magyar községek leírása — Belényes, Rézbánya, Vaskoh, Köröstárkány, Kisnyégerfalva, Várasfenes, Körös-jánosfalva, Belényessonkolyos, Belényesújlak, Magyarremete, Tenkeszéplak, Gyanta, Magyarszéke, Kisháza, Bélfenyér, Tenke — települési térképek kíséretében. Az utolsó fejezet a feketekörös-völgyi magyarság építkezésével foglalkozik, a hol is nevezetes megállapítás az, hogy az építkezés teljesen erdélyi jelleget mutat, azonban ez csak onnan magyarázható, hogy ez a ház nem magyar, de még kevésbé oláh eredetű, hanem ez az Erdélyi Középhegység vidékének az ősi háza, melyet a magyarság szláv közvetítéssel vett át. A feketekörös-völgyi *nagykapu* is formájára tökéletesen megegyezik a székely kapuval, mely *székelykapu* nem más, mint az egykori *gyepükapu*, mely egykor a határokon állott s másodlagosan, mint községi *mezőkapu* nyert alkalmazást. „Ez a kapu akkor került a házak elé, mikor már a község közös belső területe egyénivé lett, a telkeket felkerítették s utczákat hagytak. Részben ugyanezen fázisokon ment keresztül a gyepü is, míg végre kerítés lett belőle.” Szerző dolgozatának ez utolsó fejezetében, valamint a település történetének vázolásánál nyomós érvekkel bizonyítja azt a föltevést is, hogy az erdélyi magyarság a régi határőrök maradéka.

(A könyv a Magyar Földrajzi Társaság Alföldi Bizottsága anyagi támogatásával jelent meg; ára 3 korona; Kempfner Sándor könyvkereskedő bizománya, IV., Múzeum-körút 21.) Dr. Madarassy László.

Hästesko. F. A.: *Länsisuomalaiset tautien loitsut. Kirjoittanut* —. Helsingissä (Suomi 1910—1912): Betegségek ráolvasásai a nyugati finnknél. Irta —. Helsingfors. (Suomi 1910—1912) 5 + 327 + 12.

A nyugati finn nyelvjárasterület a régebbi runók s varázsigék szempontjából

mintegy pontosan elhatárolt területe Finnországnak. Mióta varázsigei ismeretesek, a finn varázsigeokről bizonyos pontossággal meg lehet állapítani, hogy mely anyag, rész benne a keleti finnségé s melyik a nyugatié. Sok nyugat-Finnországban önállóan, vagy nyugateurópai hatás alatt született varázsige kelet-Finnország felé vándorlása közben fejlődött, nőtt s sokszor úgy átalakult, hogy a nyugati finn anyag alig más benne, mind törzsök. Nagyon kevésnek maradt meg az a formája, melylyel nyugat-Finnországban birt. Sok varázsige azután, különösen betegségre vonatkozó, csak helyenként, szórványosan fordul elő a keleti finnekél.

A két nyelvterület varázsigei között nagy a különbség; a nyugati finnekéi rendszerint rövidek és világosak, a keletiekéi terjengősek, zavarosak s különböző elemekből összetettek. Szerző lehető teljességre törekedvén, a meglevő gyűjtemények fölhasználásán kívül kétszer is bejárta az egész nyugati nyelvterületet s maga is bőségesen gyűjtött anyagot. A varázsigeiket a következő csoportokba osztva tárgyalja: a szemölcs varázsigei; daganatok; ragályos betegségek; derékfájás (Hexenschuss); megnyomás; átok: hirtelen jött betegség varázsigei. Nagy terjedelme lehetetlenné teszi, hogy minden egyes fejezettel külön foglalkozzunk, azért röviden csak a következőkben emlékezünk meg róla.

A szemölcs ráolvasása. Kétféle ráolvasás van. Az egyik típus: „Edd le, hold, szemölcsömet, ne viseljem tovább.“ E ráolvasásnak számtalan változata van Finnországban s párjai föltalálhatók a Finnországban lakó svédeknel, a dánoknál, letteknel, németeknél stb. H. fölveti a kérdést, hogy a holdnak ilyen hatalma, gyógyító ereje honnan vette magát a finn néphitben? Hihetőnek tartja, hogy a holdnak e hatalma oly néptől került a finnekhez, melynél a hold istenül szerepelt s e gondolatmenetén végső forrásul a babiloniai, arab hitet sejtí, melyben a holdnak isteni tiszteletére már Kr. e. a III. században vannak nyomok. A germánoknál is bizonyos fajta hold-tiszteletet sejt, mert ezek gyűléseiket újholdkor vagy holdtöltekor tartották, minthogy fontos dolgok elhatározására ezt tartották a legszerencsésebb időnek. A holdnak a betegségekre való hatásáról való gondolat az újkori Európába az astrologiával került s valószínű, hogy e hit a finnekél sem régiebb keletű.

Finnországban különben a szeplőt is lehet holdfénynél gyógyítani pl. a következő varázsmondással is: Hold és szeplő menjenek el a vizen túl; a hold jöjjön vissza, a szeplő maradjon ott, az atyának, fiúnak és a szentléleknek nevében.

Más gyógyítási módja az, hogy ráolvasás közben söt hintenek szét, vagy söt égetnek el, miközben a ráolvasást elmondják; más módja, hogy esővizzel mossák meg a szemölcsöt; vagy fonálra csomót kötnek s a fonalat egy kő alá teszik. Mikorra a fonal elrothad, a szemölcsnek is el kell múlnia; ez utóbbi gyógyításmód különben ismeretes s használatos Dániában és Németországban is. Van más gyógyításmód is, a melyben azonban semmi babona nincsen: a szemölcsöt tövénél erősen elkötik s elszárad. Ha valaki megszámlolja, az illetőre rá lehet varázsolni a szemölcsöket.

A ragályos betegségekről általában az a néphit, hogy a tüzből, vízből, szélből, vagy a fényből keletkeztek. Ennek megfelelően a ragályos betegségek ráolvasásai is a tűzbe, szélbe, vízbe varázsolják a betegségeket, pl.

„Ha a földből jöttél, menj a földbe,
 Ha a vízből jöttél, menj a vízbe,
 Ha a levegőből jöttél, menj a levegőbe,
 Ha a szélből jöttél, menj a szélbe.“

E típusnak, melyben a föld, víz, szél, levegő fordulnak elő, 22 változata van s ezek közül 13 egy vidékről, Satakuntából valók. Egyik érdekes változata: „Ha e betegség a földről, vízről, tűzről, vagy szélről, kígyó farkáról, tetem hátuljáról, baromnak faráról, vagy bárhonnán is ragadt reád, az legyen kór s te légy békében és egészségben.“

Az *átok-betegség* onnan származik, hogy egyik ember megátkozza a másikat. Ez vagy szóval, vagy varázslással történik s bizonyos babonái vannak: valaki a határkövön vagy a padlón, vagy templom idején a tűzhelyen a zsoltárkönyvet térdei alá teszi s megátkoz valakit, a kinek a nevét említi. Következésképpen, hogy az illető elátkozott beteggé lesz. Hogy milyen betegséget kapjon, nem kell említeni, de ha hatásos az átok, a betegség nem is ismerhető fel semminemű testrészben, hogy bizonyos nevet lehetne neki adni. A varázslók rendszerint boszorkánynyilban küldik az átkot, úgy hogy a nyilat ellövik a célzott személy irányában s midőn a nyíl odaér, az átok fog. Ha azonban a megátkozandó észreveszi a repülőnyilat s fejszét vagy bármely más vasas tárgyat tart maga elé, az átok visszarepül arra, aki küldte. Az átok rendszerint embereket szokott illetni, de gyakran állatokat is. Az átok gyógyításának több módja van; pl. hogy abból a fürdőseprőből, amelylyel az átkot küldő a fürdőben veregette magát, néhány szálat (levelet) megégetnek s a hamut beadják a betegnek, vagy a betegséget okozó embernek ruhadarabját égetik el. Az átok fogalma a legtöbb népnél meg van. A germánok pl. úgy képelték, hogy az a levegőben repül, leszáll s valamely embert megfog. Irországban is úgy hiszik, hogy 7 évig repül a levegőben, míg rá nem száll valakire. Ugyanígy ismerik az átkot a marokkóiak, mörök, arabok, görögök, rómaiak. Az írek, angolok, régi indek, arabok, stb. hitték azt is, hogy az átok vissza is küldhető elküldőjére. Írországban azt tartják, hogy az átok azt fogja csak meg, a kit védőangyala elhagyott. Plato szerint a görögök azt hitték, hogy nem csak azt az embert fogja meg az átok, a kihez küldetett, hanem azokat is, a kik vele, társaságában élnek.

Az átok elleni ráolvasások már a régi assir s babilonoknál megvoltak. Ezekéihez hasonló gondolatokat talál az egyiptomiaknál.

Az átok elleni finn babonák több csoportba oszthatók. Az első csoportba tartozókban az ördög szerepel, nyilván azért, mert őt gondolják az átok közvetítőjéül. Őt azzal akarják ártalmatlanná tenni, hogy lekicsinylik: a világ előbb megvolt, mint ő. Ezt bizonyítják az ilyen típusú ráolvasások: mi volt az ördög még akkor, mikor már az ég és föld megvolt? s hol volt hát, mikor még sem ég, sem föld nem volt? Isten azonban már akkor is volt.

A másik főcsoportba tartoznak azok, melyben az átkotküldő varázslóra küldik vissza az átoknyilat, hogy őt érje utól. Ez átokformák más országokban is ismeretesek.

A délfinn dalterületről nincsenek oly pontos adatok az átokbetegségről, annak okairól s elterjedéséről, mint nyugati Finnországban. Az átok-név itt is gyakran

előfordul ugyan, de a ráolvasások már egészen mások, mint a nyugati finnekéknél.

A megnyomást (lidércznyomás, megtaposás) többféleképen ismerik és gondolják nyugati finn dalterületeken. A megnyomást előidézheti ember, kísértet, egér, evetke, madár, az ördög vagy valami faág is. Az élőlénytől származó megtaposás rendszerint úgy történik, hogy az élőlény rámászik valakinek a hátára s megdögönyözi. Az illető ilyenkor egész éjszaka ide-oda hánykolódik, reggel fáradtan ébred s az izzadságtól teljesen át van ázva. A megnyomástól származik az is, hogy a tehén véres tejet ad. Van kegyetlenebb formája is a megrontásnak: a megrontó kiszívja az állat vérét és megeszi húsát. Lyukat fúr a tehén czombjába s ott kezdi ki húsát, de nappal nem eszi soha, mindig csak éjjel. Ilyenkor a tehén hátsó része mindig véres. Ha a lidérczet ilyenkor, mikor valamely állatot kínoz, rajta érik, át lehet változtatni valami tárggyá, pl. trágyacsomóvá, vagy fonalgombolyaggá.

Hogy a lidérczet távol tartsák, az állat mellé tükröt helyeznek el, a melyben a lidércz meglátva saját ábrázatát, rémülten menekül el, vagy az állattal egyirányban boronát, vagy kaszát tesznek az istálló tetejére, vagy puskával keresztüllőnek az istállón, vagy belelőnek az istálló sarkába, csengőt, kolompot akasztanak az állat nyakára, vagy az istálló ablakába és ajtajába naptárt tesznek, melyben bibliai idézetek vannak.

Az embert bántalmazó lidércz elleni védekezésnek kevesebb babonája, módja van, de varázsigéje annál több. Az embert rendszerint szép leány alakjában keresi föl a lidércz, a mely az embernek torkát és mellét szorítja össze, nem engedi lélekezni vagy annyira megszorítja, hogy mozdulni sem tud; a gyermeket megrémíti s ezért szokott lenni a gyermek éjjel nyugtalan. Ez ellen a legjobb orvosság a gyermeket megfürdetni s fürdés közben elmondani a „miatyánk“-ot, melyet „szabadítsd meg a gonosztól“-val végeznek be.

A lidércznyomás oka mindig egy másik ember, annak gyűlölete és átká. A gonosz ember vagy maga megy el megrontani a másikat, vagy elküld valakit maga helyett.

Varázsigék: „Takarodj el, sátán! Nem engedem meg, hogy tovább is itt légy. Eleget voltál már itt!“ — „Eriggy vissza, lidércz, a honnan jöttél.“ — „Jézus Krisztus, Isten fia, vedd el ez ördög erejét s add helyette Isten atyánkét.“ — „Én fürdetek, te gyógyulj meg s hadd nyugodni szüleidet“ (gyermekeknél mondják). — „A víz féljen, a gyermek örüljön.“ — „Légy mindig vidám, mint a kis csikó, ne sírj soha.“

A mű értékes alkotás finn szempontból is s egyetemes néplélektani szempontból is. A mi szempontunkból értékét főként összehasonlító néplélektani kutatásai teszik, melyekből nyilvánvaló, hogy egyes babonák, varázslatok, kuruzslások mennyire azonosak s így ősieik az emberiség egy nagy részénél. Min alapul ez az azonosság, ősrökonságon-e, motivum-vándorlásokon-e, vagy mindannyinak forrása egymástól függetlenül az emberi lélek és a természet, vitatott, de még el nem döntött kérdés. Mindenesetre ez az egyetlen helyes út és mód, melyen H. halad, néplélektani kérdések megoldására, mert a spekulációtól itt semmi eredmény nem várható.

Egy sajnálatos körülményről azonban éppen itt, e kiváló munkánál meg kell emlékeznünk. A finn összehasonlító folklórisztikai művek nagy számmal dolgozzák föl a német, svéd, dán, orosz, asszír-babilon, egyiptomi stb. stb. gyűjtéseket, illetőleg emlékeket, de a magyarról ritkán esik szó bennük. Az összehasonlító folklórisztikának és az összehasonlító nyelvészetnek mintegy ki kellene egészíteniük egymást s érdekes volna tudnunk, hogy eredményeik a rokonság kérdésében egyeznek-e, vagy ellentmondanak. Persze nagy nyelvi különbség akadályoz bennünket egymás munkájának figyelemmel kísérésében, ellenőrzésében vagy támogatásában; az akadály azonban nem legyőzhetetlen s kívánatos volna, ha, egyelőre legalább, behatóbban tájékoztatnók egymást munkásságunkról s eredményeinkről.

E nélkül soha nem remélhetjük, hogy a közöttünk lehető lélektani rokonság problémájára valaha világot deríthetünk.

Trócsányi Zoltán.

KISEBB KÖZLEMÉNY.

Egy régi román ráolvasásról. A M. Nemzeti Múzeum levéltárában a törzsanyagának XVIII. sz. évnélküli iratai között (1910. é. 4. növedéki naplói szám alatt) a következő feljegyzés található:

„Végy egy Garasára igen Avas hájat, azt meg olvasztván töltsd ki egy tálba hideg vizre, s meg hülvén szed le a vizről és ted egy serpenyőbe és ismet megolvadván tégy belé egy kevéssel kevesebb fa olajat úgy Annyi Len mag olajat, fagyat Annyit a mennyi Avas háj volt kevesebb vaját több viaszot mint Avas hajot, és egy kevés szurkot mint egy magyaronyit, és mind ezeket a serpenyőbe jól össze kel főzni, és egy tsuporba kel tenni s igen hasznos ir lészen belölle, minden féle sebnak használ, vágás, szurás, egetés, és egyebek ellen is.“

„Szeretsikát kel venni, és belölle annyit mint egy szem posta Pénteken jo reggel aprora törvén tégye a' Markaba és réa pokvén az ujjával kevergesse és mondgya 3-or ezt *Flaré inflorite din Czará Unguraszke vénite, de lyák fekute tsini szá untsé ku tiné sze sze vindétse, szej szetsé redetsiná si szej foloszászke*. Magyar fordítása: magyar országból jött, kivirágzott, gyógyításra teremtett virág, a ki veled magát bekeni, gyógyuljon meg, száradjon meg a gyökere és használjon.) Azután tegye egy fél fertály Tehen Tejfelbe, és keverje jól fel. Pénteken kétszer, Szombaton is kétszer keverje fel, Vasárnap reggel és azután kenye meg a sebet velle, és meg gyógyul még a Frantz is“. Kívül: „ez irt tsinálni van bene“.

A román népies gyógyászat régi és érdekes dokumentumát tartották fenn e sorok. A közölt szöveg két részből áll. Az első sebek, genyedések gyógyítására használt ir elkészítésére szolgáló útmutatás, olyas receptféle. A fontossága abban van, hogy nem mutat fel e téren valami teljesen ismeretlen dolgot. A román nép alsó rétegeiben ezt a kenőcsöt ma is majdnem változatlanul készítik és használják. A magyarázata ezen jeleségnek a román népies gyógyászatnak konzervatívizmusa és titkos jellege.

Sokkal fontosabb ennél feljegyzésünknek második része, a mely egy lues ellen használt, románul „*descântec de perit*“ elnevezés alatt ismert ráolvasást tartalmaz. Értéke és fontossága talán jobban ki fog derülni, ha a román ráolvasásokról egy pár megjegyzést teszünk.

A román népies gyógyászatnak (románul: *medicina babelor* = javasasszonyok gyógytudománya) két alkotórésze van: az orvosság és a hatás szempontjából elmaradhatatlan ráolvasás. Az általános néphit szerint a javasasszony készítette orvosság csak másodrendű dolog, a gyógyításnak fő és igazi kelléke a ráolvasás. A ráolvasás egy rimes, versbe öntött formula, mely bármely testi vagy lelki betegség gyógyíthatásának magikus erejével bír. Minthogy a betegséget valami elvarázslás következményének vagy egy rossz szellem (ördög románul „*necuratul*“, vagy tündérek románul „*ieele*“) hatásának tulajdonítják, a ráolvasás is a betegséget okozó ezen szellem ellen intézett „*exorcismus*“. Az igazi és teljes ráolvasás elbeszélés alakját ölti, mely elmeséli, hogyan indult el hazulról x. y. épen, egészségesen korán reggel, az úton találkozott valami rossz szellemmel, a ki egyszerre megfosztotta minden erejétől, mire a hirtelenül megbetegedett nagy hangosan kezd sopánkodni; meghallja ezt Szűz Mária és leszállva az égből elfízi a rossz szellemet (*exorcismus*) s így meggyógyítja a beteget. Más esetekben a ráolvasás egyszerű *exorcismus*, mely felszólítja a betegséget személyesítő rossz szellemeket, hagyják el a beteget. A ráolvasást mindig egy öreg és mester javasasszony mondja el. Nagy gonddal, mint egy professzionális titkot őrzik a ráolvasást és igen ritkán közlik laikusokkal. Annak az oka, hogy oly nehezen tudható meg valamely ráolvasó javasasszony szájából a ráolvasás szövege, azon babonás hitben keresendő, hogy a ráolvasás, mihelyt hozzá nem értők, avatatlanok birtokába jut, elveszti gyógyító magikus erejét. Ez az egyik főoka annak is, hogy máig is alig birunk egy pár nem is nagyon terjedelmes román ráolvasásgyűjteményt. (1. *G. D. Teodorescu*, Bucuresti, 1885. 2. *S. Fl. Marian*, Suceava, 1886. 3. *D. P. Lupascu si J. Bianu*, Bucuresti, 1890. Elsőrendű fontosságú és érdekességű román ráolvasásokat közölt *Filimon Aurél* folyóiratunk jelen és mult évi füzetekben.) A ráolvasást különféle formalitások, szokások kísérik, melyek a betegségek neme szerint váltakoznak. Majdnem mindig előfordul azonban a 3. vagy 9. szám predomináló szerepe, ritkábban a 12. (pl. a ráolvasást háromszor, illetőleg kilencszer kell elmondani vagy három, illetőleg kilencz napig stb.) A ráolvasást reggel napfelkelte előtt kell elmondani és csak meghatározott napokon mondható el (rendesen böjtnapon). A ráolvasás kíséretében beadott orvosság vagy hig, innivaló folyadék vagy kenőcsféle, a melylyel a beteg magát bekeni. A gyógyszer elkészítéséhez zsírfélék (zsír, vaj, tejfel, olaj), különféle füvek, növények, minerális vagy vegetális mérgek stb. használtak.

Mindezekkel szemben a közölt szövegünkben olvasható ráolvasásnak fontosságát és érdekességét régisége mellett az adja meg, hogy a román ráolvasásnak kevésbé szokott formáját tartotta fenn. Az ugyanis a ritkább esetek közé tartozik, a mikor a román ráolvasás magához az orvossággal használt virághoz vagy növényhez van intézve. Ilyenféle ráolvasást közölt még *S. Mangiuca* a „*Columna lui Traian*“ cz. folyóiratban (VII. évf. 1877. 335. l. Reprodukálta *M. Gaster*, *Chrestomatia română*. II. 342 l.). Ezen bántási eredetű ráolvasásban a *maszlagos nadragulya* (*atropa belladonna*) van invokálva. A mi ráolvasásunk meg a „magyar országból jött kivirágzott virág“-hoz appellál, a mely úgy látszik azonos a románul „*floare unguireancă*“ (szóról szóra = magyar virág) név alatt ismert és latinul „*arum maculatum*“ = *foltos kontyvirágnak* nevezett mérges növényvel, a melyet

ma is használnak a lues elleni román ráolvasásoknál a *fehér üröm* (artemisia absinthium) nevű növényen kívül. Megjegyzendő még, hogy a román nép által a lues gyógyítására ma használt kenőcs is törött egérkőből (arzenikum: A s² O³) készül vagy pedig higanyt is tartalmazó törött és tejfellel vegyített puskaporból.

Mindezekből következik, hogy: 1. a ki a fenti magyar szöveget írta, valamely román ráolvasó javasasszony szájából hallotta, a mi világosan kiderül a ráolvasás román szövegéből is, 2. hogy ma is úgy alkalmazzák, mint majdnem másfél száz évvel ezelőtt, a mi a román népies gyógytudomány gyakorlatának konzervativizmusával és titkos jellegével magyarázható. E ráolvasás pontos korát ugyanis nem lehet megállapítani. Egyedüli támasztékunk e tekintetben az emlék írásának paleographikus jellege, melynek alapján biztosan állíthatjuk, hogy az a XVIII. század második feléből, még pedig valószínűleg utolsó negyedéből származik. Tekintve azonban, hogy az eddig ismert legrégebb román ráolvasás 1784-ből való (kiadta *M. Gaster*, *Chrestomația română* II. k. 137. l. București 1891) az általunk közölt román ráolvasásnak fontosságát csak emeli származásának ideje, a mennyiben a régiség elsőségeért feltétlenül vetekedhetik *Gaster* ráolvasásával.

A származás helyére vonatkozólag az a megjegyzésünk, hogy azt okvetlenül Erdély területén kell keresni. Ezt világosan bizonyítja a ráolvasás első két verse:

Flară înflorite

Din Cărața Ungurească venite.

E szerint az invokált virág „magyar országból jött“, máshová nem lehet érteni mint Erdélybe, a mit nem lehetne mondani, ha ez a ráolvasás Magyarországnak Királyhágón inneni területén jött volna létre. Tudni kell ugyanis, hogy a román nép „*Țara ungurească*“ alatt Magyarországnak Erdélyen kívüli részét, román kapcsolatban annak románlakta területét érti. Sőt talán közelebről is meg lehet állapítani az illető vidéket. *Dr. Stripszky Hyador*, múzeumi segédőr úr, a ki a ráolvasást tartalmazó iratot több más irattal együtt a M. N. Múzeum levéltárához juttatta, volt szives velem közölni, hogy ezen iratokat mind Háromszék vidékéről szerezte, a mit az iratok többi részének tartalmi vonatkozása is bizonyítani látszik. Ebből pedig szintén igen fontos következtetést vonhatunk le. E szerint ugyanis Háromszékben, a székelység vidékén élő román embertől vagy javasasszonytól hallotta e ráolvasást feljegyzője. Úgy látszik tehát, hogy akkoriban a székelységi románok még nem vették el teljesen nyelvüket, hanem beszéltek még románul. Vagy pedig talán éppen az átmeneti korszakban vagyunk, a mikor részben beszéltek még románul is, de a magyar nyelvet oly nagy mértékben sajátították már el, hogy a közlekedési nyelvük a magyar lett, a román nyelv emlékezete pedig csak imák, népversek, ráolvasási formulákban stb. maradt fenn. Ezért vannak a receptek magyar nyelven írva, míg a ráolvasás román nyelven.

Következik még az előzőkből, hogy a ráolvasásban említett virágot, melyet ma — mint említettük — Erdélyben „ungureanca“-nak neveznek, először Magyarországon területén használták gyógyító növényként és csak azután, ráolvasásunk korától kezdve Erdélyben is. Ezt bizonyítja azon körülmény, hogy a ráolvasás idejében a virágnak még nincs meg a maga megállapodott neve (ungureanca), hanem körül van írva az elnevezése: floare venită din Țara ungurească. Tehát csak később kapták meg a mai nevét (ungureanca). *Dr. Sulica Szilárd.*

MA GYAR KIR. ÁLLAMVASUTAK NYÁRI MENETRENDJE.

	D é l e l ő t t			D é l e l ő t t		
	idő	a vonat neve	h o v á	idő	a vonat neve	h o n n a n
Indulás Budapest nyugoti pályaudvarról	5.00	sz. v.	Vác	12.15	sz. v.	Vác
	5.15	"	Rákospalota-Ujpest	3.51	"	Rákospalota-Ujpest
	5.25	"	Érsekújvár, Ipolyság	5.05	"	Dunakeszi-Alag
	5.30	"	Szeged, Szolnok	5.15	"	Orsova, Bázias
	6.00	"	Esztergom	5.40	"	Szolnok, Czegléd
	6.30	"	Lajosmizse, Kecskemét	5.45	"	Esztergom
	6.35	"	Rákospalota-Ujpest	5.50	"	Üllő, Ocsa
	6.50	k.o.e.v.	Wien, Páris, Ostende	5.55	"	Nagymaros
	7.00	gy. v.	Segesvár, Stanislau	6.00	"	Monor
	7.05	"	Zsolna, Berlin	6.10	k.o.e.v.	Konstantinápoly, Belgrád
	7.35	sz. v.	Rákospalota-Ujpest	6.10	"	Konstantinápoly, Bukarest
	7.55	gy. v.	Nagyszombat, Wien	6.15	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
	8.00	sz. v.	Dunakeszi-Alag	6.20	"	Lajosmizse
	8.25	gy. v.	Orsova, Bázias	6.25	gy. v.	Marosvásárhely
	8.30	sz. v.	Bázias, Karansebes	6.35	sz. v.	Nagymaros
	8.45	"	Nagymaros, Ipolyság	6.40	"	Berlin, Zsolna
	9.05	"	Esztergom	7.10	"	Páris, Wien
	9.15	"	Wien, Berlin	7.15	"	Szolnok, Czegléd
	9.45	"	Rákospalota-Ujpest	7.20	"	Rákospalota-Ujpest
	11.00	"	Rákospalota-Ujpest	7.25	"	Esztergom
11.10	"	Lajosmizse, Kecskemét	7.30	"	Bukarest, Bázias	
11.35	"	Nagymaros, Ipolyság	7.35	gy. v.	Bukarest, M.-szilget	
12.00	"	Wien	7.40	sz. v.	Vác, Ipolyság	
Indulás Budapest nyugoti pályaudvarról	12.05	sz. v.	Rákospalota-Ujpest	7.45	"	Párkány-Nána
	12.15	"	Szeged	7.50	"	Kecskemét, Lajosmizse
	12.20	gy. v.	Zsolna, Berlin	7.55	"	Párkány-Nána
	12.25	sz. v.	Nagymaros	8.15	"	Rákospalota-Ujpest
	12.30	"	Esztergom	8.25	"	Esztergom
	1.00	"	Rákospalota-Ujpest	8.40	"	K.-K.-Félegyháza
	1.05	Tvsz.	Piliscsaba	8.45	"	Nagymaros
	1.25	sz. v.	Monor	9.10	"	Dunakeszi-Alag
	1.30	gy. v.	Wien	9.15	gy. v.	Szeged
	1.33	sz. v.	Göd	9.40	"	Berlin, Zsolna, Pozsony
	1.50	"	Esztergom	9.55	sz. v.	Esztergom
	2.00	gy. v.	Wien, Páris	10.30	"	Rákospalota-Ujpest
	2.10	sz. v.	Párkány-Nána	10.45	"	Szeged
	2.15	"	Galánta, Ipolyság	11.25	"	Galánta, Ipolyság
	2.20	"	Rákospalota-Ujpest	12.00	"	Rákospalota-Ujpest
	2.25	gy. v.	Szatmár-Németi, Brassó	12.50	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
	2.30	sz. v.	Esztergom	1.20	gy. v.	Nagymaros, Ipolyság
	2.40	gy. v.	Bukarest, Bázias	1.25	sz. v.	Bukarest, Bázias
	2.45	sz. v.	Czegléd, Szolnok	1.45	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
	2.50	"	Lajosmizse, Kecskemét	1.50	gy. v.	Kolozsvár, Szatmár-Németi
	3.10	"	Rákospalota-Ujpest	2.00	"	Páris, Wien
	3.55	"	Szob	2.08	sz. v.	Esztergom
	4.10	"	Rákospalota-Ujpest	3.00	"	Rákospalota-Ujpest
	4.20	"	Szeged	3.25	"	Göd
	5.15	gy. v.	Wien	3.40	"	Kecskemét, Lajosmizse
	5.20	sz. v.	Szob	3.50	"	Rákospalota-Ujpest
	5.50	"	Rákospalota-Ujpest	4.05	"	Temesvár-Józsefváros
	6.00	"	Párkány-Nána	4.10	"	Nagymaros
	6.10	"	Üllő	5.15	"	Rákospalota-Ujpest
	6.20	"	Monor	5.40	"	Esztergom
	6.25	"	Nagymaros, Ipolyság	5.55	"	Érsekújvár
	6.40	"	Esztergom	6.10	"	Wien, Berlin
	6.45	"	Czegléd, Szolnok	6.20	gy. v.	Berlin, Zsolna
	6.50	gy. v.	Pozsony, Zsolna, Berlin	6.30	"	Orsova, Bázias
	6.55	sz. v.	Párkány-Nána, Ipolyság	6.35	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
	7.00	"	Czegléd	6.40	gy. v.	Wien
	7.15	"	Rákospalota-Ujpest	7.25	sz. v.	Monor
	7.25	"	Vác	7.50	"	Bázias, Temesvár
	7.35	"	Czegléd	8.00	"	Rákospalota-Ujpest
	7.40	"	Lajosmizse	8.05	gy. v.	Wien
8.05	"	Bukarest, Bázias	8.15	sz. v.	Piliscsaba	
8.15	"	Nagymaros	8.20	"	Nagymaros	
8.20	"	Dunakeszi-Alag	8.40	"	Nagymaros	
8.40	"	Zsolna, Berlin	8.55	"	Párkány-Nána	
9.30	"	Wien, Páris	9.05	gy. v.	Wien	
9.35	gy. v.	Bukarest, Stanislau	9.20	sz. v.	Monor	
10.05	sz. v.	Vác	9.25	"	Piliscsaba	
10.15	gy. v.	Szeged, Bázias, Bukarest	9.30	"	Kecskemét, Lajosmizse	
10.50	"	Marosvásárhely	9.35	"	Dunakeszi-Alag	
10.55	sz. v.	Bukarest, Bázias	9.40	gy. v.	Segesvár, Stanislau	
11.10	"	Esztergom	9.45	"	Berlin, Zsolna	
11.30	k.o.e.v.	Belgrád, Konstantinápoly	10.00	sz. v.	Esztergom	
11.45	"	Bukarest, Konstantinápoly	10.15	"	Ipolyság, Vác	
12.00	sz. v.	Nagymaros	10.25	"	Nagymaros	
			10.30	"	Ocsa	
			11.05	k.o.e.v.	London, Ostende, Páris, Wien	
			11.10	sz. v.	Temesvár, Bázias	
			11.25	"	Wien	
			11.50	"	Párkány-Nána	

MAGYAR KIR. ÁLLAMVASUTAK NYÁRI MENETRENDJE.

	D é l e l ő t t			D é l e l ő t t		
	idő	vonat neve	h o v a	idő	vonat neve	h o n n a n
indulás Budapest keleti pályaudvarról	12.05	Sz. v.	Belgrad, Sofia, Saloniki	5.00	v. v.	Berlin, Ruttka
	5.40	"	Hatvan	5.20	l. v. sz.	Debreczen Szolnok
	6.10	"	Wien, Grác, Sopron	5.20	sz. v.	Kunszentmiklós-Tass
	6.25	gy. v.	Ruttka, Berlin	5.30	"	Hatvan
	6.30	Sz. v.	Balatonfüred, Tapolcza	5.30	"	Osijek, Tapolcza
	6.45	gy. v.	Kassa, Csorba, Bártfa	5.45	"	Brassó, Arad
	6.50	"	Ujvidék, Sarajevo	5.45	"	Saloniki, Sofia, Belgrad
	6.55	Sz. v.	Kassa, Csorba	5.55	"	Torbágy
	7.00	gy. v.	Wien	6.00	"	Pécel
	7.05	"	Arad, Brassó	6.05	"	Komárom
	7.10	"	Fiume, Torino, Róma, Pécs, Vinkovci	6.15	"	Stanislaw, M.-Sziget
	7.20	"	Fehring, Grác, Triest	6.25	"	Wien
	7.25	"	Stryj, Przemysl, Lemberg	6.30	gy. v.	Lemberg, Poprad-Felka, Kassa
	7.30	Sz. v.	Gödöllő	6.40	Sz. v.	Nagyvárad
	7.45	"	Belgrad, Sofia	6.45	"	Fiume, Záhreb
	7.50	"	Arad, Brassó, Bukarest	6.50	"	Lemberg, Stryj, Kassa
	8.05	gy. v.	Balatonfüred, Tapolcza	7.00	gy. v.	Róma, Fiume
	8.10	Sz. v.	Munkács, Lawoczne	7.05	Sz. v.	Gödöllő
	8.20	"	Kolozsvár, Brassó	7.20	"	Brassó, Kolozsvár
	8.25	"	Osijek, Bród	7.25	"	Kunszentmiklós-Tass
8.35	"	Ruttka, Berlin	7.30	"	Gödöllő	
8.50	gy. v.	Győr, Wien, Fehring, Graz	7.40	"	Hatvan	
8.55	Sz. v.	M.-Sziget, Stanislaw	7.45	"	Paks, Bicske	
9.30	"	Bicske	8.00	"	Grác, Fehring	
9.35	gy. v.	Kassa, Poprad-Felka	8.15	"	Csorba, Bártfa, Kassa	
10.00	Sz. v.	Kunszentmiklós-Tass	8.20	"	Sarajevo, Belgrad	
10.45	"	Balatonfüred, Tapolcza	8.35	"	Bukarest, Kolozsvár	
10.40	"	Nagykátá	8.45	"	Hatvan	
11.55	"	Bicske	9.00	gy. v.	Fiume, Tapolcza	
12.00	"	Gödöllő	9.15	Sz. v.	Győr	
indulás Budapest keleti pályaudvarra	12.20	Sz. v.	Ujvidék, Sarajevo	9.25	"	Szabadka
	12.30	"	Hatvan	9.35	"	Berlin, Ruttka
	12.30	"	Szombathely, Wien	10.05	gy. v.	Bruck-K., Szombath., Sopr.
	12.45	"	Fiume, Róma, Eszék	10.20	Sz. v.	Miskolcz
	1.00	"	Bicske	10.35	"	Triest
	1.20	gy. v.	Kassa, Poprad-Felka	11.20	gy. v.	Nagyv., Debr., Arad
	1.25	Sz. v.	Gödöllő	12.10	Sz. v.	Gödöllő
	1.35	"	Arad, Bukarest	12.30	"	Bukarest, Arad
	1.40	gy. v.	Fehring, Grác, Sopron	12.50	gy. v.	Berlin, Ruttka
	2.00	"	Sátorajai-hegy, Lemberg, Kass.	1.00	"	Konstantinápoly, Belgrad
	2.05	"	Wien, Páris	1.05	"	Lemberg, Kassa
	2.10	"	Arad, Bukarest	1.20	Sz. v.	Wien, Sopron
	2.15	Sz. v.	Kiskőrös	1.25	gy. v.	Bukarest, Arad
	2.20	gy. v.	Ruttka, Berlin	1.30	"	Sarajevo, Bród, Szabadka
	2.25	Sz. v.	Hatvan	1.40	"	London, Páris, Wien
	2.30	"	Pécel	1.55	"	Osijek, Pécs
	2.30	"	Bicske	2.10	Sz. v.	Hatvan
	2.40	"	Szolnok	2.20	gy. v.	Poprad-Felka, Kassa
	2.45	gy. v.	Szabadka, Sarajevo	2.25	"	Grác, Fehring
	2.55	"	Tapolcza, Pécs, Osijek	2.40	Sz. v.	Kunszentmiklós-Tass
3.20	"	Belgrad, Konstantinápoly	3.00	"	Bicske	
3.25	Sz. v.	Nagykátá	3.40	"	Nagykátá	
3.30	"	Paks	4.15	"	Tapolcza, Balatonfüred	
4.25	"	Hatvan	4.35	"	Pécel	
4.30	"	Komárom	5.25	"	Gödöllő	
5.00	gy. v.	Arad, Bukarest, M-sziget	6.00	"	Bukarest, Debreczen	
5.10	"	Győr, Sopron, Szombathely, Wien	6.20	"	Bruck-Királyhida	
5.10	Sz. v.	Lawoczne, Lemberg	6.25	gy. v.	Poprad-Felka, Kassa	
5.20	"	Gödöllő	6.35	"	Wien, Győr, Graz, Fehring	
5.40	"	Nagykátá, Szolnok	7.00	Sz. v.	Stanislaw, M.-Sziget	
5.55	"	Ruttka, Berlin	7.20	"	Sofia, Belgrad	
6.15	"	Kolozsvár, Brassó	7.25	"	Bukarest, Arad	
6.25	"	Pécel	7.35	v. v.	Szerencs	
6.30	"	Bicske	7.40	Sz. v.	Tapolcza, Balatonfüred	
6.40	"	Hatvan	7.45	"	Berlin, Ruttka	
6.45	gy. v.	Fiume, Róma, Nápoly	7.50	"	Bicske	
7.05	Sz. v.	Kunszentmiklós, Tass	8.10	"	Nagykátá	
7.10	"	Nagykátá, Szolnok	8.20	"	Fiume, Bród	
7.20	"	Győr	8.20	"	Lawoczne, M.-Sziget	
7.30	"	Gödöllő	8.35	"	Gödöllő	
7.45	"	M.-Sziget, Stanislaw	8.45	"	Wien, Grác	
7.50	gy. v.	Fiume, Nizza, Cannes	8.50	"	Csorba, Kassa	
8.00	Sz. v.	Kassa, Csorba, Bártfa	9.05	gy. v.	Róma, Fiume, Pécs	
8.05	"	Belgrad, Sarajevo	9.10	Sz. v.	Pécel	
8.30	"	Nagykátá, Szolnok	9.20	"	Vinkovcze, Osijek, Pécs	
8.40	"	Pécs, Bród	9.20	gy. v.	Brassó, Arad	
9.40	"	Gödöllő	9.30	Sz. v.	Bicske	
9.15	"	Győr, Grác	9.35	gy. v.	Berlin, Ruttka	
9.30	"	Arad, Brassó	9.45	Sz. v.	Kiskőrös	
10.00	gy. v.	Kassa, Csorba, Bártfa	9.55	gy. v.	Lemberg, Przemysl	
10.05	Sz. v.	Kassa, Csorba, Lemberg	10.00	"	Sarajevo, Ujvidék	
10.25	"	Fiume, Tapolcza	10.10	"	Grác, Triest	
10.55	"	Szombathely, Wien	10.25	Sz. v.	Gödöllő	
11.05	Vv.	Ruttka, Poprad-Felka	10.35	"	Segesvár, Kolozsvár	
11.25	Sz. v.	Arad, Debreczen	10.45	gy. v.	Bártfa, Csorba, Kassa	
11.35	Vv.	Miskolcz, Kassa	11.00	Sz. v.	Bicske	
11.55	Sz. v.	Bicske	11.10	gy. v.	Tapolcza, Balatonfüred	
			11.15	Sz. v.	Hatvan	
			11.45	gy. v.	Wien	

Hivatalos nyugtázás

az 1914. évi május hó 1-től november hó 15-ig befolyt díjakról.

Tagsági, illetőleg előfizetési díjat fizettek:

1905. évre: Leszik Károly (6 K)	6 K — f
1911. évre: ¹ Budapesti áll. felső építőipariskola önképzőköre — Pápai áll. tanítóképző ifj. önképzőköre (4 K). — Összesen	14 „ — „
1912. évre: ¹ Huszka József — Pápai áll. tanítóképző ifj. önképző- köre (4 K). — Összesen	14 „ — „
1913. évre: ¹ Baloghy Dezső — Budapesti II. ker. főreáliskola (4 K) — Budapesti X. ker. főgimnázium, Tisztviselőtelep (4 K) — Ernyey József — Glósz Ernő — Huszka József — Irtzing Ferencz (7 K) — Losonczy áll. tanítóképző ifj. „Gönczy-Kör“-e — Medveezky Károly — Paksi áll. polg. fiúiskola — Pápai áll. tanítóképző ifj. önképzőköre (2 K) — Perényi Lajos — Téglás Gábor (5 K) — Tömörkény István (5 K). — Összesen	107 „ — „
1914. évre: ¹ Antal Gyula — Aradi Kölcsey-Egyesület — Bács-Bod- rog-vármegyei Történelmi Társulat, Zombor — Balabán Imre — Balassa József dr. — Bán Aladár dr. (5 K) — Bánpecsenyédi állami elemi iskola (6 K) — Bártfai áll. főgimnázium — Bartók Béla — Bartucz Lajos dr. — Beszkid Miklós dr. — Binder Jenő dr. — Borsodmiskolczi Múzeum, Mis- kolcz — Brisits Frigyes (6 K) — Budapesti II. ker. főreáliskola — Buda- pesti X. ker. főgimnázium, X., Tisztviselőtelep — Csefkó Gyula — Csurgói áll. tanítóképző (9 K) — Kövecsesi Dancs Árpád — Debreczeni ref. egy- ház tanítói szakkönyvtára — Debreczeni ref. főgimnázium — Déghy Ödön dr. — Dési ref. tanítótestület — Ecsedi István dr. — ifj. Entz Géza dr. — Gálos Rezső dr. (5 K) — Gönczi Ferencz — Hegybánya-Szélaknai m. kir. állami gyermekjátékkészítő iskola — Homoródalmási áll. el. isk. (6 K) — Horger Antal dr. — Jankulov Boriszláv (7 K) — Kiss Márton (2 K) — Kis- pesti felsőrészi állami el. isk. (6 K) — Kohányi Menyhért dr. (5 K) — Kó- nya Imre — Madarassy László dr. (2 K) — Makoldy Sándor dr. (5 K) — Maros- vásárhelyi Közművelődési ház Könyvtára (3 K) — Matunák Mihály — Máthéné Baresay Gabriella — Melich János dr. — Mohl Adólf — Mészáros József (6 K) — Nagy András dr. — Nagy Tibor — Nagyvarjasi állami el. iskola (6 K) — Novák József Lajos — Orosz Endre (6 K) — Paikert Alajos dr. — Pozsonyi áll. tanítónőképző — Pusztamérgesi áll. elemi iskola (6 K) — Schmidt Rajmund — Sepsiszentgyörgyi Kaszinó — Somorjai polg. isk. — Szendrey Zsigmond dr. (5 K) — Téglás Gábor (5 K) — Téglás István — Temesvári áll. főreáliskola — Téry Ödön dr. — Tordai áll. polgári iskola — Tóth György dr. — Tömörkény István (5 K) — Turáni Társaság, Budapest — Trsztenai kir. kath. gimnázium — Viski Károly dr. — Vörös Balduin — Zilahy László dr. — Zoltai Lajos. — Összesen	586 K — f
1915. évre: ¹ Csurgói áll. tanítóképző (1 K) — Kálmány Lajos — Budapesti tud. egyetem földrajzi intézete. — Összesen	21 „ — „
1916. évre: ¹ Ujpesti Ferencz József-téri áll. el. leányiskola (6 K)	6 „ — „
1917. évre: ¹ Ujpesti Ferencz József-téri áll. el. leányiskola (4 K)	4 „ — „
Összesen befolyt hátralékokból	141 K — f jan. 1-től 713 K — f
1914. és követk. évi díjakból	617 K — f „ „ 2806 „ 40 „
Alapítványi díjakból	— K — f „ „ 260 „ — „
Alapítványi kamatból	20 „ — „

Budapest, 1914 november hóban.

Kövecsesi Dancs Árpád
pénztáros (II., Margit-körút 64b.)

¹ A 10 korona évi díjtól eltérő befizetést zárójelbe foglaltan tüntettük föl.

A Magyar Néprajzi Társaság tisztikara és választmánya.

Elnök :

Szalay Imre báró
(M. Nemzeti Múzeum.)

Alelnökök :

Csánki Dezső dr.
(I. Vár, Orsz. Levéltár.)

Sebestyén Gyula dr.
(M. Nemz. Múzeum.)

Főtitkár :

Bán Aladár dr.
(VIII., Koszorú-utca 25.)

Titkár :

Madarassy László dr.
(M. Nemz. Múzeum.)

Pénztáros :

Kövecsesi Danes Árpád
(II., Margit-körút 64/b.)

Ellenőr :

Máder Béla
(Országház-tér 11.)

Könyvtáros :

Schmidt Tibolt. dr.
(N. Múzeum Néprajzi Osztálya, VII., Iparcsarnok.)

a) Fővárosi választmányi tagok :

Alexics György dr.	Györfly István dr.	Szegedy Rezső dr.
Balásy Dénes	Heller Bernát dr.	Szendrei János dr.
Balassa József dr.	Huszka József	Szily Kálmán dr.
Barabás Samu	Jancsó Benedek dr.	Szinnyei József dr.
5 Barátosi Balogh Benedek 20	Kodály Zoltán	35 † Szinte Gábor
Bartók Béla	Kúnos Ignác dr.	Sztankó Béla
Bartucz Lajos dr.	Mahler Ede dr.	Sztripszky Hiador dr.
Bátky Zsigmond dr.	Melich János dr.	Tagányi Károly
† Beluleszko Sándor dr.	Mészáros Gyula dr.	Téglás Gábor
10 Binder Jenő	25 Nagy Géza	40 Thirring Gusztáv dr.
Erdélyi Lajos dr.	Nyáry Albert báró dr.	Tolnai Vilmos dr.
Ernyey József	Réthy László dr.	Varjú Elemér
Fabó Bertalan dr.	Semayer Vilibáld dr.	Versényi György dr.
Gießwein Sándor dr.	Solymossy Sándor dr.	Vikár Béla
15 Goldziher Ignác dr.	30 Strausz Adolf	45 Zsilinszky Mihály

b) Vidéki választmányi tagok :

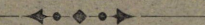
Almásy György dr., Borostyánkő	15 Kálmány Lajos, Szeged
Baróti Lajos dr., Almádi	Kárpáti Kelemen, Székesfehérvár
Bellosics Bálint, Baja	Lehoczky Tivadar, Munkács
† Bünker Rajmund, Sopron	Pápay József, Debreczen
5 Darnay Kálmán, Sümeg	Pintér Sándor, Szécsény
Erdélyi Pál dr., Kolozsvár	20 Pósta Béla dr., Kolozsvár
Fiók Károly dr., Debreczen	Schweiger Lázár dr., Eger
Gálos Rezső dr., Temesvár	Cs. Sebestyén Károly, Szeged
Gárdonyi Géza, Eger	Spitzer Mór, Pozsony-Széleskút
10 Gönczi Ferencz, Kaposvár	Somssich Géza gróf, Kopaszhegy
Istvánffy Gyula, Miskolc	25 Szilády Zoltán dr., Nagyenyed
† Kada Elek, Kecskemét	Tömörkény István, Szeged
Karl Lajos dr., Kolozsvár.	Zolnai Gyula dr., Kolozsvár
Karácsonyi János dr., Nagy-Várad	28 Zoltai Lajos, Debreczen.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESÍTŐJE.

SZERKESZTI

DR. SEBESTYÉN GYULA.

MELLÉKLETE:

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM NÉPRAJZI OSZTÁLYÁNAK

ÉRTESÍTŐJE.

A társaságot illető pénzek
egyszerűen a

MAGYAR NÉPRAJZI
TÁRSASÁGNAK,

a főszoalások és lakcím-
bejelentések pedig

Kővecsesi DANCS ÁRPÁD
pénztárnokhoz (Budapest, II.,
Margit-körút 64b.) küldendők.

A folyóiratot illető küldé-
mények

Dr. SEBESTYÉN GYULÁ-hoz
(M. Nemzeti Múzeum),
a társaság ügyviteléhez tar-
tozó iratok pedig

Dr. BÁN ALADÁR
főtűkárhoz (Bpest, VIII. ker.,
Koszorú-u. 25. sz.) küldendők.

Előfizetési ára 10 kor. Bolti ára 15 kor.

A tagoknak tagdíjuk fejében jár.

Megjelenik január, márczius, április, június, október és deczember hónapokban.

BUDAPEST.

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG KIADÁSA.

1914.

TARTALOM.

	Lap
<i>Dr. Sebestyén Gyula</i> : Huszonöt év!	259
<i>Versényi György</i> : Erdélyi János emlékezete	264
<i>Dr. Solymossy Sándor</i> : Népdalgyűjtés, mesegyűjtés	280
<i>Katona Lajos</i> : Magyar népmese-typusok	288
<i>Dr. Szegedy Rezső</i> : A délszláv népköltészet „Filip Madarin“-ja	292

Népköltészet és népzene.

<i>Harsányi István és Guluás József</i> : Az Árgirus legrégebb kéziratának sárospataki töredéke	298
<i>Kanyaró Ferencz</i> : Árgirus históriájának 1618-ki kézírata	305
<i>Dr. Dézsi Lajos</i> : Tatrosy György verseskönyve	313

Néphit és népszokások.

<i>Szendrey Zsigmond</i> : Ember- és természetfeletti lények a szalontai néphitben	315
<i>Gönczi Ferencz</i> : A göcseji regölés	326

Irodalom.

<i>Gönczi Ferencz</i> : Göcsej s kapcsolatosan Hetés vidékének és népének összevontabb ismertetése	332
<i>Debrecezenyi Miklós</i> : Az ősmagyar irás néhány hazai s oroszországi emléke	334
<i>Dr. Szendrei János és Szentiványi Gyula</i> : Magyar képzőművészek lexikona	335
<i>Dr. Sebestyén Gyula</i> : Északi tanulmányút	335
<i>Hellebrant Arpád</i> : Néprajzi könyvészet 1912-ről	335

Kisebb közlemények.

—én: A legrégebb „Ispiláng“	340
Vérbulesu mondai hitele	341
<i>Szendrey Zsigmond</i> : Pótló adatok a „Kedd asszonyához“ a nagyszalontai néphitből	341
<i>Dr. Berze Nagy János</i> : Nap és tükör	342
<i>Kálmány L.</i> : Köblös nóta	343
<i>Dr. Czettler Jenő</i> : Pásztorköszöntés Pestvármegyében	343
Hibaigazítás	344

Néprajzi hírek.

<i>Dr. Gy. I.</i> : Szinte Gábor halála	344
<i>dr. m. l.</i> : Dr. Beluleszkó Sándor halála	345
<i>Dr. H. A.</i> : Bünker Rajnárd halála	346
<i>Dr. H. A.</i> : Dr. Réthy László halála	346
Herman Ottó halála	347
Erdélyi János-szobor Sárospatakon	349
Az 1915. évi közgyűlés	349
A háborús év	349

Társulati ügyek.

Jegyzőkönyvi kivonat a M. Néprajzi Társaságnak 1914 május hó 27-én tartott nyilvános felolvasó- és zárt választmányi üléséről	349
A pécs. V. vándorgyűlés	351

E folyóirat közleményeire vonatkozó jogainkat fenntartjuk.

A M. Nemz. Múzeum néprajzi tára

(Városliget, Iparcsarnok)

további intézkedésig a nagyközönség számára

 zárva.

**Kutatóknak a gyűjtemény és a könyvtár nyitva van hétköznapon-
kint 9—1 óráig.**

A Magyar Néprajzi Társaság

mély fájdalommal jelenti, hogy nagyérdemű tiszteletbeli tagja és egykori elnöke

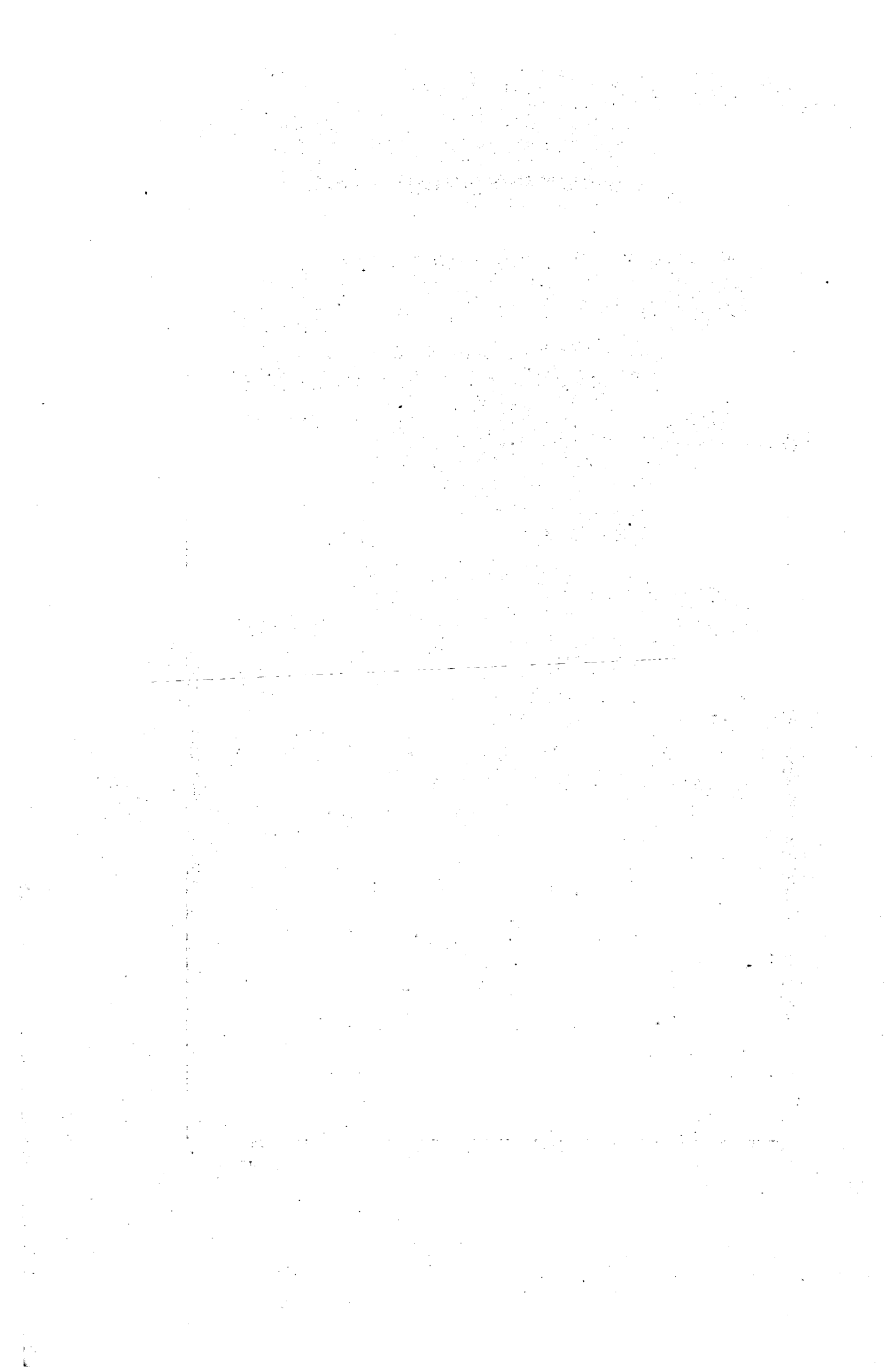
Herman Ottó

folyó évi december hó 27-én munkás életének 80-ik évében csendesen elhunyt.

A magyar néprajzi tudomány megdicsőült atyames-tere egyike volt Társaságunk megalapítóinak és a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályával fennálló kapcsolatunk megteremtőjének. A hazai ösfoglalkozások ágáinak felismert, összegyűjtött és tudományosan értékelt emlékei örökké élő dicsőségei nagy nevének.

Budapest, 1914 december 29.

Kegyeletes hálával őrizzük emlékét!

HUSZONÖT ÉV!

Népek és nemzetek milliós hadseregei vonultak egymás ellen, boldog országok borultak lángba, egész világrésznek s az emberiség legműveltebb és leghatalmasabb részének sorsa vettetett kockára, midőn békés munkára hivatott tudományos testületünk, a *Magyar Néprajzi Társaság* s folyóirata, az *Ethnographia* az alapítás negyedszázados fordulójához eljutott. Október hó 27-én méltó ünnepség keretében kellett volna meggyujtanunk az emlékezés fáklyáját, mert 1889-ben e napon volt az alakuló közgyűlés, a melyen *Hunfalvy Pál* elnökölt és *Jókai Mór* mondott felavató ünnepi beszédet.

Jövőbe látó táltosok ihletével hangzott el *Jókai* ajkán: „Ha valaha a világon bekövetkezik az örök béke, az az *ethnographia* általános elterjedésének munkája lesz.“

Ki hitte volna akkor, hogy e békét megelőzőleg a mostani világháborúnak kell elkövetkeznie? És ki merné állítani ma, hogy a világháború ráczáfolt *Jókai* látományára?

A háború magát az örök béke zálogának jelentette be s kitörése óta a néprajzi ismeretek általános elterjedése érdekében többet munkált, mint az előző békés évtizedek összevéve. Bevezetéseül már olyan államalkotó küzdelmek támadtak, a melyek az egész művelt emberiséggel megismertették a Balkán szövevényes néprajzi viszonyait. A mostani élethalálharcban mérkőző erők legértékesebb részének szintén faji tartalma van. Viszont kiderült, hogy némely alattomos politikai törekvésnek csak a leple az. Kiderült, hogy e lepel mögül tagadtak és támadtak eddig minden alakulást, a mi faji sérelemmel jár. Támadták és támadják még ma is a soknyelvű államok évszázados, évezredes szervezetét. Ámde kiderült, hogy e támadásokkal szemben a soknyelvű állampolgárokat össze tudja tartani valami csodálatos lelki közösség, valami közös tartalom, a mit a régi állami élet kereteiben nem a közös küzdelmek vérkeresztsége, hanem a nyelvi határokkal meg nem akadályozható lelki csereviszony, lelki kölcsönhatás tudott létrehozni. Tehát olyan tartalom, a miről a mostani politikai és katonai megfigyelések előtt csak az *ethnographia* néplélektani ágainak volt tudomása.

Ha tehát kilátásunk van arra, hogy a néprajzi ismeret és eligazodás ezután az általános műveltségnek csakugyan elmaradhatlan tényezője lesz, akkor a mostani nagy alkalom fokozottabb mértékben rója reánk azt a kötelességet, hogy eddigi munkásságunk eredményeivel őszinte nyíltsággal elszámoljunk.

Midőn társaságunk létrejött, az alapítók nagy gondot fordítottak arra, hogy a néprajzi tudományok minden ágát, továbbá, hogy a magyar népnek, a vele egy népcsaládba tartozó összes turáni népeknek és a vele egy országban lakó összes nemzetiségeknek néprajzát az egész vonalon felkarolják. A magyar tudomány örök

dicsősége marad, hogy az új társaság e nagy feladat teljesítésére feledhetlen *József főhercegünk* védnökségével csupa szakemberekből álló tudós gárdát tudott szervezni. A hazai erők felismerése, egyesítése és szakosztályokba való elosztása *dr. Herrmann* Antal kitünő szervező képességét dicséri. A néprajzi tudományok rendszerének mesteri feltárása s a feladatok szövevényes világában történő módszeres eligazodás *dr. Katona* Lajos fölényes tudásának volt érett, egészséges gyümölcse. A csodálatos lelki készséget tanusító fiatal testület már a kezdet kezdetén felismerte, hogy a néprajz tárgyi részének letéteményes intézményre is szüksége van. Ezért vette fel programjába egy néprajzi múzeum létesítését; mikor pedig a Magyar Nemzeti Múzeum *Néprajzi Osztálya* a megjelölt feladatok teljesítésére vállalkozott, *Herman* Ottó elnök a közoktatásügyi kormány hozzájárulásával megteremtette azt a benső kapcsolatot, a mely Társaságunkat a néprajzi tudományok terhes és költséges museologiai részétől örökre elkülönítette, a fennálló tudományos kapcsolattal pedig Társaságunk egyetemes jellegét biztosította.

A lelkiek letéteményese az *Ethnographia* lett, a melyet a kezdet minden nehézségével küzdve, *dr. Réthy* László szerkesztett. Mivel az első évi eredmény nem felelt meg a várakozásnak, *dr. Hermann* Antal, *dr. Katona* Lajos és *dr. Jankó* János mentek segítségére. Mire kiderült, hogy egy folyóirat szűk kereteiben a néprajzi tudományok minden ágazatának teendőit elintézni nem lehet, az áldozatkész szerkesztők és munkatársak körében lassanként az is nyilvánvalóvá lett, hogy nem a lelkiek terén, hanem a folyóirat méreteit korlátozó mostoha anyagi viszonyokban van a baj. Ezért az összeomlás veszélye *Hunfalvy* halála után a társaság újjá szervezését vonta maga után. Az ügyvitelben *Xantus* János, *György* Aladár és *Munkácsi* Bernát alelnökök, a tudományos munkásság irányításában pedig *Goldziher* Ignác és *Török* Aurél alelnökök, továbbá *Herman* Ottó és *dr. gróf Kuun* Géza elnökök fejtettek ki nagy tevékenységet.

Hálával említjük meg, hogy Társaságunk ügyét a zavarólag ható sok személyi változás után *dr. gróf Kuun* Géza oldalán *Munkácsi* Bernát ügyvivő alelnök és szerkesztő vitte dülőre. Szívós kitartása és mélyjáratú tudományossága dacolni tudott a komoly elemek közömbösségével és a kontárok kártékony befolyásával. Neki *Hunfalvy* volt a mestere. *Reguly* nyomdokán a vogul néphagyomány megmérhetlen értékű ösköltési és mythosi kincseit gyűjtötte össze, de egyelőre csak a szövegük nyelve érdekelte. Folyóiratunk kötelékeiben is megmaradt nyelvésznek. Újra meggyújtotta *Hunfalvy* mécsét és az összehasonlító nyelvészet fényével rávilágított a magyar faj származásának és kialakulásának számos titkára. Rávilágított a magyar ösfoglalkozások körébe tartozó nyelvi emlékek csakugyan megállapítható keleti eredetére és nyelvrokonsági vonatkozásaira is. Folyóiratát a kezdetben tapasztalt egyoldaluságtól munkatársai és szerkesztőtársai segítségével kívánta megvédeni. Mivel így a rokonnépek kapcsolatának összehasonlító nyelvészeti és ethnologiai bűvárlata a folyóirat folklorisztikai része mellett és a külön mellékleten művelt tárgyi néprajzi rész mellett megfelelő teret már nem kaphatott, *Munkácsi*, *dr. Kúnos* Ignác segítségével és a Magyar Néprajzi Társaság tudós ethnologusainak hathatós támogatásával megalkotta a Társaság *Keleti Szakosztályát* és ennek több oldalról már anyagilag is támogatott többnyelvű évnegyedes folyóiratát, a *Keleti Szemlét*. E folyóirat a Nemzetközi Kelet- és Közép-

Ázsiai Társaság magyarországi képviselete révén állami támogatásban is részesülvén, magát a Magyar Néprajzi Társaságtól függetleníteni kívánta. *Munkácsi* kezdeményezéséből folyólag Társaságunk Keleti Szakosztálya megszűnt s vele együtt *Munkácsi* és *Kános* szerkesztők megszüntették a *Keleti Szemle* és Társaságunk tulajdonjogi kapcsolatát is.

Mi, a kik benne állottunk az események áramlatában, nem lehetünk illetékesek annak megállapításában, hogy az erőszakos jellegű kibontakozás a személyi és tudományos részben milyen következményeket vont maga után.

E helyett repeső örömmel utulunk arra, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályával összekötő kapocsnak a pompás múzeumi *Értesítő* lett az eredménye. Boldogult *Jankó* János szerkesztő társunknak volt alkalmá előzetesen meggyőződni arról, hogy ha az *Ethnographia* a kapcsolat megteremtőinek tervei szerint egyben a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának hivatalos közlönye is marad, akkor sohasem akad szerkesztő, vagy szerkesztő-bizottság, a mely a néprajz egész területét munkatársaival egyenletesen műveltetni tudná. Épp e sorok írója indítványozta eme tapasztalatokra hivatkozva azt, hogy Társaságunk a Magyar Nemzeti Múzeumtól nyert segélyt bocsássa a Néprajzi Osztály rendelkezésére, az Osztály viszont gondoskodjék az *Ethnographia* külön múzeumi mellékletének ellátásáról. A mint *dr. Jankó* és Társaságunk az ajánlatot elfogadta, az önzetlen munka és tudományoszeretet a mustármagot nyomban hatalmas sudarú fává szöktette fel.

Itt kell megemlítenem, hogy az *Ethnographiának* és a *Néprajzi Osztály Értesítőjének* nyugodt és egyenletes fejlődését, valamint a munkatársak gárdájának megizmosodását is első sorban annak lehet köszönnünk, hogy *dr. gróf Kuun Géza* elnök-utóda, *báró Szalay* Imre nemzeti múzeumi igazgató, több lustrumra terjedő kitarító munkával a Magyar Néprajzi Társaság anyagi ügyeit elvégre rendbe hozta. Mikor a folyton szaporodó tagdíj, az állandó állami segély és a főbb pénzintézetek időnkénti támogatása az *Ethnographia* zavartalan nyomdai ellátását már biztosította, elnökünk gondoskodott arról is, hogy a múzeumi *Értesítő* az *Ethnographiának* méltó melléklete legyen, s hogy gazdagon illusztrált tartalmát az *Anzeiger* közvetítésével a csereviszonyban álló külföldi néprajzi múzeumoknak szintén hozzáférhetővé tegye.

A mint a *Keleti Szemle* a néprajz nyelvtudománnyal kapcsolatos ethnologiai részének művelését, a múzeumi *Értesítő* pedig a néprajz tárgyi résznek művelését vállalta, az *Ethnographia* hasábjain a néplélektan körébe tartozó óriási néprajzi anyag világát felölelő folklore azonnal nagyobb területhez jutott. Az így kifejtett rendszeresebb munkásság eredményéről maga a folyóirat tanuskodjék. Mi e helyütt csak azt kívánjuk megemlíteni, hogy ezek az előmunkálatok képesítettek bennünket a *Folklore Fellows* néphagyományt kutató nemzetközi tudományos szövetség *Magyar Osztályának* megalkotására és a szövetség aegise alatt vállalt országos gyűjtés megindítására.

Az országos gyűjtés sikerét az biztosította, hogy a F. F. magyar osztályát a Magyar Néprajzi Társaságon kívül a Magyar Nemzeti Múzeum és a Kisfaludy-Társaság is hathatósan támogatta. Megizmosodott Társaságunk a vidéki gyűjtő szövetségek szervezésének nehézségein azzal könnyített, hogy egyidejűleg gyönyörű

vándorgyűléseket tartott Sárospatakon, Szegeden, Kecskeméten, Pápán és Pécsen. A vidéki gyűjtőszövetségek beérkező kéziratait a F. F. magyar osztálya a Magyar Nemzeti Múzeum *Országos Széchenyi-Könyvtárában* helyezi el, a gyűjtemények kiadás-jogát pedig egészen a Kisfaludy-Társaságra ruházza. Az Országos Széchenyi-Könyvtár az őrizetére bízott kézirati anyagból külön *Folklore Osztályt* szervez. Az ország első könyvtárának tehát módjában van, hogy a nemzeti hagyományok magyar és minden más hazai nyelvű kincseiből olyan gyűjteményt és szakkönyvtárral kiegészített tudományos intézményt teremtsen, mely néhány év múlva már méltó társa lehet a helsingforsi és kopenhágai e nemű világhírű intézményeknek. A Kisfaludy-Társaság viszont a F. F. magyar osztályának önzetlen ajánlatával végérvényesen rendezheti a kiadásában megjelenő *Magyar Népköltési Gyűjtemény* ügyét. A Kisfaludy-Társaság elég anyagi erővel rendelkezik arra, hogy gyűjtőket önállóan és állandóan foglalkoztasson; de kellő berendezettség híján arra már nem vállalkozhatik, hogy a beérkező kézirati anyagot előbb külön gyűjteményre dolgozza fel s az így nyilvántartott kéziratából idővel csak azokat az adalékokat közölje, a melyek eredetieknek, vagy értékesebb változatoknak bizonyultak.

A F. F. magyar osztálya leghathatósabb támogatójáról, a Magyar Néprajzi Társaságról sem feledkezett meg. Mikor a sikerek már biztosították arról, hogy az országos gyűjtést a magyarság nyelvterületein dicsőségesen foganatosítani tudja s idővel a hazai nemzetiségek nyelvterületeire is kiterjesztheti, bejelentette, hogy testületileg belép a Magyar Néprajzi Társaságba. Olyan kevés megterheléssel járó függelék kíván lenni, minő a *Kéleti Szakosztály* volt. E kötelék fejében kapcsolatot teremt a Kisfaludy-Társasággal és újabb kapcsolatot teremt a Magyar Nemzeti Múzeummal, sőt a Folklore Fellows egész nemzetközi világával is.

Íme, Társaságunk megalakulása óta a hazai néprajz terén csak a tárgyi néprajzi és a folklorisztikai gyűjtés tudott országos érdekűvé fejlődni. *Herman Ottó* úttörő munkássága nyomán a Magyar Nemzeti Múzeum *Néprajzi Osztálya* s ennek buzdító példájára a vidéki múzeumok, sőt több kiváló magángyűjtő már két évtizeden át menti a magyarság és magyarországi nemzetiségek néprajzának folyton pusztuló tárgyi emlékeit. Sajnos, a folklore terén csak két évtized múltán láttuk be, hogy a tudományos feladatok sorrendjében itt is a rendszeres adatgyűjtés a legelső. A kialakulást ebben az irányban két fontos ok lassította meg. Az egyik ok az volt, hogy *Meltzl* Hugó és *Brassai* Sámuel összehasonlító irodalomtörténeti előmunkálata s a külföldi tudományban tért hódító összehasonlító folklore a Magyar Néprajzi Társaság bölcsője mellé élő forrásokra utalt gyűjtők és úttörők helyett már kész fiatal tudósokat állított. A másik ok pedig az volt, hogy a néphagyomány gazdátlan emlékeinek mentését nálunk a múlt század elejétől fogva irodalmi ügynek tekintették s a gyűjtők sikeres vállalkozása után a gyűjtést magas színvonalú irodalmi szempontok szerint egészen a Kisfaludy-Társaság intézte. Ezért volt aztán Társaságunk két évtizeden át abban a kényelmes helyzetben, hogy a folkloret a terhes gyűjtői munkásság kötelezettsége nélkül fokozott mértékben is művelni tudta.

E rövid számvetés után meg kell említenem, hogy Társaságunk jövődjének az eddigi munkásság eredményein kívül még más, igen súlyos biztosítékai vannak. A most előtérben álló folklore minden munkása tudja, hogy ha a jelen-

legi világtörténelmi alakulások a magyarságnak és törökségnek fajiságuk teljes épségbentartásával nemcsak az eljövendő béke áldásainak biztosításában, hanem az emberi művelődés védelmében és fejlesztésében is további fenséges szerepet juttatnak, akkor a turáni népek nemzeti tartalmát feltáró néprajz sem szorítkozhatik a tárgyi és folklorisztikai részek művelésére. Ha *Jókai* látománya valóra válik, az általánosan elterjedt néprajznak már a turáni népesalád egész ethnológiájában tájékoztatni kell magunkat és az egész művelt emberiséget. Ezért tartjuk elkerülhetlennek, hogy azokat a törekvéseket, a melyeket Társaságunk annak idején a *Keleti Szakosztály* szervezésével akart megvalósítani, s a melyeket utóbb a *Keleti Szemle* és a *Turáni Társaság* megfelelő eredmény nélkül hangoztatott, újra programba vegyük, vagy — ha kell — egy újabb *Keleti Társaság* evangeliumává tegyük.

A rokonnépek egyetemes néprajzának a nyelvtörténeti, összehasonlító nyelvészeti és anthropologiai kutatások eredményei épp úgy forrásai, mint a hogy forrásai a tárgyi néprajzi és folklorisztikai kutatások eredményei is. Ezzel aztán ki is fejeztük Társaságunk ama jövendő feladatát, hogy e tudományágakkal fenn kell tartania az érintkezést és meg kell teremtenie a társulati alapon irányítandó tervszerű együttműködést. Tudjuk, hogy vannak nyelvtudósok és anthropologusok, a kik a közös feladatok vállalásától óvakodnak; ámde tudjuk azt is, hogy a nagyobb látkörű nyelvészek ma már kivétel nélkül tisztában vannak azzal, hogy a nyelvtörténet anyagát néprajzi eligazodás nélkül épp úgy nem lehet életre kelteni, mint a hogy a népnyelv anyagát sem lehet enélkül felismerni és összegyűjteni. Sőt az anthropologia terén is pontosan megállapítható, hogy e tudományág fajtörténetet és fajalakulást illető ethnologiai feladatait csak azok az egyoldalú, hogy ne mondjam, szűk látkörű természettudósok tagadják, a kik a tájékozatlan emberek vakmerőségével azt merik hirdetni, hogy a tudományos embertant jelentő anthropologia az anatomia leíró bonczani részébe tartozik! Sajnos, ezen a sülyesztőn van jelenleg elhelyezve az ural-altáji népesalád egyetlen budapesti anthropologiai tanszékének ügye is. Társaságunk és az Országos Régészeti és Embertani Társulat legkomolyabb jövendő feladatai közé tartozik, hogy az illetékes forumok előtt kellő pillanatban feltárják azt a veszedelmet, mely a magyar és vele az egész ural-altáji tudományosságot e tanszék sorsának irányítása körül fenyegeti.

Ugyancsak a legfelsőbb oktatás körébe vág a néprajzi tudományok rendszeres tanításának ügye is. Nálunk ma még az a régi felfogás van érvényben, hogy a néprajz leíró része a földrajz, lélektani része pedig az irodalomtörténet körébe tartozik. Erre azt lehetne mondani, hogy nekünk így is jól van: — csak aztán bennük legyen. Csakhogy eddig ilyen megnyugtató példa még nem merült fel. *Katona* Lajos esetében hitték az egyetemen és hittük egy ideig mi is, hogy vele a folklore egyetemi méltánylásban részesült. A nem várt eredmény pedig az lett, hogy *Katona* a magyar mese-typusokról szóló nagyszerű művét félbenhagyta s minden egyéb folklorisztikai munkásságát beszüntette. Egész erejével azokat az irodalomtörténeti végeket kutatta, a melyek a folklore szomszédságában tökéletes folklorisztikai ismeretek nélkül eladdig tisztázhatók nem voltak. Mennyivel más lett volna az eredmény, ha *Gyulai* Pál ketté osztott tanszékének egyikét a folklore-nak szentelik és ugyancsak *Katonával* töltik be! Erős a meggyőződésünk, hogy

ez így is történt volna, ha a mi irodalomtörténészeink az irodalmuk nemzeti jellegét gondozó kisebb művelt népek tudományos viszonyait ismerik; és ha tudták volna, hogy Axel *Olrik* a dán, Moltke *Moe* a norvég, Kaarle *Krohn* a finn irodalomtörténeti tanszékek mellett már külön tanszékeken tanítják a folklort.

Ugyanígy keletkeztek külön egyetemi tanszékei a néprajz leíró részének. Nem azért hogy a földrajztól tudományos területet hódítsanak; hanem azért, hogy a földrajz művelőit, különösen a középiskolák földrajzot tanító tanárait tüzetesebb néprajzi ismeretekben részesítsék. Mivel nálunk nemcsak az ural-altáji népcsalád ethnographiájával, hanem a hazai nemzetiségek román, germán és szláv ethnographiájával is tisztában kell lenni minden művelt embernek: a közel jövőben már csakugyan elkerülhetlen lesz a hazai néprajzi tanítás ügyének rendezése.

A paedagogiai elvek szolgálatába rendelhető ethnographia és folklóre jelentősége a mi tudományos területünk szempontjából előre meg nem állapítható. Egyelőre csak az bizonyos, hogy az egyetemi tanítás kezdetétől fogva e nemzeti tudományágaknak is számosan lesznek majd hivatásos művelői . . .

Igen, bennünket még csak a magyar néprajzi tudományok fenséges tartalma babonázott meg és tartott teljes huszonöt esztendőn át fogva. A tudományt a tudományért műveltük. E tiszta, önzetlen nemzeti munkának csak egyféle jutalma volt: az eredmény. A negyedszázados fordulónak is csak egyféle reményteljes ünnepi öröme van: a — *folytatás*.

Dr. Sebestyén Gyula.

ERDÉLYI JÁNOS EMLÉKEZETE.

(A Magyar Néprajzi Társaság 1915 január 13-án tartott felolvasógyűlésén.)

A háborús idők hullámai a mi munkásságunk mesgyéin is átesaptak s megakadályozták a csendes, nyugodalmas takarásban. Kegyeletünknek sem áldozhattunk a maga idejében. Erdélyi János 1814 április 1-én született s így születésének századik évfordulója az im most lezajlott esztendőre esik. Kelletekorán elárasztotta szívünket az emlékezet melege, de a tervelgetések, megbeszélések, a szokásos nyári szünet kitölték az időt, hogy már nem lehattünk urai. Ám ez csak az ünnepies formán ejthetett valamelyes csorbát, egy kis szépséghibát, nem kegyeletünk erején, mélységén, igazságán. Még az sem döbbsent meg, hogy méltóbb kezekbe nem került a kegyeletes megemlékezés tiszte. Hiszen a koszorút ő fonta, én csak leteszem itt: Lássátok! Emlékezzünk!

Erdélyi János sokoldalú, erős, munkabíró szellem, de mert világos és igaz, nem zavarja meg tájékozódásunkat.

Mint költő jelentéktelenebb. Néhány verse ma is ismeretes: *Mezőben állok én* (Tavaszdalok, I.), *Leányvendég* (Az gondola egy kis leány, Vendég kopogtat ajtaján), *Mi fáj virágaimnak* (Őszi dalok, I.), *Nemzeti zászló* (Háromszínű zászló lobog Fuvalmi szárnyakon), *Intés* (Zengj, tégy, csatázz), *Orombál*, *Mátyás a szántó*, *Dalünnepen* (Mi zengi túl a bérczeket?). Nem annyira benső értékük tartotta fenn emlékezetüket, mint inkább az, hogy közkezen forgó anthológiákban, iskolakönyvekben is megjelentek. Bár egy pár népdala: *Szomorú a magyar nóta*, *Én vagyok*

az, a ki nem jó, egyedül, Piros a te kendőd, lobog is, valóban sikerült, valamint a *Kassai hajdu* című kedves életképe.

Korán kezdett verselni. Már Sárospatakon az ifjúsági önképzőkörnek egyik legmunkásabb tagja volt s *Dezse* című költői elbeszélése nyomtatásban is megjelent. (Parthenon, 1834.) Költeményei összegyűjve 1844-ben jelentek meg.¹ A legkorábbiak 1835-ből, a legkésőbbiek 1843-ból valók. Költészete a Kölcsey-féle borongós, főleg pedig a Bajza szentimentális gitárköltészetének folytatása, olykor Garay-féle ötletességgel. Néha tárgyaltalan sóhajtások, apró, sablonos zöngelmek. Meg van természetesen neki is a *Csónakosa*, van *Nehéz órája*, mereng a *Lugasban*, kipattan a *Titok*, sínylődik *A betegs* dal zeng a *Szellőhöz*, *Csillagokhoz*. Máskor hangulatképek váltakoznak: *Alkonyi dal*, *Téli éjszakák*, *Nyáréj*, *Éjjel*. Majd érzelmes helyzetdalszerű képek jönnek: *Az ősz*. Ebben élete végén az agg csendes rezignációval látja, hogy mindent elvesztett, csak hite maradt meg. Az *Álom* szentimentális románczos kép. A nőnek lázas álma van. Férje felkölti. Szemrehányóan kérdi: Miért költöttél fel? A mennyben láttam gyermekem, kedves halottamat. Ilyenek: *A könnyörgő*, *Zrinyi a költő*, *Balassa búa*, a népdalszerű, de éppen nem igazi népiességgel megírt *Szöke leány*. Vagy: *Az árva*, *Botjához a koldus*, *Honleány*, *A síri hang*, *Harcz ifja*, *A leány első táncvígalmón*, *Csendes dal*, *Zarándok*, *A két gyermek*, *A felejthetlen*. Kisebb elbeszélései is érzelmes, romantikus történetek: *A vérző kép*, *Csoltó vitéz*, *A harang csudája*, *Hahold*, *A két kalóz*. Bár van egy pár történeti, mondástárgyú elbeszélése is: *Választógyűlés*, *Kinizsi szobra*.

De megszólal lelkében a hazaszeretet s fel-felvillan egy-egy politikai, társadalmi eszme. *Újévre* azért sóvárog, hogy hozzon hazájára szabadságot, boldogságot az újesztendő. S bár az *Eszméletben* csüggedten szól, hogy az ölbeli kis gyermek még megérheti, megláthatja a boldog hazát, ő nem, a *Szép jövőendőben* már bizik az eljövendő szabadságban. Az ősök dicsőségéből élőködő tétlen nemeséget két ízben is támadja. (*Ósdiakhoz*, *Irány*.) Melegen érdeklí a jobbágy sorsa. (*Pórfú*, *Egy gyermek születésére*.) Épp így *Izrael énekében* a szétszórt zsidóság panaszja jajdul fel. Sürgeti a két ország unióját. (*Új Mózes*) Hiszen két hazából két rész fájdalom jut egy szívnék. (*Erdély földén*.) Gúnyolódik, hogy külföldin kap a magyar; gondolkoznia sem kell: gondolkozik helyette az angol, francia. (*A kor átka*.) A *Kárpát körül* az bántja, hogy nem hall magyar szót. De sajnálkozik a leigázott lengyel népen. (*Éjszakon*.) Sóhajtozik, hogy nagyra vagyunk a XIX. század vívmányaival, pedig mennyi még a tennivaló! (*XIX. század*.) Mindamellet az vallja, hogy szerencsés lehet az ember idegenben is, de boldog csak otthon. (*Indulóra*.) Máskor, a *Szegények énekében*, bizonyos megnyugvás nyilatkozik, hogy minden baj, nyomor mellett terjed az emberszeretet. S van egész sor ötletes epigrammája, szonettje.

Vannak egyénibb költeményei, a nélkül, hogy ezekben is erősebb közetlenség, melegség nyilatkoznék. Például, mikor anyja halálán kesereg (*Könnyeim*), vagy mikor hazaérkezik, de már csak szüléje sírját látogathatja meg. (*Késő bú*.) Így siratja rég elhunyt barátját. (*Sírkertben*.) Búcsúzik szülőföldjétől (*Révben*) s

¹ Erdélyi János költeményei. Buda, 1844.

sóvárog hazája után. (*Vándordalok.*) Örül visszaérkeztek. (*Vándor öröme.*) Bensőséges családi életre vágyakozik (*Télen*) s rajzolja az idillikus családi élet boldogságát; ősi földön kis király az ember, szerető nő s gyermekek körében és ha jó a vasárnap, buzgósságos szívvvel járnak az Úr házába. (*Családi élet.*) Még a diákkori napokra való emlékezése is meglehetősen szintelen. (*Patak táján.*) Vagy *Búcsú Gömörtől*, ifjúsága egyik kedves helyétől. *Szüret előtt* című költeménye kedélyeshangú, melyben áldást kér a dolgos kéz munkájára, de nem valami megkapóbb.

Am olykor megpendül, elevenebb, szívhezszólóbb lesz. Könnyedén, ötletesen fonogatja tovább azt a tételt, hogy a világ egy rossz malom. (*Gonosz molnár.*) Máskor megható keserőséggel szól, hogy ne félj a temetőfől; a kik ott vannak, már nem árthatnak. (*Szent vidék.*) Látja a csonka katonát, nyomorban, elfeledve s felsóhajt: Egy-két emberé a dicsőség, a többié halál, névtelen szenvedés. (*Körvitéz.*) A szüreten eszébe jut a szerencsétlen, elbukott lengyel nemzet, a ki vette, vitte, itta jó borunkat. (*Szüreten.*) Legszebbek, legigazabbanhatók, melyekben korán elhunyt ifjú hitvesét siratja: *Életemből, Látogatás, Szerelem utóhangja*, főleg pedig *Cornélia emlékezete*.

Felöltik azonban költeményeiben a népiénekek megérzése s felhasználása. *Angyal Bandi emléke* s a *Czigánylakzi*, mely egy cigánybosszúról szóló adoma feldolgozása, nem valami sikerültek. De a satirikus *Semmiházi*, a *Czifra nyomorúság*, mely az özvegyember humoros rajza; *Mihók a bohó*, melyben a feleskei nótárius modorában kedélyesen gúnyolódik a ferde szokásokkal, nemzetietlenkedésekkel; *A szántó, Egy éj a csárdában*. Kiváltképen szép pedig a bájos *Kis lány dala* s címe ellenére, a szemérmes, ártatlan lány kedves rajza: *Szende leány* és a *Népdalok, 1—21*.

Felfogása, hangulata, nyelve mindinkább tisztul s tünedeznek el az ilyen kifejezések: Fuvalm, szerelm, biralmam, ked (kedv), nyugti (nyugati), szün a szü, bájkör, vakondturány, vilár.

Van egy pár fordítása is Béranger-ból, Hugo Victorból, Uhlandból, Rückertből. Tudjuk, hogy lefordította Boileau didaktikus versét, *A költészetről*,¹ valamint egyéb apróságot, sőt Scribenek *Pártfogolás* című 5 felvonásos vígjátékát. (Pest, 1840.)

Írt még azután is s haláláig nem hagyott fel a költészet művelésével, de már inkább csak szórványosan s nem is mutat fejlődést, sem lényegesebb változást. Önállóan megjelent 1849-ben *Szabadhangok* című 35 lapnyi kis dalfüzete. (Pest.) Kísérletet tett a drámairás terén a *Velencei hölgygyel* s kéziratban még két eredeti színműve maradt ránk: *Két királyné* (dráma 5 felvonásban) és *Nápolyi Endre* (tragédia 5 felvonásban).

Másnemű foglalkozásai elvonták a költészet mezejéről s bizonyára érezte is, hogy Petőfi, Arany után nagyobb szolgálatot tehet a nemzeti irodalomnak más irányban.

Korszakalkotó, alapvető az ő munkássága a magyar népköltési gyűjtés terén. A néphez és hagyományaihoz való ragaszkodása, szeretete már gyermekkorában

¹ Először megjelent a Kiszalud-Társaság Évlapjaiban (régibb folyam), 1844. IV. Másodszer önállóan az Olcsó Könyvtár 467—468. füzetéül.

fellángolt szívében s bő alkalmá nyílt velök megismerkedhetni. Hiszen magyar faluban, Kiskaposon (Ung vm.) született, egyszerű földműves szülőktől. Tíz éves koráig állandóan köztük élt. Már akkor, mint életírója mondja, a dal, a mese iránt való szeretete meglepő. Egy-egy lakodalom vagy falusi multság alkalmával órákig elhallgatja a daloló legényeket. Ha egy szép új nótát hall, azonnal megtanulja s folyton dúdolja. Ha mesélnek, igazán elemében van. Az öröm ilyenkor kiül arczára s a mese hallgatásába merülve, megfeledkezik minderről, mi körülötte történik. Mesét hallgatni a hosszú téli estéken anyjával el-eljárt a fonóházakba s a fosztókba.¹ A sárospataki kollégiumban, különböző vidékről jött tanulók körében, ez a hajlandósága csak fejlődhetett, erősödhetett. De bizonyos hogy Erdélyi a népköltészetet korán komoly studium tárgyává tette. Ebben nemesak a sárospataki kollégium könyvtára segíthette, hanem nagyban kezére járt az 1833/4-ik iskolai év, melyet magántanítóként Oselejen (Zemplén vm.) töltött Kolozsy József házánál, hol értékes könyvtárt talált s alkalmá volt tanulni a német és francia nyelveket, melyeknek aztán nagy hasznát vette. Majd öt esztendeig nevelősködik Berzétén (Gömör vm.) a Máriássy-családnál, a hol szintén gazdag könyvtár állott rendelkezésére s hasznos ismeretsegeket kötött és gyakran megfordult Pesten az írói körökben. Tanítványával érdekes, tanulságos, termékenyítő utazást tesz Olaszországban és az Ion szigeteken.

Az akadémia már előbb, 1839 nov. 23-án levelező tagjává választja, a Kisfaludy-Társaság 1842 jan. 22-én rendes tagjává, s ez év nov. 30-án tartja meg székkfoglalóját a *Népköltészetről*.¹ Ebben érdekesen fejtegeti a népköltészet jelentőségét s fontosságát a műköltészetre nézve. Mikor tanulmányozására buzdít, ebben implicite már benne van a népköltészeti hagyományok gyűjtésére való felhívás. De megteszi indítványát önállóan is. A társaság az indítványt elfogadja, a gyűjtés ügyében felhívást, majd Erdélyi szövegezésében tájékoztatót is bocsát ki s az egésznek feldolgozásával, szerkesztésével Erdélyit bizza meg. Ekkor ő már tisztában van nemcsak a népköltészet forgalomba hozott elméleteivel, de a gyűjtés módszerével, technikájával is. Nem egyszerű szeretet, megértés, jóakaratt vezette, hanem alapos rákészültség.

Népdalok és mondák czímen az első kötet 1846-ban jelent meg, melynek előszava márcz. 9-én kelt; a II. 1847-ben, 1846 nov. 20-án kelt előszóval; a III. 1848-ban s előszava éppen márcz. 15-ről keltezett, de azért a könyv végén ott van a *Hazafidal*, a mely márcz. 20-ra készült, mikor Pest vármegye gyűlésén kihirdették a szabad földet.

Számot ad az előmunkálatokról, különösen hivatkozván a váczai énekeskönyvre, Kelecsényi József buzgó gyűjtő kéziratot másolatára, a sárospataki gyűjteményre, a ponyvára, s Komárom vármegye felhívására; az akadémia részéről eszközölt gyűjtésre, melyet most készséggel átengedett a Kisfaludy-Társaságnak. Megemlíti Kecskeméti Csapó Dániel három füzetnyi dalgyűjteményét is. Mindezekben természetesen, a mint megjegyzi, sok a fel nem használható, a nem népies anyag.

Látszik, hogy a kor megért a gyűjtésre. A Kisfaludy-Társaság kezdeménye-

¹ Minay Lajos: Erdélyi János. Budapest, 1914.

² Először megjelent a Kisfaludy-Társaság Évlapjainak (Régi folyam) IV. kötetében, 1844. Másodszor: Erdélyi János kisebb prózái. I—II. Debreczen, 1865. (I. k.).

zése alkalmas időben történt. Hamarosan bőséges anyag gyűlt össze, ebben, a közlekedési eszközökben felettebb hiányos, nehézkes világban. Az első kötet gyors feldolgozása és megjelenése mintegy irányt mutatott, gondolatébresztő figyelmeztetésül szolgált, s nemcsak érdeklődést, valódi lelkesedést keltett. Erdélyi minden kötet előszavában felsorolja a gyűjtőket. Találkozunk köztük ismert nevekkal, mint a milyenek: Szakál Lajos, Szelestey László, Schedius Lajos, Szeberényi Lajos, Greguss Ágost, Nagy Iván, Remellay Gusztáv, Fábíán Gábor, Mocsári Lajos, Pesty Frigyes, Ráth Károly, Vajda János, Szvorényi József, Irinyi József stb. Köztük Tompa nemesszívű pártfogója, Bónisné Pogány Karolina, sőt maga Petőfi is, bár mint Sebestyén Gyula legközelebről kimutatta, Erdélyi a Petőfi pár lapnyi feljegyzéséből csak egy három versszakos dal két első versszakát közölte. (I. 249.)¹ Különben, hogy melyik dal melyik gyűjtő közléséből való, innen meg nem állapítható pontosan. A lelőhelyek megjelölésében pedig ingadozik a szerkesztő. Az I. kötetben egyáltalában nem jelzi, csak az előszóban mondja, hogy ez a gyűjtő ennyi darabot küldött erről meg erről a vidékről. A II. kötet tartalomjegyzékében minden dal után zárójelben oda van vetve a lelőhely, a III. kötetben a dalszöveg alá. Mindezekből azonban látszik, hogy a gyűjtés az ország nagy területére kiterjedt.

A kiejtés szerint való feljegyzés becsét, fontosságát nagyon is érzi, sőt fejtegeti is a II. kötethez csatolt nagybecsű értekezésében: *Népdalköltészetünkről*. S felhívja a gyűjtőket, hogy legalább helylyel-közzel jegyezzenek le egy-egy dalt pontosan a kiejtés szerint. Ez akkor még éppen nem ment. Van egy pár fogya-tékos kísérlet a gyűjteményben a csángó dalok közt. (I. 415—437.) Különösen feltűnő az I. kötet 3. népmeséje, mely alá jegyzetként oda van illesztve: „Mind a kitételek, mind a szöfuzetek, a mennyiben lehetett, az érthetőségért, a beszélő pór csángó előadásához hűn meghagyattak.“ Ugyancsak nem sikerült. Hiszen tudjuk, hogy még ma is, mikor annyi történt már a népköltészeti hagyományok gyűjtése terén, s tervszerűleg nevelik a gyűjtőket, még mindig van elég kívánni való. Hát akkor!

Erdélyi az I. kötetben 3, a II.-ban 12, a III.-ban 20 népmesét, vagy ahogy ő mondja: mondát közöl. Közülök azonban, mondja, csak a fentemlített történeti vonatkozású, de ez is kissé csinálnak látszik. A többi igazi népmese. Az anyagon a szerkesztő nem változtatott, de a gyűjtők nemhogy kiejtésszerűleg, de híven, népies nyelven sem bírják lejegyezni a szöveget. Nem boldogulnak vele. Stilizálják de rosszul. Az eféléknek: *ezen város, ezen vitéz, ezen kard se szeri, se száma*. Valamint ilyeneknek: város melletti, hid melletti korcsma; hallván a hétféjú sárkányt ordítani, el lévén fáradva, lemenőben látván a napot: *időd leend, fönn virrasztand, megörzendi*; a gyermek elvitetett, mint a levélben iratott, elbocsátattak, borzasztóan fognak megbüntettetni, a határozat és vélemény elfogadtatott, az utczakerítés betövisztetett, az eperfa délutánra kivágatott, akasztófa ásatott a földbe; szerelmi vonzalom, hivasd pinczéredet, emlő, a láthatlan juhászfiú, az isten legszebb remeke, emberajk; nem is tudta gyanítani, hogy leánya élne; a legújabb divat szerint; kire a gyümölcs megörzése bizva volt, ellenállhatlan álom

¹ Petőfi népdalgyűjtése. Ethnographia. XXV. 4. füzet.

lepte meg; a kezetlen leány a királyfi fölé (t. i. a királyfira) esett: módnélkül örült viszont feltalált nejenek; ki lett fényesítve; kérték őt, bocsátaná őket a sárkányra, majd megmutatnák nekik, hogy nem kellene azoknak több legénybús; kérte, hogy okát mondaná meg szemei sírásának és nevetésének; kérte, ülne kocsiba; beszédük komoly irányt kezdte venni; lovagias természete miatt; éneke oly igéző vala; mi a tenger felett és kebelében (a tenger kebelében) van; a csuka hasát a csethal egy kardhal által felmetszette (igen haltudományos is!) hideg tetemét falu temetteté; szép barna fűrtei egyszerre puha, szürkés szálakká idomultak; a halottélesztő három gavar; szoptatta a vén juh által. Körmondatok, tudákos részletek fordulnak elő bennük. A III. kötet utolsó meséjén pedig, a melynek címe *Az ördög és a zsidó* és a melynek második fele versesalakú, nagyon is meglátszik a diákos kéz. Egy sincs köztük olyan, a mely tisztán népies nyelvű volna, bár van bennük sok szép népies, s a mesék érdekesek és jellemzetesek. Ott van például: *A szőlő szőlő, mosolygó alma, csengő barack*. Vagy: *A világ szép asszonya*. Azok közül a hosszú mesék közül való, melyek a jó mesemondók dicsőségének czéggerei. Tiszteletes csodálattal emlegetik, hogy ha jókedvében van, két-három este is mind mond egy mesét. Ez itt a gyűjteményben egy nyomtatott ívnél nagyobb terjedelmű. Csak azt akarom mindezzel mondani, hogy ilyen körülmények közt miként lehetett volna komolyan szó a kiejtés szerint való pontos lejegyzésről!

A szerkesztő érzi, tudja és vallja (I. k. előszó), hogy a dalok úgy kerüljenek világ elejébe, a mint jellemző valóságukban a nép között élnek. De tovább azt mondja: „Sok dal lesz itt, melyet senki nem hallott úgy, mint általam közölni, mert némelyik három, sőt négyből is van összerakva, a különböző beküldések szerint. Ez másképp nem is lehet. A különböző beküldést szabad is, lehet is összeolvasztani.“

Ezt könnyű így elmondani, de nehéz ám jól megcsinálni. Utoljára is bizonyos stilizálásról van szó a hűség rovására, s leglelkiismeretesebb, legarravalóbb ember is bizonyos önkényesség szerint jár el. Alig lehet erre ékesebben szóló példát találni, mint Kölcseyt, a ki Csokonai két dalát *átdolgozta*. Kölcseynek tehetsége, tudása, ízlése, mindene megvolt, hogy megbizhassunk benne. Ma mégis örvendünk, hogy az élő Csokonainak nem tanácsolta ezt az átdolgozást, s amaz nem fogadta el; így maradt ránk üdén, bájosan, a hogy a költő szívéből, lelkéből fakadt.

De meg a fenti elméletet követve, ugyanaz az ember is ingadozik eljárásában. Nyilvánvaló, hogy Erdélyi az I. kötetben ugyancsak kézbevette a vörös plajbászt. Kihúzott, szétválasztott, összeforrasztott versszakokat, a mint ezt Sebestyén Gyula bizonyítja is, ki a *Népdalok és Mondák* anyagának az akadémiai könyvtárban őrzött kéziratát tanulmányozhatta. De talán a II. kötetnél megsokalta ezt a módszert, vagy talán szóvátették, megvitatták írói körökben, (akárhogy történt, mellékes!) bizonyos, hogy itt feles számmal vannak dalok, a melyeknek részei éppen nem tartoznak együvé. Ilyen pl. ez a zavaros dal (II. 273.):

Terem, terem, terem, terem
Terem nekem jó kenderem,

S azért terem jó kenderem,
Egész világ jó emberem.

Terem, terem, terem is ám,
Terem nékem sarju szénám,
S azért terem sarju szénám,
Egész világ haragszik rám.

Egész világ megengedett,
Csak egy ember nem engedett.
Egész világ ellenségem,
A jó isten reménységem.

Itt van egy két strófás dal (II. 309.), a melynek két versszaka nem illik egymáshoz :

Három levele vagyok az epernek,
Jaj de igaz szíve van a legénynek.
Széles levele vagyok a dohánynak,
Jaj de hamis szíve van a leánynak.

Nincs Kehidán barna legény csak három,
Azt is megverette a pap a nyáron.
Az egyiket bécsi orvos gyógyítja,
A másikat fekete jász borítja.

Igen hosszas, nem idézhetem, de a II. 311. dala csupa egymásra gereblyélt apró nóta. A 388. dal három versszakos, de az utolsó nem talál az előbbi kettőhöz. Vagy a III. kötet 7. dala :

Seprik a füredi utcát,
Masiroznak a katonák.
Tizenhat esztendő barna kis lány
Megyen a regiment után.

Hová, háová barna kis lány?
Kérdi tőle a kapitány,
Ne kérjje azt, hej-huj! főkapitány,
Megyek a szeretőm után.

Itt vége volna. Így éneklik mindenfelé, Füred helyett más-más helység-nevet téve. Ám itt meg van toldva egy odaaggatott henye, oda nem tartozó versszakkal :

Nem is leány, ki nem barna,
Nem is legény, ki nem nyalka,
Nem menyecske, hej-huj! ki nem csalfa,
Ki az urát meg nem esalja.

Máskor csak egy idegen szó csuszik a népics dalba, a mely onnan kiri :

Piros kukoriczaszár,
Kapálatlan maradtál.
Szőke piros kis leány,
Csókolatlan hagyattál. (II. 391.)

És így tovább. Itt, azt hiszem, nem segíthet más, mint a variánsok mennél nagyobb tömege, mert különben a változtatás mégis csak önkényes, a mi aztán a tanulmányozót könnyen félrevezeti. Tudta ezt Erdélyi jól. Közöl is felvilágosításul, útmutatásul variánsokat, például: I. 271—272., 276—277., 309—310., 251. és 445. Csakhogy bármily bámulatos gyorsasággal s nagy mennyiségben gyűlt össze a viszonyokhoz képest a feldolgozandó anyag, mégis a kezdeményezés ez állapotában nem elég bőséggel.

A II. kötetben van egy csoport dal *íróktól*, még pedig Czuczortól 13, Csokonaitól 2, Döbrenteitől 1, Erdélyitől 2, Gaáltól 1, Horváth Ádámtól 1, Kisfaludy Károlytól 10, Krizától 1, Petőfitől 1, Szakál Lajostól 1, Szentiváni Mihálytól 1, Tompától 1, Tóth Lőrincztől 1, Vitkovicstől 2, Vörösmartytól 1. E mellett maga a szerző jelzi az I. 333. dalához írt jegyzetben, hogy az Faluditól való. De az írók csoportjában nem jelöli meg, hogy a 486. Kisfaludy Károlytól, az 502., 505. (6 versszakos dalból az 1. és 3. versszak), 506. Czuczortól, az

510., 511., 512. Vörösmartytól, az 518. magától Erdélyitől való. Éppen ez utóbbi eset bizonyítja, hogy itt valami sajtóhiba féle történt, vagy egyéb oka lehetett a mellőzésre. Az utolsó, vagyis az 524. dalt pedig szintén névtelenül közli; de ennek magam sem ismerem a szerzőjét.

Vannak azonban a tiszta népdalok közt is olyanok, a melyeknek szerzőjét ismerjük. Hiszen ez természetes. Utoljára is mindenik dalt valaki kigondolta, talán leírta. Néhol kiszól a szerző a sorokból: Mostan hevertemben egy dolgot mondanék. (I. 192.) Vagy a híres *Kádár Istvánról* szóló ének végén (I. 344.) ezt olvassuk:

Ez éneket a ki rendelé versekben,
Vitéz Kádár Istvánt kesergé szívében.

Szerzőjük neve feledésbe ment, vagy csak előlünk födi köd el, de talán véletlenül egyikünk-másikunk időfolytán reabukkan. Így lassanként mind több-több szerző neve válik ismertté. Érdekes, hogy a II. 423. dala Petőfi híres költeménye: *Juhászlegény, szegény juhászlegény*. A szerkesztő a kötet végéhez csatolt jeles értekezésében mondja róla, hogy a pásztori dalok közt vannak valóban idilli dalok, melyek a szelidebb juhász életét tükrözik, míg a kanász valamennyi közt legvadabb. Szeretőnek mégis legjobb a juhász, legalább ezt tanúsítja az a dal, amelyet nagy szépségeért ide igtatok. (460. lap.) Az I. kötetben 335. szám alatt *Karácsoni rigmusok* czímen öt dal van. Ezek közül a 4. a református énekeskönyv 23. dicséretének, mely 8 versszakos, két első versszaka. (Krisztus urunknak áldott születésén.) A *napszámos* (I. 313.) Szentiváni Mihálytól való, kinek dalai Erdélyszerte ismeretesek voltak s ismeretesek ma is. Később Kriza közölt tőle egész csomót a *Vadrózsákban*.¹ Erdélyi *A napszámosnak* (I. 314.) egy változatát is adja, a mi kedveltségét és elterjedését bizonyítja. A módit kigúnyoló két dal (I. 285., II. 295.) nyilván Gvadányi nótáriusának a gondolatait önti új formába.

Felvesz régi énekeket a Toldy-féle anthológiából, a melyek nyilvánvalóan nem népi eredetűek, mint a milyenek: *Magyarország megvételéről*, (Emlékezzünk régiékről, I. 339). *István királyról* (Az hol vagy magyarok tündöklő csillaga, I. 332). *Ének szent László királyról*. (Idvez légy kegyelmes szent László király, I. 337). *Mátyás királyvá választásakor* (Mátyást mostan választotta, I. 338). *Néhai való jó Mátyás király*, (II. 471.) s az akrostikonos *Házások éneke*. (Sokszor kértem én az Istent nagy szívem szerint, I. 168.) Valamint a Szilágyiról és Hajmásiról szóló költői elbeszélése a szendrői névtelennek. (I. 339.²) De ott van a *Siculicidium* (II. 545.) ez a kronosztikonos című ének. Éppen így a *Nádasdy-dal* (I. 343) *Laudon győzelmére*, (I. 370.), a nemesi felkelők nótája, (II. 472.), a *Könyörülj istenem* kezdetű szentének (I. 327.) stb. A ki csak futólag is elolvassa, hamarosan meggyőződhetik, hogy mindezek műdalok.

Veszen át Erdélyi más megjelent gyűjteményekből. Mondja is az I. kötet előszavában, hogy egyik ilyen könyv neki nem sokat ért, mivel a benne meg-

¹ Versényi György. Szentiváni Mihály élete. Régi Okiratok és Levelek Tára. Debrecen, 1906. 2-4. sz.

² Két egymásután következő vers van 339. számmal jelölve.

jelent dalok minden egyebek voltak, csak nem népdalok. Egy másik jóval becse-
sebb. Benne tisztán népdal mintegy 30 darab található. Mindamellett az így
megrostáltak közt is feles számú a műdal. Csak a III. kötet 396. és 459. darabját
hadd említsem.¹

A kurucz nóták is tanult ember kezétől valók. *Buga Jakab éneke* (I. 240.)
egészen népies hangú, mint Thaly megjegyzi, katonadal, s nem haramiaének, a
hová Erdélyi sorozza, a *szegénylegény* jelentését tévesen mai értelemben véve.
Népies hangja mellett is kerekdedsége, rythmusa tanultabb főre vall. Ilyen az I.
kötet 342. számú töredéke, meg a 350. s a II. kötet 474. darabja. A *Szaladj
kurucz, jó a német* kezdetűt (II. 536.) már az gyanussá teszi, hogy a 3. és 4.
versszakban Bukfal nevű ló fordul elő benne. Ha ez a lónév le is került volna
a nép közé, bizonyosan latinos alakjában hallották volna: Bucefalus, nem görö-
gösen s megcsontítva. Változata is ilyen. (III. 241.)

Van egész sor olyan dal, a melyeken szemmel látható, hogy okos ember
bizonyos célzatossággal írta, hogy úgy mondjam: iránydal. Az *Örömdal* czíme
alá zárójelben oda van jegyezve: A fonó asszonyok számára. A paraszt elégedett-
ségét rajzolja, hosszasan, kerekdeden szerkesztve, hogy felkeltse benne valóban
ezt az elégedettséget. (I. 312.) Ilyen szavak fordulnak benne elő: szeszély, lét.
Ugyanilyen célzatú egy másik (I. 276.), melyben a parasztlegény a maga meg-
elégedését, boldogságát dúdolja. Boldogságában meg is hibban a beszéde: előbb
Erzsinek hívja a rózsáját, utóbb Zsuzsikának. Van két olyan dal, a melyek közül
az egyik (Nincs boldogtalanabb a paraszt embernél I. 318.), a paraszt nyomorú-
ságát festi, a másik (Nincsen szerencsésebb a paraszt embernél, I. 319.), a
paraszt boldog sorsának dicsérete, a római császárok példájára való hivatkozással.
Vagy arra int a költő (I. 320.), hogy ne dicsérd a régieket. Minden századnak
van elég szemete. Herkules uccse! Máshelyt (II. 387.) a honi kelmét, honi ipart
(III. 256.) dicséri; amolyan rejtőzködő védegyleti dalok. Vagy (I. 356.) verbunkos
nótával találkozunk, a melyeknek az a célja, hogy katonának hívogassa, csalo-
gassa a legénységet,

Egész csomó olyan dal van, a melyet litterátus ember írt, valami diák,
kántor, vagy pap. Ezt (III. 204.) csak nem parasztember gondolta ki, a mely
így kezdődik:

Ki engem cenzurált,
Nagyon megránczigált,

Hogy nem rejciált,
Becsülöm, mint királyt.

S tovább:

Jurátus lenni bár,
Nem szégyen és nem kár,

Jobb mégis az ügyész,
Csak így az ember kész.

Vagy tán ez (II. 453.) a népies?

Meghalt feleségem,
Satis tarde quidem,

Oda reménységem,
Debuisset pridem.

¹ Változataik: Versényi György, Sziveket újító bokréta. (Régi Magyar Könyvtár, 35.)
Budapest, 1914. (79. és 95. dal.)

A 28 soros versben minden második sor latin. A *Hortobágyról* című (I. 251.) ismert debreczeni diáknótának egy részlete (Óh te áldott Kánaán), a mely könnyen a nép szájára juthatott s egy, a Balaton vidékéről került változatát is közli Erdélyi. (I. 445.) A III. kötet 208. darabja szintén debreczeni diák-gúnydal, egyik professzorról. Diákos ember írta a *Tust iszik a gazda kedves vendégéért* kezdetű bordalt (II. 413.), melyben végül a szegény elnyomott lengyelekért isznak; átkot mond a költő a szolgaságra, s élteti a hős lengyeleket, és a hazafiságot. Egy másikban (III. 91.), nemcsak szebbnek vallja az énekes a leányt Diannánál, hanem különben is érzik rajta a diákos íz. *Bachus köszöntője* (III. 149.) a szőlőkapások egy ünnepies szokásához írt alkalmi dalok. A Bachusnak öltöztetett legény üdvözlése, kezdődvén imígy: Servus Bachus urunk. Tudnak a kulesárjáról, a hív Ganymedesről is. Látszik, hogy a kapások meg akarták adni a módját, kedves ünnepükre jó pennájú, tudós emberrel iratták meg a rigmusokat. De éppen ilyen diákos eredetű a *Hegyaljai kapásdal* is. (III. 150.) Egyik bordalban (III. 161.) a külföldi és hazai híres jó borok egész légiója van felsorolva. Különben is a bordalok nagyrésze csinált. A *Háború idején* című vallásos ének tele biblikus történeti vonatkozásokkal s az egésznek hangja, alakja nem népies. Máshelyt (III. 242.) a voksát eladó, dicsekedő kisnemes kigúnyolásával találkozunk. A *Nem bánom, hogy paraszttá születtem* kezdetű költeményt többen Mátyási Józsefnek tulajdonítják. Sebestyén Gyula fentebb említett cikkelyében alapos okokból kétségsbevonja ez állítás helyességét, de ő is azt mondja, hogy félnépi eredetűnek látszik. A *Vale immár* kezdetű dalban nemcsak a *vale gyanus*, hanem a rövid, többszörös rimű sorok is. (III. 176.)

A lakodalmi és vőfélyköszöntők nagy része, bár vannak benne tisztán népies részletek, afféle iskolázott kántori csinálmányok, amilyenek aztán a ponyvára kerülnek. Így például az I. kötet 170. számú darabjában a verselő Helikon hegyéről nézte az országot, mendikásokról és kalefaktorságról beszél s azt mondja:

Eljártam Ázsiát, nagy Brandenburgiát,
Hétszer absolváltam a filozófiát.

De aztán a népies, humoros képtelenségeknek egész sora következik. Ugyanott a 171. és 172. szám alatt közölt vőfélyköszöntések, minden népies hangjuk mellett is éreztetik az iskolázottabb ember munkáját. Vagy az *Étkek köszöntésében* (I. 176.) előfordul:

En is most érkeztem Szittyia-országbul,
Éneás királynak nemes udvarábul.

A káposzta tálalásakor pedig etimologizál a vőfély:

Itt a jó tál étel, az áldott káposzta,
Melyet országunkba Káp nevű úr hozta.

Efféle munka a kánai menyegzőről szóló is. (I. 182.) A czéhtől atyamestert kérő, az atyamestert megköszöntő vers, s az atyamestertől a ládát kikérő vers, mind ide tartoznak (I. 178.) Valamint a *Konyhamester tusai* (I. 179; hibás jelzéssel 197.) éppen így a Gergely-napjára szóló ének. Az I. kötet *Komoly-neműek és rokon* című ciklusa nagyobb részt ilyen. Hadd említsem csak a *Guthi Móricz nótáját* (326.), mely nem egyéb kántori búcsúztatónál.

Néha az alak, a verselés, a felöltő kerekdedség, egyes szavak teszük gyanussá a dal eredetét. Az első kötet 347. darabjának rimelése, rimelhelyezése, a hatsoros versszakokban: a b a b c c, mindjárt elárulja a gyakorlott kezű, tanult szerzőt. Hát a szív-ere! ezekben a sorokban:

Duna, Duna! hazámnak szív-ere
 Be sokszor megáradt,
 Mig a magyar ellenséget vere,
 S ölésben kifáradt.
 Duna, Duna, de sok magyar vére
 Omlott hajdan partjaid szélére.

Vagy az utána következő 348. számú ugyancsak mesterséges alakú: 8 soros szak, keresztrimekkel és középrimekkel. Egy hadi ének (III. 238.) így kezdődik:

Belgrádra, vitézim! omoljatok,
 Mert míg inaimra felállhatok,
 Falait rontom, bontom,
 Haragom tetejére kiontom.

Ilyen hangú utána a *Hertelendi indulója*. (Ez is 238. számmal jelölve.) Épp így a 368. számú. (A nap kerül, hajnal derül.) Vagy a II. kötet 342. I. 328., III. 318. számú darabja. Hogy egy bordalban Bachus isten fordul elő, még megjárja, ez lemehetett a nép közé, de az egésznek alakja, hangja nem igazi népies. Ilyen kezdetű pusztai dal is található:

Óh földi Kanaán,
 Európa édene!
 Természet tárháza,
 Mindennek mindene. (I. 252.)

Egy kis szerelmi dal (II. 372.) igen csukros, mintha valami cukrászlegény cselekedte volna.

Néha egy-egy szó zökkent ki a népies hangulatból. Egy szerelmi dalban (II. 345.) olvassuk:

Zárd be szeretődöt
 Óh én jó édesem,
 Nyisd fel jó szívedet,
Bájos kedvesem.

Egy másik, szép népies szerelmi dal (III. 126.) 3. versszakában meg ezt:

Tollam (t. i. a páva) hullokatnám,
 Hogy kapja meg a lány,
 Hí szeretőjének
 Kalapjára *éknék*.

Olykor meg a feltűnő kerekdedség ejt gondolkodóba. Ilyenek például a következő takaros dalok: II. 537. (Csiki tarka tarisznya.) III. 68. (Boldogtalan az én sorsom.) III. 83. (Sokat köszöntem apádnak.) III. 115. (Szépen ragyog a hajnali csillag.) Az is gyanút kelthet, mikor egy-egy helytelen megfigyelésre bukkanunk. Hiszen tudjuk, hogy a nép jól lát a maga körében. Aligha kenderben hallja megszólalni a kakukkot (II. 358.), vagy pedig útfélen látta volna fészkelni a gerliczét. (I. 107.)

Talán fölösleges megjegyeznem, hogy mindezt nem gáncsul mondom, sőt ellenkezőleg azt akarom megvilágosítani: mennyi nehézség torlódott Erdélyi elé, hogyan küzdött meg vele s tudásával, tehetségével, nagy munkaerejével hogyan diadalmaskodott s végzett olyan derekas munkát, a mely nemcsak köszönetre, hálára kötelez mindnyájunkat, hanem büszkék lehetünk rá.

A dalok csoportosítása is olyan, hogy a későbbi gyűjtőknek mintául szolgálhatott. Az I. kötetben ezek a csoportok vannak: 1. Szerelmi dalok. 2. Lakodalmi, ünnepélyi versezetek. 3. Bordialok. 4. Haramia- és pusztai dalok. 5. Gúnydalok és rokon. 6. Komolyneműek s rokon. 7. Szent énekek. 8. Történeti, nemzeti dalok. 9. Katona és hadi dalok. 10. Románczok és rokon. 11. Játék- és gyermekdalok. 12. Csángódalok. 13. Vegyesek. 14. Mondák. A II. kötetben új csoportul vannak: Íróktól és Székely dalok.

Lehet, hogy egyikünk-másikunk valamely dal olvasásakor arra gondol, hogy ez vagy amaz talán jobban illenék egy másik csoportba. Hogy ez (II. 286. 293.) nem szerelmi, inkább katonadal; amaz (II. 291. 294.) meg inkább gúnydal, mint szerelmi ének. De hát ezek igazán apróságok, s részben az egyéni felfogástól is függnék.

E mellett Erdélyi felhívja a figyelmet egyebekre is, a mikre a gyűjtők nem gondoltak. Így *Tánczközben* czímen a dalok közé beilleszt figyelemgerjesztésül egy táncznótát, vagyis csujogatót. (II. 407.) Erre már a kibocsátott tájékoztató utasításban is ügyet vetett. A jegyzetekben figyelmeztet a humoros képtelenségekre, (I. 170.) egyes népies hiedelmekre, szokásokra, (I. 16., 26., 45., 55., 71., 95., 223., 238., 328.) a népies szók gyűjtésére és jelentésük magyarázására. (I. 62., 171—179., 337.)

Mikor az Akadémia a maga gyűjteményét átengedte a Kisfaludy-Társaságnak, felkérte, hogy a gyűjtendő népdalok dallamára is fordítson gondot. Erdélyi tudta és érezte ennek fontosságát. Hiszen maga is zeneértő, zenekedvelő volt. Tanuló korában már hasznos tagja a kollégiumi énekkarnak. Pesten még 1842-ben elkészíti Egressy Béni életrajzát, mely azonban csak 10 év múlva jelenik meg. (Értesítő, 1852.) Sárospataki tanár korában szívvel-lélekkel résztvesz az egyházi énekek reformálására irányuló mozgalomban s megírja a *Halotti énekek* című könyvét és cikkelyeit: *Magyar népdallamok és református szent énekek, Református énekeskönyv és énekügy.* (Sárospataki Füzetek, 1864.) Halála napján (1868. jan. 23.) vidáman töltötte a napot. Este szeretett családjá körébe tért. A köztudatba bevesődtek Emödi Dániel emlékbeszédének e sorai: „Az utolsó jelenet egészen családjáé volt. Kis fiának egy népdalt danolt el, visszhangjául a letűnt szép napoknak, midőn őt danolni hallani öröm és élvezet vala. Kis leányát egy tündérregére tanítá meg. A két gyermek fülében az apai hangok csengtek még, midőn aludni mentek. Ő is álomra hajtá fejét, de abból nem ébredt fel többé. Egy óra múlva halva volt.¹ Minden szeretete, hozzáértése mellett is azonban a viszonyok megakadályozták abban, hogy terveit e téren megvalósítsa, vágyai beteljesüljenek.

A népköltészeti hagyományok gyűjtésével való foglalkozást nagy munkája

¹ Sárospataki Füzetek, 1869.

megjelenésével sem hagyta félbe, sőt élete végéig szeretettel csüggött rajta. A nemzet élet-halál küzdelmei közt s a nagy gyász sötét napjaiban sem felejtkezett meg róla. Már 1851-ben kiadta a *Magyar közmondások könyvét*, a Kisfaludy-Társaság megbízásából. Az előszóban jelzi, hogy három évvel ezelőtt kellett volna megjelenie a *Népdalok és mondák* IV. kötetéül, de a válságos idők megakadályozták. Számot ad az e téren történt előmunkálatokról, s függelékül becses tanulmányt ad a közmondásokról. Cikkelyt ír e czímen: *Gyűjtsük a hazai szokásokat*.¹ Látja, hogy a népies nyelv, szellem milyen nagy tért foglalt az utolsó évtizedben s látja örömmel, hogy a külföldön is mind többen-többen kezdenek foglalkozni népköltészetünkkel s fordítják dalainkat, meséinket. De éppen a Vilney és Kertbeny fordításai megjelentekor rámutat a félreértésekre, gondatlanságokra, evvel is használni akarván az ügynek.² Majd megigenli a nagyon is lábrakapott népieskedő költészetet, mikor az írók pusztá külsőségeken kapkodnak. A belsőre, a lényegre, a gondolatra utasít s azt hiszi, hogy jó hatású volna, ha idegen népköltészettel is, s éppen a velünk ellentétes lelkivilágú népek, főleg a skandinávok népköltészetével foglalkoznának.³ Kiad a nagyközönség számára egy kötet válogatott népmesét, egy kötet népdalt, s egy kötet közmondást.⁴ Tudott kiadót találni ezekben a nehéz időkben is, pedig már a *Népdalok és mondák* előszavában panaszkodik, hogy a gyűjtemény nem indulhatott volna meg, ha egy nagy-lelkű, ismeretlenül maradó pártfogó nem biztosítja egy 30 ívnyi kötet megjelenését. *Népdalköltészetünkről* című tanulmányában megjegyzi, hogy kevés az elbeszélő, románczos költeményünk. Annál inkább örvend azután, mikor értesül a gazdag székely balladaletről. A Kolozsvári Közlönyben (1858. 81. szám) megjelenik a *Barcsai* című ballada. Erdélyi nyomban becses fejtegető, méltányoló cikkelyt ír róla: *Egy székely ballada*.⁵ Sárospataki tanár korábban tanítványait is folyvást buzdítja a gyűjtésre. S mikor meghallotta, hogy Lehoczky Tivadar magyarországi orosz-rutén népdalokat gyűjtött s fordított magyarra, buzdító nyílt levelet ír hozzá.⁶ Majd ajánlkozik, hogy a Kisfaludy-Társaságnál kiadásra ajánlja. Aztán maga Erdélyi adta ki, irván hozzá előszót s a gyűjtő és fordító életrajzát.⁷ *Egy századnegyed a magyar szépirodalomból* című becses tanulmányában rajzolván a magyar költészet fejlődését 1830—1855-ig, szól a klasszicizmusról és romantizmusról, a korszerűségről, az irányregényekről s a drámai költészetben a színi és művészeti hatásról. Rátér arra, hogy a legújabb líra főjellemvonása: a kedély és népies s mikor ő a népköltészet ereklyéinek gyűjtésével s még inkább tanulmányozásával kezdett foglalkozni, egy barátja azt kérdezte: mit akar azokkal a népdalokkal? Ő így felelt: Azt, hogy írjatok a magatok közönségének úgy, mint a népdal van írva a magáénak. Petőfiben, Tompában, Aranyban csücsösodik ki

¹ Pesti Napló, 1851.

² Népköltészetünk a külföldön. Pesti Napló, 1851. Másodszor: Kisebb prózák I. k.

³ Népköltészet és kelmeiség. (1853.) Kisebb pr. I.

⁴ Magyar népmesék. Képes kiadás. Pest, 1855. Válogatott magyar népdalok. Képes kiadás. Pest, 1857. Válogatott magyar közmondások. Pest, 1862.

⁵ Kisebb pr. I.

⁶ Felvidék, 1864. 5. sz.

⁷ Magyar-orosz népdalok. Sárospatak, 1864.

ez irány. De aztán panaszkodik a népiesség újabb, egyoldalú, helytelen felfogásáról, a kelmeiségről, vidékieskedésről. Hiszen a népies nem elv, hanem elem.¹ Két hosszabb tanulmányban tárgyalja a magyar líra állapotát a forradalom után; előbb 1859-ig (Budapesti Szemle, 1859.), aztán 1863-ig. (Ország, 1863.)² Ebben szintén kikel az újabb népieskedők ellen s már azt mondja, hogy a népi elem korántsem elegendő arra, hogy belőle alkossuk meg a magyar műideált. S elke-seredve hirdeti, hogy újabb költőink, kik magukat mintegy kizárólagosan népiesnek tartják, most, a népiesség úgynevezett aranykorában, megrontják, megfertőz-tetik a nép nyelvét.

Irodalomtörténeti, esztétikai és műbirálati czikkelyei igen nyomós alkotások. Írói arcképei, jellemrajzai a Kisfaludy-Társaság kiadásában, igen helyesen, nem keletkezésük sorrendjében közölve, hanem, mint az előszó mondja, a magyar költői szellem fejlődésének fonalán vannak ismertetve irodalmunk kiváló képviselői. Jellemrajzaik egymásután sorolva költészetünk fejlődésének egy nevezetes korszakát mutatják be. Pályájuk képében nemcsak a maguk jellemző vonásai tetszenek ki, hanem amaz eszmék és irányok fejlődése is, melyek felismerésére nézve magyar kritikusnak alig volt még élesebb szeme Erdélyinél.³ Így követ-keznek egymásután: Mikes Kelemen, Berzsenyi, Kisfaludy Károly, Vörösmarty, Czuczor, Tompa, Petőfi, Arany, Madách. Foglalkozik külön czikkelyben is a romanti-cizmussal. (Valami ~~romanticizmus~~romanticizmusról, Szépirodalmi Szemle, 1847.)⁴ Épp így az egyénivel és eszményivel. (1847.)⁵

Írt sok drámabírálatot. Előbb tagja s jegyzője a drámabíráló bizottságnak, majd rövid ideig (1848) igazgatója a Nemzeti Színháznak. Különösen kikel nem-csak egyes értekezéseiben epizódszerűleg, de külön czikkelyekben is, az akkor napirenden levő színi hatás ellen.⁶ Sőt arra is van ideje, hogy francia forrásból rövid ismertetést közöljön a kínai színházról. (Kisebb prózái, II.)

Az ő tanulmányai, bíráltai igen érdekesek. Minden fölényeskedés, hányí-vetiség nélkül, semmi durvaságot nem vegyítve a hangba sem, mintegy azt mondja: Elmélyedtem a tárgyba, tanulmányoztam, gondolkoztam róla. Gondolataim eredménye ez. Mikor az ember nincs is vele egy véleményen, megérti. Érezzük, hogy azon a duktuson ide kellett jutnia. Mint maga igazán mondja magáról, ő az elvek harcát harcolja. Ezért bátran kinyilatkoztathatja: „Lehet, hogy ítélet-mondásaim össze fognak ütközni némely konok, vagy elkényszeredett izléssel, de ez nem korlátoz. Lehet, hogy a mit elmondandó vagyok, rosszul fog esni némely költőnek; ez nem czélom. De ha alapjában téveszteném az igazságot s balul értet-ném: igen fájna, jobban mindennél.“ (A magyar líra a forradalom után.) És e llett stílje is lebilincselő, előadása szellemes.

A közízlés fejlesztésére akart hatni akkor is, mikor a francia irodalomról

¹ Kisebb pr. II. Előszőr Pesti Napló, 1855.

² Erdélyi János. Tanulmányok. Kiadja a Kisfaludy-Társaság. Budapest, 1890.

³ Erdélyi János. Pályák és Pálmák. Kiadja a Kisfaludy-Társaság. Budapest, 1886.

⁴ Tanulmányok.

⁵ Kisebb prózái, II.

⁶ A színi hatás ellen (Őr, 1840). Irodalmi levelek (Értesítő, 1852). Mindkettő azután a Tanulmányokban. *Venezzei hölgy* című drámája előszava.

két nagyobb tanulmányt írt: *Középkori francia irodalom*, (Geruzez után) s *A francia renaissance irodalom*.¹ Sőt maga akart írni egyetemes irodalomtörténetet, melyből azonban csak a keleti népek, a görögök s részben a rómaiak irodalmának ismertetésével készülhetett el.²

Erdélyi egész irodalmi munkásságát bölcészeti alapra fektette. Még mélyrehatóbban foglalkozott aztán a bölcészettel sárospataki tanár korában, mikor e tudományt tanítványainak elő is kellett adnia. Itt is az ő gondolkodó és gondolatébresztő, önálló egyénisége nyilatkozik meg. Azt gondolta, hogy mindenekelőtt szükség van egy világosan áttekinthető filozófiai rendszer ismertetésére, mintegy alapvetésül. S erre a célra Hegelben találta meg ideálját. Megírja az *Aesztetikai előtanulmányokat*.³ Mint Gyulai Pál írja az önállóan megjelent tanulmány előszavában: Hegel esztétikai rendszerének alaptételeit nyújtja önálló megvilágításban. A *Tanulmányokban* meg kéziratból van közölve Erdélyi akadémiai előadásai alapjául szolgáló vázlatos esztétikája *Szépészeti alapvonalak* czimen.

De aztán főleg arra gondolt, hogy ha önálló magyar bölcészetnek akarjuk megvetni alapját, vizsgálni kell e tudománynak hazánkban való jelen állását. Kiadta *A hazai bölcészet jelene* című könyvét. (Sárospatak, 1857.) Másfelől vizsgálni kell a magyar bölcsekedő szellem megnyilvánulásait, a legrégebb időktől napjainkig. Széles alapon fogott munkához. De a halál félbeszakította vele. Csak a XVII. század végeig juthatott. Ez jelent meg *A bölcészet Magyarországon* czímmel, előbb a Budapesti Szemle 1865—1867. folyamaiban, majd önállóan.⁴ Az előszóban Bánóczy József szerkesztőtől azt az ígéretet vesszük, hogy egy másik kötetben Erdélyi egyéb bölcészeti műveit kapjuk majd, a melyre mindnyájan örömmel várunk. A Sárospataki Füzetekben megjelent s az Akadémiában tartott bölcészet-történeti értekezései jobbra előtanulmányok e nagy munkájához. (Apáczai Cseri János, Verulami Baco stb.) Greguss Ágost akadémiai emlékbeszédében az író méltatásában a fősúlyt éppen bölcészeti munkásságára veti, minden egyéb csak mintegy előkészület erre. Azt mondja róla: „Erdélyi János a magyar nemzet pszichológja. A nemzetet saját lelkével megismertetni: ez volt Erdélyi János életének feladata; s dicsőség neki, mert megoldotta.”⁵

Bölcészeti munkássága ösztökelte az Akadémiát arra, hogy 1858-ban a bölcészeti osztály rendes tagjául válaszsza.

Erdélyi János nem töltötte még be életének 54. esztendejét, mikor meghalt. Szinnyei (Magyar írók élete és munkái) felsorolja kéziratban összegyűjtött, rendezett munkáit, melyek fiának, Erdélyi Pálnak birtokában vannak. Eszerint 6 kötetes levelezésén kívül 18 kötet prózai dolgozata, 4 kötet népköltési gyűjtemény, 2 kötet költemény, 6 kötet vegyes apróságok maradtak ránk. Nagy munkásság, különösen ha meggondoljuk, hogy nagy részük hosszas tanulmányokat

¹ Budapesti Szemle, 1865. Másodszor: Tanulmányok.

² Egyetemes irodalomtörténet. Pest, 1868.

³ Az I., II., III., IV., szakasz az Új Magyar Múzeum 1854-iki folyamában, az V. pedig Arany Szépirodalmi Figyelőjének 1860-iki folyamában jelent meg először. Az egész önállóan: Olcsó Könyvtár, 615—616. szám.

⁴ Filozófiai Írók Tára. VI. Budapest, 1885.

⁵ Gregus Ágost. Tanulmányok, I. (Pest, 1872.)

követelő bűvárlatok eredménye. S ezekben munkaereje még korántsem merül ki. Alig lesz a Kisfaludy-Társaság tagjává, titkárrá választják (1843 aug. 1.), mely tisztét szorgalommal, buzgósággal teljesíti.

1842 jan. 1-től aug. 7-ig Garayval a Regelő Pesti Divatlapot szerkeszti. 1847-ben a Kisfaludy-Társaság megindítja a Magyar Szépirodalmi Szemlét, mely azonban csak egy esztendeig élhetett. Erdélyi szerkeszti elvek alapján, gondosan. Nem ért meg még akkor ilyesmire a magyar közönség. Talán ma sem igen. 1849-ben rövid ideig (jún. 7-től júl. 9-ig) szerkeszti a Republicá-t. Az egész lapból csak 13 szám jelent meg, ebből is 9 az Erdélyi szerkesztésében. Része volt többekkel együtt az Újabb Nemzeti Könyvtár kiadásában (Pest, 1852—1858). Hanem jön aztán a sárospataki tanársága. 1851 nov. 19-én iktatják be állásába, s halála napjáig ott marad, mindvégig nagy munkásságot fejtve ki. Buzgó, lelkiismeretes tanár volt. A filozófiai tanszékre választották meg, s 11 évig a bölcsészeti tárgyakat tanította. Ekkor azonban újjászerveztetvén a jogakadémia, a miben Erdélyinek nagy része volt, az észjog, egyházjog és államtudomány tanára lesz, de csak egy évig. (1862/3.) Súlyos gégebajt kap s a kevesebb óraszámú magyar irodalmi tanszékre megy át. De egyszersem a főiskola könyvtárnoka s a könyvtárt rendezi. Eleven szellemével, hatalmas energiájával a kis Sárospatakot mintegy tudományos központtá teszi. Megindítja a Sárospataki Füzeteket (1851 júl.), Hegedüs Lászlóval és Szeremlei Gáborral. Két évnél tovább (1859 végeig) maga szerkeszti s azután újra 1864—1866. De lelke, legszorgalmasabb munkása mindvégig ő volt, munkára ösztökélve másokat is. 1860-ban, fáradhatatlan agitálás után megindítja a Magyar Protestáns Egyháztörténelmi Emlékeket. Ő volt mozgatója annak, a hazafias érzések, önbizalom keltésére nagyhatású ünnepnek, melyet Kazinczy Ferencz születésének 100-ik évfordulóján ült a főiskola. 1860 júl. 8-án ünnepelték meg az iskola fennállásának 300-ik évfordulóját. Ez alkalomra Erdélyi szerkesztette az emlékkönyvet, melynek javarészét ő írta, valamint az ünnepi éneket is.

Buzgó hive volt egyházának, szívvél-lélelkel csüngött rajta és az *alma mater*en. Anyja örvendhetett volna, ha megéri fiának tanárságát. Az volt a vágya, hogy pap legyen belőle s pap, tanár akkor egyre ment. Rosszul esett az öreg asszonynak, hogy fia prókátor lett, mert t. i. letette volt az ügyvédi vizsgálatot. Most gyönyörködhetett volna benne s élvezhette volna azt az emlékbeszédet, melyet Bónis Barnabásné, szül. Pogány Karolina felett tartott Nagyfaluban, 1855 december 20-án.¹

Erdélyi járt-kelt, tanácskozott, agitált, dolgozott, hogy egyházának, az iskolaügynek, a kollégiumnak mennél nagyobb hasznára lehessen. Sokat foglalkozott a népiskolák ügyével s nagy része van benne, hogy létrejöjjön egy népiskolai könyvtár, melyben elemi iskolák számára jelentek meg jó könyvek. Különben is nevelőködésétől fogva mindig szívesen foglalkozik pedagógiai, didaktikai, methodikai dolgokkal, Igy írt már 1846-ban (Életképek) cikkelyt Roberston nyelvtanítói módszeréről. Akadályt nem ismerő tevékenységének egyik nevezetes eredménye, hogy az egyházkerület felállítja Patakon a tanítóképző intézetet. Nagy érdeme

¹ Mit várhat a nőtől a ház, a haza, egyház? Sárospatak, 1856.

van a jogakadémia újjászervezésében s egykori egyetemi színvonalára való emelésében. Az ő fáradhatatlanságának köszönhető a kollégiumi nyomda új, teljes felszerelése. Nagyban befolyt a főiskola anyagi ügyeinek rendezésére, fejlesztésére.¹

Nem csoda, ha e sok munka testi erejét időelött megtörte s mondhatni: kora sirba vitte. De vigasztaló, hogy nem felejtjük, a kegyelet virraszt emléke felett, a mi reményt nyújt, hogy szellemét is megértjük s nyomdokait követni bírjuk és akarjuk is. A sirját márványkő jelöli. A sárospataki kollégium ifjúsági önképzőköre az ő nevét vette fel s születése 100-ik évfordulója alkalmából szobrát már felállította a főiskola. Minay Lajos megírta életrajzát. Ung-vármegye a nagykaposi ref. templom falába, hol Erdélyit keresztelték s a melynek szomszédságában iskolába járt, emléktáblával jelölte meg. (1894 szept. 15.) A Kisfaludy-Társaság megfestette arczképét, kiadta két kötetben legbecsesebb esztétikai és irodalomtörténeti dolgozatait s most újra kiadni készül a *Népdalok és mondák* nagy gyűjteményét. Ez legméltóbb megemlékezés a százados évfordulón. Hát még ha összes művei megjelenhetnének! Bizony nagy szükség volna rá. De bízunk, hogy eljön ez az idő is, vagy legalább ne rebbentsük el lelkünkről a reménységet.

Versényi György.

NÉPDALGYÜJTÉS, MESEGYÜJTÉS.²

A népdalok és népmesék gyűjtése hasonlít a vadvirágszedéshez. Ennek is, amannak is sokféle, de egymáshoz igen hasonló módjai vannak.

Némelyek a színpompás rétnek csupán legszebb virágait szemelik ki, esztétikus élvezetből kötve őket csokorba; mások ismét mohón letépnék mindent, a mi kezük ügyébe akad s ha megkérdezzük, még okokkal is tudják támogatni túlbuzgalmukat, hiszen — mondják — minden becses, minden érdekes, a mit a gazdag anyaföld televény kebléből kisarjaszt! Vannak végül virággyűjtők, a kiket már némi tudós hozzáértés vezérel; a kik először vizsga szemmel széttekintenek a gyűjtés területén, kikeresik a talaj azon pontjait, a hol legdúsabban fakaszt, a legszebb példányokat sarjasztja a televény anyaföld; a mely pontokról tudják, hogy ott a környék legtökéletesebb virágtípusait szinte egy helyen, garmadában kapják s itt szinte válogatás nélkül letarolnak mindent, aránylag könnyű munkával szervezve meg a messze környék legteljesebb típusgyűjteményét.

Volt idő, mikor eleinte a népköltés termékeit is *szépségük* szerint keresték és gyűjtötték csokorba, inkább a véletlenül sikerült *terméket* becsülve meg benne és nem az azt létrehozó *néplelket* a maga egészében. Pedig tudvalevő, hogy nem mindig pusztán a szép egyszersmind az érdekes, a becses is! A népköltéssel való foglalkozás e romantikus korszaka után a tudományosabb irány hívei arra eszméltek, hogy *minden* termék a nép lelkének megnyilatkozása s eszerint minden felgyűjtendő, a mi csak úton-útfélen akad. Az anyaggyűjtésnek ez újabb módja

¹ Mindezekről bővebben szól Minay Lajos fentebb idéztem életrajzában.

² A „Folklore Fellows“ magyar osztályának 1913 decz. 14-én Szegeden és 1914 jún. 14-én Pécsen tartott ifjúsági *kioktató* üléseire készült *népszerű* előadás.

— valljuk meg — bizonyos tekintetben ismét túllőtt a célon (nem nálunk hazánkban, mert itthon túlbuzgalomról e tekintetben sem panaszkodhatunk, hanem — külföldön!) s csakhamar valósággal csődöt volt kénytelen mondani. Az ilyen képen halomba gyült rendszertelen anyagból ugyanis kiviláglott, hogy bármennyire szaporodjék is idővel annak tömege, azért a kitűzött célt elérni: — az egész tengert kimeríteni már csak a folyton működő források miatt sem lehetséges. Ez a halmokba magasodott, óriási tömegű anyag sem teljes tehát, vagyis a valóságnak így sem fogja kielégítően hű képét adni! S a mi még fontosabb: az így felgyűjtött anyag túlnyomó része csupa *ismétlődés*, ugyanannak az egy terméknek 10-szer, 100-szor hallott és lejegyzett, esetleg gyarló változatú példányai. Épp ez a gyarlóság: a tehetségtelen vagy rosszul emlékező népi egyén bemondása szállítja le az adatok értékét s a rengeteg ráfordított munka szinte kárbaveszítettnek mondható.

A most vázolt két letűnt korszaknak felfogását, működését azonban halátlanság volna lekicsinyelnünk; szükség volt rájuk, mint előiskolákra! Gyűjtött anyaguknak és jóhiszemű fejtegetéseiknek köszönhetjük, hogy ma tisztábban látunk, könnyebb az eligazodásunk a néplélek szövevényének megismerésében. Ma már a jobb belátás arra vezetett bennünket, hogy ismét másképp, egy *harmadik* mód szerint gyűjtsünk.

Mínt hogy pedig a munkamegosztás azt kívánja, hogy az ország lelkes, intelligens ifjúságát a gyűjtőmunkába, ez országos jelentőségű akcióba, mint alkalmas és hasznos segéderőket belevonjuk, — el kell előttük mondanunk, mi a mi felfogásunk, mi a módszerünk ma; mit kérünk, mit kívánunk tőlük, hogy céltalan munkával ne fárasztjuk, hogy használható és tudományos szempontból is értékes anyagot szolgáltatassanak a mi későbbi, rendszerező s feldolgozó munkánk számára.

Mindenekelőtt kiemelendő, hogy *népdal* és *népmese*, bármily eltérő műfajoknak tűnjenek is fel, a gyűjtő szemében *egyeredetű* ikertestvérek: alaptulajdonoságaik azonosak, tehát gyűjtésük is ugyanegy szempont szerint hajtandó végre.

Ki kell itt pillanatra térnünk s néhány szóval jeleznünk azt az új felfogást, a mely a népköltési termékek nemzetközi tanulmányozásának eredménye s ma általánosan elfogadott a folklóre körében.

Feltűnhetett bizonyára a nem szakember előtt is, mily gyakran visszavisszatér — népdalban, népmesében egyaránt — egy-egy közismert részlet; *népdalokban*: egy-egy állandó kifejezés, tipikus hasonlat, vagy kész sor, a mit máshonnan, más nótából már ismerünk; *népmesékben* szintúgy gyakran hallott, sokszor ismétlődő kisebb epizódok variálódnak újra, — akár a kaleidoszkop színes üvegjei!

E termékek létrehozásában most már milyennek kell felfognunk a nép szellemi munkáját? Rávetet a kaleidoszkopról vett hasonlat. A mint ott a színes üvegdarabok mindig ugyanazok, csak más-más csoportba rakódnak a forgatásnál, — itt is ugyanazzal az esettel találkozunk. Egy csomó kész kis epizód: verssor, mesefordulat (ügynevezett elemek, motívumok) él a nép fiának emlékezetében s legtöbbször ezeket foglalja *új* csoportokba. E játékos variálás több-kevesebb ügyességgel történik s a változtatás módjai érdekes bepillantást nyújtanak a nép eszejárásába, belső érzelmi életébe, jellemébe, faji vonásaiba stb. Hozzáveendő még, hogy az említett ismétlődő egységek nincsenek valami nagy számmal! Meg-

lepetéssel vette észre a folklóre-tudomány, hogy a *mese*elemek szinte egész Európában aránylag csekélyszámúak s majdnem minden középeurópai népnél *azonosak*. A *népdalok* alapformulái sincsenek oly nagy számmal, hogy fel ne lehetne őket némi csekély fáradtsággal sorolni. Mindezek a körülmények a folklóre-kutatás végtelennek tetsző mezejét most már tetemesen kisebb területre szorítják s e területen belül kell egyelőre a jövőendő vizsgálódásnak mozognia, rendet teremtenie és törvényszerűségeket megállapítania.

Azt mondhatná valaki, hogy ez így túlságosan száraz, szinte mechanikus munka, a mely ellenkezik a népköltésnek magasabb, elvontabb, művészbib természetével. Való igaz, de ez *is* elvégzendő mintegy filológiai része gyanánt a folklóre tudománynak. Szerencsére feladatunk *egész* köre nemcsak ennyiből áll. A meglévő alkotó elemek variációja a népköltésben nem oly merev, élettelen valami, mint a milyen például a vegytan elemeinek törvényszerű összeállása sokféle vegyületekké! A népköltésben igen sok múlik az *előadónak* (nótázónak vagy mesélőnek) *egyéni* képességein. Korántsem egyforma a közrendbeli ember ebbeli ügyesége. Vannak közöttük kontárok, szolgálai hűséggel utáznak, sőt olyan fogyatékos tehetségűek, a kik rontanak, széjjeltépnek s csak roncokat kaphatunk tőlük... Viszont akadnak a nép között nótázásra és mesélésre kiválóan rátermett egyének, a kik semmivel sem kisebb tehetségek a művelt osztályok úgynevezett *költőinél* s ugyanazt a hivatást töltik be a maguk hallgatósága körében, mint a költő a magasabb társas rétegekben.

A dunántúli nép ez eredeti talentumokat: *nótafáknak*, *mese*fáknak nevezte el, mint a kik gazdagon termik és nyujtják a többinek a tetszetős előadások ízes gyümölcseit... Míg ugyanis a tuczatdalos, a mechanikus elbeszélő egyébre sem képes, mint az emlékezetében levő elemeknek legtöbbször összefüggéstelen reczitálására, az ilyen Isten kegyelméből való tehetség, sikere biztos tudatában, de részben ösztönszerűen is, el mer térni a hagyományos motívumoktól, önállóan rendelkezik az elemekkel, a melyek közé akárhányszor eredetét: új ötletet, fordulatot iktat; sőt a mikor ismert részleteket használ is fel, elemkapcsolásában nem összevisszaság, hanem logikus összefüggés és művészi fokozás nyilvánul meg.

Kettős lelki képességnek kell az ilyen kiváló tehetségben egyesülnie: erős és biztos *emlékezőtehetség*nek, a mely a hallottakat magában megtartja és élénk *képzelet*nek, a mely a felgyülemlett emlékanyagot új, merész, tetszetős csoportosítással tudja meglepő formába foglalni. Ez különösen a jó *mesélők* tulajdonsága. Mert a *nótafa* kiválósága más! Valami különös hajlam nyilvánul meg benne a nótázásra, a mi neki nemesak külső szórakozás, játék, hanem lelki szükség. Fogékony, érzelmi hangulatokra hajlamos lélek az ilyen, a mely elmereng az ének tartalmán; sajátos érzések támadnak benne s elmélyed a maga hangulatába: ezek nála az ihlet percei! Ilyenkor új színt, új kifejezést lel; eltalálja azt a formát, azt a legplasztikusabb kifejezést, a mi épp odailik s leghivebben tolmácsolja nemesak a saját, de mindazok hangulatát, a kik álmódzva hallgatják s a kik azt úgy kifejezni nem tudnák.

Az ilyen kivételes tehetségek lesznek ama környék lelki kincsének igazi feltárói, megszólaltatói, a kik maguk körében iskolát teremtenek; tőlük tanulja el a többi a legszebb nótapéldányokat, legtökéletesebb mesekombinációkat.

Talán mondani sem kell, hogy a tudománynak is inkább van az ilyen eredetű anyagra szüksége, mint a tehetségtelen utánmondók rosszul idézett, vagy rosszul összetákolt tömegtermelésére!

S ha most, e tájékoztató általános szempontok után meg akarunk felelni az elénk tűzött kérdésre: *Hogyan gyűjtsünk népdalt és népmesét?* — mindenekelőtt meg kell emlékeznünk egy tapasztalatról, melyet a Folklore Fellows vezetősége az eddig hozzánk beérkezett és sok tekintetben várakozásunkat is felülmúló gyűjtésekből merített. Az a mindkét nembeli lelkes ifjúság, a mely a mi nemzeti jelentőségű ügyünket magáévá tette és munkatársunkká szegődött, gyűjtéseiben a népköltési termékek közül aránytalanul több figyelemben részesítette a *népdalt*, mint a népköltés többi műfaját; különösen méltatlanul elhanyagolta a *népmesék* keresését és feljegyzését. Ezt a tényt nem kárhoztatáskép említjük; ismerjük igen jól a jelenség természetes okait, de változtatni szeretnénk mégis az állapotot, különösen az érdemetlenül mellőzött *mesegyűjtés* javára.

A népdal, nekünk folkloristáknak is, nemzeti büszkeségünk! Méltán az, mert saját szerű dolog, de tagadhatatlan, hogy tőlünk nyugatra, az úgynevezett nagy kultúrnépeknél az igazi eredeti népdal általában kiveszöbben van; sok helyt már el is pusztult; kiszorította, megsemmisítette egy modern áramlat: a középosztályok, a művelt elemek nemzetközi *műdala*, a mely után ott kint a föld népe is jórészt indult s a maga ősi nótaköltését miatta abbahagyta. Azt mondhatnók, hogy szinte mi magyarok vagyunk ma az egyetlen kultúrnép Európában, a hol nemcsak a népdal maga nem csökkenő erőben hajtja friss, gazdag virágtermelését, de a hol a társasrétegek *összes* fokozatain ismerik és kedvvel ápolják a népdalt. Meg nem becsülhető kapocs ez különféle társasrétegeink között, mert a nyelven kívül ez is hathatósan segít egységes nemzetté avatni a magyarságot!

Már emiatt is távol áll tőlünk, hogy a népdalnak, mint ily becses anyagnak, gyűjtését a mesék kedvéért háttérbe szorítsuk, még kevésbé van okunk ezt tenni saját szakunk érdekében. Hiszen főképp népdalaink azok, a mik bele engednek tekinteni népünk lelkébe, a melyek segítségével megfigyelhetjük a sajátosan magyar népezések megmozdulását, azok kifejezésének változatos módját, hasonlat-alkotó képzeletjátékát. Vagyis ha mindezek ellenére mégis főképp a népmesékre óhajtanók jövőendő gyűjtőtársaink figyelmét terelni, azzal korántsem célunk népdalgyűjtő kedvüket csökkenteni.

Egy körülményt azonban, a mi a mesegyűjtést a népdalok összeírása fölé helyezi, az ambiciózusabb gyűjtők érdekében itt mindjárt ki kell emelnünk: azt t. i., hogy a *népdalgyűjtés* a legegyszerűbb, legkönnyebb folklore-foglalkozás. Nincs könnyebb dolog, mint faluhelyen a nagy szünidő alatt 1—200 nótát feljegyezni, kivált országszerte járatosokat, a közismert szövegektől alig eltérőket. Faluszerte mindenki tud ilyet tömegével s akárki elénekli, ha kell, többször is; úgy hogy hiteles szöveget venni róla és dallamát lejegyezni se nem fáradság, se nem különösebb érdem. Egyszerűvé teszi a munkát különösen az a körülmény, hogy az elmondó biztosan tudja a szöveget s ahhoz ragaszkodva, akárhányszor ugyanúgy, *változtatás nélkül* ismétli el a nótát.

A *népmese* felkutatása és pontos lejegyzése már nagyobb utánjárást, ügyeséget és hivatottságot igényel. *Ez* a folklorista igazi „nemes vad“-ja, a miért

fáradni, kinyomozni, a mit zsákmányként megszerezni már érdemes és lelki elégtétellel járó foglalkozás. Mert a népmese valósággal úgy búvik meg, mint a nemes vad! A föld népe, tapasztalat szerint, mesével nem szívesen hozakodik elő, vagy egyáltalán . . . nem tud hozzá, mert legtöbbször csak hallgatni szokták, sőt gyermekkoruk óta bizony alig is hallgatják, vagy ha az illető szokott és tud mesélni, nem szívesen áll elő vele: „hiszen, mondja vonakodva, az csak gyerekeknek való!”

A mint aztán észreveszi, hogy valaki az ő mesélgetését papírra akarja vetni, akkor meg éppenséggel megakad, feszélyezi a szokatlan helyzet. A népdalnak és népmesének műfaji különbségeit ugyanis a közrendbeli ember jól kiérzi. A népdal arra való, hogy mások eltanulják; azt jó tudni minél többnek, hogy karban énekelhessék! A mesét ezzel szemben mindig csak *egy* ember adja elő a többi szórakoztatására, az az ő *egyéni* közlése, a melylyel kedve szerint, szabadon bánik, a mit néha rögtönzésekkel tarkít, betoldásokkal fűszerez. Erről tudja, hogy ugyanazt a mesét elmondta ő már jól is, rosszul is a pillanatnyi kedve szerint. S ha már ilyen szabad formának ismeri, nem is tartja lejegyzésre méltónak. Bizonyítja ezt egyebek között az a tény, hogy a nép közt tömegével találunk *írott nótáskönyveket*, de meséket tartalmazót egyet sem.

Visszatérve mesemondónkra, a mint oda jutottunk vele, hogy nagynehezen megbarátkozik a mondandói lejegyzésével s belekezd a meséjébe, előáll a másik veszedelem! Mondja ugyan, de hiába, *nem úgy*, a hogyan szokta . . . Mert hát ez most nem olyan mesélgetés, mint a rendes, hanem valami rendkívüli eset. Kaputos ember hallgatja, nem gyereksereg; kritikus ül előtte, nem naiv átolvadó lelkek. Most ugyan ki kell tennie magáért, hogy úrnak való legyen az előadása. Megszokott rendes naivságait szégyenli s a hol lehet, mellőzi; kedélyes kiszólásai, tréfái vagy fanyarrá lesznek, vagy elmaradnak. Hogy mindenkép érdekes legyen, olyan meseclemeket fűz össze, told bele, a miket más-más mese összefüggéséből ismer s csak *ez egy* alkalomra kapcsolja egybe. Kapunk tehát ily módon meseszöveget, a mit különben így soha el nem mondtak, a mi nem járatos, a mi ezélnaknak meg nem felel, mert voltakép a valóság meghamisítása.

Íme a nehézségek egész sorozata, a mit a feljegyzőnek, gyűjtőnek, ha komolyan fogja fel hivatását, mind el kell háritania, le kell győznie! Felsoroltuk őszintén, hogy a rá vállalkozónak tudomása legyen róla . . . de korántsem azért, hogy kedvét szegjük vele. Mert hiszen van rá mód, rég kitapasztalt és bevált eljárás, a melynek szemmeltartásával mindez elkerülhető, vagy legalább jelentéktelen kicsiségig redukálható.

A legkiválóbb hazai és külföldi mesegyűjtők, a kik sok csalódás és kudarc után a maguk kísérletezéseit leírták s lassan kiérett módszerüket ismertették, körülbelül azonos eredményről számolnak be gyűjteményeik előszavában. Első egybehangzó tapasztalatuk az, a mit már előbb láttunk, hogy t. i. a nép közt nemesak úgynevezett nótafák vannak, tehetséges elevenlelkű nótaszerzők, *lírikus* talentumok, hanem külön arra termett *epikus* mesemondók is. E kétféle elütő természetű tehetségnek ezenfelül sorsa, sikere, tekintélye is lényegesen különbözik egymástól. Míg a nép a maga termékeny nótaszerzőit igen megbecsüli, az átlagnál kiválóbbnak tartja, a kinek híre megy, úgy hogy a gyűjtő könnyen ráakadhat, —

addig a mesélgető talentumot nem értékeli, nem tulajdonít neki különösebb érdemet s ezért nem is emlegeti. Mi lehet e különös lebecsülés oka?

Egyik bizonyára az ő sajátos közönsége. Felnöttek ritkán hallgatják, legfeljebb a tréfás, anekdotás, vaskos bohómeséket; a tündéri históriák hallgatósága a gyereksereg, miért is a falu e nagy epikus poétái csak a legesőpőbb generáció körében maradnak népszerűek, agyonstromoltak; ide is szeret menekülni, a hol a hálás naivságú közönség új meg új termelésre ösztönzi.

Másik ok nyilván az, hogy e termelés más természetű, mint a nótaszerzőé. Nem *kitalálás* az, mert újat nem produkál, hanem csak színezi, bőven részletezi az ismert meseformulákat. Első pillanatra ez az ügyessége nem is látszik érdemnek, hiszen semmi invencziót nem igényel; ám a mesékkel foglalkozó, a ki egy-egy mesének annyiféle szövegezését olvasta már, valósággal érzi, mennyi művészet, a képzeteknek mily megjelenítő ereje nyilvánul meg egy-egy jól elmondott, eleven, kerek történetben. S ezt az epikus kiválóságot — büszkén mondhatjuk — alig találjuk meg más nép meséiben oly fokban, mint a mi népünknel.

Harmadik okra is rámutathatunk s bizonyára ez érdekli a gyűjtőt leginkább. A mese a naiv lelkek műfaja; ha valaki a gyereksorból kikerülve is érdeklődik iránta, az képzetével és érzésével megmaradt azon az érintetlen primitív fokon, a mely a gyermeki lelket jellemzi. S csakugyan a világszerte megejtett gyűjtések azt mutatják, hogy legszebb termékeik, leggazdagabb aratásuk a nép *legalsóbb rétegeiből* valók, szinte lenézett foglalkozású egyénektől származnak. Kálmány Lajos csak az imént adott közre (Hagyományok II. k. 1914) egy kötetre valót Borbély Mihály kerektoói juhászbojtár meséiből, a ki annak idején öreg számadójától tanulta a legtöbbjét. Bünker Rajmund gyönyörű soproni gyűjtése egy 70 éves utzaseprő ajkáról való. A Grimm-félek nagy részét egy hesseni öreg tehenesszony mondta el nekik. Pitré szicíliai meséit egy árván maradt kecskepásztor lánykától leste el, kinek anyja volt nagy mesélő. A kelta-breton tündérmesék gyöngyei egy öreg halász feleségének közléséből lettek ismertekké, a ki otthon a falu gyerekeinek őrző dedója volt s így tovább. Az alnémet és friez mesék híres kutatója: Wisser professzor is azt mondja, hogy az a 751 mese, miket ő maga jegyzett le, szinte kivétel nélkül: napszámos, zsellér és cselédnéptől valók.

„A naiv epikus tehetségek a társadalom páriái között rejtőznek“ s a hogyan Wisser tapasztalta, nem volt rá eset, hogy önálló foglalkozású, vagy vagyonilag független elemektől egyetlen mesét is tudott volna kapni.

Számunkra ezekben súlyos és biztos tanulságok rejlenek. Nálunk is a társadalom páriái közt kell mesék után nyomoznunk s ne riaszson el bennünket a falu hatókrós gazdáinak megvető kézlegyintése, ha egy-egy öreg vagy rokkant cselédjükéről van szó. Első nyomravezetőnk a falu megnyert gyerekserege legyen: ezek tudják, kitől hallották a legszebb meséket, de ne az ő, nagyrészt éretlen elmondásuk után jegyezzük fel őket, hanem a kitől ők is hallották. Többnyire *idős* egyének ezek, a kiket az élet reális tülekedése, vagyoni- és rangkorsága érintetlenül hagyott második gyermekkorukig, de kitünő emlékezőtehetséggel vannak megáldva, képzetük is oly ruganyos még, hogy könnyen és szívesen belemerülnek a mesék káprázatos, tündéri változatosságú világába! Az igazi mesélő ilyenkor maga előtt látja azt az egész álomvilágot, melyben meséje leperdül;

új színeket, fordulatokat talál a maga elé varázsolt jelenetek és képek leírásakor. Megnyilvánul bennük az a nagy adománya az alkotó fantáziának, a mely a költők kizárólagosnak tetsző tulajdona: hogy a mikor elbeszélnek, maguk is az ihlet perceit élik!

Ezek után talán már részletezni sem kell, mikép járjon el a gyűjtő, hogy feljegyzésre érdemes anyagot találjon? A mit első nehézségnek említettünk, t. i. a mesemondó szokásos tartózkodását, röstelkedő zárkozottságát, annak legyőzésére kipróbált ellenszer a következő: Lehetőleg ott gyűjtsünk, vagy legalább is ott kezdjük meg működésünket, a melyik vidékre valók vagyunk, a mely környék népét legjobban ismerjük, a hol otthon érezzük magunkat. Itt a gyűjtőt legkevésbé tekintik idegennek, vele szemben a közrendbeliek közlékenyebbek lesznek s ő maga is bizonyára ismerni fogja nagyjából ama vidék szokásos meseanyagát.

Kutassa fel itt a legjobb mesélőnek ismert öregasszonyt, mert általában ezek között akad a legtöbb mesefa! Hiszen úgy mult el fölöttük az évek sora, hogy örökké a tűzhely mellett, a gyereksereg között forgolódtak s a világi élet kijózanító sodrába sohasem kerültek bele. Ezt azután vallassa ki és jegyezzen le tőle *mindent*, a mit csak e nemben tud.

Kérdés természetesen, vajjon talál-e ilyet? Vérbeli elbeszélőtehetségre akadni ritkaság, de tapasztalt gyűjtők nézete szerint mégis többen vannak, mint sejtjük! Az ilyen után való nyomozás türelmet igényel, néha huzamosabb ideig eredménytelennek látszik. Emiatt szoktak sokan, kedvük szegve, lemondani a további, hiábavalónak vélt fáradságról. De csüggedni nem szabad! Az eredménytelenség oka legtöbbször nem az, hogy nincs olyan keresett talentum, hanem az, hogy nagyon el van rejtve, akárha maga is mesebeli rejtett kincs volna. A mint azonban az illető rátalál, nincs az az előzetes fáradság, a mit a kincs kibányászása dúsan meg ne jutalmazna.

Ha esetenként mégis előfordulna, hogy egy-egy környék híján lenne az ilyen kiválóságnak, akkor sem szabad elesüggedni. A ritka talentumok nem egészen olyanok, mint a polyva közé keveredett drágakő, a mely egymaga értékes csupán a selejt között; akad minden vidéken az átlagnál ügyesebb mesélő; ilyenkor ezt, vagy több egyenlőrangú társat kell kivallatni.

A lejegyzésre ilyen módon érdemesnek talált anyag írásban való megrögzítésére általános utasításokat *Tájékoztatónk* ad, a mely az érdeklődőknek ingyen áll rendelkezésükre. Itt csak nagy általánosságban emlékezünk meg róla néhány szóval. Mindenekelőtt ne feledkezzünk meg arról, hogy *gyűjtők* vagyunk csupán s tartsuk tiszteletben a hallott szöveget. Volt idő, mikor holmi szépirodalmi vagy mithológiakereső szempontból a lejegyzők önkényűen jártak el a hallott mesékkel; nemcsak saját szavaikkal adták vissza, vagyis átstilizálták a mese tartalmát, hanem több, hasonló változatból maguk kombinálták össze az elemeket egy új, soha a nép közt nem termett mesévé. Így tettek annak idején a népmese kutatás tulajdonképeni megindítói: a Grimm-testvérek, nálunk is az első mesegyűjtő: Gaal György s valószínűleg még többen mások azok közül, a kik a mult század negyvenes éveiben Erdélyi Jánosnak, a Kisfaludy-Társaság gyűjtése kiadójának meseszövegeket küldöttek. Ezt a helytelen eljárást követik itt-amott ma is a külföldön, például nem egy angol gyűjtő (Jakobs és társai).

Az ily jogtalan beavatkozást ma már teljesen mellőznünk kell. Vagy jegyezzük le gyorsírással minden szavát híven, vagy ha a lejegyző ebben nem jártas, hallgassa meg többször a mesét ugyanazon elbeszélő ajkáról s közben igyekezzék rendes írásával követni az elmondót, a közbül támadt hiányokat később pótolva, közbeiktatva stb. Az így nyert szöveg nem lesz ugyan betűszerinti mása egyik elmondásnak sem, de úgynevezett *tipust* kapunk belőle: általános képét annak, hogyan szokta a mesélő a szóbanforgó történetet elmondani. Az eltérések különben is csekélységekben fognak nyilvánulni, minthogy a nép gyermeke tapasztalat szerint a saját szövegezésétől bár hány újabb elmondásakor aligha tér el valamiben.

Legideálisabb módja a felvételnek természetesen a *grammofon*ba való belemondás volna; külföldön és itthon is próbálkoztak már vele, de itt meg az a nagy baj áll elő, hogy a szerző, óraműves gép trombitája előtt a legtöbb mesélő teljesen kijő sodrából, az élő közlés frissesége tönkremegy s a mit a gép különben betűhíven visszaad, az elkényszeredett dadogásnál nem egyéb! Ez is ugyanazt a nagy tanulságot rejti magában. Óva inti a gyűjtőt embere zavartatásától; tehát minden mesterkedése odairányuljon, hogy mesemondója bele tudjon melegedni az önfelelt, meseálmait szeme előtt látó, ihletett előadásba.

Ez legyen *egyik* irányelvünk; a *másik* az egyes mesefajták éles szemmel tartása és megkülönböztetése. A nép többfajta tárgyat felőlel mesélgetéseiben: *tündérmesét, bohókás történetet, adomát, csali mesét* stb. vegyessen. Ezek közül tudományos szempontból, mint igazi régiségek, a *tündérmesék* a legértékesebbek s ezeket, ha előtte még oly ismertek is, jegyezze le gondos szeretettel. Csitítsa el fellázadó kritikáját annak, látszólag, hóbortos fantasztikumaival szemben; ne feledje, hogy azok évezredek hagyományok, a miket nem szabad mai felvilágosult, szkeptikus szemmel néznünk, hanem azzal a kegyelettel, melylyel őseink ma már divatja tünt ereklyéit kell megbecsülnünk.

Messze vinne, ha itt részletesebben belebocsátkoznánk e mesék tudományos, folklorista értékének méltatásába, csak néhány szóval jelezzük irányítóul a következőket: A mennyire eddig ismertté lett hazai meséinkből olvashatunk, minden jel arra mutat, hogy népmeséink tartalmi anyaga nem eredeti, már t. i. oly értelemben, hogy túlnyomó többsége nemcsak hazánkban ismeretes. De hasonlóképp van vele a művelt világ minden népe; nincs például európai ország, melynek lakossága azzal dicsekedhetnék, hogy náluk sehol máshol nem ismert meséket tud a nép. Hanem valamennyi beletartozik abba a közös mesekincsbe, a melyet egyaránt ismer a skót majoros, az orosz földműves, a spanyol koldus, a délszláv pásztor, meg a mi pusztai emberünk!

Ezek a mesék a nép állandó érintkezése folytán ősidők óta vándoroltak ide-amoda s a tudománynak gyönyörű kettős feladata: egyfelől e vándorlásnak kimutatása, másfelől amaz elemek tanulmányozása, a melyek idők folyamán egy-egy nép részéről hozzáfűződtek, ott specziális jellegzetes formát öltöttek. A mesekutatás ma nem egy nagy rejtvény előtt áll, a melyet csak úgy lesz képes megfejteni, ha minden nemzet részéről lehetőség szerint bő anyag áll rendelkezésére. Ezt kell nekünk is szolgálnunk; hazai anyagunkat felgyűjtenünk.

Az eddig előadottakból talán sikerült megértetnünk az ifjú hallgatósággal, hogy miért keressük fel sorra a vidéki magyar városokat. Mi úgy jelenünk meg

mindenütt, mint a „Nemzetközi Folklore Fellows Szövetségnek“ magyar munkásai, a kik kettős kötelességet vállaltunk magunkra akkor, midőn a hazai népköltési anyagnak feldolgozására vállalkoztunk.

Kettős kötelesség közül az egyik a mi sajátos magyar hivatásunk és célunk: az igazi, specifikus magyar *népdal*nak lehető teljes megismerése s a mint előadásom elején jeleztem, itt sem akarunk senkit azok gyűjtéséről lebeszélni; sőt az az őszinte reményünk, hogy a városok lelkes tanulóifjúsága, a mely gyűjtőnek mellénk szegődik, ki fogja aknázni e tekintetben is kedvező helyzetét s felgyűjti a környező vidéken a népi magyarság szívének ezt a költői kivirágzását: a népdalt.

Másik célunk, a miért városainkat sorra látogatjuk: a nemzetközi cél s ez a hazánkban található *népmesei* anyaggal függ össze! S ha én most, előadásom végén, különösen ez utóbbinak lelkes felkarolását kötöm a hazai ifjúság szívére, figyelmüket elsősorban a mesegyűjtésre híva fel, teszem ezt nemcsak kötelességből, de kényszerű *szükségből* is. Társaimmal együtt szinte elkéseredéssel kellett nem egyszer tapasztalnunk, hogy az utóbbi évtizedek egyik legjelentősebb tudós mozgalmában: a meseösszehasonlító nemzetközi tanulmányokban a mi népmeséinkről alig esik szó. Ebben a külföldön rendkívül elterjedt mozgalomban egy-egy maroknyi délszláv törzs meseanyagát hűségesen idézik, szerető érdeklődéssel felhasználják, míg a mienkről, a mely pedig legalább is oly becses és érdekes adalékul szolgálna, alig történik említés. S mindez csupán azért, mert az a néhány maroknyi délszláv törzs megelőzött bennünket és mesegyűjteményeivel már bekapcsolódott a nagy európai közös anyagba, míg mi eddig meséinkre aránytalanul kevés figyelmet fordítottunk.

Ennek a szegyeteljes állapotnak megváltoztatása ránk vár s vállaltuk a felelőség teljes tudatában. Megfelelni neki, természetesen, csak akkor vagyunk képesek, rendszeres bő anyagot csak akkor bocsáthatunk a külföldnek és hazai tudósainknak rendelkezésre, ha — a miben elejétől fogva nem kételkedtünk — az ország lelkes ifjúsága velünk e munkában összefog. Ezt tőlünk és fiatal gyűjtőtársainktól már a nemzeti becsület megköveteli.

A munka nemzeti jelentőségű s kívánom, kísérje siker, legyen rajta Isten áldása!

Dr. Solymossy Sándor.

MAGYAR NÉPMESE-TYPUSOK.

— Nyolczadik, befejező közlemény.¹ —

XVII.

A számlálhatlan sok juh.

Három magyar változatát ismerjük, melyek alig térnek el egymástól. Mind a háromban keskeny *hídon* (pallón) kell átvinni a sok juhot. A befejezést illetőleg a harmadik kissé eltér az első kettőtől.

¹ Az előző I—VII. közlemény az Ethnogr. 1903—4. évi folyamában jelent meg. A folytatásos közlést Katona egyetemi tanárrá történt kineveztetése miatt szakította meg, de egyidejűleg megnyugtatót, hogy az új munkakör sürgősebb teendőinek elvégzése

62. ARANY 326. l. (Csali-mesék II.)

Nagy juhnyáj — keskeny hid.

Feljegyzés helye és ideje nincs kitéve, közlés ideje 1862.

63. MERÉNYI² I. 218. l. A számlálhatlan sok juh.

Kissé körülményesebb bevezetés. A gazdag ember, kié a sok juh, a nyáj felét el akarja adni s számadójuhászával a vásárra hajtatja. Útközben „olyan folyóvízhez értek, melynek a Duna vagy Tisza fia sem lehetett“.

Feljegyzés helye Sajó-vidék, ideje nincs kitéve; közlés ideje 1862.

64. KÁLMÁNY² III. 186. l. (Csali-mesék 5.)

Egy juhásznak 300 bürgéje. Takarmánya elfogy, el akarja őket adni s átviszi a Tiszán.

Feljegyzés helye: *Klárafalva*, ideje nincs kitéve. Közlés ideje 1891.

Összehasonlító irodalom: Legrégibb ismert feljegyzése PETRUS ALPHONSI *Disciplina clericalis*ában (a XII. sz. elejéről): V. SCHMIDT kiadása (Berlin 1827) 13, 3, a párizsi kiadásban (1824) X. 70. l. Itt a csali-mese igen ügyesen van a keretes elbeszélések láncolatába beillesztve. A tanítvány az eddigi mesékkal be nem telve s azokat mind rövideknek ítélve, hosszabbat kíván hallani, mire a mester így szól (a párizsi kiadás szerint):

Cave ne contingat inter nos quod inter regem et suum accidit fabulatore. Discipulus: Quid, care magister? quid tandem accidit? (*Fabula X.*) Rex quidam habuit fabulatore qui singulis noctibus quinque sibi narrare fabulas consueverat. Contigit tandem quod rex curis quibusdam sollicitus minime posset dormire, pluresque solito quaesivit audire fabulas. Ille autem tres super hoc narravit fabulas, sed parvas. Quaesivit rex plures. Ille vero nullatenus voluit, dixerat enim, sicut visum fuerat sibi, multas. Ad haec rex: Plurimas jam narrasti, sed brevissimas: vellem te aliquam rem narrare quae multis produceretur verbis, et sic te dormire permittam. Concessit fabulator et sic incipit. (*Itt kezdődik a mi mesénk*): Erat quidam rusticus, qui mille solidos habuit stb.

XVIII.

Jakab.

a) Prózai változatok.

65. ERDÉLYI² 19. II.

65.* STIER² 204. l. (20. sz.) *Kindermärchen* (az előbbinek a német fordítása). 1. Jakab — 2. kutya — 3. bot. — 4. tűz — 5. víz — 6. ökör — 7. mézáros — 8. biró.

után e főművét gondosan befejezi. A szöveg szedését a nyomdával félretétette, hogy végül önálló kötetben is kiadhassa. Megállapodásunk szerint e munka a Néprajzi Könyvtár III-ik kötete lett volna. Midőn e vállalat II-ik kötetéül az én „Rovás és rovásírás“-om megjelent, kértére a borítékon már jeleztük az ő „sajtó alatt“ lévő kötetét is. Midőn Császár Elemér a Kisfaludy-Társaság „Katona Lajos irodalmi tanulmányai“ című két-kötetes kiadványát szerkesztette, a kézirati hagyatékban megtalálta az itt bemutatott folytatást. Noha e kiadvány I. kötetében Katona csonkán maradt tanulmánya a kéziratban maradt részszel kiegészítve jelent meg, mi e folyóiratban szintén lenyomatjuk, hogy előző közleményeinket egészítse ki. Az idézett kötet jegyzetei alapján megemlítjük végül, hogy Katona terve szerint e tizenöt típus kidolgozása volt soron: *A veres tehén.* — *Szamárbőr.* — *A béka komája.* — *A csonkakezü leány.* — *Tündér Ilona.* — *A három narancs.* — *Hóféherke.* — *Jávorfácska.* — *Özike.* — *Aladdin.* — *Oedipus.* — *Cordelia.* — *Okos leány: A. és B.* — *Megölő Istefán.* — *Állatok nyelve.*

Szerk.

66. ARANY 305. l. *A kóró és a kis madár.**

1. Kóró — 2. kecske — 3. farkas — 4. falu — 5. tűz — 6. víz —
7. bika — 8. furkó — 9. féreg — 10. kakas.

67. NYELVŐR XIV. 424. l. *A kóró s a kis madár.*

1—6. = az előbbivel. — 7. ökör — 8. járom — 9. szű.

Feljegyzés helye: *Domokos*, Szolnok-Doboka m. Közlés ideje 1885. Nyelve jelzett vidéki tájszólás. Közlő M. Németh Sándor.

b) Verses változatok.

68. ERDÉLYI¹ III. 151. l. (259. sz.) Kezdősor: *Vajjon hol van az a kecske*, stb.

1. Kecske — 2. farkas — 3. puskás — 4. víz — 5. tehén — 6. mészáros — 7. halál. (Refrain: Fejded anyám, fejjed.)

Feljegyzés helye: *Erdély*. Közlés ideje 1848.

69. KÁLMÁNY² I. 151. l. (30. sz.) *A bot és a bak.*** Kezdősor: *Émönt apám a vásárra*, stb.

1. (bak) — 2. bot — 3. tűz — 4. víz — 5. bika — 6. puskás — 7. karvaj. (Refrain: Hej, daru dárom!)

Feljegyzés helye: *Madarász-tó*. Közlés ideje 1881. Nyelve tájszólás.

70. NYELVŐR XVIII. 474. l. (*Gyermekversikék* címen.) Kezdősor: *Hol van az az isten háza?*

1. Isten háza — 2. nagy fü — 3. kasza — 4. tűz — 5. víz — 6. bika — 7. mészáros — 8. (halál).

Feljegyzés helye: *Szolnok*. Közlés ideje 1889. Közlő Barta Nándor.

XIX.

A törbe csalt udvarlók.

1. Egy vagy több (rendesen *három*) udvarlóját, férjével egyetértve, törbe csalja egy ravasz menyecske.

2. az udvarlókat

a) nagy megszegyenítés éri, vagy

b) életükkel lakolnak.

(3.) Utóbbi esetben a ravasz házaspár különféle kísérleteket tesz, hogy a holtól (vagy holtaktól) szabaduljon, a mi végre egy harmadik egyén segítségével sikerül nekik. E közben néha még egy negyedik, a dologban egészen ártatlan ember is áldozatul esik.

71. NYELVŐR III. 369. l. *A hamis menyecske.* (1. 2b. 3.)

1. Ravasz *csizmadiáné* az urával egyetértve törbe csalja α a *pápista*, β) az *orosz* (gör. kel.) és γ) a *magyar* (ev. ref.) *papot*, mindenkitől 300—300 forintot csal ki, a pénzen négy ökröt, vasas szekeret vesz, eselédet fogad.

2. A három pap fenti sorrendben *verembe kerül*. (A férj háromszor egy-

* BINDER JENŐ említi, hogy egy ezzel — a nyelvi sajátosságokat kivéve — teljesen egyező *kézdi-vásárhelyi* feljegyzése van neki.

** KÁLMÁNY a hozzávaló jegyzetben KRIZA *Vadrózsák* 133. l. (291. sz.) olvasható lánczmondókára hivatkozik, de ez csak a *felpénz* említése révén tartozik ide, egyébként más típusú.

másután, más-más ürügygyel tér vissza: α) *sót*, β) *hagymát ti*, γ) *szta ruhát felejtett el az asszony a tarisznyába tenni.*)

3. Huszár szállást kér; szabadkozna, hogy *kísértet* jár a házba pap képében; huszár nem bánja. Csizmadia létrát támaszt a verembe; mikor a papok egymásután kimásznak, a huszár a gazda biztatására egyenkint zsákban kihordja s *vízbe dobja* őket. Útközben a *főpap* mindig kérdi, mit visz? Mind a háromszor ugyanaz a párbeszéd:

- Mit viszel?
- Papot.
- Mit csinált?
- Gyakott.
- Hová viszed?
- A pokolba.

A harmadik eset után a főpap kíváncsiságból maga is fölkerelkedik, kinyargal a huszár nyomán. Ez éppen visszatérőben találkozik vele, s azt hívén, hogy a már háromszor vízbedobott kísértet az ő bosszantására most lóháton kerül elébe, *kardjával lerágja a fejét* s ezt is a vízbe löki.

Feljegyzés helye: *Gödényháza*, Ugocsa megye. Feljegyző Székely Sándor. Közlés ideje 1874.

72. NYELVÖR XXXIII. 297. 1. (Czim nélkül.)

A mese mozzanatai megegyeznek az előbbivel, csak a szereplők állásában van eltérés: harangozó neje, három szerzetes, katona. A főpap helyett bakter. A cselekvény helyhez kötött: a katona a Küküllőbe veti aholttesteket.

Feljegyzés helye: Küküllő megye. Feljegyző Ósz János. Közlés ideje 1904.

Összehasonlító irodalom: A. PILLET, *Das Fableau von den Trois bossus ménestrels* und verwandte Erzählungen früher und später Zeit. Ein Beitrag zur altfranzösischen und zur vergleichenden Litteraturgeschichte. Halle a. S., Max Niemeyer, 1901. L. különösen az V. fejezet végén, a 89. s k. lapokon tárgyalt népies változatokat, melyek közé a fönti magyar elbeszélés illeszkedik. Erre már néhány évvel ezelőtt rámutattam HEINRICH G. *Poncianus története* kiadásának (*Régi Magyar Könyvtár* 5. 1898.) 229. lapján, a XII. novella (*Amantes*) jegyzetében. Ugyanott megemlítem CSEPREGI *Piros bugyelláris*-ának egy hasonló motívumát is, mely a mi fableau-nk kísértet-kihordásának sikerült átvétele. (Török Zsófi huszár szeretője a furfangos bíróné két udvarlójának kiczipelésével vesztegeti el a remélt szerelmi légyott drága idejét.) — A. PILLET munkájában idézett gazdag irodalomból csupán az alábbi munkákat említjük, melyeken az ő, a tárgyát jóformán kimerítő dolgozata alapszik: A. KELLER: *Li romans de sept sages*, Tübingen 1836, CCXXIII. s k. lk. és U. a. *Dyocletianus' Leben von Hans von Büchel*, Quedlinb. u. Leipzig 1841, a Bevezetés 61. l. VON DER HAGEN, *Gesamtabenteuer* III. köt. XXXV. s k. lk. CLOUSTON, *Popular Tales and Fictions*. II. 332. s k. II. és 289. s k. lk. J. BOLTE Schumann *Nachbüchlein*-je kiadásának a 19. novellához szóló jegyzetében (*Bibl. des Litt. Vercins in Stuttg.*) 197. köt. Tübingen 1893, 395. és 411. s k. lk. Pótlások u. a. könyvtár 209. köt. Jakob Frey *Gartengesellschaft*-ja kiadásában, Tübingen 1896., 281. és 286. l. BÉDIER, *Les Fabliaux*, 2. kiad. Paris 1895, 236—250. l. G. RUA, *Tra antiche fiabe e novelle* I. Le „*Piacevoli Notti*“ di messer Gian Francesco Straparola. Roma, 1898, 121—129. l. S. FRAENKEL, *Beiträge zur Volkskunde*. Festschrift, Karl Weinhold... dargebracht im Namen der Schlesischen Ges. f. Volksk. 39. s k. lk. (Ez utóbbi adalékban a három póruljárt udvarló meséjének egy a IX. századból eredő arab feljegyzésére történik hivatkozás; ez egyelőre a tárgy legrégebb ismert irodalmi feldolgozása.) BALOGH MIKLÓS, *Egy fableau története*. *Egy. Phil. Közl.* 1905. 124. s k. lk. HELLER BERNÁT, *Barátkádencziák*, u. ott, 842. s k. lk.

Katona Lajos.

A DÉLSZLÁV NÉPKÖLTÉS ZET „FILIP MAĐARIN“-JA.

Néhány délszláv vitézi éneknek hőse „Filip Mađarin“. Már a név is sejteti, hogy itt magyar hőssel, történeti alakkal van dolgunk. Jellemző vonásai, a neki tulajdonított tettek, a milieu, a melybe őt a népköltészet helyezi, a gyűlölet, a mely nevéhez fűződik, biztos nyomok, a melyek elvezetnek bennünket történetünk azon Fülöpjéhez, a kiről ezen énekek szólnak.

Karađić Vuk gyűjteményének egyik éneke¹ emlegeti „Filip Mađarin“ gazdagságát: Jerina, Branković György despota neje, kérdezi egyik unokáját, Miksát — az ének szerint Gergely fiát — hogy leányát melyik kérőjéhez adja: a magyarországi „Filip Mađarin“-hoz-e, a moszkvai királyhoz-e vagy pedig a szultánhoz; a kérdezett azt a tanácsot adja:

Lányod adjad jó Magyar Fülöpnek,
Mert akkor biz' *gazdag* férje leszen. (21—22. sor.)

Gazdagságát emlegeti minden ének, a mely róla szól.

Ugyanezen gyűjtemény egy másik éneke² szerint „Filip Mađarin“ *borozgató hősök társaságában fennen dicsekszik hősi sikerével*:

Jó barátim, híres kapitányok,	<i>Csupán egynek nincs még ilyen dísze,</i>
Nézzétek csak fehér Károlyváram', ³	Dísze nélkül soká ez se álland:
Károlyvárban <i>harminczhárom házam'</i> ,	Dísze leszen feje híres Márknak!
Letűtött fej díszlik mindeniken,	(11—17. sor.)

Márk királyfiban azonban, a ki ezen fogadkozásának hírét vette, emberére akad: ez farkasbőrbe öltözve, elmegy Károlyvárba⁴;

Károlyvára téres piaczára,	<i>Palotája márvány pítvarába.</i>
Piaczán át Fülöp udvarába,	(60—62. sor.)

de a gazdát nem találja otthon; Fülöp u. is:

Vadra lesett erdő vadonában. (65. s.)

De jó éléje Fülöp felesége: *négy udvarhölgye kíséri s viszi uszályát, keztyűjét*; az asszony gögösen kiutasítja Márkot, a kit dervisnek néznek, a ki őt „kedves komámasszony“-nak szólította és Fülöpöt jóbarátjának nevezte. Ekkor haragra gerjed Márk, egy gyenge ütéssel kiveri az asszonynak három fogát, letépi nyakáról a háromsoros drága gyerdánt (aranypéNZ-nyakdísz) és azt üzeni Fülöpnek: jöjjön el a csapadékbe, ott majd elmulatják a gyerdánt. Mikor Fülöp hazajön s meglátja siró nejét, *gyengéden* megszólítja:

Mi a bajod, édes feleségem?	Véres kendőt látok jobb kezeden!
Szép szemedet, látom, majd kisírtad;	(100—102. s.)

Mikor megtudja, hogy mi történt, gyengéden vigasztalja nejét:	
Ne sirj drága, édes feleségem!	Rabúl hozom fehér palotámba,
A dervissel majd elbánik férjed!	Hadd ringassa <i>kis fiad bölcsőjét!</i> (134—137.)

¹ Српске народне песме, II. kötet, bécsi kiadás, 80. sz. é.

² II. k. 59. sz. é.

³ A szerémszék Karlovcát érti.

⁴ Egy *Vuk*-emléttette változat szerint Budára; ezen változatban a cselekvény színhelye Buda; ott van Fülöpnek 33 háza.

Felkeresi Márkot a csapszékben; de vesztére teszi: ott leli halálát: Márk pedig visszamegy a palotába és kirabolja Fülöp gazdag kincsesházát.

Az éneknek egyik változata, a melyet *Milutinović Simon* közölt¹, gazdagabban alakítja ki Fülöp dicsekvését és fogadkozását: nemcsak Márk királyfit fogja megölni, hanem:

Sorra jő majd Obilics Milos is,
S hogy a rácznak hőse ne maradjon,
Lenyakazom végül Bosnyák Rélját.

Hogy megteszem, íme megesküszöm:
Jó Istenem engem úgy segítjen!

(12—16. s.)

Itt is gyengéden szólítja meg nejét, ki örömét leli a sok aranyban, gyöngyben, a melyet ezüstszálla fűz:

Fűzz csak, édes, gyöngyöt, drágakövet,
Czifrázd magad' fényes aranypénzzel;
Van Fülöpnek pénze-kincse bőven,
Lesz még több is: elhozom a Márkét,

Mind, a mit csak a szultántól kapott,
Annyi kincse a szultánnak sincsen,
Mind elhozom, mert megölöm Márkot!

(43—49. s.)

Milutinović az éneknek még egy változatát közli, a mely szerint Fülöp nagy Magyarvárban („u Mađaru gradu velikome“) borozgat Udvardi Demeter („Dmitar od Udvarja“) társa-ágában és dicsekedve *harmincz* szerb vajdát emleget, akiket már megölt. Ezen változat szerint Fülöp a népnek legkegyetlenebb sanyargatója: Márk u. is megtudja a Szitnicza vizénél foglalatostkodó *harmincz* leánytól, hogy nem mehettek férjhez a súlyos nászadó miatt, a melyet Fülöp szed. A nászadó szedését, a mit mint a legkegyetlenebb zsarolást szerb vitézi énekek rendszerint araps agáknak szoktak tulajdonítani,² a zágrábi Matica Hrvatska kéziratárában őrzött, a krajnai Crna Vlastból beküldött ének³ szintén Fülöp bűneként emlegeti: hajadonok, a kikkel Márk királyfi Budán találkozik, elpanaszolják neki, hogy nem mehetnek férjhez, mert Fülöp legénytől háromszáz, leánytól pedig kétszáz arany nászadót szokot követelni. Itt Márk, miután megölte Fülöpöt, kihirdeti Buda piacán, hogy ifjak immár nőülhetnek, leányok immár mehetnek férjhez, mert ő már valamennyiökért lefizette a nászadót.

Figyelemre méltó mozzanatokkal találunk egy mohamedán délszláv énekben, a melyet *Hörmann R.* Szarajevóban hallott: Magyar Fülöp Prilipben fényes palotát épített: Rad mester vezetése alatt háromszáz mester hét esztendeig dolgozik a hétemeletes palotán, a melynek húsz sarka van az utczák felől; drága üveg a megszámlálhatatlan ablaka; a párkányokat ezüst lánczok kötik össze és sok aranyalma díszíti, a lánczokon aranypénz csüng s ha a szél jár, csakúgy cseng a sok arany és ezüst; a diszes párkányokon és ezüstlánczokon ülnek Fülöp aranyzsinóros sólymai. A palota teteje arannyal bevont sárgaréz s aranyalma ragyog minden csúcsán. A palota körül gyönyörű kert terül el, a melynek virágait szökőkutaknak naptól ragyogó és a szívárvány színeiben játszó vízsugarai öntözik. A kert díszét emeli a sok szobor és kőtalapzaton elhelyezett sok ágyú. A palota

¹ Ч. Чојковић: Пјесманја црногорска и херцеговачка, Lipcse, 1837. 91. sz. é.

² Pl. *Vuk* gyűjt. III. k. 4. sz. é.

³ Tartalmi méltatását l. a Hrvatska Matica gyűjteményében: Hrvatske nar. pjesme, I. r. 2. k. 340—341. l.

⁴ Narodne pjesme Muhamedovaca u Bosni i Hercegovini. Sarajevo, 1888. I. k. 32. sz. é. „Filip Madžarin i gojeni Halil.“

egész telkét széles sánczok védik a sok kincsre áhító ellenség és rabló ellen. Mikor a palota, a melynél különbe még a szultánnak sincsen, elkészült, sajnálja Fülöp a rá költött sok kincset: kár volt — gondolja — ily palotát építtetnie, hiszen *nincsen fia*, a kire hagyhatná, csak *huga* van s így majd idegen kézre jut a drága épület. Hogy a ráköltött sok kincset pótolhassa, végigzsarolja Boszniát és Ruméliát, kifosztja a kereskedőket, adót szab minden foglalkozásra, megadóztatja a nősülést is, végre meg akarja szarcolni magát a szultánt: három kocsival követel tőle kincset és szeretőül a szultaniját; ha követeléseit nem teljesíti, akkor álljon ki vele a szultán maga vagy valamely megbízottja párviadalra akár Prilipben, akár Stambulban, akár pedig „na polju Mezevu,“ azaz a „Mező nevű mezőn“; ha nem mer kiállni, vagy megbízottat sem küldhet, akkor adja át neki Stambult, Karavaskát, Szerbiát, Szendrőt, Belgrádot, Eszéket, Mohácsot és Budát. A megrémült szultánnak Mehmél vezír — *kül Fülöp megvesztegetett*, azt ajánlja, hogy teljesítse a követeléseket; de a szultán inkább vitézeket küld, hogy vivjanak meg Fülöppel. Jelentkezik *két ikertestvér*, de Fülöp mindkettőt megöli. Három évig egyre küld a szultán hajvívókat, de Fülöp mind a negyvenet legyőzi. Végre is a *kegyvesztett Csuprilics* vezír, a *kegyvesztett*, halálra ítelt, de titkon megmentett kladusai testvérekre, Mújóra és Halilra, a kik *visszavonultan élnek falujukban*, hívja fel a szultán figyelmét: Halil fel is jő Stambulba, még pedig *ásztorrhában*. Mikor a nép, a mely megtudva, hogy Halil jön, díszes öltözetű hőst várt, meglátja, *gúnynyal és szitokkal fogadja, leköpdési*; de mikor Halil fényes ruhába öltözik, *üdvirivalyással fogadja őt a báméskodó tömeg*. Mikor a hős Prilip közelébe ér, meglátja őt Fülöp huga; a leány rögtön belészeret és elbatározza, hogy segítségére lesz. — Fülöp kiáll a viadalra; a kardpárbajban *eltörök Halil kardja*, mire buzogányviadalra száll a két hős. Végül is legyőzi Halil Fülöpöt; ez palotájába akar menekülni, de huga kizárta és ezzel Halil kezébe juttatja. A török hős sok kincsel, a leánynyal és Fülöp fejével tér vissza Stambulba.

*Stojadinović St.*¹ és ennek nyomán *Maretić Tomoílav*² sejtik, hogy ezen „Filip Mađarin“ Ozorai Pipo, de ennek részletesebb és meggyőző kimutatásába nem bocsátkoznak. Ha azonban az eddig megjelent legbehatóbb Ozorai-monographiát, *Wenczel Guszláv* művét³ tekintjük, szinte meglepőnek fogjuk találni a délszláv népköltészet „Filip Mađarin“-ja és Ozorai Pipo jellemvonásainak, élete körülményeinek találkozását; a délvidékhez való viszonya pedig megérthetővé fog tenni mindent, a mit a délszláv népköltészet ezen hőshöz fűz.

Scolari Philippo, az idegenből hozzánk szakadt kereskedő-sarj, a ki mint számvevő került a pénzzavarokkal folyton küzködő Zsigmond király udvarába, ügyessége és törhetetlen hűsége folytán csakhamar a király legmeghittebb tanácsosa lesz; idővel hadat vezet; királyi adományok, gazdag nősülés, jó gazdálkodás, a király jóindulatának kihasználása és bizonyára zsarolás útján is az ország leggazdagabbjai közé emelkedik; fényes palotát épít Ozorán s háztartásában királyi pom-

¹ Ишино Спано. Просветни Гласник, службени лист министарства просвете и црквених послова краљевине Србије, XXII. 1. 1901. 594—600. 1.

² Naša narodna epika, Zagreb, 1909. 129—130. 1.

³ Ozorai Pipo. Magyar történelmi jellemrajz Zsigmond király korából. Akad. Ért. 1859. 172—243. 1.

pát fejt ki. Első, névtelen életírója¹ emlegeti Exoda várát, a melyet Philippo a királytól kapott és a mely első jelentékeny birtoka volt. Ezt megerősítette s háborús időkre tartózkodó helyévé tette. *Wenczel Gusztáv* szerint ezen Exoda vagy Eszék, vagy pedig a hevesmegyei Eceseg. Egyéb forrásokból tudjuk, hogy Ozorán is, a melytől későbbi nevét is nyerte, volt fényes palotája.

Gazdagságának, fényűzésének emlékét megőrizte — mint láttuk — a délszláv népköltészet is; vitézi énekek tudnak az ő fényes — talán éppen ozorai — palotájáról; ezt hol Karlóczára, hol Budára, hol pedig — mint a *Hörmann*-közölte ének — Prilipbe helyezik, a prilipi palotában az ozorai kastély és exodai vár egyesített képét nyujtva.

Ozorai Pipo életírója kiemeli, hogy hőse sovány, középtermetű volt. Ilyennek ismeri őt e délszláv néphagyomány is; a *Milutinović*-féle vitézi énekekben pl. aggódik neje, mikor Fülöp indul, hogy felkeresse Márk királyfit:

Mi lesz most már szegény Fülöpével,
Kit Márk szúrhat félbajsa hegyére? (98—99. s.)

Wenczel Gusztáv kiemeli, hogy Ozorai Pipo szerette a vidám társaságot s íme a *Vuk*-féle ének és ennek összes változatai is vig, borozgató társaságban mutatják be „Filip Mađarin“-t. Az életrajz említi, hogy Ozorai Pipo szenvedélyes vadász volt s íme ilyenek ismeri „Filip“-et a *Vuk*-féle ének is. A történet szerint is, a délszláv néphagyomány szerint is gyengéd férj volt. A monographia szerint négy fia született, de valamennyi korán elhalt; olaszországi rokonait hívta magához és egyik leányrokonát ő adta férjhez főrangú emberhez. Mikor meghalt, nem volt kire hagynia birtokát s így ez visszaszállott a királyra. S íme a délszláv vitézi énekek sem tulajdonítanak neki felerdült gyermeket: a *Vuk*-féle ének csak kis, még bölcsőben fekvő fiút emleget, a *Hörmann*-közölte ének pedig határozottan kiemeli, hogy nincsen fia, kire a fényes palotát hagyhatná, sőt tud arról is, hogy egy leányrokona van házában.

Valóban csodálnók a délszláv népköltészetnek conserváló erejét, a melylyel évszázadokon át ily híven tudta megőrizni a hős jellemvonásait s a valóságnak megfelelő körülményeit, ha nem lenne általánosan ismert a vitézi énekek előadásának makacssága, melynél fogva ha neki valaki bármily változtatást ajánl, határozottan azt feleli, hogy ő így hallotta, neki tehát így kell azt előadnia; ha eltér a hallott énektől, akkor ezen eltérés rendszerint öntudatlan.

Ha a „Filip Mađarin“-ról szóló énekek minden motívuma és mozzanata nem is fedi a történeti valót annyira, mint a fentebb említett vonások és körülmények, mindamellet mindannak, a mi nevéhez fűződik, megvan az alapja a történeti valóságban, vagy pedig megmagyarázható más hősi énekek hatásából.

A történet magyarázza meg azt, hogy miért kezdi Ozorai Fülöp azon magyar történeti hősök sorát, kik bevonulnak a délszláv népköltészetbe; hősünk történeti szerepe teszi megérthetővé azt, hogy miért vált emléke a délszláv néphagyományban gyűlöltté, hogy miért nem szól róla a délszláv vitézi ének oly lelkesedéssel, mint

¹ Vita de Mesez Philippo Scolari. Archivio storico italiano ossia raccolta di opere e documenti finora inediti o divenuti rarissimi risguardanti la storia d' Italia, Tom. IV. Firenze 1843. 151—162.

Hunyadi Jánosról, Székely Jánosról, Szilágyi Mihályról, Mátyás királyról és másokról, a kik a török ellen harcznak.

Zsigmond király korában már érzi a szerbség, hogy a török ellen való védelem egyetlen módja a magyar segítség — s Zsigmond a segítség ügyét arra a hadvezérre bizza, a kit a délvidék már ismert és gyűlölt, mert rettegett tőle.

Wenczel G. ítélete szerint Ozorai Pipo „nem tartozik a történet azon nagy jellemei közé, kiknek neveit az örök dicsőség fénykoszorúja körül sugározza“, hanem szerencselovag, a ki „csak a körülmények ügyes felhasználásának köszöné emelkedését“. ¹ Ily szerencselovag „Filip Mađarin“ is. Szerencsés működése főleg a délszláv vidéket érinti: a délvidéki lázadás elfojtása (1392) és Bosznia elfoglalása a kortársak ítélete szerint Ozorai Pipo érdeme; a Mária királyné halála után újból kitört délvidéki lázadásnak vérbe fojtását és a 32 főúrnak, a kiknek élén Konth István állott, törvényes ítélet nélkül való kivégzését a hagyomány szerint Ozorai Pipo ajánlotta a királynak. Ennek a kivégzésnek emlékét őrzik a *Vuk*-féle vitézi ének és változatai, a melyekben „Filip Mađarin“ azzal dicsekszik, hogy 32 házat már díszíti levágott fej. A népköltészetben szokatlan szám a 32; hogy itt szerepel, azt a történeti tény, a melynek emléke ott lappang, magyarázza meg. A *Milutinović*-féle énekekben 30 fejről van szó, mint a hogy a történeti hagyomány szerint is 30 volt a kivégzettek száma.

Az 1402/3. évben Ozorai Pipónak Dalmáciában kell Nápolyi László ellen küzdenie s hogy László dicsősége csak pünkösdi királyság volt, ezt a sikert a kortársai Ozorai Pipónak tulajdonítják. 1413-tól élete végéig úgyszólván folytonos küzdelemben áll a törökkel: 24 harcot vív s majdnem valamennyiben győztes, már valósággal réme a töröknek, mint a *Hörmann* közölte vitézi énekekben. Ő a délvidék védelmezője, őhöz utasítja Zsigmond király István szerb despotát, a ki Magyarországon keres segítséget a török ellen. A segítség aligha volt olcsó; anyagi áldozatokon kívül erkölcsit is követelt: a bogumil Boszniában és a gör. kel. Szerbiában respektálni kellett a róm. kath. egyház érdekeit és segítőcsapatokat kellett küldeniök a husziták ellen. István despota, a ki Ozorai Pipónál keresett segítséget, népszerűtlenné lesz országában: Lazarević Vuk felkelést szervez ellene, a lakosság pedig a török folytonos pusztítását és harácsszedését büntetésnek tekinti azért, mert István despota Magyarországon keresett segítséget. Minthogy a délvidék ügyeit Ozorai Pipo teljes hatalommal intézte, a szerbség minden bajért, a melyet a török részről kellett elszenvednie, Ozorai Pipót okolta.

Az ily módon támadt ellenszenv és gyűlölet magyarázza azt, hogy a délszláv néphagyomány mindenféle kegyetlenséget és zsarolást ruházott „Filip Magjarin“-ra, még a nászadó szedését is, és végül csúful járhatja őt Márk királyfival, a kire minden jót és szépet szeret ruházni, a ki a népet nagy bajtól meg szokta menteni, vagy pedig a kladusai Halillal, a ki a mohamedán délszláv vitézi énekek legnépszerűbb hőse.

A *Hörmann*-közölte terjengős, részletező leírásokban szerfelett gazdag éneknek egyéb motívumaival (mint pl. a nagyvezírt keresztény vezérek megvesztegetik, hogy rossz tanácsot adjon a szultánnak; a kegyvesztett vezér hűséggel ragaszkodik a

¹ Id. m. 172. és 174. l.

szultánhoz és nagy bajban az ő bölcse tanácsa segít; a kegyvesztett, holtak hitt hőse megjelenik és segít akkor, mikor már legnagyobb a baj; a keresztény leány rögtön beleszeret a török vitézbe és feláldoz mindent csak azért, hogy azé lehessen) a mohamedán délszláv vitézi énekekben lépten-nyomon találkozunk; a mód, a melyen „Filip“ huga bajba dönti bátyját és ennek ellenfelét győzelemre segíti, nagyon emlékeztet arra, hogyan dönti bajba a derék Momčilót neje, mert Vukašin iránt ébredt szerelemre.¹

A nászadónál is súlyosabb kegyetlenséget tulajdonít egy boszniai ének² egy „Magyar“ nevű bánnak, kit nem nevez ugyan „Filip“ nek, de úgy látszik, őt érti. Az ének szerint Jakšić Demeter elcsábítja Magyar bánnak leányát, hogy ily módon feleségül nyerhesse; az apa odaigéri a csábítónak a leányt, de irgalmatlan bosszút áll; az esküvő alkalmával elfogatja Jakšić Demeternek két öccsét, elevenen megsüstiti őket és felszeletelt hússal kínálja a násznépet. Márk királyfi, megtudva, mit kínált a bán, elfogja ennek két fiát, megsüstiti őket és kényszeríti az apát, hogy fiainak húsából egyék.

Ezen énekek változatai már élénken tanuskodnak arról, hogy Ozorai Pipó alakja vagy inkább neve egyes vidékeken vagy egyes énekeseknél feledésbe kezd merülni és a hozzáfűzött motívumokat más magyar hősökre kezdik ruházni. *Vuk* pl. feljegyzett és közölt oly éneket is,³ mely a fentebb említett ének bevezető motívumait nem „Magyar bán“-hoz, hanem János vajdához (Hunyadi Jánoshoz) fűzi; de figyelemreméltó, hogy ezen változat a kegyetlen bosszút elhagyja, bár vannak változatai, melyek azt is átviszik János vajdára, bármennyire is ellenkezik ez azzal a tisztelettel, a mely Hunyadi János emlékét a délszláv néphagyományban környezi.

Hogy egyes énekek az Ozorai Fülöphöz fűzött motívumokat már korán kezdték Szebeni Jánosra (Sibinjanin Jankora) ruházni, arról tanuskodik egy régebbi feljegyzésű dalmát ének,⁴ a mely szerint Szebeni János dicsekszik sikereivel és megfogadja, hogy megöli Márk királyfit, Obilics Milost és Bosnyák Rélját, de már a Márkkal vívott küzdelemben elesik. Az ének tisztelettel szól ugyan Szebeni Jánosról, de azon körülmény, hogy a hős felfogása ellenkezik a délszláv néphagyománnyal, a mely Szebeni Jánost Márk királyfi legjobb barátjának, szövetségeseének, rokonának tünteti fel, jogossá teszi a feltevést, hogy itt a feledésbe merülő Magyar Fülöp helyébe Szebeni János lépett.

Hasonlóképen Magyar Fülöp lehetett egykoron hőse annak az éneknek, a melyet a Matica Hrvatska gyűjteménye Szilágyiról és Márk királyfiról közöl.⁵ Az ének szerint Szilágyi gyalázó szavak kíséretében párviadalra szólítja Márk királyfit; mikor azonban meglátja a közeledőt, térdre borulva kegyelemért esd, de hiába A feltevést, hogy itt Szilágyi „Filip Mađarin“ helyébe lépett, nemcsak azon körül-

¹ *Vuk* II. 25. sz. é.

² *B. Petranović*: Српске народне pjesme из Босне и Херцеговине, II., Београд 1867. 54. sz. é.

³ *Id. gyűjt.* II. 96. sz. é.

⁴ *Bogišić*: Народне песме из старјих, највише приморских записа, Београд 1878. 88. sz. é.

⁵ *Narodne pjesme* I. r. 2. k. 44. é.

mény teszi indokolttá, hogy itt Szilágyi szerepe emlékeztett „Filip” ismert szerepére, hanem az is, hogy Szilágyinak itt rajzolt szerepe ellenkezik a Szilágyi Mihályról szóló délszláv néphagyományyal, mely csak lelkesedéssel és csodálattal szól hősiességéről.¹ A Matica Hrvatska gyűjtői hallottak is dalmát éneket, melynek alapmotívumai teljesen olyanok, mint ezen énekéi, csak hogy nem Szilágyiról, hanem Fülöpről szól.²

Ozorai Pipórol bizonyára jóval több vitézi ének keletkezett, mint a mennyit róla manap ismerünk, de a nevéhez fűzött motívumokat az énekesek idővel más hősökre ruházták.

A *Hörmann* közölte ének a délszláv népköltészetten kívül eső tekintetből is méltó figyelmünkre: meglepően sok motívumával találkozunk *Arany János* „Toldi estéjé”-ben. Nem valószínű, hogy a mohamedán délszláv énekes, a kinek előadása alapján a gyűjtő az éneket lejegyezte, valamiképen hallotta Arany költői elbeszélésének tartalmát; hiszen az egész vitézi ének minden motívuma megmagyarazódik a történeti való és a délszláv népköltészet alkotásainak hatása alapján. Teljesen véletlen-e a találkozás, avagy hallott-e, vagy olvasott-e Arany János ifjúkorában valamely elbeszélést, melynek meséje visszavezet a délszláv népköltészetre, mint pl. a „Jóka ördögé”-nek cselekvénye,³ ezt a kérdést talán az Arany ifjúkorabeli ponyvairadalom felkutatása oldhatná meg némileg elfogadható módon.

Dr. Szegedy Rezső.

NÉPKÖLTÉSZET ÉS NÉPZENE.

Az Árgirus legrégebb kéziratának sárospataki töredéke.

Széphistóriáink legszebbjének, az Árgirus mesének korát, szerzőjét, forrását lázas érdeklődéssel és szívós kitartással keresik már régóta a magyar irodalom munkásai. Azonban évtizedek hosszú kutató munkáját csak kevés eredmény koronázta. Forrásául Binder Jenő Bognár Teofil érveivel szemben a Meluzinaregék csoportját képező olasz regékört tartja (E. Philologiai Közl. 1894. 375. l.). A szerzőjének nevével foglalkozók nézetei közül legelfogadhatóbb Volf György állítása, a ki szerint Gyergyainak hívták a mese íróját (E. Philologiai Közl. 1882. 135. l.) Keletkezési idejéül az irodalomtörténetírók legtöbbje a XVI. századot tartja. 1620-ban ugyanis már szélteben ismert volt a mese (E. Philologiai Közl. 1912. 188. l.), sőt újabb adataink alapján feltehetjük azt is, hogy 1594 táján már ismerték és olvasták e históriát, tehát azt a XVI. század második felében keletkezett műnek kell tartani (E. Philologiai Közl. 1914. 732–3. l.).

Ez a hipotézis, a melynek már Toldy is (M. költ. kézikönyve. 1876. I. 52.) és utána többen, mint Erdélyi Pál (Magyar Könyvszemle. 1894. 353.). Pintér Jenő (Irod. II. 92. l.), hívei voltak, most egy könyvtáblából kiáztatott kézirat-töredék fölfedezése által még inkább elfogadhatóvá lett. Eddigi tudomásunk sze-

¹ Ethnographia XXIII évf. 1912. 144 s. köv. l.

² Id. gyűjt. I. 2. 412. l.

³ *Zlinszky A.* „A gonosz asszony meséje és Arany Jóka ördögé”, Irodalomtört. Közlemények, IX. 1899. 15–40. l.

rint a legrégibb kéziratoss lejegyzés az 1636 körüli időből való. Csoma-kódexben volt; erről másolta le Jankowich a mese egy részét. Ferenczi Sári szerint azonban ez már nincs a Csoma-kódexben (M. Könyvszemle. 1907. 377. l.), Pintér szerint Toldy sem ebből adta ki, hanem egy XVIII. századi ponyvairodalmi termékéből. Pintér azt is tagadja, hogy Jankowich a Csoma-kódexből másolta volna le a históriát, holott Jankowich maga mondja, hogy a példány *tintája* elmosódott s olvashatatlan volt. (Magy. Irod. tört. II. 94. l. 6. j.) Van azonban még a báró Apor István abosfalvai könyvtárában egy 1618-iki másolata a mesének; Tatrosy György másolta le az Apollonius királyfi történetével együtt (Századok. 1899. 212. l. E. Philologiai Közl. 1914. 733. l.). Legrégibb kiadásának töredékei Kereszturi Pál 1641-ben megjelent „Felserdült keresztyén“ cz. művének könyvtáblájából kerültek elő (M. Könyvszemle. 1894. 353.).

A most fölfedezett töredékeket a sárospataki főiskola könyvtárának egyik könyvéből, Komáromi Csipkés György „Pápastaság ujsága“ cz. 1671-ben nyomtatott (Régi Magyar Könyvtár. I. 1115.) művének bőrkötésű utótáblájából áztattuk ki. Megállapítható azonban, hogy e tábla eredetileg nem ennek a könyvnek volt táblája, hanem más kötetet fedett. Erre csak 1671-ben vagy később alkalmazták úgy, hogy fehér ezérnával a hátához varrták. A kiáztatás alkalmával e kézirat-töredékekkel együtt kerültek elő a táblából egy XVII. századi magyar vers két versszakának kézírata,¹ egy pár levélnyi nyomtatvány (Ssss 3. ívjelzésű levél) és néhány írott lapon latin szöveg. A nyomtatvány a XVII. század első feléből valónak látszik. Minden valószínűség szerint ilyen tartalma volt az előtáblának is, de a megbontott tábla tartalmából már csak az üres papirlapok vannak meg.

Maga az Árgirus szövegét tartalmazó két papirszeletke nyolczadrétű (9—16 cm.) téglányalakú lap s a Balassa József Árgirus-kiadását véve alapul (Magyar Könyvtár. 578. sz.), a költemény I. részének következő szakait tartalmazza: Az egyik levél az I. rész 40. versszakának második sorától kezdve a 41., 42., 43., 44., 45., 46., 47., 48., 49. versszakokat, úgy hogy a téglányalakú levél aljáról átmegy az írás a levél másik oldalára s ott folytatódik. A második levél a 132. vszak harmadik sorától a 133., 134., 135., 136., 137., 138., 139., 140. versszakokat s a 141. vszaktól a két első sort tartalmazza. Az írás itt is átmegy az egyik oldalról a másikra s a lap szélességében van írva, nem hosszúságában. A versszakok sorai nem külön, önálló sorokba vannak írva, hanem folytatólagosan. A vszakok kezdetét a nagy, kissé kirajzolt kezdőbetű jelzi. Hasonló téglányalakban írott lapok könyvalakba kötve vannak a sárospataki főiskola könyvtárában is. Ilyenek a kézírattár 830., 831., 832. számú kötetei. A 831. számú 1680-ból való s a Tunyogi Mihályé volt.

¹ Inab(an) van kinek kinek változása
Egy perczentés közti lehet fordulása
Nagy állapotjárul csekélyre szállása,
Cresusbol Irussa hirtelen válása

3.

Kedvén fétaal a vad s-ugral az erdőb(en)
Jaczadozván uszik a halis a vizb(en),
Azonb(an) a mikor van bizot öremb(en),
Akkor akad fzegény a Halász kezéb(en).

A két levélnyi becses kéziratörredék a következő 20 versszaknyi szöveget foglalja magában:

A kézirat első lapjának szövege:

- [40.] . . . k egiedul ifiu kertben fezkik vala
 az . . . ugian retteg vala
 . . . alo . . . szeltul mert igen fel va[la]
- [41.] Mint egý lafsu szellö ollýan zugast halla,
 Szep hat feir hattiu az fara le sz[alla]
 Hetedik feihes nyöfzolýara szalla,
 Mellýen az kiraly fi igen remult vala
- [42.] Nagý lafsan öe kezét akkoron ki nyütia,
 fél labatt hattýunak keziben szori[ta]
 Hattýu megh raskodek hata ell szalada,
 Hetedik keziben ott marada fogva
- [43.] Halhatatlan dolog im attul lött vala,
 mert emberi szoval az hattiu szöl vala
 Ne sies kiraly fi az en halalomra,
 mert nem iottem higied te neked karodra
- [44.] Mafzodezor az madar öe magat megh raza.
 leýan abrazatban magat váltostata,
 mellien az kiraly fi amelkodik vala,
 Az leian ilý szoval ötet batorit[a].

A kézirat második lapjának szövege:

- [45.] Ne felý szepsh szerelmem kiralyának szepsh fia,
 Medana afzonynak szerelmes [m]agzattia,
 Te vagý en szivemnek ides vidamsaga,
 lelkiem nyugodalma, eletem Iftapia,
- [46.] Nem plantaltam az fat attýadnak kedveiert,
 mit haragsik tehat ennek termifeert,
 Szabad az embernek ell vinni faiatýyat,
 ket kezivel plantalt fanak szep almaiat,
- [47.] Czak neked plantalam szerelmem az szepsh fatt,
 csak te neked szabad le szedni almaiat,
 im szemedel latod Tunderék kiraliat,
 Ha szeretet, Moztan, neked atta magat,
- [48.] Halhatatlan mely szep ez az leianý vala,
 Nyelvevel az ember azt meg nem monthattia,
 emberi kez foha azt megh nem irhattýa,
 az öe szepsh termetit mel [] draga szepsh vala
- [49.] Juno, pallas, Venus, Dido es minirva,
 ezzel nem er vala Nymphaknak . . .
 . . . szepsh fibillak sem eneklo Mufak,
 Ekcs tekenletj mert mind . . .

A Jese seps bereimem kivalynak seps se. Meclano aso ny da. berelmes
 uszathia, te vagy en sive mek ike vichinggo, te kem nyugodalmas oietem Jh
 Nem plantatum as fat afficiatna kedveit, mit baragik. te sat emek termi
 me Sabad us embernek elk vmi jaiatya, kee kezevel plantalt sonak seps aso
 Czak nekud plantatum bereimem as seps sate. En te nekud szabad le seani at
 nante, mi svedel latod tuncle me kivaliat. Ha kereter, Mostan, nekud alla Ma
 Habatatan meg seps es az sany vala. Nioivel as ember ast meg nem
 mondhatu, ember kez saba ave meg nem n Sathu, as de seps kmetit m
 Tunc pulis. Ve. us. Dico es mir va esse sem er vala. Nimp sathu
divaga seps dok
Es te kivalynak mek me mi

A kézirat második lapja. (Eredeti nagyság.)

A harmadik lap szövege:

- [132.]
 [S]zeph ki teriet fzuru magas nagy cedrus fak,
 nap
- [133.] Egy fzep tizta forras fanak arnikaban,
 Szepep hompologven foldbul fel buzogvan,
 Szeph lafsu folyafsal kerdben fzellel folyvan,
 Gyenge fzepep pafito mindenut afztatvan,
- [134.] Draga fzepep nyofollya ott az kertben vala,
 fzepep gienge faýtollyal be boritva vala,
 Minden nap az leany abban niukzik vala,
 fzepep leveles fanak huvos arnikaba,
- [135.] Iffiu fzep Argirus mihellyen megh lata,
 Az agyra borula uigan még vidula,
 Az oe fzeretoet farat teztel varta,
 Inafsa csak kozel nyofzoljahos alla,
- [136.] Afzontul adatot tomlot megh forita,
 Alom hozo fzellot urara boezata,

A negyedik lap szövege:

- [137.] Nem fok udo mulvan az fzepep fzuz el iuta,
 Ki pava modgyara az aytton be lepett [?]
 Hat fzepep gienge leany oe utanna vala,
 oe fzikot hellire mennj fiet vala,
- [138.] Igen meleg udo az idoben vala,
 Foldig terjed haja, mint egy Sator vala,
 Szeph fines Tundoklo arany fzalu haia,
 Szeph gyenge fzemelynek arnikot tart vala,
- [139.] Tezten ingadozik tezt fzinu ruhaia,
 lengedezo faýtoly feire boritva,
 Gienge zold pafitot az allia czapdofsa,
 Gienge piros fzine mint ha mofolygana,
- [140.] Feier gienge laba mint hattunak Tolla,
 faru az oe laban akkoron nem vala,
 csak az laba feie mint ho laezik vala,
 Zold harmatos pafit nedvesitj vala
- [141.] Mihellyen Argiruft nyofzolyan megh lata,
 Megh ifmere mingiart reaja burula,

A Balassa József által az 1763-iki kiadás alapján a Magyar Könyvtárban kiadott szöveg és kéziratunk szövege között a helyesírási különbségeken kívül a következő eltéréseket találtuk:

A 41. versszak 2. sorában: *ott onnan* helyett: *az fara*. Toldynál: *ottanag*. 1789-iki kiadás: *ottanak*. Más kiadásokban: *ottonnak*, *ottanak*. Balassa szerint bizonyos, hogy az eredetiben az *otton*, *ot an* határozószónak a dunántúli, különösen Zala megyében ismert *ottanag*, *ottanak* alakja volt s a későbbi kiadó, nem ismerve ezt a tájszót, helyébe tette *ott onnan* (Balassa-féle kiadás, 12. lap.). Szerintünk kéziratunk szövege (*az fara*) fedi az eredetit s nem a Toldytól valamely XVIII. századbéli nyomtatványból kiadott szöveg (*ottanag*). Kézirattöredékünk szövege ugyanis a mese eddig ismert szövegei között a legrégebb s így minden valószínűség szerint ez áll legközelebb a XVI. sz. utolsó negyedében készült eredetihez, sőt talán, másolat volta dacára is, fedi is azt.

A 41. vsz. 4. sorában *rémül* helyett *remult*. — 42. v. 1. s. *kinyujtá* h. *ki nyujta*. — 42. v. 2. s. *egy* h. *fél*. — 42. v. 3. s. *az hat* h. *hata*. — 42. v. 4. s. *fejénél* h. *kezában*. — 42. v. 4. s. *maradott* h. *marada*. — 43. v. 1. s. *attól lett* h. *attul lött*. — 43. v. 2. s. *a h. az*. — 43. v. 4. s. *nem jöttünk néked*, *hidgyed*, *ártásodra* h. *nem iottem higied te nekéd karodra*. — 44. v. 1. s. *másodsor ő magát a hatlyú* h. *ma/zodszor az madar őe magat*. — 44. v. 3. s. *a királyfi csudálkozik valu* h. *az király fi amelkodik vala*. — 45. v. 2. s. *Medéna* h. *Meána*. — 45. v. 3. s. *édes* h. *ides*. — 46. v. 1—2 s.

*Atyádnak kedvéért nem plántáltam e fát
Ennek gyümölcséért mit haragszik tehát helyett:
Nem plántaltam az fat atlyádnak kedveért,
mit haragszik tehát ennek termiféért,*

46. v. 3. s. *elvenni* h. *ell vinni*. — 46. v. 4. s. *kezével* h. *kezivel*. — 47. v. 1. s. *a h. az*. — 47. v. 2. s. *És csak néked h. csak te nekéd*. — 47. v. 3. s. *Szemeiddel* h. *im szemdel*. — 47. v. 4. s. *szereted* h. *zeretet*. — 48. v. 1. s. *a leányzó* h. *ez az leianj*. — 48. v. 3. s. *le sem is* h. *azt megh nem*. — 49. v. 1. s. *Minerva* h. *minirva*. — 132. v. 3. s. *kiterjedt sűrű nagy magas* h. *ki teriet /zuru magas nagj*. — 133. v. 1. s. *árnyékában* h. *arnikában*. — 133. v. 2. s. *gömbölyögvén* h. *hompologven*. — 133. v. 2. s. *kibuzogván* h. *fel buzogvan*. — 133. v. 4. s. *pázsitot* h. *pa/fito*. — 134. v. 1. s. *a kertben* h. *az kertben*. — 134. v. 3. s. *a leány* h. *az leanj*. — 134. v. 4. s. *fáknak híves árnyékába* h. *fanak huvos arnikaba*. — 135. v. 2. s. *borulván* h. *borula*. — 136. v. 1. s. *Asszonytól* h. *A/zontul*.

A 136. vsz. 3—4. sora hiányzik, bár az előző sor után a papiroslapon még van annyi üres hely, a melyre lefért volna. E két sor kimaradása kéziratunk másolat voltát igazolja.

A 138. vsz. 1. sorában *Igen kellemetes meleg üdö vala* h. *Igen meleg udo az idoben vala*. — 138. v. 3. s. *aranyszínű* h. *aranj /zalu*. — 138. v. 4. s. *árnyékot* h. *arnikot*. — 139. v. 3. s. *ő azzal* h. *az allia*. — 140. v. 3. s. *a lába feje* h. *az labu feie*. — 141. v. 2. s. *borula* h. *burula*.

Ez eltérések és a helyesírási sajátosságok megfigyelése alapján jogosan következtethetjük azt, hogy kéziratunk szövege minden kétséget kizárólag közelebb áll az eddig még ismeretlen eredetihez, mint az eddig ismert összes kiadásoké.

Az írás jellege az 1600 körüli időszakra vall (a *h*, *z*, *k*, *gy* betűk írása). Szép, nagy türelemmel írott, itt-ott rajzolt díszírás, mely vetekedik egy-két kevesebb gonddal írott kodex írásával is. Gondosan, szépen, kerekded, nagy betűkkel írja a verssorok kezdő betűi, sőt a T, I, E, F, M, G, N nagy kezdőbetűket rajzolja is.

Nyelvészeti szempontból vizsgálóra vettük a kézirat egyes szavait s a Nyelvt. Szótár adatainak segítségével megállapítani próbáltuk az egyes szóalakok használatának a korát. *Helyesírása* nem következetes. Egyugyanazon szót többféleképp is ír le: borítva, borula, burula; szep̄h és szep; lean̄y, leian, leyan, leian̄y; nyoszolya és nyosollya; gienge és gyenge. A *d* és *t* mássalhangzókat felcseréli (kerdben és kertben). A *j*-t néha *j*-vel, néha *i*-vel írja (haja és haia). A birtokos személyrag *j* mássalhangzóját néha kiteszi, néha nem (szeretötet, kedveiert). Az igei személyragoknál is különféleképp jár el (irhattya, mondhattia). Az *ly*-ban is sokszor használ *i*-t (kiraliat). Sokszor a *j* helyett *i*-t, az *i* helyett *j*-t használ (kiteriet, tekintetj, menny, nedvesitj, saiatyat). Az *sz* mássalhangzót néha *sz*-szel, néha *z*-vel jelöli (tizta, niukzik, szepen), máskor a *z*-t jelöli *sz*-szel (asztatvan). Egyes szavakban a *z* betű *s* hangot jelöl (tezten, tezt, moztan, teztel). Csak az *i* betű fölé tesz pontot, a hosszú magánhangzók felett nincsenek hosszúságot jelző vonások, sem az *ö*, *ü* felett a két-két pont. Csak két *ö* és egy *e* és *ü* felett van jel (szellö, költ, színü kezét). A „*gyafsal*” szóban az *ö* felett két pont van.

Az írás legkövetkezetesebb az *ö* névmás jelölésénél (*öe*) és a fátyol szóban (fajtyolý, fajtollýal). Helyesírása tehát ingadozó, rávall az 1600 körüli évekre.

A töredék *nyelvjárása* *i-zö* (41. feir, feihes, 42. keziben, 45. ides, 46. kezivel, termiseert, 133. arnikaban, 134. arnikaba, 138. arnikot, fines).

Gyergyai szerintünk székely ember volt, de művét mindenik vidék lakója a maga nyelvjárásához idomította, mint a nyomdászok is az író szövegét. (L. Trócsányi Zoltán: Az *e* jelöléséről.) Így magyarázható meg, hogy egyugyanazon szó négyféleképp is van írva.

Az *i*-t nagyon szereti s a *j*-ket s a palatalizált mássalhangzókat sok helyen azzal jelöli (feie, almaiat, allia, niugodalma, ruhaia, ligied, gienge, ugian). A *j* betű helyett használt *i* a kódexekben s a XVI. században igen gyakori. Pl. Árgirusban: iottem, istapia, haia; Sylv. Ut. I. 202: haia; Károlyi Bibl. III. 26: ruhaia; Mon. Ap. 420: feie; R. M. Ny. II. 333: megiek; Bécsi C. 2.: akariatoc stb. A „burula” alak megvan Moln. Bibl. I. 45. is.

Nem lesz érdektelen a használt szóalakokból meghatározni a kézirat korát, miután a kéziraton évszám nincs s a könyv évszáma sem adhat útbaigazítást, mert a kötés előbb más könyvön volt. Az áztatás útján előkerült s bibula helyett felhasznált társai is csak azt bizonyítják, hogy régi lejegyzések lehetnek s a XVII. században már leírva állottak az Árgirussal együtt. Az Árgirus-kézirat azonban már első tekintetre is hasonlíthatatlanul régiebbnek bizonyul társainál. Kétségtelenül másolat; az eredetinek tehát régiebbnek kell lennie.

Töredékünk helyesírási sajátosságai, szóalakjai (feir, amelkodik, arnikaban, csak, mingiart, burula, stb.) s az írás jellege arra mutatnak, hogy a *história lemásolása az 1600 körüli években történt*. Kéziratunk tehát ebből a korból való, azzal a megjegyzéssel, hogy az írás ideje inkább a XVII. század elejére hajlik át, mint a XVI. század végére, a mi azonban természetesen nem áll ellentétben ama meggyőződésünkkel, hogy Gyergyai e históriát 1590 körül írta. Ennek az sem mond ellent, hogy a széphistória a Huszti Aeneisének nótájára iratott, melynek legrégebb kiadása tudtunkkal 1582-ből való.

Szilády Áron úrnak, a régi magyar irodalom egyik legkiválóbb bűvárának

szíves tájékoztatása szerint az általunk fölfedezett kézirat a XVII. század elejénél nem régibb. Korát 1600 előttre nem tudja visszavinni, a mi azonban öt sem ingatja meg abban a vélekedésében, hogy maga a história 1590 körül készült. A Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchenyi-Könyvtárának kéziratári és levéltári szakértői a kéziratot szintén az 1600 utáni első évekből valónak találták. Szíves tájékoztatásukért fogadják hálás köszönetünket!

Kéziratunk előkerülésével tehát a mese eddig ősmert, legrégebb lejegyzéséhez jutott a sárospataki főiskola s általa a magyar irodalom.

Harsányi István és Gulyás József.

Argirus históriájának 1618-ki kézirata.¹

Szádeczky Lajos kolozsvári egyetemi tanár szerencsés kutatásai közben *Apor István* kisküküllőmegyei abosfalvi levéltárában lelt egy igen értékes versgyűteményt a XVII. század elejéről. Három széphistóriát írt le abban *Tatrosy György*, az *Apor*-családnak iródiákja, 1618-ban.

I. *Báthori Gábor históriája*. Ezt *Szádeczky* kiadta, mint *Szamosközy* művét, a „Századok“ 1899. évi folyamában.

II. *Apollonius históriája*, mely megjelent Kolozsvárt már a XVI. században.

III. *Argirus históriája*. Ez is megjelent jóval a lemásolás előtt, csak hogy agyonolvasták: egy példánya sem maradt fenn. Kár, hogy *Tatrosy* a régi, vagy talán legrégebb szövegből csak 109 versszakot másolt le. Felénél több tehát itt is elveszett, mert a teljes kiadások hét hiján harmadfél száz szakból állanak.

Tatrosy másolata egész terjedelmében így hangzik:²

HISTORIA Egy Argirus neű Kiralýfirol, es egy Tünder kiralý szűz Leanírol. Nota, *Olj buual banattal az Acneas kiralj, etc.*

Az Tünder Országról bőséggel olvastam,
Olasz² Cronikákból kit meg fordítottam,
Es az olvasóknak mulatságul attam:
Magyar versek szerént énekben foglaltam.
Lészen most beszédem Iffiu Argirusról,
Acleton királynak kissebbik fiáról,
Ő szeretőjéről, az Tünder leányról,
Fáratsága után ő vigasságáról.

¹ Néhai *Kanyaró Ferencz* unit. főgimn. tanár 1908. évi márcz. 5-én küldött be hozzánk egy testes kötetre terjedő tanulmányt. Mivel tárgya irodalomtörténeti természetű volt, kidolgozása pedig nagyon szétfolyt s több tekintetben zavaros is volt, azzal a kérésrel terheltem meg már nyugalomba vonult és állandóan betegeskedő munkatársunkat, hogy az értékes abosfai másolathoz néhány lapnyi tájékoztatást írjon. Mivel levelem válasz nélkül maradt, a másolat közlésére nem vállalkozhattam. A másolat készítőjének elhunytá után említett tanulmányának első lapját és másolatát most azért tesszük közzé, mert a sárospataki töredék viszonylagos becsét az 1618-ki abosfalvi kézirat ismerete alapján könnyebb megállapítani. Egyben lerójuk kegyeletünk adóját is azzal, hogy *Kanyaró* kutatásainak egyik értékes eredményét az *Argirus*-irodalom jelenlegi gazdagodásánál érvényesülni segítjük.

Szerk.

² Meg kell jegyeznünk, hogy *Kanyaró* *Tatrosy* másolatát szabadon átirta. Egyébként pontosnak bizonyult, mert *dr. Dézsi Lajos* egyetemi tanár úr szíves volt kértünkre a saját másolatával ellenőrizni.

Szerk.

³ Értsd: latin krónikákból. Toldynál csak krónika van.

Bizonyal országát én meg nem mondhatom.
Acleton királynak hol légyen, nemi tudom.
Az Tündér országban volt kő vára tudom,
Mint az Cronikából értem és olvasom.

Ekes Tartományal az király bir vala,
Szép fénlő kő vára országában vala.
Asszony felesége szép Medena vala,
Három vitéz fia az királynak vala.

Régi rakot kerete az királynak vala.
Mely szép termő fákkal ékesítve vala.
Drága szép folyóviz kertében foly vala,
Melyel szép kő kerete ékesítve vala.

Történék azonban kertében hogy járna,
Egy szép virágos fát ott az kertben látá,
Melyet ő ez előtt megh nem látot volna;
Honmat hozták oda, ő azt kérdi vala.

Virága mint ezüst olyan színű vala,
Az közepi pegegh¹ szép göngy szennel² rakva,
Melynek az termését aligh várja vala,
Háromszor egy napon megh virágzik vala.

Sietséggel király az kertészét hivatá,
Kérdé, az almafát ki plántálta volna,
Mondá, hogy ő többé azt nem látta volna,
Sőt annak szépségét ő is úgy csudálná.

Geonyörűségesen nappal az alma fa
Ezüst virágával úgy tündöklök vala;
Étezaka nagy szépen érik meg almája,
De reggelre fáján egy sem marad vala.

Ezen az Acleton igen busult vala,
Másodsor is az fa megvirágzik vala,
Göngyös virágjában sokat be hordata,
Étezaka őrzöket az kertben bocsátta.

Reggelt aligh várja, az király fel kele,
Palota ablakán az kert felé néze,
Az szép gyümölcs fának hát nincsen termése,
Ő maga az kertben őrzökhez be mene.

Gyorsasággal siet az király hozzájok,
De hát az fa alatt mind el aluttanak,
Az király felkölté, kérdé, mit láttanak,
Azok az királynak im' igyen szállának.

„Ert arany almákat fán szépeket láttunk,
Egy kis szellőt fúni étezakán hallottunk,
Mely miat minyájon el kellet alonnunk,
Mint egy fél megh holtak földre nyomattattunk.“

Igen³ hamar király házában be mene,
Nagy bánatnak magát mingyarást ereszté,
Egy jövendő mondót hamar kerestete,
Kinek az bús király ezképpen beszéle:

„Mond' meg nekem — úgy mond — ezt az fát ki hozta,
Akaratom ellen kertemben plántálta?
Az ő szép termését kertemből el horgya,
Mely miat, im' látom, jutottam nagy búra.“

„Ha nekem megh mondod, várjad nagy jutalmát:
Örömrre fordított az én bánatimat,
Veszsz ottan töllem sok ajándékokat,
Teszek én te veled ottan minden jókat.“

Az jövendő mondó Pillarenus⁴ vala,
Ki ördögösséggel oly igen bölcs vala;
Harmad napot kére gondolkodására,
Akkor szóról szóra néki megh mondaná.

Király megh engedé, előlle el mene,
Harmad nap el telve az királyhoz jöve,
Királyt fiaival házban együt lelé,
Pillarenus így szól király beszédére.

¹ Pedig. — ² Így szemmel helyett. — ³ Eddig a versfőkben: *Albertus Gergéi* olvasható. — ⁴ Későbbi kiadásokban: *Filarinus*.

Mondá: „Az termő fát az ki oda hozta,
 Ugyan azon ember termését el horgya,
 Az tennen gyermeked néked meg mondhattja,
 Az ki fa termését megh ótalmazhattja.“
 „Ennek ő kedvéért hozták ez fát ide,¹
 Az ő szép személyét kívánta látnia;
 De ez felségednek fordul nagy bánatra,
 Az te gyermekednek nagy budosására.“
 Phillareus ennél többet ott nem szóla,
 Szép ajándékokat király néki ada,
 Fa megh virágoznék, imár aligh várja,
 Idő reá telvén fénlík szép virága.
 Szép vetet nyoszolyát tétete fa alá,
 Ő nagyobbik fiát őrizni bocsáttá.
 Az szép nyoszolyában hanyot fekszik vala,
 Az szép termő fára szemével néz vala
 Látá, hogy az alma nagy szépen megh érék,
 Alom hozó szellő azontól² érkezek,
 Nagy nehéz álomtól szegény el nyomaték,
 Királytól alva reggel találtaték.
 Középső fiát is el küldé próbára,
 Jövendő mondónak poroncsolattjára,
 Hasonlatos képpen ez szintén úgy jára,
 Király megh haragvék jövendő mondóra.
 Szegény Pillareust piacra viteté.
 Nagy hirtelenséggel fejét el ütteté,
 Nem fogh semit az ő könyörgő beszéde,
 Nagy bánattal király házában be mene.
 Király felesége szép Medana vala,
 Kissebbik fiával be mene az ajtón,
 Királyt vigasztallja szép Medana asszony,³
 Kissebbik fiával, az szép Argirussal.
 Tekéntetes iffiu az Argirus vala,
 Nagy ékes beszédű, szép termetű vala,
 Szép ékes erkölcsel fel ruházva vala,
 Kiért az országban néki hire vala.
 Nagy kegyes beszéddel attyát vigasztallja,
 „En szerelmes Attyám!“ az királynak mondá,
 „Egy szót szólnék, hogy ha felséged nem bánná,
 Es ha rá hajlanál én kívánságomra.“
 „Im látod, Báltvám, meg nem őrizhették,
 Sem az őrizők is ezekben nem vötték,
 Alma lopót néked megh nem jelenthették,
 Felsőged bánattját nem engesztelhették.“
 „Az jövendő mondót megh öletéd, látom,
 Mely cselekedeted bizony igen bánom;
 Mert mit jövendőlt volt, igaz leszen, tudom,
 Nékem jelentette ez étezaki álom.“⁴
 „En szerelmes Attyám, had menjek el én is,
 Ha megh őrizhetném, próbálljam meg én is,
 Az álom hozó szél ha reám támad is,
 Miként az töb őrizők, ha el aluszom is.“
 Az keserves király monda Argirusnak:
 „Szerelmes szép fiam, az⁵ az én bánatomnak
 Ne örülj oly igen, én busulásomnak,
 Ne légy oka, fiam, minden bánatimnak.“
 „Mert ha igaz leszen Pillareus szava,
 Bánatomra nékem ez dologh fordulna,
 Néked, édes fiam, sok búdosásodra;
 Bár inkább az alma egigh⁶ veszszen oda.“
 „Mi vagyon⁷ énnékem, fiam, arany almám?
 Az alma fát inkább job hogy levágassam,
 Tűzre mind tövestől-virágostul vessem,
 Hogy nem mint ennél is inkább háborogjam“.

¹ Oda? A rim kedvéért. — ² Azontúl. Ma: azonnal. — ³ Előbb Medana. — ⁴ Toldynál: az éjszaki álom. — ⁵ Tollhibából kétszer irva. — ⁶ Egyig. Toldynál: fástul veszszen oda. — ⁷ Mit, miért vagyon? Vagy: Mi haszon énnékem... Toldynál is: Mi vagyon.

„Megh bocsás, jó Attjám!“ az iffiu így szólla,
 „Akaratod ellen el megyek“, azt mondá,
 „Igaz leszen talám Pillarenus szava,
 Noha te felséged ötet le vágatta“.

Akarattja ellen Attyának el mene,
 Az kertben hogy júta, az fa alá mene,
 Aranyos fegyverét le tevé melléje,
 Genge vetett ágyra testét le ereszté.

Szép egyenes teste az iffiunak vala,
 Idejének szintén virágjában vala,
 Urfi módra termet vitézi járása,
 Minden dolgaiban mértékletes vala.

Nem felette kartsu, közép ember vala,
 Ki terjet fejr¹ szép sima ő homloka,
 Két fekete szeme, szép piros orczája,
 Tekéntetre méltó kívánatos vala.

Feküvén ágyában úgy könyörög vala,
 Két szép szemeivel az fára néz vala,
 Lassanként el hulla az fának virága,
 Az alma nőtön nő, szemeivel láttja.

Az almák meg értek s már félnenek vala,
 Csak egyedül iffiu kertben fekszik vala,
 Az önnön testében ugyan rettegh vala,
 Álom hozó széltől mert igen fél vala.

Mi(n)t egy lassú szellő, olyan zúgást halla,
 Szép hat fejr² hattyú az fára² le szálla,
 Hetedik fejéhez nyoszolyára szálla,
 Melyen az király fi igen rémült vala.

Nagy lassan ő kezét akkoron ki nyujtá,
 Fél lábát hattyúnak kezében szorittá,
 Hattyú megh rázkodék, hata el szalada,³
 Hetedik kezében⁴ ott marada fogva.

Halhatatlan dologh im⁵ attól lött vala,
 Mert emberi szóval az hattyú szól vala:

„Ne siess, király fi, az én halálomra!
 Mert nem jöttem, higgyed, te néked károdra.“

Másodszor az madár ő magát megh rázá,
 Leány ábrázatban magát változtatá,
 Melyen az király fi álmékkodik vala,
 Az leány ily szóval ötet bátorittá:

„Ne félj, szép szerelmem, királynak szép fia,
 Medana asszonynek szerelmes magzattja!
 Te vagy én szívemnek édes vidámsága,
 Lelkem nyugodalma, életem istápjá.“

„Nem plántáltam az fát Attyádnak kedviért,⁵
 Mit haragszik tehát ennek terméséért?
 Szabad az embernek elvinni sajáttját,
 Két kezivel plántált fának szép almáját.“

„Csak néked plántáltam, szerelmem, az szép fát,
 Csak te néked szabad el szedni almáját.
 Im szemekkel látod tündérek királyát!
 Ha szereted, mostan néked atta magát.“

Halhatatlan mely szép ez az leány vala,
 Nyelvével az ember azt megh nem mondhattja,
 Emberi kéz soha azt megh nem írhattja,
 Az ő szép termetit mely drága szép vala!

Juno, Pallas, Wenus, Dido és Minerva,
 Ezzel nem ér vala Nympháknak soksága,
 Sem az szép sibillák, sem éneklő musák,
 Ékes tekénteti mert mind feljül mullja.

Arany színű haja földigh terjet vala,
 Éczaki időn is⁶ ugyan fénlük vala,
 Nyoszolya nagy részét árnyékával tartja;
 Fénlük genge testén test színű ruhája.

¹ Javitással. Toldynál: És kiterjedt feje, szép sima homloka. — ² Toldynál érhetetlen: ottanag. — ³ Inkább: elrepüle. — ⁴ Toldynál: fejénél. — ⁵ Toldy a 46. számát e strophának 47-re teszi. — ⁶ Toldynál: Éjszaka igen is.

Termette szép kartsú, magas állapotja,
 Fejér az ő teste mint hattyúnak tolla,
 Isten asszony módra termett ábrázattja,
 Genge, ékes, lassú, lengedező szava.
 Iffiu fel gerjedvén, karját fel emelé,
 Hozzája szorítván leánt meg ölelé,
 Kitől ő magát is leány nem kiméllé,
 Mert ő is az iffiat igen megh kedvelé.
 Gönyörű csókokat ajakok nem unnak,
 Ölegetésekkel karjok nem fáradnak,
 Nagy gyönyörűségben mind az ketten vadnak,
 Így szólla király fi im' az szép leánynak:
 „Kegyes tekintetű én édes szerelmem,
 Vigh kedű (!) szép vidám szívem, édes lellem!
 Ennyi munkát tölled én hogy érdemltem?
 Mit kívánsz én töllem, én édes szerelmem?“
 „Nálad nélkül, higgyed, nem léssen életem,
 El ne hagyjon engem kegyes voltod, kérem,
 Az halálra érted hogy ne vessem fejem.
 Ha személyem teccik, légy én feleségem!“
 „Szívemnek virága!“ az leán is szólla,
 Szép ékes rósa szál, kit ajakam csókol,
 Szép fehér genge test kit kezem tapogat,
 Gönyörű szép beszéd, kit két fülem halgat“.
 „Mit tusakogyam már az szerelem ellen,
 Ha csak hozzád vagyon szívem, minden kedvem,
 Nálad nélkül nincsen énnékem örömem,
 Tiéd vagyok szívem, ihon az job kezem!“
 Mint mages kő vasat hozzája szorítottja,
 Így genge testeket ők egyben szorították,
 Így ő szerelmeket egy máséhoz mutatták,
 Sok szívem-lelkeket egymásnak mondanak.
 Végre szép Argirus az leánynak szólla,
 Wenus játékára hajlani kívána,
 Genge lány ruháját kezében szorította.
 Az leány az ellen ilyen szókot szólla:
 „En édes szerelmem, fogagyad megh szómat,
 Abból még nem közlöm veled én magamot,
 Mert ha ezt meg láttják, mondanak ránk szitkokat.
 Hagy békét, szerelmem, ereszd el ruhámat!“
 „Lám te veled közlök minden játékokat,
 Ölegetéseket, gönyörű csókokat,
 Kedved szerént való apolgatásokat:²
 Ezzel elégegyünk, túrtessük magunkat“.
 Szép Argirus néki ez képpen felele,
 Hozzá nagy szerelmét ő addégh nem hínné,
 Mert abból teccik megh szerelem gyümölcse,
 „Mi nem léssen, szívem, az kissebségünkre“.
 „Valljons ha virrattígh mi itt el aluszunk,
 Attyám szolgáitól ha itt találtatunk,
 El hiszik-é, hogy mi az nélkül mulattunk,
 Főképpen hogy ilyen szerelmesek vagyunk?“
 „Emberi látástul mi semmit ne féllünk,
 Mert nagy magos kő kert vagyon mi környüllünk,
 Erős kapú, az kin reggel kel ki menjünk,³
 Az felől lehetünk mi bátorságosok“.⁴
 Leány megh felele: „Édes, szép virágom!
 Szerkengető, hives, nedves szép hármatom,
 Én tetölled magam de hogy tagadhatom,
 Vérem ki ontását tölled én nem szánom.“
 „Tiéd vagyok, ám bár szabad légy én velem,
 Többet már nem szóllok akaratod ellen,
 Mert énnékem sínesen kívánságom ellen,
 Nékem is nám kedves⁵ az gonosz szerelem.“

¹ Toldynál: a leány is így szól. ² Toldy: tapogatásokat. Eredetinek értelme: csókolgatás. — ³ Igen székelyes „mennünk“ helyett. — ⁴ Itt föleserlőte a másoló a sor két felét. — ⁵ Másolóink szerint: nem kedvez. Nám néz igéből alakult. Ma: lám!

Wenusnak szerelmes szép játéka után,¹
 Magokat mind ketten az álomnak adák,
 Nem sok üdö mulván ottan megh virrada,
 Az király fel kele, ki jöve az ajtón.
 Palota ablakán kert felé tekénte,
 Tehát az szép fának fénlík szép termése,
 Szívében-lelkében ugyan megh örüle,
 Alig hiszi, hogy hirt fiáról érthetne.
 Egy vén asszony ottan eleiben mene,
 Az király asszonnak ez képpen felele:
 „Vajha ki nékem hirt fiamról mondana,
 Szép ajándék lenne töllem néki adva“.
 Vén asszony futamék, kolts neki adaték.
 Kertben hogy be lépék, az leánt meg látá,
 Nagy álmélkodással szépségét csudálá:
 Arany szálu haja nyoszolyát be fogta.
 Költeni nem meri, mert igen fél vala,
 Isten asszony volna, ő azt véli vala
 Lassú leheléssel ott alusznak vala,
 Kezeket egymásra által vették vala.
 Késit ott ki rántá, hajában el mecze,
 Király eleiben azt hamar be vivé:
 Nagy álmélkodással királynak beszéllé.
 Arany szál hajakot adá ő kezében
 „Lehetetlen dolog — királynak azt mongya —
 Hogy emberi magnak olyan haja volna“,
 Asszony felesége fel kele, Medana,
 Öltözék, hogy menjen szép fia látnia.
 Azonban álmából leány fel serkene,
 Sivalkodék, kire iffiu is fel kele.
 Hajában el loptak, azt eszében vötte,
 Jaj szóval ő haját sirattja s kesergi.
 „Oh szerelmem“ — úgy mond — „ha ezt tuttam volna,
 Hogy attyád házánál tolvaj lakot volna,
 Job megh estve innet én el tüntem volna,
 Hogy sem mint ily szégyent rajtam töttek volna“.
 „Nem lehet már többé, hogy én itt maragvak,
 Mert nagy hea vagyon én fényes hajamnak.
 Mert az mi törvényünk nem engedne annak,
 Hogy lakója lennék attyád udvarának“.²
 Sirással Argirus leánt kérdy vala:
 „Én édes lelkemnek kegyes vidámsága!
 Ennek az esetnek én vagyok-é oka,
 Hogy engemet el hacz keserves halálra?“
 „Avagy csak azt mond meg, hol lesz maradásod?
 Vagy mely felé vagyon te lakó várasod?
 Vagy kereslek téged, bizonyal meg látod;
 Avagy meg talállak,³ vagy érted meg halok!“
 Az keserves leány visszateként vala,
 Orczáján könyvei le görögnek⁴ vala:
 „Mi haszna, szerelmem, Argirusnak monda,
 Ez országi ember ha nem jöhet oda!“
 „Az fekete Várost tudakozd északra,
 Az változó helynél ott megh találisz“, monda;
 „De tudom bizonyal, hogy nem jöhecz oda“,
 Leán azon közben ajtó nilást halla“.
 Többet ott egymással nem beszélhetének,
 Keserű sirással az leány el tünék,
 Az iffiu el hala, az földre le esék,
 Az király be mene, kertben megh állapék.
 Az leánt a király sohol nem láthatá,
 Az fia hogy el holt az földön, megh látá

¹ E sort és előzőit a későbbi kiadások megváltoztatták. A gonosz szerelem merőben kimaradt versszakával együtt. Ellenben Toldynál megvan.

² Ily gyalázat után. A haj levágása ugyanis megbélyegzése volt régen a „személynek“. — ³ Toldy: megmarasztlak. — ⁴ Toldynál: lecsorognak.

Könyve le csordula, fiát fel ragadá,
 Medana asszon is el fakada sirva.
 Az keserves király ilyen szókot szólla:
 „Im majd hol telik be Pillarenius szava!
 Igaz leszen, tudom, jövendő mondása:
 Az alma meg érés fordul bánatomra“.
 Az atya és anya fiát vigasztalá:
 „Én édes szívemnek szerelmes istápjá!
 Ne had magad, kelj fel, ne hagy engem búra!
 Had értsem megh tölled, mi nyavalyád volna?“
 Királyfi sokára észére jött vala.
 „Ne vigasztalj engem!“ keservesen mongya,¹
 „Oka te vagy ennek“ — attyának ezt mondá —
 „Te miattad megyek majdon az halálra“.
 „Tolvajt küldöttél volt hozzám követtségül,
 Engemet megh fosztál az én szeretőmtől
 Bucsut veszek majdon az napnak fényétől,
 Nem akarok többé fel kelni az helyből.“
 Nagy sok vigasztalást attya rá támaszta,
 „Nem én vagyok oka, jó fiam!“ azt mongya,
 „Nem tuttam, magzatom, de nem küldtem volna“,
 Sok szó után iffiu lábára fel álla.
 Attyával, anyával házban be ment vala,
 Leánynak szépségét ő beszéli vala:
 Sem enni, sem innya ő nem akar vala,
 Migh az vén kofának halálát nem látna.
 Király megh engedé, kezében bocsátta,
 Hohért az keserves iffiu hozattata,
 Ló farkon az asszont hamar hordoztatá,
 Az után négy részre testét vágattatá.
 Attyára az iffiu viszont kiált vala,
 Minden jószágából részét hogy ki adná;
 Mert lakni házánál többé nem akarna,
 Semmi nyugodalma mert néki nem volna.
 Az atya és anya ezen csudálkoznak,
 Mind az ketten sirnak s attya igen² szólla:
 „Ne hagy édes fiam, minket oly nagy búra!
 Ne agyuk magunkat érted az halálra“.
 Sok sirást, zokogást körülötte tőnek,
 De semit belőle ki nem vehetének,
 Mint egy dühöt ember kiált mindeneknek:
 Nem leszen lakója többé ő földének.
 Szólla³ ismét az Anyya: „Édes fel tartottam!
 Az fuó széltől is meg óalmaztalak,⁴
 Az én kebelemben én úgy tartottalak:
 Ne menj el előllem, látod, mint óhajtlak!“
 Hogy látá az attya, szava nem használna,
 Aranyat nagy bőven ő néki adata.
 Attya, anya házban jajgatván sirattja;
 De csak megh sem hallja, az útnak indula.
 Az almafát mingyárt földből ki ásatta,
 Mint egy áldozatot, az tűzre hanyatta.
 Világánál fiát keserven siratta,
 Jövendő mondónak jút eszében szava.
 „Jámbor Pillarenius igazat szólt vala,
 Ok nélkül halálra én vitettem vala
 Az én boszuságom, lásd, nekem mit hozza,
 Holtigh siralomra az én fejem juta.“
 Hasonlatos képpen az Anya siratá,
 Szolgáló leáni és az egész udvara;
 Mint ha halva volna úgy kesergik vala,
 Nem különben mint ha el temették volna.
 Udvara ő vele bezzegh ékes vala,

¹ U. o. sira. — ² Igyen, ma: így. — ³ Így, Szól helyett. — ⁴ Toldynál: Szóla ismét anyja: „Én úgy tartottalak, Megfuvó széltől is megoltalmaztalak.

Mert őt tekintetlen senki nem tűrheté.¹
 Ekes ábrázattját sok nem felejtheti,
 Éjelnappal sok szűz az iffiat kesergi.
 Az szegény Argyrus hegyeken-völgyeken,
 Mind éjelen nappal észak felé megyen.
 Kit elől-utól ér, ő mind tudakozik,
 De senki várasról nem emlékezhetik.
 Csak egy inassával ő búdosik vala,
 Az Tündér országban imár jutot vala.
 Egy nagy havas közben hogy búdosik vala,
 Egy szélyes barlangban egy kis füstöt láta.²
 Mikor az barlangnak szélire eljuta,
 Az barlangban ottan egy nagy embert láta.
 Ugyan megh rettene az embert hogy látá;
 De visszafordulni imár késő vala.
 Bátoritván magát így szólla magában:
 „Nem bizom én imár semit ez világban;
 Job holtom, hogy sem mint életem nagy búban.“
 Ez szók után mingyárt méne az barlangban.
 Az nagy ember kérdé: kicsodák volnának?
 Zeng az föld hangjától az ő nagy szavának.
 Egy szeme közepin az ő homlokának,
 Az is csak keredged, mint Bagoly madárnak.
 Az iffiu Argirus bátorsággal szólla,
 Micsoda járatban ő akkoron volna.
 Eleiben nagy bő beszéddel³ számlálá,
 Az fekete Várost tőlle tudakozá.
 Az nagy ember szólla: „Hallod-e, jó fiam?
 Sok tartományokat imár én bejártam;
 De annak megh hírét soha nem hallottam.
 Im te tőlled hallom, de többé nem tuttam.“
 „Várj reggelt, jó fiam, talám megh mondhatom,
 Mert az tündéreket én reggelre várom.
 Tőllök mind fejenként én meg tudakozom,
 Az ki tuggya, társul veled el bocsátom.“
 Egy vadat egésszen nyársra fel vonata,
 Inassával együt Argyrust jól tartá.
 Minden nemzetségét tőlle tudakozá,
 És miért fáradna, ő azt is meg tudá.
 Más napra viradva, tündérek jövének,⁴
 Sok ajándékokat ő neki hozának,
 Barlang rakva velek, oly sokan valának,
 Az nagy ember szólla, hogy mind halgatnának.
 „Tudom, hogy fejenként ti sokat jártatok,
 Az fekete várost talám hallottátok.
 Melljtek hallotta? nékem meg mongyátok!
 Nem gonoszból kérdem, nem leszen bántástok.“
 Egyikis — — — — (A többi hiányzik az 1618-ki másolatból.)

Közli: *Kanyaró Ferencz.*

¹ Eredetileg: nem hagyhatta. — ² A füstről tűnik szemébe a lakás, mint Homerosznál Odysseusnak.

³ Toldy: Eleibe neki nagy szóval számlálá. Az egybehasonlításnál Toldy első kiadását használtuk fel: A m. költészet kézikönyve a mohácsi vésztől a legújabb időig. I. kötet. Pest, 1855. 8-r. 129—152. hasábon „Görgei Albert“ főcímmel. A versek fölött ez áll: „Historia egy Árgirus nevű királyfiról és egy tündér szűzleányról.“ *Király* a szűz elől kimaradt. — ⁴ Eredetiben ez lehetett: jutának. Toldynál is így van.

Tatrosy György verseskönyve.

Az Apor-levéltárban báró Apor Istvánnal (Abosfalván, Kisküküllő várm.) dr. Szádeczky Lajos 1898. év nyarán fedezett fel egy kéziratos verseskönyvet, melyet összeírójáról, Tatrosy Györgyről, „*Tatrosy verseskönyvé*“-nek lehetne nevezni. Alakja haránt negyedré, jelzete $\frac{41}{259}$, belől N° 9. signatura is van. Felbörkötése nem egykorú; akkor köttették be, mikor már csonka volt. A kézirat 56 levélből áll s elől és végül még bekötéskor 3—3 tiszta levél járult hozzá. Az 5., 6., 23. és 56. levél alsó részéből egy darab hiányzik. Végig egy kéz írása az egész s csak három művet foglal magában, ebből is az utolsót csonkán.

A másolóra vonatkozólag ezek az adatok fordulnak elő a verseskönyvben: A gyűjtemény első darabja (a „Finis“) után a 28^b levelen: Finis huius Historiæ, per me Georgiu[m] Tatrosy scripta, [igy] anno 1618 | incepta Die 9 Junij, finita Die 12 Junj [igy] Laus deo femper, etc. A második mű után: „Finis hujus[ue] per me Georgiu[m] Tatrosy, 1618. Die 14 Junj finiuit“. Bizonyára a harmadik historia után is volt ilyen megjegyzés, mely megmondta, hogy a másoló mikor készült el ennek másolatával, de ez csonkán maradt fent. Tehát a verseskönyv két darabját a két adat szerint 1618. jún. 9—14. napjain másolta Tatrosy s valószínűen még a harmadikkal is elkészült ugyanabban a hónapban. Ki volt ez a Tatrosy György, nem tudjuk. A család ma is él Erdélyben (Nagy Iván, Magyarorsz. csal. XI. 359. l.) s valószínűen azon Tatros falutól vette nevét, mely mint a müncheni codex másolási helye vált nevezetessé. A verseskönyv későbbi birtokosai közül egy bejegyzés („pofidet [igy] Joannes Cserei“) a 2^a levélen megőrizte a Cserei János, egy másik a 29^a levélen a Petrus Adorján nevét.

Tartalma: 1^a — 28^b: HISTORIA BATHORI GABORE. | Kezdet: Sok czudak keözul, [igy] haliatok egy czudat, | Magyar ne[m]betnek niughatatlanfagat, Erdey [igy] orbagnak wyobb ualtozafat, | Waßon sobara kenankozót forfat. | Kiadta ezt a historiás éneket a kézirat felfedezője, Szádeczky Lajos „Szamosközy magyar historiás éneke az 1610-iki Kendy-féle összeesküvéstről“ ezimen a „Századok“ 1899. évfolyama 211—225. (bevezetés), 310—341. (ének-szöveg) lapjain.

2. 28^b — 45^b: HISTORIA, Mikeppe[n] APOLLONIUS, neü kiralý fy, egy | mefenek megh feitefeert, el Budofuan, az Tengere[n] mindeneket | el ueztuen, Halaz ruhaban Altistrates kiralý wduaraban luta, | AD Notam. Sok ereös Vitezek beölezek es kiraljok berelem miat | uezte. [igy] || Az APPOLLONIVSNAK HISTORIAIA. | Kezd. Az zent Iras mongia hogj boros utt uagion az eöreök | bodogfagra, . . . Az utolsó versszak: „Az ki ez eneket rende le Verfekben igen bizik iltenben, mint | Appollonius kiralj az tengere[n] budofuan, elmeieben, az ezer | eot bazznak, es az niolczuan niolcznak ketfegecs elejben, | Megjelent nyomtatásban Kol. 1591. (Szabó: RMK. I. 241. sz.) Az utolsó versszak itt is ugyanaz, de a nóta (Lucretia nótája) más. Újabban a Heinrich-féle Régi M. Könyvt. 31. számában 1912-ben Berecz Sándor adta ki.

3. 46^a — 56^b: HISTORIA Egy Argirus neü kiralýfirol, | es egy Twnder kiralý büz Leanirol, Nota, Olj buual banattal | az Aeneas kiralj etc. Csak az 1—109. versszak van meg, itt félbeszakad a kézirat. De így is figyelemreméltó, mivel mint 1618. év körüli másolat a legrégebb ismert szövegek közé tartozik.

Ilyen gyanánt említi fel Gulyás József EPhk. 1914. 733. l. („Néhány adat az Argirus meséhez“), most pedig az előző közlemény hozza Kanyaró másolásában, átírt szöveggel.

A kéziratban a három versművön kívül néhány, több kéztől eredő régi, érdekes bejegyzés, probatio calami v. fogalmazás van. Pl. 1^a levelen oldalt: Bezzeg Jó Anya volt ki tegedet bült volt edesem ez Vilagra — — fel — — kiert áldást várjon — — böl — — melto jutalmat; 5^a: az ur enekem [igy] öríző Pafztorom azért femiben meg nem foggat- | kozom stb. A XXIII. Zsolt. Szenczi Molnár-féle fordításából két sor, alatta egy futó szarvas rajza. 11^b: Az minapiban egj utban és abban az utban talam [igy] en ízerel | mes atjam fiat es azal az atjam fiaval menven az után talala egy ember | Iöni ízembem velem, és kerde tolem hova mennek avagj az az ember miczodam volna nekem az kivel mennek az utton otan nem tudek mit mondani hanem mondék nekem fem Apam fem anjam fem uram batjam fem óczem | hanem az ő anja az en anjammak leanja hanem hifzed probáld mīt téfzen. (XVII. századi kézírással.)

12^b: Anyamnak meheben bünnben fogantatam — noha abból | tölled meg mosogattatam, de sarban marattam es ismet az | bünnre viísa tantorodtam |

U. o. Arva alpotom [igy] berent valo bolgalotomot ajanlom Kegjemed[nek] [igy] Isten minden keuanfaga berent valo jokkal algja megh Uram | Kegjemedet Czak azon dolgert kelletek Kegjemedet mint bizodalmas Uramot megh tallalnom az mint annak elotte is | emlekeztem volt holmi dologh felol most is ugjan azon-rol | kelletek Kegyemedet levelem által megh tallalnom kerem | Kegyemedet ne fogyat . . . [a többi hiányzik.] (U. a. kézírása.)

13^a: Jesus en edes remenjem | Bujdolafimban ösvenyem | kerlek legj erős lövényem | el ne veíbben vetemenjem (U. a. kéz, Szádeczky megállapítása szerint Cserey János írása).

50^a és 49^b: alul nagyobb betűkkel írva: Mü kik az ide alab megh irt dolgban [igy] kezen | fogot birak Vagjunk ugj mint Peterfi Thamas Olah Mihalj | es Adam Janos Primipilli minjajan Miklosvarbekben Nagj Ajtai lakok | adgjuk tudtara mindeneknek az kiknek illik ez mi levelünknek rendiben [tovább nincs].

51^b: alul: Mond bolgalotomat az Egri Bafának küljön vagj Baz tallert | regi bolgaja[na]k mond bolgalotomot az Ali Basanak kurva volt az | az [igy] annya az ali Bafának hogj megh nem fizet volt magyar katonanak | (U. a. kéz mint 11^b stb. levelen.)

52^a: Priamusnak völjjen Tifbenek mezejen kezdet fejem hordozni de | bizonyjal el higjed azt eítedb[e] vegjed hogj valamikor edtzer | hogy voltunk . . . (U. a. kéz írása.)

A kéziratot tudományos czélra tudtunkkal eddig csak Szádeczky Lajos és néh. Kanyaró Ferencz használták fel. Az előbbi a verseskönyv első számozatlan (védő-) levelére ezt írta 1. Szamosközi István Historiás éneke a Kendy-féle összeesküvésről 1619. (Kiadta a „Századok“ 1899. évfolyamában Szádeczky Lajos.) 2. Apollonius Historiája. 3. Gergéi Albert: Argirus királyi. Kanyaró F. a második sz. mű czíme után u. o. e megjegyzést tette: Megjelent 1578 előtt és 1588^b. Fennmaradt 1591. kolozsvári 3. XVII. századi löcesei kiadása. Görögből fordították vagy a Gestakból. Szerzője papi ember s ezért ismeretlen. (Nem Bogáthi a

fordító.)¹ A 3-ik sz. mű címe után tett megjegyzése: Megjelent 1578 előtt s többször a XVII. sz.-ban. Csak a XVIII. sz.-ból maradt fenn nyomtatásban. K[anyaró].

Dr. Dézsi Lajos.

NÉPHIT ÉS NÉPSZOKÁSOK.

Ember- és természetfeletti lények a szalontai néphitben.

A szalontai néphitben elég élénken szerepelnek még ősvallásunk ember- és természetfeletti lényei: a táltosok, a garabonciás deákok, ördögös emberek, látók, boszorkányok s ez utóbbiak szövetségesei: a bábák és tudósasszonyok, az ördögök s alárendeltjeik: a kincsörzök, gonosz lelkek, hazajáró lelkek, kísértetek, boldogasszony, kedd asszonya, tündérek, vízileányok, földalatti emberek, törpék, kópék, lidérczek, spiritus, sárkányok, a kigyókirály és házikigyó. Hogy nem tisztán, hanem fejlődöttén és kevertén, az igen természetes. Megpróbáltam összegyűjteni, a mit még lehetett és szigorúan ragaszkodva a népi hithez és elmondáshoz, csoportosítani; mert hiszen ezen érdekes és tanulságos adatok száma természetszerűleg mindinkább kopni és fogyni fog s a mesékbe szorul, mint a tátoscsikó, tátosdisznó, tátosesirke, vasorrú bába, stb., melyekben már nem hisznek, míg ezekben még igen.

Táltos.

Táltos nemcsak férfi, hanem nő is lehet; az előbbi lehet nős és nőtlen, az utóbbi azonban mindig hajadon. Magát a táltos szót tréfásan, illetve gúnyosan csak e két jelentésben használják: tē tátosbéli (nagyétű ember, főleg gyerek), tē tátos, tē (okoskodó, böleselkedő kis gyerek).

A mely gyerekből táltos lehet, az két vagy több foggal, esetleg teljes fogsorral születik s rendszeren a hetedik gyerekek hetedik gyereke; az ilyen vagy néhány nap múlva meghal, vagy ha nem, akkor — hacsak a bába észre nem veszi és fogait ki nem tördeli — hétéves korában egy pár éjjel elrabolják az öregek s megtanítják férfi a nőt, nő a férfit a maguk ördögös mesteriségére: szél-, vihar-, jég-, tűz- és árvízcsinálásra, az emberek megrontására, a füvek titkaira (ez utóbbit azonban meg is álmodják vagy a növények megszólalva maguk árulják el nekik), a széllal versenyt járásra, láthatatlanná levésre, állatokká való válásra, stb. Kis korukban szótlanok, búskomorak, zárkóztak, félrevonulók, de korukhoz képest igen erősek s a mit jósolnak: beteljesedik.

Földi működésük csak hétéves koruktól huszonkétéves korukig tart; ez idő alatt állandó összeköttetésben vannak az ördögökkel és a garabonciás deákokkal, a rossz szellemekkel és a lidérczekkel; huszonkétéves koruk után pedig nyomukvész. Ez összeköttetésük miatt a nép inkább fél tőlük, semmint tiszteli őket, bár a táltosnak vélt egyénnel szemben e félelmüket nem is mutatják. Táltoskodásuk

¹ Kanyaró e megjegyzésére vonatkozólag I. a Berecz Apollonius kiadásának bevezetését 40—41. l.

ideje tehát tizenöt év, mely idő alatt második sor foguk is kinő és rohamosan öregednek s épp ez a hirtelen öregség egyik ismertetőjelük; mert a táltos rongyos öreg ember, csak úgy csüng róla a ruha, hátán ócska szűr, kezében néhány összekötött pálczika, vagy kampós, görcsös, hántott füttykös, hóna alatt vagy a zsebében nagy, ócska, pirosbetűs könyv. A községbe, faluba nem mennek be, legfeljebb az utca legvégén levő házakba; inkább a tanyabeli, pusztabeli embereket keresik fel, hogy tejet, tejfelt, túrót, gomoját, zsendiczét, tojást kérjenek tőlük; a tejet azonban csak szedetlenül iszszák. A házba azonban még ilyenkor sem mennek be, vagy a ház előtti lóczára vagy a küszöbre ülnek, sőt éjjel is csak a pitvarban alusznak; a mezőn pedig rendszeren számrózsa mellé húzódnak. Sohasem látni, honnan s hogyan jönnek, csak egyszerre ott vannak előttünk; épp ilyen eltűnésük is, csak utánuk mindig nagy szél támad. A mint láthatatlannokká tudnak lenni, éppen úgy át tudnak változni: veres, tüzes, fehér, szőke, fekete bikává, sárkánynya.

Erejük bámulatos, tudományuk is: látásra megismerik, hogy a csuporban levő tej melyik tehéntől való, — tudják, hol van kincs a föld alatt, — gyalog is hamarabb járnak, mint a vonat, — özönvizzel tudnak elönteni a földet, ha egyetértenének, de egymást hétéves koruktól gyűlölik, mindig marakodnak s ilyenkor borzasztó vihar támad. Pirosbetűs könyvükből olvasva különben is tudnak: tüzet, jeget, vihart, ú. n. tátosszelet, nagy meleget támasztani; kiszopják a tehénből a tejet, — megronthatják az embert. De csak akkor ártnak, ha előzik őket s nem adnak nekik enni; ilyenkor félrehúzódva vagy kissé tovább menve letelepednek s visszanezve pirosbetűs könyvükből mormognak valamit, aztán megrázkódnak és egyszer csak eltűnnek szemünk elől, ebből a pirosbetűs könyvből más ugyan nem ért egy szót sem, de azért még sem szabad idegennek hozzányúlania, mert nagy szélvihar támad.

Néha hosszabb ideig meglaknak az emberek közt is: beállanak szolgának, napszámosnak, aratnak, nyomtatnak, kutatásnak. Ezért azonban nem szabad pénzt elfogadniok, úgy hogy a táltosnak sohasem lehet több pénze, mint a mennyivel annak idején a táltoskodást kezdte.

Ilyen táltos volt régente Hatvani, a híres debreczeni tanár is.

Garabonczyás deák.

Nagyon sokban hasonlít a táltoshoz, de csak férfi lehet. Magát a szót: „garabonczyás díj” tréfásan, illetve gúnyosan a nagy léhélével járó, mindig bajt csináló fiúgyerekekre szokták alkalmazni.

A keresztleletlenül elhalt kisdedekekből lesznek; ezeket u. i. nem veszi be a föld, pár nap múlva felébrednek, felmennek a levegőbe s ott a felhőkön járnak, szeleken repülnek, de a mikor tetszik nekik, leszállhatnak a földre; a keresztleletlenül elhalt kis leányok bal nevetlenujját levágják s ez úgy világít kezükben, mint a gyertya. Szereplésük ezeknek is csak 7—22 éves korukig tart, ettől kezdve olyan közönséges emberekké lesznek, mint mi; ez idő alatt azonban állandó összeköttetésben vannak a táltosokkal és lidérczekkel. Ezen összeköttetésük miatt a nép inkább fél tőlük, semmint tiszteli őket; de míg e félelmüket

a táltosnak vélt egyénnel szemben nem mutatják, addig a garbonczásnak tartott embertől remegnek s kis gyerekeiket is ijesztgetik vele.

Ismertetőjelük a kettős alsó fogsor, rossz gúnya, sovány arcz, kezében görcsös, hántott fütykös, zsebeiben paszuly. Ellentétben a táltossal faluról falura, házról házra jár, de mint a táltost, ezt sem tudni, honnan jő, merre megy; rendszeren akkor jár, mikor a szél dudál s útját elszórt paszulyszemek jelzik. Eledele ennek is tej, aludttej, tojás és kenyér; sok nem kell nekik, de a mit adunk, nem szabad kimérni, hanem egész kenyeret, egész köcsög tejet kell odaadni, hogy ő mérjen magának. A hol nem adnak neki, onnan fenyegetőzve távozik (maj annál még, tē gazdasszoⁿ, éggy óra mulva, de mán akkó kisó lēssz!) s bosszújában tüzet küld a falura, jéggel vereti el a határt, sőt ritkán halált is küld megbántójára. Egyéb a táltosokéhoz hasonló tudományukhoz tartozik még, hogy hét éves korukban valamely sírra feküdve megálmodják a füvek titkait, — hogy kezüket botjukon le s fel huzigálva megfejk a tehenet, — megrontják az állatokat, hogy mind megdöglenek, — hogy előre megjósolják az időt, tüzet, — hogy átváltozhatnak fehér, fekete bikává; különben is igen tanult emberek, tizenhárom iskolát járnak (há Csokonajirúl nēm hallott még? hisz az is ieⁿ garbonczás díják vót!). Egymást ezek is gyűlölik, ha találkoznak, menten egymásnak mennek; ilyenkor másutt mindenütt esik az eső, csak ott nem, a hol ők szélvihar alakjában verekednek.

Ördögös emberek.

Csak olyan emberek, mint mi. Szeretik megtréfálni az embert: megkötik a lovat nézésükkel, messziről meggyújtják a ló fülét, vízzel árasztják el a házat; de gyógyítani is tudnak embert, állatot. Némelyiknek boszorkány-anyja még gyermekkorában belevágott tenyerébe s a vágásba vasfű nedvét csepegtette, azért ha tenyerét a kilinesre teszi, az ajtó magától felnyílik előtte. Ha valaki ily ördögös hírben álló emberrel találkozik, csapjon felé balkezeivel ezt mondván: „mindēⁿ jó lilék az istent dicsíri“ s akkor az ördögösnek nem lesz hatalma felette.

Látók.

Hetedik gyereknek hetedik gyermeke, ki virágvasárnapján burokban született; meglátja a föld belsejébe rejtett kincset, sőt még embertársai belső részébe is úgy belelát, mintha nyitva volna előtte, de csak addig, a míg szűz; egyképen lehet fiú is, leány is.

Boszorkány.

A boszorkányok öreg asszonyok, vagy nagyon kövérek, vagy nagyon soványak, de mindkét esetben roppant nagy szájuk van; egyéb ismertetőjelük, hogy „rossz a nízisék“ és hogy „mindig oaⁿ szellemésékēt beszilnek“.

A mely asszony boszorkány akar lenni, tegyen Szent György-nap éjjelén az asztalra egy szál gyertyát és egy gyufát, pont éjfélkor gyujtsa meg a gyertyát; ha a kellő időpontot eltalálta, megjelen előtte egy öreg boszorkány, kivezeti a temetőbe s ott az első fejtől való fán megtánczoltatja, aztán komlószarítón fel-

viszi a levegőbe s onnan hazaszállítja. Ettől kezdve minden kedden és pénteken éjjel tovább tanítja ugyanez a vén boszorkány. A boszorkánymesterség teljes elsajátításához gyermekvérré, különösen saját leányuk vérére van szükségük; ezt azonban azok tudta nélkül, különféle ravaszkodással (pl. szederindává, kóróvá való átváltozással) kell megszerezniök; ezért a boszorkányoknak vélt asszonyok leánygyereke mindig sovány, sápadt, beteges.

A hogy czéhbe került, fején való átbukdácsolással tetszésszerű állattá változhatik; lehet belőle: kutya, zöld kutya, fekete macska, fehér bárány, ló, vadliba, stb., s oly kicsinynyé változhatik, hogy a kulcslyukon is kifér, láthatatlanná is lehet, egyszer csak eltűnik az ember szeme elől. Átváltozhatik növénynyé is: tökindává, szederindává, kóróvá, korhadt fává s ilyenkor átfekszik az úton, hogy a gyerekek átmenjenek rajta s így valamiképp megsérthesse őket, mert vérré, főképp gyerekvérré van szüksége, hogy magát tökéletesíthesse, mesterségét gyakorolhassa. Ezért éjjel macska vagy kutya képében ráugrik a járókelőkre, hogy megharapja őket, — mint vénasszony éjjel a szabadban alvókból, meg a még kereszteleetlen csecsemőkből, kiket anyjuk magára hagyott, kiszívja a vért.

Egyébként is ellenségeik az embereknek: bosszantják, bántják és büntetik őket; bár hozzá sem nyúlnak, fellökik vagy úgy megcsipik az embert, hogy a csipés helye holta napjáig meglátszik rajta, — megnyomják az alvó embert, azaz arczára vagy mellére ülnek, hogy az majd megfullad, — megkötik nézésükkel az embert vagy az állatot, úgy hogy az meg sem tud mocczanni, — abroncsot vetnek az ember nyakába s ez lóvá válik és akkor megnyergelik; füvekből és békákból összefőzött itallal megrontják, beteggé teszik az embert, úgy hogy az orvos sem tud rajta segíteni, de egyik a másika ellen tud orvosságot, — megszopják a férfit úgy, hogy feldagad a melle bimbaja, — elapasztják a tehén tejét, — megrontják, szétvadítják a jószágot, — bekötik az utezaajtáját annak, ki este motollal vagy kedden este sző, — álmában elragadják és holtfiradtra tánczoltatják a leányt, ki este dobja ki a szemetet, ki pénteken, szombaton és kedden este fonókába megy, — nagy kárt tesznek a házban, ha kedden és pénteken róluk beszélnek, — elragadják, megrontják és megnyomorítják kezük-lábuk ujjának megropogtatásával, csontvelejük kiszívásával a kis gyereket, kit anyja éjjelre magára hagy.

Bántalmaikat azonban meg lehet előzni, szüntetni, őket a háztól távol lehet tartani, sőt meg lehet őket fogni, büntetni és ölni is. Hogy a házba be ne mehessenek, az ajtónál fejjel felfelé seprűt kell állítani, mellé sót és fokhagymát tenni, — vagy kedden este az ajtó bal sarkába felfordított seprűt állítani s bele kést szúrni, — vagy babot szórni szét a ház körül, — vagy Szent György-napkor vadrózsát szegezni a kapuba, — vagy este tömjént (ördögzsart) égetni. Hogy ártalmaiknak elejét vegyük, sót kell utánuk dobni, — balkézrel utánuk kapni, — fonákul hordani valamely ruhadarabunkat, — piros posztódarabot kell az istállóajtóba szegezni, — szombatonként az istállóba bezurukoltatni kell a tehenet vagy Szent György-napján szedett lostyángyökérrel kell a tőgyét megdörögölni, — ragadványfűvel kell a tejescsuprot kimosni, — fejés előtt a tehén csípőjére bal nevetlenujjunkkal keresztet kell vetni. — ellés után az istálló négy sarkába kis gödröt ásni s beléjük fokhagymát tenni. Ártalmaik megszüntetésére

valók a diákmogyoró, a mestergerenda alatt való fűrésztés és a mindenféle rontást megszüntető különböző óvszerek és varázslatok; ha a lovat megkötik, balkézzel egy baltával a kocsirúd elejére s a négy kerékre kell ütni, mindjárt megszűnik a bővölés, ezért is van a fuvarosnál mindig balta. Meg lehet őket fogni, verni, ölni is, de mindezt csak balkézzel; ha az állattá, növénynyé vagy bármivé átváltozott boszorkányt vagy bűvőhelyét megverjük, a verés helye másnap meglátszik a visszaváltozott boszorkány testén; ha a lóvá vált boszorkányt megpatkoljuk, visszaváltozása után minden ereje és tudománya megszűnik; ha a megkötött szekér rúdjára, kerekeire baltával ráverünk, a boszorkány megdöglik s halálát hirtelen támadt nagy szélvész jelzi; különben lakodalmukkor is nagy szél van, veszekedésükkor pedig erős forgószél támad; ha valaki a forgószél közepébe ugrik, felkapja a levegőbe, de ha meztelenül ugrik bele, meglátja a boszorkányokat.

Ártalmaikat, bosszantásaikat többnyire csapatosan üzik; különben is igen szeretik a társas összejöveteleket az erdőkben, mezőkön, keresztutaknál, évente kétszer a Gellérthegyen, istállókban, Szent György-napján, kedden és pénteken, és pedig éjfélig kakasszóig, mert ezután megszűnik erejük; ilyenkor nagy üstök körül tánczolnak, melyekben békákat, emberi csontokat, keresztleletlen kis gyerekeket főznek össze mindenféle füvekkel, rontószerekül az emberek s a jószág részére, — lakomáznak, lólábszárcsontokból készült poharakból isznak, keresztleletlen kis gyerekek vérére s csontvelejét szopogatják; néha alvó embereket is ragadnak maguk közé, hogy bosszúból holtfáradtra tánczoltassák, vagy hogy furulyázni kényszerítsék; a hol mulatnak, tánczolnak, másnap roppant sok gomba veri fel a földet. Gyülekezésük, mulatságaik helyére lóvá változtatott férfiakon vágatva, vagy czirokseprűn, piszkafán, szénvonón, vetőlapáton, komlószáritón, tüzes szekereken repülve mennek; ezért nem szabad talált seprűt felvenni, mert azt biztosan boszorkány vesztette el; átrepülni, átvágtatni csak az ördögárkon nem tudnak, itt leszállnak és dióhéjon kelnek át. Kezükből keresztleletlenül elhalt kis gyermek bal nevetlenujja, mely úgy világít, mint a gyertya, — hónuk alatt fegyverül piszkafa vagy tollseprű, kíséretükben fekete maeska, zöld kutya, fehér bárány. Vonulásukat, megjelenésüket nagy kakaskukorékolás, kutyavonítás és néha lánczsörgés jelzi; ajtó, ablak magától felpattan előttük.

Éjfél tájban meg lehet őket idézni is, anélkül hogy bennünket bántathatnának; és pedig úgy, hogy holdújuláskor valamely keresztúton kilencz csomó kavicot magunk körül körbe rakunk, — vagy ha a Lucza-naptól karácsonyéji 12 óráig készült székéből mindennap félreteszünk egy kis forgácsot s ezekből karácsony éjjelén tüzet csinálunk, — vagy ha valaki három egymásután következő este kimegy a keresztútra s egy hosszú mogyorófapálczával jó nagy kört húz maga körül; ez utóbbi esetben a harmadik éjjel pont egy óra körül az előbbi két éjjel is megjelent boszorkányok és rémítő szellemek minden kívánságát teljesítik. Azt is meg lehet tudni, ki boszorkány a faluban: ha valaki Szent György-nap előtt kigyót lát, vágja le a fejét egykoronással, dugjon szájába egy fokhagymát, aztán tegye a fejét ganéba, ha ez a fokhagyma Szent György-nap reggelére kihajt, tegye a fejét kalapjába s menjen el a templomba, akkor minden asszonyról meg tudja mondani, boszorkány-e vagy nem: ez este azonban nem

szabad tejet innia, mert azt a boszorkányok megrontották s ha iszik belőle, menten meghal, — vagy a Lucza-napi tizenharmad alatt készült széken ülve karácsony éjfélen a kulcslyukon át a templomba benézünk, az ördögök közt felismerjük a falunkbeli boszorkányokat, de aztán haza kell szaladni s a széket széttörni, különben elpusztítanak a boszorkányok.

A boszorkányok szövetségesei.

1. *A bábák.* A boszorkányok főzimboraí, kikkel együtt tanyáznak, mulatoznak éjféleken. Ezért ajándékokat szokás nekik adni, hogy távoltartsák az újszülöttől az ártóhatalmakat, — sőt némelyeket egyenesen boszorkánynak tartanak (ilyenekül emlegetik még most is a vén Gyöngyösínét és Marázinét), kik szintén helyhez tudják igézni a kutyát, képesek minden alakváltozásra, de leginkább vadliba, fehér bárány, zöld kutya alakját öltik magukra; ha egy bába testi fájdalmaokról panaszkodik, előtte való nap állatalakjában megverték, — ha meghal, állatalakjában megölték. Senki sem lehet addig bába, míg valakit meg nem rontott; közvetve azonban senkit sem ronthat meg, hanem ha a férjre haragszik: a feleségét, ha a nőre: férjét vagy gyermekét; hogy a nőt meg ne ronthassa, faszénporral, sóval és fokhagymával lehintett seprűt kell az ajtóba állítani, — hogy pedig a gyermekre ne árthasson, nem szabad megengedni, hogy az újszülött köldökét elvigye, mert ha elviszi, összeköti és 12 év múlva újra előveszi és kibontja, megronthatja vele a gyermeket; de a megrontott gyermeket meg is tudja gyógyítani: felöltöztet egy seprűt a gyerek ruhájába s a sarokba állítja s akkor megnyugszik a gyerek. Nem merik őket elküldeni még akkor sem, ha elégedetlenek vele, különben zöld kutya, fehér bárány alakjában ellopja a gyermeket, — sőt még a második gyermekhez sem szabad más bábát hívni, mert megrontja az anyát vagy gyermekét. Hatalmuk szövetségeseik, az ördögök és boszorkányok segítségével egyébre is kiterjed, pl. Mária Terézia sarkadi híres bábaasszonya Bécsbe tudta varázsolni a muszka cászár, török szultán és francia király ebédjét.

2. *A tudósasszonyok.* Többnyire cigányok vagy öreg asszonyok; ha fiatalok, házsártos természetűek, erkölestelen életűek. Hogy bajt ne okozhassanak az ily tudós hírben álló asszonyok, utánuk sőt szoktak dobni, — utánuk köpnek, — a bölcsőben seprűgalyat tartanak, — a kis gyerek arcát reggelenként saját pisis ruhájával törlik meg, — fordítva hordják valamely ruhadarabjukat, — a küszöbön keresztbe fokhagymaszárat tesznek, — az ajtósarkába villát szúrnak, vagy bojtjával felállított seprűt tesznek, — az itatóvályut a rossz lelt patkót szegeznek, — az állatok ivóvizébe egy csipet sőt tesznek, — a jászolban istenfát vagy Szent György-napján szedett kakukfüvet tartanak, — az akolba emberkoponyát szegeznek, — a víz melletti fákra rongyot akasztanak. Mert különféle varázslásokkal, ráolvasásokkal értenek a rontáshoz, szemveréshez, igézéshez, tejjapasztáshoz s ezeknek megszüntetéséhez, betegségek okozásához és meggyógyításához, a szerelembejítéshez, azután a házassági hűség biztosításához, jósláshoz, a tolvaj kikutatásához. De míg egyéb tudományukat szívesen fitogtatják, úgy hogy gyakorlásukhoz már nem is igen nyílik alkalmuk, mert közismertek lévén, mindenki maga

is gyakorolhatja, addig féltékenyen őrzik hírük, tekintélyük utolsó mentsvárát, a betegségeket szüntető ráolvasások szövegét, melynek pl.:

az orbánczos embert a napra állítják s kezüket a fejére téve ezt mondják: „Szár az nap, fűfájás, mēⁿ ki ja fejbül, itt nē írjik áldás; mēⁿ ki jaz erdőbe, még a fa tövibe, itt nē légyik hejjed; Jézus, én istenem, hallgassál még éngem az enyim az áldás, tije a gyógyítás“;

ijedtségből eredő szívdobogás- és ájuláskor a beteg szívére téve kezüket, kilencszer egymás után ezt mondják: „Ó én uram, teremtőm, mosogazs még az ű szívít attē dērága piros virēddel, kērésztel még űtet szentlilēkkel, uristeⁿ, tiz ujjoddal, tisz szentēddel, szent haláloddal, szent virēddel, nehéz álom, gonos sātám még nē csajjoⁿ, sē szivēdēt, sē lelkēdēt, sē at tē szoló szadat; mégvātattott tige maga az Jézus a kērészfán; igyál szentlekkül, menny el, huá az űr rēndēlte; vige, öröme nēm lizēn, ámmēⁿ“;

a kelésre kezüket rátéve ezt mondják: „Gyere, kilis, az erdőbül, mer jusson eszēdbe a balta; lépesellek, lēszarlak, messzire elhajitlak; ott elveszēl, ott biztossan elveszēl, ámmēⁿ“;

ha valakinek a lába kificzamodott, helyét simogatva ezt mondják: „Isten elindült szem Pétér után a pallásⁿ, de a pallás mégmozdult és az isteⁿ lába kificzamodott; istenem, szój jót hejjettem, jól igazizs még, jó fóraz még, bürt bürrrel, csontot csonttal, húst hússal, int innel, virt virrel, tēdd íppé, ahoty tē megattad, ámmēⁿ“;

vagy: „Mikor Kirisztus urunk a hídom mēne, a számárnak a lába étöre; az űr erősem monta: bür bürhō, csoⁿ csontho, hús húsbo, in ínho, vír virhe; N.-nek a lába is úgy maraggyik, a hogy az istem mégatta, ámmēⁿ“;

sebre: „Segics még, istenem, szem Mária, szent anyám, hogy gyógyulásnak indújjik ez a seb; a mikor kiⁿ vótam a mezőⁿ, tanálkosztam ēty hōtt embērrrel, nyőcz boszorkánnyal, vírüket mégittam, húsukat mégettem, mer űk keddēn itt vótak; nē gondój sēmmivel, hadd úgy, a hogy az isten mégatta, ott el fog veszni, ott biztossan elvész, ámmēⁿ“;

beteg lóra, ha nem eszik: „Zap kell, zab, háromszor egy nap; esöss időbe kapáj, jó időbe gyűccs; a mi mezőnket ētted még, a mi vizűnkēt itad még, a mi kutyánk egyik még“.

Ördög.

A másvilág a föld alatt van elsülyedt városokban; benne laknak az ördögök családokban élve; mikor két leánybarátnőt egy harmadik összeveszít, olyankor tartják lakodalmukat s mikor esik az eső és süt a nap, olyankor verik feleségüket. Az egyes családok fejei: Bērzbúb, Luczifer, Durumó, Pulútó; valamennyi közt a legfőbb Bērzbúb; néha pont éjfélkor s kedden és pénteken éjjel 12-től kakaskukorékolásig fel-feljönnek a földre, csak Bērzbúb nem jöhet fel. A hol megjelennek, ott kénzsg érzik. Egyik helyről a másikra tudnak tűnni s a hova elgondolják, hogy ott legyenek, már ott is vannak. A mihez balkezük nevetlen-ujjával hozzáérnek, lángot vet. A gonosz ember lelkét űk viszik a nagy katlanba s űk tüzelnek alá. űk szántották az Ördögárkot, mely az egész világot átéri,

egy este éjfél-től első kakasszóig egy kakással; a hol víz volt, ott a kakas repült, az ördögök pedig felültek az eke szarvára.

Az egyik lóláb, a másik meg tehénláb; fejükön két szarv van, szájuk meg a szemük piros; arezuk hasonlít a kecskééhez, de egészen derékig feketeszőrös és farkuk is van; hangjuk olyan, mint a gyöngytyúké.

Mivel elsülyedt városokban ütnek tanyát, ezek felé nem szabad házat építeni, mert állandó látogatói lesznek a háznak; de távoltarthatjuk őket lakásunktól úgy is, ha az építéskor 12 patkót ásunk a küszöb alá s aztán ráállva elmondunk egy miatyánkot, — ha az eresz alá ördögszart (tömjént) ásunk, — ha mikor dörög, tömjént égetünk, — ha Szent György-napkor kökénygalyat szegezünk a kapura s az istálló ablakába, — ha nem fekszünk olyan helyre, hova villám ütött. Magunktól pedig úgy űzhetjük el, ha rákiáltunk: „ó hogy verjem még a kérészt még a pokol, hogy légyél messzi ettől a hejtől“. Mert bajt csinálhat az embernek: elragadhatja a gyereket, ha sokáig meg nem keresztelik, — elragadhatja az embert, ha kedden este dolgozik, ha szombat este vagy vasárnap varr s a másvilágon annyit öltenek az orrunk lyukába, a hány öltést tettünk vasárnap, — meg is ölhet, ha pl. tréfából testünknek szegezzük a kést, — vagy egyéb szerencsétlenséget okozhat, ha utazás közben az első keresztútnál meg nem állunk s gatyánkat ki nem fordítjuk, — megronthatja a gyereket, ha születésekor bojtjával felfelé seprűt nem állitanak az ajtóba, ha kést nem dugnak a kulcslyukba, ha napfény esetén lámpát nem gyújtanak, — megronthatja az asszonyt, ha kedden és pénteken fordítva nem hordja pendelyét, — megronthatja a házbelleket, ha kedden és pénteken este róla beszélnek, — megronthatja azt, ki az üvegből, korsóból ivás előtt egy keveset ki nem loccsant, — elviheti a gyerek álmát, ha a bölcsőben feje alatt nyírfaseprűágat nem tartunk, — rossz álmot okozhat annak, ki este lefekvés előtt tükörbe néz, — éjjel ráül a rokkára, ha ezt kedden este megfordítjuk, — megnyergeli a macskát, ha le nem vágjuk fülét, elviszi a tehén tejét, ha Szent György-nap tövisgalyat nem égetünk az istállóban.

Övék a földbe rejtett kincs; ládában, fazékban vagy bivalybőrben van ez elrejtve s lánczezal egy gerendához erősítve; rajta ül az ördög aranyeke, kígyó vagy métereskörmű katona alakjában s csak bizonyos meghatározott időkben hagyhatja el a kincset; néha azonban egy szelíd, ősz, öreg ember őrzi (sőt: Szent Miklós) egy vasrúddal kezében, hogy azzal az oda közeledőt leüsse. A földbe rejtett pénzt az ördög csak annak engedi felvenni, a ki pálinkára vagy dohányra költi, — vagy a ki legkedvesebbjét (pl. az apa fiát) feláldozza neki, — vagy a ki balkeze nevetlenujjából a láda négy sarkára vért ereszt s ekkor a láda ajtaja magától felpattan, de ezzel az illető eladta magát az ördögnek.

Gonosz lélek.

Az ördögök szövetségesei. Kedden és pénteken éjjel járnak; hogy a szobába be ne mehessenek, meztelenül kell aludni, — seprűt kell állítani az ajtóba, — réznyelű kést kell ütni az ajtófélfába, — két madárszárnyat kell szegezni az ajtóra, — csillagot kell festeni vagy vézni a kapufélfára, — éjjelre ördögszart

(tömjént) kell a tűzre tenni, — nem szabad a szemetet soha este kidobni; a gyermekágyas asszonytól pedig úgy tarthatjuk távol őket, ha ágyába fokhagymakoszorút teszünk, vagy ha 9 csipet sót, 9 szem holtstenet, 9 kést teszünk az ágy mindenik sarkához keresztalakban ezzel a ráolvasással: kilencz, nyócz, hét, hat, öt, négy, három, kettő, égy. Mert ha a házba bemehetnek: elviszik a gyereket, ha csak az anya a bölcsőn keresztül nem teszi fejkendőjét, — megrontják a gyereket, ha első fürdővizét a szappannal együtt a folyóba nem öntik, — elvihetik az anya tejét, ha szoptatás közben nagyon meggyül, ha csak a tejet ki nem szitatja s a tűzhelyre nem önti.

Hazajáró lélek.

Ha, míg a halott a szobában van, nem az asztal alá seprik a szemetet, — ha a házból s udvarból való kivitel után össze nem sepernek s a székeket fel nem borogatják, — ha a halottat minden keresztútnál le nem teszik, — ha a halott ruháit a szegények közt szét nem osztják, — ha ágyát és ágyneműjét, melyekben meghalt, el nem adják, — ha a temetés estéjén az ajtókilincsre fokhagymakoszorút nem akasztanak s az ajtó elé keresztben seprüt nem állítanak, — ha egy hajfűrtjével a kenyeret a halál beálltakor meg nem füstölik, — ha nem ünneplőruhájába temetik el, — ha a sirba három göröngyöt nem dobunk: lelke vissza fog járni. Rendesen évfordulókor szokott megjelenni a háznál s ilyenkor gyertyát égetnek s éjjelre egy pohár vizet készítenek az asztalra. Az ajtó magától megnyílik előttük, de a kulcslyukon is át tudnak bujni. Elriasztani a háztól csak úgy lehet őket, ha sírjukról három göröngyöt hozunk a szobába, vagy ha a házat szemfedőjének parázsra tett darabkájával körülfűstöljük.

Kísértet.

Rendesen a temetőben, a temető körül kóborolnak, éjjel. Beszélni nem igen szoktak; imbolyognak a sírokon, az úton s egyszer csak mozdulatlanul megállanak az ember előtt, majd hirtelen eltűnnek. Hosszú fehér lepedőbe vannak burkolva, de néha vaskesztyűbe, vasruhába öltöznek; az ilyenek ártalmasok, mert megrémítik az állatokat, sokszor elveszik az eszét az embernek, máskor meg úgy megszorogtatják vaskezüikkel, hogy mindenütt vér szorul ki az ember testéből. Vannak állatok képében megjelenő kísértetek is (macska, zöld kutya, rövidfarkú tyúk); ezek azonban senkire sem veszedelmesek. Hogy eltűnjenek, ne bántsanak, balkézzel kell feléjük nyúlni; de néha ez sem használ, míg maguktól el nem mennek.

Asszonyok.

A Boldogasszonyt mindössze e kifejezésben ismerik: B.-ágya (gyerekágy); ezt, míg keresztelni vannak, szét kell szedni s megint összerakni, hogy a rossz szellemeket az anyától és a gyerektől távoldartsák.

A Kedd-asszonya megpofozza azt, a ki kedden és vasárnap dolgozik; cf. még: a ki kedden este dolgozik, elviszik az ördögök, — kedd este nem szabad a rokkát megfordítani, mert éjjel ráül a szellem, — kedden este nem szabad

szőni, mert a boszorkányok bekötik az utcaajtót, — kedd este nem szabad fonókába menni, mert még éjjel elvisznek a boszorkányok, — kedden nem szabad mosni, 9 óra után mosatlant az asztalon hagyni, este szemetet kidobni, mert az nap éjjel meglátogatják a házat a rossz szellemek.

Tündérek.

Tündérország a régi paradicsomban van. A tündérek tejtóban fürödnek s fehér galambbá vagy hattyúvá változhatnak. Királynéjuk Tündér Elona, kinek mindenben engedelmeskednek. Ha valaki valahogy Tündérországba vetődik, Tündér Elona magához vezetteti s megpróbálja, ellen tud-e állani a csábításoknak; ha három kísértést kiáll, akkor úgy találja, hogy az emberiség már megjavult, kötelességtudó s azonnal megszabadítja a világot átkos sorsától s bűneitől. Sokan megpróbálták már a hármaskísértést kiállani, de senkinek sem sikerült.

Vízi leányok.

Félig nő-, félig halalakúak; arczuk szép, de foguk kutyafofog; éjjelenként igen szépen dalolnak, tőlük ered minden dal; a vízben levő kincsre ők vigyáznak. Néha a víz színére is feljönnek; a ki sokáig néz a vízbe, azt belerántják. A kimerített vízből egy keveset mindig visszaloccsantanak az ő számára. Segédállatai a békák, ezek adják tudtára a víz mélyén játszadozó vizileányoknak, hogy valaki a vízbe bámul. Máskülönbén csak jót tesznek az emberrel: felhozzák a vízből beejtett baltáját, meggyógyítják betegségeit.

Törpék.

Apró emberkék, nagy szakállukat a földön húzzák; távol az emberektől a föld alatt laknak, hol kincset őriznek; a földre csak éjjel járnak fel néha, nappal alusznak; az embereknek nem ártanak, csak a ki közójük kerül, nem jó többé fel.

Kópék.

A kópék is a föld alatt laknak; néha-néha feljönnek a földből s ilyenkor sót és kenyeret kérnek, mert ezekkel szoktak rontani.

Lidércz.

Ha valaki egy fekete tyúknak fekete kakastól való első tojását huszonegy napig hóna alatt hordja úgy, hogy ez idő alatt sem hazulról el nem távozik, sem kezével a tojáshoz nem ér, sem hóna alól ki nem veszi, a keddet és pén-teket megbőjtöli s mikor a tojás megtörik, megtisztálkodik: a tojásból ludvérez nő ki. A ludvérez azonban csak akkor marad meg a gazda tulajdonában, ha még a kikelés éjjelén kimegy a legközelebbi erdőbe s ott egy jó hosszú bottal kört húz maga körül; éjjelkor megjelennek az ördögök, boszorkányok, vénasszonyok alakjában s mindenféle rossz szellemek s fenyegetésekkel megpróbálják onnan kiűzni; ha kimegy, agyonverik, de ha egy pár óra hosszat ott marad, megmarad a ludvérez.

A tojásból kikelő ludvérez apró, fekete, szárnyas jószág: oly kicsiny, hogy gazdája ruhába göngyölve a zsebében hordhatja; kifer még a kulcslyukon is. Másnak láthatatlan, csak gazdája láthatja; rendszeren éjjel jár s úgy világít, mintha lámpa lenne.

Gazdájától mindig azt kérdi: mit? mit? s gazdája minden parancsát teljesíti, csak tüzet és vizet nem szabad tőle kérni. Czimboraságban áll az ördöggel, — megtompítja az emberek esztét, — megvédi gazdáját mindenféle bántalmazás ellen, — rákényszeríti a gazdája akaratának ellenszegülőt, hogy engedelmeskedjék, — pénzt hoz gazdájának. De nem jó tartani, mert mindenképp az első falatot neki kell adni s mindig el kell látni dologgal, különben megöli gazdáját.

Tőle megszabadulni csak úgy lehet, ha elajándékozzák, mert akkor megdöglik, — vagy ha fába fúróval kis lyukat csinálunk s abba akkora éket, hogy beleférjen; mikor a ludvérez hazajön, bele kell valami ürügygel küldeni a lyukba, aztán háttal fordulva bele kell verni az éket, akkor nem tud kijönni.

Spiritus.

Ha valaki egy halvaszületett gyerek kezét levágja, rongyba burkolja; abból néhány nap múlva piritus lesz, melynek épp olyan hasznát lehet venni, mint a ludvércznek, de csak akkor, ha mindennap megfürösztjük, mint a kis gyereket. Láthatatlan s csak onnan lehet tudni, merre jár, hogy mindenütt bogáneskóró fakad a nyomán; de át tud változni apró fekete kakassá is.

Sárkány.

A sárkányt a leveő szívja fel a tengerből; de sárkány lesz abból a kígyóból is, mely társát megeszi, — az ilyen kígyó elrejtőzik s csak ötven év múlva kerül elő mint egyfejű sárkány s ez időtől kezdve minden száz esztendőben még egy feje nő. Néha a sárkányoknak is lesznek fiaik, egyszerre tizenhárom (a nép a tarajos götét gondolja sárkányfiaknak).

A sárkány hátul kígyó, elől lóalakú; van sárga, fakó, fehér, fekete s kék sárkány. Vizben élnek; van egy sárkányvár Csegöd fele is a vízben, gazdája odaviszi az elrabolt embereket s vérükből fürdőt csinál magának, hogy erejét megőrizze. Valami varázserővel felmelegítik a vizet, melynek szaga odacsalja a gyermekeket; ezeket falja fel. Amerre megy, zivatar támad s nyomában csak törpe bokrok nőnek.

Kígyókirály.

A rendes kígyónál nagyobb, erősen tarka, fején koronaalakú taréj van; sohasem jár magában s ha veszély fenyegeti, egy füttyentésére özön sok kígyó siet szabadítására.

Házikígyó.

Az isten állatja: tud beszélni is és fészkében kincset őriz. Nem szabad tozásait bántani, mert leég a ház, — nem szabad agyonütni, mert meghal valaki a családban; a ki a döglött házikígyó húsát megeszi, minden állat nyelvén őrteni

fog. Ha szomszéd kígyók összegyűlnek a homokban, kígyókövet fujnak; ha ezt szemfájós ember nyakába kötik, meggyógyul.

*

Elhagytam a rontás, szemverés, igézés, tejapasztás, a szerelmi varázsolás, hűség-biztosítás, jóslás és tolvajkikutatás különböző módjait a feloldó varázslatokkal, ráolvasásokkal együtt, mert ezek ugyanennyi helyet foglalnának el s mert már a tudósasszonyok alig is úzik: közismertekké lévén, kiki maga intézi őket; elhagytam az Istenre, szentekre, angyalokra s valami meghatározhatatlan szellemre vonatkozó pár adatot, mivel nagyon határozatlanok, újszerűek, ritkán hallható s részben akkor is inkább tréfásan, semmint komoly hittel.

Szendrey Zsigmond.

A göcseji regölés.

— Mutatvány a „Göcsej“ cz. monographiából. —

Karácsony estéjén, illetőleg Szentistván előestéjén járnak „regünyi“. Sőjtörön karácsony előtt 2—3 héttel kezdik s időközönként karácsony másodnapjáig gyakorolják. Pusztaagyaródon karácsony másnapján, hajnalban regölnek. A regölés árpádkori énekmondóink, az ú. n. regösök után maradt fenn. Beöthy Zsolt a regösöket egyenesen énekmondóink azon rendjének tartja, a kik, nevük után ítélve, már ősidőktől fogva a nemzeti hagyomány hivatásszerű őrzői voltak.¹ Dr. Sebestyén Gyula kitünő folkloristánk szerint a regölés nálunk a XI. század legelején keletkezett.² Az augsburgi menekültektől származott, üldözött regösök népi utánzatai. Maguk a regösök, míg Szent István királyunk figyelme rájuk nem irányult, kóborló, pogány hagyományokat ápoló, vándor énekesek voltak, kiket a nép ördögösöknek tartott.

A regösöknek a budai várhoz tartozó külön birtokuk volt: Regtelőknek nevezték. Ez a Regtelők 1347 körül már idegen kezekben volt, tehát ezidőtájt a királyi udvari regösök rendje már megszűnhetett. Egyes dalosok azonban sokáig akadtak. Thuróczy idején nagy volt a számuk. Galeotti szerint Mátyás királyunk asztalánál is énekeltek. Tinódy Sebestyén a XVI. században még számosat ismer. A regölés tehát a régi regösök énekeinek a nép közé szorult s ott a mai napig megőrzött töredéke. A regölés régi pogány szokás maradványa.

Maga az elnevezés keletről hozott ugor szó, mely énekest, bűbájost, samánt jelent.³ A regölés, mint tudjuk, csak a Székelyvidék 1—2 községében s Dunántúl, különösen Zala megyében van még szokásban.

A legelső regöséneket Göcsejből Plánder Ferencz, novai esp. plébános közölte a már többször említett Göcsej esmeretében.

A regölés régente újévi szokás volt. A bekövetkezett naptári változáskor, mely a karácsonyi újévet áthelyezte január 1-ére, a regösök a regölést nem hozták át a naptárváltozással, hanem a régi napját hagyták meg.

Regölni rendszeren 15—20 éves fiúk, legények járnak. Régebben javakorbéli

¹ Irodalmunk és irodalomtörténetünk. I. kötet, 72. lap.

² A regösök. (M. Népkölt. Gyűjt. Új foly. V. köt.) 453. lap.

³ U. o. Regös-énekek. (U. o. IV. köt.) 5. lap.

házas emberek, „embernyi emberek“ is eljártak. Nagylengyel vidékén még most is csatlakozik hozzájuk egy-egy 40—50 éves korban levő férfi. Számuk 4—8. Valaha tömegesen, 20—30-an jártak. Köztük egyik bikát, másik macskát s néhol harmadikul egy koszos malacgot képvisel. Mások bikát, kant és macskát szerepeltetnek. A bika lánczos bottal (régebben csengő vagy láncz lógott a nyakán), a macska nyárssal jár, a malacz nyakában tarisznya lóg. Bakon mindegyik lánczos botot hord, másutt csak néhányan. Szilvágyon korbácsot hordanak magukkal, melylyel a házbelieket — az ének befejeztével — megcsapkodják. Egy közülök néhol nyirfaseprőt hordott magával. Nagylengyelben s vidékén azt, a ki a nyerendő

Regösök.

élelmiszerhez a tarisznyát, öregzsákot hordja, koredomnak nevezik. Néhol közönséges, mindennapi, másutt feltűnően rongyos ruhában járnak. Több helyütt ez alkalomra felöltözködnek. Csonkahegyháton a 6—7 regös közül 3 kenderből vagy bundabélésből bajuszt és szakált ragaszt, kifordított ködment vesznek magukra s fejükre kifordított báránybórsipkát tesznek.

Házról házra menve, csaknem az egész falut bejárják. Legszívesebben olyan házakba térnek be, hol felnőtt leányok vannak, kiket a legényekkel — a kiknek szánták — „e regünek“ vagy „öggyüregünek“.

Az illető háznál a szobaajtó vagy ablak alatt megkérdezik, hogy „Szabad-é

regünyi?“ Az engedelmet többféle mondókával kérik. A legegyszerűbb: „Szabad emondanyi Szent Isfán ünökyt?“ Hosszasabbak: „Méggyüttek Szent Isfán szuógái na' hidegekke, na' havasokke (vagy hideg havas országbu), kinek fülö fagyot e, kinek lábo fagyott e. Ej regü rejtém aszt is megengetté az nagy Ūristen!“ „Méggyüttek szēgin Szent Isfán szuógái, e vuótak na hideg-havas (v. nagy idegēn) országbu, kinek fülö, kinek farka fagyott e; itt akargyok engesztenyi. (Vagy: Van-ē a háziasszonnak ollan orvossa, a ki azt méggyuógyittya.) Ek kis rövid versünk van, nyomgyuk-ē vaj mongyuk?“ A „nyomgyuk“ szónál az ajtó kilincsét megnyomják. Ha a házbeliek el akarják mondatni, kikiáltják: „Mongyátok!“ Ha nem: „Nyomgyátok!“

A hol a regölést nem engedik meg, a gazdára valami gúnyosat, nemtetszöt kívánnak, pl.: „Aggyon a zisten ennek a gazdának száz uólat, ek koszos malacgot, aszt is vügyö el a zördög. (Vagy farkas.)“ Néha garázdálkodnak is. Pl. a bika elkezd bömbölni s azután nekiszalad a favágítónak és a fát szétszórja, a szekeret felfordítja stb. A macska szalonáért vernyákol s bieskájával körülkarmolja a ház oldalát, vagy bepiszkítja a házat stb. A kan rőfög, döngeti a kerítést, kaput stb. De meg is történt, hogy néhol „bammas vize“ (lúggal) leöntötték.

A regösénekek rendszeren az anyaközségek szerint változnak.

Itt a Milejben feljegyzettet mutatom be:

1. Kell fő gazda, kell fő!
Szállott Isten házodra
Sokáve seregive,
Szárnyos angyaláve.	Ezüst ostornyelet.
Haj regü rejtém stb.
2. Kijeték asztala
Szent uótar vuóna;
Kijeték abrossza
Szent ostya lehetné;
Kijeték pohara
Krisztus viéri vuóna;
Haj regü rejtém,
Azt is méggengetté,
Az a nagy ur isten.	4. Aggyon a zuristen
Ennek a gazdának
Ek kis disznut;
Annak a disznunak
Akkora hájot,
Mind a csávássajtár;
Akkora uórgyát,
Mind a mestérgérenda,
Akkora szalánnát,
Mind e za zajtu!
Haj regü rejtém stb.
3. Aggyon a zuristen
Ennek a gazdának
Kiét kis ökröt,
Ek kis biérest;
Annak a kezibé
Aran ekészarvát,	5. Aggyon a zuristen
Ennek a gazdának
Eh huód füödön
Száz kérészt buzát,
Ezēr annyi számát!
Haj regü rejtém stb.

(A következő versekben *rozst, zabot, bükkönyt* kívánnak. Utóbbinál *száz boglyát* s ezer-
annyi *köblöt* kívánnak.)

6. Aggyon a zuristen
Ennek a gazdaasszonnak
El lud allát
Száz zsiba fiját,
Ezēr mennyi számát!
Haj regü rejtém stb. | 7. Aggyon a zuristen
Ennek a gazdaasszonnak
Et tik allát,
Száz csibe fiját,
Ezēr mennyi számát!
Haj regü rejtém stb. |
|--|---|

(Ugyanily módon verselik egy *récze*, egy *póka alját* is.)

8. Amott kerekedik
Eh homálos fölhü,
Abba a fölhübe
Csodafiu szarvas,
Csodafiu szarvasnak
Ezër ágo-boga;
Ezër ágo-bogán
Ezër mise-gyertya;
Gyújtatlan gyullaggyik,
Uójtatlan alugyik.
Haj regü rejtém stb.
9. Itt is vaon ész szíép liján,
Kinek nevë: Mári,
Amott vaon ész szíép legin,
Kinek nevë: Gyuri;
Eszt a lijánt az a Gyuri legin
10. Ajtu mellett csatos erszin,
Abba vaon kiétszáz forint;
Felë szëgin regüsökki,
Felë a gazdáji.
Haj regü rejtém stb.
11. Ha beereszt kijeték,
Becsiszëgünk-csoszogunk,
Ha be nem ereszt kijeték,
Ecsiszëgünk-csoszogunk.
Kukoriczaszár a nadragunk,
Cserfakiérëg a boeskorunk.
Haj regü rejtém stb.

Ezt mondhatjuk a legtökéletesebb regös-versnek Egyes részeit vidékenkint más-más szókkal, kitételekkel mondják. Pl.: az 1. versnél Gutorföldén: Seregöd magáve, Örzü angyaláve.

Sárhidán: Seregöd magáve, Teritött asztaláve, Teli poharáve.

A refréneket néhol így mondják:

Haj regü, riégi törvin.

Vagy: Riéjj... Riétt ökör, Rök ökör, riégi törvin,

Haj regü rajta!

Továbbá: Röjtököm riégi törvin.

A 3-ik versszaknál egyes helyeken:

Niégy v. hat szíép (v. kis-) ökröt,

Niégy v. ész szuóga biérest,

Pöngüs, pöngüs szekeret,

Arányos ostornyelet.

Mondanak továbbá:

Eppár ökröt,

Eppár ökör melli

Ek kis biérest; (Sárhidán)

Kisebbik biérésnek

Aran ostornyelet,

A naobbik biérésnek

Aran ekészarvat. (Gutorföld.)

Kivánnak még:

Kiét kis lovacskát;

Mellijë kiét kocsiskát;

A kisebbik kocsisnak

Aran ostornyelet,

A naobbik kocsisnak

Aran ekészarvat. (Gutorföld)

Et tehin alatt

Niégy bikaborgyut,

Ed disznu alatt

Kilencz malaczfijat. (Csertamellék)

Ek kis akut,

Száz darab disznut,

Kiét kis kanászt mellijë.

A naobbik kanásznok

Aran fejszëfokot (v. aran kampusbotot),

A kisebbik kanásznok

Aran kampus-botot. (Zalatárnok.)

Továbbá egy ólba 100 malacot. Itt-ott a közölt versben megnevezett terményeken kívül krumplit is kívánnak (100 szekérrel, ezer annyi számával, vagy ezer annyi hasznával). A „csodafíú szarvas“ helyett Gutorföldén „csodafíú marháját“ mondanak. A 10. versszaknak a 4 utolsó sorát Gutorföldén így mondják:

„Söndöröggük, pöndöröggük,
Mind a kis nyul farka“.

Sárhidán: Csöndörgessé, pöndörgessé,
Mind a czicza farkát,
Még anná is jobban,
Mind a czicza farkát.

A kebelébe „rëjcsit“ helyett néhol „ejcsé“ és pedig Szilvágyon.

„Aszt is csak úgy ejcsé,
Hogy egymást szeressé.“

A 11. versszak első sorai helyett Gutorföldön:

„Dërekáro csatos erszint,
Belë kiétszáz forintot“.

Sárhidán: „Szëgën állu csatos erszin“.

A 12. versszaknál néhol a boeskort nyirfakéregből állónak mondják, azután a „duómányuk“ vagy „köntösük“ hajdinából vagy hajdina-szalmából való. Néhol csak 7—8 versből áll a regös-ének; ott aztán, természetesen, a kívánságok egy-része elmarad, avagy a szokott bevezetés hiányzik.

Éneklés közben a bika (esetleg a többiek is) a lánczos botot a földhöz veri, taktusosan, vagy általában a nagyobb hatás kedvéért „Küzörgetik a nuótát“. Közben a bika bökölődik, egyet egyet bömböl, a macska meg nyávog.

Szilvágyon a bika, regölés után, a konyhába szökött s ha tehette, az ott levő kősóra botjával rávágott s a letört darabot eltette. Az ének befejezte után a regösök a szobába hatolnak, hol a házbeliektől tojást, szalonnát kapnak.

Szentliszlón búcsúzáskor a szoba gerendáit botjaikkal megvergetik, hogy áldás szálljon a házra.

Ha a regösök nem kapnak alamizsnát, ugyan úgy garázdálkodnak, mint mikor nem engedik meg a regölést.

A regösénekben előforduló „régi törvin“ régi szokást jelent. „Röjtök“ alatt rejtekhely értendő. A „riétt ökör“ (dr. Sebestyén Gyula szerint) sült ökröt jelent. A „regü rejtém“ valószínűleg a „regélés titkára“ vonatkozik. Mondják még: „No, regill valamit!“ vagyis: mesélj, beszélj el valamit.

A sült ökör áldozati állat volt. A Mithrás-kultusz maradványa. (Mithrás, a legyőzhetetlen napisten — Deus sol Invictus — a tavaszi bika áldozatokkal volt kapcsolatos.)

Azt a földet, melyet éneklés közben a taktust verő lánczos bottal föltörnek, a ház népe összesöpri s gabonával keveri össze. E keverék egy részét a majorságnak adják, hogy jó tojó legyen, más részét pedig a vetőmag közé keverik, hogy bő termés legyen.

A regölöket az összegyűjtött alamizsnából, mely rendszeren dió, száraz gyümölcs, szalonna és borból állott, a korcsmában fogyasztották el. De egyes helyeken a bikát képviselő regölőfiú szülei vendégelik meg.

*Kell jó garda, kell jó! Száll az Istenhárodan: Sorog ed-magáve,
 tenített avatáláve Hú ja magoké háro Szent templom uoná;
 Hú ja magoké avatula Szent uólar uoná: Píjj tököm riégi törvin
 Háj regü vejlém 'Ast is megengelle. Aggyon a nagykrislon, ennek agar
 danoké ek Kis akut Szárdardó díszmukkel Kis Kaniórt mellijé.
 A nagyobbik Ranásorok aran fejszé fokol, A kisebbik Ranásorok
 aran Rampusbotot. Emitt Kere Kedin éf, fekte fölnü; abba hege
 lisvin codafiju - starras. Coda fin sz arvasnak ezér ágo bog u
 ezér mise gyertju, gyertju, gyertju, gyertju, ojtatlan atagyik
 Sordöröggyik, p.ó náröggyik mint a kőnyer farka; miig arva is sov van:
 mind a csica farka. Félén lövü csatos csorin, abba van
 ezér boronk, felé a gaz slüje, felé szeyin regölő - i*

A regös-ének dallama Zala-Tárnokon.

A regölés és az azzal összekötött szokások, különösen újabban, nagyon pusztulnak.

A hol a regölés már megszűnt, ott a 10—13 éves fiúk Szent Istvánt járnak köszönteni. Azon házakat, hol István nevű gazda van, fölkeresik s a házbeliak engedelmével a szokásos kérdegetés után verses köszöntőt énekelnek.

Gönczi Ferencz.

I R O D A L O M.

Gönczi Ferencz: *Göcsej s kapcsolatosan Hetés vidékének és népének összevontabb ismertetése. 276 szöveg közé nyomott képpel s 2 színes melléklettel. Irta — —. Ára 25 korona. Minden jog fenntartva. Nyomatott Szabó Lipót könyvnyomdájában, Kaposvár, 1914. Nagy 8-rét, 690 l.*

Ha egy ilyen hatalmas méretű munka megjelenik, az érdeklődők figyelmét első pillanatra nem a tartalom, hanem a szerző személye köti le. Noha a magyar néprajzi tudomány területén minden szakember ismeri Gönczi Ferenczet, most az irdatlan nagy kötet megjelenése alkalmából mégis mindenki utánanyúl Szinnyei írói életrajzainak és megnyugvással látja megírva, hogy ez a kiváló kir. tanfelügyelő pályája kezdetén csakugyan szürke néptanító-segéd volt. Valahol Zala-vármegye nyugati végein tanított és tanult. Tanított a vendek és horvátok közt, tanulmányai eredményeiből pedig megírta első két könyvét: „*A Zalamegyei Vendek*. 18, szöveg közé nyomott ábrával“; „*Muraköz és Népc.* Számos, szöveg közé nyomott ábrával“.

Gönczi életrajzát Szinnyei 1894-ben írta meg. Ebben a készülő muraközi kötet még csak jelezve van. A csonka életrajzot Gönczi most az új göcseji kötet előszavában ekként egészítette ki: „Másfél évtized munkája e könyv. Midőn „Muraköz és Népe“ cz. könyvem kéziratával elkészültem, ellenállhatatlan vágyat éreztem magamban a szomszédos Göcsej népet is megismerni s megismertetni. Tudtam, hogy nagy munkához fogok. Előre el voltam készülve arra, hogy a nép tanulmányozása hosszú időt kíván. Faluról falura kell vándorolnom s a szükséges adatokat nagy fáradsággal, nem kis kellemetlenségekkel küzdve, a helyszínén, magától a néptől keil beszereznem, egybehordanom. Mindez azonban a vállalkozástól nem riasztott vissza. Számoltam a nehézségekkel s elég testi és lelki erőt éreztem magamban azok leküzdésére. 1895. év nyarán vágtam először Göcsejnek — gyalogosan.“

Ezután részletesen beszámol arról, hogy hogyan ismerte meg Göcsejt és a göcseji népet. Megtudjuk, a mit a nagy mű is igazol, hogy Gönczit az élet utóbb hiába ültette kocsira, lóra, sőt hiába vette föl az ölébe is: a néprajzi tudomány számára mindvégig megmaradt gyalogmunkásnak, szürke néptanítónak. Hiszen akkor, midőn lelkét a néprajzi megismeréssel kapcsolatban néprajzi ismertetés vágya is tüzelte, a Mura melletti néptanítói hivatal szerény kötelékeiben már birtokában volt a néprajzi eligazodás titkainak és eszközeinek. Tudta, hogy a néprajzi megismerésnek a földrajz, embertan, történelem és nyelvészet területein belül és e területek belső határain is minden emberi eredetű jelenséget figyelembe kell venni. És e tudással Gönczi csakugyan felkutatta, szerves művé megszerkesztette Göcsej és Hetés *leíró* néprajzát és *leíró* folkloreját.

Ez azt teszi, hogy Gönczi könyve gazdag tárháza lett Göcsej és Hetés tárgyi néprajzi, népköltési és egyéb folklorisztikai adalékainak. Annak igazolására, hogy a hatalmas kötet egyharmadát néphit és népszokások körébe tartozó nyers anyag tölti meg, idézzük néhány fejezete címét s egyben megjelöljük a fejezetek terjedelmét is: *Babonás hiedelmek alakjai* 150—180. old. — *Temetési hagyományok* 181—185. old. — *Az építések* 186—191. old. — *A természeti elemek*

kultusza 192—205. old. — *Különböző babonás szokások, hiedelmek* 206—228. old. — *Az év egyes napjaihoz kötött szokások* 229—282. old. — *Az emberi betegségek elhárítása s gyógyításai* 283—311. old. — *Szülés körül való szokások* 312—335. old. — *Lakodalmi szokások* 326—355. old. — *Halál, temetés* 356—373. old. — *Háziállatok megóvása s hasznosítása körül való babonás szokások* 599—605. old. — *A termények vetése, ültetése és a gyümölcsfák körül való babonás szokások. Időjárás* 606—613. old. — *Az állatbetegségek elhárítása s gyógyításai* 614—621. old.

Közel 250 oldal a könyv 650 oldalra terjedő főszövegéből!

Ha ezzel a folklorisztikai szempontból fölöttébb öröndetes jelenséggel szemben megemlítjük azt is, hogy a *Költészet, dal* című fejezet csak 17 oldalra s a *Gyermekjátékok, gyermekjátékszerek* című is csak 19 oldalra terjed, akkor nyomban feltünővé lesz az aránytalanság. Szerencsére ugyanez nem jelenti Gönczi gyűjtői munkásságának egyoldalúságát is. Az előszóban ugyanis előre bejelentette, hogy népköltési gyűjtésének eredményeit a Kisfaludy-Társaság külön kötetben fogja kiadni, de hozzátette: „*egyreszerteit azonban a nép jellemének, szokásainak, valamint költészetének kidomborításához itt is felhasználom.*“

Göcsej és Hetés néprajzi ismertetése szempontjából ezt a jellemzésre szorító megrövidített előadást tartom szerencsésebbnek. A gyűjtés összes eredményeit feltáró népi hiedelmek óriási tömegéből csak később, a szomszédos területek, sőt az ország egész területének rendszeres felgyűjtése után lesz majd összehasonlító művelettel kihüvelyezhető az, a mi nem általános, hanem különleges göcseji és hetési adat. Értékes gyűjteményük most nagyon hasonlíthatna egy olyan göcseji szótárhoz, a melyben tájnyelvi tájékozódás nélkül nemesak a göcseji tájszavakat, hanem a magyar nyelvnek Göcsejben előforduló minden közszavát is szerepeltetnénk. Csakhogy a mi derék Gönczink számos nyelvi segédeszköz birtokában már nem ilyen szótárt, hanem színtiszta göcseji nyelvi sajátosságokat szállított; folklorisztikai segédeszközök és előmunkálatok hiányában pedig (mit tehetett egyebet!?) szállította a göcseji és hetési néphit egész világát. Egy olyan rendszeres és teljes gyűjteményt, minővel még nem rendelkezik a magyar néprajzi irodalom.

Azt hiszem, hogy a „rendszer“ dolgában kifogásolható nagy művet azzal dicsérjük meg legjobban, s egyben legigazságosabban is, hogy benne a tárgyi néprajzi rész még az említett folklorisztikai részt is felülmúlja. A háztípusok, gazdasági épületek, udvarok, utcák és falualakulatok, gyermekjátékok, házi- és gazdasági eszközök, műhelyek, háziipari ágak, erdei és mezei élet, halászat, vadászat, pásztorkodás stb. a minden zeg-zugba bepillantó, nyugodtan szemlélődő egyszerű falusi néptanítóban a néprajzi megfigyelés legrátermettebb emberét találták meg. Gönczi kitűnően rajzol és a sok ezer adat közt a szakember teljes biztosságával látja meg azt, a mi a nép egyszerű világának megfigyelt részét hiven képviseli. Tudja, hogy e téren nem ritkaságokat, nem egyéni eredményeket, nem ötletes dolgokat, hanem a mélységes múlt minden emlékét magában rejtő tárgyi jelenségeket, még élő s a hagyományos formák kereteiben mindig újjászülető néprajzi régiségeket kell gyakorlott szemmel meglátni, lefényképezni, lerajzolni, vagy — a mit Gönczi is gyakorolt, — múzeumba szállítani.

Csakhogy a tárgyi néprajzi és folklorisztikai fejezetek nemes vetekedése közben örömiinket állandóan zavarja az a gondolat, hogy a szerző ezt a sok lelki és tárgyi dolgot miért nem választotta szét két csoportra és a csoportokban miért nem alkalmazott támadási és fejlődési — úgynevezett genetikus sorrendet. Hiszen ebben neki bármely néprajzi kézikönyv, vagy folklorisztikai kérdőív kész vázlattal, több országban kipróbált rendszerrel szolgálhatott volna. Akkor aztán minden érthető ok nélkül a folklorisztikai rész kellő közepén aligha volnának most beékelve a *Népviselet* és a *Falu, ház* című pompás fejezetek. Viszont a tárgyi részben sem találánánk tárgyi vonatkozások révén oda kapcsolt, de egyébként néphiedelmek körébe tartozó folklorisztikus csoportokat. Bizonyára a népi foglalkozások sorrendjét sem a kisiparosok nyitnák meg és utánuk nem következnenek a *Házipar és a Különböző gazdasági és mellékfoglalkozások* fejezetei. Sőt a kötet legvégére sem került volna a minden emberi foglalkozás elején elhelyezkedő három ösfoglalkozás: a halászat, vadászat és pásztorkodás.

Gönczi a néptanítóságnak a néprajzi tevékenység egész vonalán példát és egyben tudományos biztosítékot is szolgáltatott. Sokkal értékesebbet, mint a soproni *Bünker* Rajnárd, a ki a házépítési tanulmányok, archaeológiai ásatások és a népmese-gyűjtés terén, a néptanító egyszerű világából kibontakozva, genialitásával már a germán tudósok magasságaiba emelkedett. Bünker egész életén át városi néptanító maradt, a ki sok czilindert elviselt és sok német folyóiratot elolvasott. A mi egyszerű Gönczink a néppel kezdett viszonyát egész munkás életén át zavartalanul megőrizte. Jó tanító létére már eleve ösztönévé lett annak a népnek megismerése, a melynek lelki tartalmát testi és lelki világának megismerése nélkül irányítani és gazdagítani még a jó tanítónak is csak rosszul lehet. Ez a megismerési ösztön emelte a szerény néptanítót tudósok közé és ez a megismerési ösztön marasztotta meg a tudós néptanítóból formált miniszteri hivatalnokot és királyi tanfelügyelőt a nép körében forgolódo, régi gyalogmunkásnak.

És ha most megjelent nagy művének fény- és árnyoldalai egyaránt azt bizonyítják, hogy ez a tudós férfiú deresedő fövel is csak az, a ki volt a három lustrumra terjedt göcseji tanulmányok kezdetén: akkor a néprajzi munkásságra hivatott magyar néptanítóságot Gönczi példája ne csak időnkénti, talán alkalomszerű közreműködésekre, hanem állandó és kitaró munkásságra is serkentse. Hiszen Gönczi most megjelent nagy művével azt is sikerrel bebizonyította, hogy a magyar néprajzi tudománynak — ha a magyar nép minden rétegét megismerni akarjuk — nemcsak reá volt szüksége, hanem nagy szüksége van a magyar tanítóság minden ezután vállalkozó derék Gönczi Ferenczére is.

Dr. Sebestyén Gy.

Debreczenyi Miklós: *Az ősmagyar írás néhány hazai s oroszországi emléke.* Ismerteti: — — ny. kir. kúriai bíró. (Attila sírkövének rajza.) Budapest, 1914. 95 lap. A mű 300 példányban jelent meg a szerző számozásával.

Szerzője a mű megjelenése után elhunyt. Ezért csak röviden említjük meg, hogy a kiadvány a szerző nagy tudása daczára is csupa tudományos tévedést foglal magában. A hazai emlékek közt a csíkszentmiklósi és énlakai rovásírások

feliratok tárgyalása után a Nemzeti Múzeum régiségtárának két rézhamisítványáról olvasta le önkényes magyarázgatással ezt a honfoglaláskori magyar szöveget: „Szárkelli székely kabar“ és „Szárkeszi (Szárközi) székel újász kar“, vagy mai nyelven „Sárközi székely jáász kar“.

Mivel szerző minden írástörténeti és nyelvtörténeti rendszer nélkül minden girbegörbe vonalra el tudja a magyar rovásírás székely írásjegyeit helyezni, sorra megfejtí a szibériai ákombákómos kövek állítólagos feliratait is. Szóval a sejtett őshaza honfoglaláselőtti, sőt hun-kori írásemlékeit is mai magyar nyelven! Mai magyar nyelven és a XVII—XVIII. században eltorzított székely betűk minden kritika nélkül való alkalmazásával! Az egyik körül így sikerül leolvasni ezt: „Irnach — örvendeni s érette halni is serén — öreg írődiákja“. Igen, a latin *diaconus*-ból lett magyar *diák* szavat a hun ősök már ismerték a keleti őshazában. Vagy: két emberalak rajzának vonalait is betűzni kezdvén, Debreczeni Miklós az egyiket nyugodtan olvasta „kaszar vitéz“-nek, a másikat „kankar hős“-nek. Függelékül Lubbock „Történelem előtti idők“ cz. művének egyik olaszországi bronz baltájáról betűzi le ezt a történelem előtti magyar szöveget: „Segít is, üt is, ró is“. Sapienti sat!

Dr. Szendrei János és Szentiványi Gyula: *Magyar képzőművészek lexikona.* Magyar és magyarországi vonatkozású művészek életrajzai a XII. századtól napjainkig. I. kötet. Abadi—Günther. 4-rét, XXI., 617. lap.

A három kötetre tervezett nagy kézikönyv körülbelül tízezer művész és iparművész életrajzát igéri műveik pontos lajstromával. Bennünket ez a kiadvány azért érdekel, mert a régebbi századok művészetében még önkénytelenül is nyomot hagyott az a népi elem, a mi az újabb idők iparművészetének már tervszerűen értékesített tárgya lett. Ahogy Szinnyei írói lexikonában benne találjuk a magyar néprajz egész irodalmát, úgy e lexikonban is megtalálhatók lesznek azok életrajzai, a kik a népművészet adalékait s általában a népies stílt fejlesztették művészivé.

Dr. Sebestyén Gyula: *Északi tanulmányút.* Jelentés oroszországi, finnországi, svédországi, norvégiai, dániai és mecklenburgi tanulmányútjáról. Budapest. 1914. (Különlenyomat a Magyar Nemzeti Múzeum 1913. évi jelentéséből.) 23 lap.

Folyóiratunk szerkesztője a hazai néphagyományok emlékeinek országos gyűjtése alkalmából külföldi tanulmányútra ment, hogy az északi népek világhírű gyűjteményeit a helyszínen tüzetesen megismerhesse. A tapasztalatairól írott jelentés különlenyomatával a hazai gyűjtés ügyét kívánja szolgálni. Ezért a füzetet minden gyűjtő ingyen és bérmentve megkaphatja, ha kívánságával a Folklore Fellows Magyar Osztályához fordul (Magyar Nemzeti Múzeum, Orsz. Széchenyi-Könyvtár).

Néprajzi könyvészet 1912-ről.

b) Külföld.

Janzen, H. Ostpreussische Sagen, ausgewählt und neu erzählt. Königsberg i/Pr. J. II. Bon. (8-r. 124 l.) 2 Mk.

Jewish legends of the Middle Ages. By Wolff Pascheles and others. Selected and

translated by Claud Field. Illustrated by May Mulliner. London, Duckworth. (8-r.) 1 sh. 6 d. net.

Julien, Rose. Die deutschen Volkstrachten zu Beginn des 20. Jahrhunderts. Nach dem Leben aufgenommen und beschrieben. München, F. Bruckmann A.-G. (8-r. 192 l.) 4 Mk 80 pf.

Kaindl Raimund Friedrich. Geschichte und Volkskunde. Czernovitzi egyet. progr. (8-r. 43 l.)

Kallos, Aino. Merentakoia lauluja. Ism. B. A. Ethnogr. 120. l.

Katona-Kanitzer Oszkár. Uj-Guineai képek. Vasárn. Ujs. 2. sz.

Keller, Albrecht. Die Handwerker im Volkshumor. Leipzig, W. Heims. (8-r. VII, 187 l.) 3 Mk.

Klarmann, J. C. u. Spiegel. K. Sagen und Skizzen aus dem Steigerwald. Würzburg, S. Perschmann. (8-r. XVI. 292 l.) Mk 2.50.

Kläsi, Dr. Conrad. Der malaiische Reineke Fuchs und Anderes aus Sage und Dichtung der Malaien. Frauenfeld, Huber. (8-r. XIII. 193 l.) 4 Mk.

Klingner, Erich. Luther und der deutsche Volksaberglaube. Berlin, 1912. Mayer u. Müller. (8-r. IX, 135 l.) 4 Mk.

Klinkowström, K. v. Die Wünschelrute und ihre Beweise. (8-r. 11 l.)

Knappe, Adolf. Die Volkslieder und Volkstänze des Riesen- und Isergebirges. Hirschberg, H. Springer. (8-r. 119 l.) Mk 1.20.

Knoop, O. Dämonensagen. Ein Beitrag zur Sagengeschichte der Provinz Posen. (Rogasen-i gym. progr. (4-r. 15 l.)

Kondziella, Franz. Volkstümliche Sitten und Bräuche im mittelhochdeutschen Volksepos. Mit vergleichenden Anmerkungen. (Wort u. Brauch 8. Hft.) Breslau, 1912. Marcus. (8-r. VIII, 207 l.) Mk 7.20.

Krause, L. Zur Geschichte des Gaunerwesens und Verbrecheraberglaubens. (Beiträge z. Geschichte der Stadt Rostock. 6. Bd.)

Krobath, Karl. Das Kärntnervolk in seinen Gebräuchen. Anhang: Über Sage und Land. Einbegleitet von Dr. Alexander von Peez. 2. vermehrte Auflage. Klagenfurt, J. Heyn. (8-r. 169 l.) Mk 1.60.

Kühnau, Richard. Schlesische Sagen. III. Zauber-, Wunder- und Schatzsagen. IV. Register. (Schlesiens volkstümliche Überlieferungen.) Leipzig, B. G. Teubner. (8-r. XLVIII, 778; V, 222 l.) 17 Mk.

Kunike, Hugo. Der Fisch als Fruchtbarkeitssymbol bei den Waldindianern Südamerikas. Wien, 1912. (8-r)

Kunzendorf, Paul. Sagen der Provinz Brandenburg. Cottbus, Th. Langendorf. (8-r. 208 l.) 3 Mk.

Lerond, Heinrich. Sagenborn lothringischer Burgtrümmer. Mit Quellenangaben, Erläuterungen, Winken und Vergleichen versehen. I. Teil. Merz, P. Even. (8-r. V, 427 l.) 5 Mk.

Lewalter, Johann. Deutsches Kinderlied und Kinderspiel. In Kessel aus Kindermund in Wort und Weise gesammelt. Abhandlung und Anmerkungen von Dr. Georg Schläger. 2—6. Heft. Kassel, K. Victor. (8-r. 49—344 l.) Egy füzet 75 pf.

Leyen, Friedrich v. der. Die deutschen Heldensagen. (Deutsches Sagenbuch. 2. Bd.) München, C. H. Beck. (8-r. VIII, 352 l.) 5 Mk.

Limburg, Jenny. Sagen und Sitten in Südtirol. Pest. Lloyd 194. reg. sz.

Lomax, John A. Cowboy Songs and other Ballads, London, T. Fisher Muvin. (8-r.) 5 sh. — Ism. The Academy 2077. sz.

Löwis of Menar, Aug. v. Der Held im deutschen und russischen Märchen. Jena, E. Diederichs. (8-r. 140 l.) 3 Mk.

Luschan, Felix v. Hamitische Typen. Hamburg. L. Friedrichsen. (8-r.)

Malham-Dembleby, John. Original tales and ballads in the Yorkshire dialect. London, W. Scott. (8-r.) 4 sh. 6 d.

Marzell, H. Der Knoblauch im Aberglauben. (Natur u. Kultur.) München, F. J.

Meister, die sieben weisen — Herausgegeben nach der Heidelberger Handschrift cod. pal. germ. 149. mit Berücksichtigung der Drucke des 15. Jahrhunderts und des cod. pol. germ. 106. (Die deutschen Volksbücher.) Jena, E. Diederichs. (8-r. 160 l.) 2 Mk.

Mielke, Robert. Die ethnographische Stellung der ostdeutschen Haustypen. Ztschr. f. Ethnol. 1912. 367—388. 1.

Mönkemöller, Dr. Otto. Narren und Toren in Satire, Sprichwort und Humor. 2. Aufl. Halle, C. Markold. (8-r. 262 l.) 4 Mk.

Monro, W. D. Stories of Indian Gods and Heroes. London, G. C. Harrap. (8-r.) 5 sh. — Ism. The Academy 2078. sz.

Munkácsi, Bernhard. Die Beschwörung der Götzengeister im Nordwogulischen. Keleti Szemle 220. 1.

Negelein, Julius v. Der Traumschlüssel des Jagaddeva. Ein Beitrag zur indischen Mantik. (Religionsgeschichtliche Versuche u. Vorarbeiten. 11. Bd. 4. Hft.) Giessen, A. Töpelmann. (8-r. XXIV, 428 l.) 17 Mk. Ism. Hertek Joh. Ztschr. Ver. f. Volkskunde. 433. 1.

Negelein, J. v. Germanische Mythologie. 2. Aufl. Leipzig, B. G. Teubner. (8-r. 126 l.) 1 Mk 25 pf.

Neubaur, Leonhard. Zur Geschichte der Sage vom ewigen Juden. Ztschr. Ver. f. Volkskunde. 33—54. 1.

Neue Arbeiten zur slawischen Volkskunde. 1. Böhmisches und Polnisch von Alexander Brückner. Ztschr. Ver. f. Volkskunde 202—210. 1. 2. Russisch in den Jahren 1909—1911 von Georg Polivka. U. o. 302—318. 414—428. 1.

Nopcsa, Dr. Baron Franz. Haus und Hausrat im katholischen Nordalbanien. Zur Kunde der Balkanhalbinsel. I. Sarajevo. (8-r. 92 l.) 2 Mk 60 pf. — II. Quellen und Forschungen. Herausgegeben von Dr. Carl Patsch. IV. Hft. U. o.

Nordenskiöld, Erland. Indianerleben. El Gran Chaco. (Südamerika.) Einzige autorisierte Übersetzung aus dem Schwedischen von Carl Auerbach. Leipzig, A. Bonnier. (8-r. VIII, 343 l.) 7 Mk.

Norlind, T. Svenska allmogens lif i folksed, folketro och folkdichtung. Stockholm, Boklin. (8-r. VII, 695 l.) — Ism. B. J. Ztschr. Ver. f. Volksk. 439. 1.

Oberholzer, A. Thurgauer Sagen. Frauenfeld, Huber & Co. (8-r. X, 87 l.) Mk. 1.60.

Obermaier, Hugo. Der Mensch der Vorzeit. (Der Mensch aller Zeiten, Natur und Kultur der Völker der Erde. I. Bd.) Berlin. München, Wien. 1912. (8-r. 592 l. 39 tábla, 12 térkép.) 15 Mk.

Panzer, Dr. Friedrich. Studien zur germanischen Sagengeschichte. II. Sigfrid. München, C. H. Beck. (8-r. X, 281 l.) 8 Mk.

Paul, Hermann. Usedom-Wolliner Sagenkranz. Swinemünde, W. Fritzsche. (8-r. III, 91 l.) 1 Mk.

Pfister, Friedrich. Der Reliquienkult im Altertum. 2. Halbbd: Die Reliquien als Kultobjekt. Geschichte des Reliquienkultes. (Religionsgeschichtliche Versuche u. Vorarbeiten. V. Bd. 2.) Giessen, A. Töpelmann. (8-r. XI, 401—686 l.) 10 Mk.

Planert, Wilhelm. Religion und Sprache der Lappen und Samojeden. Ztschr. f. Ethnol. 1912. 117—120. 1.

Plünzner, Frieda. Bilder aus dem Leben der Berliner Zigeunerkinder. (Hefte für Zigeunerkunde. 5. Hft.) Striegau, Hust. (8-r. 16 l.) 60 pf.

Poznan Jolán. Bosznia asszonyairól. Nemz. Nőnevelés 231—236. 1.

Przibilla, F. Oberschlesische Sagen und Märchen. Breslau, Priebatsch. (8-r. 114 l.) 1 Mk.

Quanter, Rudolf. Das Weib in den Religionen der Völker, unter Berücksichtigung der einzelnen Kulte und Sitten. 2. vollst. neubearb. Aufl. Berlin, H. Barmüller. (8-r.)

Rabe, J. E. Kasper Putschenelle. Historisches über die Handpuppen und althamburgische Kasperszenen. Hamburg, C. Boysen. (8-r. VIII, 271 l.) Ism. Bolte Joh. Ztschr. Ver. f. Volksk. 214 l.

Ramakrishna, T. Life in an Indian Village. With an introduction by W. E. Grant-Duff. London, T. Fisher Mavin. (8-r.) 2 sh. 6 d.

- Ratzel, Dr. Friedrich.* Anthropogeographie. 2. Teil. Die geographische Verbreitung des Menschen. 2. durch Beigabe e. ausführl. Register vermehrte Auflage. Stuttgart, J. Engelhorn's Nachf. (8-r. XXX, 605 l.) 24 Mk.
- Realexikon der germanischen Altertumskunde. Herausgegeben von Joh. Hoops. I. Bd. 2. Lfr. Strassburg, K. J. Trübner. (8-r. IV, 152—312. l.) 5 Mk.
- Rein, Dr. Berth.* Der Brunnen im Volksleben. 1—5. Tausend. München, R. Piper. (8-r. VII, 185 l.) 3 Mk. — Ism. Boehm Fritz. Ztschr. Ver. f. Volkskunde 432. l.
- Reitzenstein, Ferd. Frh. v.* Liebe und Ehe im Mittelalter. Stuttgart, Franckh. (8-r. 100 l.) 1 Mk.
- Richter-Heimbach, Arthur.* Thüringens Sagenschatz. I. Bd. Sagen von Eisenach und der Wartburg, dem Hørselberg, Reinhardbrunn und der Ruhl. Quedlinburg, H. Schwanecke. (8-r. 210 l.) 2 Mk.
- Rosenberg, Adolf.* Geschichte des Kostüms. 16—18. Lfr. Berlin, E. Wasmuth. Ege füzet. 6 Mk.
- Saintyves, P.* Les Reliques et les Images légendaires. Paris. (8-r. 334 l.) Fr. 3.50.
- Saintyves, P.* La Simulation du Merveilleux, avec Préface de Pierre Janet. Paris, E. Flammarion. (8-r. XIII, 387 l.) Fr. 3.50.
- Scheffelowitz, Isidor.* Das Schlingen- und Netzmotiv im Glauben und Brauch der Völker. (Religionsgeschichtliche Versuche u. Vorarbeiten. XII. Bd. 2.) Giessen, A. Töpelmann. (8-r. III, 64 l.) Mk 2.40.
- Scheurleer, D. F.* Nederlandsche Liedboeken, Lijst der in Nederland ist pet jaar 1800 nitgegewen Liedboeken, samengesteld onder leiding van —. 's-Gravenhague, 1912. Nijhoff. (8-r. XI, 321 l.)
- Schlosser, A.* Die Sage vom Galgenmännlein im Volksglauben und in der Literatur. Münster i/W. Theissing. (8-r. 139 l.) Mk 1.50. — Ism. B. F. Ztschr. Ver. f. Volkskunde 439. l.
- Schlosser, P.* Der Sagenkreis der Poštela. Ein Blick ins Bacherreich. Mit drei Abbildungen. Marburg a/Dr. W. Heinz. (8-r. 76 l.) 1 K 50.
- Schmidt, P. W.* Der Ursprung der Gottesidee, eine historisch-kritische und positive Studie. I. Münster, Aschendorff. (8-r.) — Ism. Ehrenreich. Ztschr. f. Ethnol. 904. l.
- Schmoekel, Hermann.* Das Siegerländer Bauernhaus nach seinem Wortschatze dargestellt. Ein Beitrag zur Haus- u. Dialektforschung. Bonn P. Hauptmann. Buchdr. (8-r. 138 lap.)
- Schrader, O.* Die Anschauungen V. Hehns von der Herkunft unserer Kulturpflanzen und Haustiere im Lichte neuerer Forschung. Ein Vortrag. Berlin, Borntraeger. (8-r. 47 l.) 1 Mk. — Ism. B. F. Ztschr. Ver. f. Volkskunde 440 l. — Dr. Kraitschek G. Mitteil. Anthropol. Ges. Wien. 42. kött. 240 l.
- Schrey, G.* Siegesländer Sagen. Siegen i/W. u. Leipzig, H. Montanus. (8-r. 197 l.)
- Schulz, E.* Die englischen Schwankbücher bis herab zu „Dobsons Drie Bobs“ (1607.) (Palaestra. 117.) Berlin, Mayer u. Müller. (8-r. XI, 296 l.) Mk 6.50.
- Schwaederve, Anton.* Vorgermanische Fluss- und Bach-Namen im Elsass. Eine sprach- und kulturgeschichtliche Studie. Colmar. (8-r. 164 l.) 3 Mk.
- Schweinfurth, G.* Arabische Pflanzennamen aus Ägypten, Algerien und Yemen. Berlin, D. Reimer. (4-r.)
- Seidel, A.* Geschlecht und Sitte im Leben der Völker. Anthropologische, philosophische und kulturhistorische Studien. Berlin, H. Bermühler. (8-r. XIII, 616 l.) 10 Mk.
- Setälä, E. N.* Kullervo-Hamlet. Ein sagenvergleichender Versuch. Helsingfort. — Ism. The Academy. 2076. sz.
- Siegert, Hans.* Lausitzer Sagen. Löbau, J. G. Walde. (8-r. IV, 114 l.) Mk 1.60.
- Söhns, Franz.* Unsere Pflanzen. Ihre Namenerklärung und ihre Stellung in der Mythologie und im Volksaberglauben. 5. Aufl. Leipzig, B. G. Teubner. (8-r. VIII, 212 l.) 3 Mk.
- Soldau u. Hepp.* Geschichte der Hexenprozesse. Neu bearbeitet und herausg. von Max Bauer. 2 Bde. München, G. Müller. (8-r. XVI, 564; 456 l.) 20 Mk.
- Spieß, Pfr.* Hessische Volkstrachten. Biedenkopf, M. Stephani. (12 l.) Mk 1.50.

- Sternberg, Theodor.* Das Verbrechen in Kultur und Seelenleben der Menschheit. (Das Recht. 12. Bd.) Berlin, Puttkammer u. Mühlbrecht. (8-r. VII, 99 l.) Mk 1.80.
- Storch, Dr. Franz.* Die Sagen und Legenden des Gasteinerthales. Salzburg, Mayr. (8-r. IV, 126 l.) Mk 1.25.
- Thurmwald, R.* Über Völkerkundemuseen, ihre wissenschaftlichen Bedingungen und Ziele. Berlin, G. Reimer. (4-r.)
- Thurston, Edgar.* Omens and superstitions of Southern India. London, T. Fisherduwin. (8-r.) 12 sh. 6 d. — Ism. The Academy 2104. sz.
- Trilles, P. H.* Le totémisme chez les Fân. (Anthropos-Bibliothek. Bd. I. Heft 4.) Münster i/W. (8-r. XVI, 653 l.) 24 kor.
- Urban, Reinhold.* Die Herkunft der Zigeuner. (Hefte f. Zigeunerkunde. 4.) Striegau, Huss. (8-r. 16 l.) 20 pf.
- Valve, Antti.* Hammastaudin kansanomaisia parannustapoja Suomessa. 1912. Ism. dr. Bán Aladár. Ethnogr. 307. l.
- Van Gennep, A.* Religions, moeurs et légendes. Essais d'ethnographie et de linguistique. IV. sér. Paris. (8-r. 269 l.) — Ism. dr. Lasch Rich, Mitteil. d. anthrop. Ges. Wien. 42. köt. 356. l.
- Veröffentlichungen aus dem städtischen Völker-Museum Frankfurt am Main. IV. Lehmann, Dr. J.: Flechtwerke aus dem malayischen Archipel unter Zugrundelegung der Sammlungen des städtischen Völkermuseums Frankfurt am Main, Baer. (8-r. 56 l. 53 kóp.) 12 Mk. — Ism. Bouchel L. Mitteil. d. anthrop. Ges. Wien 42. köt. 240. l.
- Vollmer, Hans.* Materialien zur Bibelgeschichte und religiösen Volkskunde des Mittelalters. 1. Bd. Ober- und mitteldeutsche Historienbibeln. Berlin, Weidmann. (8-r. VII, 214 l.) 12 Mk.
- Vos, H. und Weinand, M.* Essener Sagenbuch. Sagen aus Essen und seiner Umgebung. Essen, H. Voss. (8-r. 72 l.) 80 pf.
- Walpole, Horace.* Aus Englands Rokoko. Englisches Leben im 18. Jahrhundert Berlin, A. Scherl. (8-r. V, 310 l.) Mk 1.20.
- Weissenberg, S.* Zur Anthropologie der deutschen Juden. Zeitschrift für Ethnol. 269—274. l.
- Weitland, E.* Die Spinnstube und ihre Lieder. Ein Gedenkblatt aus Lockstert und Laaske aus den siebziger Jahren. (Prignitzer Volksbücher. 41. Hft.) Pritzwalk, Dr. A. Tienken. (8-r. 16 l.) 10 pf.
- Werner, L. F.* Aus einer vergessenen Ecke. Beiträge zur deutschen Volkskunde. 2. Reihe. Langensalza, H. Beyer & Söhne. (8-r. VIII, 127 l.)
- Westermann, Diedrich.* The Shilluk people, their language and folklore. Philadelphia. (8-r.)
- Weule, Dr. Karl.* Leitfaden der Völkerkunde. Leipzig, Wien. Bibliogr. Institut. (8-r. VIII, 152 l.) Ism. Heger F. Mitth. d. anthrop. Ver. Wien. 42. köt. 235. l. Ehrenreich. Ztschr. f. Ethnol. 1912. 868. l.
- Weule Dr. Karl.* Die Urgesellschaft und ihre Lebensfürsorge. Stuttgart, Franckh. (8-r. 112 l.) 1 Mk.
- Wiklund, K. B.* Skandinavien som ö i lapparnos föreställningar. 1912. — Ism. Bán A. Ethnogr. 308. l.
- Williamson, Robert.* The Mafulu mountain people of British New Guinea. With an introduction by A. C. Haddon. London. Macmillan. (8-r.)
- Wossidlo, R.* Sagen aus Waren und seiner Umgebung. Waren. M. Sergel (8-r. 31 l.)
- Wundt.* Elemente der Völkerpsychologie. 1912. — Ism. L-s. Budap. Szemle 152. köt. 158—160. l. — dr. Kornis Gyula. Magy. középisk. 432—434. l.
- Zapf, L.* Der Sagenkreis des Fichtelgebirges. 2. Aufl. Bayreuth, B. Seligsberg. (8-r. XVI, 195 l.) Mk 2.50.
- Zollschan, Ignaz.* Das Rassenproblem. 3. verbesserte u. vermehrte Aufl. Wien u. Leipzig, W. Braumüller. (8-r.)

Összeállította: *Hellebrant Arpád.*

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A legrégibb „Ispiláng“. A *Magyar Nyelv* jubiláris 100-ik füzetében *Herman Ottó* hosszú munkás életének utolsó tudományos eredményeként az „Ispiláng“ nevű gyermekjáték eredetét hozta tisztába. *Vikár Bélának* azt a szellemes föltevését, hogy az „Ispiláng, ispiláng, ispilángi rózsa“ tulajdonképpen értelmetlenné vált német szöveg (I' spiel' an', i' spiel' an', i' spiel' ane Rose. M. Nyelvőr, XXXVI. kötet 294 l.), a *Néptanítók Lapjában* közölt tudakozódás eredményeivel sikerült valóra váltani. Kiderült, hogy Szemplakon, Arad vármegyében csakugyan él egy ilyen kezdetű német gyermekjátékdal. Ugyanez a dal él az újvárosi, Nagyküküllő-vármegyei szász gyermekek ajkán is. Érdekes fejtegetései során idézi *Simonyi Zsigmondnak* a Dr. *Kiss Áron* „Magyar gyermekjáték gyűjtemény“-éből, (M. Nyelvőr, XX. kötet, 372. l.) illetőleg e gyűjtemény közvetítésével az 1792-iki *Magyar Hirmondó* 166. lapjáról átvett eme legrégibb ismert szövegét: „Kis pillants, kis pillants, | Kis pillantsi rózsa, | Rózsa volnék, piros volnék, | Mégis kifordulnék; | Pénz volnék, perdülnek, | Karika volnék, fordulnék: | Szederjszemű kis Bandikám, | Fordulj angyalmódra“. Betűszerint úgy, a mint *Kiss Áron* pontosan másolt idézetét a *Nyelvőr* közleményében találta. Mi utána néztünk a *Magyar Hirmondóban* s az 1792. évi folyam 166. lapján nem találtuk meg a szöveget. Hosszabb keresgélés után végül rábukkantunk a 640. lapon. A május 4-iki szám utolsó levelén az üresen maradt utolsó lapon laptöltelékkül van közölve értékes cízzel s az idézettől eltérő eme szöveggel:

Somogy Vármegyei Dal'.

Kis-pillants, kis-pillants,

Kis-pillantsi rózsa.

Rózsa volnék, piros volnék,

Még-is ki fordulnék.

Pénz volnék, *pendülnek*,

Karika volnék, fordulnék

Szederj-szemű Bandikám.

Fordúly *angyalodra*.

Tovább menve, ma már azt is meg lehet állapítanunk, hogy a közlemény *Rumy Károly Györgytől* származik. *Erdélyi János* a „Népdalok és Mondák“ 1848 márcz. 15-én keltezett előszavában a hozzá beérkezett gyűjtemények 172. számát ekként jelezte: „*Rumy Ágoston* beküldé néhai édesatyja *Rumy Károly György* becses gyűjteményét“. E gyűjtemény csakugyan megvan az ujabban előkerült *Erdélyi-féle* kézirati hagyatékban. Első „Magyar Nép dalok“ című első füzet a 46. szám alatt két dalt közöl e czímen: „*Somogy Vgy. Danákból*“ s az első dana a fenti „Kis-pillants“-csal azonos. Csak egy sorában van eltérés, mert az eredeti lejegyzésben ez olvasható: „*Karika volnék, perdülnek*“. Így aztán kiderül, hogy a *Magyar Hirmondó* első közlése is hibás volt.

Meg kell említenünk, hogy *Rumy* kéziratában az itt idézett szövegnek van egy második, vonással elkülönített versszaka. Ez így hangzik:

Hej Susannám, Susannám,

Kedves Majorannám.

Nincs nekem szebb virágom
Mint a' majorana.
Zsuzsi, mátkám, legyezz engem,
Tied vagyok én már.

E résznek már nincs nyoma a később lejegyzett magyar változatokban. De nyoma van az „*Ich spiel' ein'*“ kezdetű, most lejegyzett német játék-szövegben:

Sélien tre't sich 'rum,
Trét sich *Susann* 'rum.
Susann hat sich 'rum getrét
Ich spiel' ein'
Ich spiel' ein'
Ich spiel' einen Rosenkranz.

Mivel a magyar szöveg nem fordítás, föltehető, hogy a megértett személy-név csak indíték volt egy olyan szövegrész létrejöttére, vagy alkalmazására, a melyben a Zsuzsánna név szintén szerepel. —én.

*

Vérbulesu mondai hitele. Biborbanszületett Konstantin császár följegyezte, hogy *Bulcs* a honfoglalók harmadik fejedelmének, *Kál* harkának fia, Árpád egyik dédunokájával megfordult Konstantinápolyban, a hol meg is keresztelkedett. E Bulcsot a monda megtette honfoglaló vezérnek s a *kürtös Lélü* felakasztott társának. Az Árpádkori nemzeti krónikák latin szövege szerint „a hatodik vezér neve Vérbulesu volt, kiről tudjuk, hogy a Balaton körül ütötte föl sátrait“. Kézai Simon 1282 körül már közelebbről meg is határozza, hogy „ez Zalában a Balaton körül szállott meg“. Mivel itt több egymással határos helység (Köveskál, Mindszentkál, Szentbenkál s még négy más elpusztult Kál romjai) őrzi a szállásbirtokok első tulajdonosának nevét, sőt egy szomszédos határ *Harka* nevű dűlője még viseli méltóságának emlékét és megrögzítette, Bulcsu mondai hitelére is e vidék helynevei közt kellene találnunk bizonyítékot. Ilyen bizonyíték hiányában arra lehetne gondolnunk, hogy mondai neve talán nem is történelmen alapszik. Az öröklött harkai méltóság bírói, vérbírói tartalmának tudakos etimológizálásával legnagyobb mértékben Kézai áltatta olvasóit, midőn „Verubulehu“ vezérrel a németek vérért megittatta, testét pedig nyárson is megsüttette. Nyilván azért, mert nevében a *veru* magyarul *vért*, a krónika latin nyelvén pedig — *nyársat* is jelent. Az így megzavart mondai hitelt immár igen értékes Árpádkori eredetű XIV. századi nemzetségnevekkel tudjuk helyreállítani. A Zalai Oklevéltár I. kötet 149. lapján bukkant fel először egy 1318-iki oklevélben a Balaton mellékén birtokló Werbulchunemzetség: „Paulus filius Omodey de genere *Verbulchu*“. Valóban örvendetes, hogy ezt a pogánykori mondai nevet Dr. *Jakubovich* Emil most a M. Nemzeti Múzeumi Vidos-levéltár egy 1302-iki oklevelével is igazolni tudja: „nobil domina Voilent filia Stephani de genere *Verbulchow*, relicta videlicet Feuldrici de genere Papa“. (Nyelvtörténeti adatok. M. Nyelv, 1914. IX—X. füz. 428. l.).

*

Pótló adatok a „Kedd asszonyához“ a nagyszalontai néphitből. (V. ö. Ethnogr. XXV. 2. 125.) Kedd szerencsétlen nap: a gonoszok napja. — A ki kedd este dolgozik: elviszik az ördögök. — Kedd este nem szabad a rok-

kát megfordítani, mert éjjel ráül az ördög. — Kedd este nem szabad szöni, mert a boszorkányok bekötik az utcaajtót. — A ki kedd este fonókába megy: még éjjel elviszik a boszorkányok. — Kedden nem szabad mosni. — Kedden 9 óra után nem szabad mosatlant az asztalon hagyni. — Kedd este nem szabad a szemetet kidobni, mert aznap éjjel meglátogatják a házat a rossz szellemek. — Kedd este nem szabad ördögről meg boszorkányról beszélni vagy őket szidni, mert éjszaka eljönnek s nagy kárt tesznek a házban. — Keddi ültetés nem lesz szerencsés.

Szendrey Zsigmond.

Nap és tükör. Mészáros Gyula dr. a *Néprajzi Értesítő* idei kettős füzetének 1—21. lapjain közölt s *A magyar kerek tükör*-ről szóló értekezésében kézzelfoghatóvá teszi, hogy a tükörnek a japán mitológiában és kultúrában, valamint a tükörhöz hasonló s a samán ruháján csüngőként alkalmazott kerek fémlapnak solaris jelentősége van, vagyis, hogy ezek a fémlapok semmi egyéb, mint „az égi napkorong magikus czélzattal való utánzásai“.

Ennek a véleménynek támogatására legyen szabad a folklóre mezejéről néhány adatot felhoznom.

Ismeretes dolog, hogy a *Hófehérke*-típusú mesékben szerepel egy (majdnem mindig *varázs-* vagy *csodás*) *tükör*, mely a szépségére hiú s ebben versenytársat nem tűrő *mostohának*, *anyának* vagy *testvérnek* arra a kérdésére: ki a legszebb a világon? — a szépséges leány születése előtt azzal felel, hogy ő a legszebb, azontúl pedig az irigyelt és üldözött leányt tartja legszebbnek.

Ennek a mesének hazai és külföldi változatai szerint azonban a szépség dolgában döntő versenybíró szerepét nem mindig a tükör foglalja el, hanem a vele teljesen egyértékű *nap*. Így nálunk *Lázár* István alsófehér-megyei, magyarlapádi meséjében¹ a szép asszony „mikâ a nap bútt fel, az asszan is felkótt az ágyából, füsülkedett, sepregetett s szépen felőtezett. Mikâ fel vót ötezeve a szemetet a nap felé hánta s asz kérdeszte tölle: *Nap, nap, fínyes nap*, van-é még szebb asszan mint én vagyok?“ A kérdésre a nap megfelel. Ugyanígy történik a következő külföldi változatokban is: *Hahn*: II. köt. 103. sz. *albán* meséjében¹, *B. Schmidt újjörög* mesegyűjteményének 17. sz. meséjében,² hét *olasz* (*Archivio per lo studio delle tradizioni popolari*, ed. *Pitrè*. 10, 322. l. és *Corazzini*: *I componimenti minori della letteratura popolare italiana nei principali dialetti*. Benevento, 1877. 435. l.)³, egy *görög* (*Carnoy-Nicolaïdes*: 15. sz.)⁴, két *albán* (*Dozon*: *Coutes albanais*. Páris. 1881. 1. sz.)⁵, egy *oláh* (*Weigand*, 2, 126. sz.)⁶, egy *bolgár* (*Šapkarev*: 102. sz.)⁷ és egy *algiri* mesében (*H. Carnoy*: *Tradition* 20, 5. 1906.)⁸ Ezt a sort kiegészíthetjük még a Köhler által (*Klein. Schriften*, I. 368. l.) idézett *görög* mesével.

¹ Alsófehér vármegye monografiája. Kiadja Alsófehér vármegye közönsége. Nagyenyed, 1899. I. kötet, második rész, 597—600. ll. Cím nélkül.

² Griechische und albanesische Märchen. Leipzig, 1864.

³ Griechische Märchen, Sagen und Volkslieder. Leipzig, 1877.

⁴ Idézi *Bolte* az Anmerkungen zu den Kinder- u. Hausmärchen der Brüder Grimm. Leipzig, 1913, cz. művében az 53. sz. meséhez írt jegyzetben a 455—456. ll.

⁵ Id. *Bolte* u. o. 457. l. — ⁶ U. o. — ⁷ U. o. — ⁸ U. o.

Mészáros adataiból az is kiviláglik¹, hogy a samánok köntösén lelógó fémkorongok nemcsak a napot, hanem a holdat is ábrázolják. Erre is akad párhuzamunk egy *kabyl* mesében, mely ugyancsak a *Hófehérke*-típushoz tartozik.² Itt az anya nem a tükröt, hanem a *holdat* kérdezi meg.

Mészáros kimutatja azt is,³ hogy a füles kerek tükör földrajzi elterjedésének vonala összeesik a népvándorlás határvonalával. Csupán egy tekintet a fentebbi adatokra, ugyanez áll a varázstükör helyett szereplő *nap*- és *hold* mesemotívumokra is, melyek szintén a népvándorlás által érintett területekről valók.

Hogy ezen mesében a japán mitológia és a samán ruhák fémkorongjairól szóló tudósítások adataival hogyan függ össze, az nézetem szerint még egyelőre a folklóre és a tárgyi néprajz közösen megvitatatandó kérdései közé tartozik, de hogy az összefüggés kétségtelen, az előadottakból világos.

Dr. Berze Nagy János.

*

Köblös nóta. Egy szegedi kéziratban maradt reánk a következő dal-szöveg:

Adjon Isten fergeteget jövő éjszakára,
Hogy hajtsa le a barmokat a Duna partjára;
Csikós, gulyás, juhász, kondás ott találkozhasson,
Vélem együtt, véled együtt kedvint mulathasson!

Dalunk most bemutatott alakjában abból a korból származik, mikor a szegedi pásztornépnek még élénk emlékezetében volt, hogy még nem olyan nagyon régen szabadon legeltethetett a Duna partján; de a kiváltság megszűntével, csak ha nagy fergeteg volt, mely a Duna partjára szokott jószágot a határon keresztül-hajtotta a Duna partjára, mehetett a pásztor utána s találkozhatott ott társaival. Még a XV. században egész Duna-Tisza közén szabad legeltetésük volt a szegedieknek; de a XVI. században már az idővel kifejlett óriási baromtenyésztése fölkelte a szintén pásztorérettel foglalkozó kunok féltékenységét, miből azután veszedelmes határvillongások keletkeztek, melyek a kiváltságok megszűnésére vezettek.⁵ A dal elnevezését a hagyomány szerint Szeged egyik jókedvű papjának adományától nyerte, ki nagy ünnepek alkalmával a muzsikusoknak, a miért eljártszották, köből búzát adott. Hogy jelen alakjában csak kéziratban maradhatott fent, a Duna partján való találkozhatásról szóló sorok bizonyítják. Változata már csak malmok elhajtásáról s Tisza partjáról szól.⁶

Kálmány L.

*

Pásztor-köszöntés Pest vármegyében. Tápióságon Pest vármegyében *karácsonykor* a pásztorok minden gazda házánál megjelennek egy-egy köteg *nyárfa-vesszővel* s elmondják a következő ritmikus jókívánságokat:

„Dicsértessék a Jézus Krisztus!
Adjon Isten jó estét!
Megengedte élni Krisztus Urunk

¹ U. o. 461. l. — ² Említett értekezésében 12—13. II. — ³ *Rivière*, 215. l. Id. Bolte u. h. 461. l.

⁴ Id. ért. 15. l.

⁵ Varga Ferencz: Szeged város története. I. k. 134. és 246. l.

⁶ Kálmány: Koszorúk. II. k. 122. l.

Születése napját,
De engedjen meg több számos esztendőket is,
Hogy több számos esztendőket megérhessünk együtt

Erőben, egészségben, testben és lélekben,
Hosszú életben.

Adjon bort, búzát, békességet,
Holtunk után örök üdvösséget.
Dicsértessék a Jézus Krisztus!
Adjon Isten jó estét!"

A köszöntő elhangzása után a gazda minden pásztor kötegebből *egy vesszőt kihúz és aprószentek napján az állatokat megveri e vesszőkkel*, mert így a következő esztendőben nem kapnak betegséget, különösen sömört és szaporák is lesznek.

Dr. Czettler Jenő.

*

Hibaigazítás. Folyóiratunk f. évi folyamának 236. lapján felülről a 26. sorban „Vit. Én. II. 80.“ helyett „*Vit. Én. II. 85.*“ olvasandó. 239. lapján felülről a 20. sorban „Sárosp. Ref. Lapok 1913. évf. 426.“ helyett „*Sárosp. Ref. Lapok 1912. évf. 326.*“ olvasandó, 241. lapján alulról a 11. sorban „Vit. Én. I. 255. l.“ helyett „*Vit. Én. I. 225. l.*“ olvasandó, 242. lapján felülről a 10. sorban „(Adal. II. 15—30. lap)“ helyett „(Adal. I. 15—30. lap)“ olvasandó, 242. lapján felülről a 16. sorban „Adal. II. 58. l.“ helyett „(Adal. I. 58. l.)“ olvasandó, 243. lapján felülről a 4. sorban „Erdélyi III. 3—4. l.“ helyett „*Erdélyi I. 3—4. l.*“ olvasandó, 249. lapján felülről a 7. sorban „Thury neve szerepel“ helyett „*Thury neve nem szerepel*“ olvasandó.

NÉPRAJZI HIREK.

Szinte Gábor halála. 1914 márczius hó 25-én, 59 éves korában, néprajzi tanulmányútjában szerzett betegsége következtében, hosszú és kínos szenvedés után ragadta el a halál sepsikőröspataki Szinte Gábort. Benne a Magyar Néprajzi Társaság egyik tevékeny választmányi tagját, a magyar néprajz ügye pedig fáradhatatlan, avatott művelőjét gyászolja. A tárgyi néprajz kiváló munkása volt s nálánál hivatottabban senki nem kutatta az erdélyi, különösen pedig a székely építkezésmódot. Mint született székely, a maga népét, annak életét kitünően ismerte s mint rajztanár, annak tárgyi és művészi megnyilatkozásait legjellemzőbb oldalairól tudta fölfogni. A mint első dolgozatai a „Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának Értesítőjé“-ben megjelentek, a Néprajzi Társaság sietett őt választmányi tagjai sorába emelni. Kutatásainak tere Erdély, főként a székelység volt; mellékesen kiterjesztette figyelmét az oláhságra is, de csak a magyarság szempontjából.

Első nagyobbzabású dolgozata a székely házról és kapuról szólott. E tárgyról már előtte is írtak, de ő egészen más, eredeti fölfogással újból földolgozta a kérdést. Ő a székely építkezés sajátos jellegeit a nép életmódjával hozta vonatkozásba. „Én csak a fejlődési rendszert kerestem, mely helyhez kötött, helyi szükségnek felel meg, a székely életviszonyai szerint alakul,“ mondja a székely házról írott munkájában. Mikor egyik bírálója „a kezdet kezdetéből, a semmiből kiinduló honi fejlődés elméletéért“ megróttá, azt válaszolta: „Én nem az asszír,

perzsa, hún művészetről fogok beszélni, hanem a székelyről, úgy a mint az ma van és 200 évvel azelőtt is volt. A korábbi évekről nem szólhatok, mert arra adataim nincsenek." Ez a mondása jellemzi legjobban kutatási módját. Nem állít fel elméleteket, nem von messzemenő következtetéseket, hanem csak tényeket állapít meg s azokat csoportosítja a maga módszere szerint. Tárgyi néprajzi anyagát a legnagyobb kritikával gyűjtötte, úgy hogy dolgozatait minden idők kutatója a legnagyobb haszonnal forgathatja.

A székely kópjafáról írott tanulmánya sem valami morfológiai tanulmány, hanem csak a székely népelet alapos ismeretének bizonyítéka.

A székely ház és kapu tanulmányozása után a székely esűrre fordította tekintetét. A székely esűrben századok munkáját látja, melyben a népi építkezés olyan típust teremtett, hogy az a székely házzal, önállóság tekintetében, egyenrangú. A székelyföldi kaput, a róla írott nagyobb tanulmányában, az eddigi kutatásokkal szemben, a czinterem-kapuból való fokozatos fejlődés végső eredményének tartja.

Legutolsó és legnagyobb szabásúnak induló tanulmánya az erdélyi fatemplomok kérdése volt. E kérdés megoldására az ösztönözte, hogy az oláhság már-már a maga ősi kultúrvagyonának kezdte tekinteni azokat a nyugati eredetű gótikus, kis fatemplomokat, melyek az oláhság ősi hazájában, a Balkánon egyáltalán nem találhatók. Egyelőre a kolozsmegyei magyar és oláh fatemplomokat dolgozta föl. Kutatásait ezután fiával, *Szinte László* fővárosi mérnökkel folytatta, a ki most már ezen vizsgálódásoknak hivatott letéteményese és folytatója. (A mint tudjuk, már megkezdte néhai atyja nagy munkájának folytatását.)

Szinte Gábor született a háromszékmegyei Sepsikőröspatakon, 1855-ben, régi nemes, unitárius családból. Középiskolai tanulmányait a székelykeresztúri és kolozsvári unitárius kollégiumokban végezte. 1878-ban, a budapesti tudományegyetem és a budapesti mintarajziskola elvégzése után, rajztanári oklevelet nyert. Életének utolsó húsz esztendejében Budapesten mint állami főgimnáziumi tanár működött, kiváló pedagógiai eredményyel.

Dr. Gy. I.

*

Dr. Beluleszkó Sándor halála. Korunk egyik jellemzője, a munkamegosztás elve, a szaktudományok művelésénél sem mellőzhető. Az anyag mind hatalmasabb, a terület mind szélesebb lesz; átfogó elmék kellenek, a kik az anyag súlyát mérlegelni, a terület arányait áttekinteni hivatottak és szorgalmas munkakerők, a kik a területet kutató szemmel bejárni, az összehordott anyagot alkotó-elemeik szerint feldolgozni tudják. Ez utóbbiak közé tartozott Beluleszkó Sándor dr. is. Alaposan fölkészült, szorgalmas, zajtalanul dolgozó munkása volt a magyar-honi néprajzi törekvéseknek mindaddig, míg a súlyos kór, mely halála előtt csaknem két évvel, az életkornak legszebb éveiben megtámadta, a munkától vissza nem tartotta. Tulajdonképen a szorosabban vett természettudományi pályára készült s mint ilyen, egyetemi tanulmányainak befejezése után, a budapesti tudományegyetem növénytan intézeténél tanársegédi állást nyert. Itt érte, 1903 január havában, a miniszteri kinevezés, mely őt a Magyar Nemzeti Múzeumhoz, illetve annak Néprajzi Osztályához segédőri, majd őri minőségben haláláig kötötte. Ez a kinevezés fűzte őt a néprajzi tudomány szakszerű műveléséhez is, melyet tudatosan, évről

évre, úgy írásban a különböző folyóiratokban, mint előszóval szabál előadásokon folytatott. Tudományos dolgozatainak túlnyomó része, hivatásának, illetve állásának folyományaképpen a tárgyi néprajz köréből való, de avatott művelője volt a leiró földrajznak is. Az „Ethnographiá“-n és a „Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának Értesítőjé“-n kívül állandó dolgozótársa volt a „Földrajzi Közlemények“-nek és „A Kor“-nak; egy egy dolgozatával szerepel a „Természettudományi Közlöny“ 1907., a „Vasárnapi Ujság“ 1911. és a „Magyar Sütők Lapja“ 1907. évfolyamában. Önállóan is megjelent munkája: „Az Alduna vidékének település-földrajzi ismertetése“ (Budapest, 1905). Tudományos érdekű kiküldetéseinek, tanulmányútjainak, előadásainak beszámolóit a Magyar Nemzeti Múzeum évi jelentéseiben találhatók. A Magyar Néprajzi Társaságnak 1906 óta haláláig választmányi tagja. Született Fehértemplomon, 1879 november hó 24-én; meghalt Budapesten, 1914 november hó 2-án. Emlékét kegyelettel őrizzük!

dr. m. l.

*

Bünker Rajnárd halála. Sopronban, 1914 november 13-án, 52 éves korában hunyt el Bünker. Az ottani evangélikus iskola tanítója volt és a vármegyei és városi múzeum főőre. Buzdító, jó példája annak, hogy az egyszerű néptanító igen komoly, értékes, tudományos munkát végezhet és ezzel nemcsak a tudományos világ becsülését szerzi meg, hanem előkelő társadalmi pozíciót is éppen az olyan kiválóan intelligens városban mint Sopron. Bünker legalaposabb kutatója és ismertetője volt a hagyományos népies építkezésnek hazánk németeklakta nyugoti részében és a szomszédos osztrák vidékeken. Elsőrendű spezialista volt a hienc (heane) nevű igen eredeti és régi hazai német népelem tanulmányozásában. Ebbeli nagy folklóre-gyűjteményei és kiadványai mintaszerűek és fölötte nagy becsben állanak a német népvizsgálók körében. Dolgozatait nagyobbára német nyelven írta meg és a bécsi anthropologiai társaság adta ki, a mely bőkezűen támogatta nagyértékű tanulmányait. Munkásságának súlya a házbúvárlás terére esett. Az osztrák iskola Mehringer csoportjához tartozott, mely nagynémet szemüvegen át intézte a kultúrakutatásnak ezt az ágát s az olyan sokat vitatott, de nézetünk szerint oekologiai-földrajzi oldalról kevésbé megtámogatott ú. n. félnémet házformát hazánk területére is kiterjeszteni igyekezett. Ilyen természetű vizsgálatai vitték Bünkert az erdélyi szászok közé Beszterce vidékére s irányították figyelmét Szinte Gábor székelyház kutatásaira. A félnémet ház eredetének tanulmányozása szempontjából annyira értékesnek minősítette Szinte dolgozatát (Értesítő 1909), hogy azt egész terjedelmében kiadta egyik legelőkelőbb berlini német néprajzi folyóiratban. A millenniumi faluról is derék dolgozatot közölt a bécsi anthropologiai társaság közlönyében. Ezekkel a cikkekkel, valamint a sopronvidéki és kelet-stájerországi ház- és határfelosztás búvárlataival a magyar néprajzi tudománynak is jelentős szolgálatokat tett. A soproni városi múzeum néprajzi osztálya is az ő szorgalmának az eredménye.

Dr. H. A.

*

Dr. Réthy László halála. A világrengető forgatag idejében a magyar néprajzi tudomány több oszlopos munkását veszítettük el. Egyik legderékabb és legérdemesebb úttörő és alapvető, dr. Réthy László, a Magyar Nemzeti Múzeum éremtárának nyugalmazott igazgatóőre, a Magyar Tudományos Akadémia levelező

tagja, november 24-én, 63 éves korában hosszú szenvedés után elhalt Aradon, ott temették el szülővárosában.

Dr. Réthy László ott állott a Magyar Néprajzi Társaság bölcsőjénél. Ő volt a társaság első jegyzője és az Ethnographia első szerkesztője. Itt ő vetette meg tanulmányainknak biztos reális történettudományi alapját. Utána a folklóre-irányzat lépett előtérbe, majd az ethnologiai nyelvészkedés, míg aztán az újabb rendszer arányosan összefoglalta a három ágazatot, a tárgyi néprajz pedig, a néprajzi múzeum fejlődésével, külön Értesítőt szervezett magának.

Réthy a Hunfalvy Pál-féle ethnologiai irányt művelte, kevesebb elméleti, nyelvészeti tudással mint mestere, de több történelmi intuícióval. Nem annyira a kimerítő adatolt indukcióval, mint inkább zseniális invencióval, néha divinációval koncezipiált csattanó argumentumokkal juttatta érvényre merész eredeti tételeit.

Tudományos életezéül tűzte volt ki magának a hazai népelemek történelmi, lingvisztikai, ethnologiai, demographiai, szociologiai tanulmányozását, az egyénekig menő analizisét és ezen alapon a magyar nemzet ethnikus egyetemes képének megalkotását. A legbonyolultabb és legkényesebb témának, a rumén ethnikum kérdésének tisztázásához járult hozzá alaposabban és legsikeresebben, kisebb-nagyobb tanulmányaival. A székely kérdés megvilágításában is eredeti szellemes villanásokban nyilatkozott meg történelmi clairvoyance-a. A többi népelemeket néhány kisebb becses adalékkal érintette. Hagyatékában még becses idetartozó feljegyzések lehetnek.

A körülmények nem kedveztek Réthy nagy tudományos terve megvalósításának. Kedves feleségének korai halálával kialudt meleg családi tűzhelye. A numizmatikával való hivatásos foglalkozás lekötötte idejét és figyelmét. A rendszeres néprajzi munkálkodás folytonosságát valószínűleg biztosította volna az egyetemi magántanárság. Réthy ezt nem érte el. Részint az ügyet intézők kicsinyeskedése, részint talán a saját nemtörődőmsége miatt. Valamikor hajlandó lett volna a legjelentősebb néprajzi intézményünk élére állani. Ehhez azonban talán nem volt elég bürokratikus szelleme, nem a néprajz technikai része iránt kellő érzéke. Társaságunkhoz való intim viszonya is meglazult némileg az utóbbi időben. De azért a legszívesebb őszinte barátsággal viselkedett régi jó emberei iránt. Minden újkor meglepett minket valami rendkívül ötletes, kedélyes megemlékezéssel, többnyire bohém személyével kapcsolatos képpel. Ez most elmaradt. Örökre elnémult Löwy Árpád lantja, melynek olyan zamatos néprajzi húrja is volt. Mélabúsan emlékezünk az élet mulandóságára.

A német eredetű Réthy László a magyar néplélek egyik legalaposabb ismerője volt. Mennyiségileg nem produkált annyit a magyar néprajzban, a mennyire tehetsége és tudása képesítette s a mennyit joggal vártunk tőle a sokat ígérő kezdet után. De a mit alkotott, az maradandóságot biztosít nevének tudományunk úttörői közt. És társaságunk kegyelettel fogja őrizni egyik legkedvesebb, legrokonszenvesebb, legönzettelenebb és legérdemesebb alapvetőjének, dr. Réthy Lászlónak emlékét.

Dr. H. A.

*

Herman Ottó halála. Az egész magyar tudományos világot és közéletet megdöbbentette az a hír, hogy *Herman Ottó*, a magyar néprajzi tudomány, állat-

tan és politikai élet kitünősége, december 27-én csendesen elhunyt. Koszorúkkal elárasztott ravatalára mi is letettük a magunkét e felirattal: „A magyar néprajz atyamesterének — a Magyar Néprajzi Társaság“. Holtteste a székesfőváros által adományozott dízsirban december 29-én helyeztelett örök nyugalomra. Temetésén megjelentek a kormány képviselőiben Ghillány Imre báró földművelésügyi miniszter, Ilosvay Lajos, Vargha Gyula és Bartóky József államtitkárok, Rákosi Jenő főrend, az Otthon írók és hírlapírók köre képviselőiben, Zsilinszky Mihály, Ludwigh Gyula és Darányi Ignác titkos tanácsosok, Molnár Viktor nyugalmazott államtitkár, Radisics György és Vadas Jenő miniszteri tanácsosok, Hutyra Ferenc udvari tanácsos, Pulszky Garibaldi vezérigazgató, a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatói és tisztviselői testületileg, Szalay Imre báró igazgató vezetésével, az Ornithológiai Központból Csörgey Titusz titkár, Schenk adjunktus, Lambrecht dr. és Gresik dr. asszisztensek, a Tudományos Akadémia képviselőiben Szily Kálmán főkönyvtáros, a Természettudományi Társulat testületileg Entz Géza egyetemi tanár vezetésével, a Földtani Intézet, a Turáni Társaság küldöttségei és a Földrajzi Intézet részéről Lóczy Lajos igazgató, az Ujságíró Egyesület részéről Szatmári Mór alelnök jelent meg. Továbbá Lendl Adolf dr., az Állatkert igazgatója, Hampelné Pulszky Polixena, Goldziher Ignác, Marczali Henrik, Schafarzik János egyetemi tanárok, Miskolc város képviselőiben, melynek az elhunyt szülőtte és követe volt, Szentpály István országgyűlési képviselő jött el. A honvédmenedékház öreg lakóit Szirmay György gróf vezette. Raffay Sándor evangélikus lelkész búcsúztatta a halottat gyönyörű egyházi beszéddel. A Természettudományi Társulat nevében Entz Géza dr., az Ornithológiai Központ nevében Csörgey titkár, a Nemzeti Múzeum és Néprajzi Társaság nevében Szalay Imre báró a következő beszéddel méltatta az elhunyt halhatatlan tudományos érdemeit:

„Bánatos megilletődéssel gyűltünk egybe, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum és a Magyar Néprajzi Társaság részéről mondjunk Neked utolsó Istenhozzádot, a ki a Nemzeti Múzeum egykori jeles tisztviselője, a természetrajz fáradhatatlan kutatója és a Magyar Néprajz atyamestere, társulatunk egykori elnöke voltál.

Bámultuk mindenkor fáradhatatlan és sokoldalú kutató tevékenységedet és azt a példátlan megfigyelőtehetségedet, a melyvel hallóérzéked hiányos volta miatt, vagy talán éppen ez okból voltál képes kutatásaidat oly bámulatosan eszközölni s ezekből a tudományra oly hasznos és fontos következtetéseidet remek szímmagyar stílusodban közkinésünkké tenni.

Munkálkodásodat a természetrajz terén kezdetted meg az állatok életének beható tanulmányozásával. A természettudományokban kristályozódott módszereddel tértél át a magyar népelet tanulmányozására. Az itt felismert ősi emlékekből mesterileg tudtad a magyar népelet ősi állapotát szemünk elé varázsolni. Midőn pedig a szerencsés véletlen egy Miskolcra felszínre került kőszerszámot juttatott kezvedbe, oly lelkesen s annyi tudománnyal tudtad annak jelentőségét éles eszeddel a köz elé vinni, hogy ez lett kiindulópontja a nagyérdékű hazai baflangkutatásoknak, a mely hazánk földjének őskori kultúrájára eladdig ismeretlen világot vetett; ezen az úton baladva, tértél át a népünk ösfoglalkozásának tanulmányozására, ennek eredménye az 1896-ik évi ezredéves országos kiállításunk történelmi főcsoportjának egyik nagy ékessége; a párisi világkiállításon nem kevesebb feltűnést keltett csoportja volt.

Most mind a két gyűjtemény színe-java a Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának fődíszét képezi. A sors végzése, hogy néprajzi nagy munkád első része tudományos tevékenységed hatyúdala, életed legutolsó napjaiban hagyta el a sajtót. Örök emléket fog tevékenységed hazánk tudományos irodalmában Neked biztosítani; épp úgy, mint az

a ritka adományod, a melylyel törekvő ifjú erőket magad köré gyűjtve, egy nagyszámú generációt neveltél mindama tudományszakokban, a melyeket műveltél és fejlesztettél.

Ha fáradságot nem ismerő tevékenységöd s óriás munkakedved mellett a Magad ritka éles eszének mértékét kívántad reánk alkalmazni, ez sokszor csalódásra vezetett s épp ez okból sokat korhóltál is bennünket, szeretetünk azonban nem változott Irányodban; szerettünk — meleg szeretettel emlékszünk mindenkor Reád, Isten veled!

Végül megemlítjük, hogy Társaságunk elvben még a temetésen elhatározta egy külön emlékülés tartását. Ennek egyetlen tárgya dr. *Sebestyén* Gy. alelnök emlékbeszéde lesz.

*

Erdélyi János-szobor Sárospatakon. Az 1914. év százados évfordulója *Erdélyi* János születésének. A sárospataki ref. főiskola ifjúsága úgy akarta méltóan megünnepelni ez évfordulót, hogy emlékszobrot állít a jeles költőnek, bölcselőnek, műbírálónak és a főiskola egykori híres tanárának. Nagykapos közönsége már 1894-ben emléktáblát helyezett el az ottani ref. templomnak az országút felé eső külső falába, emlékeül annak, hogy ott született Erdélyi János. A sárospataki főiskola ifjúsága most megragadta a nagyjelentőségű alkalmat arra, hogy kegyeletének méltó kifejezést adjon. A főgimnáziumi „*Erdélyi Önképzőkör*“ és az akadémiái „*Magyar Irodalmi Önképző-Társulat*“ 1912-ben gyűjtőíveken, hangverseken próbálkozott a magyar közönség áldozatkészségéből összehozni a szoborra való összeget. A próbálkozás szép sikerrel járt. 1914 őszén sikerült is felállítani a főiskola kertjében a jeles író s tudós tanár kemény mészkőalapon álló mellszobrát, a Gyöngyössy Berta szobrásznő alkotását. A bronzszobor méltó párja az 1896-ban ugyanott felállított Tompa-szobornak. (A szobor 5000 koronába került.) Az ünnepélyes leleplezés a háború miatt jobb időkre maradt, a mikor az egyházkerületi közgyűlés jelenlétében az nagy ünnepélyességgel megtörténhetik. A gyűjtött összegből még az Erdélyi-pályadíjak alapjára is maradt s így a nagy férfiú iránt, a magyar közönség áldozatkészségéből, czúton is leróhatja a sárospataki tanulóifjúság a kegyelet adóját.

*

Az 1915. évi közgyűlés. Eddigi gyakorlatunkhoz képest az 1915. évi közgyűlést is márczius hó harmadik szerdáján tartjuk meg. Ezt azért emlitjük meg, mert a mely tag indítványozó jogával élni kíván, indítványát a közgyűlés előtt két héttel írásban köteles a Társaság elnökségének bejelenteni.

*

A háborús év folyóiratunk terjedelmét némileg megzavarja. Tagdíjaink befizetése annyira megcsappant, hogy költséget kimélve kénytelenek voltunk ez évi utolsó két füzetünket összevonni és tagjegyzékünk mellőzésével az évfolyam terjedelmét is némileg korlátozni.

TÁRSULATI ÜGYEK.

Jegyzőkönyvi kivonat

a Magyar Néprajzi Társaságnak 1914 május hó 27-én d. u. 5 órakor a Magyar Tudományos Akadémia heti üléstermében tartott nyilvános felolvasó- és folytatólagosan d. u. 6 órakor ugyanott tartott zárt választmányi üléséről.

Jelen voltak: Br. *Szalay* Imre elnök, *Csánki* Dezső dr., *Sebestyén* Gyula dr. (A felolvasó ülésen.) alelnökök, *Rán* Aladár dr. főtítkár, *Madarassy* László dr. titkár, *Kövecsesi* Dancs

Á. pénztáros, *Mácer Béla* ellenőr, *Schmidt Tibolt* könyvtáros; *Herrmann Antal* dr. tiszteleti tag; *Báky Zsigmond* dr., *Binder Jenő*, *Erdélyi Lajos* dr., *Heller Bernát* dr., *Huszka József*, *Mészáros Gyula* dr., *Solymossy Sándor* dr., *Spitzer Mór*, *Szegedy Rezső* dr., *Versényi György* dr., *Vikár Béla* választmányi tagok; több társulati tag és néhány vendég.

I. *Nyilvános felolvasó ülés.* Az ülést *Sebestyén Gyula* dr. alelnök nyitotta meg és báró *Szalay Imre* elnök zárta be. Tárgyai voltak: 1. *Solymossy Sándor* dr. választmányi tag szemléltető térképpel kísért előadást tartott „A jávorfa meséjének európai elterjedése és tanulságai” czímmel. 2. *Gulyás József* vendég felolvasta „A kuruczdalok forrásaihoz: I. Bujdosó Rákóczi” című tanulmányt, melynek szerzői, a felolvasón kívül, még *Harsányi István* és *Simonfi János*. 3. *Róheim Géza* dr. vázolta „A varázserő fogalmának eredete” című, újabban megjelent munkájának tartalmát és eredményeit.

II. *Zárt választmányi ülés.* Megnyitotta és bezárta báró *Szalay Imre* elnök. *Elnök* meleg hangon üdvözölte *Binder Jenő* választmányi tagot, a ki hosszas betegségéből szerencsésen felépült s az ülésen megjelent. *Herrmann Antal* dr. tiszteleti tag, napirend előtt, a magyar néprajzi irodalomnak egy eseményszámba menő új termékére, egy a napokban megjelent terjedelmes néprajzi monográfiára kívánta felhívni a figyelmet. Ez a monográfia *Gönczi Ferencz* választmányi tagtársnak, Somogy vármegye tanfelügyelőjének *Göcsej*ről írott könyve, mely évtizedes előkészület után, sok nehézség leküzdésével, végre megjelenhetett. A mű értéke kétségtelenül kimagasló, nagy szorgalomról, hozzáértésről tesz tanúságot, a miért is ajánlotta a művet a választmány figyelmébe s kérte, hogy a választmány a mű ismertetéséről gondoskodjék, kérte továbbá, hogy adja meg a választmány a szerzőnek azt az erkölcsi jutalmat, hogy ebből az alkalomból üdvözölje. *Elnöknek* azon kijelentése után, hogy ő, a maga részéről, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsánál, illetve Főfelügyelőségénél közre fog hatni a mű kelendőségének előmozdításában, a választmány egyhangúlag úgy határozott, hogy *Gönczi Ferencz*et, *Göcsej*ről írott nagy művének megjelenése alkalmából üdvözli s őt erről jegyzőkönyvi kivonatban értesíti. *Főtájkár* jelentette, hogy a „Congrès International d’Ethnologie et d’Ethnographie” Neuchâtel (Suisse)-ből, programmjának beküldésével egyidejűleg azt az értesítést adta, hogy a f. évi június hó 1—5. között tartandó kongresszusra, a beküldött tagsági díj ellenében, a Társaságot tagnak bejegyezte. Miután az *elnök* közölte, hogy a nevezett kongresszuson a Társaság képviselőtét *Marosi Máday Andor* dr. genfi egyetemi tanár, társulati tag elvállalta, a választmány a jelentést köszönettel tudomásul vette. *Elnök* jelentette, hogy f. évi május hó 20. kelettel levelet kapott *Munkácsi Bernát* dr. társulati tiszteleti tagtól, melynek tartalma nagyjából az, hogy a konstantinápolyi rovásírásos emlékek a közelmúltban lezajlott, mindenki által ismert ügyével kapcsolatban őt, a Magyar Néprajzi Társaság hivatalos folyóiratának, az „Ethnographia”-nak egykori szerkesztőjét és a Társaságnak jelenben is tiszteleti tagját, a folyóirat mostani szerkesztője és a Társaságnak jelenben is egyik alelnöke, *Sebestyén Gyula* dr. — szerinte — méltatlan elbánásban részesítette s minthogy a maga védelmére más helyes utat nem talált, az Elnökség, illetve a Társaság előtt óvását és tiltakozását ez úton óhajtotta kifejezni, egyúttal az ügynek a választmány előtt való rendezésére az Elnökséget kérte fel. A panaszos levélnek, néhány választmányi tag kifejezett kívánságára, egész terjedelmében történt felolvasása után, annak a két fontos körülménynek mérlegelésével, hogy míg egyrészről nem titkolható az öröm azon a nagy nyereségen, mely a konstantinápolyi rovásírásos emlék felfedezésével a magyar néprajz ügyét érte, másrészről öszintén sajnálható, hogy e kérdés tárgyalásának folyamán a magyar néprajzi tudománynak, illetve a Magyar Néprajzi Társaságnak két olyan kiváló, tevékeny, oszlopos tagja egymással személyes ellentétbe került, az elnök javaslatára a választmány egyhangúlag úgy határozott, hogy a jelen ügyben felmerült, szenvedélyes hangú vitának sem elbírálásába, sem elintézésébe nem bocsátkozhat, mert a szerzői felelősség elvének tiszteletbentartásával, ebben az esetben is, az ügyet mindkét fel magánügyének tekinti, mely határozatról úgy *Munkácsi Bernát* dr. társulati tiszteleti tag, mint *Sebestyén Gyula* dr. alelnök, szerkesztő jegyzőkönyvi kivonatban értesítendő. *Pénztáros* jelentette, hogy a pénztári maradvány: a) a kézipénztárban 440.58 K, b) a m. kir. postafakárképénztárban 1360.01 K, c) a magyar

leszámitoló- és pénzváltóbankban 2672— K, összesen: 4472:59 K. Új tagok: *Beszkid* Miklós dr. (ajánlotta: *Melich* János dr.), *Búza* János (ajánlotta: *Semayer* Vilibáld dr.).

K. m. f. *Báró Szalay* Imre elnök s. k. dr. *Madarassy* László titkár s. k. Hitelesítik: dr. *Erdélyi* Lajos választmányi tag s. k., dr. *Szegedy* Rezső választmányi tag s. k.

A pécsi V. vándorgyűlés.

Jegyzőkönyv a Magyar Néprajzi Társaságnak, valamint a Folklore Fellows néphagyományt kutató nemzetközi tudományos szövetség magyar osztyálynak 1914 június hó 14-én Pécssett tartott V-ik vándor-, illetve XV-ik ifjúsági gyűléséről.

A Társaság részéről, Budapestről jelen voltak: *Báró Szalay* Imre elnök, dr. *Sebestyén* Gyula alelnök, a F. F. magyar osztyálynak elnöke, dr. *Bán* Aladár főtitkár, a F. F. magyar osztyálynak titkára, dr. *Madarassy* László titkár, *Kövecsesi Dancs* Árpád pénztáros; dr. *Herrmann* Antal tiszteleti tag; dr. *Erdélyi* Lajos, dr. *Mészáros* Gyula, dr. *Soly mossy* Sándor, dr. *Szegedy* Rezső választmányi tagok; dr. *Róheim* Géza rendes tag.

A Társaság június hó 13-án este érkezett Pécsre, hol is a vasúti állomásnál dr. *Visy* László főispán, *Nendtvich* Andor polgármester, *Majorossy* Péter kir. tanácsos és dr. *Pratsek* Emil főispáni titkár fogadták és üdvözlözték. Elszállásolás után ismerkedési est volt a Nádor-fogadó télikertjében.

A Társaság V. vándorgyűlése 14-én d. e. 10 órakor folyt le a városi székház nagytermében, rendkívül nagyszámú, díszes érdeklődő közönség jelenlétében, melynek sorában ott voltak a fentiekén kívül: *Kárpáti* Kelemen kir. tankerületi főigazgató, vidéki választmányi tag, *Zsolnay* Miklós főrend, *Stenge* Ferencz alispán, *Wajdits* Gyula prelátnak, *Késmárky* István jogakadémiai igazgató, *Szónyi* Ottó jogtanár, múzeumigazgató, *Búzássy* Ábel főigazgató stb.

A Társaság V. vándorgyűlését *báró Szalay* Imre elnök nyitotta meg hosszabb beszéddel, melyben üdvözlölte Pécs városát és Baranya vármegyét, majd ismertette a Társaság céljait, eszközeit. Rámutatott a középiskolák ifjúságára, mely pár nap mulva hazaszéled és szétviszi a Társaság eszméit, valamint a vándorgyűlés tanulságait. Indítványozta, hogy a vándorgyűlés gróf *Zichy* Gyula pécsi püspököt, dr. *Békefi* Remig zirczi apátot, *Zsolnay* Miklós főrendet, *Szily* Tamás baranyavármegyei főispánt, dr. *Visy* László pécsi főispánt és *Nendtvich* Andor polgármestert tiszteletbeli elnökökké válassza meg, mely indítványhoz a vándorgyűlés egyhangú lelkesedéssel hozzájárult. Felkérte a vándorgyűlés jegyzőkönyvének vezetésére dr. *Madarassy* László társulati titkárt. — Jegyző jelentette, hogy gróf *Zichy* Gyula pécsi püspök, dr. *Békefi* Remig zirczi apát, *Szily* Tamás baranyamegyei főispán, dr. *Egry* Béla országgyűlési képviselő táviratban, illetve levélben kimentették magukat, illetve üdvözlőket küldték a vándorgyűlésnek. — *Nendtvich* Andor polgármester saját maga és társai nevében megköszönte a tiszteletbeli elnökséget, a város nevében üdvözlölte a Társaság megjelent tagjait, a kik azért jöttek — úgy mond —, hogy a Mecsek városában is széthintsék azt a magyat, mely a magyarság számára értékes termést hoz. Elnök megköszönte a szíves hangú üdvözlést s bejelentette, hogy az első előadó, dr. *Melich* János nem jöhetett személyesen a vándorgyűlésre; előadását azonban helyette dr. *Sebestyén* Gyula fogja bemutatni. — Dr. *Melich* János választmányi tag „Pécs és Baranya nevének eredete” című fejtegetéseinek eredménye az, hogy az „öt“-öt jelentő „Pécs” név edestestvére a Balaton ösi „Pelső” nevének és a Dráva, Száva, Sziszek, nevének. Ezek a nevek egyetlen élő indogermán nyelvvel sem fejthetők meg, de megállapítható, hogy az ős illyr-pannon nyelv maradványai. A „Baranya” név az eddigi magyarázatok szerint az ország honfoglaláskori kerítésének egyik átjáróját, „braná”-ját, vagyis kapuját jelentette. Az ő megfejtése szerint ez a származtatás hangtanilag lehetetlen, s hogy a „Baranya” személynevet jelent, jelenti azt a magyar honfoglalót, a ki Baranya megye területén szállásbirtokot kapott. — *Gondán* Felician csiszterci rendű főgimnáziumi tanár „A népballada” címmel olvasott fel terjedelmes értekezést. Dolgozatában mindenekelőtt hangsúlyozta a magyar népballada-költészet kiváló-

ságát a külföldi népköltészet enémű termékei mellett s rámutatott az eddigi népköltészet gyűjtések eredményeinek fontosságára. Majd a székely, alföldi és palóczi balladák alapján bemutatta, hogy miképen olvad művészi összhangba a magyar balladában a drámai, epikai és lírai elem. Majd az előadás sajtósági közül a haladványossággal és a magyar népköltészetben oly nagy művészettel érvényesülő balladái homálylyal foglalkozott. Végül a maga eddigi gyűjtéséből is hozván példákat, rámutatott a baranyamegyei balladák összegyűjtésének szükséges voltára. — Dr. *Szegedy* Rezső választmányi tag „A délszláv népköltészet egyik magyar hősről” tartott előadásában ismertette a délszláv népköltészetben szereplő Ozorai Fülöp epikai dalkörét, azzal a megállapítással, hogy a Toldi estjében megírásakor Arany János szintén ismerte a délszláv guzlár-énekeket. — *Vende* Ernő állami főreáliskolai tanár „A magyar népdal jellemző sajtósági” czímmel értekezett. Előadását a varázstükörről szóló népmesével kezdte, illetve világosította meg. „Egy tündér — úgymond — hálából egy olyan tükürt ajándékozott egy királynak, melyben az mindenkinek külső képét és belső lelki mivoltát megösmérhette. De mivel ez a tükör a királynak sok kellemetlen csalódást is hozott, a király azt darabokra törte. Ennek a varázstükörnek darabjai azonban még most is megvannak és a Magyar Néprajzi Társaság tagjai most éppen azért jöttek Pécsre, hogy ennek a tükörnek darabjait segítsék összeszedni, összeállítani, hogy abban a baranyamegyei nép jellemét meglássák, megösmérjék, mert az a varázstükör, melyben a népek jelleme leghívebben visszatükörozódik, a népköltészet.” Előadásának további folyamán azt fejtegeti, hogy miért van a népköltészetnek ez a visszatüköző sajtósága? — Dr. *Róheim* Géza társulati rendes tag „A mesekutatás angol módszeré”-t ismertette, összehasonlítással a német és a finn módszerekkel. — Dr. *Kápolnai* Zsigmond tanítóképzőintézeti tanár „A dráma csirája a népköltészetben” czímmel tartott hosszabb, tartalmas előadást. — Dr. *Mészáros* Gyula választmányi tag „Nyelvészet és folklóre” czímű előadásában több példával igazolta e kettőnek kapcsolatát. — Dr. *Bán* Aladár főtítkár „Az észtek nemzeti éposza” czímű felolvasása keretében az észtek „Kalevipoeg” czímű nagy nemzeti époszának az Akadémia kiadásában megjelenő magyar fordításából mutatott be részleteket. — A gyűlést dr. *Vísy* László főispán zárta be lelkes szavakkal.

Délután 2 órakor a F. F. magyar osztálya tartotta XV. ifjúsági gyűlését a városi tornacsarnokban hét felső- és középiskola tanárainak és tanulóinak részvételével. Dr. *Sebestyén* Gyula, a F. F. magyar osztályának elnöke tájékoztató beszédet tartott a szövetség céljáról és az országos gyűjtésről. Dr. *Gyömörey* Zsigmond igazgató jelentést tett a pécsi gyűjtőszövetség megalakulásáról. Dr. *Solymossy* Sándor v. tag „A népmese gyűjtésének módszeré”-ről, dr. *Erdélyi* Lajos v. tag pedig „A baranyai népnyelv hangtani lejegyzéséről” tartottak előadást. Dr. *Herrmann* Antal tiszteleti tag „A néptanító a folklóre szolgálatában” czímen beszélt a jelenvoltagekhoz igen nagy hatással. Végül dr. *Madarassy* László titkár jelentette, hogy a Kisfaludy-Társaság, a Magyar Nemzeti Múzeum, a Magyar Néprajzi Társaság, Pécs városa és több magánfél eddig összesen 1430 korona utalomdíjat tűzött ki a pécsi ifjúságnak a gyűjtőszövetségben kifejtendő fáradozásuk jutalmazására.

A vándorgyűlés, illetve ifjúsági gyűlés fővárosi tagjai az esti vonattal tértek vissza a fővárosba.

Kelt Budapesten, 1914 november hó 11-én, a Magyar Néprajzi Társaság választmányi ülése alkalmából.

Br. Szalay Imre
elnök.

Dr. Madarassy László
titkár,
az V. vándorgyűlés jegyzője.

MAGYAR KIR. ÁLLAMVASUTAK NYÁRI MENETRENDJE.

		idő	a vonat neme	h o v á			idő	a vonat neme	h o n n a n
D é l e l ő t t		5.00	sz. v.	Vác	D é l e l ő t t		12.15	sz. v.	Vác
		5.15	"	Rákospalota-Ujpest			3.51	"	Rákospalota-Ujpest
		5.25	"	Érsekújvár, Ipolyság			5.05	"	Dunakeszi-Alag
		5.30	"	Szeged, Szolnok			5.15	"	Orsova, Bázias
		6.00	"	Esztergom			5.40	"	Szolnok, Czegléd
		6.30	"	Lajosmizse, Kecskemét			5.45	"	Esztergom
		6.35	"	Rákospalota-Ujpest			5.50	"	Üllő, Ocsa
		6.50	k.o.e.v.	Wien, Páris, Ostende			5.55	"	Nagymaros
		7.00	gy. v.	Segesvár, Stanislaw			6.00	"	Monor
		7.05	"	Zsolna, Berlin			6.10	k.o.e.v.	Konstantinápoly, Belgrád
		7.35	sz. v.	Rákospalota-Ujpest			6.10	"	Konstantinápoly, Bukarest
		7.55	gy. v.	Nagyszombat, Wien			6.15	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
		8.00	sz. v.	Dunakeszi-Alag			6.20	"	Lajosmizse
		8.25	gy. v.	Orsova, Bázias			6.25	gy. v.	Marosvásárhely
		8.30	sz. v.	Bázias, Karansebes			6.35	sz. v.	Nagymaros
		8.45	"	Nagymaros, Ipolyság			6.40	"	Berlin, Zsolna
		9.05	"	Esztergom			7.10	"	Páris, Wien
		9.15	"	Wien, Berlin			7.15	"	Szolnok, Czegléd
		9.45	"	Rákospalota-Ujpest			7.20	"	Rákospalota-Ujpest
	11.00	"	Rákospalota-Ujpest		7.25	"	Esztergom		
	11.10	"	Lajosmizse, Kecskemét		7.30	"	Bukarest, M. sziget		
	11.35	"	Nagymaros, Ipolyság		7.35	gy. v.	Bukarest, M. sziget		
	12.00	"	Wien		7.40	sz. v.	Vác, Ipolyság		
					7.45	"	Párkány-Nána		
					7.50	"	Kecskemét, Lajosmizse		
					7.55	"	Párkány-Nána		
					8.15	"	Rákospalota-Ujpest		
					8.25	"	Esztergom		
					8.40	"	K.-K.-Félegyháza		
					8.45	"	Nagymaros		
					9.10	"	Dunakeszi-Alag		
					9.15	gy. v.	Szeged		
					9.40	"	Berlin, Zsolna, Pozsony		
					9.55	sz. v.	Esztergom		
					10.30	"	Rákospalota-Ujpest		
					10.45	"	Szeged		
					11.25	"	Galánta, Ipolyság		
					12.00	"	Rákospalota-Ujpest		
Indulás Budapest nyugoti pályaudvarról		12.05	sz. v.	Rákospalota-Ujpest	Erkezés Budapest nyugoti pályaudvarra		12.50	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
		12.15	"	Szeged			1.20	"	Nagymaros, Ipolyság
		12.20	gy. v.	Zsolna, Berlin			1.25	gy. v.	Bukarest, Bázias
		12.25	sz. v.	Nagymaros			1.45	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
		12.30	"	Esztergom			1.50	gy. v.	Kötezsvár, Szatmár-Németi
		1.00	"	Rákospalota-Ujpest			2.00	"	Páris, Wien
		1.05	Tvsz.	Piliscsaba			2.08	sz. v.	Esztergom
		1.25	sz. v.	Monor			3.00	"	Rákospalota-Ujpest
		1.30	gy. v.	Wien			3.25	"	Göd
		1.35	sz. v.	Göd			3.40	"	Kecskemét, Lajosmizse
		1.50	"	Esztergom			3.50	"	Rákospalota-Ujpest
		2.00	gy. v.	Wien, Páris			4.05	"	Temesvár-Józsefváros
		2.10	sz. v.	Párkány-Nána			4.10	"	Nagymaros
		2.15	"	Galánta, Ipolyság			5.15	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
		2.20	"	Rákospalota-Ujpest			5.40	"	Esztergom
		2.25	gy. v.	Szatmár-Németi, Brassó			5.55	"	Érsekújvár
		2.30	sz. v.	Esztergom			6.10	"	Wien, Berlin
		2.40	gy. v.	Bukarest, Bázias			6.20	gy. v.	Berlin, Zsolna
		2.45	sz. v.	Czegléd, Szolnok			6.30	"	Orsova, Bázias
		2.50	"	Lajosmizse, Kecskemét			6.35	sz. v.	Rákospalota-Ujpest
		3.10	"	Rákospalota-Ujpest			6.40	gy. v.	Wien
		3.55	"	Szob			7.25	sz. v.	Monor
		4.10	"	Rákospalota-Ujpest			7.50	"	Bázias, Temesvár
		4.20	"	Szeged			8.00	"	Rákospalota-Ujpest
		5.15	gy. v.	Wien			8.05	gy. v.	Wien
		5.20	sz. v.	Szob			8.15	sz. v.	Piliscsaba
		5.50	"	Rákospalota-Ujpest			8.20	"	Nagymaros
		6.00	"	Párkány-Nána			8.40	"	Nagymaros
		6.10	"	Üllő			8.55	"	Párkány-Nána
		6.20	"	Monor			9.05	gy. v.	Wien
		6.25	"	Nagymaros, Ipolyság			9.20	sz. v.	Monor
		6.40	"	Esztergom			9.25	"	Piliscsaba
		6.45	"	Czegléd, Szolnok			9.30	"	Kecskemét, Lajosmizse
		6.50	gy. v.	Pozsony, Zsolna, Berlin			9.35	"	Dunakeszi-Alag
		6.55	sz. v.	Párkány-Nána, Ipolyság			9.40	gy. v.	Segesvár, Stanislaw
		7.00	"	Czegléd			9.45	"	Berlin, Zsolna
		7.15	"	Rákospalota-Ujpest			10.00	sz. v.	Esztergom
		7.25	"	Vác			10.15	"	Ipolyság, Vác
		7.35	"	Czegléd			10.25	"	Nagymaros
		7.40	"	Lajosmizse			10.30	"	Ocsa
		8.05	"	Bukarest, Bázias			11.05	k.o.e.v.	London, Ostende, Páris, Wien
		8.15	"	Nagymaros			11.10	sz. v.	Temesvár, Bázias
		8.20	"	Dunakeszi-Alag			11.25	"	Wien
		8.40	"	Zsolna, Berlin			11.50	"	Párkány-Nána
		9.30	"	Wien, Páris					
	9.35	gy. v.	Bukarest, Stanislaw						
	10.05	sz. v.	Vác						
	10.15	gy. v.	Szeged, Bázias, Bukarest						
	10.50	"	Marosvásárhely						
	10.55	sz. v.	Bukarest, Bázias						
	11.10	"	Esztergom						
	11.30	k.o.e.v.	Belgrád, Konstantinápoly						
	11.45	"	Bukarest, Konstantinápoly						
	12.00	sz. v.	Nagymaros						

MAGYAR KIR. ÁLLAMVASUTAK NYÁRI MENETRENDJE.

		idő	a vonat neme	h o v á			idő	a vonat neme	h o n n a n
Indulás Budapest keleti pályaudvarról	Dél felé	12.05	sz. v.	Belgrád, Sofia, Saloniki	Erkezés Budapest keleti pályaudvarra	Dél felé	5.00	v. v.	Berlin, Ruttká
		5.40	"	Hatvan			5.29	t. v. sz.	Debreczen Szolnok
		6.10	"	Wien, Grác, Sopron			5.20	sz. v.	Kunszentmiklós-Tass
		6.25	gy. v.	Ruttká, Berlin			5.30	"	Hatvan
		6.30	sz. v.	Balatonfüred, Tapolca			5.30	"	Osijek, Tapolca
		6.45	gy. v.	Kassa, Csorba, Bártfa			5.45	"	Brassó, Arad
		6.50	"	Ujvidék, Sarajevo			5.45	"	Saloniki, Sofia, Belgrád
		6.55	sz. v.	Kassa, Csorba			5.55	"	Torbágy
		7.00	gy. v.	Wien			6.00	"	Pécel
		7.05	"	Arad, Brassó			6.05	"	Komárom
		7.10	"	Fiume, Torino, Róma, Pécs, Vinkovce			6.15	"	Stanislaw, M.-Sziget
		7.20	"	Fehring, Grác, Triest			6.25	"	Wien
		7.25	"	Stryj, Przemysl, Lemberg			6.30	gy. v.	Lemberg, Poprád-Felka, Kassa
		7.30	sz. v.	Gödöllő			6.40	sz. v.	Nagyvárad
		7.45	"	Belgrád, Sofia			6.45	"	Fiume, Zágreb
		7.50	"	Arad, Brassó, Bukarest			6.50	"	Lemberg, Stryj, Kassa
		8.05	gy. v.	Balatonfüred, Tapolca			7.00	gy. v.	Róma, Fiume
		8.10	sz. v.	Munkács, Lawoczne			7.05	sz. v.	Gödöllő
		8.20	"	Kolozsvár, Brassó			7.20	"	Brassó, Kolozsvár
		8.25	"	Osijek, Bród			7.25	"	Kunszentmiklós-Tass
8.35	"	Ruttká, Berlin	7.30	"	Gödöllő				
8.50	gy. v.	Győr, Wien, Fehring, Graz	7.40	"	Hatvan				
8.55	sz. v.	M.-Sziget, Stanislaw	7.45	"	Paks, Bicske				
9.30	"	Bicske	8.00	"	Grác, Fehring				
9.35	gy. v.	Kassa, Poprád-Felka	8.15	"	Csorba, Bártfa, Kassa				
10.00	sz. v.	Kunszentmiklós-Tass	8.20	"	Sarajevo, Belgrád				
10.45	"	Balatonfüred, Tapolca	8.35	"	Bukarest, Kolozsvár				
10.40	"	Nagykátá	8.45	"	Hatvan				
11.55	"	Bicske	9.00	gy. v.	Fiume, Tapolca				
12.00	"	Gödöllő	9.15	sz. v.	Győr				
12.20	sz. v.	Ujvidék, Sarajevo	9.25	"	Szabadka				
12.30	"	Hatvan	9.35	"	Berlin, Ruttká				
12.30	"	Szombathely, Wien	10.05	gy. v.	Bruck-K., Szombath., Sopron				
12.45	"	Fiume, Róma, Eszék	10.20	sz. v.	Miskolc				
1.00	"	Bicske	10.35	"	Triest				
1.20	gy. v.	Kassa, Poprád-Felka	11.20	gy. v.	Nagyv., Debr., Arad				
1.25	sz. v.	Gödöllő	12.10	sz. v.	Gödöllő				
1.35	"	Arad, Bukarest	12.30	"	Bukarest, Arad				
1.40	gy. v.	Fehring, Grác, Sopron	12.50	gy. v.	Berlin, Ruttká				
2.00	"	Sátoralfajhely, Lemberg, Kassa	1.00	"	Konstantinápoly, Belgrád				
2.05	"	Wien, Páris	1.05	"	Lemberg, Kassa				
2.10	"	Arad, Bukarest	1.20	sz. v.	Wien, Sopron				
2.15	sz. v.	Kiskőrös	1.25	gy. v.	Bukarest, Arad				
2.20	gy. v.	Ruttká, Berlin	1.30	"	Sarajevo, Bród, Szabadka				
2.25	sz. v.	Hatvan	1.40	"	London, Páris, Wien				
2.30	"	Pécel	1.55	"	Osijek, Pécs				
2.30	"	Bicske	2.10	sz. v.	Hatvan				
2.40	"	Szolnok	2.20	gy. v.	Poprád-Felka, Kassa				
2.45	gy. v.	Szabadka, Sarajevo	2.25	"	Grác, Fehring				
2.55	"	Tapolca, Pécs, Osijek	2.40	sz. v.	Kunszentmiklós-Tass				
3.20	"	Belgrád, Konstantinápoly	3.00	"	Bicske				
3.25	"	Nagykátá	3.40	"	Nagykátá				
3.30	sz. v.	Paks	4.15	"	Tapolca, Balatonfüred				
4.25	"	Hatvan	4.35	"	Pécel				
4.30	"	Komárom	5.25	"	Gödöllő				
5.00	gy. v.	Arad, Bukarest, M.-sziget	6.00	"	Bukarest, Debreczen				
5.10	"	Győr, Sopron, Szombathely, Wien	6.20	"	Bruck-Királyhida				
5.10	sz. v.	Lawoczne, Lemberg	6.25	gy. v.	Poprád-Felka, Kassa				
5.20	"	Gödöllő	6.35	"	Wien, Győr, Graz, Fehring				
5.40	"	Nagykátá, Szolnok	7.00	sz. v.	Stanislaw, M.-Sziget				
5.55	"	Ruttká, Berlin	7.20	"	Sofia, Belgrád				
6.15	"	Kolozsvár, Brassó	7.25	"	Bukarest, Arad				
6.25	"	Pécel	7.35	v. v.	Szerencs				
6.30	"	Bicske	7.40	sz. v.	Tapolca, Balatonfüred				
6.40	"	Hatvan	7.45	"	Berlin, Ruttká				
6.45	gy. v.	Fiume, Róma, Nápoly	7.50	"	Bicske				
7.05	sz. v.	Kunszentmiklós, Tass	8.10	"	Nagykátá				
7.10	"	Nagykátá, Szolnok	8.20	"	Fiume, Bród				
7.20	"	Győr	8.20	"	Lawoczne, M.-Sziget				
7.30	"	Gödöllő	8.35	"	Gödöllő				
7.45	"	M.-Sziget, Stanislaw	8.45	"	Wien, Grác				
7.50	gy. v.	Fiume, Nizza, Cannes	8.50	"	Csorba, Kassa				
8.00	sz. v.	Kassa, Csorba, Bártfa	9.05	gy. v.	Róma, Fiume, Pécs				
8.05	"	Belgrád, Sarajevo	9.10	sz. v.	Pécel				
8.30	"	Nagykátá, Szolnok	9.20	"	Vinkovce, Osijek, Pécs				
8.40	"	Pécs, Bród	9.20	gy. v.	Brassó, Arad				
9.40	"	Gödöllő	9.30	sz. v.	Bicske				
9.15	"	Győr, Grác	9.35	gy. v.	Berlin, Ruttká				
9.30	"	Arad, Brassó	9.45	sz. v.	Kiskőrös				
10.00	gy. v.	Kassa, Csorba, Bártfa	9.55	gy. v.	Lemberg, Przemysl				
10.05	sz. v.	Kassa, Csorba, Lemberg	10.00	"	Sarajevo, Ujvidék				
10.25	"	Fiume, Tapolca	10.10	"	Grác, Triest				
10.55	"	Szombathely, Wien	10.25	sz. v.	Gödöllő				
11.05	Vv.	Ruttká, Poprád-Felka	10.35	"	Segesvár, Kolozsvár				
11.25	sz. v.	Arad, Debreczen	10.45	gy. v.	Bártfa, Csorba, Kassa				
11.35	Vv.	Miskolc, Kassa	11.00	sz. v.	Bicske				
11.55	sz. v.	Bicske	11.10	gy. v.	Tapolca, Balatonfüred				
			11.15	sz. v.	Hatvan				
			11.45	gy. v.	Wien				

Hivatalos nyugtázás

az 1914. évi május hó 1-től november hó 15-ig befolyt díjakról.

Tagsági, illetőleg előfizetési díjat fizettek:

1905. évre: Leszik Károly (6 K)	6 K — f
1911. évre: ¹ Budapesti áll. felső építőipariskola önképzőköre — Pápai áll. tanítóképző ifj. önképzőköre (4 K). — Összesen	14 „ — „
1912. évre: ¹ Huszka József — Pápai áll. tanítóképző ifj. önképzőköre (4 K). — Összesen	14 „ — „
1913. évre: ¹ Baloghy Dezső — Budapesti II. ker. főreáliskola (4 K) — Budapesti X. ker. főgimnázium, Tisztviselőtelep (4 K) — Ernyey József — Glósz Ernő — Huszka József — Irtzing Ferencz (7 K) — Losonczi áll. tanítóképző ifj. „Gönczy-Kör“-e — Medveczky Károly — Paksi áll. polg. fiúiskola — Pápai áll. tanítóképző ifj. önképzőköre (2 K) — Perényi Lajos — Téglás Gábor (5 K) — Tömörkény István (5 K). — Összesen	107 „ — „
1914. évre: ¹ Antal Gyula — Aradi Kölcsey-Egyesület — Bács-Bodrog-vármegyei Történelmi Társulat, Zombor — Balabán Imre — Balassa József dr. — Bán Áladár dr. (5 K) — Bánpecsenyédi állami elemi iskola (6 K) — Bártfai áll. főgimnázium — Bartók Béla — Bartucz Lajos dr. — Beszkid Miklós dr. — Binder Jenő dr. — Borsodmiskolci Múzeum, Miskolcz — Brisits Frigyes (6 K) — Budapesti II. ker. főreáliskola — Budapesti X. ker. főgimnázium, X., Tisztviselőtelep — Csefkó Gyula — Csurgói áll. tanítóképző (9 K) — Kövecsesi Dancs Árpád — Debreczeni ref. egyház tanítói szakkönyvtára — Debreczeni ref. főgimnázium — Déghy Ödön dr. — Dési ref. tanítótestület — Ecsedi István dr. — ifj. Entz Géza dr. — Gálos Rezső dr. (5 K) — Gönczi Ferencz — Hegybánya-Szélaknai m. kir. állami gyermekjátékkészítő iskola — Homoródtalmási áll. el. isk. (6 K) — Horger Antal dr. — Jankulov Boriszláv (7 K) — Kiss Márton (2 K) — Kispesti felsőrészi állami el. isk. (6 K) — Kohányi Menyhért dr. (5 K) — Kónya Imre — Madarassy László dr. (2 K) — Makoldy Sándor dr. (5 K) — Marosvásárhelyi Közművelődési ház Könyvtára (3 K) — Matunák Mihály — Máthéné Baresay Gabriella — Melich János dr. — Mohl Adolf — Mészáros József (6 K) — Nagy András dr. — Nagy Tibor — Nagyvarjasi állami el. iskola (6 K) — Novák József Lajos — Orosz Endre (6 K) — Paikert Alajos dr. — Pozsonyi áll. tanítónőképző — Pusztamérgesi áll. elemi iskola (6 K) — Schmidt Rajmund — Sepsiszentgyörgyi Kaszinó — Somorjai polg. isk. — Szendrey Zsigmond dr. (5 K) — Téglás Gábor (5 K) — Téglás István — Temesvári áll. főreáliskola — Téry Ödön dr. — Tordai áll. polgári iskola — Tóth György dr. — Tömörkény István (5 K) — Turáni Társaság, Budapest — Trsztenai kir. kath. gimnázium — Viski Károly dr. — Vörös Balduin — Zilahy László dr. — Zoltai Lajos. — Összesen	586 K — f
1915. évre: ¹ Csurgói áll. tanítóképző (1 K) — Kálmány Lajos — Budapesti tud. egyetem földrajzi intézete. — Összesen	21 „ — „
1916. évre: ¹ Ujpesti Ferencz József-téri áll. el. leányiskola (6 K)	6 „ — „
1917. évre: ¹ Ujpesti Ferencz József-téri áll. el. leányiskola (4 K)	4 „ — „
Összesen befolyt hátralékokból	141 K — f jan. 1-től 713 K — f
1914. és követk. évi díjakból	617 K — f „ „ 2806 „ 40 „
Alapítványi díjakból	— K — f „ „ 260 „ — „
Alapítványi kamatból	20 „ — „
Budapest, 1914 november hóban.	

Kövecsesi Dancs Árpád
pénztáros (II., Margit-körút 64b.)

¹ A 10 korona évi díjtól eltérő befizetést zárójelbe foglaltan tüntettük föl.

A Magyar Néprajzi Társaság tisztikara és választmánya.

Elnök :

Szalay Imre báró
(M. Nemzeti Múzeum.)

Alelnökök :

Csánki Dezső dr.
(I. Vár, Orsz. Levéltár.)

Sebestyén Gyula dr.
(M. Nemz. Múzeum.)

Főtítkár :

Bán Aladár dr.
(VIII., Koszorú-utca 25.)

Titkár :

Madarassy László dr.
(M. Nemz. Múzeum.)

Pénztáros :

Kövecsesi Danes Árpád
(II., Margit-körút 64/b.)

Ellenőr :

Máder Béla
(Országház-tér 11.)

Könyvtáros :

Schmidt Tibolt. dr.
(N. Múzeum Néprajzi Osztálya, VII., Iparecsarnok.)

a) *Fővárosi választmányi tagok :*

Alexics György dr.	Győrffy István dr.	Szegedy Rezső dr.
Balásy Dénes	Heller Bernát dr.	Szendrei János dr.
Balassa József dr.	Huszka József	Szily Kálmán dr.
Barabás Samu	Jancsó Benedek dr.	Szinnyei József dr.
5 Barátosi Balogh Benedek 20	Kodály Zoltán	35 † Szinte Gábor
Bartók Béla	Kúnos Ignác dr.	Sztankó Béla
Bartucz Lajos dr.	Mahler Ede dr.	Sztripszky Híador dr.
Bátly Zsigmond dr.	Melich János dr.	Tagányi Károly
† Beluleszkó Sándor dr.	Mészáros Gyula dr.	Téglás Gábor
10 Binder Jenő	25 Nagy Géza	40 Thirring Gusztáv dr.
Erdélyi Lajos dr.	Nyáry Albert báró dr.	Tolnai Vilmos dr.
Ernyey József	Réthy László dr.	Varjú Elemér
Fabó Bertalan dr.	Semayer Vilibáld dr.	Versényi György dr.
Giesswein Sándor dr.	Solymossy Sándor dr.	Vikár Béla
15 Goldziher Ignác dr.	30 Strausz Adolf	45 Zsilinszky Mihály

b) *Vidéki választmányi tagok :*

Almásy György dr., Borostyánkő	15 Kálmány Lajos, Szeged
Baróti Lajos dr., Almádi	Kárpáti Kelemen, Székesfehérvár
Bellosics Bálint, Baja	Lehoczky Tivadar, Munkács
† Bünker Bajmund, Sopron	Pápay József, Debreczen
5 Darnay Kálmán, Sümeg	Pintér Sándor, Szécsény
Erdélyi Pál dr., Kolozsvár	20 Pósta Béla dr., Kolozsvár
Fiók Károly dr., Debreczen	Schweiger Lázár dr., Eger
Gálos Rezső dr., Temesvár	Cs. Sebestyén Károly, Szeged
Gárdonyi Géza, Eger	Spitzer Mór, Pozsony-Széleskút
10 Gönczi Ferencz, Kaposvár	Somssich Géza gróf, Kopaszhegy
Istvánffy Gyula, Miskolcz	25 Szilády Zoltán dr., Nagyenyed
† Kada Elek, Kecskemét	Tömörkény István, Szeged
Kárl Lajos dr., Kolozsvár.	Zolnai Gyula dr., Kolozsvár
Karácsonyi János dr., Nagy-Várad	28 Zoltai Lajos, Debreczen.